Erste Österreichische Ausgabe
Landwehr 578
Heidsiek 671
Saavedra

DIDACI SAAVEDRÆ
SYMBOLA
CHRISTIANO-
POLITICA.



BRUXELLÆ, EXCUDEBAT IOANNES MOMMARTIUS, SUIS, ET FRANCISCI VIVIENI SUMPTIBUS. M DC. XLIX.

AVGVSTISSIMO PRINCIPI

FERDINANDO FRANCISCO,

HVNGARIÆ ET BOHEMIÆ

REGI,

ARCHIDVCI AVSTRIÆ, &c.



Ymbola hæc Politica ab argumento & Authore jam pridem Tibi nota, Rex Serenissime, atque ut arbitramur, manibus etiam voluta sæpiùs, nunc primùm, postquam Interpretis beneficio Latio loqui sermone condidicêre, ad Aras Tuas suspendere, & Nomini Tuo inscribere placuit. Et verò, cur istuc auderemus, non una nos ratio impulit. Reflectentes inprimis oculos ad Balthasarem Carolum, Hispaniarum Indiarúmque nuper Principem, cui Author ipse suum hoc opus Hispanicè editum dedicârat, facilè videbamus, id factum, ut vivum aliquod & spirans exemplar eorum, quæ traditurus erat, orbi proponeret. Rectissimè profectò. Enimverò jam tum in juvenili ætate Magni istius Principis ea effulgebant virtutum omnium ornamenta, ut spes esset minimè du-

bia, ubi adoleviſſet, nihil in eo humile, nihil mediocre, ſumma omnia extitura. Sed heu! quàm res mortalium etiam maximorum inſtabiles! Vix ampliſſimum hoc Mundi theatrum ſubingreſſus, clariſſimam quaquaverſùm lucem ſpargere cœperat, dum ecce ſupremus ille vitæ necíſq; Arbiter Deus, Principem optimum cælo magìs quàm terrâ dignum de ſtatione jubet decedere, recens illud exortum jubar mortalium oculis ſubitò eripiens. Hæc nos ſeriò perpendentes, non poteramus porrò non recordari, è Domo Auſtriacâ ejuſmodi Heroüm feraciſſimâ, ex quo efflореſcere illa cœpit, Deo ſic providente, defuiſſe nunquam, qui velut Soles quidam coruſcantibus ſuis radiis hunc Orbem colluſtrarent. Et in Germaniâ quidem, cui Latina hæc editio potiſſimùm deſtinata erat, Tu primus occurrebas, FERDINANDE, REX POTENTISSIME, qui uti BALTHASARI CAROLO, ætate ferè ſuppar es, ita pariter virtutibus omnibus ad bene felicitérque gubernandum ſic inſtructus, ut & ipſe quoque aliis ad imperandum norma eſſe poſſis ac regula. Nihil blandimur, proprium hoc pænè eſt, & nativum Auſtriaco Sanguini, quem longâ natalium ſerie

rie è tredecim jam Cæſaribus, Regibus verò propè innumeris traxiſti, atque unà etjam virtutes, quibus Majores illi Tui claruerunt. E tredecim Cæſaribus, inquam; quæ tanta ſtirpis Veſtræ Auſtriacæ eſt gloria, ut ad ejuſdem commendationem majus aliquid dici aut excogitari vix poſſit. Quid enim in omni Principum familiâ unquam ſimile? In unâ aliquâ Domo ultra duos, aut tres ad illam Imperii dignitatem perveniſſe vix reperimus; & Iulius ipſe, omnium primus, adoptionis beneficio, non niſi ad ſextum uſque faſces prorogare potuit: ſola Auſtriacorum familia, tot Imperatoribus fœcunda, hactenus extitit, ut vel hoc argumento è cælo in terras ad Orbis Chriſtiani imperium delapſa videatur. Nunc ſi ex ipſo etiam FERDINANDI nomine capiendum ſit augurium, quid de Regiâ Tuâ Majeſtate magnum, quid eximium ſperare non liceat? Plures hujus Nominis in avitâ & illuſtri Proſapiâ Tuâ habuiſti Anteceſſores, à rerum geſtarum magnitudine & felicitate omnes verè Magnos, & toto Orbe conſpicuos. Atque ut ab Hiſpanis & remotioribus ordiamur, confidenter dicimus, immenſam illam Monarchiæ Hiſpanicæ ampli-

tudinem tribus propemodum deberi FERDINANDIS. Ecquis enim Castellæ Legionem, Galleciam, Asturiam, nobilissima tria Regna adjecit? adjecit FERDINANDVS Primus. Quis Regna dein Cordubense, Hispalense, Giennense? fecit hoc FERDINANDVS Alter. Quis denique Navarram, Aragoniam, Valentiam, Cataulaniam, Granatam, Siciliam, Neapolim, Novum orbem? potuit hoc FERDINANDVS Tertius, ob insignem fidei Catholicæ defensionem CATHOLICI cognomen adeptus, qui totius etiam Hispaniæ vindex, eam sub intolerabili Maurorum jugo, octingentis ipsis annis miserabiliter laborantem, fusis fugatísq; Mauris, in pristinam libertatem restituit. FERDINANDOS tres Imperii Romani Moderatores, Tuum scilicet Parentem, REX SERENISSIME, Avum & Abavum quid commemoremus? recentior horum est memoria, quàm ut Virtus eorundem, aut res laudabiliter fortitérque ab iis gestæ à quopiam ignorari possint. Hoc unum dicimus, & repetimus, hæc ipsa tam illustria Nomina, quid à REGIA TVA MAIESTATE ejusdem quoque Nominis hærede expectandum sit, haud obscurè portendere. Sed & illud, quod in hâc nostrâ Dedicatio-

catione ſpectabamus prætereà, diſſimulare non debemus: ſperabamus nimirum fore, ut ſi inſcriptum in fronte hujuſce operis magnum & inclytum FERDINANDI nomen legeretur, librum ipſum ambirent, expeteréntque avidiùs Germani noſtri, Hiſpani idiomatis ignari, quorum cõmodis hâc verſione Latinâ ſervire inprimis ſtuduimus. Et nos quidẽ ingenuè fatemur, hanc unam utilitatem communem præcipuo nobis ſtimulo fuiſſe, ut noſtris etiam ſumptibus, Symbola hæc imprimenda ſuſciperemus. Neque tamen aut illorum, aut laboris impenſi nos pœnitebit, ſi (quod REGIÆ TVÆ MVNIFICENTIÆ beneficio nobis pollicemur) hanc qualemcunque noſtram operam Germaniæ univerſæ gratam acceptámq; eſſe compererimus. Habes nunc cauſſas, REX AVGVSTME. dedicati operis, quod humillimè ad Tuos deponimus pedes: felices, ſi illud, & noſipſos unà in Regiam Tuam clientelam admiſeris. Bruxellæ Kal. Sept. M. DC. XLVIII.

REGIÆ MAIESTATI TVÆ

Æternùm devoti

IOANNES MOMMARTIVS,
&
FRANCISCVS VIVIEN,
Bibliopolæ Bruxell.

AD

AD SERENISSIMVM HISPANIARVM PRINCIPEM,

Clementissimum Dominum Nostrum.



SERENISSIME PRINCEPS,

Offero Serenitati Vestræ *Ideam Principis Politico-Christiani cælo elaboratam & calamo, eo fine, ut visu pariter & auditu (quos duos sensus sciendi instrumenta appellat Philosophus)* Serenitatis Vestræ *animus gubernandi peritiam hauriat, & figuræ istæ pro artificiali memoriâ eidem deserviant. Quia verò in rebus ejusmodi politicis facilè fallitur humana mens, nisi ab experientiâ robur illi accedat; nec quicquam aliud reperiri potest efficacius ad rectè formandum Successorem, quàm Majorum exempla, his ipsis in præsenti quoque hoc opere mihi potissimùm utendum duxi. Quâ proinde in re blandiri nemini cupio, dissimulando defectus, si qui fortè à nonnullis commissi sunt: nam si id facere esset animus, haud assequerer finem mihi propositum, quem alium non esse profiteor liberè, quàm ut ab iis, quos in regimine & imperio* Serenitas Vestra *Antecessores habuit, bene laudabilitérque gubernandi scientiam perdiscat. Quare nemo me accuset, quasi in eorundem honorem injurius sim: nulla enim libertas aut Regibus, aut Regnis utilior est, quàm quæ sincerè absque malitiâ & omni pravo affectu eventus observat præteritos, ut corrigat deinde & moderetur præsentes juxtà ac futuros. Habet unum hoc commodum Princeps malus, quòd ejus*

posteà

posteà cadaver per anatomiam quasi introspicere prudentiæ liceat, & Reipublicæ malè administratæ rimari morbos & caussas, atque iis parare media. Ita pictores sculptorésque in suis ipsi officinis picturas varias, & statuarum fragmenta sibi proponunt ante oculos, ut quid scitè elaboratum, quid secùs, curiosè observent. Atque ex hoc eodem fonte illa Historiæ in scribendo libertas nascitur; ne scilicet virtutes sileantur, útque pravis dictis, factísque ex posteritate & infamiâ metus sit. *Idem ego nunc specto, adeóque actiones Progenitorum* Serenitatis Vestræ *quasi iterum produco in scenam, ut quæ cum laude gesta sunt ab iis, ad æmulationem gloriosam* Serenitatis Vestræ *inflamment animum; quæ contrà minùs rectè, in honestum ruborem dent: illa, ut amplectatur & imitetur; hæc, ut detestetur & fugiat. Singularem sanè postulat industriam illa bene prudentérque gubernandi ars, quam ego maximè periculosam reor atque difficilem, ex hoc præcipuè capite, quòd ex unius solius regimine & omnium salute dependeat. Eum in finem multa præstantissima ingenia elaborârunt, ut certa quædam statuerent imperandi præcepta, in quibus Princeps velut in chartis hydrographicis scopulos omnes ac salebras prospiceret, iísque devitatis navem Reipublicæ salvam in portu collocare posset. Sed quia non æquè omnes Cynosuram illam cælestem ac divinam, æternam atque immotam habuerunt ante oculos, accidit nonnunquam, ut in vias deducerent periculi plenas, quæ Principes bene multos in syrtes deinde & exitium traxêre. Acus nauticæ si impietate, si fraudibus, si malitiâ fuerint illitæ, viam absque errore designare non possunt. Pietate itaque, ratione, & justitiâ eos tingat* Serenitas Vestra, *uti à gloriosissimis ejusdem Majoribus factum est, & constantiâ quâdam ac fortitudine regiâ firmet animum adversùs grandiores regiminis futuri tempestates*

Tacit. lib. 3. Annal.

tes, quando post multos, eósque felicissimos annos hujus præsentis Deo Opt. Max. Serenitatem Vestram *in emolumentum totius Reipublicæ Catholicæ ad illud evehere placuerit. Datum Viennæ* 10. *Iulii, Anno partæ salutis* 1640.

DIDACVS SAAVEDRA FAXARDO.



AD

AD BENEVOLVM LECTOREM.



IN difficili & laborioso otio tot susceptarum à me per Germaniam, aliásque complures Provincias peregrinationum, nec non & Regiæ legationis per triennium in Germaniâ, centum isthæc concinnavi Symbola, quibus IDEAM PRINCIPIS POLITICO-CHRISTIANI exhibeo, scribendo per intervalla quietis tempore, quæ per viam in itineribus cum animo fueram meditatus, quoties assidua illa cum Rege nostro Catholico, ejúsque Ministris per literas com-

**

muni-

municatio, & negotia alia publica, quæ mihi incumbebant, otii aliquid & ſpatii conceſſerant. Crevit ſenſim hoc opus; & tametſi ſatìs viderem multa ei ad perfectionem deeſſe, propterea quòd eâ animi quiete & continuatâ ingenii contentione elaboratum non ſit, quantâ opus foret, ut partes illius omnes aptæ inter ſe, & numeris ſuis expletæ eſſent; licèt etiam nec illud me lateret, *præcipere, qualis debeat eſſe Princeps, pulchrum quidem, ſed onerosum, ac propè ſuperbum:* debui tamen hoc Amicorum precibus (quæ plurimum ſemper valent apud me) ut illud tandem in lucem emitterem. Quanquam & amorem illum à naturâ inſitum diffiteri omnino non debeo, quo plerique omnes comparati ſic ſumus, ut non ingenii minùs, quàm Naturæ partus, quoad fieri poteſt, fovere & vindicare ab interitu cupiamus. Non ego hæc ſcribo, ut errores excuſem: quòmodo enim ſatìs id potero? ſed ut faciliùs apud alios veniam merear, qui non niſi bono inductus zelo inter tot ac tantas occupationes, labores & pericula hanc qualemcunque percolui ſcriptionem, ut ſi quis fortè ex eâ enaſci poſſet fructus, is Principi ac Domino meo cederet; & ne unà mecum emorerentur tot longo rerum uſu à me partæ experientiæ, per annos quatuor & triginta, quos poſt exacta quinquennalia in Vniverſitate Salmanticenſi ſtudia in præcipuis Europæ aulis tranſegi, publicis ſemper negotiis occupatus: nam binæ Pontificum electioni Romæ aſtiti; interfui Ratisbonæ Electorali conventui, quando Ferdinandus III. Auguſtiſſimus nunc Imperator, Rex Romanorum creatus eſt; octo deinde Conventibus in Helvetiâ; rurſum Ratisbonæ Comitiis Imperialibus Sereniſſimæ Domûs & Circuli Burgundici cum plenâ poteſtate Legatus. Quam ob rem ſi vel unum ex libri hujus monitis & documentis politicis ei quoquo modo profuerit, quem regendo utrique orbi natum gaudeo, facilè credo, huic meæ libertati dabitur venia.

Plin. Jun. lib. 3. ep. 18.

Nec cuipiam peregrinum videri debet, quòd figuris & Symbolis uſus ſim: nam hæc Deum ipſum auctorem habent. Serpens æneus, Rubus ardens, Vellus Gedeonis, Leo

Num. 21. Exod. 3. Jud. 6.

Leo Samsonis, Vestimenta Sacerdotis, Sponsi blandi Amores, ecquid aliud, quàm Symbola sunt? Jud. 14. Exod. 28. Cant. Cant.

Illud imprimis conatus sum, ut nova esset inventio, num assecutus omnino fuerim, nescio: multa enim sunt ingenia, quæ elaborârunt eâ in re, & facile est, ut in cogitationes easdem etiam inscii conspirent plures, quod mihi in hoc ipso opere non rarò accidit, dum ea Symbola quæ à me primùm inventa existimabam, apud alios posteà reperi, adeóque prorsus omittenda duxi, licèt non absque aliquo finis mihi propositi dispendio: nam qui scripserunt ante nos, optimis quibusque figuris & sententiis usi sunt, quas dum cavere nunc volumus, in alias fortè minùs commodas necesse est nos incidere.

Idem quoque observatum à me circa monita quædam, & præcepta politica, quæ licèt proprii mei ingenii, quoad inventionem saltem, essent partus, alios tamen posteà eorundem longè antiquiores deprehendi Auctores, quorum nomina idcircò adscripsi in margine, ut suus etiam antiquitati honos haberetur. Fuit hæc ingeniorum, quæ prioribus sæculis floruerunt, felicitas, ut præripere possent Successoribus earum rerum gloriam, quas ipsi suopte Marte & industriâ erant aliquando inventuri. Sed & illud operæ pretium arbitrabar, si telæ huic fila quædam è Cornelio Tacito intertexerem, optimo sanè Principum Magistro, quo accuratiùs de eorundem Naturis, de aularum & palatiorum moribus, de bono item & malo regimine nemo differit. Hujus tanti viri documentis atque sententiis quasi manu-duco Principem, quem hisce Symbolis formare est animus, ut pede inoffenso legere ei liceat flores ex alieno huc transplantatos viridario, & expurgatos à veneno & spinis, quæ aut nativum solum iis confert interdum, aut horum temporum admiscet malitia. Porrò præcipuas Statûs regulas in hâc secundâ editione Scripturæ sacræ etiam illustro testimoniis: quæ enim Politica in illius fornace excoquitur, ea demùm verè dici potest, Davide teste: *Argentum examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum.* Cui enim bono Magister aut pro- Psal. 11. 7.

 fanus

ſanus aut impius, ubi Spiritus ſanctus Doctoris officiô fungitur?

In explicandis ipſis Emblematum figuris longus non ſum, ut jucundiùs Lectori accidat, ſi eas per ſe ipſe intelligat. Et ſi quid fortè in diſcurſu inſpergam eruditionis, id non eſt ad oſtentandam doctrinam, ſed ad illuſtrandum Principis animum, atque ut inſtitutio aliquantò ſuavior ſit.

Opus totum non niſi ſententiis conſtat, & Regulis Statûs: eæ ipſæ enim lapides ſunt, è quibus politica conſtrui oportet ædificia. Non eas tamen ſic nudè & ſparſim propono, ſed diſcurſui inſero,& certis applico caſibus, ut pericula devitem, quæ ex præceptis generalioribus creari ſolent.

Dedi præterea operam, ut ſtylus eſſet cultior,abſque tamen affectatione, brevis item & conciſus, ſed ſine obſcuritate; id quod perdifficile olim judicabat [a] Horatius, & cujus ego exemplum hactenus non vidi in idiomate noſtro Caſtellano. Feci tamen ejus rei periculum, quia quod Principibus ſcribitur, in eo nec clauſulis otioſis, nec verbis ſuperfluis eſt locus. In pretio illis tempus eſt, ut proinde haud paullùm in bonum peccet publicum, qui inani & futili diſcurſu eos à curis gravioribus avocat.

[a] *Dum brevis eſſe laboro, obſcurus fio.* Horat. Art. Poët.

In inſtitutione & regimine Principum non ita me occupo, quin etiam ad Reſpublicas deſcendam, ad earundem incrementa, conſervationem & ruinas, ad formandum Miniſtrum Statûs, & prudentem aulicum.

Si in aliquorum interdum me effundo laudes, id æmulationis accendendæ fit gratiâ, non adulandi; à quo longiſſimè abeſſe me fateor: grande enim piaculum foret, adulationes in æs etiam inciſas toti orbi proponere, aut illius ipſius me facere reum, quod tantoperè reprehendo & vitupero in aliis.

Si veritatem liberiùs proloquar, dominationi id tribuendum, cujus ambitio ita penitùs inſedit in hominum animis, ut aliter, quàm ferro & igne, curari haud poſſit. Doctrina generalis eſt, ſi qui tamen reperientur, *qui ob ſimilitudinem morum aliena malefacta ſibi objectari putent*, quive exiſti-

Tacit. lib.4. Annal.

existiment, culpari in se, quod in aliis commendatur, non meâ culpâ id accidet.

Si quando Principum actiones improbo, aut de Tyrannis loquor, aut solùm de ipsâ Principatûs Naturâ: nihil enim novum aut insolens, Principem minimè malum non optimè agere, quia aut celatur de veritate, aut à malis Consiliariis regitur.

Atque illud ipsum de Rebuspub. velim intelligi, si quâ in re reprehendi à me videantur: nam aut documenta trado de eo, quod plerumque in communitatibus fieri assolet, aut certè non loquor de Rebuspublicis illis coronatis, aut bene constitutis, quæ bonorum Regum ac Principum gubernandi normam æmulantur.

Exemplis usus sum tam antiquioribus, quàm recentibus: illis quidem propter auctoritatem; his verò, partim quia ad persuadendum efficaciora sunt; partim etiam, quia ob temporis propinquitatem minùs est immutatus rerum status, & minori cum periculo imitari ea possumus, aut majori cum securitate judicium de iis formare politicum & prudens, quæ prima & præcipua ferè est Historiæ utilitas. Accedit illud etiam, *non adeò virtutum*, rerúmque præclarè gestarum *sterile* esse hoc *sæculum*, *ut non & bona* nobis & posteris *exempla prodiderit*. Et profectò invidiæ labes esset, *si vetera extolleremus, recentium incuriosi*. Tacit. lib. 4. Hist. Idem ibid.

Sat scio, Lector benevole, libros ejusmodi, qui de ratione Statûs tractant, truncis aut statuis (Hispanis *Estafermos*) esse similes, quas in hastiludiis omnes lanceis impetunt, omnes feriunt. Sat scio, ei qui in lucem meditatur aliquid, atram fuliginem & prælum obtrectationis esse subeunda (id quod præsenti Symbolo declarare volui;) sed & illud non ignoro, quòd quantò fuligo illa, quâ typi imbuuntur, obscurior est, & prælum, quo premuntur, arctius, tantò clariores deinde splendidioresque in lucem prodeunt.

ERYCI PUTEANI,

Consiliarii ac Historiographi Regii

AD

GUILIEL. DE BLITTERSWYCK,

EXSCABINUM BRUXELLENSEM,

Regi deinceps à supremis Geldriæ & Zutphaniæ Consiliis,

De Ideâ Principis Politici-Christiani

EPISTOLA.



IDEAM Principis Politici-Christiani, amœnissimis Symbolis, doctissimísque Dissertationibus ornatam accepi; dubius, postquàm inspicere cœpi, ab Opere Auctorem, an magìs ab Auctore Opus admirarer. Hoc singulare & eximium planè est, omnísque prudentiæ, ac doctrinæ facundissimum simulacrum. Ille omni laude major, humani modum ingenii excedit. Minus est, quod vel Nobilitas, vel Dignitas, vel Fortuna dedit. His tamen singulis summum SAAVEDRAM esse, mille & mille jam linguis fama loquitur. Et quis aptior Paci tractandæ erat? Rex noster tali Viro potens est; quia totâ, ut sic dicam, Pallade armatus. Etiam in verbis arma esse, hæc SYMBOLA prorsùs divina ostendunt. Eæ igitur deliciæ meæ erunt, & vel ipsas curas mitigabunt. Sic etiam tantum Virum compellare meis audebo Litteris, ac cæleste ingenium ejus familiariùs incipiam venerari. Aliúdne jam scribam? Satìs ista, ut epistolam faciant. Vale, & me amare perge. Lovanii, in Arce, v. Non. Octob. ∞. IↃC. XLIII.

EIUS-

EIUSDEM
AD AUCTOREM
IDEÆ PRINCIPIS POLITICI-CHRISTIANI.

ILLUSTR.ME AC EXCELL.ME DOMINE,

Palladis Decus, Spes, & Fiducia Pacis;

SCribendi libertatem ab ingenio tuo planè divino, & ab humanitate, blandissimo virtutum omnium ornamento sumo. Ingenium quidem cælesti quodam lumine in SYMBOLIS POLITICIS *resplendens, ita pectus penetravit meum, ut inflammatus sim, Amorisque delicias ab hoc igni deriVem. Humanitas accedit, illa Sapientiæ aura, Eruditionis anima, & Amorem ad familiaritatem impellit. Video, video, quicquid Sapientiæ est, quicquid Eruditionis, in his Imaginibus, in his Dissertationibus; nec minùs doceor, quàm oblector. Cedant picturæ aliæ: hic nobis Apelles est, qui ingenio & lineas, & colores omnes vincit. Cedant libri: hic nobis Scriptor est, qui eloquio totam complexus Sophiam, unus perfectam* PRINCIPIS POLITICI-CHRISTIANI IDEAM *efformat. Nihil amœnius, nihil utilius: ubi flores, simul fructus sunt: in horto horreum, in horreo hortus. Inveniunt oculi delicias suas; divitias animus, & expleri potest. Quàm nihil igitur* PARADINUS, *qui Symbola scripsit Heroïca, passimque æstimatur, in medium protulit: quàm multa etiam malè. Reliqui, constituere hanc amœnitatem conati sunt, vix ausi usurpare. Nimirum summo hîc ingenio opus; quod Natura* TIBI *dedit; summâ eruditione, quam industria, rerum, & studiorum usus. Tua hæc gloria est, ô Virorum Phœnix, qui uno Volumine, centúmque Symbolis comprehendere potuisti, quod aliorum mille libri non exhibeant. Hic est, quicquid ubique est, quicquid vetusta & nostra tempora habent, sacra & profana. Exempla velut lumina sunt, sententiæ velut gemmæ, Opus totum non nisi aurum, in omni doctrinæ censu, & ab omnibus, etiam posteris, æstimandum. Prodeat igitur, ut publicum sit; ut Principes omnes doceat, quomodo verè Principes sint; se, aliósque regant; felices sint, felices verò alios suo non minùs Exemplo, quàm Imperio faciant. Hoc meum nunc votum est; sed tuum beneficium, quod tuo ingenio, tuæque Eruditioni & Principes, & Populi acceptum ferent. Ita vale, Excellentissime* DOMINE, *& ut Amorem Cultúmque Æternitati tuæ dedicem, hoc ingenii mei munusculum, velut pignus, admitte. Lovanii, in Arce Regiâ, Prid. Nonas Octob.* ∞. IↃC. XLIII.

AUCTORIS RESPONSUM.

AMPLISSIME ET CLARISSIME VIR,

Musarum unica Gemma,



ÆC perlustrantis Orbem pulcherrima merces, ut quemadmodum in nova fulgentia sydera, ita in celebres, & illustres viros incidat, prout mihi jam contigit. Etsi enim divinum tui animi vultum doctissima opera depinxerant (calamus enim genii & ingenii penicillus est) cultum tamen & familiaritatem invida longinquitas averterat; sed cùm in has Provincias perveni, propiúsque ad te accessi, hæc à benignâ humanitate tuâ merui, & jam Amicum experior, tuâque doctissimâ & amabili epistolâ decoratus sum, eâ elegantiâ, ac venusto styli cultu exaratâ, ut si ab eâ laudes in Symbola mea Politica collatas amovere liceret, millies legerem: sed prohibet pudor. Laudari à laudato, magnæ existimationis est; sed à te laudato & Eruditissimo Viro maximæ quidem, velut gloriosum & ære perennius monumentum: quidquid enim profers, avidè *Typi Plantiniani* excipiunt, & æternitati vovent, & consecrant. Sed licèt impares laudes potiùs oneri quàm honori sint, has tamen velut tuæ ardentis benevolentiæ & amicitiæ indices veneror. Abundas laudibus, & tibi & aliis, & non absque fœnore & usurâ famæ eas impertiri potes; quia cùm reliquos laudas, ipsomet singulari laudandi stylo & facundiâ te omnibus laudandum præbes.

Vnà cum epistolâ tuâ accepi Libellum DE BISSEXTO, munus quidem cæleste, mihi gratissimum. In eo Arbiter cælorum & temporum vias Solis metiris, annúmque componis; & licèt superni illius Orbis fabrica magìs opinioni quàm scientiæ subjaceat, ita compositam crediderim: sin minùs, divinæ sapientiæ æmulus, quomodo posset aliter construi, ostendis odocésque. Nec minùs mihi gratus alter libellus simul compactus, cujus titulus VNVS ET OMNIS. Symbolum enim est tui divini ingenii, in quo uno omnia sunt: scilicet quidquid doctrinæ & scientiarum singuli docti Viri hucusque labore, studio, & ingenio imbiberunt, in te collectum suspicimus & miramur. Vive igitur feliciter, diúque, ô hujus ævi, & futurorum gloria, & Patriæ decus, ut à te uno omnes doceamur, & me ama. Bruxellæ XIII. Octob. CIↃ. CIC. XLIII.

ORDO

ORDO
TOTIUS OPERIS,
SIVE
SYMBOLORVM IN EO CONTENTORVM
ELENCHUS.

Principis Educatio.

Quomodo in actionibus suis Princeps sese gerere debeat.

XXII. *In-*

Qualem deceat esse Principem in Subditos & Exteros.

Quo pacto Princeps erga Ministros se gerere debeat.

LII. *Mi-*

Qualem se Princeps in regimine Regnorum & Statuum suorum exhibere debeat.

Quomodo in malis tum internis, tum externis Princeps se gerere debeat.

Quid agendum Principi in Victoriis & Conventibus Pacis.

Quid agendum Principi in Senectute.

DIDACI SAAVEDRÆ SYMBOLA POLITICA.

SYMBOLVM I.





NASCITVR animus fortis, non arte paratur aut induſtriâ. Interior animæ dos eſt robur illud, atque adeò cum ipsâ animâ pectori inditum, mox ſeſe exſerit. Ambobus fratribus Iacobo & Eſau uterus ipſe maternus arena fuit. [a] Inter gemellos Thamaris filios alter naturâ animoſior, cùm fratrem præver-

[a] *Sed collidebantur in utero parvuli.* Gen. c. 25. 22.

tere naſcendo non poſſet, ruptis tamen ſecundis, brachium prior in lucem extulit, tanquam qui fratri primogenituram vellet præripere. [b] Nec in cunis præſtanti animo deeſſe poteſt gloriæ & laudis ſeges. Quid? ſuas nónne Hercules eliſis anguibus illuſtres reddidit? Ex eo ſanè die invidiæ telis ſeſe objicere, & Fortunam virtuti ſuæ faventem experiri viſus eſt. Generoſi pectoris indoles, vel in ipſo naturæ & actionum ſuarum primordio, ſiquid occurrerit arduum, emicat. Conflictum ad Nordlingam priùs fermè, quàm ipſa vidit caſtra Sereniſſ. Hiſpaniarum Infans. Ser[tis] Veſtræ Patruus, glorioſiſſimæ memoriæ, & jam tum nôrat prudenter mandata dare, & agere fortiter.

[b] *Inſtante autem partu apparuerunt gemini in utero; atque in ipsâ effuſione infantium unus protulit manum.* Gen. c. 38. 27.

Torquat. Taſſ. Gofr.

L'età precorſe, e la ſperanza, e preſti
Pareano i fior, quando n'uſciro, i frutti.

Cyrus admodùm puer, & à coætaneis electus in Regem, in eâ ætatulâ & imperio puerili tam præclara edidit facinora, ut latentem magnitudinem animi & indolem regiam ſatis oſtenderet. Egregii ſcilicet naturæ partus, ipſi ſeſe ſuopte nutu produnt. E rudi etiam & nondum expurgatâ metallorum maſsâ ſcintillat adamas, & reſplendet aurum. Leunculus ſimul ac lucem aſpicit, ſuos explorat ungues, & regium velut oſtentans animum, adhucdum humentes colli jubas concutit, & præludit pugnæ. Luſus Principum pueriles, ad quos naturæ feruntur impetu, actionum maturiorum ſigna ſunt, & prognoſtica. Natura nunquam abſque omni negotio eſt, ne ad momentum quidem; quin ab ipſo prolis exortu ſolertem adhibet operam, ut corpus unà atque animus formentur probè. Eâ re amorem illum tam vehementem parentibus indidit, qui curam acuat liberos rectè honeſtéque educandi; ne verò ipſi, quod fieri nonnunquam ſolet, ſimul cum nutricis alienæ lacte vitia etiam & mores improbos imbiberent, matres ipſas eadem provida diſpenſatrix natura duplici quaſi inſtruxit fonte candidioris ſanguinis, unde alimenta ſuppeterent fœtui. At inertia, aut formæ amittendæ metus non raró in cauſsâ eſt, cur matres non abſque inſigni Reipublicæ detrimento ſuo fungi nolint officio, & prolis lactationem commit-

committant aliis. Qui abuſus cùm ita facilè corrigi nequeat, danda minimùm eſt opera, ut magnus eâ in re habeatur delectus. *Esto es* (verba ſunt ſapientiſſimi Regis Alphonſi, qui terræ cælóque præſcripſit leges) *en darles Amas ſanas y bien acoſtumbradas, e de buen linaje, ca bien aſi como el niño ſe governa, e ſe cria en el cuerpo de la madre, faſta que nace, otro ſi ſe govierna, e ſe cria del Ama, deſde que le dà la teta, faſta que gela tuelle, e porque el tiempo de la crianza, es mas luengo, que el de la Madre, por ende non puede ſer, que non reciba mucho del contenente, e de las coſtumbres del Ama.*

§. Altera parentum obligatio eſt inſtitutio liberorum, & diſciplina. [c] Vix ullum eſt reperire animal, quod fœtum ſuum antè deſtituat, quàm ſatis inſtructus ille ſit. Nec minoris momenti eſt, quod ab educatione proficiſcitur, quàm quod natura ab initio contulit; præterquàm quòd documenta & correptiones parentum faciliùs, quàm aliorum admittant filii. [d] Ii cumprimis, qui illuſtribus orti natalibus ab inferioribus dirigi plerumque renuunt. In primâ ſui procreatione nil quidem præter corpus à patre accepit filius; anima namque ſolum Deum authorem habet, quam niſi deinde magìs magíſque excolat erudiendo pater, [e] veri abſolutíque patris nomen vix merebitur. Nec in Scripturâ novum, magiſtrum appellari patrem. Iubal exemplo ſit, qui primus Muſicam edocuit. [f] Et quis, obſecro, meliùs ipſo Principe erudierit filium, quomodo conciliare oporteat majeſtatem, quomodo decorum ſervare in omnibus, tueri authoritatem, & regere ſubditos? [g] Qui ipſemet ſedit ad Reipublicæ gubernacula, uſu atque experientiâ iſthæc omnia condidicit, quæ alii ex parte ſolùm, & ſpeculando aſſequi potuerunt. Nec immeritò Salomon Rex multa ſeſe è diſciplinâ patris hauſiſſe gloriabatur. [h] Attamen quia parentes ipſi nonnunquam ab iis inſtructi ſatis non ſunt, quæ ad honeſtam liberorum educationem requiruntur, aut certè curæ iſti vacare non poſſunt, *Quærendi ſunt liberis magiſtri, quorum inculpata ſit vita & mores*: eruditionis item, & experientiæ laude inſignes, quales in ſuis legibus deſcribit Alphonſus Rex, dum

[c] *Filii tibi ſunt? erudi illos.* Eccl. 7. 25

[d] *Educati ſiquidem rectè à parentibus, per ſanctos & juſtos mores meritò boni evadent.* Ariſtot. Oecon. l. 2.

[e] *Sapientia filiis ſuis vitam inſpirat.* Eccl. 4. 12.

[f] *Pater canentium citharâ & organo.* Gen. 4. 21.

[g] *Præbe fili cor tuum mihi, & oculi tui vias meas cuſtodiant.* Prov. 23. 26.

[h] *Nam & ego filius fui patris mei tenellus, & unigenitus coram matre meâ, & docebat me.* Prov. 4. 3.

Plutarch. de educ.

Lib.4. tit.7. part.2.

ait: *Onde por todas estas rasones deben los Reyes querer bien guardar sus Fijos, e escoger tales Ayos, que sean de buen linaje, e bien acostumbrados, e sin mala saña, e sanos, e de buen seso, e sobre todo, que sean leales, derechamente amando el pro del Rey, e del Reyno.* Addo fortes eos etiam & magnanimos esse oportere, domi militiæque in rebus tam belli quàm pacis optimè versatos, qui Principem Reipub. præesse rectè docere noverint. Seneca talis fuit, quem ideò Agrippina Neroni instructorem dedit. *Ut Domitii pueritia tali magistro adolesceret, & consiliis ejusdem ad spem dominationis uteretur.* Non potest, mihi crede, qui abjecto & humili est animo, cogitationes sublimiores imprimere Principi. Si aquilam instrueret noctua, non oculos doceret in solem intendere, non altas cedros volatu transcendere; in tenebris, intra depressiores arborum ramos disciplina tota consisteret. Imago magistri discipulus est, & in hoc aliquam sui effigiem ille exhibet. Nec aliâ de caussâ Iosephum *constituit* Pharao *Dominum & Principem omnis possessionis suæ*, quàm *ut erudiret Principes ejus sicut semetipsum.*

Tacit. lib. 12. Annal.

Psal. 104. 21. & 22.

§. Qui filiis Principum magistri & rectores præsunt, à tenerâ ætate curare illos sic debent, ut hortulani teneriores plantulas, quas antè etiam, quàm è terrâ protuberent, muniunt sepimentis, ne pede cujusquam aut manu offendi possint. E delineatione primâ ultima picturæ pendet perfectio; haud secus bona educatio ab iis, quæ tenerior hauserit ætas, priùs quàm affectus vires sumant, & rationis detrectent imperium. [i] E minutissimo semine ingens arbor enascitur, sed sub initium non nisi tenella virgula est, quæ in omnem se flecti partem facilè patitur; pòst ubi induerit corticem, & in ramos sese effuderit, nulli robori cedit. Affectus in pueritiâ veneni haud multò sunt absimiles, quod ubi semel ad cordis interiora pervaserit, nullum posteà pallori relicto superest remedium. Virtutes quæ cum ipsâ ætate incrementa capiunt, non aliis præstant solùm, sed quod mireris, etiam seipsis. [k] E quatuor animantibus alatis, quas vidit Ezechiël, aquila ex hoc ipso numero una, omnibus iis quatuor fereba-

tur

[i] *Curva cervicem ejus in juventute, & tunde latera ejus, cùm infans est, ne fortè induret, & non credat tibi, & erit tibi dolor animæ.* Eccl.30. 12.

[k] *Bonum est viro cùm portaverit jugum ab adolescentiâ suâ; sedebit solitarius, & tacebit, quia levavit super se.* Thren.3. 27. & 28.

tur sublimior; [l] nam quia ipsa ex primo suo statim ortu alas habere occœperat: aliæ verò non nisi longè pòst, non supra has solùm, sed se ipsam etiam eminebat. Id quia non æquè omnes, ac par est, expendunt; hinc fieri reor, quòd filios suos bene multi mox ab incunabulis muliercularum curæ cõmittere soleant, quæ inani umbrarum metu pro genio sui sexûs parvulorum deinde effœminant animos, aliásque muliebres iis imprimunt affectiones, quæ altas cum tempore radices agunt. [m] Optimus olim Regum Persarum mos, ut *nutriretur puer non à nutrice muliere parum honorificâ; verùm ab Eunuchis, qui reliquorum circa Regem optimi viderentur.*

[l] *Et facies aquilæ desuper ipsorum quatuor.* Ezech. 1. 10.

[m] *Adolescens juxta viam suam, etiam cùm senuerit, non recedet ab eâ.* Prov. 22. 6

Plut. primo Alcib.

Potissimùm verò jam inde à primulâ ætate ad parvulorum naturam animum oportet advertere, absque cujus notitiâ educatio rectè institui non potest; sed nulla ad eam rem aptior infantiâ, quando natura omnis adhuc doli aut simulationis expers [n] sincerè se ipsam detegit, atque in fronte, in oculis, in risu, in manibus, aliísque corporis motibus suos sine fuco prodit affectus & inclinationes. Bearnæ Legati facultate sibi factâ ab Illustriss. Dño Guilielmo de Moncadâ, ut alterutrum è duobus ipsius filiis legerent Principem, cùm unius manus in pugnum clausas, alterius contrà explicatas in palmam observassent, hunc præ illo elegerunt, quòd liberalitatis & munificentiæ signum id interpretarentur, nec vano omine, ut eventus docuit. Si infans generoso & excelsiori sit animo, ad suas laudes frontem exporrigit, serenat oculos, subridet ore; contrà si quâ in re vituperetur, tristitiam præ se fert, suffunditur rubore, & oculos demittit. Si animo infracto, obfirmat vultum, non umbris terretur, aut minis. Si liberalis, munuscula respuit, aut promptè largitur iterum aliis. Si appetens vindictæ, fovet iras, nec lacrymis facilè ponit modum, donec sibi satisfiat. Si biliosus, exardescit levi de caussâ, deprimit supercilia, limis contuetur, minitatur pugno. Si benignus, suaviter arridendo, & blandientibus ocellulis sibi conciliat animos. Si melancholicus, fugit consortia, amat loca sola, multus est in ejulatu & lacrymis, in risu parcus, fronte ut plurimùm tristiore. Si hilaris, nunc frontem expli-

[n] *Iuvenes non sunt maligni moris, propterea quòd nondum viderunt nequitias.* Arist.

Pont. Heut. in Gent. Comit. Bear.

cat,& grato oculorum obtutu lucem amœnam ſpargit, nunc eoſdem blandè inflectendo,& palpebris ſuaviter connictantibus animi ſerenitatem prodit. Pari modo cæteras quoque virtutes & vitia in exteriori corporis motu & vultu cor exhibet, donec cautior ætas ea contegere noverit. In ipſis cunis, inter nutricum adhuc brachia jam tum elucebat in Serenitate Veſtrâ cum aulæ totius admiratione innata quædam amœnitas ſimul & decora majeſtas, quâ manus oſcula admittebat; & verò ſupra ætatem erat illa morum gravitas & præſentia animi, quam eadem Veſtra Ser^tas id temporis præ ſe ferebat, cùm duo regna Caſtellæ & Legionis obedientiæ juramento ſeſe illi adſtringerent.

§. Hæc tamen ego dici ſic velim, ut iſta de ætate infantili judicia non rata ſemper habeantur & certa: etenim recedit quandoque à communi lege natura,& fallit animum curioſiùs iſta perquirentem. Sunt, qui à primâ ſtatim infantiâ ab honeſto deflectant; aſt ubi adoleverint, redeunt ad frugem, & mentem à vitiis ſevocant; quod ideò fortaſſis accidit, quia generoſus & excelſior animus, dum debilior eſt ad reſiſtendum recta ratio, educationem defugit, adeóque naturæ ſuccumbit affectibus, quoad ipſa ratio facta robuſtior ſuos deprendat errores, & efficaciter corrigat. Quapropter crudelis fuit & barbarus Brachmanum mos, qui poſt alterum à parte menſem proles ſuas, ſi quæ deterioris naturæ in iis ſeſe proderent indicia, aut necabant, aut exponebant in ſylvis. Nec ferendi Lacedæmonii, qui eaſdem in profluentem Taygetem abjiciebant. Qui omnes nihil educationi, nihil rectæ rationi & liberæ voluntati, quæ naturæ affectus corrigere ſolet, tribuere viſi ſunt. Illud etiam monſtri ſimile cenſeri poteſt, dum interdum Natura eximias aliquas virtutes cum enormibus vitiis in homine eodem perinde ſic ſociat, ac ramis duobus inſeri ſolent duo diverſi ſurculi, qui de eadem viventes ſtirpe diverſos planè, imò contrarios, amaros nimirum & dulces proferunt fructus. In Alcibiade id videre licuit, de quo meritò dubitaveris, magíſne vitiis, an virtutibus fuerit inſignis. Et hæc quidem naturæ ſunt opera, priuſquàm

quàm ſeſe ipſa noſſe cœperit; ſed ratio poſteà & induſtria ea emendant, expoliunt, perficiunt.

§. Denique cùm propoſitum mihi ſit, per iſthæc Symbola à cunabulis ad tumulum uſque rectè formare Principem, operæ pretium erit, doctrinam & ſtylum ad ſingulas ipſius ætates accommodare, quemadmodùm etiam Plato & Ariſtoteles fecêre. Nunc illa ſummatim moneo, curetur imprimis, ut frequentiore exercitatione agilitatē aliquam brachiorum & tibiarum ſibi comparet. Quòd ſi fortè membra ob teneritudinem intorqueantur, artificioſis quibuſdam inſtrumentis in rectum poterunt porrigi. [o] Res aſpectu horribiles, quæ vim imaginatricem queant offendere, ne ei proponantur ante oculos; néve ſinatur obliquis oculis tranſversùm aliquid contueri. Ad inclementiam aëris pedetentim aſſuefiat. Nec deſint moduli Symphoniaci, ad excitandum ſubinde ſpiritum. Luſitatiunculæ ipſius ſint libri & arma, ut iis ſenſim capiatur animus; quicquid enim novum occurrit pueris, hoc admirantur, & firmiùs phantaſiæ imprimunt.

[o] *Cæterùm ne propter teneritatem membrorum torqueantur, Nationes nonnullæ artificioſis inſtrumentis utebantur.* Ariſtot. l. 7. Polit. c. 17.



SYMBOLVM II.



COLORIBVS & penicillo ars ſcitè omnia exprimit. Eâ de causâ ſi ars pictoria Natura non eſt, ad eam certè tam propè accedit, ut in ſuis ſæpè operibus fallat oculos, atque adeò manus ipſæ in judicium adhibendæ ſint. Animam corporibus impertiri non poteſt; at venuſtatem, motus atque affectus ipſius animæ non rarò iiſdem tribuit. Tametſi verò corpora ipſa materiæ defectu plenè effingere nequeat, artifice tamen penicillo ita venuſtè ea delineat in tabulâ, ut præter ipſam vitam non ſit, quod porrò deſideres. Æmularetur, credo, arti Natura, ſi quo modo id poſſet. Nunc verò adeò benigna ea eſt, ut artis etiam operâ in multis uti conſueverit: quæcunque enim hujus beneficio & induſtriâ poſſunt perfici,

ci, iis ſupremam manum Natura ipſa non imponit. Sic hominem naſci videmus omnis omnino idiomatis & cognitionis expertem, ut in ejuſdem animo deinde, velut in rasâ quâdam tabulâ, inſtitutio ac doctrina optimarum artium & ſcientiarum depingat imagines, & morum documenta inſcribat educatio; non abſque inſigni humanæ ſocietatis emolumento: ita enim fit, ut dum alter alterius eget operâ, mutuo amoris & gratitudinis nexu magìs invicem mortales copulentur. *Omnibus Natura fundamenta dedit ſeménque virtutum; omnes ad iſta omnia nati ſumus, cùm irritator acceſſit, tunc illa animi bona velut ſopita excitantur.* Seneca Epiſt. 10. Sed ſtatim à teneris id fiat oportet, dum animus ad omnem formationem magìs idoneus eſt, atque ad diſciplinas capiendas ita facilis, ut magìs reminiſcendo eas recolere videatur, quàm primùm addiſcere; quo argumento animæ immortalitatem divinus Plato aſtruebat. Plato de An. Quòd ſi ea cura in ætate primâ negligatur, affectus ſenſim vires ſumunt, & inclinationes ſuas pravas adeò firmiter imprimunt voluntati, ut nullâ pòſt educatione valeant corrigi. Vrſa mox ab ipſo partu informem fœtum, dum mollis adhuc eſt, circumlambendo perficit, & effingit membra, omnem aliàs perditura operam, ſi indureſcere fineret. Sapientiſſimè meo quidem judicio Perſarum Reges iis præceptoribus & magiſtris filios ſuos ab incunabulis committebant, quibus primo ætatis ſeptennio efformandi corporis, altero dein ejuſdem porrò corroborandi armorum & pugillationis exercitio cura incumberet: tum demum quatuor alios viros ſelectiores iis adjungebant, qui eos effecturi quàm optimos crederentur. Et primus quidem, eruditionis laude inſignis literas tradebat. Secundus, vir moderatus ac prudens regere docebat, & frænare appetitus. Tertius, æqui rectíque amans juſtitiæ adminiſtrandæ normam inculcabat. Quartus denique, egregiè fortis, & rerum bellicarum apprimè peritus in diſciplinis militaribus inſtruebat, maximè verò imbellem metum & formidinem, additis etiam ad gloriam ſtimulis, eorundem animis ſtudebat adimere.

§. Eſt

§. Eſt verò hæc bona educatio in Principibus cumprimis neceſſaria, quippe qui inſtrumenta ſunt felicitatis politicæ, & publicæ ſalutis. In aliis neglectæ bonæ educationis diſpendium officit ſingulis, aut certè non niſi ad oppidò paucos pertinet; in Principe verò non ſolius ipſius tantùm, ſed commune omnium malum eſt, dum is aliis facto nocet, exemplo aliis. *Homo rectam nactus inſtitutionem, diviniſſimum, manſuetiſſimúmque animal effici ſolet; ſi verò, vel non ſufficienter, vel non benè educetur, eorum quæ terra progenuit, ferociſſimum.* Quid, obſecro, de Principe à teneris malè educato, & ſupremâ jam poteſtate armato tibi polliceri auſis? Alia Reip. damna longùm durare haud ſolent, hoc non niſi cum ipsâ Principis vitâ terminatur. Quanti ad virtutem interſit, benè honeſtéque educari, probè perſpectum habuit Philippus Macedonum Rex, hinc cùm Alexandrum filium ſuſcepiſſet, datis ad Ariſtotelem literis, multum Diis ſe debere teſtabatur; non tam quòd natus ſibi is eſſet, quàm quòd eo potiſſimùm tempore, quo tali uti magiſtro liceret. Et ſanè nunquam expedit naturam aliàs bonam ſibi relinquere, & ſinere, ut per ſe ipſa operetur, quando ea etiam, quæ melior haberi ſolet, imperfecta eſt, & induſtriâ alienâ opus habet excoli, uti pleraque omnia homini ad benè vivendum neceſſaria. Ita abſque labore & ſudore nihil ferè ei obvenit, quæ pœna eſt ex primâ protoparentum noxâ etiamnum debitâ. Ab arbore fructus dulciores quî ſperes, niſi aut eam tranſplantes, aut inſitionibus in ſtirpes magìs cultas, & generoſiores ſylveſtrem naturam corrigas? *Educatio & inſtitutio commoda bonas naturas inducit, & rurſum bonas naturas, ſi talem inſtitutionem conſequantur, meliores adhuc & præſtantiores evadere ſcimus.* Hæc cauſſa fuit, cur Trajanus Imperator tam in gubernando evaſerit inſignis, quia ſcilicet ad indolem non malam induſtria acceſſerat, & bona directio Plutarchi præceptoris. Nec unquam immanitatem illam induiſſet Petrus Rex cognomento Crudelis, ſi Ioannes Alphonſus Albuquercius, quem moderatorem habuit, ferocem ejus animum dextrè mitigare ſciviſſet, & frangere. Eadem ſcilicet ingeniorum differentia

eſt,

Plato lib. 3. de leg.

Gell. lib. 9. noct. Att. cap 3.

Plato Dial. 4. de leg.

eſt, quæ metallorum,quorum alia igni reſiſtunt,alia cedunt, & in eo colliqueſcunt; ſcalpro tamen & malleo omnia domari poſſunt, & in tenuiſſimas duci laminas. Ita nullum prorſus ingenium eſt adeò durum, in quo cura & correctio non promoveant aliquid. Tametſi fateor, ſolam inſtitutionem ad inſerendas virtutes non ſemper ſufficere, eò quòd ſub purpurâ tanquam inter vepres & ſylvas nonnunquam pullulent in excelſioribus animis quædam vitiorum monſtra, quæ corrigi ſe deinde non ſinunt. Et quæſo te,quid proclive magìs, quàm corrumpi juventutem deliciis, libertate & adulationibus in Principum aulis, in quibus plerunque ſubnaſci ſolent multi affectus pravi & vitioſi; haud ſecus atque in agris malè cultis ſuccreſcunt ſpinæ, & herbæ noxiæ atque inutiles. Quæ proinde aulæ,ſi benè formatæ & inſtitutæ non ſint,cura bonæ educationis perparum proficiet: ipſæ namque formis fuſoriis videntur ſimiles, adeóque ſic formant Principem, prout benè vel malè affectæ ipſæ fuerint, & virtutes ac vitia, quæ ſemel in ipſis cœperunt invaleſcere, per miniſtros ad ſucceſſores tranſmittunt. Vix rationi vel diſcurſui locus eſt in Principe, quando aut adulando nimiam parentum & majorum in agendo libertatem deprædicant aulici, aut res ab iiſdem præclarè & cum laude geſtas, ac familiæ quaſi proprias illi proponunt ante oculos. Quinimmò ex hoc fieri amat, ut in familiis nonnullis certi quidam mores & affectus è parentibus in filios ſucceſſione continuâ propagentur, non tam innati ſanguinis vi, cùm nec diuturnitas temporis, nec matrimoniorum commixtio immutare eos ſoleat, quàm quia in ipſis aulis vigent,ubi infantia eos imbibit, & quaſi convertit in Naturam. Hoc modo apud Romanos olim Claudii habebantur ſuperbi, bellicoſi Scipiones, ambitioſi Appii; uti nunc in Hiſpaniâ Guſmanii putantur boni, Mendozæ humani, Manriqueſii formidabiles, Toletani ſeveri & graves. Idem in artificibus videre licet, ubi aliqui in familiâ ſemel excellere cœperint, facilè id poſteà transfundunt in poſteros, quos artis ſuæ habent ſpectatores, quibúſque opera ſua & laborum monumenta poſt ſe derelinquunt.

Acce-

Accedit ad hæc, quòd adulatio errori mixta ſub ſpecie virtutis quandoque commendet in puero, quæ virtutis nomen haudquaquam merentur, uti ſunt nequitia, oſtentatio, inſolentia, ira, vindicta, & alia iſtiuſmodi generis vitia; dum falsò ſibi nonnulli perſuadent, magni Principis ea eſſe indices; quo etiam fit, ut porrò iis inſiſtat ardentiùs, & veras virtutes negligat, perinde ac puella interdum, ſi ab animoſitate laudetur, aut agendi libertate, magìs ſeſe ad iſta dat, quàm ad modeſtiam & honeſtatem, præcipuas ſexûs iſtius dotes. Etſi verò ab omni omnino vitio juventutem arceri deceat, ab iis tamen vel maximè, *quæ vel turpitudinem habent, vel odium pariunt*, eò quòd iſta faciliùs ſeſe in animos penetrent. Cavendum itaque, ne turpe quid, aut laſcivum Princeps inaudiat, multò minùs permittendum, ut loquatur ipſe: nam *facilè turpia loquendo efficitur, ut homines his proxima faciant*.

Ariſtot. Polit.7.cap.17.

Ariſt. ibid.

Quare huic malo vitando ſolebant Romani matronam aliquam è ſuâ familiâ annis & moribus gravem deligere, quæ filiis præeſſet moderatrix, & bonæ eorum educationi omni curâ intenderet, *coram quâ neque dicere fas erat, quod turpe dictu; neque facere, quod inhoneſtum factu videretur. Quæ diſciplina ac ſeveritas eò pertinebat, ut ſincera & integra, & nullis pravitatibus detorta uniuſcujuſque natura toto ſtatim pectore arriperet artes honeſtas.* Atque hanc educandi curam ſuo jam tempore negligi cœpiſſe; liberos verò inter ſervos educari ſolitos, quorum vitia diſcerent imitari, graviter idem ille auctor conqueritur. *Nec quiſquam*, inquit, *in totâ domo penſi habet, quid coram infante domino, aut dicat, aut faciat: quando etiam ipſi parentes, nec probitati, neque modeſtiæ parvulos aſſuefaciunt, ſed laſciviæ & libertati.* Id quod hodiedum in pleriſque Principum aulis uſu venit. Nec aliud iſti malo remedium eſt, quàm ut ſubmoveantur aulici tales vitiis dediti, & in eorum locum ſurrogentur alii probatæ virtutis, qui Principis animum ad honeſtiora, & ea, quæ veram pariunt gloriam, inflammare poſſint. *Neque enim auribus jucunda convenit dicere, ſed ex quo aliquis glorioſus fiat.* Vbi aula à virtute ſemel defecerit, mutari ipſa ſolet, non corrigi, nec

Quintil. dial. de Orat.

Quintil. ibid.

Eurip. in Hippol.

nec Principem meliorem desiderat. Ita *Neronis aula*, ut Taciti verbis utar, *in Othonem prona erat, ut similem.* Quòd si tamen illud Principi facere non licuerit, fugiendum potiùs ab istâ aulâ censeo, uti fecisse meminimus Iacobum Primum Arragonum Regem: cùm iniquè se opprimi cerneret ab iis, qui ipsum educabant, & constrictum quasi tenebant in carcere. Neque aliter aulas istas appellaverim, ubi in eo potissimùm elaboratur, ut voluntas & arbitrium Principis in turpem redigatur servitutem, neque in ullam sese ultrò partem, & pro libitu is flectere sinitur; sed vel invitus trahitur, quò volunt aulici: ad eum fermè modum, quo aqua per occultos canales solo usu & agri beneficio ducitur. Quid proderit, amabo, bona indoles & educatio, si Principi videre, audire, scire alia non licet, quàm quæ cupiunt ii, qui latera ipsius stipant? Quid miri, Regem Henricum, ejus nominis Quartum, Castellæ Regem tam evasisse socordem, tam in aliis omnibus Ioanni Secundo Patri suo Regi similem, posteaquam inter eosdem adulatores enutritus fuit, qui eidem ipsius Patri regni malè administrati caussâ extitêre? mihi hoc crede, tam ἀδύνατον est, in aulâ malè institutâ Principem formari bonum, quàm rectam duci lineam ad distortam regulam. Nullus ibi est paries, quem manus lasciva obscœnitatibus suis non denigret. Nullus angulus, qui perditam vivendi licentiam per modum echûs non resonet. Quotquot aulam frequentant, totidem magistri, & velut ideæ sunt Principis: longo enim usu & conversatione singuli in eo imprimunt aliquid, quod aut prodesse possit, aut nocere; & quantò natura in ipso magis est docilis, tantò faciliùs citiùsque mores domesticos imbibit. Ausim pænè dicere, tum Principem fore bonum, cùm bonos habuerit ministros; malum, cùm malos. Galba Imperator testis est: *Amicorum, libertorúmque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens: si mali forent, usque ad culpam ignarus.*

Tacit. lib. 1. hist.

Mar. hist. Hisp. lib. 12. cap. 5.

Mar. hist. Hisp. lib. 22. cap. 15.

Tacit. lib. 1. hist.

§. Nec satis erit sic in aulâ reformasse figuras vivas atque animatas, ad inanimas quoque veniendum, hoc est, ad statuas & picturas: quamvis enim cælum aut penicillus

non nisi mutæ sint linguæ, experientia tamen docuit ad persuadendum multò esse facundissimas. Quàm ad gloriæ cupiditatem extimulat Alexandri Magni statua! Quàm inflammant ad libidinem impuri Iovis amores depicti in tabulà! Quin immò in ejusmodi plerisque rebus magìs, quàm in honestis naturæ nostræ corruptæ vitio triumphat ars, & primùm quidem excellentia artificii opera ista æstimari facit, pòst verò lascivia ad oculos etiam oblectandos iisdem parietes vestire gestit. *Cùm autem, ne quis talia loquatur, prohibetur, satis intelligitur vetari, ne turpes vel picturas, vel fabulas spectet.* Heroïca majorum facinora referant tabulæ, æra, marmora; illa inspiciat horis omnibus Princeps, illa legat: ejusmodi enim statuæ & picturæ sunt fragmenta quasi historiarum semper ante oculos observantia.

Arist. 7. polit. c. 17.

§. Postquam igitur aulæ vitia (quantum fieri potuit) correcta sic fuerint, & indoles atque inclinationes Principis probè cognitæ, enitantur Magistri & præceptores eas sic moderari, ut ad ea, quæ magìs heroïca & generosiora sunt, ferri incipiant, spargendo in ejus animo tam occulta virtutis & gloriæ semina, ut cùm excreverint, dijudicari satis non possit, à naturâne, an ab arte profecta fuerint. Virtutem honoribus acuant, vitia infamiâ notent & ignominiâ, æmulationem exemplo accendant. Multa ista possunt in omni indole, etsi plus in unâ, quàm in aliâ. In iis, qui generosioris sunt animi, potentior gloria est; in melancholicis, ignominia; in biliosis, æmulatio; in inconstantibus, metus; in prudentibus, exemplum, quod apud omnes semper efficacissimum est, præsertim si à majoribus sit: nam sæpè quod sanguis non potuit, æmulatio obtinet. Nempe liberis accidit, quod novellis arbusculis recèns natis, quibus ramum ab ipso patre recisum oportet inserere, ut ad perfectionem perveniant. Surculi hi insititii exempla sunt insigniora, quæ majorum virtutes transfundunt in posteros, & admirandos edunt fructus. In hoc ergo instructorum desudet industria, ut illa per omnes quasi sensus immissa in animum, altas ibi agant radices; adeóque non in cohortationibus solùm &

reprehen-

reprehensionibus ordinariis, sed in omnibus etiam, quæ incurrunt in sensus, Principi proponenda sunt. Nunc historia in memoriam illi revocet res à progenitoribus laudabiliter gestas, & ad imitationem calcar addat tanta gloria à Scriptoribus æternitati consecrata. Nunc harmonia musica (suavis & mira affectuum moderatrix) trophea & triumphos eorundem concinendo spiritum excitet. Nunc de majorum vitâ & moribus panegyros audiat, quæ ipsum ad virtutum æmulationem cohortentur & incitent, quin easdem subinde etiam ipse recitet, aut cum Ephebis suis eximia eorum facinora quasi in scenâ exhibeat, ad inflammandum animum: vis enim actionis istius atque efficacia sensim sic illi imprimitur, ut ipsissimus esse videatur, cujus personam repræsentat. Præ se ferat denique cum iisdem Regem se agere, petentibus aures concedere, mandata dare, punire, præmiari, imperare exercitui, oppugnare urbes, struere aciem, signa cum hoste conferre. In ejusmodi experimentis Cyrus à pauxillo puero educatus, insignis posteà belli Imperator extitit.

§. Quòd si in ætate primâ aliquæ emicuerint inclinationes, quæ Principem minùs decent, iis associandus erit, qui virtutibus pollent oppositis, ut istos naturæ deterioris defectus corrigant, quomodo obliquitatem tenerioris arbusculæ oblongâ perticâ, cui ea alligatur, emendari cernimus. Quare si Princeps avarus sit, aliquis naturâ liberalior comes lateri hæreat; meticuloso jungatur animosior; imbelli audentior; socordi & ignavo, gnavus ac diligens: habet enim hoc ætas illa, ut non ea solùm, quæ videt & audit, sed & sociorum mores facilè imitetur.

§. Abstinendum denique in Principum educatione à monitionibus & correptionibus nimis asperis, quia contemptûs genus quoddam istud est. Rigor nimius dejicit animos, nec decet, ut serviliter sese subjiciat alteri, qui præesse aliis debet. Rectè Alphonsus Rex: *Los que de buen lugar vienen, mejor se castigan por palabras, que por feridas: e mas aman porende aquellos, que asi lo fazen, e mas gelo agradessen, quando an entendimiento.* Iuventus pullo equino similis est, qui Lib. 8. tit. 7. p. 7.

pastomide duriori læditur, molliori fræno facilè regitur. Accedit, quòd animos generosiores plerunque comitetur tacitus quidam horror eorum, quæ per metum addidicerunt; contrà verò desiderium quoddam, & cupiditas experiendi vitia, quæ in pueritiâ illis fuêre prohibita. Affectus nimis compressi violenter (præsertim quos Natura Principi indidit) in desperationes tandem abeunt, uti exhalationes intra nubes constrictæ in fulgura. Qui sine prudenti moderatione propensionibus naturalibus portas omnes obstruit, in causâ est, cur per fenestras tentent aditum. Aliquid dandum humanæ imbicillitati, honestis quibusdam oblectamentis eam ad virtutem suaviter erigendo, quâ potissimùm arte usi sunt ii, quibus Neronis educandi cura commissa fuerat; eo scilicet fine, *Quò faciliùs lubricam Principis ætatem, si virtutem aspernaretur, voluptatibus concessis retinerent.* Principem moderator privatim, non in publico corripiat; aliàs enim magìs obstinabit animum, ubi vitia sua innotuisse animadvertit. Aptissimè versibus duobus comprehendit Homerus, quâ ratione Princeps & instrui & parêre debeat:

Tacit. lib. 13. Annal.

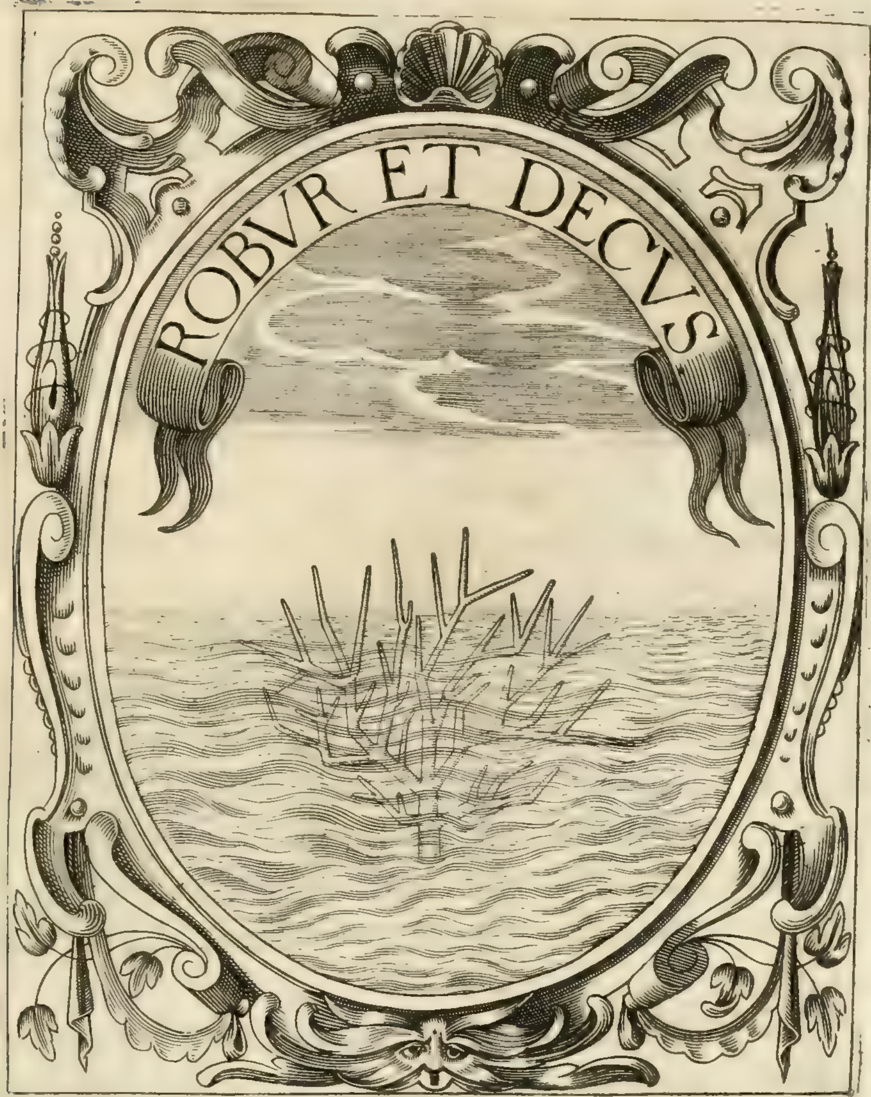
At tu recta ei dato consilia; & admone,
Et ei impera: ille autem parebit, saltem in bonum.

Hom. Iliad. 11.



SYM-

SYMBOLVM III.



INDVSTRIA ſolertis & impigræ manûs, nunc irrigantis, nunc cęli ventorúmque arcentis injurias, ſuccreſcit roſa, & gemmâ hiante folicula ſua in orbē explicat: flos mirè elegans, ſed quæ ſolis blanditur oculis, tótq; eſt obnoxia caſibus, ut in hâc tantâ ſuâ teneritudine maximo in periculo ſit. Idem ipſe Sol, qui naſcentem eam vidit, videt & morientem, nec alio quidem fructu, quàm quòd ſuam orbi venuſtatem oſtenderit; cæterùm tot menſium ludit operam, quin ipſam perſępè cruentat manum, à quâ eſt conſita, nec fieri potuit aliter, quàm ut cultura tam laſciva acutas unà ſpinas produceret. Corallii (marini fruticis) diſpar eſt ratio: illud enim natum ſub aquis, & continuâ fluctuum, tempeſtatum, ventorum vi agitatum,

magis magísque indurescit, & pulchriùs enitet; immò tum primùm post tot elementorum expertas vires ad illustriores hominum usus aptiùs deservit. Tam oppositi inter se oriuntur effectus è diverso nascendi, & crescendi genere fruticis hujus, & illius floris, quod ad teneritudinem & duritiem attinet: id quod in educatione Principum pariter accidit: nam qui sic molliter, & velut in capsulâ, quod ajunt, educantur, ut nec sol, nec ventulus, nec alia ad illos aura præterquam odoramentorum possit pertingere, delicatuli fiunt, & ad gubernandum minùs idonei; contrà qui laboribus solidis exercent corpus, robusti & habiles. *Est etiã utile, statim ab ineunte ætate frigoribus assuescere: hoc enim tum ad valetudinem, tum ad munera militaria commodissimum est.* Iis exercitationibus prorogatur vita; voluptatibus & deliciis imminuitur. Vas vitreum oris flatu formatum, flatu frangitur; aureum contrà malleo fabrè factum, malleo resistit. Qui privatus & in otio vitam degit, parum interest, si delicatus sit; at qui regnum humeris, ut Atlas cælum, sustinere debet, fortis ac robustus sit oportet. Ad solum spectaculum non opus habet Respublica Principe, sed in pulvere etiam, & inter arma. [a] Et sanè Rex effœminatus, Scripturâ teste, pœnæ divinæ genus quoddam est.

Arist. polit. l. 7. c. 17.

[a] *Et effœminati dominabantur eis.* Isai. cap. 3. 4.

Disparis hujus educationis emolumentum aut incommodum in Regibus Ioanne Secundo, & Ferdinando Catholico videre fuit. Quorum ille in aulâ, hic in castris; ille in gynæcéo, hic inter milites enutritus fuit. Ille ad Reipub. clavum admotus, mare sibi incognitum ingressus videbatur, & gubernaculum deserens ministris suis id committebat; hic gubernandi non ignarus erat aut insolens, sed in alieno etjam dominari regno, & subditos ad officium cogere optimè noverat. Ille despectui omnibus; hic in pretio & honore fuit. Ille regnum pessundedit; hic evexit in Monarchiam. Quæ perpendens cum animo suo Rex Ferdinandus, cognomento Sanctus, Alphonsum & Ferdinandum filios inter arma educari voluit. Et quænam alia res Carolum Imperatorem re pariter ac nomine verè Magnum reddidit? an non peregri-

Mar. hist. Hisp. lib. 20. cap. 11.

Mar. hist. Hisp. lib. 13. cap. 1.

peregrinationes continuæ, & indefessi labores? Nec alia Tiberio mens, qui quatuor potissimùm de caussis, ambos filios suos Germanicum & Drusum in castris inter arma adolescere, consultum putabat: ut nimirum militiæ assuescerent; ut exercitûs studia pararent; ut procul aulæ deliciis educarentur; & denique ut filio utroque legiones obtinente tutior ipse, & securior viveret. Tacit. l. 2. Annal.

Qui in castris ætatem traducit, multa experiundo, temporis lucrum facit; qui in aulâ, luxu, cæremoniis & inanibus oblectamentis illud malè perdit. In palatio magis comendo corpori, quàm animo excolendo Princeps invigilat. Et tametsi hoc postremum curandum potiùs sit, corporis tamen cultus & oris decor omnino negligi non debet: nam cultus ille oculos; hic oris decor, & oculos rapit, & animum. Spiritus sancti de Saüle Rege oraculum est: *Stetitque in medio populi, & altior fuit universo populo ab humero & sursum. Et ait Samuel ad populum: Certè videtis, quem elegit Dominus, quoniam non sit similis illi in omni populo.* 1. Reg. 10. 23. & 24. Æthiopes, & nonnulli Indiæ populi eos in Regem eligunt, quos formæ dignitas potissimùm commendat; uti & apiculæ eam, quæ ex omni numero grandior est, & coloris splendore præcellit aliis. *Ipsa ætas Galbæ, & irrisui & fastidio erat assuetis juventæ Neronis, & Imperatores formâ ac decore corporis (ut est mos vulgi) comparantibus.* Tacit. l. 1. hist. Titi Vespasiani *augebat famam ipsius decor oris cum quâdam majestate.* Tacit. l. 2. hist. Enimverò pulchritudo aptâ membrorum compositione, & coloris suavitate velut blandis quibusdam jaculis ferit oculos, quæ in animum demissa profundiùs, studia hominis & voluntates occupant. Eximium naturæ privilegium, ea est, suavis affectuum domina, atque animi optimè dispositi indicium. Et quamvis sacrarum literarum monitum sit: *Non laudes virum in specie suâ, neque spernas hominem in visu suo: brevis in volatilibus est apis, & initium dulcoris fructus illius;* Eccles. 11. 2. illud tamen diffiteri non possumus, quòd augustiorem animum semper ferè augusta quoque corporis species comitetur. Plato dicebat, sicut circulus absque centro esse non potest, ita neque exteriorem corporis

pulchritudinem absque interiori virtute facilè posse consistere. Rectè idcircò Alphonsus Rex Principi uxorem formosam dari voluit: *Porque los fijos, que della uviere, seran mas fermosos, e mas apuestos; lo que conviene mucho a los fijos de los Reyes, que sean tales, que parezcan bien entre los otros omes.* Multarunt Lacedæmonii Regem suum Archiadinum, quòd uxorem duxisset parvulam, quantumvis non illepidè excusaret, è malis duobus minus se elegisse. *Species corporis simulacrum est mentis, figuráque probitatis.* Accidit tamen nonnunquam, ut natura exterioribus intenta perfectionibus, interiorum, quæ potiores sunt, oblivifcatur. Petro crudeli sic usu venit, cujus ingenium ferox & asperum sub gratâ oris & corporis conformatione eadem Natura abdiderat. Superbia & formæ jactantia facilè virtutum nervos elidunt, adeóque cavendum Principi sedulò, ne venustatem muliebrem & affectatam, alienæ lasciviæ incitamentum, consectetur; sed eam, quæ veras animi virtutes comitari solet: neque enim ornatus animæ à corporis pulchritudine; sed contrà hujus decor ab illius ornamentis proficisci debet. *Omnis gloria ejus ab intus in fimbriis aureis.* Interior animæ perfectio, non exterior spectanda in Principe, ut benè Reip. præsit; licet magno ornamento futurum sit, si illâ utrâque polleat: Sic Palmæ singularis laus est, tum stirpis & frondium elegantia, tum suavitas fructuum, & aliæ ejus qualitates eximiæ: tantas enim arbor illa ad communes hominum usus affert utilitates, ut Plutarcho teste, Babylonii trecentas & sexaginta ejusdem virtutes enumerent. Eas, credo, innuit blandum cælestis Sponsi alloquium: *Statura tua assimilata est palmæ.* Iis enim verbis non solam corporis formam in sponsâ collaudare voluit, sed & animæ dotes per palmam significatas, quippe quæ justitiæ & fortitudinis est Symbolum; justitiæ quidem propter frondium æquilibrium; fortitudinis verò propter admirabile ramorum robur, qui quò magìs gravantur ponderibus, eò validiùs in sublime nituntur; addo & victoriæ esse hieroglyphicum, quòd ex eâ arbore solerent coronari, qui in antiquorum ludis & certaminibus victores essent. Similis honor cupresso

Lib. 1. tit. 6. p. 2.

D. Amb. 2. de virg.

Psal. 44. 14.

Cant. cap. 7. 7.

cupresso nunquam habitus fuit, quantumvis amœnùm semper vireat, & obelisci instar procera in cælum assurgat; inanis enim illa species est absque singulari virtute, quæ in eâ insit, quin immò admodum lentè succrescit, fructus habet inutiles, folia amara, odorem gravem, umbram noxiam. Quid, rogo, proderit, Principem formâ & corpore esse eleganti, si oculis solùm faciat satis, non muneri, quod gerit? Sufficit apta membrorum & lineamentorum conformatio, quæ animi generosi & bene dispositi sit indicium, & cui ars deinde atque industria motum vigorémque tribuant, sine quibus languet omnis actio Principis, & risum potiùs ac contemptum, quàm auctoritatem apud subditos conciliat. Sed interdum ne hæ quidem eximiæ animi dotes amari facient Principem, ut si fortè Reipublicæ status perturbatus sit, & in mutationem dominatus inclinet, quemadmodum Ferdinandus Rex Neapolitanus quondam expertus fuit. Quandoque etiam virtus ipsa infelix, & Princeps minimè malus odio esse solet. Quid? quòd & vitia in illo nonnunquam placeant: certè *studia exercitûs raró cuiquam bonis artibus quæsita perinde adfuêre, quàm* Vitellio *per ignaviam.* Cæterùm voluntas humana plerunque amplectitur id, quod perfectius est, adeòque Princeps tam in exercitiis privatis, quàm publicis multum ponere debet operæ, ut iis naturæ dona aut suppleat, aut magìs perficiat, vires ab ineunte ætate corroboret, spiritus generosiores in animo suo suscitet, & in omnibus populo fiat gratior: nam *persona Principis non solùm animis, sed etiam oculis servire debet civium*, qui ei plerunque parêre malunt ut Domino, in quo majora naturæ & virtutum ornamenta conspiciunt. Quantam Catholicissimo nostro Regi Serenitatis Vestræ Parenti apud omnes gratiam peperit fortis ille in venatu labor, & solutus à curis animus: illa in exercitiis militaribus fortitudo & dexteritas: illa in actionibus publicis gratia singularis & vivacitas! Quàm amati fuêre à subditis, æstimati ab exteris Ferdinandus Sanctus, Henricus Secundus, Ferdinandus Catholicus, Reges, Carolus V. Imperator; in quibus formæ decor & bona corporis dispositio cum

Tacit. lib. 3. hist.

Cic. Phil. 8.

Mar. hist. Hisp. l. 13. c. 8.

cum induſtriâ, cum virtute, cum excelſo & forti animo conjuncta erant!

§. Verùm exercitia iſta meliùs in ſocietate & contubernio addiſcuntur, ubi æmulatio incendit animum, & induſtriam excitat. Quamobrem Reges Gothi Nobiliorum Hiſpaniæ filios in ſuis educabant aulis, non eò ſolùm, ut familias ipſas arctiùs ſibi obſtringerent, ſed etiam ut unà cum iiſdem proprii ipſorum filii formarentur, & honeſtiores artes addiſcerent. Idem Macedonum Reges factitare conſueverant, apud quos *hæc cohors velut ſeminarium Ducum, Præfectorúmque fuit.* Qui laudabilis mos aut in oblivionem abiit, aut certè in pretio hactenus non fuit in aulà Hiſpanicâ, cùm aptiſſimum aliàs ſit medium devinciendi ſibi exterorum Principum animos, iſtiuſmodi inſtituere ſeminaria, ad quæ evocati exterorum Principum filii, in artibus & exercitiis viro principe dignis inſtruantur. Ex quo illud etiam oriretur commodi, quòd Regum filii ſenſim ſine ſenſu moribus & genio nationum aſſueſcerent, haberéntque ex iis non paucos, qui ſingulari cum affectu, & in gratiam tam bonæ inſtitutionis viciſſim præſtarent obſequium.

Curtius.

§. Ad eum finem Rex Alphonſus dictus ſapiens in optimis ſuis legibus longam prætexit ſeriem earum artium & functionum, in quibus Regum filios exerceri maximè convenit. Verba ipſa ſubjicio: *Aprender debe el Rey otras maneras, ſin las que diximos en las leyes antes deſta, que conviene mucho. Eſtas ſon en dos maneras: las unas, que tañen en fecho de armas para ayudarſe dellas quando meneſter fuere: e las otras para aver ſabor, e placer, con que pueda mejor ſofrir los trabajos, e los peſares, quando los oviere. Ca en fecho de cavallerias conviene, que ſea ſabidor, para poder mejor amparar lo ſuyo, e conquerir lo de los enemigos. E porende debe ſaber cavalcar bien, e apueſtemente, e uſar toda manera de armas, tambien de aquellas, que a de veſtir para guardar ſu cuerpo, como de las otras, con que ſe a de ayudar. E aquellas que ſon para guardar, a las de traer, e uſar, para poderlas meyor ſofrir, quando fuere meneſter, de manera, que por agravamiento dellas no caya en peligro,*

Lib. 13. tit. 5. p. 2.

peligro, ni en verguenza, e de las que son para lidiar, asi como la lanza, e espada, e porra, e las otras, con que los Omes lidian amanteniente, a de ser muy mañoso, para ferir con ellas. E todas estas armas, que dicho avemos, tambien de las que a de vestir, como de las otras, a menester, que las tenga tales, que el se apodere dellas, e no ellas del. E aun antiguamente mostravan à los Reyes à tirar de arco, e de ballesta, e de subir ayna en cavallo, e saber nadar, e de todas las otras cosas, que tocasen à ligereza, e valentia. E esto fazian por dos razones. La una, porque ellos se sopiesen bien ayudar dellas, quando les fuese menester. La otra, porque les Omes tomasen ende buen exemplo, para quererlo fazer, e usar: onde si el Rey, asi como dicho avemos, no usase de las armas, sin el daño, que ende le vernia, porque sus gentes desuarian dellas por razon del, podria el mismo venir à tal peligro, porque perderia el cuerpo, e caeria en gran verguenza.

Ad omnia ista exercitia nihil æquè habilem reddit Principem, atque venationis studium. In illà siquidem juventus sese exserit, vires & agilitatem comparat; illa occasionem dat exercendi artes militares, despiciendi terrena, discernendi tempus, quando sperare, aggredi, ferire oporteat; illa variorum casuum docet eventum, & usum commonstrat stratagematum. Ibi profusus sanguis, & trementes ferarum morientium artus oculis usurpata expurgant affectus, firmant animum, generosiores sufficiunt spiritus, qui metum contemnant & pericula. *Nam & sylvæ solitudo, ipsúmque illud silentium, quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt.* Plin. lib. 1. Ep. ad Cornel. Tac. *Y ayuda mucho la caza* (ut dixit Alphonsus Rex) Lib. 22. tit. 5. p 2. *à menguar los pensamientos, e la saña, que es mas menester al Rey, que à otro Home. E sin todo aquesto da salud, ca el trabajo, que se toma, se es con mesura, faze comer, e dormir bien, que es la mayor cosa de la vida del home.* Duo solùm adverte: *Que no deve meter tanta costa, que mengue en lo, que ha de complir, nin use tanto della, que le embargue los otros fechos.*

§. Denique omnia ista exercitia cum eo moderamine usurpanda sunt, ne omnino efferatum aut torpentem reddant animum, neq; enim minùs labore nimio is indurescit,

& quasi

& quasi obducto callo stupefit, quàm ipsum corpus. *Nam simul mentem & corpus laboribus fatigare non convenit, quoniam hi labores contrariarum rerum efficientes sunt. Labor enim corporis menti est impedimento, mentis autem corpori.*

SYMBOLVM IV.



AD imperandum scientiâ opus est, ad parendum prudentia sufficit naturalis, immò sola interdum ignorantia. In ædificii ideâ ingenium occupatur, in ipsâ fabricâ laborat manus. Imperium à cognitione manat, & perspicax est, obedientia rudis ut plurimùm, & cœca. Hinc ex Philosophi mente, *Dominus naturâ est, qui valet intelligentiâ prævidere*. Alii aut successione, aut electione, aut vi, in quibus

Aristot. l. 1. Polit. cap. 1.

casui

casui locus est potiùs, quàm rationi. Quare inter politica regnandi instrumenta, scientiæ quoque recensendæ. Iustiniano sic visum: *Imperatoriam Majestatem*, inquit, *non solùm armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, ut utrumque tempus & bellorum & pacis rectè posit gubernari.* In proh. Instit.

Hoc nimirum præsens Emblema exhibet sub figurâ tormenti æneі ad quadrantem directi, ut collineet certiùs, qui quadrans legum & justitiæ Symbolum est; hæc enim tam pacem, quàm bellum moderari sic debet, ut justum semper ante oculos sit, atque ad rationis scopum per sapientiæ & prudentiæ medium omnia colliment. Rogatus idcirco Alphonsus Neapolis & Arragoniæ Rex, utri plus deberet, armis, an literis, respondisse fertur: *Ex libris se arma, & armorum jura didicisse.* Panorm. l.4.

Sed fortè existimet aliquis, hæc literarum ornamenta ipsi Reip. corpori, quod Majestatis nomine videtur intelligi, convenire magìs, quàm Principi, qui publicis distentus curis literis operam navare non potest; & satis fore ad hoc, ut scientiæ efflorescant, si ingenia magna ipse foveat & afficiat præmiis: quod eundem Iustinianum Imperatorem fecisse meminimus, qui omni destitutus eruditione insignem imperii gloriam consecutus est, doctissimorum virorum operâ, quorum familiaritate est usus. Ego verò tametsi facilè concesserim, eos etiam, qui literis exculti non sunt, bene quandoque administrare Rempublicam; uti experientiâ magistrâ in Rege Ferdinando Catholico, & aliis compluribus didicimus: hoc tamen in iis solùm ingeniis locum habet, quæ longus rerum usus erudiit, aut certè à naturâ ipsâ tanto pollent judicii acumine, ut de unaquâque re facilè ipsa possint absque erroris periculo discernere. Cæterùm, *etsi prudentia quosdam impetus à naturâ sumat, tamen perficienda doctrinâ est;* ut enim bona deligere, & rejicere contraria rectè quis noverit, plurimarum rerum requiritur cognitio, & diuturna exemplorum tam præteritorum, quàm præsentium observatio, quæ absque labore & studio perfectè obtineri haud possunt. Nihil itaque tam necessarium Principi, quàm lux & or- Quintil.l.12, c.12.

Lib. 16. tt. 5. p. 2. namentum bonarum artium. *Ca por la mengua de non saber estas cosas* (inquit Alphonsus Rex) *avria por fuerza à meter otro consigo, que lo sopiese. E poderle ya avenir, lo que dixo el Rey Salomon, que el que mete su poridad en poder de otro, fazese su siervo, e quien la sabe guardar, es señor de su corazon, lo que conviene mucho al Rey.* Regis scilicet officium ingenium perspicax, & literis egregiè perpolitum postulat. *Ca sin duda* (Ibid.) (addit porrò in eàdem lege idem Alphonsus Rex) *tan gran fecho, como este, non lo podria ningun ome cumplir à menos de buen entendemiento, e de gran sabiduria : onde el Rey, que despreciase de aprender los saberes, despreciaria à Dios, de quien vienen todos.* Scientias alias in multis infusas divinitùs vidimus, Politicam in solo Salomone.

Pro colendis agris regulas certas præscribit agricultura; (Xenoph.) suas item habet leges ars dominandi feras: *Omni tamen animali facilius imperabis, quàm homini*, *ideò sapientißimum esse oportet, qui homines regere velit.* Morum atque ingeniorum in subditis diversitas absque grandi solertiâ, studio, & experientiâ discerni non potest; (Veget.) adeóque *nullus est, cui sapientia magìs conveniat, quàm Principi, cujus doctrina omnibus debet prodesse subditis.* Illa est, quæ Regem fortunatum reddit, quæ Principem coli facit ab omnibus, & metui. Id quod Salomon tunc potissimùm consecutus est, cùm admiranda ipsius sapientia orbi innotuit. Nec errem, si dixero, scientiam (Sap. 6. 26.) in Principibus magis quàm potentiam formidari. *Rex sapiens*, Spiritu sancto teste, *stabilimentum populi est.* (Eccl. 10. 3.) *Rex* verò *insipiens perdet populum suum.* E quibus rectè conficitur, barbaram omnino fuisse Licinii Imperatoris sententiam, qui scientias pestem publicam, Philosophos verò & Oratores Reip. venenum vocitabat. Nec absurdi minùs Gothi, qui Regis Athalarici Matri dabant vitio, quòd filium literis faceret imbui, perinde quasi eà ratione ad negotia publica minùs redderetur idoneus. Longè de sapientiæ disciplinis censuit aliter Æneas Sylvius, cùm dixit, *eas in hominibus plebejis argentum esse, in viris nobilibus aurum, in Principibus verò gemmas pretiosas.* Audiens aliquando Alphonsus Neapolitanus

nus Regem nescio quem dixisse, literas haudquaquam decere Principem, illicò subjecit: *Ista vox bovis fuit, non hominis.* Rectè idcirco Alphonsus Rex: *Acucioso debe el Rey ser en aprender los saberes: ca por ellos entenderà las cosas de Reyes, y sabrà mejor obrar en ellas.* De Iulio Cæsare memoriæ proditum est, sic eum formari & fingi voluisse à statuariis: globo insistebat terrestri, atque unâ manu gladiū, alterâ librum tenebat, hoc insuper adjecto lemmate: EX VTROQVE CÆSAR; ut significaret nimirum, tam eruditionem, quàm arma ad acquirendum & conservandum imperium, magno sibi fuisse adjumento. Tanti literarum studia non fecit Ludovicus XI. Galliæ Rex: hic enim permittere noluit, ut filius Carolus VIII. ad ea se daret, propterea quòd in semetipso comperisset, animum per ista sic obstinatum fieri & pertinacem, ut aliorum deinde consilia penitus respuat. Quæ caussa fuit, cur Carolus Rex ad gubernandum postea minùs esset idoneus, atque ab omnibus regi se pateretur, non absque insigni honoris sui jacturâ, & regni totius detrimento. Extrema itaque eâ in re, uti in omni aliâ, cavenda censeo. Supina ignorantia contemptum parit & risum, multis item erroribus est exposita; contrà, nimia ad studia applicatio abripit animum, & à gubernandi curâ sevocat. Iucunda est admodum & amica illa cum Musis conversatio, quam ægrè quis commutet cum molestiis iis & laboribus, qui in danda audientiâ, in consultationibus instituendis suscipiendi sunt. Correxit Alphonsus sapiens motum trepidationis in cælo, at regnum suum emendare non potuit. Orbes cælestes ingenio suo penetravit, at oblatum sibi imperium & coronam hæreditate partam tueri non noverat. Sultanus Ægyptius famâ illius permotus, legatos ad ipsum misit cum amplissimis muneribus; interim in proprio ipsius regno omnes propè Castellæ civitates ab obedientiæ officio descivère. Nempe sic fieri assolet, ut Principes sapientiæ studiis plùs æquo dediti, existimationem apud exteros sibi concilient, perdant apud subditos. Illis admirationi est Principum eruditio; his subinde etiam damno, quippe *Hebetiores quàm acutiores, ut plurimùm meliùs Rempu-*

Panorm.l.4.

Lib. 16. tt. 5. p. 2.

Mar. hist. Hisp. lib. 14. c. 5.

Thucyd. l. 13.

blicam administrant. Animus contemplationi ſcientiarum nimioperè intentus, in rebus agendis tardior eſſe ſolet, atque in decernendo timidior: neceſſe enim eſt huic tali multæ occurrant rationes, pugnantes inter ſe & differentes, quæ judicandi libertatem aut adimunt penitùs, aut impediunt. Si quæ objecta intueatur oculus ad lucis ſolaris reflexionem, jam probè & diſtinctè videt, qualia ea ſint; at ſi in radios ipſos ſolares directè velit intendere, nimiâ luce ſic perſtringitur, ut colores rerum & figuras haudquaquam poſſit diſcernere. Ita prorſus ingeniis accidit, quæ ſapientiæ & doctrinæ ſtudiis impenſiùs etiam, quàm par eſt, ſeſe dedunt, ad negotia publica pertractanda minùs fiunt idonea. Meliùs tum judicat recta ratio, cùm à diſputationibus & ſubtilitatibus ſcholaſticis libera eſt, & expedita. [a] Nec immeritò ſapientiſſimus Salomon occupationem illam vocat peſſimam, quam expertus ipſemet fuerat. *Sunt enim quædam ex liberalibus ſcientiis, quas uſque ad aliquid diſcere honeſtiùs ſit, penitùs verò ſeſe illis tradere, atque uſque ad extremum perſequi velle, valde noxium.* Quare omnino convenit, ut prudentia illum ſciendi appetitum, qui in præſtantioribus ingeniis eſſe conſuevit vehementior, aliquantum moderetur; quomodo Agricolæ matrem feciſſe legimus, [b] que incenſum & flagrantem filii animum coërcuit, quando in primâ juventâ Philoſophiæ ſtudium acriùs, ultrà quàm conceſſum Romano ac Senatori, haurire videbatur. *Quemadmodùm omnium rerum, ſic literarum quoque intemperantiâ laboramus.* Tam hæc animo officit, quàm nimia omnia aliis in rebus nimium corpori exhibent negotium. Sufficiet itaque Principi, artes & ſcientias deguſtaſſe obiter, plus verò eidem proderit cognitio aliqua rerum practica, earum cumprimis, quæ faciunt ad curanda tum pacis, tum belli negotia, adeóque ex ſcientiis ſeligat, quantum ſatis eſt ad colluſtrandum animum, & judicium formandum, relictâ aliis ſe inferioribus in iis excellendi gloriâ. [c] Otium duntaxat fallat iſthoc tam laudabili exercitio, uti Helvidium Priſcum olim factitaſſe memorat Tacitus.

[a] *Et propoſui in animo meo quærere, & inveſtigare ſapienter de omnibus quæ fiunt ſub ſole. Hanc occupationem peſſimam dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in eâ.* Eccl. 1. 13

Ariſt. lib. 8. Polit.

Tac. in vitâ Agric.

[b] *Retinuítque (quod eſt difficillimum) ex ſapientiâ modum.* Ibid.

Sen. Ep. 107.

[c] *Ingenium illuſtre altioribus ſtudiis juvenis admodum dedit, non ut pleriqúe, ut nomine magnifico otium velaret, ſed quò firmior adversùs fortuita Rempublicam capeſſeret.* Tacit. lib. 4. Hiſt.

§. His

§. His ita poſitis, non ſemper optimi Principum Magiſtri cenſendi ſunt ii, qui ſcientiæ & eruditionis laude magìs florent; hi namque ut plurimùm ſucceſsûs, atque otii literarii amantiores ſunt, ab hominum converſatione alieni, cunctantes, & ad negotia graviora minùs apti; ſed ii potiùs, qui rerum politicarum cognitione atque experientiâ præſtent cæteris, quíque unà cum ſcientiis artem etiam benè gubernandi Principem edocere valeant.

§. Primus omnium verò inſtillandus à teneris Principi *Timor Domini, initium ſapientiæ.* Qui adhæret Deo, omnium ſcientiarum fonti proximus eſt. Scire humanum ignorantia eſt potiùs, malitiæ filia, quâ Principes & Reſpublicæ peſſum eunt.

§. Secundo loco neceſſaria eſt Principi eloquentia, illa blanda affectuum domina, quæ voluntates hominum ſuaviter attrahit, ut imperio ſeſe lubentes & ſponte ſubjiciant. [d] Sciebat magnus ille Propheta Moyſes, quanti id referret, ideóque cùm in Ægyptum mitteretur, ut populo Iſraëlitico Dux præeſſet, impeditiorem & tardiorem ſuam linguam Deo excuſavit. Et verò accepit hanc cauſſam Deus, atque ut animum adderet, adpromiſit, quòd aſſiſtere vellet labiis ejus, & in ore ejus ponere, quæ effari apud Regem Pharaonem ipſe deberet. Quid de ſuâ eloquentiâ ſibi non pollicebatur ſapientiſſimus Salomon? *In conſpectu potentium admirabilis ero, & facies Principum mirabuntur me; tacentem me ſuſtinebunt, & loquentem me reſpicient, & ſermocinante me plura, manus ori ſuo imponent.* Et ſanè, ſi eloquentiæ ſolius tanta vis eſt, ut per ſe ipſa audientium animos mirè capiat, quid fiet demum, ſi armetur potentiâ regiâ, aut purpura veſtiatur? Princeps, qui alterius eget operâ, ut quæ ſecum ipſe reputat, eloquatur, ſtatua elinguis eſt potiùs, quàm Principis dignus nomine; [e] quod vitium in Nerone primò omnium animadverſum.

[d] *Obſecro Domine, non ſum eloquens ab heri & nudiuſtertius, & ex quo locutus es ad ſervum tuum, impeditioris & tardioris linguæ ſum.* Ex. 4. 10

Sap. 8. 12.

[e] *Primum ex iis, qui rerum potiti eſſent, Neronem alienæ facundiæ eguiſſe.* Tac. l. 13. Annal.

§. Hiſtoria [f] magiſtra eſt veritatis politicæ, & quâ meliùs nemo quiſquam Principem inſtruere poterit, quomodo oporteat regere ſubditos. In illâ ſiquidem tanquam in luci-

[f] *Veriſſimam diſciplinam, exercitationémque ad politicas actiones, hiſtoriam eſſe.* Polyb. l. 1

diſſimo ſpeculo elucet experientia gubernationis retrò præteritæ, prudentia anteceſſorum, *hominúmque multorum mens in unum collecta*. Hiſtoria fidiſſimi Conſiliarii eſt inſtar, qui nunquam non præſtò, & ad manum eſt.

S. Gregor. Naz. ad Nic.

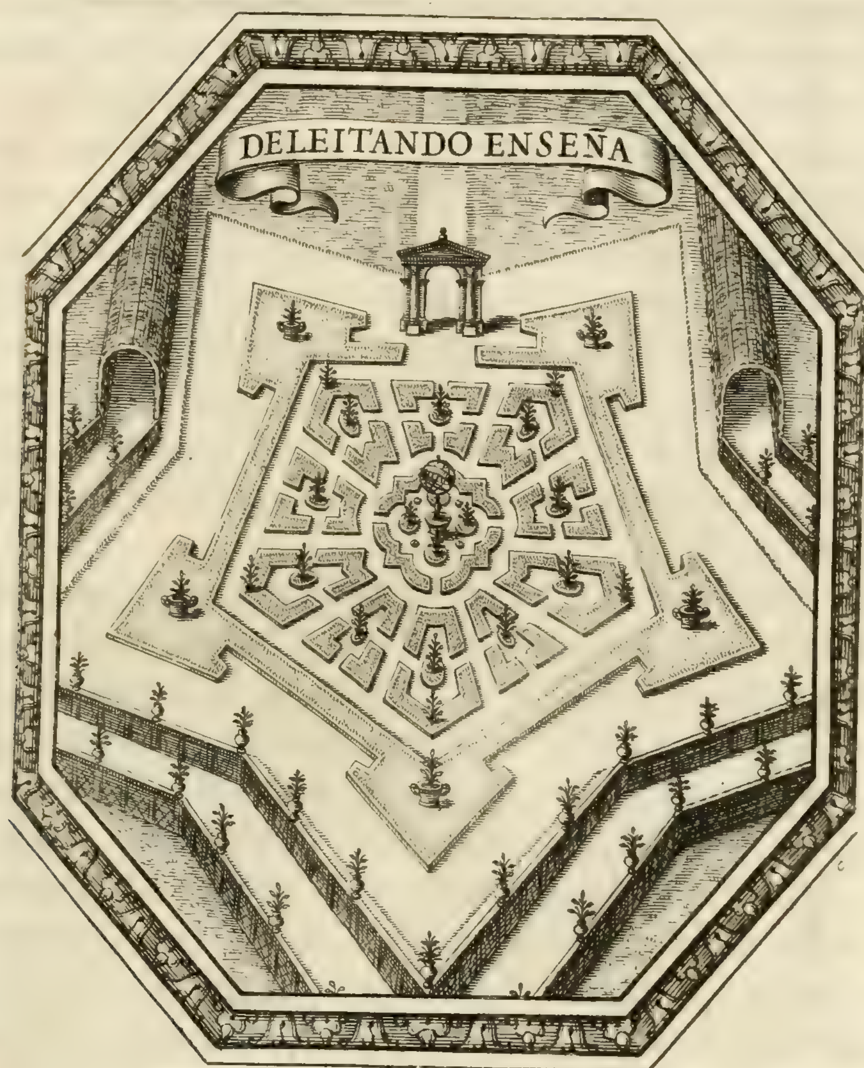
E Iuriſprudentiâ eam ſolùm partem attingat Princeps, quæ ad gubernandum pertinet, evolvendo ſcilicet leges ac conſtitutiones ſui regni, quas & prudens dictavit ratio, & longus uſus approbavit.

In Theologico ſtudio ne multum ponat operæ; quàm enim periculi plenum ſit multa ſcire, atque unà potentem eſſe, in Iacobo Rege, magno ſuo malo experta eſt Anglia. Satis erit Principi, ſi in fide conſtans ipſe ſit, & aliàs viros ſanctos juxtà ac eruditos penes ſe habeat, qui illam tueri noverint.

§. Aſtrologiâ denique judiciariâ multi Principes pereunt; eſt enim cupiditas illa noſcendi futura in omnibus vehemens, & multò maximè in viris Principibus; quia namque magnam ſibi ex eo pollicentur auctoritatem, ſi Diis pares habeantur, & quædam ſupra communem hominum ſortem poſſint efficere, conſectantur artes ſuperſtitioſas, & populo inviſas; quin immò eò nonnunquam dementiæ procedunt, ut ſolis cauſſis ſecundis aſſcribant omnia, & providentiam divinam prorſus tollant è medio, in auſpicia & ſortilegia cuncta referentes. Quo demum fit, ut plus caſui & fortunæ, quàm prudentiæ & induſtriæ humanæ tribuentes, in decernendo & agendo remiſſiores ſint; atque Aſtrologos ſæpiùs, quàm Conſiliarios in deliberationem adhibeant.

SYM-

SYMBOLVM V.



RADICES *artium amaræ*, *fructus verò dulces*: eapropter defugit eas initiò Natura noſtra, nec ullus ei labor accidit gravior, quàm quem in prima elementa impendi neceſſe eſt: magnis enim moleſtiis, & multo ſudore ea res juventuti conſtat. Iſthâc igitur de cauſsâ, & quia ſtudia aſſiduam depoſcunt operam, quod valetudo, & aulæ negotia, atque oblectamenta non ſinunt, opórtet ut Magiſtri compenſet induſtria, varia excogitando media, quibus moleſtias inſtitutionis luſuum puerilium ſuavitate ſic condiat, ut ſenſim ſine ſenſu, quæ addiſcenda ſunt, Principis animus imbibat. Exempli cauſsâ; ut legere is diſcat, hoc artificio utatur

 licet.

licet. Fiant taxilli omnino quatuor & viginti, quibus insculpantur totidem alphabeti literæ, tum colludant aliqui inter se, & qui jactu uno plures expresserit syllabas, aut verbum formaverit integrum, victor præmium auferat; quo victoriolæ & oblectationis genere ille discendi labor longè fiet facilior: plus enim difficultatis habet chartarum lusus, quem tamen mox capiunt pueri. Nunc ut scribere etiam eodem compendio condiscat Princeps, suaserim literas in tenui incìdi laminâ, quá deinde chartæ superimpositâ ductus illos characterum, quasi sulcos quosdam, manu sequatur & calamo; præcipuè verò in iis literis pingendis sese exerceat, è quibus formantur reliquæ; ita fiet, ut dum laminæ artificium suo tribuit ingenio, ac industriæ paulatim laboribus istis magìs incipiat affici.

§. Nec minùs necessaria Principi linguarum peritia: nam interprete semper uti velle, aut non nisi in aliam linguam translata legere, res est deceptioni obnoxia, aut certè in causâ, quòd de vi suâ & energiâ multum deperdat veritas; ut sileam non posse non esse peracerbum subdito, si ab eo intelligi nequeat, à quo rebus suis afflictis solatium, levamen miseriis, obsequiis remunerationem sperare debet. Movet ea res Iosephum [a] Patriarcham, ut cùm Ægypto præficeretur, ante omnia iis linguis addiscendis, quarum isthìc loci vigebat usus, & quas ipse ignorabat, operam impenderet. Quàm hoc nomine Augustissimum Imperatorem Romanum Ferdinandum III. amant omnes & suspiciunt, quòd linguarum tam gnarus sit, ut cuique proprio, & nativo suo idiomate responsa dare noverit! Verùm notitia illa non viâ præceptorum comparanda est Principi, nam illa memoriam confundunt; sed asciscendi in ejus familiam illustrium virorum filii ab exteris exciti nationibus, quibuscum familiariter conversando, àbsque magno labore, & quasi aliud agens, paucorum mensium spatio tantum proficiet, ut linguis singulorum loqui assuescat.

[a] *Linguam, quam non noverat, audivit.* Psal. 80. 6.

Porrò ut Geographiæ & Cosmographiæ (sine quibus cœca est quodammodo scientia politica) usum quoque aliquem acqui-

acquirat, operæpretium erit, veſtiri palatii conclavia ejuſmodi aulæis & periſtromatis, quæ tectorio opere variè elaborata, generalem quandam orbis delineationem, hoc eſt, quatuor mundi partes, & potiores provincias, unà cum celebrioribus fluviis, montibus, urbibus, aliiſque inſignioribus locis ſpectanda exhibeant. Pari artificio lacus etiam diſponi poterunt; ut ſi fortè naviculâ oberrare placuerit, in iis velut in chartis quibuſdam nauticis, maris totius ſitum, portus, inſulas videre ſe exiſtimet. In globis & ſphęris mathematicis contempletur ambitum utriuſque hemiſphærii, motus cæli, acceſſum diſceſſúmque ſolis, viciſſitudines dierum ac noctium; ſuaviter tamen, & ad motum narratiunculæ duntaxat, aut recreationis, ſubtili ratiocinandi genere Mathematicorum ſcholis relicto. E geometricis ſatis fuerit aſſecutus, ſi locorum intervalla, altitudines, & profunditates inſtrumentis metiri noverit. Diſcat item, quomodo loca munire oporteat, adeóque animi cauſsâ ex argillâ, aliáve ſimili materiâ conſtruat propugnacula, cum ſuis foſſis tam interioribus, quàm exterioribus, cum aggeribus, vallis, ſemilunis, aliiſque ad ea tuenda neceſſariis; ſic conſtructa deinde machinulis bellicis oppugnet rurſus & impetat: ut verò iſtæ munimentorum figuræ & diſpoſitiones firmiùs in memoria infigantur, ſimiles aliquas in hortis è myrto, aliiſve herbis artificiosè diſpoſitis efformari juverit, prout in Emblemate præſenti licet cernere.

Sed nec illud ignorare decet Principem, quomodo acies inſtruenda ſit; in eum finem milites habeat omnis generis, tam equites, quàm pedites è metallo fuſos, è quibus exercitum per legiones, cohortes, centurias, vexillationes, turmas ordinet, ad imitationem aciei in tabulâ aliquâ vel libro polemico deſcriptæ. *Itaque ludi magnâ ex parte imitationes eſſe debent earum rerum, quæ ſeriò poſteà ſunt obeundæ.* (Ariſt. Pol. 7. c. 17.) Atque ea ratione ſenſim, & abſque moleſtiâ, artibus iis affici incipiet, & poſteaquam aliqua menti lux oborta fuerit, citiùs deinde eaſdem capiet conſuetudine cum viris eruditis, qui cauſſas ſingularum & effectus exponent, [b] atque iis præſertim, qui in rebus tam pacis, quàm belli haud mediocriter verſati ſunt & exer-

[b] *Audiens ſapiens, ſapientior erit: & intelligens, gubernacula poſſidebit.* Prov. 1. 5.

exercitati: iſtarum [c] enim rerum notitia hoc præſenti tempore magìs utilis eſt, addiſcitur faciliùs, & minùs animum fatigat.

§. Nec inutiles cuipiam videri debent iſtiuſmodi exercitationes ad rectè educandos Regum ac Principum filios: nam experientia optima rerum omnium magiſtra ſatis docet, multa ſuâpte ſponte condiſcere pueros, quæ magiſtri inſtitutione non niſi difficulter fuiſſent aſſecuti. Multò verò minùs exiſtimet aliquis media iſthæc tam varia educationi officere potiùs, quàm prodeſſe. Si ad domandum & corrigendum equum, nunc fræno, nunc habenâ, nunc paſtomide, iiſque variis, multis item ad eam rem præceptis eſt opus, quantam putabimus requiri curam & ſolertiam ad rectè formandum Principem, qui non imperitæ ſolùm plebeculæ, ſed ipſis etiam ſcientiarum Magiſtris imperare debet? Non naturæ donum eſt: *Videtur ars artium, & ſcientia ſcientiarum hominem regere, animal tam varium & multiplex.* Nec ullus unquam ſupremum artis illius faſtigium attingere poterit.

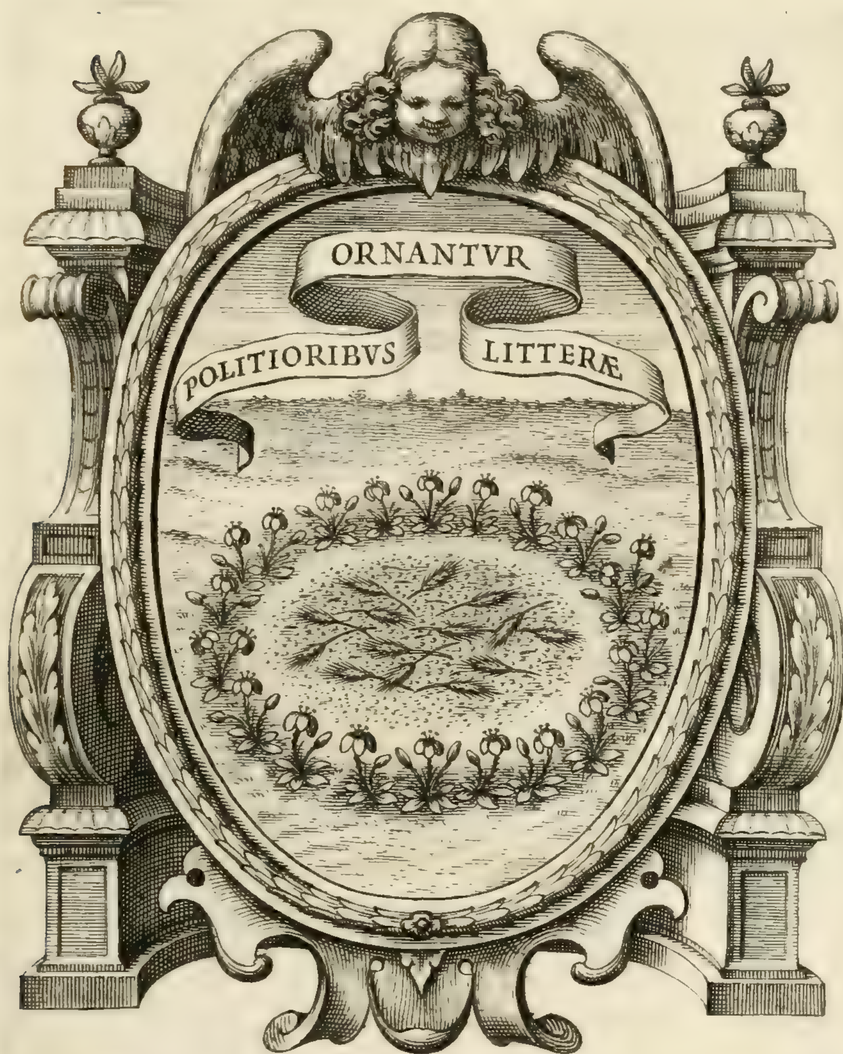
§. Sat ſcio, Princeps Sereniſſime, Virum illùm, quo Serenitas Veſtra Magiſtro nunc utitur, ab omnibus iis artibus & ſcientiis (quæ Monarchiæ hujus noſtræ eſt felicitas) tam probè inſtructum eſſe, ut Serenitatem Veſtram ad magnam in iiſdem perfectionem facili compendio perducturus ſit; iſta tamen documenta omnino præterire non potui, eò quòd propoſitum mihi ſit, non Veſtræ ſolùm Serenitati, ſed aliis etiam Principibus, qui ſunt, aut erunt deinceps, hâc meâ qualicunque ſcriptione, ſi quo modo poſſim, prodeſſe.

[c] *Sapientiam omnium antiquorum exquiret ſapiens, & narrationem virorum nominatorum conſervabit.* Eccl. 39. 1. & 2.

S. Gregor. Nazianz. in Apol.

SYM-

SYMBOLVM VI.



EMBLEMATIS hujus artificio cæleſtis Sponſus uſus eſt in ſacro epithalamio, ut ornamenta virtutum ſponſæ ſuæ exprimeret. * *Venter tuus*, inquit, *ſicut acervus tritici, vallatus liliis.* Et videntur eòdem alludere lilia, quæ coronabant columnas [a] templi Salomonici, ne qua iis deeſſet perfectio; illa item, quæ ſeptiramum [b] Tabernaculi candelabrum exornabant. Eadem mihi quoque nunc fuit occaſio, ut in præſenti Symbolo ſub tritici ſpecie ſcientias, liliorum verò artes atque literas humaniores, quibus illæ condecorandæ ſunt, adumbratas vellem. Nec abſque autore & fundamento: nam per [c] ſpicas jam pridem diſcipulos intellexit Procopius, per [d] lilia verò eloquentiam ipſe Sponſus. Et quæſo,

* Cant. 7. 2.

[a] *Et ſuper capita columnarum opus in modum lilii poſuit, perfectúmque eſt opus columnarum.* 3. Reg. 7. 22.

[b] *Ac lilia ex ipſo procedentia.* Ex 25. 31.

[c] *Spicæ nomine, ut ego quidem ſentio, diſcipulorum cœtum intellexit.* Procop. in c. 17. Iſa.

[d] *Labia ejus lilia diſtillantia myrrham primã.* Cant. 5. 13.

quæſo, quid politiores literæ aliud ſunt, quàm quædam ſcientiarum corona? Diadema [e] Principum eas Caſſiodorus appellat. Et quaſdam etiam Hebræi ſertis floreis ſolebant redimire. Illud, credo, ſignificant Poëtarum lauri, ſpiræ & cingula (* Hiſpani *Roſcas de las vecas* vocant) flores item ſerici diverſicolores, laureæ Doctoralis apud eoſdem inſignia. Animi centrum & meditullium ſcientiæ occupent, circumferentiæ tamen loco manſuetiores literæ ſint. Vnius notitia abſque ornamento aliarum, ignorantiæ quædam ſpecies eſt: ſcientiæ enim nexis velut invicem manibus, haud aliter conficiunt circulum, [f] ac novem Muſæ ſolent, cùm choros ducunt. Quantum creat faſtidium ſapientia, ſi moroſa nimiùm ſit, & humaniorum literarum atque artium ſuavitate non aliquantum condiatur? Neceſſariæ ergo iſtæ ſunt Principi, ut imperandi ſeveritatem temperent, utpote quæ à ſuâ, quâ pollent, amœnitate humaniores dici conſueverunt. Commune aliquid cum cæteris Princeps præ ſe ferre debet, & diſcurrendo de ſtudiis variis comem ſe præbere & effabilem; neque enim regia dignitas eſt, quæ præcellit animos, ſed gravitas nimia & imprudens, quemadmodum oculos non lux ſolis offendit, ſed nimia ejuſdem ſiccitas. Oportet itaque ut liberalioribus artibus ſcientia politica temperata atque ornata ſit. Neque enim illæ reſplendent minùs, quàm rubini in coronâ aliquâ, aut adamantes in annulo; atque adeò haud dedecent Majeſtatem regiam artes iſtæ, quæ ingenium pariter & manum deſiderant: neque quicquam [g] auctoritati derogare poterit, aut curis obeſſe publicis, ſi temporis aliquid per vices, & animi cauſsâ iiſdem Princeps impertiat. Sic Marcus Antonius Imperator pingendi artem; Maximilianus Secundus ſculptoriam; Theobaldus Navarræ Rex Poëſin & Muſicam adamabant, quâ poſtremâ etiam Philippus Quartus modernus Hiſpaniarum Rex, Serenitatis Veſtræ Parens, oblectare animum ſolet, quoties à curis gravioribus utriuſque orbis quies conceditur. In eâdem & Spartani juventutem ſuam exercebant. Quin Plato etiam & Ariſtoteles exercitia iſta collaudant, ut Reip. perquàm utilia. Et licèt non ſemper in iiſdem conquieſ-

[e] *Diadema eximium impretiabilis notitia literarum, per quam dum veterum providentia diſcitur, regalis dignitas augetur.* Caſſ. 12. var. 1.

* Aloyſ. Nov. Sch. proph. c. 5.

[f] *Omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum, & quaſi cognatione quâdam inter ſe cõtinentur.* Cicer. pro Arch.

[g] *Nec cuiquã judici grave, aures ſtudiis honeſtis & voluptatibus cõceſſis impartire.* Tac. l. 14. Annal.

conquiescat animus, assumere tamen illa aliquando etiam ratio status suadebit; eò quòd populo mirè placeat, si videat Principem interdum à curis gravioribus sevocare animum, & non semper in subditorum servitio cogitatione defixum esse. Quo nomine [h] Drusi deliciæ populo Romano quondam acceptæ fuerunt.

§. Duo solùm in ejusmodi artium exercitio & usu advertenda sunt. Unum est, ut ne palàm id fiat, sed intra privatos parietes, ut facere solebat Alexander Severus Imperator, tametsi de canendi peritiâ, seu voce id fieret, seu instrumentis musicis, nemini quicquam concederet. Facilè plerique contemnimus, si cui sceptrum & imperium in manus tradita fuere, eum plectro aut penicillo occupatum videamus. Quod majori etiam dignum notâ censemus, si ætate provectiore jam sit, in quâ negotia illi publica magìs curæ esse debent, quàm privatæ istiusmodi oblectationes; præsertim cùm ita naturâ comparati simus, ut minimè incusemus Principem temporis malè perditi, si nihil omnino agat, aut otiosus sit; demus tamen ei vitio, si istiusmodi artibus sese dedat. Alterum est, ut ne multum temporis aut operæ in iis ponat Princeps, aut præstare aliis cupiat, aliàs in vanâ illâ excellentiâ magìs, quàm in Republicâ benè administratâ aucupabitur gloriam. Quod Neronem aliquando fecisse meminimus, qui dimissis imperii habenis currum auriga malebat regere, aut mimus in theatro personam agere, quàm in orbe Imperatorem. Prudenter sanè malo isti ivit obviàm Alphonsus Rex in præclaris legum suarum institutis, quando de ejusmodi Principum delectamentis discurrens, sic loquitur: *E porende el Rey, que no supiese de estas cosas bien usar, segun desuso diximos, sin el pecado, e la mal estanza, que le ende vernia, seguirle ya, aun de ello gran daño, que envilesceria su fecho, dexando las cosas mayores, y buenas, por las viles.* Eundem abusum, quo fit interdum, quòd Principes majori in pretio artes habeant, quàm scientiam benè laudabiliterque gubernandi, Mantuanus etiam Poëta eleganter his carpit versibus:

[h] *Nec luxus in juvene adeò displicebat: hoc potiùs intenderet, diem ædificationibus, noctem conviviis traheret; quam solus, & nullis voluptatibus avocatus, mœstas violentias & malas curas exerceret.* Tac. l. 3. Annal.

Lib. 21. tt. 5. p. 2.

Virg. 6. Æneid.

Excudent alii spirantia molliùs æra,
Credo equidem vivos ducent de marmore vultus,
Orabunt caussas meliùs: Cælique meatus
Describent radio, & surgentia sidera dicent.
Tu regere imperio populos Romane memento,
Hæ tibi erunt artes, pacíque imponere morem,
Parcere subjectis, & debellare superbos.

§. Et tametsi Poësis pars sit Musicæ: quod enim in hâc præstat tonus gravis & acutus, hoc in illâ efficiunt accentus syllabarum, & consonantes: éstque exercitium hoc præ illo longè nobilius, illud quippe manuum est; hoc solius ingenii, illud ad delectandum; hoc delectando ad instruendum. Vt tamen ita sit, non videtur omnino convenire Principi, propterea quòd mira ejus dulcedo nobiliores animi actiones valde impediat: nam ubi semel conceptuum ejusmodi humana mens, velut philomela cantûs sui suavitate, capta fuerit, ab iis deinde avelli sese non sinit, atque ita acuit se subtilitatibus Poëticis, ut postea hebescat penitùs, & obcœcetur molestiarum duritie & asperitate, quas in regimine subire necesse est. *Vile autem exercitium putandum est, & ars, & disciplina, quæcunque corpus aut animam, aut mentem liberi hominis ad usum, & opera virtutis inutilem reddant.* Vnde porrò fit, ut si in gubernando non eam animi voluptatem, quàm in pangendis versibus Princeps reperiat, curam istam præcipuam in postremis habeat, & fugiat omnino, aut committat aliis: quomodo fecit Ioannes Secundus Arragoniæ Rex, qui tempus Poëtices studio inutiliter traducebat, evocando ad se è remotissimis provinciis, qui in eo excellerent; usque dum subditi muneris neglecti impatientes, concitato contra eum tumultu, otioso isti ipsius oblectamento modum ponerent. Nihilominus cùm Poësis hoc tempore in aulis & palatiis frequens admodum sit, & valde mansuefaciat atque excolat animos, videtur ignorantiæ alicujus notam Princeps omnino effugere non posse, nisi leviter tinctus eâ sit, aut aliquam ejus notitiam usúmve habeat. Quare aliquid studii eâ in re concedi illi poterit; quantum videlicet ad excitandum animum, &

Arist. lib. 8. Pol. cap. 2.

inge-

ingenium acuendum ſatìs fore putabitur. Quo in genere multa etiam præclara poëmata videmus profecta ab iis, qui aut orbis, aut Eccleſiæ gubernacula tenuerunt, ídque non ſine univerſali nationum omnium applauſu & approbatione.

§. Sunt prætereà inter Principes non pauci, qui artem diſtillatoriam factitent; quod exercitium etſi perhoneſtum ſit, utpote in quo multi admirandi naturæ effectus, & ſecreta ſeſe prodant: præſtat tamen ab eâ abſtinere prorſus Principes, eò quòd [i] curioſitas facili negotio inde ad Alchimiam adjiciat animum, aut ſaltem ſub illius colore cupiditas deinde periculum faciat conſolidandi argenti vivi, & auri atque argenti conficiendi. Quâ in re tempus omnium pretioſiſſimum malè & inutiliter perditur, & conſumuntur theſauri præſentes pro incertis & indubiis. Mera dementia eſt, & quæ non niſi morte curari poteſt, unum ex alio experimentum ſumere, nec advertere tamen, meliorem lapidem Philoſophicum inveniri non poſſe, quàm bonam & prudentem œconomiam. De hac nimirum & utili negotiatione, non de ſcientiâ chimicâ intelligi debet illud Salomonicum: *Quid ſapientiâ locupletius, quæ operatur omnia? Si autem ſenſus operatur: quis horum, quæ ſunt, magìs quàm illa eſt artifex?* Hujuſmodi commerciis cum incolis regionum Tharſis & Ophir Rex ipſe Salomon ingentes congeſſit theſauros, ad quos advehendos nunquam ſanè inſtruxiſſet tot & tantas claſſes, tot ac tantis expoſitas in mari periculis, ſi in catinis eaſdem parare potuiſſet. Cùm verò de rebus omnibus copiosè ipſe [k] diſputaverit, habuerítque ſcientiam à Deo infuſam & inditam, abſque dubio illud etiam ſecretum, ſi quo modo potuiſſet fieri, fuiſſet aſſecutus, & reipsâ uſurpaſſet. Nec verò credibile eſt, Deum id unquam permiſſurum: deſinerent enim omnia gentium commercia, ad quæ conſervanda nihil æquè conducit, ac moneta aliqua communis omnibus, è pretioſo & raro metallo conflata.

[i] *In ſupravacaneis rebus noli ſcrutari multipliciter.* Eccl. 3. 24.

Sap. cap. 8. 5. & 6.

[k] *Et diſputavit ſuper lignis à cedro, quæ eſt in Libano, uſque ad hyſſopum, quæ egreditur de pariete.* 3. Reg. 4. 33.

SYMBOLVM VII.



NASCVNTVR unà nobiſcum affectus; ratio verò non niſi multis pòſt annis ſubſequitur, quando illi jam imperium habent in voluntatem, & hæc iis paret ut dominis, ſpecie boni inaniter delusâ, donec ratio, inſtauratis temporis ſucceſſu & experientiâ viribus, ſuum agnoſcat dominandi jus, quod illi à naturâ conceſſum,& affectuum tyrannidi obſiſtere incipiat. Et ſolet hoc lumen in Principibus ferè exoriri tardiùs, eò quòd affectus in iis ob conſuetas aulæ delitias potentiores ſint: cúmque ii, qui Principum adhærent lateribus, gratiam quoque eorundem plerumque aucupentur, eâque voluntatis beneficio potiùs, quàm rationis potiri ſe poſſe ſciant. Hinc omnes adulandi utuntur artificio, atque illam quidem

quidem ſibi reddere benevolam, huic verò caliginem offundere ſatagunt. Habeat igitur Princeps perſpectas artes iſtas, atque armet ſe in affectus ſuos proprios non ſolùm, ſed & in eos omnes, qui iiſdem ad occupandum ipſius animum abuti voluerint.

§. Magna hìc paſſim incuria in componendis Principum animis. Herbas inutiles & infrugiferas, quæ frugibus immiſcentur, radicitùs cum tempore evellimus; & ſuccreſcere ſinimus affectus pravos ac paſſiones, quæ rationi bella movent. Curando Principum corpori Galeni complures præſtò ſunt, animo ſæpè vix unus Epictetus; neque tamen minores pati infirmitates is ſolet, quàm corpus, quin tantò graviores, quantò hoc ille præſtantior. Si vultus illi eſſet aſpectabilis oculis, in quo malarum affectionum intemperies ſeſe poſſet prodere, multorum ſanè doleremus vices, quos febrilis ille appetituum æſtus ſic miſerè depaſcitur; interim quia aſpectum fugiunt, felices eos arbitramur. *Neque fruſtra præſtantiſſimus ſapientiæ firmare ſolitus eſt; ſi recludantur tyrannorum mentes, poſſe aſpici laniatus & ictus, quando, ut corpora verberibus, ita ſævitiâ, libidine, malis conſultis animus dilaceretur.* Prò! quantis non ejuſmodi animus jactatur perturbationum tempeſtatibus! lux omnis, mens & ratio illi eripitur, ut longè aliter, ac reverà ſunt in ſe, appareant omnia. Hinc tanta judiciorum & opinionum varietas; hinc oppidò pauci ſuis rectè momentis ponderant ſingula, ſed pro luminis acceſſu vel receſſu diverſimodè æſtimant. Nempe cum affectibus perinde ſe res habet, ac cum tubis opticis, qui unâ ex parte objectorum augent magnitudinem, ex alterâ minuunt. Eædem planè cryſtalli ſunt, res viſæ omninò eædem: hoc tamen diſcrimen eſt, quòd incidentes in unam partem ſpecies, & radii viſuales à centro ad circumferentiā deriventur, unde magìs ſeſe diffundunt & multiplicant; ex alterâ contrà è circumferentiâ colliguntur ad centrum, ac proinde res viſas haud paullò minores offerunt. Tantum inter utrumque videndi modum intereſt. Eodem prorſus tempore (tametſi in regnis diverſis) in coronam regiam, & ſucceſſionem

Tacit. lib. 6. Annal.

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 15. cap. 16.

paternam convertebant oculos, infans Iacobus Iacobi Secundi Arragoniæ Regis filius,& Infans Alphonſus filius Dionyſii Regis Luſitaniæ. Sed ecce, quàm diſpari ratione ac modo: prior ille, invito etiam Patre, ultrò oblatam reſpuit; alter contra pietatis jura, vi & armis eam Patri de capite detrahere aggreſſus eſt. Vnus curas ingentes, & regnandi pericula ſecum expendens, mundo valere juſſo, vitam monaſticam, tranquillam magìs & feliciorem, præ aulicâ elegit; alter vitam abſque imperio acerbam duxit atque inutilem, & dominandi libidinem naturæ juri antetulit. Vnus in coronæ circumferentiam, quæ aſpectu jucunda in flores deſinit, intendebat oculos; alter punctum potiùs conſiderabat, & centrum, è quo laborum & curarum ducuntur lineæ.

Ariſt. lib. 1. Polit. cap. 1. §. *Omnia* quidem *ejus, quod ſpeciem boni præfert, gratiâ omnes agunt*; at quia in ejus agnitione fallimur, hinc error. Omnis noſtra potentia, quantumvis magna, nobis videtur exigua; aliena contrà, grandis admodum & ampla. Noſtra non agnoſcimus vitia; aliorum facilè cernimus. Defectus alieni gigantum videntur ſimiles; noſtri vix pumilionum inſtar nobis apparent. Quin vitia ipſa virtutum colore dextrè tegimus: ambitio eſt, & animi excelſitatem interpretamur; crudelitatem, juſtitiam; profuſionem, liberalitatem; temeritatem, fortitudinem eſſe volumus. *Pauci* ſcilicet *prudentia honeſta à deterioribus, utilia ab noxiis diſcernunt*. (Tacit. lib 4. Annal.) Ita fallimur, ſi per illam tubi partem, ubi affectus & paſſiones obſtant, res contueamur. Sola beneficia duplici illo modo, qui auget pariter & minuit, conſideranda ſunt. Ea, quæ accipimus, grandia nobis ſemper videri debent; quæ in alios conferimus, exigua. Ita Rex Henricus Quartus conſueverat; (Mar. hiſt. Hiſp. l. 22. cap. 15.) immò beneficiorum collatorum in alios ne meminiſſe quidem ſolebat; contrà, quæ ipſe accepiſſet, è memoriâ effluere nunquam ſinebat, in id unicè intentus, ut gratiam, quaſi debitum eſſet, quamprimùm exſolveret. Ne ſibi imaginetur Princeps, beneficium, quod largitur, mancipii velut notam eſſe in eo, qui illud accipit. Non ego eam munificentiam dixerim, ſed tyrannidem potiùs, & quendam quaſi mercatum, quo voluntates,

tates, haud secùs ac mancipia servilia in Guineæ littoribus, gratiarum pretio Princeps mercaretur. Qui dat beneficium, existimare non debet, obligationem se imponere. Is qui accipit, obstrictum se credat. Princeps Deum potiùs imitetur, *qui dat omnibus affluenter, & non improperat.* Jac. 1.5.

§. In suscipiendis, gerendísque bellis; in pace conciliandâ & conservandâ; in injuriis tam illatis, quàm acceptis; iisdem semper rectæ rationis utatur perspiciliis, per quæ æqualiter, sine fuco & fallaciis singula videat. Neminem illa in rerum æstimatione indifferentia & justitia magìs decet ac Principem, qui in regno suo præstare id debet, quod examen in trutinâ, proindéque de rebus omnibus rectè sinceréque judicet, oportet; ut sua regno constet æquitas, cujus bilances nunquam in æquilibrio consistent, si affectui aut passionibus locus sit, aut ad rectæ rationis trutinam non omnia ponderentur. Eam ob rem singularis Magistrorum cura requiritur atque industria, qui Principis mentem probè instruant, istos voluntatum errores, & persuasionum vanitatem detegendo, ut à passionibus liber & expeditus sincerum de quâque re judicium ferre valeat. Etenim si cum animis nostris consideraverimus tot imperia collapsa, tot status immutatos, tot Reges ac Principes de vitâ pariter ac regno exturbatos, primam ferè originem fuisse deprehendemus, quòd affectus obedientiam abjecerint, & rationi, cui lege naturæ subjecti sunt, parère noluerint. Nec ulla Reipublicæ capitalior pestis est, quàm appetitus indomiti, aut fines isti particulares, quos sibi quisque pro libitu statuit.

§. Non illud ego nunc contendo, ut affectus illi tollantur penitùs aut exscindantur in Principe: absque illis enim ad omnes actiones generosiores prorsus esset inidoneus, cùm natura non frustra amorem, iram, spem, metum, aliásque passiones similes nobis indiderit, quæ etsi virtutes non sint, sunt tamen illarum comites & media, sine quibus illæ nec acquiri rectè, nec exerceri possunt. Abusum solùm earundem & inordinationem improbo; isthæc corrigenda sunt, ut Princeps in actionibus suis non affectibus ducatur,

M. Tull. in Orat. pro Syll.

ſed è prudenti politica omnia moderetur. *Regum eſt ita vivere, ut non modò homini, ſed ne cupiditati quidem ſervias.* Carolus V. ſi quando iræ & indignationi indulgere aliquid vellet, privatim, & ab hominum remotus arbitrio id faciebat, non in publico, quando perſonam & majeſtatem Imperatoris ſuſtinebat. Nempe tunc Princeps ideam Gubernatoris agit potiùs, quàm hominem: Gubernatoris, inquam, aliorum magìs, quàm ſui ipſius. Nihil tunc ex affectu ſtatuendum; ſed ad rationis regulam & normam expendenda omnia. Non ex ingenio proprio, ſed arte. Mores Principis politici magìs ſint oportet, quàm naturales. Ejus conſilio è corde Reipublicæ potiùs proficiſci debent, quàm ſuo ipſius proprio. Homines privati commodis & utilitatibus ſuis omnia metiri ſolent; Principes bonum publicum præ oculis habere neceſſe eſt. In privato, ſi paſſiones diſſimulet, minùs candidi & aperti pectoris putatur indicium; in Principibus etiam ratio ſtatûs id quandoque exigit. Nullius affectûs ſigna tum dedit Tiberius, cùm Piſo poſt ſublatum è vivis ejus juſſu Germanicum, ſeſe illi prætulit. Id quod deinde Piſonem ſolicitum habuit: *Nullo* enim *magìs exterritus eſt, quàm quòd Tiberium ſine miſeratione, ſine irâ obſtinatum, clauſúmque vidit, ne quo affectu perrumperetur.* Qui pluribus imperat, cum pluribus variare affectus debet; aut quantum fieri poteſt, immunem ſeſe ab iis oſtendere. * Illud denique conetur Princeps, ut unâ eâdemque horâ, pro occaſionum varietate, ſeverum & benignum; juſtum & clementem; liberalem & parcum ſe exhibeat: *Nam tempori aptari decet.* Quâ in re Tiberius excellens fuit, cujus mentem haud facilè quiſquam diſpicere potuit, *adeò vertit & miſcuit iræ & clementiæ ſigna.* Bonus Princeps ſibi dominatur, & ſervit populo. Quòd ſi naturales animi impetus aut frangere, aut diſſimulare neglexerit, eundem ſemper tenebit in agendo modum; quo fiet, ut facilè quivis viſurus ſit, quò conſiliis ſuis collimet, contra præcipuam Politicæ regulam, quæ vel ideò ſuadet variare agendi rationem, ut ne mens Principis omnibus innoteſcat. Nec ſanè periculo vacat, ſi naturam & affectus Principis alii penetrent: nulla enim

Tacit. lib. 3. Annal.

* *Iſtuc eſt ſapere, qui, ubicunque opus ſit, animum poſſis flectere.* Terent.

Sen. in Med.

Tacit. lib. 3. Annal.

enim via facilior ad occupandum ipſius animum, quem expedit liberum ſervare ſemper & clauſum aliis, ſi quidem rectè imperio præeſſe deſideret. Vbi Miniſtri Principis inclinationem ſemel perſpexerint, mox eidem adulari, & eoſdem præ ſe ferre affectus incipiunt. Si quà in re Princeps obſtinet animum, idem etiam ipſi faciunt, ut jam non niſi penes obſtinatos imperium ſit. Quòd ſi aliquando è re fore videbitur, ut Princeps populi affectum plauſúmve captet, ita ſe potiùs gerat, ut ea, quæ populus fugit & amplectitur, naturali inſtinctu ipſe fugere & amplecti videatur.

5. Porrò inter affectus & paſſiones Ariſtoteles etiam Verecundiam numerat, quam negat virtutibus moralibus accenſendam, eò quòd ſit infamiæ metus, adeóque videatur cadere non poſſe in virum bonum & conſtantem, qui cùm ex præſcripto rectæ rationis agere omnia ſoleat, non eſt quòd de ullâ re verecundetur. S. Ambroſio tamen [b] virtus eſt, quæ actionibus modum ponit. Quod intelligendum puto de Verecundiâ illâ ingenuâ & liberali, quæ animo honeſtiori fræni inſtar eſt, ne quid turpe aut indecorum admittat, éſtque optimæ indolis indicium, & argumentum haud leve, ſupereſſe adhuc in ejuſmodi animo quædam virtutum ſemina, etſi nondum ſatis altè radicata. Ariſtotelem verò loqui crediderim de Erubeſcentiâ aliâ vitioſâ, & immoderatâ, quæ virtutibus noxia eſt: haud ſecùs ac ros lenior ſegetes fovet ac recreat; aſt ubi pruinæ in modum cadit, adurit eaſdem ac deſtruit. Nulla virtus exerceri liberè poteſt, ubi hæc paſſio invaluerit, neque ulla res Principibus magìs pernicioſa eſt, eò vel maximè, quòd virtutis gerat ſpeciem, perinde quaſi candidioris ſit animi (cùm fracti & abjecti potiùs eſſe videatur) ſi negare, contradicere, reprehendere, caſtigare Princeps erubeſcat. Nimiùm in ſuâ amplitudine hi tales ſe conſtringunt, umbras quodammodo metuunt, & quod caput eſt, aliorum ſeſe reddunt mancipia, qui dominari debuerant. Illud verò quàm indecorum, quòd frontem ipſorum verecundiæ color occupet, quo adulatores, mendaces, facinoroſos ſuffundi oporteret, quódque ſui ipſorum obliti ab aliis regi

[b] *Pulchra virtus eſt verecundia, & ſuavis gratia, quæ non ſolum in factis, ſed etiã in ipſis ſpectatur ſermonib⁹, ne modum prætergrediaris loquendi, ne quid indecorum ſermo reſonet tuus.* S. Ambr.

regi se sinant ac decipi! Quicquid alii petunt, offerunt ultrò & largiuntur, nihil pensi habentes, quid exigant merita, solis victi precibus. In sententias aliorum & consilia, etsi minimè probata, lubentes abeunt, hoc solo nomine, quòd contradicere ipsi non audeant, malíntque victi videri, quàm vicisse alios. Id quod gravissimorum malorum in Rep. seminarium est. Nam *quorundam parum idonea est verecundia rebus civilibus, quæ firmam frontem desiderant.* Principibus itaque omni ope enitendum, ut hanc verecundiæ passionem, & pudorem naturalem moderentur fortitudine & constantiâ, firmando non animum solùm, sed ipsum etiam exteriorem vultum contra adulationes, mendacia, fraudes & malitiam; ut ea corrigere & emendare, integritatem verò regiam in dictis & factis sartam tectam tueri valeant. Quod quia Ioannes Secundus, & Henricus Quartus, ambo Reges, facere prætermiserunt; quid mirum, tam authoritatem, quàm coronam ipsorum in tantum adducta fuisse discrimen? Verùm in passione hâc curandâ, singulari cautione opus est: etsi enim alia vitia veluti spinæ radicitùs extirpanda sint, hoc tamen amputandum est potiùs, ut id resecetur solùm, quod superfluum est; relinquatur verò illa Verecundiæ pars, quæ virtutum est custos, moréſque & actiones hominum componit: nam absque hoc fræno indomitus planè erit Principis animus, & nisi ad indecentiam atque infamiam subinde advertat oculos, passionum suarum sequetur impetum, accedente præsertim potentiâ, & præceps ruet. *Si vix artibus honestis retinetur pudor*, quid fiet, si illum omnino exuerimus? Tiberius certè *postremò in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore & metu, suo tantùm ingenio utebatur.* Hac de caussa Plato dixit, Iovem aliquando, cùm generis humani ruinam metueret, Mercurium ablegâsse in terras, ut Iustitiam & Verecundiam inter homines partiretur, quibus sese ab interitu vindicarent.

Seneca.

Tac. lib. 14. Annal.

Tacit. lib. 6. Annal.

§. Atque huic passioni, quâ de nunc agimus, haud multum absimilis est, nec minus exitiosus Principibus affectus ille, quem commiserationis vulgò solemus dicere: Exitiosus, inquam,

inquam, quia ubi in animo prævaluerit, nec ratio, nec justitia rectè suum faciunt officium; dum enim plus æquo verentur, ne cui aut reprehendendo, aut castigando ægrè faciant, subditorum delictis medicinam adhibere negligunt, & multa impunè abire sinunt. Obsurdescunt ad populi clamores, nec eos movent damna publica, interim tanguntur misericordiâ trium aut quatuor hominum, à quibus ista proficiscuntur. In delictis alienis confusos se sentiunt, atque adeò, ut ne sibi aliorum caussâ sit malè; connivere malunt potiùs, aut impunitatem concedere, quàm in illa animadvertere. Iudicii imbecillitas hæc est, & prudentiæ defectus cum tempore corrigendus; eâdem tamen moderatione adhibitâ, quâ de Verecundiâ antè dictum: ut scilicet ea solùm commiserationis pars resecetur, quæ sic languere facit animum, & ita effœminat, ut fortiter & constanter agere nequeat; retento tamen misericordiæ affectu Principum proprio, [c] ubi recta ratio absque jacturâ tranquillitatis publicæ ita suaserit. Vterque iste tam Verecundiæ, quàm Commiserationis affectus domari possunt ac corrigi actibus quibusdam contrariis, qui nimiam illam cordis teneritudinem, mentísque imbecillitatem paulatim tollant, atque ad fortiora corroborent animum, serviles istiusmodi metus ei eximendo. Quòd si subinde Princeps conabitur (etsi in rebus minimis) animum firmum & constantem retinere, suæ item dignitatis & officii habere rationem, facilè idem postea in rebus majoribus præstare poterit. Plurimùm sanè refert, si vel semel generosè eâ in re vincat sese ipse, & timeri se atque suspici ab aliis faciat.

[c] *Principatus enim est proprium misereri.* S. Chrys.

§. Restant duæ aliæ passiones, juventuti nimiùm quantùm noxiæ; Metus & Obstinatio animi. Metum dico, quando Princeps omnia pertimescit, & sibi ipse in omnibus diffidens, nec loqui audet quicquam, nec agere. Nihil unquam rectè à se agi putat, veretur prodire in publicum, & secessum magìs amat ac solitudinem. Isthuc plerumque ex educatione muliebri, quæ à consortio hominum solet esse alienior, uti & ex defectu experientiæ nascitur, cujus etiam solius beneficio malum illud curari potest, si assuefiat nimirum Princeps ad audien-

audientiam præſtandam tam ſubditis quàm exteris, ſi ſæpè foràs in publicum, & in lucem producatur, ut homines & alia nôſſe diſcat, qualia ipſa in ſe ſunt, non quomodo ea aut imaginatio depinxit, aut is, quo magiſtro & moderatore utitur. Ac Principis conclave liber ſemper pateat acceſſus Viris Illuſtribus ac Nobilibus, qui Patri ejus à cubiculis ſunt; aliis item aulicis fortitudinis, ingenii & experientiæ laude præſtantibus. Qui mos in Hiſpaniâ obſervatus fuit, uſque ad tempora Philippi Secundi Regis; qui molitionibus Caroli filii factus cautior, illam aliorum communicationem & acceſſum liberum reſtrinxit omnino ac ſuſtulit: atque ita dum unum declinare voluit incommodum, in aliud incidit æquè Principibus noxium, quale eſt, nimiùm ſeſe ab hominum alloquio abſtrahere: hoc enim dum faciunt Principes, facilè poſtmodum fit, ut certæ alicui perſonæ affectu peculiari & favore ipſi adhæreſcant.

§. Obſtinatio denique partim ex metu, partim ex ignaviâ quâdam naturali naſcitur; quando nimirum Princeps nihil omnino agere vult, ſed contra inſtitutionem præfractè obfirmat animum. Curari verò debet illa mentis ſegnities flammis & ſtimulis gloriæ, quemadmodum calcaribus equorum vitia ſolent corrigi: paulatim itaque ducendus in viam Princeps, & laudandi progreſſus, quos fecerit, tametſi ſub initium laudes iſtæ ſupra meritum etiam ſint, & ad ſolam ſpeciem.

SYM-

SYMBOLVM VIII.



IN Monocerote mirè ſolers fuit natura ac provida. Inter ipſos oculos Iræ arma defixit. Prorſus neceſſum eſt, ut oculum utrumque intentum habeas in eam paſſionem, quæ tam imperioſè actionibus & motibus animi dominatur. Eadem flamma, quâ ſuccenditur, lumen illi eripit. Ab inſaniâ & furore non niſi temporis brevitate differt. Nec homo iratus idem eſt, qui anteà; per iram enim quaſi extra ſe ponitur. *Non deſiderat fortitudo advocatam iram.* *Quid* enim *ſtultius* Cicero. *eſt, quàm hanc ab iracundiâ petere præſidium, rem ſtabilem ab* Seneca. *incertâ, fidelem ab infidâ, ſanam ab ægrâ?* Ad triumphandos

 hoſtes

hostes nihil opus levitate iracundiæ. Nec fortitudo est, quæ absque ratione commoveri se sinit. Verbo, nullum vitium magis Principem dedecet, quàm istud: irasci enim contemptum supponit, aut acceptam injuriam. Nullum item muneri & officio ejus sic adversatur: nihil enim æquè tenebras offundit judicio, quod clarissimum semper esse debet in eo, qui aliis imperat. Princeps qui irâ & stomacho leviter exardescit, cordis sui potestatem tradit irritanti, & arbitrio illius se subjicit. Si absque offensione ne plica quidem in pallio regio disturbari posset à quopiam; quid erit denique, si animum illius quis conturbet?

§. Enimverò ira tinea quædam est, quam parit, & nutrit ipsa purpura. Pompa superbiam gignit, superbia iram. Et potentiæ quasi proprium est, nolle pati. Nimis quàm delicatus est Principum sensus. Speculum, quod facillimè maculam contrahit. Cælum, quod vapore tenui citò obnubilatur, & jacit fulmina. Vitium, quod animos magnos plerumque generosos & impatientes occupat; perinde ac mare, quantumvis vastum sit & potens, levissimo tamen ventorum flatu gravissimos patitur motus ac tempestates. Illud solùm interest, quòd hæ in animis Principum longè diuturniores sint, quàm in ipso mari; præsertim ubi honor læsus fuerit, quem existimant absque vindictâ recuperari non posse. Deus bone! quantillum erat; Sanctium Navarræ Regem, pugnâ ad Alarcum habitâ, non salutato priùs Rege Alphonso hujus nominis Tertio, domum repetere? hic tamen eâ re offensus sic fuit, ut inurbanitatis istius oblivisci nunquam potuerit, nec conquiescere, donec regno illum exuisset. Principum ira pulveri tormentario similis est, qui simul atque ignem concipit, mox vires suas exserit. Nuntiam mortis [a] eam appellat Spiritus sanctus, ut vel hoc nomine eam frænare & cohibere par sit. Turpe est eum, qui aliis mandata dat, huic passioni succumbere. Meminerint Principes, ideò sceptri loco nihil sibi in manus tradi, quo lædere quenquam possint: quòd si aliquando gladius strictus Regibus præferri solet, id justitiæ, non vindictæ insigne est, & alienâ tunc quidem portatur manu, ut noverint

Mar. hist. Hisp. lib. 11. cap. 18.

[a] *Indignatio Regis, nuntii mortis.* Prov. 16. 14.

verint iram inter & executionem mandatum debere intercedere. E Principibus pendet ſalus publica, quæ facilè in diſcrimen veniet, ſi Conſiliario tam præcipiti, qualis eſt ira, uſi fuerint. Ecquis manus ejus effugiet? nam fulminis inſtar eſt, quando ſuprema poteſtas eam impellit. *E porque la ira del Rey* (ut ait in ſuis legibus Alphonſus Rex) *es mas fuerte, e mas dañoſa, que la de los otros Omes, porque la puede mas ayna complir, porende debe ſer mas apercebido, quando la oviere en ſaberla ſofrir.* Si Principes irâ nonnunquam inflammati ſeſe ipſi contuerentur oculis, ſpeciem utique cernerent indignam tantâ Majeſtate; cujus tranquillitas, & ſuavis tam verborum, quàm actionum concentus, allicere magìs debet, quàm terrere; amorem conciliare potiùs, quàm formidinem.

Lib. 10. tt. 5. p. 2.

§. Cohibeat itaque Princeps iræ impetum; quòd ſi id non poſſit, ſuſtineat ſaltem furorem, & executionem ad tempus differat: nam uti dixit idem Alphonſus Rex, *Debe el Rey ſofrirſe en la ſaña, faſta que ſea paſada, è quando lo fiziere ſeguirſele à gran prò, ca podra eſcoger la verdad, e fazer con derecho, lo que fiziere.* Theodoſius Imperator in ſemetipſo expertus id fuit; quare lege etiam cavit, ut ſententiæ capitales antè, quàm triginta dies abiiſſent, executioni ne mandarentur. Quod decretum priùs [b] Tiberius fecerat, ſed ad ſolos decem dies, etſi Senatui nollet facere poteſtatem, ſententiam ſemel latam revocandi. Rectè illud quidem, ſi ideò factum fuiſſet, ut gratiæ locus eſſet, aut de cauſsâ cognoſci denuò poſſet; verùm [c] Tiberius homo crudelis & ferox, tantum indulgere non voluit. Auguſto item Cæſari ſuaſit Athenodorus, ne quid iratus decerneret priùs, quàm viginti quatuor Alphabeti Græci literas ex ordine recenſuiſſet.

Idem ibid.

[b] *Idq; vitæ ſpatium damnatis prorogaretur, ſed non Senatui libertas ad pœnitendum erat.* Tac. lib. 3. Annal.

[c] *Neque Tiberius interjectu temporis mitigabatur.* Tac. l. 3. Annal.

§. Cùm itaque ira furor brevis ſit, maturitati deliberationis directè oppoſitus, nullum illi aptius remedium eſt, quàm prudens conſultatio animi; ne ſcilicet cum executione præcipitet Princeps, donec conſilio rem omnem expenderit. Non immeritò contemptum ſe putabat [d] Aſſuerus Rex, quando Regina Vaſthi ab ipſo vocata venire renuit; &

[d] *Quæ renuit, & ad Regis imperiū, quod per Eunuchos mandaverat, venire cōtempſit. Vnde iratus Rex, & nimio furore ſuccenſus, interrogavit ſapientes, qui ex more regio ſemper ei aderant.* Eſth. c. 1. 12.

& tametſi id graviter acceperit, ulciſci tamen noluit, antequam regni ſui proceres in conſilium adhibuiſſet.

§. De acceptâ injuriâ multùm cum aliis colloqui, iram magìs ſuccendit; unde & Pythagoræ fuit monitum: *Ignem gladio ne fodito;* agitatio enim flammam magìs ſuſcitat: neque efficacius pro irâ remedium eſt, quàm ſilentium & ſolitudo; ſeipsâ ſenſim conſumitur & interit. Quin immò blandiſſima ſæpè verba frigidæ inſtar ſunt, quam fabri ferrarii fornacibus affundunt, ita magìs magíſque inflammant.

§. Hæc porrò in auribus ſedem habet, aut certè per eas quaſi foràs advigilat; [e] has ergo muniat Princeps, ne ſiniſtros rumores facilè hauriant, qui animum irritare poſſint. Hinc factum reor, quòd ſtatua Iovis Cretenſis auribus careret; nam iis, qui cum imperio ſunt, damni plus adferunt ſæpè, quàm emolumenti. Ego neceſſarias eas judico Principibus, ſi circumſpectæ ſint, & cum prudentiâ conſilium capiant, neque ad primos quoſque rumuſculos commoveri ſe ſinant. Tunc ira laudabilis eſt, quando eam ratio ſuſcitat, & lenit prudentia. Vbi hæc ira [f] non eſt, juſtitia eſſe non poteſt. Tolerantia nimia peccandi licentiam dat, & obedientiam audacem facit. Omnia tolerare æquo animo & pati, aut ignorantia eſt, aut ſervitus, hominis de ſe parum ſentientis. Iram fovere, ut offenſioni fiat ſatìs, aut exemplum ſtatuatur de injuriâ in authoritatem regiam admiſsâ, non vitii, ſed virtutis eſt, ídque lenitati & manſuetudini nil quicquam derogat. Ecquis magìs mitis & manſuetus, quàm [g] David, vir ſecundùm [h] cor Dei, tam lenis in vindicando, tam in irâ moderatus; ut cum Saülem infenſiſſimum ſibi hoſtem in ſuâ teneret poteſtate, ſatìs habuerit oram [i] chlamydis illi præcidere; cujus facti adhuc illum pœnituit poſteà. Et tamen quantâ ſeveritate injuriam ultus eſt, quâ Rex Hanon legatos ejus affecerat? Miſerat eos David ad conſolandum Regem de obitu Patris ſui: ille verò ſiniſtrè ſuſpicatus, ad explorandum regni ſtatum potiùs veniſſe, barbis ſemiraſis, & veſtibus indecorè decurtatis eos abs ſe dimiſit. Non tulit hanc

[e] *Sit omnis homo velox ad audiendum: tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram.* Jac. 1. 19

[f] *Nunc iraſci convenit juſtitiæ cauſsâ.* Stob. ſer. 20.

[g] *Memento Dñe David, & omnis manſuetudinis ej⁹.* Pſal. 131. 1.

[h] *Inveni David filium Ieſſæ, virum ſecundum cor meum.* Act. 13. 22.

[i] *Surrexit ergo David, & præcîdit oram chlamydis Saül ſilenter. Poſt hæc percuſſit cor ſuum David, eò quòd abſcidiſſet oram chlamydis Saül.* 1. Reg. 24. 5. & 6.

1. Paral. 19.

hanc injuriam David, homo cætera mitiſſimus: ſed bello illum adorſus, omnes regni civitates, quas occupavit, funditùs evertit; incolas verò earundem (ut cum Scripturâ hoc dicam) *adducens ſerravit, & circumegit ſuper eos ferrata carpenta: diviſitque cultris, & traduxit in typo laterum.* Immanitas quædam, atque iræ immoderatio cuipiam iſta videri poſſent, qui fortè neſciret, injuriarum vulnera interdum curanda ſic eſſe, ut ne cicatrices quidem maneant reliquæ. Ferro & igni interminatus eſt civitatibus & provinciis quibuſdam [k] Artaxerxes, ni cuidam ſuo decreto eſſent obſequentes, daturus aliàs tam hominibus, quàm animantibus brutis puniti contemptûs & inobedientiæ ſeveriſſimum exemplum. Iuſtiſſimus Deus iſthanc politicam nos docuit, quando extremo cum rigore, ſalva tamen miſericordiâ, à Syriorum [l] exercitu pœnas ſumpſit, eò quòd ſe Deum montium blaſphemè vocitaſſent. Suprema Principum authoritas & poteſtas pars eſt Reipublicæ, adeóque offenſas & injurias acceptas diſſimulare ſemper non poſſunt.

2.Reg.12.31.

[k] *Vt non ſolùm hominib⁹, ſed etiam beſtiis invia ſit in ſempiternū, pro exemplo contemptûs & inobedientiæ.* Eſth. 16. 24.

[l] *Quia dixerunt Syri, De⁹ montium eſt Dominus, & non eſt Deus vallium: dabo omnem hanc multitudinem grandem in manu tuâ, & ſcietis, quia ego ſum Dominus.* 3.Reg. 20. 28.

§. Illa porrò ira in Principibus laudabilis eſt, & Reipub. perutilis, quam ſuadet ratio, quæque gloriæ ſtimulis incitata, ad ardua & ſublimiora impellit animum; etenim ſine illâ nihil egregium, nihil magnum moliri quis poteſt, nedum ad exitum perducere. Illa, illa eſt, quæ generoſioribus ſpiritibus cor paſcit, & ſupra ſe erigit ad contemnendas & ſpernendas difficultates. Cotem virtutis eam appellavêre Academici, & virtutum comitem Plutarchus vocat.

§. Maximè verò ſub Principatûs initium iram deponere debet Princeps, & obliviſci injuriarum anteà illatarum; uti fecit Rex Sanctius, cognomento Fortis, cùm per ſucceſſionem Caſtellæ regnum indeptus eſſet. Cum imperio Naturam velut immutat Princeps; quidnî ergo immutet affectus etiam & paſſiones? Abuteretur ſanè dominatu, qui vindictam de eo ſumeret, qui jam ſubditum ſe agnoſcit. Illud offenſo ſit ſatìs, quòd in eum nactus ſit imperium, qui priùs læſerat. Nobiliorem vindicandi rationem Fortuna largiri non poteſt. Ita ſecum reputabat Ludovicus XII. Gal-

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 14. cap. 8.

liæ Rex, quare ſuadentibus nonnullis, ut ultum iret injurias, quas id temporis accepiſſet, cùm Ducis Aurelianenſis ſolùm titulo gauderet, reſpondiſſe fertur: *Regem Franciæ non decet ulciſci injurias Aurelianenſis Ducis.*

§. Offenſas privatas in perſonam, non dignitatem admiſſas extremâ ſuâ potentiâ ne vindicet Princeps: etſi enim una ab aliâ videatur ſecerni non poſſe, expedit tamen non rarò illas diſtinguere, ne Majeſtas exoſa fiat, aut nimiùm formidabilis. Eò tendebat [m] Tiberii reſponſum, cùm diceret: Si Piſo nihil peccâſſet aliud, quàm quòd de morte Germanici, & ſuo luctu lætatus eſſet, privatas inimicitias ulciſci ſe velle, non Principis. E contrario vindicare non debet, ut privatus, injurias, quæ aut muneri ejus, aut ſtatui publico irrogantur: ita ut paſſione abreptus, de ſuâ exiſtimatione aut honore actum putet, niſi confeſtim ultionem paret, præſertim quando in aliud differre tempus magìs expedit; etenim ira Principum non motus animi eſſe debet, ſed utilitatis publicæ. Hanc præ oculis habuit Rex Ferdinandus Catholicus, cùm Rex Granatæ tributum nollet pendere, contrà ac ejus majores fuerant ſoliti; atque unà inſolentiùs renuntiaret, jam pridem eos deceſſiſſe, in ſuis autem officinis monetariis non aurum aut argentum elaborari, ſed enſes fabricari & lanceas. Diſſimulavit tamen ad tempus libertatem iſtam & arrogantiam Ferdinandus Rex, & inducias cum illo pactus eſt, differendo vindictam, uſque dum in ſtatu quietiori res eſſent; quâ in re bono publico [n] magìs, quàm affectui ſuo conſuluit.

[m] *Nam ſi legatus officii terminos, obſequium erga Imperatorem exuit, ejuſdémq; morte, & luctu meo lætatus eſt, odero; ſeponámque à domo meâ, & privatas inimicitias, non Principis, ulciſcar.* Tac. lib. 3. Annal.

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 24. cap. 16. Anton. Nibriſſ. Dec. 1. lib. 7. cap. 9.

§. Nec minoris prudentiæ eſt iram tunc diſſimulare, cùm præſumi meritò poteſt, fore aliquando tempus, quando nocebit eam oſtendiſſe. Eâ de cauſa Rex Catholicus Ferdinandus, tametſi Primoribus regni graviter offenſus eſſet, quando tamen abdicato Caſtellæ regno, ſe recepit in Aragoniam, prudenter admodum iſtam animi indignationem, & acceptas injurias taciturnitate celavit, atque adeò amicum & benevolum omnibus ſeſe in ſuo diſceſſu exhibuit, tanquam jam tunc præſentiret, denuò ſe regno iſti aliquando præficiendum, uti reverà poſteà accidit.

[n] *Fatuus ſtatim indicat iram ſuam; qui autem diſſimulat injuriam, callidus eſt.* Proverb. 12. 16.

§. Ge-

§. Generosa mens injurias vultu tegit, neque iracundiæ impetu abolere eas satagit, sed egregiis facinoribus potiùs, optimo sanè, & verè heroïco vindicandi genere. Cùm Rex Ferdinandus, cognomento Sanctus, Hispalim obsideret, Vir quidam nobili loco natus exprobrabat Garsiæ Peresio de Vargas, quòd scuto undulato, contrà ac familiæ isti liceret, uteretur. Dissimulavit ille tum quidem hoc dictum, donec Triana vi tentanda esset. Ibi inter primos adeò strenuè dimicavit, ut scutum infixis missilibus telis undique coopertum è pugnâ referret. Quare ad suum reversus æmulum, qui loco tum sibi caverat, & scutum ostentans sic eum allocutus est: *Non absque caussâ tu quidem hoc scutum nostræ abjudicâsti familiæ, qui illud tantis objicimus periculis; tibi verò præ aliis deberi, quis neget, qui tanto studio illæsum illud servas?* Solent plerumque calumniarum magìs esse patientes ii, qui ab isto maledicendi genere alieniores sunt; neque minor virtus est, istam triumphare passionem, quàm hostem.

Mar. hist. Hisp. l.13. c.7.

§. Iram Principis accendere, haud minùs periculosæ plenū opus est aleæ, quàm ignem cuniculis, aut tormento portis insititio (petardam vulgò dicunt) subjicere; & licèt in favorem proprium id fiat, prudentiæ tamen est illam moderari, præsertim si contra potentiores ea sit: ejusmodi enim iræ redundant plerumque in caput illius, qui primus autor & incentor extitit. Hæc caussa fuit, cur Mauri Toletani tantoperè laborârint, ut placarent iratum Regis Alphonsi Sexti animum, contra Archiëpiscopum Toletanum & Reginam; propterea quòd hi absque illius mandato Mosqueam iis eripuissent. Ex quo duo eruo documenta: Vnum est, debere Ministros, quando officii ratio sic postulat, quàm blandissimè fieri potest, ea proponere Principi, quæ ei aut fastidium creare possunt, aut bilem commovere: [o] facilè enim accidit, ut animus furore correptus in eum deinde desæviat, qui rem enarrando exposuit, quantumvis omni culpâ is vacet, aut optimo zelo id fecerit. Alterum est, ut dextrè conentur non moderari solùm Principum iram, sed tegere etiam & occultare. Seraphini isti (amoris Ministri) quos coram Deo assistere viderat Isaïas, *duabus alis*

Mar. hist. Hisp. lib. 9. cap. 17.

[o] *Cuncta tamen ad Imperatorem in melius relata.* Corn. Tacit. lib.14. Ann.

Isa. cap.6.2.

alis velabant faciem ejus, & duabus velabant pedes ejus; ne videlicet noxæ alicujus rei irâ ex oculis emicante, sic perterrefierent, ut montibus mallent opprimi, quàm iratum Dei vindicis [p] vultum intueri.

[p] *Cadite super nos, & abscōdite nos à facie sedentis super thronum, & ab irâ Agni.* Apoc. 6. 16.

Vbi verò iracundiæ calor deferbuit, jam dolent etiam Principes, & indignantur, si quos aut iræ suæ testes, aut executionis habuêre spectatores: utrumque enim istud à regiâ dignitate alienum est. Et propter hoc Deus ipse uxorem Lothi [q] in statuam salis convertit.

[q] *Respiciénsq; uxor ejus post se, versa est in statuam salis.* Gen. 19. 26.

SYMBOLVM IX.



CVM proprio suo damno trophæis & gloriæ Herculis sese opponit invidia. Si præacutam ejus clavam morsibus impetat, quid efficit aliud, quàm ut proprias cruentet fauces?

fauces? Nimirum suiipsius vindex est. Ferro mihi videtur similis, quod à sanguine, quem fundit, rubiginem trahit, & ab eâdem pòst exeditur. Alia omnia vitia, ab aliquâ boni specie, aut delectatione ortum habent; hoc contrà ex dolore interiori, & boni alieni odio nascitur. Vitia alia pœna ultrix à tergo sequitur; huic etiam præire ea solet. Invidia priùs in propria sævit [a] viscera, quàm in honorem proximi. Vmbra virtutis est: hujus lucem fugiat necesse est, quisquis illam evitare voluerit. Quòd noctua Solis radios suis captet oculis, illud est, quod aliarum avium odium suscitat & invidiam: si intra noctis tenebras, & sua se abderet latibula, nullum illi à reliquis esset periculum. Inter æquales æmulationi haud facilè locus: fortunâ unius assurgente, alterius crescit invidia. *Insita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere, modúmque fortunæ à nullis magìs exigere, quàm quos in æquo videre.* Infelici [b] lolio invidia similis est, quod tum primum prehendit segetem, quando ea altior est, & in fructus maturuit. Famā itaque, dignitates, & officia honoratiora defugiat, quisquis invidiæ tela experiri non vult. *Ex mediocritate fortunæ pauciora pericula sunt.* Regulus in tantâ Neronis sævitiâ agebat securus, *quia novâ generis claritudine, neque invidiosis opibus erat:* Attamen indignus esset hic metus generoso pectore. Quòd alii nobis invideant, excellentiæ nostræ præ iis signum. At nullos sentire æmulos, non optima nota. Melius sanè est, invidiam pati, quàm æquis animis tolerari ab omnibus. Invidia virtutis stimulus est, perinde enim ut rosa spinam conservat, sic virtutem invidia. Facilè illa negligeretur, si obtrectatores deessent & lividi. Multos æmulatio evexit supra alios, multos invidia fortunatos reddidit. Æmulatio Carthaginis Romanam auxit gloriam, uti & famam Caroli V. Imperatoris, illa Francisci Galliarum Regis. Ecclesiæ Romanæ, immò & universæ Sixtum Quintum invidia peperit, prima fortunæ ejusdem origo. Nihil hìc melius, quàm ista flocci pendere, & conniti semper altiùs; donec invidum oculi deficiant, ut aspectu ultrà sequi non possit. Terræ umbra ad imum usque è cælestibus orbem, elementis citimum pertinet, & lu-

[a] *Putredo ossium, invidia.* Prov. 14. 30.

Tacit. lib. 2. hist.

[b] *Cùm autem crevisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt & zizania.* Matt. c. 13. 26

Tacit. lib. 14. Annal.

Idem ibid.

& lunæ ſplendorem inficit; altioribus Planetis nihil officit. Vis ſolis, ſi vehementior ſit, nebulas diſpellit & diſſipat. Æmulatio locum non habet, ubi magna eſt inæqualitas, atque adeò hoc unicum illi remedium eſt. Quò citiùs quis conſcenderit altiùs, eò minùs invidiæ erit expoſitus. Fumum non efficit ignis, qui incenditur ſubitò. Intereà, dum colluctantur quaſi inter ſe merita, naſcitur invidia, & contra eum arma ſumit, qui ſupra cæteros extollitur. Superbia & aliorum præ ſe contemptus, illa ſunt, quæ in ſucceſſu proſpero invidiam conciliant, & miſcent odia. Modeſtia contrà illam reprimit: Nemo enim ei invidet ut felici, qui ſeipſum pro tali non æſtimat. Hâc de cauſsâ Saül, poſtquàm in Regem unctus fuit, mox in domum ſuam ſe recepit; atque ut palàm faceret, non efferri ſe dignitate regiâ, ſceptro tantiſper ſepoſito, aratro admovit manum.

1.Reg. 10. & 11.

§. Aliud item remedium eſt, non domi Fortunam ſuam ampliorem facere, ſed foris apud exteros: nam qui alium humili loco natum antè novit, nunc autem in altiori dignitatis gradu collocari videt, facilè hanc illi felicitatem invidet. Per oculos[c] magìs, quàm per aures malum iſtud ſeſe in animum inſinuat. Multi clariſſimi Viri, ut aliorum fugerent invidiam, ſublimiores honorum gradus maluerunt effugere. Tarquinius Conſul, ut invidiæ ſeſe ſubduceret oculis, ultrò voluntarium elegit exilium. Valerius Publius tectis propriis flammam injecit, quorum amplitudo invidiam illi pepererat. Fabius[d] Conſulatu ſe abdicavit, ſic inquiens: *Iam ſpero, Fabiorum gentem invidia infeſtare deſinet.* Hos tamen ego deceptos exiſtimo, proptereà quòd illud ipſum ſit vindictam concedere potiùs, aut ulteriorem anſam præbere invidiæ; quæ ubi ſemel perſequi aliquem inſtiterit, antè non deſinit, quàm eum ad extremam detruſerit miſeriam. Sol umbras non jacit, quàm diu in ſupremo cæli conſiſtit vertice; at quando declinat, & nobis propior fit, tum creſcunt illæ, & porriguntur longiùs. Sic prorſus invidia eum majori impellit impetu, qui in ruinam pronus jam eſt, aut labi incipit: & quoniam illa plerumque non niſi puſillanimes occupat, ſemper in metu eſt,

[c] *Vt effugiamus nomen invidiæ, quod verbum ductū eſt, à nimis intuendo fortunam alterius.* Cic. in Tuſc.

[d] *Non enim poterimus ullâ eſſe in invidiâ ſpoliati opibus, & illâ Senatoriâ poteſtate.* Cic. ad Att.

eſt, ne rurſum in pedes ſeſe is erigat. Etiam poſtquam leonibus objectus fuiſſet Daniel, nondum tamen ſatis tutus videbatur Dario Regi ab iis, qui favorem ei regium invidebant; adeóque hominum invidiam metuens magis, quàm belluarum immanitatem, lapidem, quo lacum leonum obſtruxerat, *obſignavit annulo ſuo, & annulo optimatum ſuorum, ne quid fieret contra Danielem.* Dan. 6. 17.

Interdum ad declinandam invidiam, ejúſque incommoda, conſultum erit in eandem Fortunæ navim eos admittere, quorum timeri poterat æmulatio. Ita [e] remora, quæ deforis navi adhæreſcens, curſum ejus ſiſtit; recepta intrò, vires perdit.

[e] *Peculiariter miratum, quo modo adhærens tenuiſſet, nec idem præſtaret in navigio receptus.* Plin. lib. 32. c. 1.

§. Invidia non ſemper proceras arrodit cedros: nonnunquam in humilibus ſpinis, quas natura ipſa odiſſe quodammodo videtur, ſuos fatigat dentes, & cruentat labra; uſque adeò ut miſerias etiam aliorum, & calamitates abſque livore & indignatione intueri nequeat: ſive hoc eò accidat, quòd ejus malitia amens prorſus ſit; ſive quia ferre non ſuſtinet animi robur & conſtantiam illius, qui iſta patitur, aut illuſtrem famam, quæ ex fortunæ injuriis naſci ſolet. Habet præſentis libri Autor quamplurima, ob quæ vicem ejus meritò aliquis doleat; nihil verò, aut pauca certè, cur in invidiâ eſſe poſſit apud alios: eſt tamen, qui has illi curas, labores & fatigationes aſſiduas, non æſtimatas ſatis, aut remuneratas invideat. Et ſanè videtur fatalis hæc adversùs eum æmulatio. A ſe ipſâ oritur abſque culpâ, & ſæpè ea etiam illi affingit, quæ auditione priùs ipſe ab aliis accipit, quàm vel imaginari ſibi potuiſſet. Sed tamen tantùm abeſt, ut animus ejus tam candidus ſuæque obligationis memor turbari iſtis ſe ſinat, ut invidiam illam & indignationem amet potiùs; quippe quibus ſe veluti ſtimulis quibuſdam incitari, & ad ulteriora impelli quotidie ſentiat.

§. Principes itaque, qui gradu & dignitate tanto ſublimiores ſunt aliis, hoc agant potiſſimùm, ut ſpernant invidiam. Cui tantum non fuerit animi, quomodo animi habebit ſatis, ut Princeps ſit? Velle autem aut beneficiis, aut rigore illam vincere, hominis eſſet planè imprudentis. Mon-

ſtra

ſtra omnia domuit Hercules; contra hoc nec robur profuit, nec beneficium. Nullius certè gratiâ plebs obtrectare deſinit: quicquid enim præſtiteris, debitum credit; quin majora ſemper ſibi pollicetur, quàm accipiat. Obtrectationes extinguere non debent in Principe gloriæ ſtudium: nec ulla res in ſuſceptis negotiis ejus terrere animum. Canes lunam allatrant; ſed hæc latratus illos facilè deſpicit, & inſtitutum iter inſiſtit.
Seneca *Ars prima regni eſt, poſſe invidiam pati.*

§. Nec valde nociva eſt Monarchiis invidia: enimverò virtutem plerumque magìs accendit, & illuſtriorem reddit; præſertim ſi Princeps juſtus ſit & conſtans, nec facilè calumniis fidem adhibeat. In Rebuſpublicis tamen, ubi ſinguli partis rationem obtinent, & paſſionum ſuarum deſideria opitulantibus conſanguineis & amicis poſſunt exequi, perquàm periculoſa eſt: concitat enim diſcordias, & clandeſtinas conſpirationes; unde poſteà bella naſcuntur civilia, ex his verò dominiorum immutationes. Illa eſt, quæ ſuperioribus ſæculis Hannibalem, alióſque illuſtres heroës profligavit; hoc noſtro verò in dubium etiam vocare potuit inſignem fidelitatem Angeli Baduerii Clariſſimi Veneti, quem meritò gloriam & ornamentum Reipublicæ iſtius dixeris. Vir fuit profectò boni publici tam amans & ſtudioſus, ut ejectus etiam in exilium, & injuſtâ æmulorum perſecutione oppreſſus, in omnibus tamen conſervationi & ſaluti patriæ mirè ſtuduerit.

§. Optimum invidiæ remedium in Rebuſpublicis eſt communis omnium æqualitas, ut ſcilicet omnis pompa & oſtentatio prohibeatur: nihil enim ſic æmulationem excitat ac divitiarum ſplendor & amplitudo. Eâ de cauſsâ tantam adhibuit operam Reſpublica Romana, ut ſuperfluis conviviorum ſumptibus modum poneret; agros item, aliáſque poſſeſſiones ſic divideret, ut vires & facultates civium æquales eſſent.

§. Invidia haudquaquam decet Principes, tantò cæteris ſublimiores, tum quia inferioris vitium eſt adversùs majores; tum etiam, quia exigua gloria ſit oportet, quæ inclareſcere aliter non poteſt, niſi obſcuret alias. Pyramides in Ægypto inter
ſeptem

ſeptem [f] orbis miracula cenſebantur, eò quòd incidentem lucem ab omni latere ſic exciperent, ut nullam in corpora vicina umbram jacerent. Imbecillitatis ſignum eſt, illius laborare penuriâ, quod aliis invidemus. Sed nihil magis indignum Principe, quàm ſi ipſe præſtantiæ & prudentiæ ſuorum Miniſtrorum invideat: hi enim ejus quodammodo partes ſunt ac membra; neque verò caput pedibus invidet, quòd robore polleant ad ſuſtentandum corpus; aut brachiis, quòd laborent; in eo gloriatur potiùs, quòd ab inſtrumentis talibus inſtructum ſit. Amor tamen proprius interdum in cauſsâ eſt, ut ſicut Principes poteſtate præſtant aliis, ita etiam donis tam animi, quàm corporis iiſdem cupiant excellere. Etiam fama carminum [g] Lucani Neronem affligebat inter tot ac tantos honores, quibus fruebatur. Quare caveant ſedulò, qui cum Principibus agunt, ne cum iiſdem de ſcientiæ aut ingenii laude videantur velle contendere; quòd ſi caſus aliquando ita tulerit, cedant potiùs, & palmam iiſdem ultrò deferant. Vtrumque non prudentia ſolùm eſt, ſed reverentia etiam Principibus debita. In illo Dei palatio, quod vidit Ezechiel, coràm aſtabant [h] Cherubini, (ſcientiæ & ſapientiæ ſpiritus) inſigni cum modeſtiâ manus alis ſuis cooperientes. Illud ego optarem, ut Princeps invideret cultui & venerationi, quam quidam nimis etiam ambitiosè depoſcunt, hoc nomine, quòd apud eum gratiâ plùs valeant, & illi chariores ſint, atque adeò ut hos ſuos favores nimios aliquantum moderetur. Verùm neſcio quo pacto gratia illa & favor faſcinent animum Principis, & invidiā exoculent. Saül [i] non rectis oculis aſpiciebat Davidem, cùm præclara ipſius facinora, etiam in obſequium ſuum geſta, præ ſuis tamen celebrari conſpiceret. Contra Aſſuerus [k] Rex facilè ferre poterat Amanum, quem ſingulari affectu proſequebatur, ut Regem coli ab omnibus & ſuſpici.

§. Nulla invidia plus habet periculi, quàm quæ eſt inter viros Nobiles; curandum itaque, ut honores & munera non videantur familiis certis eſſe hæreditaria, ſed ab unâ transferantur ad alias, ita quidem, ut locupletiores occupentur in officiis, quæ pompam aliquam & ſumptus poſtulant; pauperiores

[f] *Pyramides in Ægypto, quarum in ſuo ſtatu ſe umbra conſumens, ultra cōſtructionis ſpatia nulla parte reſpicitur.* Caſſiodor. l. 6. var. Epiſt. 16.

[g] *Lucanum propriæ cauſſæ accendebant, quòd famam carminum ejus premebat Nero.* Tac. l. 15. Annal.

[h] *Apparuit in Cherubin ſimilitudo manus hominis ſubtus pennas eorū.* Ezech. 10. 8.

[i] *Non rectis ergo oculis Saül aſpiciebat David à die illâ.* 1. Reg. cap. 18. 9.

[k] *Cunctique ſervi Regis, qui in foribus palatii verſabantur, flectebant genua, & adorabant Aman.* Eſth. c. 3. 2.

res verò in iis, per quæ ad lautiorem redire fortunam, & nobilitatis suæ splendorem tueri valeant.

§. Æmulatio aliqua gloriosa, illa nimirum, quæ non virtuti, aut alienæ invidet excellentiæ, sed eâ destitui se dolet, & egregiis experimentis quâ fortitudinis, quâ ingenii ad eam aspirare contendit, illa, inquam, meretur laudem: neque enim vitium censeri debet, sed scintilla quædam virtutis, quæ ex animo nobili & generoso eminet. Gloria, quam Miltiadi victoria contra Persas peperit, ita accendit Themistoclis animum, ut quicquid in eo esset vitii, flammæ illæ illicò absumerent; ipse verò in alium mutatus hominem, & quasi extra se positus, Athenas perambularet, ac diceret: Nec *Miltiadis trophæis se è somno excitari.* Quamdiu Vitellius habuit æmulos, à vitiis sese abstinuit; at simul ac illi defuêre, *Tum ipse exercitúsque sævitiâ, libidine, raptu in extremos mores proruperunt.* Talis est æmulatio, quam Respublicæ fovere debent propositis præmiis, erectis trophæis ac statuis: anima enim est & spiritus, quibus illæ conservantur, & magìs indies efflorescunt. Atque hanc caussam esse puto, cur Respublica Helveta tam parum laboret suos fines ulteriùs extendere, & cur ex eâdem tam rari viri illustriores prodeant, tametsi aliàs Natura virtutem & animi robur iis minimè denegârit: nam præcipuum eorum institutum est, servare inter omnes & in omnibus æqualitatem; quo casu cessat omnis æmulatio, atque adeò virtutes egregiæ & militares veluti ardentes prunæ sub cineribus sopiuntur.

Tacit. lib. 2. Hist.

§. Verùm quamvis illa inter Ministros æmulatio utilis videatur, non omni tamen vacat periculo: *Populus* enim, *qui neminem sine æmulo sinit,* variè affectus est; unde dum isti uni, illi alteri plausum dant, contentio inter utrosque oritur, & partium studio concitantur tumultus ac seditiones. Accedit, quòd ambitionis ardor, & cupiditas efferendi se supra alios ad fraudes, artésque illicitas impellere soleat, & quæ honesta primùm erat æmulatio, in odium tandem atque invidiam degeneret. Offensus olim Metellus, quòd in Hispaniâ Citeriore Pompejo successor nominaretur, & gloriæ Pompejanæ

Tac. lib. 14. Annal.

pejanæ invidiâ ſtimulatus, milites exautoravit, robur exercitûs imminuit, & proviſionem omnem incurioſus neglexit. Quod & Pompejus poſteà fecit, cùm reſciſceret Marcum Popilium Conſulem ſibi ſuccenturiandum; & ne fortè triumphatis Numantinis gloriam is adipiſceretur, antequam abiret officio, pacem cum iis fecit, Romano nomini admodùm probroſam. Hoc noſtro tempore Grolla in hoſtis poteſtatem conceſſit, non aliâ de cauſsâ, quàm quòd inter Tribunos militares, qui ſubſidio mittebantur, de prærogativâ eſſet contentio. Nihil æquè pernicioſum Principibus, nihil magìs remedio indiget. Neque hìc ullo modo diſſimulandum, ſed puniendus non is ſolùm, qui culpæ plus habet, ſed & qui innocentior videri poteſt. Ille, quia cauſſam dedit; hic verò, quia non ceſſit juri ſuo, & occaſionem rei bene gerendæ elabi paſſus eſt. Qui rigor, ſi cui videatur nimius, utilitate boni publici, & exempli facilè excuſari poterit. Nulla magna reſolutio abſque aliquâ permixtione injuriæ. Priùs ad obſequium Principis oculos reflectere debet ſubditus, quàm ad exiſtimationem propriam; poſteà ſatisfactionem poſtulet pro acceptâ injuriâ, & obſequium putet Principi præſtitum, quòd illam tantiſper tolerârit. Inſignis animi fortitudo eſt, in tali caſu patientem eſſe: debet enim generoſus animus Regis obſequium ſuis anteferre paſſionibus, & *privata odia publicis utilitatibus remittere.* Ariſtides & Themiſtocles capitali diſſidebant odio, cùm tamen ambo mitterentur unà legati, & urbis portam attigiſſent, dixiſſe fertur Ariſtides: *Vis Themiſtocles, tantiſper hìc ſeponamus privatas noſtras ſimultates, repetituri eas poſteà, ubi egreſſi iterum fuerimus?* Idem fecit Henricus Guſmanius Dux Aſſidoniæ, qui etſi aliàs Roderico Pontio Marchioni Gaditano ex privatis contentionibus infenſus eſſet, boni tamen publici amore eidem opitulatum ivit, cùm Alhamæ à Mauris obſidione premeretur. Sed quia haud paullò facilius eſt, ea prævertere incommoda, quàm corrigere poſteà, cavendum erit Principi, ne duos pari autoritate eidem muneri Miniſtros præficiat; nam *arduum eodem loci potentiam & concordiam eſſe.* Tiberius ſanè, cùm alium deſtinare debe-

Tacit. lib. 1. Annal.

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 25. cap. 1.

Tacit. lib. 4. Annal.

ret in Aſiam æqualis cum illo dignitatis,qui tum provinciam illam adminiſtrabat, periculoſum id fore ratus, M. Aletum *delegit è prætoriis, ne Conſulari obtinente Aſiam, æmulatio inter pares, & ex eo impedimentum oriretur.*

SYMBOLVM X.



FALCO è vinculis emiſſus, nolas è pedibus appenſas roſtro diſſolvere conatur, quippe libertati ſuæ noxias; ſiquidem tinnitus ille & clangor vocis inſtar eſt, quæ vel leviſſimo excitata motu Venatorem protinus advocat, atque adeò in cauſsâ eſt, ut miſer retrahatur in vincula, tametſi in penitiſſimas ſeſe ſylvas abdiderit. Heu! quàm multis malo fuit, virtutum & rerum cum laude geſtarum rumor! quàm multos

multos fama in invidiam adduxit, & duriſſimam iterum ſervire fecit ſervitutem! *Nec minus periculum ex magnâ* ſeu bonâ *famâ, quàm ex malâ.* Nunquam Miltiades vitam infelix amiſiſſet in carcere, ſi fortis illius animus in tenebris dilituiſſet incognitus, aut ſi ſpiritus ſuos altiores moderatus ſufficere ſibi putâſſet, aliorum Athenienſium civium æquare fortunam. Crevit victoriarum plauſus, cúmque invidiæ oculi tam ſplendentes famæ radios ferre haud poſſent, à Republicâ illâ in ſuſpicionem vocari cœpit, quod æſtimationem & gratiam mereri debuerat. Veriti nimirum ſunt, ne ſuis tandem cervicibus jugum cogerentur admittere, quod ille hoſtibus imponebat; plúſque futurum & incertum infidelitatis periculum formidârunt à Miltiade, quàm præſens illud & longè gravius, quod imminebat ab iis, qui apertè & palàm civitatis ruinam ac perniciem moliebantur. Suſpicio rationem in conſilium non adhibet, nec ſinit iſtiuſmodi metus res ſuis ponderare momentis, aut ſe à gratitudine debitâ corrigi. Maluit Reſpublica illa unius civis, licèt de ſe optimè meriti, carceres & infamiam, quàm alios omnes in continuis ſuſpicionibus vivere. Carthaginenſes Sapphoni Hiſpaniæ adminiſtrationem abrogârunt, ſpecie quidem Reipublicæ in patriâ procurandæ; re tamen verâ, quia potentiam ejus, auctoritatémque ampliùs ferre non ſuſtinebant. Pari modo & Hanonem, ejus in Provinciâ ſucceſſorem, tot tantíſque navigationibus celebrem mulctârunt exilio; nullâ juſtiore de cauſsâ, quàm quòd ingenio & induſtriâ plus valeret, ac liberæ civitati tutum putarent. Viderant eum inter homines primum manu leonem tractare, & cicurare, & metuere cœperunt, ne & ipſos tandem ſubjugaret, qui ferarum immanitatem domuiſſet. Ita videlicet obſequia & egregia facinora remunerari ſolent Reſpublicæ. Nemo civium ſuum reputat honorem aut beneficium, quod in univerſam confertur communitatem, offenſam tamen ejuſdem & ſuſpicionem omnes ad ſe arbitrantur pertinere. Si præmio afficiendus aliquis, vix pauculi ſuffragantur; contrà ut reum faciant, nemo non ſatagit. Qui inter alios eminet, is jam in periculo eſt:

Tacit. in vitâ Agric.

Mar. hiſt. Hiſp. l. 2. c. 1.

nam zelus, quem habet, boni publici, aliorum accusat inertiam; prudentia aliorum inscitiam detegit. Hinc ista in obsequio Principum à parendi studio pericula; hinc virtus & industria, perinde ac vitia, odio sunt. Salustius Crispus, *cui vigor animi ingentibus negotiis par suberat, eò magis ut invidiam amoliretur, somnium & inertiam ostentabat.* Sed illud pessimum, offendi quandoque Principem, si à vigilante Ministro excitetur, quem somno secum indulgere ipse potiùs cuperet. Eapropter uti hypocrisis quædam est, quæ virtutes fingit, & dissimulat vitia: ita aliâ nunc opus, quæ robur ac celsitudinem animi dissimulet, & famam compescat. Agricola certè invidiæ metu suam tantopere occultare studuit, ut qui tantam in illo animi demissionem & modestiam cernerent, nisi aliunde de fama ejus inaudiissent, eam ex primo viri aspectu nequaquam potuissent [a] augurari. Sensit cum tempore incommodum hoc Germanicus; sed ferre maluit, quàm corrigere, quando, nationibus multis debellatis, trophæum erexit quidem, nomen tamen suum ob famæ periculum eidem [b] inscribere noluit. Sanctus item Ioannes tacito suo nomine refert insignem illum favorem sibi à Christo Servatore in supremâ cœnâ exhibitum, quæ si humana politica non fuit, prudentem tamen fuisse [c] modestiam non negârim. Sola etiam somnia de eminentiâ propriâ invidiam inter fratres suscitant. Capitis discrimen propè Iosephus adiit, dum ingenuè magìs, quàm prudenter percensuit somnium de spicatum manipulis, qui suo inter alios erecto se inclinaverant: nam vel excellentiæ umbra, immò solùm posse excellere, invidiam habet sollicitam. Gloria tam ob virtutes proprias, quàm aliorum [d] vitia, in periculo est. Vitium non æquè in hominibus timetur, quia servos eos reddit; ac virtus, quia dominos efficit. Dominium quippe habet ab ipsâ Naturâ sibi concessum in alios; quod tamen nolunt Respublicæ penes unum solum esse, sed æqualiter inter omnes dispertitum malunt.

Enimverò virtus, velut voluntaria quædam animorum tyrannis, non minus in eos habet virium, quàm vis ipsa & coa-

Tacit. lib. 5. Annal.

[a] *Viso, aspectóque Agricolâ quærerent famam, pauci interpretarentur.* Tacit in vitâ Agric.

[b] *Debellatis inter Rhenum, Albímque nationibus exercitum Tiberii Cæsaris ea monimenta Marti, & Iovi, & Augusto sacravisse, de se nihil addidit metu invidiæ, an ratus conscientiam facti satis esse.* Tacit. lib. 2. Annal.

[c] *Erat ergo recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Iesu, quem diligebat Iesus.* Jo. 13. 23.

[d] *Agricola simul suis virtutibus, simul vitiis aliorum in ipsam gloriam præceps agebatur.* Tacit. in vitâ Agric.

& coactio: & quidem ad accendendam Reipublicæ æmulationem, perinde omnino est, sive ad obediendum uni alicui impellat ratio, sive vis adigat: quin prior illa tyrannis quò justior, eò periculosior est, & minùs illi resistitur. Atque hæc ipsa res Ostracismo, seu exilio tessulato, ut Latini vocant, caussam dedit, quo Aristides inter alios mulctatus fuit; cui vitio datum, quòd vir bonus & justus communi omnium suffragio haberetur. Amicus virtuti maximè periculosus est populi favor: illius quippe plausus atque admurmuratio haud secus, ac delictum castigari solet, uti in [e] Galeriano videre licuit. *Breves* itaque *& infaustos* semper fuisse *populi Romani amores*, etiam Germanicus experimento didicit. Nec Principes, nec Respublicæ valde cupiunt, ut Ministros habeant admodum excellentes, sed ut tractandis negotiis ii pares sint. Et hanc fuisse caussam ait Tacitus, cur Poppæus Sabinus annos quatuor & viginti provinciarum præcipuarum procurationem obtinuerit, *nullam* scilicet *ob eximiam artem, sed quòd par negotiis, neque supra erat.* Magna ergo prudentia est, nôsse suam occultare famam, atque adeò omnem ingenii, fortitudinis aut excellentiæ cavere ostentationem, & altiores cogitationes quasi sub cineribus abdere; tametsi fateor animo generoso difficile sit, intra pectoris angustias flammam cohibere, quæ undique emicat, & novam indies appetit materiam, quò magis accendatur, & luceat. Sed persuadere id nobis possunt Illustrium Heroum exempla, qui à Dictatura ad Stivam aliquando reversi sunt, uti & eorum, quos portæ Romanæ capere haud potuêre; sed ingressi sunt triumphantes per dejecta urbis mœnia, trophæis inclyti, quique post devictas nationes receperunt sese in viles & humiles casas, ubi subinde revisit ad eos Respublica.

[e] *Nihil ausus, sed nomen insigne & decora ipsi juventa, rumore vulgi celebrabantur.* Tac. lib. 4. hist.

Tacit. lib. 2. Annal.

Tacit. lib. 6. Annal.

Nec sanè tam citò eos in lucem denuò produxisset, nisi eos vidisset tam gloriæ esse fugitantes: umbræ enim illa similis est, quæ insequentem fugit, sequitur fugientem. Major illius fama est & opinio, qui plùs eam celare contendit. Rubellius Plautus mereri imperium eo nomine videbatur,

quia vivebat [f] occultior. At non ita in Monarchiis, ubi ascenditur altiùs, quia semel ascendi cœptum est. Viros fortes & animosos Princeps in pretio habet; Respublicæ timent potiùs. Ille præmiis & muneribus eos ad majora incitat; hæ suâ ingratitudine eosdem deprimunt. Nec timor solùm est, quo suæ metuunt libertati; sed titulus etiam, quem invidiæ prætexunt & æmulationi. Favor omnium & applausus, si uni soli civi fiant, suspecta haberi solent, & invidiam conciliant. Quod rarò in Principibus evenit, apud quos subditi gloria non facilè in invidiam adducitur: quin si quid laude dignum ab eo gestum fuerit, illud sibi vendicant, tanquam à suo profectum imperio. Animadversum hoc in Othone Imperatore *gloriam in se trahente, tanquam & ipse felix bello, & suis ducibus, & suis exercitibus Rempublicam auxisset.* Debent itaque Ministri prudentiores felices rerum successus tribuere Principi; facti cautiores exemplo Silii: qui malam propterea à Tiberio iniit gratiam, quòd gloriaretur, se legiones continuisse in officio; adeóque dictitare soleret, Tiberium nemini alteri, quàm sibi debere imperium: *Destrui nimirum per hæc fortunam suam Cæsar, imparémque tanto merito rebatur.* Nec aliâ de caussâ Vespasiano Antonius Primus displicuit, quàm quòd esset *nimius commemorandis, quæ ipse meruisset.* Prudentior longè Agricola, qui *nunquam in suam famam gestis exultavit, ad auctorem & ducem, ut Minister fortunam referebat. Ita virtute in obsequendo, verecundiâ in prædicando, extra invidiam, nec extra gloriam erat.* Illustre eâ in re exemplum dedit omnibus belli ducibus Ioabus; qui quoties urbem aliquam ad deditionem compulisset, Davidem Regem admonebat antè, ut novas adduceret copias, adeóque ipsius auspiciis tribueretur [g] deditio. Habuerunt hanc præ aliis laudem Germani veteres, apud quos *Principem suum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ ejus assignare, præcipuum sacramentum erat.*

§. Istis de caussis securior erit de præmio, qui Principi, quàm qui Reipublicæ aliqua præstitit obsequia, & faciliùs illius

[f] *Omnium ore Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Iuliâ familiâ, ipse placita majorum colebat habitu severo, castâ & secretâ domo, quantóque metu occultior, tantò plus famæ adeptus.* Tac. lib. 14. Ann.

Tacit. lib. 1. hist.

Tacit. lib. 4. Annal.

Tacit. ibid.

Tacit. in vitâ Agric.

[g] *Nunc igitur congrega reliquam partem populi, & obside civitatem, & cape eam: ne cùm vastata à me fuerit urbs, nomini meo asscribatur victoria.* 2. Reg. 12. 28.

Tacit. lib. de Germ.

illius, quàm hujus demerebitur [h] gratiam. Minus quoque periculi eſt, ſi in illum delinquat aliquis, quàm in iſtam: multitudo enim nec diſſimulat, nec veniam largitur, nec miſericordiâ commovetur. Æquè ad audendum prompta, ſive cum periculo tentandum aliquid ſit, ſive injuſtè: quia enim ſeu metus, ſeu culpa ad multos pertinet, facilè ſibi perſuadent ſinguli, periculum illud non ſuo imminere capiti, nec ſibi iſtam inurendam [i] infamiam. Communitas frontem non habet, quæ poſſit erubeſcere; quemadmodum Princeps, qui ſibi cumprimis, tum deinde ſuæ ac poſterorum famæ non immeritò metuit. Principi omnes ferè adulari ſolent, ea illi proponendo ante oculos, quæ ad gloriam faciunt: in Rebuſpublicis *paucis decus publicum curæ, plures tuta diſſerunt*. Princeps curare hoc debet, ut ſubditis ſuis faciat ſatis; in communitate ceſſat cura iſta & ſolicitudo: quicquid enim illa molitur aut agit, communi omnium conſilio fit, adeóque ad omnes pertinere creditur. Atque hinc fieri arbitror, quòd Reſpublicæ (non de iis nunc loquor, quæ Regibus pares ſunt) in fide pactorum tuendâ plerumque haud ſatìs conſtantes ſint & fidæ: nam illud ſolum pro juſto habent, quod ad earundem conſervationem, amplitudinem, & libertatem, quam profitentur, videtur conducere; quâ in re admodum illæ ſuperſtitioſæ ſunt. Veram ſe colere libertatem autumant, & plurima tyrannorum idola ſervili ſubmiſſione venerantur. Nemo non imperare ſe credit, & omnes obediunt. Contra dominatum unius, tanquam venenum aliquod omnes theriacâ ſeſe muniunt, & multorum imperium avidè ac ſecuri hauriunt. Tyrannidem exterorum reformidant; illam domi ſuæ natam non agnoſcunt. Multus ubique de libertate ſermo, & nuſquam ea reperitur. Imaginatione omnes, reâpſe nemo eam poſſidet. Inſtituant nunc comparationem confœderatæ Belgarum Provinciæ inter libertatem, quâ fruiti ſunt quondam, & iſtam præſentem, & expendant diligenter, utra ex his major ſit; num item eam olim experti ſint ſervitutem, ea perpeſſi damna, & tributorum exactiones, quas nunc experiuntur & ſentiunt.

[h] *Tarda* [illegible], *quæ* [illegible] *expoſi*[illegible] *privatam* [illegible] *tiam* [illegible] *mereare*, [illegible] *tim recip*[illegible]. Tacit. lib. 1. Annal.

[i] *Ita trep*[illegible], *& utrim*[illegible] *anxii coë*[illegible]; *nemo priva*[illegible] *tim, expedi*[illegible] *conſilio*, [illegible] *multos*, [illegible] *tate culpæ* [illegible] *tior*. Tacit. lib. 2. Hiſt.

Tac. lib. 12. Annal.

ſentiunt. Cogitent quarumdam Rerumpublicarum Subditi, vel ipſi etiam Magiſtratus, qui in alios habent imperium, ullúſne Tyrannus eſſe potuerit, qui duriori eos ſervitute opprimeret, quàm iidem illi, quos ſibi ipſi tuendæ libertatis conſtituerunt Patronos, cùm nullus omnino ſit, qui eâ ſincerè fruatur, aut cui in actionibus ſuis libero eſſe liceat. Omnes ſuſpicionum ſuarum miſerrima mancipia ſunt. Sui ipſius Tyrannus eſt ejuſmodi Magiſtratus, & verè de iis dici poteſt, quòd *magìs ſine Domino* vivant, *quàm in libertate*, quantò enim magìs è ſervitutis vinculis ſeſe conantur eximere, tantò magìs iiſdem ſeſe [k] illaqueant.

Tacit. lib. 2. Annal.

[k] *Sed dum veritati conſulitur, libertas corrūpebatur.* Tacit. lib. 1. Annal.



SYM-

SYMBOLVM XI.



LINGVA instrumentum eſt, quo ſenſa ſua mens exprimit. Nam aut illius beneficio ſeſe explicat, aut calami, qui velut lingua quædam muta alterius vicem ſubit, interdum, & verba efformat in chartâ, quæ voce oporteret eloqui. Ex utrâque porrò animi cujuſque dotes & magnitudinem licebit conjicere. *In linguâ enim ſapientia dignoſcitur: & ſenſus, & ſcientia, & doctrina in verbo ſenſati.* Eccl.4. 29. Quamobrem Alphonſus Rex dictus Sapiens, dum ſuis perſequitur legibus, qualem in ſermone ſe gerere, quâve moderatione in loquendo Princeps uti debeat, ſic ait inter cætera: *Ca el mucho fablar faze envileſcer las palabras, fazele deſcubrir las poridades,* Lib. 5. tt. 2. p. 2.

e ſi

e si el no fuere ome de gran seso, por las sus palabras entenderàn los omes la mengua, que à del. Ca bien asi como el cantaro quebrado se conoze por su sueno, otro si el seso del ome es conozido por la palabra. Et sanè videtur Alphonsus Rex comparationem istam ex his Persii carminibus mutuatus:

Pers. ———*Sonat vitium percussa malignè*
Respondet viridi non cocta fidelia limo.

Seneca Epistol. 115. *Oratio vultus animi est, si circumtonsa est, si fucata & manufacta, ostendit illum non esse sincerum, & habere aliquid fracti.* Ad quod declarandum alio nobiliori, magísque accommodato Emblemate uti placuit: Campanâ scilicet, quæ Principis Symbolum est; illa siquidem suspensa ex editiori urbis loco, omnes civium actiones gubernat ac dirigit, & si vel metallum probatum non sit, vel aliud lateat vitium, è sono [a] illicò dignosci potest. Ad eundem ferè modum Princeps universale quoddam suorum subditorum horologium est, tanquam qui è motu verborum ipsius magnam partem dependeant; per ista aut existimationem sibi apud illos conciliat, aut deperdit: nemo enim quisquam est, quin è Principis sermone de ejusdem naturâ, ingenio, & affectibus augurari velit. Nullum est verbum, quod non studiosissimè captent audientes. Manent altâ mente reposta singula, quæ narrata dein aliis multorum subjacent examini, & à variis variè explicari solent. Addo illa etiam, quæ in secessu & non cogitanti forsan excidunt, profunda censeri, & mysteriorum plena, nec casu solùm dicta, aut fortuitò. Eapropter decet omnino, ne mentem illa præveniant, sed [b] ut præmeditata sint, & non nisi præviâ temporis, loci, personarum consideratione proferantur. Nam

[a] *Vas fictile ictu & sono, homo sermone probatur.* Meliss. serm. 48. tom. 5. bibl.

[b] *A facie verbi parturit fatuus, tanquã gemitus partus infantis.* Eccles. 19. 11.

Horat. ——————*Nescit vox missa reverti,*

Lib. 1. tt. 4. p. 2. ut ait Horatius; cui suffragatur Alphonsus Rex: *E porende todo Ome, e mayormente el Rey, se debe mucho guardar en su palabra, de manera, que sea acatada, e pensada, ante que la diga: ca despues, que sale de la boca, no puede Ome fazer, que no sea dicha.* Vnde gravissima oriri possunt incommoda: Regum enim [c] verba præcipua sunt gubernandi instrumenta. *Mors & vita*

[c] *Et sermo illius potestate plenus est.* Eccli. 8. 4.

& vita in manu linguæ: honor & ignorantia: prosperitas & ruina subditorum. Ideò Callistinem monebat Aristoteles, cùm eum ad Alexandrum Magnum mitteret, ut pauca cum eo colloqueretur, & non nisi de iis, quæ placere eidem possent; eò quòd res plena esset periculi, cum eo agere, qui in linguâ suâ vitæ necísque circumferret potestatem. Nullum ex ore Principis exit verbum, quod non singularem habeat emphasin. Si de negotiis loquatur, mandata sunt: si de delictis, sententiæ decretoriæ: si de promissis, obligationes. Per istiusmodi verba aut rectâ incedit viâ, aut ab eâdem deflectit obedientia. Videant itaque Principes, quomodo utantur hoc linguæ instrumento, quam Natura non mero utique casu dentibus ceu firmo quodam muro seclusit & circumsepsit. Neque minùs ad domandam linguam, quàm ad equum coërcendum fræno [d] opus est. Modicum quidem corporis membrum est; sed gubernaculo simile, in cujus motu totius navigii salus aut interitus vertitur. Lingua in lubrico sita est, facillimè labitur, nisi firmet prudentia. Hinc illa Davidis Prophetæ petitio: *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labiis meis.*

[d] *Aurum tuũ & argentum confla, & verbis tuis facito stateram, & frænos ori tuo rectos.* Eccl. 18. 29.

Psal. 140. 3.

§. Quòd si eò etiam sese demittat Princeps, ut cum quovis familiariùs colloquatur, id existimationem ejus, atque autoritatem prorsus prostituit, aliáque accersit incommoda; nisi tamen fortè notitiæ alicujus capiendæ caussâ id fieret. Quisquis enim negotia pertractanda habet, Principem aliquem cuperet apprimè prudentem, & de rebus suis instructum quàm optimè: quod ferè est impossibile, eò quòd Princeps suâ scientiâ cuncta complecti nequeat, & si forsan minùs aptè ad propositum responderit, negotiorum minùs capax judicabitur, aut incuriosus. Præterquam quòd nunquam ferè dotes ac talenta Principis tanta esse deprehendantur, quanta est existimatio, quæ de iis à plerisque solet concipi. Et propter ejusmodi pericula malebant olim Romani Imperatores per codicillos secum agi, atque ipsi postea in scripto responsa dabant; tum ut tempus maturè deliberandi suppeteret, tum etiam, quia calamus minus periculi conjunctum

Tac. lib. 3. Annal.

habet, quàm lingua. Hæc siquidem responsum diu differre commodè non potest, potest autem calamus. Sejanus, quantumvis [e] Tiberio gratiosus, scripto tamen eum adibat. Quædam nihilominus sunt negotia, quæ oretenus tractare præstat, quàm scriptione, tunc præsertim, quando haud satis videtur tutum in aliorum relinquere manibus scripturam, quæ perpetuum quoddã est testimonium, & pluribus obnoxium explicationibus, quàm verba ore prolata; quæ sicuti celerrimè transeunt, nec tenaciter hærent in memoriâ, ita ad dandam actionem certam minùs idonea sunt. Cæterùm sive hoc, sive isto modo respondeat Princeps, illud semper tenendum, *multum brevi sermoni inesse prudentiæ*, & vel hoc nomine eum Principis decere majestatem; unde & *Imperatoriam brevitatem* vocat Tacitus. Enimverò linguâ utendum, ut gladio, hoc est, ita ut ne apertum pectus ferienti exponas; qui totum aperit animum, periculo sese objicit. Discursus breviores efficaciores sunt, & multa in recessu habent animo ponderanda. Nihil æquè regii muneris est, ac pauca loqui, & multa audire. Nec minùs convenit nôsse tacere, quàm nosse loqui. In hoc homines habemus Magistros; in illo ipsum Deum, qui semper silentium nos docet in suis mysteriis. Ad divinitatem accedit propiùs, qui tacere didicit. *Stultus quoque si tacuerit, sapiens reputabitur, & si compresserit labia sua, intelligens. In ore fatuorum cor illorum: & in corde sapientium os illorum.* Illud prudentiæ est, neutrâ ex parte transgredi limites, utrumque enim periculosum,

——Vt diversa sibi, vicináque culpa est,
Multa loquens, & cuncta silens.

Tunc loqui convenit, cùm silentium aut Principi aut veritati præjudicat. Majestas solo etiam nutu sese abundè explicat. Silentium mutum opportuno tempore magna in Principibus facundia est; & significantiùs animi sensa solet exprimere sola morum gravitas & modestia, quàm ipsa verba: quòd si his aliquando utendum, sincera sint oportet, cum regiâ quâdam in sentiendo libertate.

Liberi sensi in simplici parole.

Etenim

[e] *Componit ad Cæsarem codicillos: moris quippe tum erat, quãquam præsentem, scripto adire.* Tacit. lib. 4. Annal.

Sophocl.

Tac. l. 1. hist.

Prov. c. 17.

Eccl. 21. 29.

Auson.

Tasso.

Etenim cum exaggerationibus nimiis, cum juramentis & testimoniis non necessariis fidem aut amittunt omnino, aut certè suspectam faciunt. Gravia ergo sint absque fastidio, gratiosa absque sollicitudine, constantia sine asperitate, communia denique absque vulgaritate. Quin & apud Deum plus ponderis ac momenti habere videntur [f] verba aptè composita.

§. Verùm tamen nullâ aliâ in re prudentiori linguæ & calami moderatione opus est, atque in promissis, in quibus Principes aut ex innatâ quâdam animi generositate, aut ad intentos fines faciliùs assequendos, aut ad evitanda pericula, consueverunt esse liberaliores; sed dum fidem liberare posteà nequeunt, perit autoritas, & aliorum sibi accersunt inimicitias, adeò ut satiùs [g] fuisset nunquam ita largiter polliceri. E promissis non fideliter exsolutis plura exorta sunt bella, quàm ex illatis injuriis: in his siquidem non æquè semper locum habet utilitas, atque in illis, & Principes plerumque magìs proprio moventur commodo, quàm acceptis injuriis. Polliceri prolixè, & promissa non solvere, superior contumeliam interpretatur; inter æquales injustitia, apud inferiorem tyrannis censetur. Ne ergò præceps sit lingua ad pollicendum, antequam certò constet [h] præstari posse quod promittitur.

§. Sed & in comminationibus lingua limites facilè transilit; nam iracundiæ calor celerrimè illam commovet: cùm verò vindicta deinde passioni animi par esse non possit, necesse est prudentiæ, immò & potestatis supremæ auctoritatem haud parum imminui. Consultius ergo fuerit, dissimulare tantisper offensas, ut satisfactionis effectus antè expendi queant, quàm illam Princeps comminetur. Qui minis utitur priùs, quàm manibus, iis solis ulcisci se cogitat, aut hostem commonefacere. Nulla comminatio gravior, quàm mutum silentium. Ignes cuniculis subjectos, sed jam displosos, nemo ampliùs metuit; qui autem sub aggeribus adhuc abditi delitescunt, semper magìs formidabiles sunt: nam effectus imaginationis longè solent esse majores, quàm sensuum.

[f] *Non parcam ei, & verbis potentibus, & ad deprecandum compositis.* Job. 41. 3

[g] *Multò melius est, non vovere, quàm post votum promissa non reddere.* Eccles. c. 5. 4.

[h] *Noli citatus esse in linguâ tuâ; & inutilis, & remissus in operibus tuis.* Eccl. 4. 34.

§. Obmurmuratio plurimum invidiæ & jactantiæ propriæ admixtum habet, & solius fermè Inferioris est adversùs Superiorem, atque adeò indigna omnino Principe, à cujus labiis nullius cujuspiam honori periculum creari debet. Si vitia grassari videat, ea puniat oportet; si defectus alios leviores, aut corripiat, aut dissimulet.

§. Laus virtutis, rerum benè gestarum & obsequiorum, pars quædam est præmii, & ad ulteriorem sui ipsius æmulationem laudatum exstimulat; quin & aliis quoque calcar admovet. Collaudare tamen promiscuè subditos, periculo non caret: cùm enim judicium illorum varium sit atque incertum, illa verò laus sententia quædam quasi definitiva, deprehendi cum tempore poterit, temerè prorsùs hanc illis datam fuisse laudem; interim honoris tuendi gratiâ Princeps id, quod semel approbavit, revocare facilè non audebit. Magnâ igitur prudentiâ, tum hâc ipsâ de caussâ, tum ut ne invidiæ occasionem det aliis, in personis laudandis opus habet; quod
Eccl. 11. 30. & S. Spiritûs est oraculum: *Ante mortem ne laudes hominem quenquam*. Propria fuit Stoïcorum præceptio, neminem temerè ornandum laudibus, eò quòd nulla pænè res omnino certò affirmari possit, & nos quoque in iis, quæ laude videntur digna, falsâ sæpè opinione deludamur.

SYM-

SYMBOLVM XII.



COR humanum ſapiens architectrix Natura in intimum pectus abdidit; ne tamen propterea forte, quòd occultum & ſine teſtibus ſit, contra rationis præſcriptum quippiam ageret, unà homini indidit nativum illum colorem, aut flammam ſanguineam, quâ Verecundia frontem ſuccenderet, & reum cor faceret, ſi quâ in re abiret ab honeſto, ſentiretur aliter, ac lingua loqueretur, cujus utriuſque idem ſemper deberet eſſe motus, & mutua in omnibus conſenſio. At ſignum illud, quod à primâ ſtatim pueritiâ ſeſe prodit, ſenſim obducit malitia. Quam ob rem, cùm minimè ignorarent Romani, quanti momenti eſſet veritas, ad ſtabiliendas in Republi-

câ hominum ſocietates & commercia mutua, adeóque nihil magìs cuperent, quàm ut Verecundia ab eâ deſciſcendi inter mortales ſarta tecta ſervaretur, ſuſpendebant è parvulorum collo cor aureum (quod Bullam dicebant) hieroglyphicum, Auſonio teſte, à Pythagorâ inventum, ad ſignificandam ingenuitatem, quam in ſermone profiteri debent homines, & ſinceritatem veritatis, geſtando in pectore detectum quaſi & apertum cor, genuinum veritatis illius Symbolum. Atque hoc ipſum eſt, quod communiter indicare volumus, cùm de homine veracе dicimus, eum cor ſuum in manibus gerere. Idem & ſacerdotes Ægyptii per Sapphirum innuebant, quem locabant in pectore Principum, ad eandem veritatem ſymbolicè repræſentandam: quemadmodum & Miniſtri juſtitiæ aliquam ejuſdem effigiem geſtare conſueverant. Neque tamen ideò cuipiam videri debet, ſi Princeps tam ſimplex & apertus fuerit veritatis cultor, deceptionibus fortè & fraudibus per hoc anſam dari: nam contrà potiùs nihil illa efficacius ad dolos iſtos cavendos, & procul arcendum mendacium, quod in veritatis frontem liberis intueri oculis nunquam audet. Eòdem, opinor, & Pythagoræ pertinebat monitum, ut ne averſus à Sole quis loqueretur; quo quidem ſignificare voluit, nihil dicendum unquam, quod à vero alienum ſit: nam qui ſibi non temperat à mendacio, ferre non ſuſtinet lucidiſſimos veritatis radios, duplici nomine per Solem adumbratæ; tum quòd ſolus & unicus ille ſit, tum quòd tenebras diſſipet, & fuget umbras, reſtituendo rebus omnibus veram lucem, & nativos ſuos colores, uti Emblema præſens exhibet; in quo ſimul ac ſupra Horizontem fax iſta aſcendit, mox noctis diffugiunt tenebræ, & obſcura ſylvarum latibula repetunt nocturnæ aves, quæ aliàs eâ abſente, & noctis —— *per amica ſilentia* ſuas tantiſper captabant prædas, dum volucres aliæ quieti indulgerent, & ſomno. Quàm confunditur noctua, ſi caſu aliquo in Solis conſpectum veniat! In clariſſimâ ejus luce hìc illìc offendit, & ſeſe implicat: excœcat eam omnino ſplendor iſte, omnéſque illius eludit artes. Vllúſne eſſe poteſt ingenio tam verſuto aut vafro, quem in

in præſentiâ ingenui Principis, & cui ſincera veritas maximè cordi eſt, non illicò fraus omnis atque aſtutia deſtituat?

————— *Magni præſentia veri*, Virgilius.

ait ille. Nulla tam potens vis eſt, quæ candidioris animi conſilia penetret, ſi candori iſti prudentiæ quidam quaſi receſſus non defuerint. Quicquámne mundi hujus oculis magìs patens atque apertum, quicquámne lucidius, magíſve umbris ac tenebris oppoſitum, quàm Sol? Et tamen, ſi quis in ejuſdem radios aciem velit intendere, abyſſos quaſi deprehendet, neſcio quas, & lucis obſcuritates, quæ ſic obfuſcant, & hebetant oculos, ut quid viderint, edicere ipſi nequeant. Haud aliter ad candorem veritatis occœcatur malitia, & ſuis evertitur fundamentis, nec jam viam aut modum reperit, quo artibus ſuis porrò fallat. Digniſſima Principe victoria, fraudes & technas ingenuitate, veritate mendacium triumphare. Mentiri ſervorum eſt; atque adeò generoſum Principis animum [a] haudquaquam decet; cui vel maximè danda opera, ut Deo, qui ipſa eſt Veritas, quàm ſimillimus ſit. *Onde los Reyes* (ait de illâ Alphonſus Rex ſæpè laudatus) *que tienen ſu lugar en la tierra, à quien perteneze de la guardar mucho, deben parar mientes, que no ſean contra ella diziendo palabras mentiroſas.* Et paullò infrà in eâdem lege aliam ejus rei adfert rationem: *E de mas, quando el mintieſſe en ſus palabras, no le creerian los Omes, que le oyeſen, maguer dixeſſe verdad, e tomarian ende carrera para mentir.* Expertus hoc fuit Tiberius, qui *ad vana, & toties irriſa revolutus, de reddendâ Republicâ, utque Conſules, ſeu quis alius regimen ſuſciperet, vero quoque & honeſto fidem demſit.*

[a] *Non decent ſtultum verba compoſita, nec Principem labium mendax.* Prov. 17. 7.

Lib. 3. tt. 4. p. 2.

Idem ibid.

Tacit. lib. 4. Annal.

§. Quantò Monarchiæ ſunt grandiores, tantò vanitati & mendaciis [b] magìs expoſitæ ſunt. Fortunæ benignioris radii obtrectationum contra ſe nebulas facilè attrahunt. In magnis imperiis omnia in ſiniſtram trahuntur partem, & calumniis ſunt obnoxia. Quod vis aperta nequit efficere, ſæpè calumnia molitur, aut cuniculis occultis, aut inſertis etiam cuneis, quâ in re forti animo opus habet, qui aliis imperat; ut ne curſum ſuum immutet, aut importunis calumniantium

[b] *Cuncta magnis imperiis objectari ſolita.* Tac. l. 4. Annal.

tium vocibus ab eodem retardari se sinat. Nunquam non eminuit constantia ista, & firmitas animi in Hispaniæ Regibus, quibus quasi proprium semper fuit, invidiam & æmulorum obtrectationes despicere; quo uno propè artificio plurimæ istiusmodi dispulsæ sunt nebulæ, quas sicut Imperii majestas excitat, ita easdem vi veritatis vicissim discutit, haud secus ac vapores Solis calor attenuat. Quàm infames libellos, quàm manifesta mendacia, quæ figmenta, quas calumnias contra Hispaniæ Monarchiam sparserunt sæpe malevoli! Neque tamen æmulatio ista ullam aspergere potuit maculam administrationi tam justæ regnorum, quæ in Europâ possidet, quòd palàm illa sit, & in oculis omnium. Inter alia, ut novis artibus, & confictis mendaciis dominatio ejus magìs invisa redderetur, adeóque provinciæ rebelles ad reconciliationem minùs adjicerent animos, autor nescio quis, nomine Chapensis cujusdam Episcopi librum divulgavit, in quo multis persequitur, quàm inhumaniter & malè ab Hispanâ gente tractati fuerint Indiarum populi. Atque ut ea mendacia faciliùs fidem invenirent, primùm in ipsâ Hispaniâ sparsus fuit liber iste, tanquam Hispali typis editus, & in alias deinde linguas translatus est. Ingeniosa sanè inventio, & acuta malitia, magísque noxia, quàm fortè credi possit: quippe quæ in sinceris quibusdam animis plurimùm operata est mali; etsi prudentiores plerique mox fraudem agnoverint, siquidem ista omnia satis confutat insignis Religionis zelus & justitia, quam Hispana Natio ubivis terrarum constantissimè semper exercet ac tuetur, nec sibi ipsa in Solis Indiis dissimilis est. Illud tamen non diffiteor, sub primam Americæ invasionem quædam non omnino probanda accidisse; sed eorum duntaxat vitio, qui cùm orbem hunc cognitum animi sui amplitudini nimis etiam angustum crederent, ausi fuêre permissu magis sui Regis, quàm jussu, aut electione, suam alibi experiri Fortunam, & novas hactenus incognitas inquirere regiones, ubi populos offendêre barbaros, idolorum cultui superstitiosè deditos, ipsis etiam feris immaniores, qui ferino more humanâ carne vitam propagabant, quorum inhumanitas,

nitas, præterquam vi & extremo rigore, domari non potuit. Attamen mox incommodis istis provisum de remedio à Regibus Catholicis; hi namque eas in oras certos cum potestate ablegârunt commissarios, qui in eos, quos deliquisse deprehenderent, severè animadverterent, & justitiæ apud Indos integritatem tuerentur; multa deinde paternè ordinârunt, quæ pro eorundem facerent conservatione: inter quæ illud non in postremis numerandum, quòd eos à gravissimis eximi voluerint laboribus, quibus tum in metalli-fodinis, tum aliis in rebus exercebantur quotidiè, antequam regiones istæ detegerentur. Miserunt præterea viros Apostolicos, qui fidei Christianæ mysteria eos studio maximo edocerent; quin & propriis suis ac Regiis sumptibus fundârunt Episcopatus, erexerunt templa, & sustentârunt religiosas familias, in Ecclesiæ istius recèns plantatæ utilitatem & gratiam: ita quidem, ut ab eo tempore, quo provinciæ tam vastæ in Hispanorum concesśere potestatem, etiam in novorum Dominorum absentiâ, nihil tamen eorum, quæ regii sunt muneris, desiderari ipsi passi sint. Quo in genere imperii hujus procuratio, & Ministrorum vigilantia, ipsius etiam Solis, Lunæ, stellarúmque in hæc inferiora dominium & operationes superare quodam modo videri possunt: quoties enim vel per solas pauculas horas, ut quotidiè accidit, Solis hujus præsentia uni subtrahitur Hemisphærio, perturbatur & confunditur alterum, dum Malitia nocturnis sese vestit & contegit tenebris, ac sub caliginis istius velut larvâ homicidia, furta, adulteria, aliáque nefaria admittit flagitia; quibus omnibus incommodis providentia Solis cavere satis non potest; esto, supra mundi horizontem nocturno etiam tempore crepusculi spargat aliquid, aut muneris sui partes Lunæ tanquam Vice-Reginæ, ac Stellis veluti Ministris suis interim deferat, iísque radiorum suorum auctoritatem communicet. Ex hoc itaque nostro orbe moderantur pariter alterum Hispaniæ Reges in Iustitiâ, in Pace, in Religione, cum eâdem omnino felicitate politicâ, quâ Castellæ regna fruuntur & gaudent. Ne tamen his suis artibus triumphent æmuli, & hostes

Mo-

Monarchiæ Hiſpanicæ; atque ut omnes iſtius libri calumniæ penitùs elidantur, faciamus omnia iſta mala, quæ confinxit malitia, Indos perpeſſos eſſe, & componamus cum iis, quæ hâc noſtrâ memoriâ in bellis variis tàm contra Genuam, quàm in Germaniâ, Burgundiâ, & Lotharingiâ reipsâ experti ſumus, & luce clariùs apparebit, mendacium illud ad horum veritatem neutiquam accedere. Quæ unquam crudelia tormenta contra Innocentiam à Tyrannis fuêre excogitata, quæ his noſtris temporibus uſurpari non vidimus, non jam adversùs gentes inhumanas ac barbaras, ſed Nationes cultas, civiles ac fideles; nec hoſtiles eas ſemper, ſed contra ſeipſas etiam, nullâ habitâ ratione aut propinqui ſanguinis, aut pietatis in patriam. Quoties vidimus ipſas auxiliares copias in eum, à quo ſubmiſſæ fuerant, arma ſua convertere? Magìs cruenta defenſio fuit, quàm aperta læſio. Nihil inter protectionem intererat, & ſpoliationem; nihil inter amicitiam, & hoſtilitatem. Non illuſtribus ædificiis, non locis ſacris à ferro & flammis parcitum. Intra breve tempus pagos innumeros, caſtella, urbes ſuis vidimus ſepeliri cineribus, & provincias undique refertas incolis in deſertiſſimas verti ſolitudines. Nec tamen illa humani ſanguinis ſitis expleri aut ſatiari potuit. Nihil tunc novum, in hominum pectoribus, perinde ac arborum truncis ſclopetorum atque enſium vim experiri, non in ipſo pugnæ ardore ſolùm, ſed poſteà etiam, quàm primus Martis furor deſæviiſſet. Iucundiſſimum oculis erat ſpectaculum, deformes morientium vultus, & trementes artus contueri. Quoties diſſecti hominum ventres præſepiorum fuêre loco? Nonnunquam (horrendum dictu!) intra ipſa Matrum viſcera latentes adhuc, & permiſti cum avenâ & paleis tenelli fœtus equis ceſſerunt in pabulum. Cum vitæ ipſius jacturâ experimentum ſumebatur, quantum aquæ humanum caperet corpus, aut quamdiu abſque alimento vitam producere quis poſſit. Virgines Deo dicatæ fuerunt violatæ; conſtupratæ honeſtiores filiæ; Matronarum pudicitiæ illata vis, in ipſo parentum & maritorum conſpectu. Mulieres, æquè ac aliæ prædæ & ſpolia, aut pretio venibant, aut vaccis commu-

tabantur

tabantur & equis, ad usus minùs honestos atque illicitos. Agricolæ juncti curribus, equorum instar vehere cogebantur onera, atque ut reconditas opes proderent, è pedibus, imò & verendis (sine pudor eloqui) pendulos in ardentes fornaces sic demittebant. Ante parentum oculos miserè trucidabant liberos,ut paternus amor in alieno charissimorum pignorum operaretur dolore, quod non poterat proprius. In nemoribus & sylvis, quæ latibula feris præbent, hominibus locus non dabatur, quo sese tutò abstruderent; nam canibus venaticis eos pervestigabant, & vestigiorum indicio producebant in lucem. Non profundi lacus à tam ingeniosâ cupiditate & rapinâ securi erant; uncis & retibus inde extracta sæpè sunt utensilia. Nec demortuorum ossibus quietis manere licuit, tumuli eversi, & marmora, ut scrutarentur, quid sub iis lateret abditum. Nulla ars magica est aut diabolica, quâ usi non fuerint, ut aurum atque argentum è latebris eruerent. Sævitiâ & cupiditate multæ hominum myriades periêre, non animi vilitate; quemadmodum Indi,quorum extirpationem divina permisit justitia,eò quòd tot ſeculis contra conditorem suum rebelles extitissent. Non ego isthæc recenseo, ut ullam incusem Nationem; scio enim plerasque ferè omnes in barbarâ isthâc atque inhumanâ tragœdiâ suas egisse partes: sed solùm, ut à calumniâ gentem Hispanam vindicem. Mitissimus etiam animus, & formatus optimè,aliquando in periculo est, ne extra limites abeat. Imbecillæ naturæ nostræ vitium est, quòd nulla actio tam bruta sit, quâ se contaminare non possit, si Religionis aut Iustitiæ fræno careat.

SYM-

SYMBOLVM XIII.



ABSENTIAM Solis ſupplet Luna, dum nocti præſidet. E variis illius motibus, augmento & decremento rerum harumce inferiorum vigor & conſervatio dependet, & tametſi tantò pulchrior illa ſit, quantò hæ obſcuræ magìs, & de ſe imbecilliores, utpote quæ eſſe ſuum ab illius luce hauriant; nemo tamen eſt, qui vel eâ de cauſsâ, vel propter alia innumera ejus beneficia magnoperè ad eam advertat, ne tum quidem, cùm lumine plenam ſeſe exhibet. Quòd ſi verò interdum terræ interjectu Eclipſin patiatur, & corporis ſui non jam illuſtrati à Sole, ut paullò antè ſpectantibus ſeſe offerebat, ſed opaci & obſcuri, pandat defectus, omnium illicò no-

cò notatur & observatur oculis; quin longè etiam antè, quàm eveniat, prævertit curiositas, & omnes illius passus gradatim & minutatim in numerato habet. Quid Principes aliud sunt, quàm Planetæ quidam terrestres & Lunæ, in quas divinus ille justitiæ Sol suos diffundit radios pro terreno regimine? nam si astra illa rebus dominantur; hi animis imperant. Hanc caussam fuisse reor, cur Persarum Reges ementitis quibusdam radiis Solis & Lunæ formam imitarentur, ut nimirum astris haberentur suppares. Inter eosdem Rex Sapor [a] ad Constantium Imperatorem scribens, Solis & Lunæ Fratrem sese nuncupabat. Splendescit inter reliquos homines Principum dignitas, tanquam qui in sublimioribus potentiæ & imperii orbibus constituti, adeóque omnium censuris sunt expositi. Colossi sunt, qui à decoro deflectere nequeunt, quin mox in aliorum id incurrat oculos. Videant itaque diligenter, quid agant: eos enim universus hic mundus attentus observat; & licèt, quæ facta ab iis benè, non notet interdum, ad errores tamen advertere animum nullo unquam tempore desinet.

Chrys. serm. 120.

[a] *Rex Regum Sapor, particeps siderum, & frater Solis & Lunæ, Cōstantio fratri meo salutem.* Amm. Marcell. l. 7.

Centum oculis, & auribus longè pluribus advigilat curiositas, ut in secretissima Principum cogitata penetret. Lapidis illius apud Zachariam [b] videntur similes, supra quem septem erant oculi. Nempe *qui magno imperio præditi, in excelso ætatem agunt, eorúmque facta cuncti mortales novêre: ita maximè fortuna, minima licentia est.* Manus Principis mensura est concentûs illius musici, quem bona & prudens gubernatio efficit; quâ in mensurâ si casu aliquo æquabilitatem non servet, vocum oritur confusio, & turbatur harmonia in aliis: omnes enim illius sequuntur motum. Vnde porrò fit, quòd status plerumque Principibus suis capiant esse consimiles, flagitiosis tamen citiùs, quàm probis: cùm enim vitia illorum perquàm sollicitè attendere soleant subditi, infixa hærent animis, & facilè ea posteà æmulatur adulatio. *Vitiosi* quippe *Principes non solùm vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in civitatem, plúsque exemplo, quàm peccato nocent.* Et experientia ipsa docet, malos mores plus

[b] *Super lapidē unum septem oculi sunt.* Zach. 3. 9.

Cic. de Leg.

H commu-

communiter adferre nocumenti, quàm prosint etiam optimi: nam ea est naturæ nostræ perversa inclinatio, ut vitia potiùs, quàm virtutes imitari studeat. Quantæ, & quàm eximiæ erant illæ, quæ in Alexandro Magno eminebant! Imperator tamen Caracalla nihil ad se, suósque mores transferre conatus est, præter hoc unicum, quod caput in latus sinistrum inflecteret. Tametsi verò quædam Principis vitia soli ipsi, alia etiam Reipublicæ mala sint, quemadmodùm in Vitellio & Othone observatum à Tacito; quorum prior *ventre & gulâ sibi ipsi hostis*; *Otho luxu, sævitiâ, audaciâ Reipublicæ exitiosior ducebatur:* nullum tamen est, quod propter exemplum non gravissimè noceat subditis. *Flexibiles quamcunque in partem ducimur à Principibus, atque ut ita dicam, sequaces sumus.* Haud multùm absimiles rotis illis in visione [c] Ezechielis Propheticâ, quæ Cherubinorum motum examussim, & in omnibus sequebantur. *Ea conditio Principum, ut quicquid faciant, præcipere videantur.* * Existimant ferè subditi, gratum se obsequium præstare Principi, si flagitia illius imitentur, cúmque ea voluntati dominentur, facilè sibi persuadet adulatio, hâc demum viâ sese illâ potituram. Ita *validior in dies Tigellinus, & malas artes, quibus pollebat, gratiores ratus si Principem* (Neronem) *societate scelerum obstringeret.* Quâ ratione ordo perturbatur Reipublicæ, & virtus confunditur.

Tacit. lib. 2. Histor.

Plin. in Paneg.

[c] *Cùm ambularent Cherubim, ibant pariter & rotæ juxta ea: & cùm elevarent Cherubim alas suas, ut exaltarentur de terrà, non residebant rotæ, sed & ipsæ juxtà erant.* Ezech. 10. 16

* Quintil.

Tacit. lib 4. Annal.

Talem igitur Princeps ducat vitam, tales sint ipsius mores, ut ad virtutem, ad honestatem exemplo omnes provocent; quod documentum Rex Alphonsus, cognomento Sapiens, Principibus dedit: *E otro si para mantener bien su pueblo, dandole buenos exemplos de si mismos, mostrandoles los errores, para que fagan bien: ca no podria el conoscer à Dios, nin lo sabria tomer, nin amar, nin otro, si bien guardar su corazon, nin sus palabras, nin sus obras (segun diximos de suso en las otras leyes,) nin bien mantener su pueblo, si el costumbres, e maneras buenas non oviesse.* Nam si vitia virtutis lucernam extinguant in Principe, qui facem prælucere

Lib. 6. tit. 5. p. 2.

lucere omnibus debet, & ſecuriores commonſtrare navigationis vias, in ſaxa & ſcopulos Reipublicæ navim impellet; neque enim fieri poteſt, ut gubernatio ſuccedat rectè, ubi Princeps in flagitia ſeſe pronum effuderit. *Ca el vicio* (verba ſunt ejuſdem Alphonſi Regis) *ha en ſi tal natura, que quanto el Ome mas lo uſa, tanto mas lo ama, e deſto le vienen grandes males, e mengua el ſeſo, e la fortaleza del corazon, e por fuerza a de dexar los fechos, quel convienen de fazer por ſabor de los otros, en que halla el vicio.* Facilè leges contemnit ac deſpicit populus, ſi videat non obſervari ab eo, qui earundem eſt anima. Quare ſicut eclipſes Lunæ terræ obſunt, ita peccata Principis peſſundant regnum: illorum enim pœnas à Deo immiſſas plerumque luere debent etiam ſubditi, quia exemplum ſecuti eorundem ſeſe ſcelerum faciunt quoque participes; uti ſub Ieroboamo [d] Rege à populo Iſraëlitico factum Scriptura memorat. Lib. 5. tit. 3. p. 2.

Vna ſola umbra impurioris delicti, quæ Regis Roderici famam obſcuravit, multis ſæculis Hiſpaniæ libertatem tenebris oppreſſam tenuit. Quamobrem excuſari aliquo modo poterit barbarus ille Mexicanorum mos, qui quoties Regem aliquem novum inaugurarent, jusjurandum ab illo poſtulabant, quòd juſtitiam eſſet adminiſtraturus; non oppreſſurus ſubditos; futurus in bello fortis ac ſtrenuus; curaturus denique, ut Sol curſum ſuum ac ſplendorem retineret, nubes largirentur pluvias, fluvii manarent aquis, & terra ubertim ſuos proferret fructus. Etenim Regi ſancto Sol ipſe obedientiam præſtat; ut Ioſuë quondam expertus eſt, in præmium virtutis, & tellus fœcundiores edit partus, ut grata quodammodo ſit pro adminiſtratâ in populum juſtitiâ. Illud ipſum eſt, quod Homerus his verſibus indicat: Pop. Gamar.

[d] *Propter peccata Ieroboã, qui peccavit, & peccare fecit Iſraël.* 3. Reg. 14. 16.

Sicut percelebris Regis, qui numina curat, Hom. Ulyſſ.
In multiſque probiſque viris jura æqua miniſtrat,
Ipſa illi tellus nigricans, prompta atque benigna
Fert fruges, ſegetéſque, & pomis arbor onuſta eſt,

 Prove-

Proveniunt pecudes, & suppeditat mare pisces;
Ob rectum imperium populi sors tota beata est.

§. *Annus bonus, non tam de bonis fructibus, quàm de justè regnantibus existimandus.* Estque ea ut plurimum vulgi opinio, malorum suorum & prosperitatum caussam esse eos, qui cum imperio sunt; quin fortuita ipsa sæpè ad culpam trahit Principis, uti populus Romanus ea Tiberio tribuebat.

Boëtius.

Tacit. lib.4. Annal.

§. Ne in animum suum inducat Princeps, tum demum vitia sua minùs notatum iri, si ea impunè permittat aliis, aut cum populo communia faciat; id quod de Witizâ memoriæ proditum est: etsi enim vitæ licentiam ament subditi, at non autorem; quæ caussa fuit, cur factum morte luerit posteà, homo ob deterrimos suos mores omnibus invisus. Quod in aliis vix turpe ac vitiosum notare plerumque solemus, hoc in nobis ferè commune ac proprium ipsi non agnoscimus. In nobis ipsis facilè quemcunque dissimulamus defectum, in speculo tamen, in quo vultum nostrum contuemur, ne atomum quidem ferre possumus. Ejusmodi speculum Princeps est, in quo sese contemplantur subditi, nec quicquam iis molestius, quàm si vitiis deturpatum videant. Nihilo propterea minùs infamis erat Nero, quòd *ratus dedecus amoliri, si plures fœdasset.*

Tac. lib. 14. Annal.

§. Non securos se arbitrentur Principes, si in secreto rei bene prudentérque gestæ conscii sibi sint: quoties enim plebs ipsa actiones eorundem non omnino assequitur, discutere eas curiosè incipit, & in deteriorem semper partem interpretatur: quare non sufficit, quòd ipsi perperàm non agant, sed opus est etiam, ut ne media, quibus utuntur, speciem mali habeant. Et quomodo rem ullam secretam habebit is, qui suam ipsius Majestatem, & comitatum aulicum à se abdicare non potest, nec solus quicquam agere; cujus libertas tot compedes secum trahit, & catenas aureas, quarum strepitum nemo non percipit? Hoc Summo Sacerdoti significabant tintinnabula illa aurea, quæ ex imâ ejus veste circùm dependebant, ut nimirum fieret memor, omnes suos gressus auribus

bus [e] omnium esse expositos. Quotquot custodes sunt sive domi, sive foris extra palatium, quotquot Principi intra secretiora assistunt conclavia, totidem exploratores sunt eorum, quæ facit, aut dicit; immò & quæ animo cogitat, attenti ad omnes illius gestus, ad oris vultúsque conformationem & motum, quibus cor sese prodit: ita semper oculos suos [f] in ejus manibus defixos habent. Quòd si vitium aliquod notent in Principe, tametsi dissimulare illud se fingant, prodere tamen gestiunt, ut aut prudentiores & intimi, aut zelosi etiam habeantur. Hìc unus alium intuetur, & palàm eloqui non ausi, nihil loquendo, loquuntur maximè. Ebullit atque æstuat secretum intra præcordia præ ferventi manifestandi desiderio, donec tandem supereffluat. Linguas ipsas per aures volitare diceres. Hic accepto silentii sacramento revelat illi, iste vicissim alicui alteri; quo fit, ut dum nemo illud ignorat, sciant omnes: adeò quasi in momento obtrectatio è cubiculis secretioribus migrat in culinas, inde in plateas, & compita publica. Quid porrò mirum, si hoc inter domesticos accidat, cùm à seipsis etiam satis securi Principes non sint, quantumvis vitia sua & tyrannides secreta habere cupiant: nam vel conscientia propria reos eos agit, uti Tiberio contigit, quem *non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris, suásque ipse pœnas fateretur.*

[e] *Et cinxit illum tintinnabulis aureis plurimis in gyro, dare sonitum in incessu suo.* Eccl. 45. 10.

[f] *Oculi servorum in manibus dominorum suorum.* Psal. 122. 2.

§. Veruntamen ne ànimo cadant Principes, si fortè industriâ suâ ac diligentiâ non videantur satisfacere omnibus; pares enim omnibus esse non possunt, neque unquam continget, ut passio, invidia, & multiplex populi judicium in ejus laudibus ritè consentiant, multò minùs, ut Natura hæc nostra tam imbecilla absque defectu & erroribus in omnibus operetur. Ecquis magìs solers ac sollicitus in Mundo hoc illustrando, quis perfectus magìs, ac ille mundi oculus, & Princeps lucis, Sol inquam, qui ipsum esse, colorem & pulchritudinem rebus universis tribuit? Et tamen nescio quas in eo maculas & obscuritates deprehendit curiositas, nil obstantibus lucidissimis ejus radiis.

§. Atque iſta Principis ſollicitudo, ut vitæ ſuæ rationes juſtè laudabilitérque inſtituat, ad vitam etiam actionéſque Miniſtrorum, qui perſonam ejus ſuſtinent, extendi debet; ſiquidem ad has non minùs, quàm ad illas ritè moderandas Deus hominéſque eum obligatum cenſent. Non Lunæ defectus eſt is, quem in Eclipſi illa patitur, ſed terræ, quæ illam inter & Solem umbram ſuam interjicit; nihilo tamen minùs, nemo quiſquam eſt, qui defectionem illam Lunæ non tribuat; eáque unica ſufficit ad offuſcandos ejus radios, & creanda rebus hiſce inferioribus damna tot, atque incommoda. Principis vitia in pravam ejus voluntatem referimus; at Miniſtris ſcelerum impunitatem concedere, animi quædam cenſetur vilitas. Peccata propria aliquam merentur excuſationem, ob affectuum & paſſionum vehementiam: ſed ſi per indulgentiam permittantur in aliis, nullus excuſationi eſt locus. Nil prohibet Principi vitioſo bonos eſſe Miniſtros: ſi tamen connivere cum iis incipiat, & hi, & ille flagitioſi erunt. Hinc nonnunquam accidit, quòd Principis minimè boni bona tamen ſit gubernatio, dummodo ipſe caveat, ne alii ſuum ſequantur exemplum: rigor enim ille non ſinit, ut adulatio factum imitari audeat, neque locum dat naturali illi voluntatis inclinationi, quâ quiſque Principibus ſimilium actionum ſtudio ſe conformare deſiderat. Eſto, pro ſe ipſe ſit malus, pro Republicâ tamen bonus erit. Omnem Miniſtris indulgere libertatem, eſt imperii abjicere habenas, ſine quibus nullus etiam equus rectè ſecuréque incedit.

§. Mali Principes æquè ſunt curatu difficiles, ac pulmones affecti malè; ex eo capite, quòd remedia iis applicari nequeant: hæc namque in audiendo conſiſtunt, at ipſi audire renuunt; conſiſtunt in videndo, at ipſi videre non ſuſtinent, neque ut audiant[a] vel videant alii, aut certè illud ipſum non ſinunt domeſtici proprii ac Miniſtri, qui Principum vitiis applaudunt potiùs: & quemadmodum antiqui olim ære & cymbalis omnia perſonabant, dum luna [b] laboraret; ita iſti animum Principis modulis muſicis, aliiſque oblectamentis demulcere ſatagunt, in eo præcipuè elaborantes, ut aures ſemper

[a] *Qui dicunt videntibus, Nolite videre: & aſpicientibus, Nolite aſpicere nobis ea quæ recta ſunt: loquimini nobis placentia.* Iſ. 30. 10.

[b] *Igitur æris ſono, tubarũ, cornuúmque concentu ſtrepere: prout ſplendidior, obſcuriórve, lætari aut mœrere.* Tac. lib. 6. Annal.

ſemper habeat occupatas, ne aut murmur obtrectationis, aut veritatis voces, quæ dolos detegunt, ad eas penetrare poſſint; & demum, ut eâ ratione, dum Princeps juxtà ac illi iiſdem ſe immergunt vitiis, nemo reperiatur, qui eos reprehendat & corrigat.

SYMBOLVM XIV.



NVLLVM propè inſtrumentum eſt, quod artis opera ſe ſolo cum omni perfectione elaboret. Quod præſtare non potuit malleus, lima perficit. Textrinæ defectus tonſoriæ corrigunt forfices (icon præſentis Emblematis) & panno nitorem addunt ac elegantiam. Aliena cenſura proprios componit mores. Maculis pleni eſſent, niſi eas detonderet

lingua. Quos lex ipſa in officio continere aut emendare nequit, ſolus ſæpe coërcet obtrectationis metus, quæ ſtimulus quidam eſt virtutis, & frænum, ne à recto tramite ea deviet. Obtrectationes in auribus obſequentibus prudentis Principis inaures [a] ſunt aureæ, & fulgentiſſimi quidam uniones (ut dixit Salomon) qui mirè exornant illum & perficiunt. Nullus capitalior vitii hoſtis eſt, quàm cenſura. Longè hæc efficacior, quàm cohortatio & doctrina: cohortatio enim famam & gloriam in futurum proponit; cenſura, quod turpe eſt & indecorum, mox accuſat, & caſtigat illicò infamiæ divulgatione. Illa incitat, ut agamus rectè; hæc, ut ne operemur malè, & faciliùs ſeſe abſtinet animus ab eo, quod ignominiam adjunctam habet, quàm ſuſcipiat id, quod arduum eſt & honeſtum. Meritò itaque conſtitutus eſt honor in opinione alienâ, ut ſcilicet in metu ſimus, cúmque actiones noſtræ ab aliorum dependeant judicio, omnibus ſatisfacere ſtudeamus. Tametſi verò obtrectatio in ſe mala ſit, bona tamen eſt pro Republicâ, quia nulla alia ſupra Magiſtratum aut Principem major poteſtas & vis eſt. Quid potentia non auderet, ſi obtrectatio non obſiſteret? in quos illa non laberetur errores, ſi hæc non eſſet? Conſiliarii optimi ſunt obtrectationes, ſiquidem è damnorum experientiâ naſci ſolent. Eas ſi audirent Principes, multa dubio procul ſuccederent rectiùs. Satyras, & libellos probare omnino non auſim: nam plerumque aut veritatis excedunt limites, aut ſcandala, tumultus ac ſeditiones concitant; aliquid tamen indulgeri eâ in re ob effectus tam bonos fortè expedit. Libertatis in Republicâ ſignum eſt obtrectatio; in eâ enim, quam tyrannis oppreſſam jam tenet, neutiquam permittitur. *Rara temporum felicitas, ubi ſentire, quæ velis, & quæ ſentias, dicere licet.* Iniquum prorſus eſſet, ſi qui imperat, ſubditorum labiis clauſtra vellet injicere & prohibere, ne querantur unquam, aut murmurent, ſub duro ſervitutis jugo. Sine eos murmurare, ſine obloqui, dum præcipere nos ſinunt, ajebat Sixtus V. Pontifex, cùm non nemo ad ipſum referret, quòd malè de eo nonnulli per urbem loquerentur. Obtrectationibus omnino non

[a] *Inauris aurea, & margaritum fulgens, qui arguit ſapientẽ, & aurem obedientem.* Proverb. 25. 12.

Tacit. lib. 1. Hiſtor.

no non tangi, non moveri; hoc demum esset omnem hono-
ris existimationem abjecisse, quo nihil pejus in Principe, si
quidem eò venerit, ut jam infamia voluptati illi sit: verunta-
men sic iis afficiatur, ut discat inde aliquid, non ut eas ulcis- [b] *Magnarum*
catur. Qui isthæc leviora dissimulare [b] nescierit, quomodo *rerum curas non dissimula-*
majora poterit? Non minoris virtutis fuit in forti illo Heroë *turos. qui animum etiam*
Consalvo de Corduba queremonias tolerare exercitùs, & ob- *levissimis ad-*
locutiones ad Lirim fluvium, quàm in periculo tam evidenti *verterent.* Tacit. lib. 13.
intrepidum consistere. Quis licentiam populi, libertatémque Annal.
reprimat? Frustra sunt Principes, *qui præsenti potentiâ credunt* Tacit. lib. 4.
extingui posse etiam sequentis ævi memoriam, quíve existimant Annal.
tantam esse suam majestatē, ut actiones etiam malas ea hone-
stare queat. *Non ope humanâ, non largitionibus, aut Deûm pla-* Tac. lib. 13.
camentis, Neronis *decedebat infamia, quin jussum incendium* Annal.
crederetur. Illud adulatio cavere potest, ne ad Principis aures
penetret obtrectatio; ut verò nemo omnino sit, qui obtrectet,
nunquam efficiet. Princeps, qui omnem de actionibus suis
sermonem prohibet, suspectas eas facit; cúmque prona sem-
per sit in deterius vulgi persuasio, palàm pro malis haberi so-
lent. Minùs exaggerantur ea, quæ non curantur magnoperè.
Prohibuerat Vitellius, ne quis de rebus malè à se gestis per
urbem loqueretur; hinc *plures, si liceret*, aliàs *narraturi, quia* Tacit. lib. 3.
vetabantur, atrociora vulgabant. Per laudes atque obtrecta- Histor.
tiones ita transeundum Principi, ut illis non titilletur, non
succumbat istis. Si laudibus capiatur, iísque aures det, omnes
eidem adulando animi occupandi periculum facient. Quòd
si obtrectationibus conturbetur, absistet à rebus arduis &
gloriosis, & in gubernando socors fiet. Suis inaniter extolli
laudibus, judicii levitas est: quâcunque etiam re offendi, ho-
minum est privatorum; multa dissimulare, Principum; nihil
ignoscere, tyrannorum. Nôrant hoc optimè magni illi Im-
peratores Theodosius, Arcadius, & Honorius, quando Ruffi-
no Præfecto Prætorio dabant in mandatis, ne populi contra
se obtrectationes illicò pœnis castigarent; *quoniam*, ajebant, L. unica. C.
si id ex levitate processerit, contemnendum est: si ex insaniâ, mi- si quis impe-
seratione dignissimum: si ab injuriâ, remittendum. Cum Caro- rat, maledix.
lo V.

lo V. Imperatori aliquando Barcinone verſanti accuſatio adversùs nonnullos, qui ſiniſtrè de ejus actionibus locuti fuerant, offerretur in ſcripto, ut de ſententiâ ferendâ cum illo deliberaretur, porrigenti indignatus, mox chartam in vicinum focum, cui tum fortè aſtabat, injecit, & flammis tradidit. Ad officium Principis pertinet, intelligere omnia; velle tamen verba [c] ſingula vocare ad examen, indignum eſt magnanimo pectore. In Republicâ Romanâ ſola *facta arguebantur, dicta impunè erant*. *Vana à ſceleſtis, dicta à maleficiis differunt*. Spinoſa nimis corona eſſet, ſi re quâcunque lædi ſe crederet. Aut omnino non offendit, aut leviter certè ea injuria, quam is, contra quem fieri putatur, pro injuriâ non agnoſcit. Nimia eſt in Principe facilitas, & exigua ſui æſtimatio, ad quoſvis commoveri rumores. Conſcientia mala ſtimulare ſolet animum ad ſumendas de eo pœnas, qui obtrectat; pura atque integra mens, contemnit iſta. Si verum eſt, quod in Principe carpitur, emendatione eluat; ſi falſum, ſeipſo evaneſcet. *Namque ſpreta exoleſcunt; ſi iraſcâre, agnita videntur.* Exuri juſſerat Senatus Romanus Cremucii annales; ſed quia eos ipſe occulerat, accenſa magìs eſt, & vulgata legendi cupiditas: quomodo & libellis infamatoriis Vejenti accidit; *conquiſitis, lectitatiſque, donec cum periculo parabantur, mox licentia habendi, oblivionem attulit*. Curioſitas judicibus non paret, nec pœnas metuit. Quod vetatur maximè, in id maximè connititur. Prohibitione augeſcit Satyricorum æſtimatio operum, & *punitis judiciis gliſcit autoritas. Neq; aliud externi Reges, aut qui eâdem ſævitiâ uſi ſunt, niſi dedecus ſibi, atque illis gloriam peperêre.* Nunc ſicut perutile eſt Principi, ſcire quid alii loquantur malè; ita haud parum nocet, faciles obtrectatoribus præbere aures: quia namque lubentes credimus, quod accuſatur in aliis; proclive eſt fieri, ut Princeps aut decipiatur, aut iniquè aliquid ſtatuat, aut erret in ferendo judicio. Eſt ea res periculi pleniſſima in aulis præſertim, ubi invidia, & præmiorum, favoris ac gratiæ Principum prenſatio calumniã acuunt, & ſolent aulici locuſtis illis in Apocalypſi eſſe ſimiles, habentes facies hominis, dentes autem leonis,

[c] *Omnia ſcire, non omnia exequi.* Tac. in vitâ Agr.

Tacit. lib. 1. Annal.

Tacit. lib. 3. Annal.

Tacit. lib. 4. Annal.

Tac. lib. 14. Annal.

Tacit. lib. 4. Annal.

Tacit. 16.

leonis, quibus honoris ſpicas[d] corrodunt & depaſcunt. Gladio[e] acuto linguas eorum Spiritus ſanctus comparat, uti & [f] ſagittis, quæ in occulto feriunt innocentes. David [g] eos ut hoſtes perſequebatur. Nulla aula quieta eſſe poteſt, ubi iſti tolerantur. Nec minùs occupabunt Principem eorum ſuſurrationes, quàm negotia publica. Remedium eſt, nolle eos audire, duos ponendo aurium janitores, rationem ſcilicet & judicium, ut abſque gravi cauſsâ eas non pandant. Sanè pro auribus non minùs cuſtodiâ opus eſt, quàm pro aulæ & palatii foribus; & de his tamen admodum ſolliciti ſunt Principes, pro illis parum aut nihil curant. Qui obtrectantibus facilè aures præbet, in cauſsâ eſt, cur obtrectare ii audeant. Nemo de aliis loquitur malè, niſi apud eum, qui lubens id audit. Expediet etiam ejuſmodi blaterones cum eo, quem accuſant, coràm committere, publicando id, quod ipſi referunt, ut diſſidiorum eſſe autores eos poſteà pudeat. Hoc, nî fallor, Spiritus ſanctus intendebat, cùm diceret: *Sepi aures tuas ſpinis*: ut nimirum ſeſe ipſe læderet, atque adeò pœnas daret, qui cum malevolis obtrectationibus os ſuum aliorum auribus admovere tentaverit. Suſpectus debet eſſe Principi, qui palàm veretur dicere, quod in aurem[h] loquitur. Et tametſi iſta quoque diligentia cavere poterit, ut veritates tam variæ ad Principem non deferantur: multa quippe ſunt domeſtica, quæ ignorare ſatiùs eſt ſæpè, quàm ſcire; & verò longè præſtat, calumnias ex aulis univerſim proſcribere. Quando tamen accuſationes non ex malitiâ fiunt, ſed ex zelo quodam erga òbſequium Principis, omnino audire eas decet, & examinare ſedulò, nec putare aliter, quàm eas ipſas admonitionem quandam eſſe planè neceſſariam, ad benè gubernandum non ſolùm, ſed & ad ſecuritatem propriam. Hinc Conſtantinus Imperator lege peculiari etiam præmium iis ſtatuit, qui Miniſtros ipſius & domeſticos criminis alicujus veraciter accuſare poſſent. *Si quis*, inquit, *eſt cujuſcunque loci, ordinis, dignitatis, qui ſe in quemcunque Iudicum, Comitum, Amicorum, & Palatinorum meorum aliquid veraciter, & manifeſtè probare poſſe confidit, quòd non integrè atque juſtè geßiſſe*

[d] *Dentes eorum, ſicut dentes leonum erant.* Apoc. 9. 8.

[e] *Et lingua eorum, gladius acutus.* Pſal. 56. 5.

[f] *Paraverunt ſagittas ſuas in pharetrâ, ut ſagittent in obſcuro rectis corde.* Pſ. 10. 2.

[g] *Detrahentē ſecretò proximo ſuo, hunc perſequebar.* Pſal. 100. 5.

Eccl. 28. 28.

[h] *Et hanc velim generalem tibi conſtituas regulam, ut omnem, qui palàm veretur dicere, ſuſpectum habeas.* S. Bern. l. 4. de conſ. ad Eug. c. 6.

Lib. 4. C. de accuſ.

gesſiſſe videatur, intrepidus atque ſecurus audeat, interpellet me, ipſe audiam omnia, ipſe cognoſcam, & ſi fuerit comprobatum, ipſe me vindicabo. Prorſus hoc neceſſarium eſt, ut Principi nihil lateat eorum, quæ geruntur in ejus aulâ, in conſiliis, in tribunalibus, ubi timor ora obſtruit, & gratiæ ac beneficia Principis per Miniſtros collata in alios interdum elingues eos reddunt, ut Miniſtrorum defectus & errores non audeant prodere, perinde quaſi hoc demum ſit beneficii eſſe memorem, & gratum ſe exhibere, quæ infidelitas potiùs, & proditio cenſeri deberet: ea enim obligatio, quâ obſtricti illi ſunt ad commonendum Principem, quem decipi à ſuis, aut cui non rectè miniſtrari animadverterint, fidelitatis eſt obligatio naturalis, multóque arctior quàm ulla alia. Graviſſimum hoc damnum eſt, ſi Princeps gratias ſuas & favores per eorum diſpertiat manus, quos eximiè & ſingulariter habet caros: ſic enim iſti gratiarum beneficio quaſi pretio quodam mercantur alios, qui neglecti ab iis officii ſeſe participes faciunt, aut certè approbant illud, ac defendunt; atque ita, Principe miſerè decepto, in cauſsâ ſunt, cur iis affectu amoréque ſingulari porrò adhæreat.

Antiquiores Reſpublicæ non neſciæ omnino, quantùm conducerent Satyræ ad arcenda infamiæ metu vitia, in theatris publicis illas permiſerunt, ſed paullatim à communi morum reprehenſione ad obtrectationes particulares ventum eſt, non ſine gravi honoris quorundam læſione; unde exortæ factiones, & ex iis ſeditiones populares: quia [i] Spiritu S. teſte, lingua maledica turbat pacem, & familias integras, ac civitates evertit. Eâ de cauſsâ, ne morum correctio ex malitiâ linguæ penderet, aut calami, Cenſorum munus inſtitutum fuit, qui auctoritate publicâ ſingulorum notarent mores, atque corrigerent. Perquàm utile tunc fuit iſtud officium, & diu multúmque viguit; quia verecundia & animorum modeſtia ejus tuebantur juriſdictionem; hoc noſtro tamen tempore effectui dari non poſſet: ſuperbia enim & morum licentia mox ſeſe modis omnibus illi opponerent, ſicut nunc ipſi reſiſtunt Magiſtratui, quantumvis optimis legibus & autorita-

[i] *Suſurro & bilinguis maledictus: multos enim turbavit pacem habentes. Lingua tertia multos commovit, & diſperſit illos de gente in gentem. Civitates muratas divitum deſtruxit, & domos Magnatorum effodit.* Eccl. 28. 15.

toritate publicâ armato, adeóque risui & ludibrio forent Censores, non absque insigni regiminis periculo: nihil enim nocentius, nihil quod vitia magìs insolescere faciat, quàm si talia adhibeantur remedia, quæ delinquentes despiciunt ac rident.

§. Sicut autem censura morum corrigendorum caussâ introducta fuit, ita & propter civium facultates, ut scilicet opes ac fortunas singulorum referret in tabulas, & personarum certum iniret numerum; & quamvis magno Reipublicæ bono, cùm apud Græcos, tum apud Latinos diu ista consuetudo floruerit, hodie tamen id valde esset odiosum, & grandia pareret incommoda; quia scire tam accuratè subditorum numerum, & facultatum conditionem, ad nihil deservit aliud, quàm ut tributis & exactionibus ii magìs onerentur. Tanquam peccatum gravissimum vindicavit Deus illam populi Israëlitici per capita recensionem, quam [k] David instituerat: *Quid enim tam durum, támque inhumanum est, quàm publicatione, pompáque rerum familiarium, & paupertatis detegi utilitatem, & invidiæ exponere divitias*, cupiditati & rapinæ eas objiciendo. Quòd si in illis Rebuspublicis Censura sine his incommodis exerceri olim potuit, ideò factum est, quia in primævâ suâ institutione recepta fuit ab omnibus, aut quia animi minùs elati tunc erant, minúsque contra rationem rebelles, quàm his nostris temporibus.

[k] *Percussit autem cor David eum, postquàm numeratus est populus, & dixit David ad Dominum: Peccavi valde in hoc facto.* 2. Reg. 24. 10.

l. 2. C. quand. & quib. quart. pars.

SYMBOLVM XV.



QVAM vellem præſentis Emblematis ſymbolum legere mihi liceret in pectoribus omnium Principum, atque ut quemadmodum ignes miſſiles per aërem volitantes, aſtrorum imitantur ſplendorem, lucéntque mox atque emittuntur è manu, donec in cineres abeant: ita in illis quoque (nam Spiritus ſanctus *igni èffulgenti* [a] eos comparat) nunquam non arderet famæ deſiderium, &

[a] *Quaſi ignis effulgens.* Eccl. 50. 9.

Sil.

——————*fax mentis honeſtæ*
Gloria;

nec quicquam penſi haberent, quòd paſtu flamma iſta indigeat, quódve id, quod ardet vehementiùs, citiùs etiam conſuma-

ſumatur. Nam tametſi communis ſit homini cum animantibus omnibus cupiditas illa prorogandi vitam; harum tamen finis alius non eſt, quàm ſui conſervatio, hominis verò rectè agere. Non felicitas eſt vivere, ſed nôſſe vivere. Nec plùs vivit, qui vivit diu, ſed qui meliùs vivit. Etenim vitam, non tempus metitur, ſed uſus. Illa quæ *quaſi Stella matutina in medio nebulæ, & quaſi Luna plena* radiis beneficentiæ *lucet* aliis *in diebus ſuis*, longa eſt ſemper; uti contrà brevis ea, quæ in ſeipsâ conſumitur, licèt diutiſſimè duret. Beneficia & incrementa, quæ à Principe proficiſcuntur in Rempublicam, illa dies [b] vitæ ejus numerant. Qui ſine illis tranſeunt, eos de ſummâ deducit [c] oblivio. Titus Veſpaſianus Imperator *recordatus aliquando ſuper cœnam, quòd nihil cuiquam illo die præſtitiſſet, memorabilem illam, & meritò laudatam vocem edidit: Amice, diem perdidi.* Et Petrum Luſitanum Regem dicere ſolitum accepimus: *Non meretur eſſe Rex, qui non gratiæ aliquid, aut beneficii in dies ſingulos confert in Rempublicam.* Nulla tam brevis vita eſt, cui ad agendum fortiter non ſat temporis ſuppetat. Vnico momento facinus heroïcum decernit generoſa mens, nec multò pluribus opus, ut effectum illud det. Quid refert cum illo ipſo vitam deſinere, ſi in aliam æternam commutetur, memoriæ poſt ſe relictæ beneficio? Quæ intra famæ continetur limites, ſola vita nominari poteſt; non ea, quæ in corpore conſiſtit, & vitali calore, quæ ſimul ac oritur, mori incipit. *Mors omnibus ex naturâ æqualis, oblivione apud poſteros, vel gloriâ diſtinguitur.* Qui moriendo famam pro vitâ ſubſtituit, eſſe deſinit; vivit tamen. Mira virtutis vis, quæ vel repugnante naturâ, quod caducum eſt, reddit immortaliter glorioſum. Non videbatur Tacito parum vixiſſe Agricola, *quanquam medio in ſpatio integræ ætatis ereptus: nam quantum ad gloriam, longiſſimum ævum peregerat.*

Eccleſ 50.6.

[b] *Bonæ vitæ numerus dierum; bonum autem nomen permanebit in ævum.* Eccl. 41. 16.

[c] *Et numerus annorum incertus eſt tyrannidis ejus.* Job 15. 20.

Sueton.

Mar. hiſt. Hiſp.

Tacit. lib. 1. Hiſtor.

Tac. in vitâ Agric.

S. Nemo famam poſthumam, ut vanam, ſpernat aut negligat: eo ipſo enim, quòd eam appetat animus, agnoſcit, poſſe ſe aliquando iſtâ frui. Falluntur verò, qui ſatis eſſe putant, ſi in ſtatuis, aut poſteris eam poſt ſe derelinquant: nam in illis caduca ea eſt, in his etiam aliena; illa ſola eſt propria,

quæ ex factis oritur. Hæc si mediocria solùm sint, laudem non habebunt: famam enim admiratio parit. Nasci aliquem, ut numerus sit, vulgaris plebeculæ est; ut inter alios singulariter emineat, Principum. Illud ergo tenendum, *cæteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent: Principum diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.* *Argentum quidem, & pecunia est communis omnium possessio; at honestum, & ex eo laus & gloria, Deorum est, aut eorum, qui à Diis proximi censentur.*

Tacit. lib 4. Annal.

Polyb.

Virgil.

Igneus est nostris vigor, & cælestis origo
Principibus.

Generosa indoles ad extrema semper contendit, aut Cæsar esse vult, aut nihil; aut stella, aut favilla. Non minùs hæc lucebit obeliscis imposita, si gloriosè consumpta fuerit, ac illa. Neque enim magnus est spiritus, qui salis nitri instar optimè præparati, & incensi non illicò disrumpit corpus, cui includitur. Flagranti animo angustus nimis campus pectus est. Garsias Sanctius Navarræ Rex præliũ initurus, omnibus artubus tremebat; in ipsâ tamen pugnâ fortem se gerebat ac strenuum. Horrebat nimirum corpus confertam hostium turbam, in quam animus parabat irruere. Vitam itaque gloriosam consectetur Princeps, ut Lux [d] sit in hoc Mundo. *Cætera Principi statim adsunt: unum insatiabiliter parandum, prospera sui memoria*, & fama. Quòd si sub regiminis initium bonam existimationem perdiderit, ægrè eam posteà recuperabit: quod enim semel de eo conceperit populus, semper deinde hærebit animo: in hanc curam incumbat unicè, ut gloriã sibi pariat, etiamsi capitis discrimen adeundum sit. Qui cupidè nimis amat vitam, labores fugit ac pericula, sine quibus duobus Fama obtineri non potest. Observavit hoc Tacitus in Rege Marabodo, qui regno exutus, segnis & turpiter otiosus in Italiâ *consenuit multum immutatâ claritate, ob nimiam vivendi cupidinem.* Ita Principi navigandum, seu mare tranquillum habeat, seu tempestatibus inquietum, ut lucidissimam gloriæ pharum nunquam dimittat ex oculis; illud identidem animo volvens (ut ne quid personâ suâ indignum admittat aut cogitet)

[d] *Sic luceat lux vestra coram hominibus; ut videant opera vestra bona.* Matt. 5. 16.

Tacit. lib. 4. Annal.

Tacit. lib. 2. Annal.

gitet de illâ, déque ejus actionibus & operibus, sæculis omnibus, & omnibus Nationibus locuturam Historiam. Principes alios superiores non habent, nisi Deum & Famam: ii soli, pœnæ & infamiæ metu ad honestè operandum eos obligant; quo fit, ut ab Historicis sæpe magis, quàm à suis sibi metuant hostibus, magisque calamum formident, quam gladium. Solos digitos calamo armatos Rex Balthasar[e] viderat, & licèt nondum sciret, quid scripturi essent, ita tamen conturbatus fuit, ut toto corpore contremisceret, & compages renum ejus solverentur. Verùm, si & Deum & Famam susque déque habeant, nihil ab iis rectè geri poterit: nam absque Deo quicquid est, ignorantia est; & qui famam negligit, virtutes negligit. Honesta gloriæ cupiditas omnem à vitio aut injustitiâ cavet maculam. Nec ulla immanior bellua illo Principe, quem nec conscientia stimulat, nec incitat gloria.

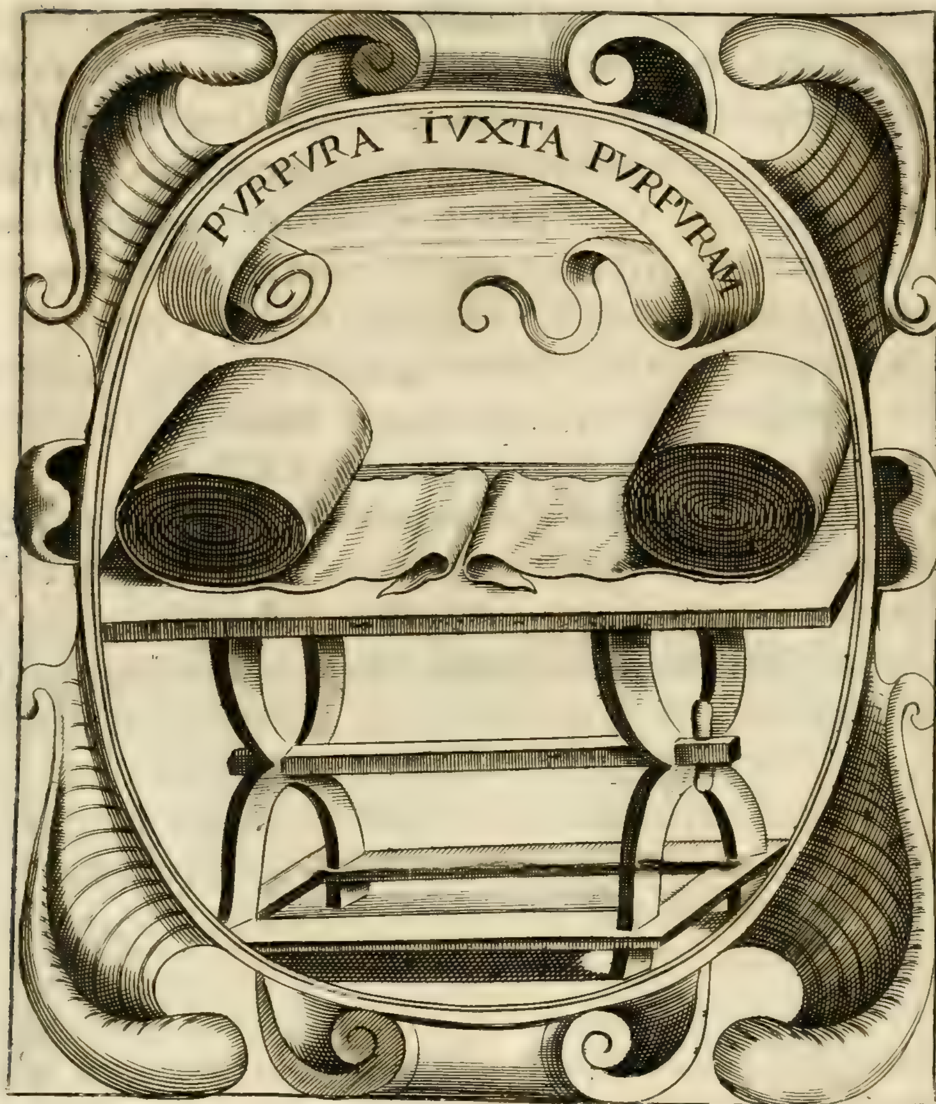
[e] *Facies Regis cõmutata est, & cogitationes ejus conturbabant eũ: & compages renum ejus solvebantur, & genua ejus ad se invicem collidebantur.* Dan. 5. 6.

§. Attamen etiam existimationi & statui à gloriâ periculum est: hujus enim splendor excæcare solet Principes, & in temeritatem dare præcipites. Quod honestum iis videtur & gloriosum, vanitas est, aut stultitia, interdum superbia, aut invidia, ambitio sæpe, & mera tyrannis. Grandia agitant animo, Ministrorum persuasi adulationibus, qui multa sæpe sub specie gloriæ iis præponunt ante oculos; quàm injusta verò, & quàm incommoda sint media, dissimulant interim: unde abrepti longiùs Principes illusos se posteà & perditos sentiunt. Rectè idcircò monuit Alphonsus Rex, quòd *Sobejanas honras, e sin pro, non debe el Rey cobdiciar en su coraçon; ante se debe mucho guardar dellas, porque lo que es ademas, non puede durar, e perdiendose, e menguando, torna en deshonra. E la honra, que es desta guisa, siempre proviene daño della al que la sigue, nasciendole ende trabajos, e costas grandes, e sin razon, menos cabando lo que tiene por lo, al que cobdicia aver.* Illa gloria secura est, quæ à generosâ nascitur indole, atque intra rationis & potentiæ limites sese continet. Lib. 3. tit. 3. p. 2.

Quare cùm Fama honesta pariter atque infamia fortissimi sint ad bene agendum stimuli, utraque autem historiæ beneficio æterna sit, utile foret, Historicos propositis etiam præ-

miis ad ſcribendum allicere; & favoribus proſequi Typographia, vera gloriæ æraria, ubi rectè factorum præmia in futura etiam ſæcula quaſi manent depoſita.

SYMBOLVM XVI.



VETVS verbum eſt: *Purpura juxta purpuram dijudicanda.* Iſthoc ſignificabant antiqui, tunc meliùs cognoſci res poſſe, quando una confertur cum aliâ; præſertim ſi ejuſmodi eæ ſint, quæ ſeipſis ita facilè diſcerni nequeunt. Mercatorum hic mos eſt, qui purpuram componunt cum purpurâ, ut hujus præ illâ excellentia magìs emineat, & certior de utràque fiat æſtimatio. Erat in templo Iovis Capitolini pallium (Regis alicujus è Perſiâ munus) è lanâ cocci-

neâ

neâ tam præſtanti, ut collatæ cum illâ Matronarum Romanarum, immò & ipſius Imperatoris Aureliani purpuræ, cinereum vix colorem viderentur attingere. Si explorare & nôſſe voluerit Serenitas Veſtra, ad regnum aliquando evecta, valorem virtutémque regiæ ſuæ purpuræ, ne eam exponat ad lucem adulantium, & aſſentatorum: hæc enim luminibus officiet potiùs, ne verum in eâ colorem cernere liceat. Ne item amori credat proprio Serenitas Veſtra: is enim oculis ſimilis eſt, qui cùm alia videant omnia, ſeipſos tamen videre non poſſunt. Neceſſum igitur foret, ut quemadmodum ii per ſpecies ſuas, & quaſi imagines in ſpeculo cryſtallino repræſentatas cognoſcuntur; ita Serenitas Veſtra glorioſiſſimorum Parentum & Avorum ſuorum purpuris opponat ſuam, attendátque deinde ſedulò, num quâ in re à purpurâ virtutum, quæ in majoribus extitêre, ea deficiat, contemplando ſe in illis, tanquam in [a] ſpeculo. Comparet, inquam, Serenitas Veſtra actiones ſuas cum Progenitorum ſuorum geſtis & factis, & videbit facilè, quantum inter hæc & illas interſit, ut aut ſuarum quoque actionum colorem magìs perficiat, aut certè virtute ſuâ propriâ tanquam præmio gaudeat, ſi quâ in re Majoribus ſuis præſtare contigerit. Illud itaque perpendat Serenitas Veſtra, num generoſo ſuo Patri par ſit animi fortitudine; num pietate adæquet Avum; prudentiâ Philippum Secundum; magnanimitate Carolum Quintum; comitate Philippum Primum; ſcientiâ politicâ Ferdinandum Catholicum; liberalitate Alphonſum illum, qui ideò à manibus pertuſis nomen invenit; juſtitiâ Regem Alphonſum Vndecimum; religione denique Regem Ferdinandum Sanctum, & generosâ quâdam æmulatione ad honeſtam imitandi cupidinem ſeſe porrò Serenitas Veſtra exſtimulet. Quintus Maximus, & Publius Scipio, ſi quando Majorum ſuorum imagines intuerentur, inflammari animos ſuos ajebant, & ad virtutem incitari; non quòd cerâ illâ aut effigie moverentur, ſed quia facta propria ad aliorum comparantes, antè conquieſcere non poterant, donec rerum à ſe geſtarum famâ & gloriâ eos omnino exæquarent. Elogia, quæ tumulis inſcribuntur,

[a] *Tanquam in ſpeculo ornare, & componere vitam tuam ad alienas virtutes.* Pluth. Thim.

non illi loquuntur, qui vivere desiit; sed iis potiùs, qui etiamnum supersunt inter vivos. Summaria quædam sunt, quæ memoriæ juvandæ causâ Antecessoris virtus derelinquit Successori. Illorum recordatione futurum ajebat Malachias, ut filii sui gloriam in hoc mundo, & famam immortalem [b] colligerent. Eâ quoque de causâ Summi Sacerdotes (qui Principes erant populi) duodecim Patriarcharum Antecessorum [c] suorum virtutes, totidem insculptas lapidibus, gestabant in pectore. Cum Majoribus suis nimirum æmulatione gloriosâ concertare decet Principem, non cum aliis se inferioribus: hos enim si superet, redditur odiosus; si contrà ab iisdem superetur, ipse injuriam accipit. Tiberius certè Imperator omnia *facta dictáq;* Augusti Cæsaris *vice legis observabat.*

[b] *Mementote operum Patrum, quæ fecerunt in generationibus suis; & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum.* Mach. l. 1. c. 2. 51.

[c] *Et parentũ magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta.* Sap. 18. 24.

Tacit. lib. 4. Annal.

§. Instituat præterea Serenitas Vestra interdum comparationem purpuræ suæ præsentis cum præteritâ: nam cupimus ferè oblivisci, quales antè fuerimus, ne incusemus nosmetipsos de eo, quod nunc sumus. Expendat secum Serenitas Vestra, defeceritne, an profecerit potiùs: plerumque enim fieri videmus, ut Principes sub regiminis initium animum egregiè attentum ad munus suum adferant, posteà verò negligentiores sint. Plerique omnes magnis excelsisque animis gubernationem ordiri solent; sensim tamen & cum tempore, aut nimia negotiorum moles eos deprimit, aut perturbant deliciæ, quibus leviter capi se sinunt, immemores obligationis, quà partam semel gloriam tueri ac conservare tenebantur. Animadvertit hoc ipsum in Tiberio Imperatore Tacitus, quòd tandem *post longam rerum experientiam vi dominationis convulsus & mutatus fuerit.* Imperium diuturnum superbiam gignit, superbia verò odium parit apud subditos, quemadmodum idem autor observavit in Rege Vannio, qui *primâ Imperii ætate clarus, acceptúsque popularibus: mox diuturnitatem in superbiam mutans, & odio accolarum, simul domesticis discordiis circumventus fuit.* Multi cum insigni modestiæ & justitiæ laude regimen auspicantur, sed perseverant pauci, quia Ministros circa se habent adulatores, à quibus docentur audaciùs quædam & injustè agere; uti Vespasiano accidit, *inter*

Tacit. lib. 6. Annal.

Tac. lib. 12. Annal.

inter initia Imperii ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinato: donec indulgentiâ fortunæ, & pravis magistris didicit, ausúsque est. Tacit. lib. 2. Histor. Mar. hist. Hisp. lib. 5. c. 12.

§. Atque hanc collationem non de suis tantùm virtutibus & actionibus faciat Serenitas Vestra, sed actiones etiam suorum Antecessorum conferat inter se, opponendo invicem quorundam purpuras vitiis defœdatas, alias item aliorum egregiis facinoribus resplendentes: nunquam enim magis exempla movent, quàm si contraria juxtà ponantur à latere. Comparet Serenitas Vestra Regis Hermenegildi paludamentum regium, cum paludamento Petri Secundi Regis Aragoniæ: illud stellis coruscum, & purpuratum sanguine, quem in bello adversùs Regem Leuvigildum Patrem suum, Arrianâ infectum hæresi, gloriosè profuderat: hoc verò equorum protritum calcibus in pugnâ ad Garumnam, cùm is Albigensibus sectariis in Galliâ tulisset suppetias. Convertat, obsecro, Serenitas Vestra, oculos ad sæcula retrò præterita, & videbit Hispaniam afflictam & perditam, ob vitam licentiùs actam à Regibus Witizâ & Roderico; erectam verò rursus, & restitutam pietate & fortitudine Pelagii. Videbit vitâ pariter exutum ac regno Regem Petrum, ob nimiâ animi feritatem; contrà ad gubernacula evectum Hermannum ejus fratrem, ob singularem, quæ in eo inerat, mansuetudinem. Videbit gloriosum Infantem Ferdinandum, & multis de cælo auctum coronis, quòd suam Regi Ioanni II. Nepoti suo salvam esse & servare voluerit, tametsi essent, qui hanc illi ultrò offerrent; contrà Infantem Sanctium à suomet Parente de inobedientiâ & ingratitudine postulatū coram Martino Quarto Pontifice, quòd ipso vivente regnum appetiisset. Isthæc collatio magistri erit instar, quem Serenitas Vestra, ut fidum ducem, in gubernando sequi tutò poterit: licèt enim Serenitas Vestra etiam discurrendo facinorum heroïcorum splendorem ac lucem, uti & actionum malarum turpitudinem agnoscere satis valeat; ea tamen omnia in se considerata non ita movent, atque in iis, quos aut gloriosos in hoc mundo, aut inglorios effecêre.

Mar. hist. Hisp. lib. 6. c. 19. & 21.

SYM-

SYMBOLVM XVII.



ARBOR trophæis onuſta non ideò truncus eſſe deſinit, qui fuit. Quæ honori fuerunt aliis, ipſi non niſi oneri ſunt. Ita prorſus egregia Anteceſſorum facinora ignominiæ & dedecori ſunt Succeſſori, niſi eadem imitetur. Nec in illis hæres fit gloriæ, ſed actionis ſolùm, quâ eandem obtineat æmulandi ſtudio. Perinde ac lux in adamantem incidens reflectitur, quia fundum reperit; vitrum verò, quod pellucidum eſt, celerrimè pertranſit: ita ſi Succeſſor vir fortis ſit ac ſtrenuus, lucem illi adferet, ac ſplendorem Anteceſſorum gloria; ſi contrà vile ac tenue ſit vitrum, fulgorem iſtum ſu-

ſtinere

ſtinere non poterit; quin hic ipſe vilem abjectúmq; ejus animum prodet magìs ac deteget. Quæ aliis exemplo ſunt, hunc etiam legis inſtar videntur obſtringere. His porrò fundamentis tota Nobilitatis æſtimatio nititur ac privilegium: omnes quippe exiſtimamus, Nepotes Avorum ſuorum actiones æmulaturos. Qui has ſuperbè jactat, nec imitatur tamen, ſatìs oſtendit, quantum inter ipſum & illos diſcriminis ſit. Nemo vitio vertit alteri, quòd virtutem illius, cui ſanguine junctus non eſt, adæquare non ſtudeat. Idcircò apud Nobiles Romanos olim fumoſæ illuſtrium virorum imagines & ſtatuæ antiquæ locabantur in veſtibulis ædium, ut ſuas Succeſſoribus obligationes continuò in memoriam reducerent. Boleſlaüs Quartus Poloniæ Rex, Patris ſui effigiem, in numiſmate aureo, è collo ſuſpenſam circumferebat; & quoties majoris momenti negotium aliquod decernendum occurreret, ori illam admovebat, & venerabundè deoſculans ſolebat dicere: *Avertat benigniſſimus Deus, ne quid ego indignum regio tuo nomine ſtatuam.* O quot ejuſmodi numiſmata heroïcorum Patrum & Avorum ſuppetunt Serenitati Veſtræ, quæ nunquam ſinent, ut indignum regio eorum ſanguine committat aliquid; quin immò animos ei addent potiùs, & ſtimulos, ut ad ea, quæ magìs glorioſa ſunt, omni contentione enitatur.

§. Quòd ſi in omnibus Nobilioribus Viris incenſa flagraret illa Majorum æmulatio, primas ſanè in Republicâ ſeu domi ſeu militiæ mererentur partes: utique enim *par eſt meliores eſſe eos, qui ex melioribus*, in quorum etiam favorem præſumptio eſt atque experientia: nam Ariſtot.

Fortes creantur fortibus, & bonis.
Eſt in juvencis, eſt in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Horat.

Et plerumque magnos in animo ſuſcitat ſpiritus æſtimatio propria, & infamiæ metus. Fateor tamen, fallere nonnunquam hanc regulam, aut quia[a] Natura, quod voluit efficere non potuit; aut propter malam educationem & delitiarum molli-

[a] *Nam ut ex homine hominem, ex belluis belluam, ſic ex bonis bonum generari putant. At hoc quidem Natura ſæpè efficere vult, non tamē poteſt.* Ariſt. l. 1. Pol. c. 4.

mollitiem; aut quia ipſæ etiam hominum animæ non æquè nobiles omnes ſunt ac generoſæ, ſed pro affectione corporis, in quod quaſi demerguntur aliter atque aliter operari ſolent; & ſunt nonnulli, ad quos ſola trophæorum, non unà virtutis Majorum tranſiſſe videtur hæreditas, ita cælo toto ab iis differunt. Exemplum in iiſdem aquilis eſt, quæ licèt communiter non niſi aquilas procreent; ſunt tamen, qui putent, Struthiones quandam eſſe earundem ſpeciem, ſed planè degenerem, in quâ proinde non ampliùs ineſt illa cordis generoſitas, robur illud unguium, & alarum levitas, quæ in aquilis cernitur, cùm volucris tam pernix, támque elegans in animal fœdum ac turpe jam tranſmutata ſit. Credi vix poteſt, quantum bono publico noceat electio ad Reipublicæ munera, ſi abſque diſcrimine, & meritorum examine Nobilitas ſola præ oculis ſit, perinde quaſi unà cum ſanguine Avorum quoque experientia & virtus ad omnes ſemper poſteros deſcenderet. Langueſcet induſtria, otioſa erit virtus, ſi ſolâ nixa Nobilitate debita ſibi, & quaſi certa reputaverit præmia, neque illam ad rectè agendum acuant, aut iſthæc amittendi metus, aut ſpes obtinendi; quibus ipſis argumentis Senatui perſuaſit Tiberius, ut ne ſublevarent inopiam familiæ M. Hortali, quæ cùm eſſet [b] nobiliſſima, paupertate peſſum ibat. Anteferri rectè poterunt aliis Viri ſanguine illuſtriores, quod ad ſuprema pacis officia attinet, in quibus plurimum momenti habet familiæ ſplendor atque auctoritas: aliud eſt in officiis militaribus, quæ exercitium aliquod, & robur tum corporis, tum animi poſtulant. Quòd ſi hæc in illis etiam reperirentur, etſi non eâ fortè cum perfectione, atque in aliis, facilè reliquum compenſabit Nobilitas, aut Anteceſſorum meritis, aut communi hominum æſtimatione; omnem tamen defectum ſupplere illa nequaquam poterit. Atque eam ob rem meritò riſit Tacitus electionem Vitellii, cùm ad gubernandas Germaniæ inferioris legiones mitteretur, nullâ habitâ ratione, quòd ad id muneris minùs eſſet idoneus: nam *quòd Cenſoris Vitellii ac ter Conſulis filius, id ſatis videbatur.* Non ita Tiberius ſub prima imperii ſui initia, ſed *mandabat hono-*

[b] *Langueſcet alioqui induſtria, intendetur ſocordia, ſi nullus ex ſe metus, aut ſpes, & ſecuri omnes aliena ſubſidia expectabunt, ſibi ignavi, nobis graves.* Tacit. lib. 2. Annal.

Tacit. lib 1. Hiſtor.

honores, nobilitatem Majorum, claritudinem militiæ, illustres domi artes spectando, ut satis constaret, non alios potiores fuisse. Tacit. lib. 4. Annal.

§. Multùm fateor, in bello potest auctoritas sanguinis; non illa tamen hostem fundit; sed fortitudo atque industria. Germani olim *Reges ex Nobilitate, Duces ex virtute sumebant.* Tac. de mor. Germ. Tunc arma efflorescunt, cùm virtus & animi robur præ aliis omnibus in pretio sunt, & honoratiora in bello occupant munera, quibus Nobilitatem aut adipisci primùm, aut jam adeptam augere porrò, magísque illustrare valeant. Spes illa magnos orbi heroas dedit, & insignes duces præteritis sæculis; ubi verò ea defuerit, contemnitur militia: sola enim munerum militarium gloria belli incommoda & pericula solari potest. Nec illud certum omnino, quod quidam autumant, illustriorem scilicet sanguinem majori in veneratione esse, aut eidem obediri promptiùs: nisi enim virtutis accedant ornamenta, prudentiæ præsertim & fortitudinis, omnis submissio exhibita sanguini, exterior solùm cultus erit, non ab interiori profectus animo. Virtutem & excelsitatem mentis, quæ sibi ipsæ fortunam fabricantur, illas suspicit animus, & admiratur. Oceano Magno Columbus leges posuit, & Orbi novo Hermannus Cortesius, qui licèt illustribus natalibus orti non fuerint, suis tamen Successoribus Nobilitatem pepererunt, ut maximis Viris pares esse possent. Celebriores fluvii à tenuioribus ferè rivulis originem ducunt atque initium, haud longo tamen pòst intervallo à suomet alveo nomen sortiuntur & gloriam.

§. Equidem in bello, ubi virtus & fortitudo magìs æstimantur, expediet ad altiores honorum gradus evehere eos, qui rebus præclarè gestis id fuerint promeriti, etsi fortè splendor Nobilitatis defuerit; pacis tamen tempore, *si Rempublicam gnaris, & non magni pretii hominibus committat* Princeps, *statim & Nobilium, ac strenuorum iram in se provocabit, ob contemptam eorum fidem, & maximis in rebus damna patietur.* Dion. Cassio. Quod tum potissimum accidit, cùm Subditus rarioribus à naturâ donis instructus est, non verò cùm inclaruit jam apud populum, & ore omnium celebratur, adeóque ipsa Na-

talium obſcuritas à præſtantiâ & dotibus animi ſatìs illuſtrata eſt. Multos videmus, qui *ex ſe videntur nati*; uti de Curtio Ruffo dicere ſolebat Tiberius. In hos tales optimè convenit illa laus bonæ electionis Miniſtrorum apud Claudianum:

Tac. lib. 11. Annal.

——— *Lectos ex omnibus oris*
Evehit, & meritum nunquam cunabula quærit,
Et qualis, non unde ſatus.

§. Quòd ſi Nobilitas aut otio aut deliciis corrupta fuerit, ſuadendum potiùs, ut exercitio & præmiis illa inſtauretur, quàm alia condatur planè nova. Argentum & aurum facillimè expurgantur; ex argento tamen aurum conficere, immenſi laboris eſt, & in quo fruſtra deſudet Alchimiſtarum ars atque induſtria. Quare peſſimum fuit conſilium, quod Regi Henrico Quarto aliquando à nonnullis datum fuit, ut opprimeret ſcilicet potentiores regni ſui proceres, alióſque è mediocri fortunâ ad altiorem eveheret. Etſi libertas & inobedientia Nobiliorum exigere interdum videntur, ut aliquantum deprimantur: magna enim præ aliis eminentia ſuperbiam gignit, neque Superiorem ferre ſuſtinet *Nobilitas, cui in pace durius ſervitium eſt. Imbecilliores ſemper æquum & juſtum quærunt, potentioribus autem id nihil eſt curæ*; & tunc quietiores ferè ſunt ſubditi, cùm deeſt potentia, quæ eos tueatur, & novitates [c] eorum foveat. Eâ de cauſsâ non permittunt Caſtellæ leges, ut duæ amplæ & potentes [d] familiæ coaleſcant in unam; tum ideò etiam, ut bona magìs diviſa maneant, nec apud alios zelum & invidiam excitent. Artes certè non deeſſent, quæ ſub ſpecie honoris aut gratiæ ſingularis moderari poſſent divitiarum copiam, quærendo opportunitatem eas in obſequium Principis & boni publici impendendi. Attamen ſumptuum vanitas eò progreſſa jam eſt, ut iis artificiis opus non ſit: potentiſſimi enim quique maximis onerantur debitis, & neceſſitatibus premuntur, ut media ampliùs non ſuppetant, quibus tam ſublimia cogitata exequi poſſint, aut molitiones novas machinari. Dum quidem plus eſſe cupiunt, quàm poſſunt, minùs etiam, quàm ſunt, fieri incipiunt. Certè *dites familiæ Nobilium, aut claritudine inſignes, ſtudio*

Tac. lib. 11. Annal.
Ariſt. lib. 6. Polit. c. 2.
[c] *Nihil auſuram plebem Principibus amotis.* Tac. lib. 1. Ann.
[d] *Commodum eſt etiam, ut hæreditates non donatione, ſed jure agnationis tradantur, útque ad eundem una, non plures hæreditates proveniant.* Ariſt. lib. 5. Polit. c. 8.
Tacit. lib. 3. Annal.

ſtudio magnificentiæ prolabi ſolent. Cæterùm etſi divitiæ nimiæ periculoſæ ſint, idem tamen in extremâ etiam inopiâ locum habet: nam *cùm ex primariis aliqui bona diſsipârunt, hi res novas moliuntur.* Ariſt. lib. 8. Polit. c. 12.

SYMBOLVM XVIII.



MVLTIS Imperium virtus contulit, paucis malitia: in his ſceptrum uſurpatio fuit violenta, & plena periculi, in illis titulus juſtus, & conſtans poſſeſſio. Occultâ quâdam pulchritudinis ſuæ vi ad ſui amorem & cultum virtus allicit. Elementa cælorum parent imperio, ob perfectionem eorundem & præſtantiam; homines quoque non niſi eum qui juſtitiâ,

ſtitiâ, cæteríſque virtutibus præſtat aliis, ſupremâ poteſtate & dominatu dignum reputant. Eâ de cauſsâ Cyrus *non cenſebat convenire cuiquam Imperium, qui non melior eſſet iis, quibus imperaret.* Subditi magìs obſervant, & reverentur Principem, in quo inſigniores animi dotes ineſſe conſpiciunt. Quantò hæ fuerint majores, tantò major auctoritas erit atque æſtimatio: omnes enim exiſtimant, Deum Principi tali magìs eſſe propitium, & curâ peculiari adeſſe in omnibus, ejúſque gubernationem dirigere. Hoc ipſum eſt, quod toto orbe Ioſue nomen [a] fecit inclareſcere. Boni Principis actiones omnes & conſilia cum plauſu accipit populus, & piâ quâdam cum fiduciâ proſperos eorum ſucceſſus ſibi pollicetur; quòd ſi evenerit aliter, planè ſibi perſuadet, ob fines quoſdam altiores & incognitos ita magìs conducere. Eandem ob cauſſam apud Nationes quaſdam Reges [b] ſummi Sacerdotes erant, ut dum populus ceremonias ſacras, & cultum divinum ab iis acciperet, agnoſceret in iiſdem naturam quandam ſublimiorem, magíſque propinquam, ac familiarem ipſi Deo, quâ tanquam mediatrice in precibus ſuis uti poſſet, & contra quam nihil temerè attentare [c] præſumeret. Corona Aaronis ſuper mitram [d] attollebat oculos, & deſideria omnium. Iacob venerabatur Ioſephi [e] ſceptrum, cujus apicem Ciconia inſidebat, pietatis & religionis Symbolum.

§. Nemo exiſtimet, malè perdi tempus illud, quod Princeps in virtutum ponit exercitio, immò Deus interim vel maximè rerum eventus moderatur ac dirigit. Sanctiſſimo Sacrificio piè intererat Ferdinandus Antolineſius, dum ad Durium amnem Comes Garſias Fernandeſius cum Mauris decerneret prælio, & ecce Angelus aliquis os habitúque illi ſimilis, vicem ejus tantiſper in pugnâ obiit, quo factum, ut infamiam ipſe non effugeret ſolùm, ſed & potiſſimam victoriæ laudem & gloriam indipiſceretur. Simile quippiam refertur de glorioſiſſimo Archiſtratego Comite Tillio, Ioſue verè Chriſtiano, non minùs ſancto, quàm forti ac bellicòſo, ab alio aliquo, perſonam ejus referente, inſtructam fuiſſe aciem, dum ipſe Sacerdoti ad aram facienti pro more dabat operam.

Ferdi-

Xenoph. l. 8. Pædag.

[a] *Fuit ergo Dominus cum Ioſue, & nomē ejus divulgatū eſt in omni terrâ.* Ioſ. c. 6. 27.

[b] *Rex enim Dux erat in bello, & judex, & in iis, quæ ad cultū Deorum pertinerent, ſummam poteſtatem habebat.* Ariſt. l. 3. Pol. c. 11.

[c] *Minúſque inſidiantur eis, qui Deos auxiliares habent.* Ariſt. Polit.

[d] *Corona aurea ſuper mitram ejus, expreſſa ſigno ſanctitatis, & gloria honoris, & opus virtutis, & deſideria oculorum ornata.* Eccl. 45. 14.

[e] *Et adoravit faſtigium virgæ ejus.* Paul. Ep. ad Heb. c. 11. 21.

Ferdinando Secundo Imperatori ſub ipſis officiis divinis plura oblata fuêre vexilla, victoriæ inſignia & monimenta, quàm multi ex Anteceſſoribus hoſti eripuerint. Otioſus ſtabat Iſraëliticus [f] populus, & mira Deus in favorem illius factitabat. Æternùm lucebit Corona, quæ ſicut illa [g] Ariadnæ fulgentiſſimis virtutum ſtellis radiaverit. Septimius Imperator filiis ſuis dixit moriens: *firmum ſeſe iis derelinquere Imperium, ſi boni eſſent; lapſurum brevi, ſi mali.* Ferdinandus Rex, qui à virtutibus ſuis magnis Magni cognomentum invenit, mirè iiſdem regni ſui gloriam auxit, & Succeſſoribus ſtabilivit. Tantâ is erat pietate, ut cùm corpus S. Iſidori Hiſpali legionem transferretur, ipſe & filii ejus ſuos oneri ſubjicerent humeros, & ſacras reliquias à fluvio Durio uſque ad ipſum urbis templum D. Ioanni ſacrum nudis pedibus proſequerentur. Etenim cùm Deus ſit, *per quem Reges regnant,* & à quo omnis eorum poteſtas & felicitas dependet, falli nunquam poterunt, ſi ad ipſum ſuos identidem reflectant oculos. Lunam Solis radii non deſtituunt; ea ſiquidem minimè ignara omnem ſeſe à Sole lucem accipere, continuò eum reſpicit, ut ab eodem illuminetur: quod Principibus ſic imitandum, ut oculos ſemper fixos habeant in æterno illo Luminari, quod lucem & motum impertit orbibus, & à quo augmenta ſua & decrementa ſumunt Imperia, prout in Emblemate præſenti per ſceptrum innuitur, in cujus vertice Luna viſitur reſpectans Solem, proprium Dei Symbolum; tum quia nulla alia res ad ejuſdem omnipotentiam accedit propiùs, tum etiam quia ſolus ille lucem & vigorem rebus omnibus tribuit:

Quem, quia reſpicit omnia ſolus,
Verum poſſis dicere Solem.

Non eſt enim poteſtas, niſi à Deo. Priùs in æternâ ejus mente, quàm hîc in terris, Reges coronis redimiri ſolent. Qui cæleſtes orbes primo mobili circumdedit, idem illud regnis etiam & Rebuſpublicis impertit. Qui Regem conſtituit apibus, non ſolius fortunæ reliquit arbitrio, aut electioni humanæ has cauſſas inferiores Principum, qui in regimine hoc

[f] *Nolite timere: ſtate & videte magnalia Domini, quæ facturus eſt hodie.* Exod. 14.13. *Dominus enim Deus Iſraël pugnavit pro eo.* Ioſ. 10.42.

[g] *Neque declinet in partē dexteram, vel ſiniſtram, ut longo tempore regnet ipſe, & filii ejus.* Deut. 17.20.

Mar. hiſt. Hiſp.

Prov. 8. 15.

Boëtius.

Rom. 13. 1.

terrestri vicem ejus sustinent, aut illi quàm simillimi [h] sunt. adumbrati in Apocalypsi per septem illos Planetas, quos Deus [i] in manu suâ habebat. In illos vibrat divinos suos radios, qui reflexi deinde supremum jus atque auctoritatem in subditos iis tribuunt. Sine splendore illo ac luce cœca quodammodo est potestas omnis, quantumvis ampla. Si Princeps, spretâ illâ luce, in aliam apparentem boni fortè alicujus, quod commoditas illi propria, non recta ratio offert, intenderit oculos, mox potentiæ suæ orbem deficere videbit, & obscurari. Quicquid Solem præsentem fugit, tenebris involvatur necesse est. Luna etsi subinde luce se videat destitui, non tamen ideò sese à Sole avertit, quin potiùs longè jam alacrior, graciliórque continuò eundem respicit, donec luce illius denuò compleatur. Fixum ergo firmúmque sceptrum suum Princeps teneat, oculos semper conjiciendo in virtutem, in omni fortunâ, seu prosperâ, seu adversâ: nam idem ille divinus Sol, qui aut ad castigandum, aut ad cumulanda merita, aliquod ejus decrementum permisit, in constantiæ præmium non omnem suam lucem subtrahet, sed amplitudinem ejus augebit iterum, & crescere faciet. Ita Ferdinando II. Imperatori usuvenit: quippe qui non rarò Fortunam tam adversam habuit, ut de imperio pariter & vitâ desperare posse videretur. Verùm, quâ erat animi constantiâ, nunquam spem omnem abs se abjecit, neque avertit oculos suos à Sole illo increato, rerum omnium effectore ac moderatore, cujus providentia divina periculis eum eripuit, & longè etiam altiùs supra omnes suos hostes extulit. Virga Moysis, quæ sceptri erat Symbolum, miros edebat effectus, quoad illam cælum versùs erectam manu suâ tenebat; at simul ac illam abjiciebat in terram, in venenatos serpentes, ipsimet [k] Moysi formidandos conversa fuit. Dum sceptrum instar scalæ Iacobéæ summitate cælum tangit, sustentat illud Deus, & Angeli descendunt [l] subsidio. Nec Ægyptiis ignotum hoc fuit, qui ideo in supremo sceptrorum apice caput ciconiæ, avis religiosæ, ac piæ in parentes, solebant effingere; in inferiori verò parte pedem Hippopotami, animalis impii & ingrati erga suum

[h] *Principes quidem instar Deorum esse.* Tacit. lib. 3. Annal.

[i] *Et habebat in dextera suâ stellas septem.* Apoc. 1. 16.

[k] *Projecit, & versa est in colubrum, ita ut fugeret Moyses.* Exo. 4. 3.

[l] *Vidit in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cælũ: Angelos quoq; Dei ascendentes & descendentes per eã: & Dñm innixum scalæ.* Gen. 28. 12.

ſuum patrem, cujus vitæ ſtruit inſidias, ut tantò liberiùs propriæ ſuæ matris frui poſſit amoribus: quo hieroglyphico nihil illi innuere volebant aliud, quàm quòd Principes pietatem ſemper impietati anteferre debeant. Atque hoc eodem Symbolo Machiavellus ſuum quoque Principem inſtructum vellet, ſed alio planè fine: in uno enim ſceptri extremo pietatem, in altero impietatem collocatam cuperet, ut pro libitu illud vertere poſſet, eámque partem ſurſum erigere, quæ ad conſervationem & incrementum Statuum magis conduceret. In quem finem putat ille, virtutes Principi neceſſarias non eſſe, ſed ſufficere, ſi eas habere ſe ſimulet: etenim ſi veræ illæ eſſent ac ſolidæ, & ſi ex præſcripto earundem agere is ſemper vellet, ait pernitioſas illi fore; contrà verò profuturas quàm plurimùm, ſi putetur ſaltem, quòd iis præditus ſit: hâc enim ratione ita eum fore diſpoſitum, ut pro re natâ immutare eas ſciat & poſſit, adeóque ſic in rebus omnibus agere, prout expedire judicaverit, & tulerit occaſio. Atque hoc ipſum cumprimis neceſſarium eſſe ait in iis Principibus, qui noviter ad Reipublicæ gubernacula acceſſerunt, quos paratos ſemper & expeditos eſſe oportet ad utendum velis, prout Fortunæ venti ſpiraverint, & poſtulârit neceſſitas. Impium prorſus, & imprudens conſilium, quod virtutes ſuadet non genuinas, ſed confictas ſolùm & putatitias. Quomodo enim fieri poterit, ut idem umbra præſtet, quod veritas? quænam ars, quæve induſtria cryſtalli naturam ſic perficiet, ut claritate ſua ac luce adamantem exæquet? ecquis non illicò, ad primum aſpectum & explorationem, rei agnoſcet vanitatem, & ridere incipiet? *Vera gloria radices agit, atque etiam propagatur: ficta omnia celeriter tanquam floſculi decidunt, neque ſimulatum quicquam poteſt eſſe diuturnum.* Nulla tanta eſt aſtutia, quæ naturam aliquam malam veſtire ſic poſſit, ut uſquequaque bona appareat. Nam ſi in ipſis veris virtutibus, tam naturæ noſtræ & inclinationi, accedente præſertim habitu, conformibus, tam facilè deficimus, quid in fictis & putatitiis fiet? quomodo Subditi, ſi artes & fraudes iſtas perſpexerint, ferre poterunt fœtorem illum, è diſcooperto jam

Cic. lib. 2. de Off. c. 32.

vitiorum ſepulchro, tam deteſtabili, abſque omni virtutum ornamento? quomodo ab interno illo vulnere avertere poterunt oculos, ſi detracto jam [m] velo, ſub quo diliteſcebat, palàm ſeſe illud conſpectui offerat? unde porrò fiet, ut Princeps ſuis domi contemptui futurus ſit, & ludibrio; extraneis verò ſuſpectus in omnibus. Vtriſque certè odio erit, nemini enim ab illo licebit ſecuro vivere. Nulla alia res magìs formidandam reddit Principis tyrannidem, quàm ſi virtutes ipſe fingat: ex eo enim deinde majora plerumque pullulant vitia; quomodo multi [n] Othonem metuebant, cùm ambiret Imperium. Malam Principis naturam, ſi cognita ſit, declinare facilè quis poteſt; virtutes falſas & ſimulatas non item. In apertis vitiis fragilitati locus eſt; fictis virtutibus dolus & fraus commiſceri ſolent; neque hoc fortuitò ſolùm & caſu, ſed ad malos plerumque fines, atque adeò magìs noxiæ illæ ſunt, quàm ipſa vitia, quemadmodum in [o] Sejano notavit Tacitus. * *Extrema eſt perverſitas, cùm prorſus juſtitiâ vaces, ad id niti, ut vir bonus eſſe videaris.* Labi in apertum ſcelus, imbecillitas quædam eſt; virtutes ſimulare, mera malitia. Vitia alia faciliùs ferunt homines; at hypocriſin abominantur omnes: nam illis noſmetipſos ſolùm decipimus, hàc verò etiam alios. Quid? quòd actiones etiam bonæ contemni ſolent, ſi ab arte, non à virtute ortum ducant. Multa faciebat Vitellius, ut gratiam favorémque populi aucuparetur, ſed *quæ grata ſanè* fuiſſent *& popularia, ſi à virtutibus proficiſcerentur, memoriâ vitæ prioris*, & quia nemo non videbat, ficta ea eſſe, *indecora & vilia accipiebantur.* Et quæſo, cui bono virtutem fingere, ſi eâdem ſolertiâ atque induſtriâ ad eam rem opus eſt, atque ad virtutes veras & ſolidas? ſi hæ ipſæ ob morum pravitatem vix roboris habent ſatìs ac virium, quî fictæ ſubſiſtent & umbratiles? Non Deo coronam, ejúſque conſervationem acceptam refert, nec præmia eum, aut ſupplicia credit decernere, quiſquis his artibus potiùs, quàm divinæ confidit providentiæ. Si vitia Principis ab imbecillitate, non ab affectatione eſſent, faciliùs ſecreta ea haberi paterer, ne malo exemplo ſint: nam ideo ea occultare, hypocriſis cenſeri non debet,

[m] *Quaſi pannus menſtruatæ univerſæ Iuſtitiæ noſtræ.* Iſ.64.6.

[n] *Otho interim, contra ſpem omnium, non deliciis, neque deſidiâ torpeſcere, dilatæ voluptates, diſſimulata luxuria, & cuncta ad decorem imperii compoſita. Eóque plus formidinis afferebant falſæ virtutes, & vitia reditura.* Tac. l. 1. Hiſtor.

[o] *Haud minùs noxiæ, quoties parando regno finguntur.* Tacit. lib.4. Annal.

* Platon.

Tacit. lib.2. Hiſtor.

debet, aut malitia ad fallendos aliorum animos; sed prudentia potiùs naturalis,& honor virtuti debitus. Nullum frænum illi restat potentiæ, quæ tyrannides suas non velo aliquo obtegit. Nunquam Senatores [p] Tiberium timuerunt magìs, quàm cùm absque dissimulatione eum conspicerent. Et tametsi de Pisone scribat Tacitus, quòd * *claro apud vulgum rumore erat, per virtutem, aut species virtutibus similes :* hoc tamen non sic intelligendum, quasi perinde sit in Principe, seu veris virtutibus polleat, seu eas simulet; sed quia populus nonnunquam judicio fallitur, & hypocrisin pro virtute habet. Quantò igitur firmior constantiórque Pisonis fama, si virtuti sinceræ & solidæ ea fuisset innixa.

[p] *Penetrabat pavor & admiratio, callidum olim, & tegendis sceleribus obscurũ, huc cõfidentia venisse, ut tanquam dimotis parietibus ostenderet Nepotem sub verbere Centurionis, inter servorũ ictus, extrema vitæ alimenta, frustra orantem.* Tacit. lib. 6. Annal.

* Tac. lib. 15. Annal.

§. Eadem nascentur incommoda, si Princeps veras virtutes habeat quidem; sed quas ipse pro temporis & occasionum varietate facilè mutet: virtus enim esse nequit, quæ non est habitus firmus & constans, aut in eo inest animo, cui religio non est, in vitium illam convertere, aut ad improborum sese partes adjungere, modò aliqua utilitatis spes inde affulserit. Et amabo te, quomodo istud unquam Principi expediet? *Ca el Rey contra los malos, quanto en su maldad estovieren* (verba sunt Alphonsi Regis, in ejusdem legibus) *siempre les debe haver mala voluntad, porque si de esta guisa non lo fiziesse, non podria fazer cumplidamente justicia, nin tener su tierra en paz, nin monstrarse por bueno.* Et quis casus exigere illud poterit his nostris præsertim sæculis, cùm dominatus & imperia certis constituta sunt legibus, neque jam ampliùs dependent (uti Romanorum Imperatorum fiebat temporibus) ab electione & insolentiâ militari? Nullum unquam tantum potest esse periculum, quod virtus prudens cavere non queat, absque eo quòd Princeps à sceleribus sibi paret subsidium. Si quando Princeps aliquis virtutibus illustris pessum iit, non eò accidit, quòd bonus esset, sed quòd bonus esse haud satìs didicerit. Non tenetur Princeps justitiæ amans, confestim & imprudenter sese sceleribus opponere, ubi nullum pollicetur fructum, aut certè evidenter periculosa videtur isthæc diligentia : quin immò magnæ prudentiæ est [q] permittere, quod

Lib. 5. tit. 5. P. 2.

[q] *Permittimus, quod nolentes indulgemus, quia pravam hominum voluntatem ad plenum cohibere non possumus.* S. Chrys.

quod contrà nitendo impedire non potes. Dissimulet vitiorum notitiam, quoad cum tempore remedium parari possit; bonos interim præmiis erigat, coërceat pœnis malos, aliísque utatur mediis, quæ prudentia suggerit. Quòd si ea non sufficiant, Successori illud relinquat; uti fecit Tiberius, cùm perspiceret [r] temporis sui mores corrigi à se, & emendari non posse. Etenim si Princeps metu aliquo ad improborum mores & vitam malè agendo sese vellet conformare, nec hos reduceret in viam, atque unà bonos perderet, adeóque in utrisque malitiæ fieret accessio. Virtus in Principe nihil creare solet periculi; creat tamen zelus & rigor, si absque prudentiâ sint. Non abominantur Principem scelerati, quòd probus & frugi sit, sed quia per nimiam ejus severitatem improbis iis esse non licet. Nemo non Principem justum desiderat. Quin mali etiam hoc tali opus habent, ut justitiæ locus sit, quâ non ab aliis solùm, sed & à se invicem securi degant. Seneca eò intendebat, cùm ut Neronem ab incestuosâ cum Matre consuetudine abduceret, eidem comminaretur, *pervulgatum esse incestum gloriante matre, nec toleraturos milites profani Principis Imperium.* Adeò necessariæ Principi virtutes sunt, ut sine quibusdam ne vitia quidem possint subsistere. *Nec aliis artibus Sejanus Tiberium devinxit*, quàm quòd virtutes insigniores improbis facinoribus conjungeret. *Corpus illi laborum tolerans, animus audax, sui obtegens, in alios criminator, juxtà adulatio, & superbia, palàm compositus pudor, intus summa adipiscendi libido, ejúsque caussa, modò largitio, & luxus, sæpiùs industria, ac vigilantia.* Similem virtutum & vitiorum commixtionem in Lucinio Muciano videre licuit. Eâdem quoque de caussâ *ambigua de Vespasiano fama erat:* nam & vitia notari in eo, & collaudari virtutes poterant. Illud certum, multò securiorem futuram fuisse Sejani apud Tiberium gratiam; Vespasianum item & Mucianum in longè perfectiores evasuros fuisse Principes, si [s] demptis eorum vitiis, solæ virtutes remansissent. Si vitia prosint Principi ad dignoscendos à bonis improbos, satìs erit, quòd notitiam eorum aliquam, non verò usum aut consuetudinem habeat.

Pol-

[r] *Non id tempus censuræ, nec si quid in moribus labaret, defuturũ corrigendi auctorem.* Tac. lib. 2. Annal.

Tac. lib. 14. Annal.

Tacit. lib. 4. Annal

Tacit. lib. 1. Histor.

[s] *Egregium Principatus temperamentum, si demptis utriusque vitiis, solæ virtutes miscerentur.* Tac. lib. 2. Hist.

Polleat itaque virtutibus, sed juxtà circumspectus sit, ac prudens, ut nulla fraus esse possit aut dolus, qui eum fugiat, nulla malitia, quam ipse non penitùs perspiciat, singulorum hominum mores, agendíque modum ita penetrando, ut absque deceptionis periculo iis imperet. Atque in hoc sensu admitti posset eorum sententia, qui *eò munitiores Reges censent, quò illis, quibus imperitant, nequiores fuêre*. Ista enim nequitia, quod ad cognitionem malitiæ attinet, valde expedit, ut castigare scelera, & simul etiam humanæ fragilitatis aliquam habere rationem rectè quis noverit. Dura nimiùm est, & periculosa pro regimine severa virtus absque istâ notitiâ. Ex quo porrò fit, ut magìs conveniant Principi virtutes heroïcæ imperii propriæ, non illæ monasticæ & solitariæ, quæ meticulosum illum reddunt, tardum ac difficilem in statuendo, ab humanâ conversatione alienum, magísque attentum ad perfectionem suam privatam & propriam, quàm ad gubernationem communem & publicam. Maxima virtutis perfectio in eo posita est, ut satisfaciat obligationibus Principis, quibus à Deo obstrictus fuit. Saluſt.

§. Nec voluit solùm Machiavellus, ut Princeps temporibus certis virtutes fingeret; sed Politicam etiam ipsi malitiæ superstruere conatus est, commonstrando quomodo hujus beneficio ad supremum gradum illa posset evehi, & disertè asserendo, ideo pessum ire homines, quòd mali esse nescirent, perinde quasi certa eâ de re haberi posset scientia. Doctrina hæc non paucos Principes Tyrannos effecit, & egit præcipites. Non ita est, non ideo pereunt homines, quòd mali esse ignorent; sed quia flagitia ipsa tueri sese in longum nequeunt: nulla enim tam astuta, & prudens est malitia, quæ satìs cavere sibi possit, quin suismet artibus tandem irretiatur. Quæ scientia erudire satìs poterit, ut judicium in delictis servet integrum & incorruptum, quem suorummet maleficiorum conscientia stimulat, quæ etsi in nobis sit, sine nobis tamen operatur, impulsâ vi quâdam interiore divinâ; cùm arbitra sit, & carnifex actionum nostrarum, cujus tyrannidem Nero quondam expertus fuit, postquam Matrem tolli jussisset

è me-

Tac. lib. 14. Annal.

è medio: nam *sceleris demum intellectâ magnitudine, reliquo noctis, modò per silentium defixus, sæpiùs pavore exurgens, & mentis inops lucem operiebatur, tanquam exitium allaturam.* Hæret nonnunquam animus maximè generosus, & consilio destituitur ad scelerum conspectum. Ita Sejano evenit, cùm Tiberii familiam cogitaret extinguere: nam *magnitudo facinoris metum, prolationes, diversa interdum consilia adferebat. Apprehendit* nimirum Deus *sapientes in astutiâ eorum, & consilium pravorum dissipat.* Vitium ignorantia est, prudentiæ opposita; violentia est, quæ suam ipsius ruinam molitur assiduè. Periculosa fabrica est, quæ mox in illius cervicem corruit, à quo constructa fuit. Nullum tantum est judicium, quod sufficiat ad tyrannides minores aliis majoribus corrigendas: & quousque moles ista assurget, ut homines ferendo sint? Illud ipsum exemplum Ioannis Pagoli Tyranni Perusiæ, quo Machiavellus utitur ad stabiliendam suam doctrinam, abundè satìs edocere potuisset, quàm periculi plenum sit, per istiusmodi incedere præcipitia, cùm elusa tandem ejus malitia, procuratâ etiam morte Iulii Secundi Pontificis, ad exitum perduci nequaquam potuerit. Idem quoque Duci Valentino accidit, quem velut Ideam aliis proponit Principibus: is enim, ut ab obitu Papæ Alexandri Sexti rebus suis securiùs prospiceret, Cardinalibus factionis contrariæ venenum propinavit; sed permutatis per errorem lagenis, ipse & Alexander venenum hauserunt, quo Pontifex extinctus est subitò; Valentinus verò ita correptus, ut ob corporis imbecillitatem electioni interesse non potuerit (quem casum tanta illius astutia non præverterat:) quo porrò factum, ut quem ipse vellet, Pontifex minimè fieret, atque unà perderet ferè omnia, quæ in Romaniâ violenter occupârat. Non sinit utique providentia divina, ut Tyrannorum artes suis multùm prosint [t] auctoribus. Habet hoc sola virtus, ut Deum cœptis nostris propitium reddat, non malitia. Si quando Tyrannus aliquis in usurpatione violentâ diutiùs perstitit, id à magnâ aliquâ profectum fuit virtute, aut excellentiâ naturali, quæ vitia occuluit, & voluntatum studia ei paravit

Tacit. lib. 4. Annal

Job 5. 13.

[t] *Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum, quod cœperant.* Job 5. 12.

paravit apud ſubditos; malitia tamen iſtud tyrannicis aſcribit artificiis, & ex iſtiuſmodi exemplis impias quaſdam & erroneas maximas Statûs eruit, quibus præcipitant Principes, & ruunt imperia. Præterquam, quòd non omnes imperent, qui ſceptrum in manu geſtant, aut coronam in capite, eò quòd juſtitia divina, relicto iis regno, imperium tamen iiſdem eripiat, permittendo, ut è Dominis mancipia fiant paſſionum ſuarum ac Miniſtrorum, atque ab eventibus minùs proſperis, & ſeditionibus opprimantur. Quomodo in Saüle completum fuit, quod Samuel illi dixerat; non manſurum ſcilicet eum Regem, in pœnam, quòd Deo fuiſſet [v] inobediens: tametſi enim Rex viveret, & moreretur, ex eo tamen tempore regnum ipſius mera fuit ſervitus.

[v] *Pro eo, quòd abjeciſti ſermonem Domini, abjecit te Dominus, ne ſis Rex.* 1.Reg.15.23



SYMBOLVM XIX.



IN ludis Vulcani & Promethei diversi certis constituti locis in hunc sese modum exercebant : prodibat primus accensam facem manu præferens, quam deinde porrigebat secundo, tum iste tertio, & sic deinceps de manu in manum. Vnde natum proverbium : *Cursu lampada trado*; de iis dici solitum, quæ tanquam per successionem ab uno ad alios transeunt, quo sensu Lucretius cecinit:

Et quasi cursores vitai lampada trado.

Quod à Platone mutuatus, cùm suadendo hominibus naturæ propagationē, eam necessariam esse ait, *ut vitam, quam ipsi à majoribus accepissent, vicissim quasi tædam ardentem, posteris tradant*. Ecquid aliud est sceptrum regium, quàm ejusmodi facula,

Plato.

facula, quæ ab uno Succeſſore tranſit ad alium? Quid ergo majeſtas ſibi ſumit in hâc ſuâ eminentiâ tam brevi, & ad ſolum uſum conceſsâ? Multa Principi cum hominibus aliis communia ſunt; una ſola res, eáque accidentalis eundem differre facit. Et propter illa quidem animum non demittit; ob hoc tamen ſolum & unicum ſuperbè ſeſe effert ſupra alios. Meminerit, hominem eſſe ſe, & hominibus imperare. Perpendat diligenter, ſe ampliſſimum hoc Mundi theatrum ſubire, ut Principis perſonam ſuſtineat, decedenti verò de vitâ alium deinde cum eâdem ſucceſſurum purpurâ, quam ipſe depoſuerit; de utroque demum ſolam hanc ſuperfuturam memoriam, quòd fuerint. Illud denique ſciat, ne hanc quidem purpuram, quâ amicitur, ſuam eſſe, ſed Reipublicæ, quæ non niſi uſum ei indulget, ut capitis tantiſper fungatur officio, & boni publici conſervationi, incremento & proſperitati conſulat, ut alibi expendimus.

§. Vbi igitur in vitæ hujus ſtadio decurrere ſemel Princeps cœperit, tædâ ardente ſui Statûs inſtructus, non id ſolùm agat, ut curſum iſtum producat longiùs: jam enim terminum præfinitum habet, quem tranſgredi non licebit; & quis novit, num fortè ab eo jam abſit proximè, cùm illa cuique etiam leviſſimo vento ſit expoſita. Tegula una eam Regi Henrico I. extorſit è manibus, nondum nato annos quatuordecim: unus item ex equo lapſus, inter ipſa nuptiarum tripudia, Principem Ioannem Regum Catholicorum filium prohibuit, quò minùs eam prehendere potuerit. Mar. hiſt. Hiſp. lib. 12. c. 6.

§. Ponderet præterea Princeps habilitatem ſuæ manûs: occaſionem & jus, ne plures temerè faces ſuſcipere audeat, quàm aut ſucceſſio, aut electio legitima illi conceſſerint. Si conſideraſſet iſtud cum animo ſuo Fridericus Comes Palatinus, nunquam Electorali dignitate, nunquam provinciis ſuis ac honoribus tam infeliciter excidiſſet, propter ambitionem Coronæ Bohemicæ. Et ſanè longè meliùs ſuum confeciſſet curriculum Rex Carolus Neapolitanus, ſi regni ſui contentus face, non in Hungariam etiam manum adjicere attentâſſet, ubi idcirco veneno interiit.

§, Nemini alteri eam facilè committat Princeps, neque ſinat, ut quis alius manum ei admoveat, cum autoritate nimiâ. Imperium enim ſocietatem non patitur; ſuo etiam Patri Regi Alphonſo Sapienti tædam hanc è manibus eripere conatus eſt Infans Sanctius, eâ poteſtate & dominatione, quam ab ipſo acceperat. Nec Infanti Luſitano defuêre rationes apparentes, cur idem contra Parentem Regem Dionyſium moliretur.

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 14. c. 5.

§. Iſtæ regnorum faces malis artibus accenſæ citò plerumque extinguuntur: *nam nulla quæſita ſcelere potentia eſt diuturna*. Garſias Rex Patrem ſuum Alphonſum Magnum coëgit, ut regno ſe abdicaret, ſed ultra triennium Coronâ ſic partâ ei frui non licuit. Froila Secundus non niſi menſes quatuordecim regnum obtinuit, quod vi magis, quàm electione fuerat adeptus. Conſilia violenta non ſemper optatum ſortiuntur exitum. Navarræ coronam certò jam ad ſe perventuram hæreditate ſperabat Ramon, ſi fratrem ſuum Sanctium tolleret de medio; at Reſpublica ſceptrum ei committere noluit, qui facinus tam atrox animo concepiſſet, adeóque Sanctio Regi Aragoniæ ejus patrueli illud obtulit.

Curtius.

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 7. c. 20.

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 7. c. 12.

§. Ne temerè facem iſthanc è manibus dimittat Princeps, quoad vivit, ne ſi facti illum pœnituerit poſtea, ei fortè accidat, quod Regi Alphonſo hujus nominis Quarto; qui poſteaquam Regnum in fratrem ſuum Ramirum ſemel reſignâſſet, recuperare deinde nunquam potuit, quantumvis vellet. Ambitio, dum in poſſeſſione eſt, juſtitiæ non paret: ſemper enim rationes in promptu habet, & cauſſas, quibus ſe tueatur. Et quem non moveat diſcrimen, quod inter imperandum, & obediendum intereſt?

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 8. c. 5.

§. Tametſi verò iſtæ regnorum faces communiter à parentibus ad liberos tranſeant, illud tamen Reges ſemper meminerint, à Deo ſe accepiſſe, eidémque ſuo tempore reſtituere debere, ut nôrint, cui acceptas eas referre debeant, & quàm ſtricta de iis reddenda ſit ratio. Ita fecit Rex Ferdinandus, cognomento Magnus, qui ſub extremum

mum vitæ ſpiritum, ſic Deum fertur allocutus : *Tua, Domine, eſt poteſtas, tuum eſt imperium. Tu ſupremus es Dominus ſuper omnes Reges, & omnia tuæ ſubſunt providentiæ. Regnum, quod de manu tuâ accepi, tibi reſtituo.* Totidem penè verbis, in eodem mortis articulo, uſus eſt alius Rex Ferdinandus, quem Sanctum cognominamus. Mar. hiſt. Hiſp. lib. 9. c. 6.

§. Illuſtre ſanè, ſed laboris plenum vitæ curriculum cælum ipſum deſcripſit Serenitati Veſtræ, conficiendum non cum unâ ſolùm, ſed pluribus variorum regnorum facibus, quæ Soli per omnia ſimiles (hoc uno excepto, quòd hic ſeſe per intervalla ſubducat oculis) ab oriente uſque in occidentem ſuam longè latéque diffundunt lucem. Sæviſſimi turbines erumpentes undique eas moliuntur extinguere: verùm cùm Deus (ſic Iſaïas [a] videtur vaticinatus) eaſdem eo fine incenderit, ut anteeant vexillum crucis, & gentilitatem illuminent in ſacris Eccleſiæ altaribus, ſperari meritò poterit, quòd hujus ad inſtar etiam illæ lucebunt; præſertim, ſi magìs magíſque eas inflammârit Serenitatis Veſtræ religioſa fides, & pius zelus, rectà ſurſum erectas ſemper tenendo, ut flamma tantò clarior puriórque ad cælum, quò naturâ ſuâ nititur, poſſit contendere: nam qui obliquè eas inflexerit, in cauſsâ erit, cur illæ ipſæ flammæ eas ſenſim depaſcent; quòd ſi cælo ita obverterit, ut terram ſolùm ſpectent, mox extinguentur penitùs: eadem enim materia, quæ paſtum aliàs datura erat, interitum iis adferet. Enitatur itaque ſedulò Serenitas Veſtra, ut cum his facibus vitæ ſuæ curriculum gloriosè decurrat, eáſque adhucdum lucentes ſuo aliquando Succeſſori porrigat, nec ſolùm quales eas accepit primùm, ſed potiùs novis auctas & colluſtratas radiis: ſolet enim Deus regna Regémque, cùm primùm Reipublicæ ſuſcipiunt gubernacula, velut ad trutinam expendere, ut tantò accuratiorem ab iis rationem poſteà repetat, quomodo [b] Regi Balthaſari factum. Et ſi Otho [c] obſtrictum ſe credidit, ut Imperium, ſicut à Majoribus acceperat, ſic poſteris traderet, profectò non minorem etiam obligationem à glorioſis ſuis Anteceſſoribus ad ſe derivatam Serenitas Veſtra agnoſcat neceſſe

[a] *Ecce, dedi te in lucem Gentium, ut ſis ſalus mea uſque ad extremum terræ.* Iſ. 49. 6

[b] *Appenſus es in ſtatera, & inventus es minus habens.* Dan. 5. 27.

[c] *Urbis noſtræ inſtitutum, & à Regibus uſque ad Principes continuum, & immortale, ſicut à Majoribus accepimus, ſic poſteris tradamus.* Tac. l. 1. Hiſtor.

ceſſe eſt. Ita illas tradidit Carolus V. Imperator, dum eas adhuc ſuperſtes Philippo II. Filio ſuo detulit. Et tametſi nonnullorum acciderit malitiâ, quòd finem curriculi ſui expectare noluerit, ne fortè venti contrarii, quos jam tum adverſa Fortuna concitârat, eas aut omnino extinguerent, aut ſaltem obſcurarent; uti feciſſe memorant Alphonſum II. Regem Neapolitanum, qui cùm Regi Franciæ Carolo VIII. reſiſtendo non eſſet, Coronam in Filium ſuum Ferdinandum Calabriæ Ducem tranſtulit: illud tamen certum, voluiſſe ipſum tempori eam Deo reſtituere, ſeſéque ad aliam diſponere coronam, non temporariam, ſed æternam, quâ ſemel obtentâ frui licet ſecuro ab omni metu, ne ad alia capita tranſeat.

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 26. c. 8.



SYM-

SYMBOLVM XX.



INTER ſolennes nuptiarnm ritus apud Athenienſes puerulus aliquis Sponſum anteibat, ſpinoſis redimitus foliis, & panem in caniſtro manu præferens: Symbolum, quo innuebant, opinor, matrimonium non ſolius voluptatis gratiâ, ſed ad curas etiam & ad labores à naturâ inſtitutum eſſe. Eodem (ſi in Emblematibus figuris humanis eſſet locus) eum quoque poſſemus adumbrare, qui naſcitur, ut aliis imperet. Nam quibus curarum ſpinis non circumdatur, qui ſtatus ſuos in juſtitiâ, in pace, in rerum ubertate tueri ſatagit? quas non experitur [a] difficultates, quibus non ſeſe periculis objicit, qui imperium tenet in alios? Illius labores, populi quies ſint opor-

[a] *Quàm arduum, quàm ſubjectum fortunæ regendi onus!* Tac. 1. Annal.

oportet; pericula illius, hujus securitas; illius vigiliæ, hujus somnus. Verumtamen idem illud oculis hîc subjicere placuit sub specie elegantis coronæ quidem & aspectu jucundæ, sed spinis refertæ, cum adjecto lemmate è versibus Senecæ Poëtæ Tragici:

Seneca. *——— O fallax bonum!*
Quantum malum fronte, quàm blandâ tegis!

Ecquis intendens oculos in uniones illos, & coronæ adamantes, in tam bellos flores, qui undique eam ambiunt, non illicò sibi persuaserit, pulchrius longè & amœnius fore, quod intùs latet abditum; & tamen merissimæ spinæ sunt, quæ assiduè tempora, pectúsque lancinant. Nullus est in coronâ unio, qui sudor non sit. Rubinus nullus, qui non sit sanguis. Nullus Adamas, qui non sit quodammodo terebra. Tota denique nihil aliud est, quàm circumferentia absque quietis centro, Symbolum perpetui curarum motus. Atque hæc (Strab.) caussa fuit, cur antiquiores quidam Reges coronâ, navis speciem referente, uti fuerint soliti, ad repræsentandam scilicet illius inconstantiam, inquietudines & pericula. Probè hoc ille perspectum habuit, qui ultrò sibi, à nescio quo, oblatam (Valer. Max.) coronam humi deposuit, his usus verbis: *Tollat, qui te non noverit.* Coronarum loco primùm fasciis [b] utebantur, non in signum Majestatis, sed ut caput firmarent. Usque adeò graves sunt capitis coronati curæ, ut anticipato etiam munimine opus habeat: nec enim regnare aliud esse dixero, quàm tria perpetua suspiria, conservandi nimirum, acquirendi, & amittendi. Idcirco & Marcus Antoninus Imperator ajebat: *Regnum grandißimam esse molestiam.* Ad labores nati sunt Principes, æquum igitur, ut ad istos se parent. Apud Persiæ Reges in more erat positum, ut cubicularius, qui eos manè (Tacit. lib. 1. Histor.) excitaret è somno, altùm eis sic inclamaret: *Rex surge, ad tractanda Regni negotia.* Non ferrent hoc nostro tempore quidam Principes excitatorem tam molestum: *multi enim hæc principatûs præmia putant, quorum libido ac voluptas penes ipsos sit; rubor ac dedecus penes alios.* Quòd Principes nonnulli à suo turpiter desciscant officio, ideo ferè accidit, quòd

[b] *Ponite cidarim mundam super caput ejus.* Zach. 3. 5.

(ut

(ut alibi dicemus) regnum pro hæreditate & possessione habeant proprietariâ, quâ pro libitu iis uti liceat, existiméntque suam præ aliis excellentiam & supremam potestatem nullis subjectam esse legibus, sed liberam omnino, quantum ad voluntatis appetitiones attinet, cúmque adulatio optimè nôrit, quò illa inclinatione propendeat, facilè iis deinde persuadet, absque libertate istâ & vivendi licentiâ Principatum non nisi durissimam fore servitutem, magísque infelicem, quàm infimam etiam subditorum conditionem: quo fit, ut dum deliciis & voluptatibus sese totos dedunt, flaccescant vires & ingenium, ipsíque ad gubernationem prorsus fiant inidonei.

§. Hinc esse reor, quòd ex tanto Principum numero oppidò pauci boni evadant Reipub. moderatores. Non quòd à naturæ donis instructi non sint: nam in his excellere solent potiùs præ aliis, utpote qui è sanguine meliùs enutrito descendunt; sed quia in otio, & delitiis, quibus circumfluunt, illa neque exercent, neque id permittunt aulici, qui faciliùs suam fabricantur fortunam apud Principem rerum suarum negligentem, quàm attentum ad omnia. Remedium adversùs isthæc incommoda in duobus potissimùm consistit. Primum est, ut Princeps à primis pueritiæ annis, simul ac rationis usus aliquis in eo emicuerit, negotiis tractandis sensim assuescat, etiam ante prædecessoris obitum, uti Deus fecit cum Iosue; & si fortè in iis, quæ gratiæ sunt, istud fieri minùs expediat, ob rationes infrà in Emblemate penultimo à me commemorandas, in aliis tamen fit, ut oculos priùs ad gubernationem, quàm ad vitia aperiat; quæ caussa quondam fuit Senatui Romano, cur & juventutem consultationibus suis interesse vellent. Hujus exercitii beneficio, tametsi multi Pontificum nepotes admodum juvenes ad gubernationem Pontificiam admoveantur, intra paucos tamen annos plurimum usu proficiunt. Alterum est, ut qui circa Principem sunt, inanes quasdam persuasiones ei ex animo eximant, eúmq; sic instruant, ut sciat, communem omnium consensionem esse, quæ coronæ auctoritatem, & potestatem sceptro tribuat; Na-

tura

tura enim Reges non fecit. Nôrit item, purpuram regiam ſanguinis eſſe Symbolum, quem pro populi ſalute, ſi opus foret, fundere [c] oporteret; non ideò conceſſam, ut ea ſcelerum tineis nutrimentum præbeat. Doceant, inquam, Principem, *generari & naſci à Principibus, fortuitum* eſſe: ſolam *virtute proprium hominis bonum.* Rectorem eum eſſe, non dominatorem; ſubditos cives, non mancipia. Quod documentum Claudius [d] Imperator Perſarum Regi Meherdati dedit. Perſuadeant Principi, ſic illi agendum cum iis, quibus imperat, ac ipſe ſecum agi cuperet, ſi ſubditus foret; quomodo Galba [e] Piſonem inſtruxit, cùm ipſum adoptaret in filium. Nemo in Principem electus fuit, ut caput aliorum eſſet duntaxat, ſed ut pro tali agnitus omnium commodis inſerviret. Perpendens illud cum animo ſuo Rex Antigonus filium ſuum monuit, ne abuteretur poteſtate, néve ſeſe nimiùm efferret, aut ſubditos tractaret malè, ſic eum affatus: *An ignoras, fili mi, noſtrum Regnum nobilem eſſe ſervitutem?* Eòdem pertinet, quod mulier illa Rudolpho Imperatori excuſanti ſeſe aliquando, quòd nunc aures ei vacuas dare non poſſet, reſpondit: *Quin ergo*, inquiens, *imperare deſinis?* Subditi non propter Regem nati ſunt, ſed Rex ſubditorum gratiâ. Nimis etiam iis acerbum foret, omnem ſuam Regi libertatem vendidiſſe, niſi viciſſim de eodem juſtitiam & tutelam ſibi polliceri poſſent, quæ cauſſa iis fuit, cur imperio ejus ſeſe ultrò ſubjicerent. Propriis ſuis coronati clypeis in circuli formam elaboratis Romani triumphabant, unde introducta diademata Sanctorum, qui contra communem humani generis hoſtem inſigni victoriâ [f] potiti eſſent. Non meretur coronam Princeps, niſi pariter ſubditorum illa clypeus ſit, qui Fortunæ ſævientis impetus excipiat. Regnare officium eſt potiùs, quàm dignitas. Imperium quoddam [g] paternum in filios; quòd ſi ſubditi affectum illum paternum & ſollicitudinem non experiantur in Principe, nec amorem, nec obedientiam filialem ei deferent. Rex Ferdinandus, cognomento Sanctus, imperium non aliter atque officium habuit, quod poſitum eſſet in ſubditis tuendis, in adminiſtrandâ juſtitiâ, in

vitiis

[c] *Conſulares faſces, prætextam, curulemque ſellam nihil aliud, quàm pompã funeris putent: claris inſignibus velut infulis velatos ad mortem deſtinari.* Liv. lib. 2. Hiſt. Tac. l. 1. hiſt. Tac. l. 4. hiſt.

[d] *Vt non dominatorem, & ſervos, ſed rectorem & cives cogitaret.* Tac. lib. 12. Annal.

[e] *Cogitare, quid aut nolueris ſub alio Principe, aut volueris.* Tac. lib. 1. Hiſt.

[f] *Domine, ut ſcuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti nos.* Pſal. 5. 13.

[g] *Vt enim gubernatio patrisfamilias eſt regia quædam poteſtas domi: ita regia poteſtas eſt civitatis & gentis unius, aut plurium quaſi domeſtica quædam gubernatio.* Ariſt. lib. 3. Pol. c. 11.

vitiis castigandis, & remunerandis virtutibus, in procurando denique regni sui incremento, ita ut pro majori ejus bono nulli parcendum labori existimaret; nec aliter reipsâ fecit. Principes montium consimiles sunt (ut alibi dicimus) non tam, quòd cæli favoribus propiores sint, quàm quòd omnes temporum injurias ipsi excipiant: veluti depositarii quidam pruinæ & nivium, quæ colliquefactæ deinde defluant ab iisdem ad moderandam æstivo tempore agrorum sitim, & valles irrigandas; atque ut evecti altiùs corporibus suis umbram faciant aliis, & à solis ardoribus [h] eos tueantur. Ideo sacræ paginæ Principes Gigantes [i] vocant: grandiori enim staturâ opus habent, quos natura in lucem edidit, ut gubernandi onus humeris suis sustineant. Gigantes sunt, ut labores ferant, & gemant (quemadmodum Iobus [k] loquitur) sub aquis, quibus [l] populi & gentes significari solent; anguli denique [m] sunt, quibus Reip. ædificium innititur. Princeps, qui natum se non credit, ut idem præstet subditis, neque se parat ad tolerandas pro eorum commodo temporum injurias, montis dignitatem exuat, & vallem potiùs præoptet agere; si tamen ad otium privatum aspirare ei liceat, quem cælum ipsum ad aliorum gubernationem jam semel destinavit. Wambæ electo in Regem, & coronam recusanti è Gothis Proceribus Dux quidam gladio districto, nì moram gereret, minitari cœpit: *An unus*, inquiens, *totius gentis voluntati repugnes, tuæque tranquillitati communem omnium salutem posthabeas?* Eadem de caussâ nec Regi Ioanni Secundo in Parlamento Caracensi permissum fuit, ut regnum Filio Henrico transcriberet: quia nimirum hic admodum erat juvenis; ille verò eâ adhuc corporis constitutione, ut præesse porrò cum laude posset. E quibus liquidò apparet, Principes esse partem Reipublicæ, & certo quodam modo ei subordinari, tanquam instrumenta ad ejus conservationem necessaria, ita ut bona maláque eorundem ad Rempublicam pertineant; quemadmodum Tiberius [n] ad filios suos ajebat. Qui Davidem poscebant Regem, sic illi acclamabant: *Ecce nos, os tuum, & caro tua sumus*; ut significarent, ipsum esse, qui viribus

[h] *Quia factus est fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua, spes à turbine, umbraculum ab æstu.* Is. 25. 4.

[i] *Gigantes autem erant super terram in diebus illis. Isti sunt potentes a jaculo, viri famosi.* Gen. 6. 4.

[k] *Ecce gigantes gemunt sub aquis.* Job 26. 5.

[l] *Aquæ, quas vidisti, ubi meretrix sedet, populi sunt, & gentes, & linguæ.* Apoc. 17. 15.

[m] *Applicate huc universos angulos populi.* 1. Reg. 14. 38.

Mar. hist. Hisp. lib. 6. c. 12.

[n] *Ita nati estis, ut bona maláque vestra ad Rempublicam pertineant.* Tac. lib. 4. Annal.

2. Reg. 5. 1.

viribus ſuis ſuſtentare eos debeat, omnéſque eorum dolores ac labores in ſemetipſo quodammodo experiri.

§. Porrò Principem à puero ſic informare oportet,ut dominationis equum, dum tener eſt, domare diſcat ac regere: nam ſi ad ſolius arbitrii libitum enutrire eum voluerit, unà cum ipſo præceps ruet. Rationis fræno hìc opus eſt, habenis ſcientiæ politicæ, virgâ juſtitiæ, & calcaribus fortis generoſíque animi; opus, inquam, ut Princeps prudentiæ ſtapedibus firmus ſemper inſiſtat. Non quicquid ei in mentem venerit, faciendum eſt illicò, ſed quod honeſtum eſt ſolùm, ne fortè pietatem lædat, aut exiſtimationem, aut verecundiam, aut contra bonos mores [o] committat aliquid. Ne exiſtiment Principes, poteſtatem ſuam omnino abſolutam eſſe, ſed obſtrictam bono publico,& communi Statûs utilitati: non immenſam,ſed certis arctatam finibus,& multis caſibus expoſitam. Inſignem apparatum navalem Regis Philippi Secundi adversùs Angliam unicus ventus diſſipavit.

[o] *Facta, quæ lædunt pietatem,exiſtimationem,verecundiam noſtram, & ut generaliter dixerim, contra bonos mores fiunt,nec facere nos credendum eſt.* l. 15. ff. de condit. inſt.

§. Nôrit præterea Princeps, autoritatem ſuam ita ſupremam non eſſe, quin aliquid illius in ipſis remanſerit ſubditis, quod aut ab initio ii ſibi reſervârunt, aut iiſdem conceſſit poſtea ratio ipſa naturalis, ad defenſionem & conſervationem propriam contra Principem palàm injuſtum, aut tyrannum. Principibus bonis non omnino diſplicet libertas aliqua in ſubditis. Tyrannorum [p] eſt abſolutè dominari velle. A moderatâ ſubditorum libertate ſalus imperii & conſervatio dependet. Non magìs ſecurus eſt Princeps ille, qui potentior,ſed qui majori cum ratione potentior eſt. Nec minùs ſupremam obtinet poteſtatem, qui ſubditorum jura tuetur ac privilegia, quæ juſto titulo poſſident. Prudentiæ potiùs eſt ſinere, ut iis frui & gaudere poſſint liberè: nunquam enim ea Principis auctoritati derogant, niſi aut honorem ſuum iis lædi putet,aut ea omnino tollere cogitet. Satìs illi ſit Coronam ſuam eâdem tueri poteſtate,quâ Majores ipſius fecerant. Hoc ipſum fortè Deus per Ezechielem Principes monere voluit, (tametſi in alio ſenſu) cùm ei dixit: *Corona tua circumligata ſit tibi*; ſi quis eam laxet nimiùm,ei de capite facilè decidet.

[p] *Quomodo peſſimis Imperatoribus ſine fine dominationem, ita quamvis egregiis modum libertatis placere.* Tac. l. 4. Annal.

Ezech. 24. 17

SYM-

SYMBOLVM XXI.



E Iustitiæ centro Coronæ circumferentia ducitur. Neutiquam hâc opus foret, si absque illâ vivere liceret.

Hâc unâ Reges olim sunt fine creati,
Dicere jus populis, injustáque tollere facta.

Vetustissimi mortalium, nullâ adhuc malâ libidine, sine probro, scelere, eóque sine pœnâ & coërcitionibus agebant; neque præmiis opus erat, cùm honesta suopte ingenio peterentur, & ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. Tacit. lib. 3. Annal. Attamen crevit paulatim cum mundi ætate Malitia, & cautiorem virtutem reddidit, quæ sincera aliàs, & ab omni sol-

licitudine libera in terris morabatur. *Postquam nimirum exui æqualitas, & pro modestiâ ac pudore, ambitio & vis incedebat, provenêre dominationes.* Nam prudentia urgente necessitate, & naturali suadente lumine homines in civilem coëgit societatem, ubi & virtutes exercerent, ad quas ipsa impellit ratio, & uterentur voce articulatâ, quam Natura iis largita fuerat, ut sensa mentis & consilia invicem verbis explicando, alter alterum [a] instrueret, juvaret, defenderet.

[a] *Sermo verò datus est homini ad utile, & inutile, ac proinde justũ & injustum declarandum.* Arist. lib. 1. Polit. c. 2.

Constitutâ itaque civili istâ Societate, simul communi & tacitâ omnium consensione, in totâ illâ Naturæ lumine illustratâ exorta est Potestas quædam altior ad partium conservationem necessaria, quæ nimirum sua sceleribus supplicia, & virtutibus præmia decernendo in justitiâ, & pace omnes tueretur: quia tamen Potestas ista per universum corpus diffusa esse non potuit, ne aliàs summa in statuendo & exequendo nasceretur confusio; quia item necesse erat, ut alius imperaret, obediret alius, ultrò sese ipsi ea abdicârunt, in unum aliquem, aut paucos, aut etiam plures eam transferentes, quæ sunt tria illa Reipublicæ genera, Monarchia, Aristocratia, & Democratia. Et prima omnium quidem fuit Monarchia: nam initiò in suis quique familiis; deinde apud universum aliquem populum eum sibi homines præficiebant, qui aliis in virtute & probitate excelleret, cujus dextram (crescente paulatim auctoritate) sceptro honorârunt, & frontem diademate, in signum eminentiæ, & supremæ in alios potestatis, quam in ipsum contulerant, quæque in justitiâ potissimùm consisteret, quâ mediante populum sibi subjectum in pace tueretur, ac conservaret. *Ubi* enim *leges non tenent imperium, nulla est Respublica*, & cessat omne Regis officium, quemadmodum in Castellanâ Provinciâ accidit, quæ propter injustitias Ordonii & Froilæ exactis Regibus, per Iudices deinde gubernata fuit.

Arist. Polit. lib. 4. c. 4.

Mar. hist. Hisp. lib. 8. c. 3.

§. Iustitia isthæc solâ lege Naturali, absque insigni Reipublicæ periculo, rectè administrari non posset: cùm enim

enim illa ſit *conſtans & perpetua voluntas ſuum cuique* [b] *jus tribuendi*, multis expoſita foret periculis, ſi ab opinione & judicio Principis dependeret, & ſcripta non eſſet. Neque ſola ratio naturalis (quantumvis ab affectibus & paſſionibus libera) ſufficeret ad rectè ſemper judicandum in tantâ caſuum varietate, qui paſſim incidunt; atque adeò neceſſum fuit, ut longo rerum uſu atque experientiâ certis quibuſdam legibus tam pœnalibus, quàm diſtributivis ſeſe armarent Reſpublicæ. Illis quidem ad caſtiganda delicta; his verò ad ſuum cuique tribuendum. Pœnales leges adumbrantur per gladium, juſtitiæ Symbolum, id quod Trajanus ſignificare voluit, cùm ſtrictum aliquando enſem Præfecto Prætorio in conſpectu omnium porrigeret, diceretque: *Accipe ferrum hoc, & ſi quidem rectè imperium geſſero, pro me; ſin aliter, contra me hoc utere.* Æqualis illi utrinque acies eſt tam pro divite, quàm egeno. Non ex unâ parte obtuſus, acutus ex alterâ, ut uni parcat, & lædat alterum. Leges verò diſtributivæ denotantur per regulam ſeu amuſſim, quæ promiſcuè actiones omnium & jura [c] dimetitur. Ad hanc juſtitiæ regulam res omnes dirigere oportet, non contrà Regulam rebus accommodare, quemadmodum regula Lesbia, quòd è plumbo eſſet, inflexa facilè omnibus lapidum figuris ſeſe aptabat. Vtriſque legibus ſpiritum atque vigorem Princeps tribuere debet. Rex Alphonſus Sapiens dicere ſolebat, Regem cor & animam eſſe Reipublicæ: *Ca aſi como yaze el alma en el corazon del Ome, e por ella bive el cuerpo, e ſe mantiene; aſi en el Rey yaze la juſticia, que es vida, e mantenimiento del pueblo, i de ſu Señorio.* Et alibi ait, Regem idem eſſe ac Regulam, cujus hanc adfert rationem: *Ca aſi como por ella ſe conozen todas las torturas, e ſe enderezan, aſi por el Rey ſon conocidos los yerros, e emendados.* Rex & Lex non niſi unicâ diſcrepant literâ. Et quid aliud Rex, quàm Lex [d] loquens? quid Lex aliud, quàm mutus Rex? Et ita quidem Rex, ut ſola eſſet dominatura, ſi ipſa ſeſe explicare poſſet. Prudentia politica diviſit quodammodo Principum pote-

M 2 ſtatem,

[b] *Iuſtitia enim perpetua eſt, & immortalis.* Sap. 1. 15

Nicep. Call. l. 3. Eccl. hiſt. c. 23.

[c] *Legem ſcimus juſti, injuſtique regulam eſſe.* Seneca.

Lib. 5. tt. 1. p. 2.

Lib. 6. tit. 1. p. 2.

[d] *Verè dici poteſt Magiſtratum eſſe legẽ loquentem, legem autem mutum Magiſtratum.* Cic. de leg.

ſtatem, & tametſi in perſonis ipſis maneat integra, ex parte tamen eam ſubtiliter in chartam tranſtulit, & ſcriptam reliquit, atque oculis omnium expoſitam Majeſtatem, pro juſtitiæ exercitio, ut anticipatis hâc ratione per leges, ante ipſos etiam caſus, æquitate & caſtigatione, ſententiæ non aſſcriberentur arbitrio, aut paſſioni & commodo Principis, néve is in odium offenſionémque ſubditorum incurreret. Lex rigoris excuſatio eſt, elevatio gratiæ, inviſibile Principis brachium, quo Reipublicæ habenas moderatur. Nec alia via melior ad conciliandam auctoritatem, & ſubditos ad officium cogendos. Quare à legum præſcripto non recedendum, *neque utendum imperio, ubi legibus agi poſſit.* Quòd ſi viâ [e] facti procedat Princeps, vim ſuam ac robur perdunt leges. Culpa [f] pro innocentiâ habetur, & juſtitia [g] pro tyrannide; immò Principis poteſtas haud parum imminuitur: plus enim ſemper cum lege, quàm abſque illâ efficere poterit; Lex Principem conſtituit, tuetur, armat ac roborat. Niſi lex eſſet, nihil inter dominationem & ſubjectionem diſcriminis intercederet. Legibus, tanquam fundamentali petræ, non ſoli arbitrio vera innititur Politica. Regulæ ſunt bonæ gubernationis, & viæ regiæ rationis Statûs, per eas, tanquam per certas quaſdam lineas, Reip. navis ſecura navigat. Muri ſunt Magiſtratûs: oculi & anima civitatis, vinculum populi, ac frænum (figura præſentis Emblematis) quod eum regit [h] ac corrigit. Quin ipſa etiam tyrannis abſque iis ſubſiſtere non poteſt.

Tacit. lib. 3. Annal.

[e] *Minui jura, quoties gliſcat poteſtas.* Ibid.

[f] *Inauditi, atque indefenſi tanquam innocentes perierant.* Tac. lib. 1. Hiſt.

[g] *Opus juſtitiæ pax, & cultus juſtitiæ ſilentium, & ſecuritas uſque in ſempiternum* Iſ. 32. 17

[h] *Factæ ſunt autem leges, ut earum metu humana coërceatur audacia, tutáque ſit inter improbos innocentia; & in ipſis improbis reformidato ſupplicio, refrænetur audacia, & nocendi facultas.* Iſid. l. 2. etymol.

Inſtabilitati voluntatis, quæ tot affectibus & paſſionibus eſt obnoxia, immò per ſe cœca, rectè committi haud potuit juſtitiæ judicium; ſed neceſſum fuit, ut certis quibuſdam decretis & fixis ſtatutis à ratione & prudentiâ profectis, quæ perinde omnes, & abſque diſcrimine obligarent, illa in officio contineretur. Tales ſunt leges, quas pro caſibus futuris præteritorum dictavit experientia; cúmque ipſæ ſemet explicare nequeant, ſed nuda corpora ſint duntaxat, quæ vitam & intelligentiã mutuari debent à judicibus, quorum linguis loquuntur, aut calamis declarantur, & certis applicantur caſibus (nam

L. legibus C. de leg.

omnes

omnes universim comprehendere possibile non fuit) advertant sedulò Principes, quibusnam hominibus eas exponendas committant: neque enim hoc aliud est, quàm vitam suam, & præcipua gubernandi instrumenta iis concredere; factâ autem semel electione, prout oportet, exercitium & cursum justitiæ ordinarium ne impediant, sed Magistratui totum permittant. Etenim si Principes interpretari leges voluerint ultra id, quod aut Clementia finit, aut Epiikia, totum ædificium politicum corruet, & quæ firmare illud & sustentare debuerant, ruinam accersent potiùs. Neque enim tyrannis aliud est, quàm quædam legum oblivio & despicientia, dum Principes auctoritatem illarum sibi temerè arrogant. Hoc Roma olim deplorabat, tanquam potissimam servitutis suæ caussam, quòd nimirum [i] Augustus legum munia ad se traxisset, ut Imperium tyrannide premeret:

[i] *Insurgere paulatim, munia Senatûs, Magistratuũ, legum in se trahere.* Tac. lib. 1. Annal.

Postquam jura ferox in se communia Cæsar
Transtulit, elapsi mores, desuetáque priscis
Actibus, in gremium pacis servile recessi.

Claud.

Dum legibus Princeps os obstruit, malitiæ & vitiis illud laxat, ut Claudii [k] Imperatoris temporibus accidit.

[k] *Nam cuncta legum & Magistratuum munia in se trahens, materiam prædandi patefecerat.*

§. Tametsi verò leges salus sint Rerumpublicarum, utpote quibus hæ fundari solent & conservari; grande tamen nonnunquam iis creant periculum, quando illæ aut à pietate & ratione deflectunt, aut justum excedunt numerum: nam dum nimiùm multiplicantur, pariunt confusionem, & oblivioni traduntur, aut certè si servari omnes nequeunt, abeunt in contemptum. *Corruptissima Respublica, plurimæ leges.* Aliæ aliis adversantur, atque ansam præbent interpretationibus malitiosis, & opinionibus variis, unde lites oriuntur & dissensiones. Major populi pars in tribunalibus distinetur. Desunt homines pro colendis agris, pro officiis, pro militiâ. Pauculi probi multos improbos suis sustentant sumptibus, & mali quàm plurimi bonis dominantur. Fora sinus sunt piratarum, & tribunalia latronum nemora. Ii ipsi, qui custodes juris esse debuerant, durissima catena [l] servitutis sunt populo. Neque minùs gravantur Respublicæ nimiâ

Tac. lib. 11. Annal.

[l] *Deditque jura, queis pace & Principe uteremur: acriora ex eo vincula, inditi custodes.* Tac. lib. 3 Annal.

legum [m] copiâ, quàm ipsis vitiis. Qui multas condit leges, multos spargit murices, in quos omnes offendant. Ita Caligula, qui innocentiæ struebat insidias, varia sanciebat edicta, minuto scripta charactere, ut difficulter legi possent: & Claudius die uno viginti publicabat, quibus populum sic obruebat, ut plus laboris esset ea memoriâ comprehendere, quàm reipsâ dare effectui. Idcirco Aristoteles dicebat paucas leges sufficere, pro gravioribus casibus, reliquos judicio naturali reliquendos. Nullum damnum intestinum Reip. gravius, quàm nimia Legum multitudo. Hinc in gravissimorum delictorum pœnam Deus olim minitabatur [n] Israëli, quòd multiplices iis leges daturus esset. Cui bono ita facilè novas antiquis adjicere, si nullus sit casus, qui non evenerit aliàs, nec ullum incommodum, quod antè non expenderit, aut cui non paraverit remedium observatio diuturna, atque experientia? *Super omnibus negotiis meliùs atque rectiùs olim provisum.* Quæcunque nunc remedia in Hispaniâ arbitrium pro recèns inventis habet, omnia in antiquis regni Legibus reperientur. Harum custodia gratior erit populo, & minus odii conciliabit Principi, quàm aliarum novarum promulgatio. In illis conquiescit judicium; in his vacillat & fluctuat. In illis elucet cura; per has in discrimen venit existimatio. Illæ cum securitate innovantur; hæ sine periculo induci non possunt. Nova experiri remedia, est salutem, & vitam in discrimen adducere. Multæ herbæ, antequam sciretur, quomodo præparandæ essent ad usum, venenum fuère. Meliùs gubernatur Respublica, quæ statas habet leges, etsi imperfectas, quàm illa, quæ frequenter easdem immutat. Vt significarent antiqui [o] Leges debere esse perpetuas, tabulis æreis eas consignabant, & Deus insculpsit in [p] lapide æterno digito suo exaratas. Has ob caussas etiam Augustus sic Senatum hortatus est: *Positas semel leges constanter servate, nec ullam earum immutate. Nam quæ in suo statu, eadémque manent, etsi deteriora sint, tamen utiliora sunt Reipublicæ his, quæ per innovationem, vel meliora inducuntur.* Nullum est regnum, quod Legibus sufficientibus instructum non sit: illud solùm cavendum,

[m] *Vt ʃ. antehac flagitiis, ita nunc legibus laborabatur.* Tac. l. 3. Annal.

Tranch. in Claud.

[n] *Quia multiplicavit Ephraim altaria ad peccandum: factæ sunt ei aræ in delictum; scribam ei multiplices leges meas.* Os. 8. 11.

Tac. lib. 14. Annal.

[o] *Vsus æris ad perpetuitatem monumentorũ jam pridem translatus est tabulis æreis, in quibus constitutiones publicæ inciduntur.* Plin. lib. 34. c. 1.

[p] *Dedítque Dominus Moysi, completis hujuscemodi sermonibus, in monte Sinai, duas tabulas testimonii lapideas, scriptas digito Dei.* Exod. 31. 13.

Dion. l. 52.

vendum, ne interpretationum varietas eas magis dubias reddat & obſcuras, ac lites ſuſcitet; cui rei ante omnia parandum remedium: id quod facilè fieret in Hiſpaniâ, ſi Rex aliquis, non minùs hoc nomine illius reparator, quàm Pelagius, controverſias omnes ad breves contraheret terminos, & relicto jure civili, Legibus patriis uteretur non minùs prudentibus & doctis, quàm juſtis. Illud eſt, quod Rex Reccesvinthus intendebat, cùm diceret in quâdam lege ſui libri, quem *Fuerojuzgo* inſcribit: *E nin queremos, que de aqui adelante ſean uſadas las leyes Romanas, nin las eſtrañas.* Rex quoque Alphonſus Sapiens Iudicibus ſeriò præcepit: *que los pleitos ante ellos los libren bien, e lealmente lo mas aina, e mejor que ſupieren, e por las leyes deſte libro, e non por otras.* Idem poſtea confirmârunt Rex Ferdinandus & Ioanna, uti & Rex Alaricus, qui graves intentavit pœnas judicibus, ſi allegationes Legum Romanarum admitterent. Neque ſupremæ juriſdictioni parum derogat, alienis gubernari Legibus. Video duo contrà dici poſſe: unum eſt, cùm Leges iſtæ linguâ Caſtellanâ conſcriptæ ſint, fore ut Latina peſſum iret, ſi Iuriſprudentiæ profeſſores in illis ſolis perdiſcendis & explicandis omne ponerent ſtudium. Præterquam quòd abſque notitiâ juris civilis, unde iſtæ trahunt originem, rectè intelligi nequeant. Alterum eſt, cùm in omnibus penè Europæ Nationibus commune ſit jus civile, ſecundùm quod cauſſæ decidi ſolent, & dijudicari in Parlamentis & Curiis exteris jura & controverſiæ Principum, plurimùm proinde referre, ſi Viros habeant in dicto jure probè multúmque exercitatos. Verùm iſtis incommodis facilè occurri poterit aliter, ſi nimirum aliquas juris civilis cathedras in univerſitatibus dotent & erigant, quemadmodum in hoc ipſo genere fecit (tametſi aliis de cauſſis) Rex Ferdinandus Catholicus, ſic inquiens: *Empero bien queremos, i ſuffrimos, que los libros de los derechos, que los ſabios antiguos hizieron, que ſe lean en los eſtudios generales de nueſtro Señorio, porque ai en ellos mucha ſabiduria; i queremos dar lugar, que los nueſtros Naturales ſean ſabidores, e ſean porende mas honrados.* Quòd ſi tamen illud omnino fieri nequeat, duo memorati

l.8.& 9.tt.1. l.2. For.

Lib.6. tit.4. p.3.

l.3. tt.1. lib. 2. Recop.

morati abuſus corrigi ſic poterunt. Primus quidem, hoc eſt, nimia illa librorum multitudo, qui in Hiſpaniam aſportantur, ſimpliciter illud vetando: magìs quippe eſt ad loculos emungendos, quàm ad doctrinam comparandam, neque Typographia aliud hodie ſunt, ac nundinationes & mercaturæ. Varietate illâ confunduntur ingenia, intricatur judicium, & hæret dubium. Minus damni metuendum foret, ſi deficientibus Legibus ſcriptis pro controverſiâ aliquâ decidendâ, Ratio ipſa naturalis tanquam lex viva præ oculis eſſet, quàm rimari juſtitiam in tam obſcurâ nocte tot opinionum diverſa ſentientium, pro utrâque parte; unde fit, ut res planè arbitraria fiat, & corruptelis ac paſſioni locus ſit. Alter abuſus eſt litium prolatio, quas contrahere oportet; quomodo Mediolani fieri cupiebat Rex Philippus II. quando eâ ſuper re cum Senatu deliberationem inſtituit. Quo in negotio non communi ſolùm ſubditorum utilitati conſulere voluit, ſed etiam, ut in ſtatu illo, qui quaſi propugnaculum eſt Monarchiæ totius, & theatrum Martis, pauciores togati eſſent, quàm qui ſaga ſumerent. Idem conati ſunt Imperatores, Titus, & Veſpaſianus, Carolus V. Reges Catholici, Rex Petrus Luſitanus, & Rex Aragoniæ Iacobus Primus, & Rex Franciæ Ludovicus XI. Nullus tamen hoc inſtitutum ad effectum omnino perducere potuit, nec ſperare licet, ut fiat ab aliquo alio, eò quòd ad corrigenda tribunalia opus ſit in conſilium vocare ipſos judices, quorum intereſt ſemper, lites proferri longiùs, non ſecùs ac militum, ut bella diutiſſimè durent. Sola neceſſitas Sereniſſimam Reginam Iſabellam, dum Hiſpali moraretur, impulit, ut ex arbitrio proprio iſto remedio uteretur: longas enim moras pertæſa, lites omnes coram opitulantibus doctiſſimis & expertis Viris, componebat, abſque forenſi ſtrepitu, abſque proceſſuum & informationum accumulatione; feliciter ſanè, ut experientia docuit. Magnâ cum prudentiâ Cantores Helveti Remp. ſuam moderantur, quia nulli inter eos Iureconſulti. Oretenus in conſilio cauſſæ proponuntur: audiuntur teſtes, & abſque ullius rei ſcriptione, præterquam ſententiæ, mox deciduntur. Magìs litiganti expedit cita

Anton. Nebriſſ. dec. 1. lib. 7. c. 6.

cita condemnatio, quàm ſententia etiam propitia, poſt longam multorum annorum contentionem. Qui hodie ſerit litem, palmam ſerit; quæ cùm fert fructum, pro alio fert. *Non fuerint concordes unquam, aut interamantes cives, ubi mutuæ multæ lites judiciales ſunt, ſed ubi eæ breviſſimæ & pauciſſimæ.* Minimùm ergo pauci ſint Iureconſulti, Procuratores, & Notarii. Quomodo quieta eſſe poterit Reſpublica, in quâ multi, ut vitam ſuſtentent, lites excitant? Quam reſtitutionem ſperare ſpoliatus poterit, ſi tam multi eum antè expolient? Et licèt omnes viri probi eſſent, non tamen ideo inter multos ſincerior erit juſtitia, ſicut nec ſemper unam infirmitatem feliciùs curant plures Medici. Nec è re boni publici eſt, ut cum jacturâ tranquillitatis communis, & Fortunarum civium, nimiâ cum diligentiâ jura cujuſque vocentur in examen, mediocris ſufficit & moralis. Plato.

§. Nec minus detrimenti adfert multitudo ſanctionum pragmaticarum, ad moderandum luxum veſtium, & ſumptus ſuperfluos: nam plerumque ejuſmodi edicta cum contemptu excipiuntur, & vix unquam executioni mandari poſſunt. Luna eadem, quæ ea ſancit, viciſſim abolet. Sibyllarum reſponſa ſunt in foliis arborum, ventis tradita. Inobedientia, ſi ſemel obtinuerit, magìs [q] inſolentem & ſecuriorem luxum faciet. De Principis exiſtimatione agitur, quando remedia, quæ ipſe præſcripſit, aut effectum non habent, aut non adhibentur. Edicta Margaritæ Auſtriacæ Ducis Parmenſis, quia executio defuit, plurimùm de auctoritate ejus detraxêre in Provinciis Belgicis. Quare dubitari meritò poſſet, num tolerabilius malum ſit luxus [r] moderatus, quàm prohibitio, cui nemo paret; aut num ſatiùs ſit diſſimulare *potiùs prævalida & antiqua, quàm hoc aſſequi, ut palàm fiat, quibus flagitiis impares ſint* Principes. *Si prohibita impunè tranſcenderis, neque metus ultrà, neque pudor eſt.* Si leges haſce & pragmaticas circa mores corrigendos in ſemetipſo exprimeret Princeps, fieri fortaſſe poſſet, ut adulatio, aut inclinatio naturalis, quâ minor majorem, ſubditus Principem facilè æmulatur, plus efficeret, quàm ipſe legum rigor, ſine auctoritatis periculo. Ibid.

[q] *Tot à Majoribus repertæ, tot quas Divus Auguſtus tulit, illæ oblivione, hæ (quod flagitioſius eſt) contemptu abolitæ ſecuriorem luxum fecêre.* Tacit. lib. 3. Annal.

[r] *Num coërcitio plus damni in Remp. ferret: quàm indecorum attrectare, quod non obtineretur, vel retentum ignominiam & infamiam virorũ illuſtrium poſceret.* Tacit. lib. 3. Annal.

Parſi-

Parſimoniam, quam introducere non potuerunt leges Sumptuariæ, ſolo ſuo exemplo introduxit Veſpaſianus [f] Imperator. Principem imitari ſervitus eſt, quam ſuaviorem reddit adulatio. Faciliùs Naturam in ſuis errare operibus, ajebat Theodoricus Gothorum Rex, quàm Rempublicam à moribus ſui Principis deſciſcere. In hoc tanquam in ſpeculo actiones ſuas componit populus:

[f] *Sed præcipuus adſtricti moris autor Veſpaſianus fuit, antiquo ipſe cultu, victuque obſequium inde in Principem, & æmulandi amor validior, quàm pœna ex legibus, & metus.* Tacit. lib. 3. Annal.

——— Componitur orbis
Regis ad exemplum, nec ſic inflectere ſenſus
Humanos edicta valent, quàm vita Regentum.

Claud.

§. Conſuetudines Leges ſunt, non in chartâ ſcriptæ, ſed in animo, & memoriâ omnium, & tantò gratiores, quantò minùs mandata ſunt aliorum, ſed arbitrium potiùs ſpontaneum, & certa quædam libertatis ſpecies: atque adeò eadem communis conſenſio, quæ eas in Rempublicam introduxit primùm, & quaſi uſu ipſo præſcripſit, ut loquuntur, earundem eſt tenaciſſima; neque ullo modo cedit hìc populus, quantumvis malæ ſint, & ideò immutari eas deceat; eò quòd plùs eâ in re communis valeat opinio, quâ, poſtquam ab Anteceſſoribus approbatæ ſemel fuerint, certò ſibi perſuadet, juſtas eas eſſe, & rationi conſentaneas; quàm alia quæcunque argumenta, immò quàm illa ipſa incommoda, quæ in illis deprehendit. Quamobrem majoris prudentiæ eſt tolerare eas, quàm penitùs tollere. Ii Principum *tutiſſimè agunt, qui præſentibus moribus, legibúſque, etiam ſi deteriores ſint, minimùm variantes Rempublicam adminiſtrant.* Si tamen aut Virtuti, aut Religioni adverſantur, magnâ cum dexteritate corrigere eas oportet, & ſenſim diſponere populum, ut rationis capax evadat. Rex Froila in grave multorum incurrit odium, quòd conſuetudinem, quâ Clericis matrimonia permittebantur, abrogâſſet jam antè introductam à Witizâ, & Græcorum exemplo roboratam.

Thucyd.

§. Si Reſpublica bene conſtituta non ſit, neque dociles aut diſciplinæ capaces animi, parum leges [t] proficient. Quò, credo, innuit Solon, quando rogatus, ecquænam Leges eſſent meliores, reſpondit: *Illæ, quibus utitur populus.* Medicinæ mor-

[t] *Quid leges ſine moribus vanæ proficient?* S. Aug.

næ morbis incurabilibus adhibitæ, nihil quicquam profunt.

5. Vanæ denique erunt leges, quas Princeps, qui promulgat, non etiam exemplo suo & vitâ firmet ac roboret. *Digna vox est Majestate Regnantis, legibus alligatum se profiteri.* Suavis populo videtur lex illa, cui Legislator ipse obedit. l. 4. C. de Leg.

In commune jubes si quid, censésve tenendum,
Primus jussa subi, tunc observantior æqui
Fit populus, nec ferre vetat, cùm viderit ipsum
Autorem parêre sibi. Claud.

Leges, quas tulit Servius Tullius, non pro populo erant solùm, sed *queîs etiam Reges obtemperarent:* per illas controversiæ Principem inter & Subditos dijudicari debent, uti de Tiberio [v] refert Tacitus. [*] *Tametsi legibus soluti sumus, tamen* (dicebant Severus & Antonius Imperatores) *secundùm illas vivimus.* Non obligat Principem vis legis præcisè, sed ratio, cui innititur, quando ista naturalis est, & communis omnibus, non peculiaris subditis, ad bonam earundem gubernationem: quia in tali casu legum custodia ad hos solos pertinet; quanquam, si res permiserit, valde conveniat etiam Principem iis se conformem gerere, ut aliis tantò suaviores sint. In isto positum videtur mysterium mandati illius, quo Deus quondam præcepit Ezechieli, ut volumen [x] comederet, ut nimirum videntibus aliis, quòd ipse primus leges degustâsset, & instar mellis dulces expertus esset, omnes tantò faciliùs istud imitarentur. Adeò subjecti sunt Legibus Reges Hispaniæ, ut Fiscus in caussis patrimonii regii eandem aleam subire debeat, quàm quivis alius subditus, & in casu dubio pro condemnato habeatur. Ita statuit Philippus II. & cùm aliquando ejusdem Nepos Philippus IV. Seren. Vestræ Pater coràm præsens adesset, & in Consilio regio singulorum exquirerentur suffragia in caussâ aliquâ ad Cameram pertinente, neque in Iudicibus integritas defuit, aut constantia ad illum condemnandum; neque in ipsius Majestate rectitudo animi, ad audiendum illos benignè, & absque omni indignatione. Felix Respublica in quâ caussæ [y] Principis deterioris conditionis sunt.

Tacit. lib. 3. Annal.

[v] *Si quando cum privatis disceptaret, forum & jus.* Tacit. lib. 1. Annal

[*] l. 3. C. de test.

[x] *Fili hominis comede volumen istud Et comedi illud; & factum est in ore meo, sicut mel dulce.* Ezech. 3. 1. & 3.

[y] *Quæ gloria tua est præcipua, sæpè vincitur Fiscus, cujus mala caussa nunquã est, nisi sub bono Principe.* Plin. in Pan.

SYM-

SYMBOLVM XXII.



TAMETSI populi consensus justitiæ potestatem contulerit in Principes; immediatiùs tamen illam à Deo recipiunt, tanquam ejus in temporalibus Vicarii. Aquilæ regiæ sunt, Iovis Ministri, qui fulmina ejus administrant, & vicem sustinent, ad decernenda vitiis [a] supplicia, & justitiam exercendam: quâ in re tribus præcipuis Aquilæ dotibus opus habent. Acie oculorum ad delicta cognoscenda: alarum levitate, pro executione: robore unguium, ne in illâ deficiant. In recessu Galæciæ penitùs abstruso & abdito effugere non potuit acutissimos oculos Regis Alphonsi Septimi, cognomento

[a] *Dei enim Minister est: vindex in irã, ei qui malum agit.* Rom. 13. 4.

Mar. hist. Hisp. lib. 10. c. 2.

mento Imperatoris, injuria illa, quam agricolæ cuidam intulerat nonnemo ex Hispaniæ Nobilibus; quin incognitus abiit evestigiò, sumpturus ab illo pœnas, celeritate tantâ, ut priùs homini manus injiceret, quàm ille de adventu ejus quicquam rescifcere potuerit. O vivam & ardentem legis animam! seipsum judicem & executorem constituere, ut vindicetur injuria homini pauperculo illata,& in potentis tyrannidem tam acerbè animadvertere. Idem fecit Rex Ferdinandus Catholicus, qui cùm aliquando Medinæ campi degeret, clàm Salmanticam profectus, comprehendit Rodericum Maldonatum, qui in castro Monleon immanes tyrannides exercebat. Quis leges transgredi auderet, si semper in metu esset, ne simile quid sibi accideret? Vnus istiusmodi casus regnum integrum erudire potest, & ritè componere. Attamen non semper expedit Majestatem regiam ejusmodi imitari exempla. Quando Status Regni benè dispositus est; quando sedent pro tribunalibus caussarum cognitores; quando viget adhuc legum metus, in eo casu sufficit, Principem elaborare in eo,ut ministrorum adminiculo justitiæ ratio habeatur. At verò, ubi turbata sunt omnia, quando jacet & spernitur Regis auctoritas, quando vacillat obedientia, uti illis fiebat temporibus; non obesset similis aliqua subita & gravis animadversio, ut subditi potentem Regis manum formidare incipiant, intelligántque, perinde atque in corpore humano,ita in Regno animam Majestatis esse totam in toto,& totam in quâlibet parte. Admodum tamen expediet moderari rigorem, quando Respublica malè affecta est, & vitia consuetudine roborata: nam si virtus nimis etiam acerbè errata ferat, & uno quasi impetu corrigere velit omnia, crudelitas videbitur potiùs, quàm justitia. Cum tempore curandum, quod cum tempore debilitari cœpit. Præcipitare cum medicinâ, periculosa res est, & quæ facit interdum, ut furorem concitatæ multitudinis Princeps experiri cogatur. Plus dissimulatione & dexteritate efficitur,quâ in re mirè excelluit Rex Ferdinandus Catholicus; & in eo deceptus fortè fuit Rex Petrus, quòd viam severitatis solùm insisteret, unde Crudelis

Mar. hist. Hisp.

nomen adeptus eſt. Tametſi verò una ſimplex virtus ſit juſtitia, pro temporum tamen varietate, varios operatur effectus. Nonnunquam populus illam omnino reſpuit, immò per illam magìs magíſque inſoleſcit: aliàs idem agnoſcit nimiæ ſuæ licentiæ damna, & quoad poteſt, collaborat cum Principe, ut medelam adferat, quin ipſemet aſperrima quandoque ſuggerit media contra ſuam libertatem, quo modo abſque ullo periculo Princeps Severi nomen adipiſcitur.

§. Nunquam impunita dimittat Princeps paucorum ſcelera in Rempublicam commiſſa; ſi multorum ſint, condonet faciliùs. Agrippâ Tiberii juſſu è vivis ſublato in Inſulâ Planaſiâ (in quam fuerat relegatus) ſervus quidam cineres ejus clandeſtinè ſuſtulit, & Agrippam ſe finxit, cui formâ erat ſimillimus. Fidem habuit Romanus Populus, & famâ per Imperium vulgatâ, tumultus exortus eſt cum præſentiſſimo motuum civilium periculo. Sed Tiberius mox ſervum comprehendi juſſit, & clàm omnibus extremo ſupplicio affici. *Et quanquam multi ex ejus domo equites ac Senatores ſuſtentâſſe opibus, juviſſe conſiliis dicerentur*, noluit tamen, ut eâ de re quiſquam loqueretur. Triumphavit crudelitatem Prudentia, & ſilentio ac diſſimulatione tumultum omnem ſedavit.

Tacit. lib. 2. Annal.

§. Minoribus delictis Princeps veniam det, grandiora pœnis coërceat. Pœnitudine interdum contentus ſit, id quod Tacitus[b] in Agricolâ collaudavit. Non imperat meliùs, qui acriùs caſtigat; ſed qui excuſat cum prudentiâ, eâque moderatione, ut ne plectendi anſam porrò præbeat; prorſus ſicut chirurgo nemo honori tribuit, ſi multa brachia & tibias reſecet. Nemini odio eſt Princeps, qui caſtigat, ſi cum animi dolore, & invitus id faciat; ſed quem puniendi delectat occaſio, quíve illam ſtudioſè captat, & prenſat. Caſtigare ad exemplum & correctionem, eſt miſericordiæ; culpam verò inquirere ex paſſione, & ad Fiſcum ditandum, tyrannis eſt.

[b] *Parvis peccatis veniam, magnis ſeveritatem cōmendare; nec pœnâ ſemper, ſed ſæpiùs pœnitentiâ contentus eſſe.* Tac. in vitâ Agric.

§. Non permittat Princeps, ut ullus tam potentem ac legibus ſolutum ſe exiſtimet, ut opponere ſeſe audeat iis, qui Miniſtri ſunt juſtitiæ, & poteſtatem ejus ac munus repræſentant; aliàs diu firma non conſiſtet columna[c] Reipublicæ.

[c] *Hanc P. C. curam ſuſtinet Princeps, hâc omiſſâ funditus Rempub. trahet.* Tacit. lib. 3. Annal.

Vbi

Vbi ſemel audacia illa invaluerit,paulatim corrodet eam contemptus, & diruet. Præcipuum Monarchiæ Hiſpanicæ fundamentum, & quod eam tantopere evexit, ac etiamnum tuetur, eſt inviolata illa Iuſtitiæ cuſtodia,& rigor,quo Reges ſanctiſſimè ſemper curârunt,ut in honore & pretio ab omnibus haberetur.Nulla illius violatio toleratur impunè,quantumvis magna ſit delinquentis dignitas vel auctoritas. Cordubæ Iudex quidam aulicus ex mandato Regis Ferdinandi Catholici in delictum aliquod inquirebat, quem cùm deinde Marchio de Puego conjeciſſet in vincula, tantopere offenſus fuit Rex, ut tot inſignia obſequia totius familiæ iſtius de Corduba, impedire non potuerint, quin acriter & ſeverè in eum animadverteret,poſtquam ſe totum manibus ejus regiis permiſiſſet,hortatu Magni Ducis, qui probè perſpectam habens delicti gravitatem, quæ veniam non mereretur, & Regis conſtantiam in tuendâ auctoritate & exiſtimatione juſtitiæ, & Miniſtrorum illius, eidem auctor fuerat, ut ad Regis pedes ſe ſupplex advolveret: quod ſi faceret, promittebat fore, ut delictum eâ ratione expiaret; ſin minus, ſciret certò, ſibi pereundum. Mar. hiſt. Hiſp. lib.29. c. 13.

§. Nec ſolùm punire debet Princeps offenſas contra perſonam ſuam propriam, aut ſupremam Majeſtatem ipſo gubernante, factas; ſed eas etiam, quæ ſub regimine præterito commiſſæ fuêre, tametſi id ſub hoſtium poteſtate tum fuerit: exempla enim inobedientiæ aut contemptûs diſſimulata, aut etiam coronata præmiis, periculoſa ſunt etiam Succeſſoribus. Dignitas ſemper eadem eſt, ſponſa ſemper illius,à quo poſſidetur; quare cauſſam ſuam facit, quiſquis pro honore ejus ſollicitus eſt, tametſi is antè læſus fuerit. Nullam Princeps poſt ſe derelinquere debet memoriam ullius, qui audaciam iſtam ſeſe opponendi Magiſtratui impunè tulerit. Nam ſi ſemel ſibi perſuaſerint ſubditi,poſſe ſeſe ſuam ſtabilire Fortunam, aut paſſioni ſuæ facere ſatìs morte aut offensâ Principis, nemini ſecuro vivere licebit. Punitio audaciæ adversùs Anteceſſorem commiſſæ, Succeſſoris eſt ſecuritas, & cautio omnibus, ne idem tentare audeant. His rationibus permotus Vitellius interfici juſſit, quotquot libellos ſupplices illi obtu-

lerant, quibus mercedem flagitabant præstitæ operæ in occisione [d] Galbæ. Vt quisquis alios habet, sic vicissim haberi solet. Dum Iulius Cæsar præciperet, ut Pompei statuæ erigerentur, firmavit suas. Nisi conspirent Principes contra contemptum & infidelitatem, & auctoritas periclitabitur, & fidelitas.

[d] *Non honore Galbæ, sed tradito Principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ultionem.* Tac. lib. 1. Hist.

§. Quando in casibus delicti par est omnium conditio, ne conniveant Reges cum aliis, alios [e] puniant: nihil enim eos magis reddet invisos, quàm ista æqualitas. Vnde Ægyptii paritatem, quæ servanda est in justitiâ, per pennas Struthionis significabant ex utrâque parte æquales.

[e] *Cavendum est, ne iisdem de caussis alii plectantur, alii ne appellentur quidē.* Cic. de Off.

§. Magna Principis prudentia est, eo uti castigationis genere, ut cum minori delinquentis damno expietur culpa, & offensa facta Reipublicæ. Turbabant Galæciam Viri quidam Nobiles, & tametsi capitis rei essent, accersivit eos ad se Rex Ferdinandus IV. & in muneribus militaribus occupavit; quo factum, ut nonnullos castigaret hostis, alios belli asperitas, & labores, atque ita provincia illa quieti pristinæ restitueretur.

Mar. hist. Hisp. lib. 15. c. 9.

§. Quemadmodum Pacis tempore prosunt quàm plurimùm Iustitia & Clementia, ita in bello præmium & pœna: quia grandia ibi pericula, quæ sine spe magnâ superari non solent, nec solo metu licentia morum & dissolutio coërceri possunt. *E sin todo esto* (ajebat Rex Alphonsus Sapiens) *son mas dañosos los yerros, que los Omes fazen en la guerra, ca assaz abonda à los, que en ella andan de averse de guardar del daño de los enemigos, quanto mas del, que les viene por culpa de los suyos mesmos.* Eapropter Romani diversis pœnarum & infamiæ generibus afficiebant milites, qui officio suo deessent, aut in periculis, aut in disciplinâ militari; quo fiebat, ut punitionem magis, quàm hostem metuerent, malléntque in prælio gloriosam mortem oppetere, quàm honoris posteà aut vitæ facere jacturam cum ignominiâ perpetuâ. Nemo istis temporibus signa sua turpi fugâ audebat deserere, quia nusquam in Imperio securus degere poterat. Hoc nostro tempore milites fugitivi non solùm non puniuntur ad patrios reversi

In Proh. tt. 28. p. 2.

versi Lares; sed pugnæ etiam se subducentes, Milano Neapolim abeunt, & tanquam sub alio Principe hactenus meruissent stipendia, cum insigni damno tam obsequiorum suæ Majestatis, quàm factorum sumptuum, in Regis militiam denuò adscribuntur. Quâ in re Vice-Regibus, vellem, ante oculos propositum esset exemplum Romani Senatûs, qui tametsi post prælium Cannense vel maximè egeret copiis, induci tamen nunquam potuit, ut sex illa Romanorum millia, quæ Hannibal offerebat, redimeret, parum iis tribuendum ratus, qui si gloriosam mortem voluissent occumbere, non cum infamiâ capi se permisissent.

§. Errata Ducum per ignorantiam commissa dissimulanda sunt potiùs, quàm punienda, ne pœnæ aut reprehensionis metus eos reddat timidiores. Accedit, quòd insignis etiam prudentia in casibus bellicis falli quandoque soleat; unde misericordiâ digni sunt magìs, quàm castigatione. Varro ad Cannas victus fuerat prælio, & Romam redeunti Senatus obviam processit, gratias acturus, quòd in tantâ clade non penitus rem omnem desperâsset.

§. Si quando dissimulare non licet, sed omnino exercenda justitia, animo prompto id fiat & forti. Qui in occulto eam exequitur, Sicario similior est, quàm Principi. Qui suam ipse auctoritatem, quam habet à Coronâ, arctat & constringit, aut de potestate suâ, aut suis meritis dubitat. E diffidentiâ, quâ Princeps sibi ipse in agendo diffidit, contemptio nascitur apud populum, cujus talis ferè est opinio (ut alibi diximus) qualem Princeps de se ipse concipit. Perdidit existimationem suam apud subditos Rex Alphonsus Sapiens, quando justitiam secretò exercere visus est. Tunc expediret fortasse, cùm ea est perturbatio temporum, ut majora timeantur pericula, nisi punitos antè videat populus, quàm comprehensos seditionis auctores. Ita *Tiberius pœnam* servi *illius*, qui Agrippam se finxerat, *palàm non ausus, in secretâ palatii parte interfici jußit, corpúsque clam auferri*. In aliis casibus fortiter Princeps suo fungatur officio, quod Dei & populi nomine sustinet. Iustitia namque fuit, quæ sceptrum illi in manus dedit, &

Mar. hist. Hisp. lib. 22. c. 6.

Tacit. lib. 2. Annal.

porrò conservatura est. Illa mens est Dei: harmonia Reip. & Majestatis præsidium. Meminerint tamen Principes in locum Patrumfamilias se successisse, immò reverà tales esse adhuc ratione subditorum, proindéque Iustitiam Clementiâ temperent. Oportet, ut bibant peccata populi, quod Deus S. Petro significavit per vas illud animalium immundorum cælitùs demissum, è quo comedere [f] illum jussit. Struthionis stomachum Princeps habeat oportet, tam misericordiâ calidum, ut ferrum digerat; & simul Aquila sit cum Iustitiæ fulmine, quæ feriendo unum, multis minitetur. Si omnes, qui delinquunt, puniendi forent, nemo superesset, cui Princeps imperaret: *vix enim quisquam adeò mali expers, ut non aliquam mortem mereatur. Ca como quier* (verba sunt Alphonsi Regis) *que la Iusticia es muy buena cosa en si, e de que debe el Rey siempre usar: con todo eso fazese muy cruel, quando a las vegadas no es templada con Misericordia.* Non minus periculi est Coronæ, vitæ & Statibus à justitiâ, si extrema illa sit, quàm ab injustitiâ. Rex Ioannes II. exemplo sit, quid quòd plus æquo severus esset, valde se Populo invisum reddidit: & Rex Petrus Crudelis regno pariter, & vitâ propterea exutus fuit. Nexis semper manibus incedant Iustitia & Clementia, copulatæ inter se, quasi partes sint unius ejusdémque corporis, nec unquam unâ istarum aliter uti liceat, quàm ut ne offendatur altera. Hâc reor de causâ non dedit Deus gladium igneum, (quo paradisus custoditur) in manus Seraphino alicui, qui totus amor est, & misericordia: sed Cherubino, spiritui scientiæ, qui meliùs nôsset Iustitiã cum Clementiâ [g] temperare. Nihil pernitiosius Principe, ultrà quàm par est, clemente. Nervæ temporibus dici solebat, pejus esse Principi subjici, qui omnia, quàm qui nihil permitteret. Quare haud minùs crudelis est, qui omnibus veniam dat, quàm qui nemini. Nec minùs noxia est Populo clementia nimia, quàm [h] crudelitas, & graviùs interdum impunitate & indulgentiâ peccatur, quàm ipso delicto. Nimiam etiam audaciam sumit Malitia, cùm veniam sibi pollicetur. Æquè cruentum fuit Regis Henrici Quarti imperium ob nimiam ejus Clementiam (nisi tamen omissio

dicenda

[f] *In quo erant omnia quadrupedia, & serpentia terræ, & volatilia cæli: & facta est vox ad eum: Surge Petre, occide & manduca.* Act. 10. 12.

Tacit. lib. 2. Annal.

Lib. 2. tt. 10. p. 2.

[g] *Collocavit ante Paradisum voluptatis Cherubin, & flammeum gladium.* Gen. 3. 24.

[h] *Felieiores enim sunt improbi, supplicia luentes, quàm si eos nulla justitiæ pœna coërceat.* Boët. l. 4. Phil.

dicenda ſit potiùs) quàm illud Regis Petri, cognomento Crudelis, ob ejuſdem immanitatem. Clementia, & Severitas, illa effuſa, hæc moderata, amari [i] faciunt Principem. Qui ita dextrè & prudenter virtutes iſtas miſcere noverit, in gubernatione errare non poterit, immò tota illa ſuavis quidam concentus erit, & harmonia, ſicut quæ ex ſonis acuto & gravi inter ſe contemperatis [k] conficitur. Cælum fruges procreat roris ſui benignitate, & rigore pruinæ ac nivium tutatur eas, & altioribus defigit radicibus. Si Deus clemens non eſſet, vereretur illum quidem timor, at non obſervaret cultus. Vtraque virtus & timeri eum facit, & amari. Ideo Rex Alphonſus Aragonius dicere ſolebat: *Iuſtitiæ beneficio probos mihi devincio; Clementiâ improbos.* Vna ad timorem impellit; altera ad amorem obligat. Confidentia veniæ audaces facit Subditos, & Clementia nimia parit contemptum, gignit irreverentiam, & peſſundat Reſpublicas.

[i] *Mirúmque amorem aſſecutus erat effuſæ clementiæ, modicus ſeveritate.* Tacit. lib. 6. Annal.

[k] *Miſericordiam, & judicium cantabo tibi Domine.* Pſ. 100. 1.



SYMBOLVM XXIII.



NVLLI Alchimistæ majores, quàm Principes, qui rebus pretium ponunt, quod de se non habent, hoc ipso, quòd eas in virtutis [a] præmium proponant aliis. Invenerunt Romani Coronas varias, Murales, Civiles & Navales, ut rerum fortiter & cum laude gestarum gloriosa essent insignia: & licuit hæc ex ipsius naturæ sinu & thesauro depromere, quæ gramen, palmas & lauros affatim suppeditabat, unde sine sumptu coronas illas contexerent. Non suffecissent æraria ad remuneranda obsequia, nisi excogitatum fuisset politicum illud coronarum inventum, quæ præmii loco donatæ in publicum fortitudinis testimonium, pluris etiam, quàm ipsum aurum

[a] *Imperator aliquando torquibus, murali, & civica donat: quid habet per se corona pretiosũ, quid prætexta, quid fasces, quid tribunal, quid currus? nihil horum honor est, sed honoris insigne.* Sen. l. 1. de ben.

aurum argentúmque æstimabantur: nam ultrò sese milites ad labores & pericula offerebant, ut iis potiundi daretur occasio. Eodem planè consilio Hispaniæ Reges fundârunt Religiones militares, quarum insignia non solius Nobilitatis, sed virtutis etiam essent indicium. Atque adeò ante omnia danda est opera, ut ejusmodi præmia porrò habeantur in pretio; quod fiet, si magnâ habitâ ratione meritorum conferantur. Enimverò in tantum æstimari solent, in quantum notæ sunt Nobilitatis & fortitudinis. Quòd si absque delectu & discrimine ea instituetur distributio, vilescent paulatim & contemnentur, & poterit Arminius jure merito ridere fratrē suum Flavium (qui Romanam sequebatur factionem,) quòd cùm oculum perdidisset in prælio, *torquem, coronam, aliáque militaria dona memoraret, vilia servitii præmia*. Probè intelligebant Romani; quanti ad commune bonum interesset, æstimationem præmiorum istorum in hominum animis conservari; ideo de dotibus, quibus instructum esse oporteret militem, ut coronam è quercu commereri posset, cum Tiberio Imperatore consultatum fuit. In insignibus S. Iacobi (præsentis Emblematis icone) multæ exprimuntur dotes, quas antè considerare oportet, quàm præmii loco tribuantur. Nam imprimis supra concham efformantur, quæ à mari procreatur, nata inter fluctus, & ad labores facta, in cujus candido sinu resplendet unio, ob puritatem suam, & quia de rore cæli concipitur, Virtutis ac Nobilitatis Symbolum. Si insignia ista infantibus in cunis conferentur, aut iis, qui nondum præstiterunt obsequia, gratia erunt, non præmium. Quis obsequiis ea promereri conabitur, si diligentiâ obtinere possit? Pro militiâ instituta fuère, non pro pace; adeòque inter solos eos distribui oporteret, qui in armis suam probâssent industriam, aut quatuor minimùm annis sic meruissent stipendia, ut digni essent centuriis [b] præfici: quod si fieret, plures dubio procul è Nobilitate ad militiam appellerent animum, magísque artes militares efflorescerent. *E porende*, (dixit Alphonsus Rex) *antiguamente los Nobles de España, que supieron mucho de guerra, como bivieron siempre en ella, pusieron*

Tacit. lib. 2. Annal.

[b] *Honoris augmentum non ambitione, sed labore ad unumquemque convenit pervenire.* l. contra publicam C. re milit.

Lib. 2. tt. 27. p. 2.

fieron señalados gualardones à los, que bien fiziessen. Hoc quia facere neglexerunt Athenienses, omnibus fortunis & dignitate expoliati fuêre à [c] Macedonibus. Alexander Severus Imperator, cùm probè nôsset referre quàm plurimùm, ut remunerentur milites, immò fundamentum & securitatem imperii in eo penè consistere, * *aurum & argentum raró cuiquam nisi militi divisit, nefas esse dicens, ut dispensator publicus in delectationes suas & suorum converteret, id quod provinciales dedissent.*

[c] *Tunc vectigal publicum, quo antea milites, & remiges alebantur, cum urbano populo dividi cœptum, quib⁹ rebus effectum est, ut inter otia Græcorũ, sordidum & obscurum anteà Macedonum nomen emergeret.* Trog. l. 6.

* Lamp. in vitâ Alex.

Reliqua præmia communia sint omnibus, qui seu domi, seu militiæ florent. In hunc finem opibus, honoribus & muneribus sceptrum dotatum fuit; nec negata tamen etiam Iustitiæ auctoritas, ut hâc nimirum Princeps delicta puniat, illis verò Virtutem & animi excelsitatem remuneret. Etenim (uti dixit Alphonsus Rex) *Bien por bien, e mal por mal recibiendo los Omes segun su merecimiento, es Iusticia, que faze mantener las cosas en buen estado.* Rationem infra dat: *Ca dar gualardon à los, que bien fazen, es cosa, que conviene mucho à todos los Omes, en que ha bondad, e mayormente à los grandes Señores, que han poder de lo fazer. Porque en gualardonar los buenos fechos muestra se por conoscido el que lo faze, e otro si por justiciero. Ca la Iusticia no es tan solamente en escarmentar los males, mas aun en dar gualardon por los bienes. E demas desto nasce ende otra pro, ca dà voluntad à los buenos, para ser todavia mejores, e à los malos para emendarse.* Vbi pœna & præmium deficiunt, ordo Reip. deficit, quia spiritus sunt, qui eam conservat, alit ac fovet. Sine neutro illorum diu salva posset consistere: nam spes præmii ad cultum obligat; metus autem pœnæ ad obedientiam, vel invitâ etiam naturali libertate servituti oppositâ. Hinc antiqui Imperium Symbolicos per flagellum significabant, ut in Monetis quibusdam Consularibus videre est, & dominationis Augusti prognosticon fuit, cùm Cicero per quietem vidisset flagellum ei à Iove porrigi, interpretatus hoc omine Romanum ei portendi Imperium, quod pœnæ & præmii beneficio crevisset hactenus, & stetisset. Quis à vitiis se abstineret, si pœna non esset? Quis

Lib. 2. tt. 27. p. 2.

caput

caput suum periculis objiceret, si præmium sperare non liceret? Solon Rempublicam duabus rebus contineri dixit, Præmio & Pœnâ. Binos in mundo Deos esse, dicebat Democritus, Pœnam & Beneficium, persuasus nempe, absque his eum gubernari non posse. Hi duo poli sunt orbium Magistratûs: duo Reip. luminaria, quæ si deficerent, obscuris illa immergeretur tenebris. Duo ista solium [d] Principum sustentant. Ideo mandabat Ezechiel Regi, ut Coronam, aliáque insignia Regia deponeret, quòd iis indignus videretur, qui præmia cum [e] justitiâ non distribueret. Dum Princeps agnoscit merita, præmium agnoscit: referuntur enim ad se invicem, & nisi illud largiatur, injustus est. Hanc Præmii Pœnæque utilitatem non bene expenderunt Legumlatores & Iurisconsulti, qui toti fuêre in solis pœnis & suppliciis statuendis, Præmiorũ verò vix uspiam meminerunt. Majorem ejus rei rationem habuit Sapientissimus Legislator in libro suarum legum, quem Hispano idiomate *Partidas* inscribit: ut enim utrumque conjungeret, peculiarem posuit titulum de Præmiis.

[d] *Iustitiâ firmatur solium.* Prov. 16. 12.

[e] *Aufer cidarim, tolle coronam: Nónne hæc est, quæ humilem sublevavit, & sublimem humiliavit?* Ezech. 21. 26.

§. Cùm ergo tam necessaria sint Principi Pœna & Præmium, ut sine hoc æquilibrio per gubernationis funem securè incedere nequeat, magnâ utique consideratione est opus, ut iis rectè utatur. Eâ de caussâ colligati erant Lictorum fasces; coronæ verò, cùm è viridibus foliis fierent, quæ citò marcescunt, post obtentam victoriam primùm texebantur; ut interim, dum dissolverentur illi, & hæ necterentur, inter delinquendum & puniendum, merendum & præmiandum temporis aliquid intercederet, & merita atque delicta ritè expendi possent. Præmia inconsideratè collata gratiarum actionem vix merentur. Citò facti eum pœnitet, qui temerè largitur aliis, nec virtus secura est ab eo, qui tam in pœnis est præceps. Si in his procedatur ultra limites, excusat Populus delictum in Severitatis odium. Si idem præmium Virtuti tribuatur & Vitio, illa injuriam, hoc verò robur accipit. Si uni (ubi paria sunt merita) majus Præmium detur, quàm alteri, invidiâ hic stimulabitur, & ingratum se præbebit: invidia enim & gratitudo circa unam eandémque rem in unâ simul sede

mora-

morari non possunt. Attamen illud etiam considerandum, quomodo Præmium & Pœnam dispensare oporteat: differri tam diu non debent, ut Præmia tanquam desperata vilescant, aut pœnæ deberi desinant, temporis diuturnitate jam compensatæ, aut quia nunc ad aliorum exemplum utiles non sunt; eò quòd nulla ampliùs delicti supersit memoria. Rex Alphonsus Sapiens è Seren. Vestræ Progenitoribus magno cum judicio Posteros suos admonuit, quomodo in Præmiis & Pœnis gerere se deberent, cùm dixit: *Que era menester temperamiento, asi como fazer bien do conviene, e como, e quando, e otrosi en saber refrenar el mal, e tollerlo, e escarmentarlo en los tiempos, e en las sazones, que es menester, catando los fechos, quales son, e quien los faze, e de que manera, e en quales lugares. E con estas dos cosas se endereza el mundo, faziendo bien à los, que bien fazen, e dando pena, e escarmiento à los, que los merezen.*

L.5. tt.1.p.1.

§. Expediet nonnunquam differre præmiorum distributionem, ne ex justitiâ deberi videantur, & ut interim, qui ea expectant, spe istâ erecti majori cum studio præstent obsequia; nec ullam mercem pretio meliori emi crediderim, quàm quæ Præmiorum expectatione emitur. Et certè magìs ad serviendum allicit spes futuri, quàm præmii accepti memoria. Atque hinc facilè apparet, quàm noxiæ sint successiones futuræ in muneribus publicis & præmiis; id quod expendebat Tiberius, cùm sese Gallo opponeret contendenti, ut quinto quoque anno nominarentur Candidati, qui successuri essent in legationibus legionum, & Præturis: ita enim fore dicebat, ut obsequia & industria aliorum planè [f] desinerent. Quâ in re non istud solum damnum ponderavit Tiberius, sed etiam quòd occasionem perderet gratiæ faciendæ, in quo dominatûs sui vires consistere [g] autumabat. *Atque ita favorabili in speciem oratione, vim imperii retinuit.* Qui gratiâ in aulis valent, incerti quàm potentia eorum futura sit diuturna, animum advertere haud solent ad incommodum istud successionum futurarum, ut ex iis actiones suas moderentur: hoc enim spectant solum, ut Principis potestatem imminuant, & à Candidatorum importunitate sese liberent.

[f] *Subverti leges, quæ sua spatia, exercendæ Candidatorum industriæ, quærendisque aut potiundis honoribus statuerint.* Tac. l. 2. Annal.

[g] *Haud dubiũ erat, eam sententiam altiùs penetrare, & arcana imperii tentari.* Tacit. lib. 2. Annal.

Ibid.

Cùm

Cùm Princeps veluti cor ſit ſui ſtatûs (quemadmodum Rex Alphonſus dicere ſolebat) per illum utique vitales ſpiritus opum & præmiorum in membra alia diſpertiri oportet. Lib.3. tt. 1. p. 2. Etiam quod longiſſimè abeſt, tametſi Principis præſentiâ deſtitutum ſit, ejus tamen favoribus fruitur. Iſthæc conſideraratio perrarò apud Principes locum invenit. Plerique omnes ſolos eos afficiunt pręmiis,quos pręſentes vident,victi importunitate petentium, aut domeſticorum adulatione, aut quia ad negandũ deſit animus.Et ſicut fluvii non niſi ſolum,quod alluunt, madefaciunt: ita illi ſolos præſentes,quos ante oculos habent,gratiis & beneficiis cumulant, nec cogitant,quòd Miniſtri abſentes innumeris cum laboribus & periculis dignitatem eorum tueantur,& faciant,quod per ſe ipſi non poſſunt. Gratiæ omnes in eos conferuntur, qui in Palatio & aulâ verſantur. Illa obſequia æſtimantur ſolùm,quæ moſchum redolent, non ea, quæ pulvere reſperſa ſunt & ſanguine: ea, quæ oculis uſurpantur, non quæ hauriuntur auribus: tum quia aſſentatio faciliùs oculos capit, quàm aures; tum etiam, quia mox animũ titillat inanis gloria ex ſubmiſſione præſenti,& gratitudinis indiciis. Eam ob rem in aulis ſervire,lucrum eſt potiùs, quàm meritum: ambitio potiùs, quàm zelus: magìs commoditas, quàm moleſtia aut labor. Splendor, qui ſibi ipſi ſatisfacit. Qui abſens obſequia præſtat, approbationes & plauſus promereri poterit, non gratias & beneficia. Vivet ſpe & inanibus promiſſis lactatus,morietur verò cum deſperatione inglorius. Illud remedium eſt, ut hi tales per intervalla ad aulam reviſant: nullæ enim literæ aut libelli ſupplices, tam ad perſuadendum efficaces ſunt, quàm præſentia. Spe ſolâ & expectatione hauſtra & canales non implentur, niſi in ipſas etiam aulæ aquas demergantur. Præſentia Principum fœcunda eſt, ſicut & Solis. Præſente hoc florent, abſente marceſcunt & exarceſcunt omnia. Ei, qui ſub arbore conſiſtit, fructus in manus decidunt. Hinc eſt, quòd bene multi ad aulas aſpirent, & abſentia detrectent munera; ubi tamen vel maximè Princeps Miniſtris ſuis indiget. Occurri huic malo poterit, ſi illicium præmiorum projiciatur longiùs, ut nimi-

rum ibi diſpenſentur, ubi præceſsêre merita, non ubi petuntur præmia, abſque eo, quòd aut libellis ſupplicibus, aut importunitate præſentiæ opus ſit. Theodoricus [h] Italiæ Rex abſentes ſolabatur, dicendo ſe ex aulâ ſuâ eorum intueri obſequia, & diſcernere merita; & Plinius de Trajano teſtabatur: *facilius eſſe, ut oculis ejus vultus abſentis, quàm animo charitas,* quâ in illum ferretur, *excideret.*

[h] *Abunde cognoſcetur, quiſquis famâ teſte laudatur: quapropter longiſsimè cõſtitutum mentis noſtræ oculus ſerenus inſpexit, & vidit meritũ.* Caſſid. l. 9. c. 22.

Plin. in Pan.

§. Iſthoc tamen conſilium, ut ſcilicet Miniſtri abſentes interdum ad aulas accedant, in effectum deduci ſic poterit, non miſſionem ab officiis flagitando, ſed iis retentis, adducendo varias rationes, quibus facultatem impetrent ad tempus aliquod Principi ſuo coràm ſe ſiſtendi. Ibi enim curare poterunt meliùs, quod ſperant, retinendo tantiſper, quod Princeps in alium conferre poſſit. Multi aut ſuo malè contenti officio, aut majoris alicujus ambitiosè cupidi, illo ſe abdicârunt, quos facti pœnituit poſtea, cùm ſpes ſuas & cogitationes viderent cadere irritas: Principes enim illud pro contemptu habent, & quaſi violentiam interpretantur. Nemo quiſquam ſibi aut ingenii ſui viribus tantum tribuat, ut exiſtimet, Principem ſine ipſo vivere non poſſe: nunquam enim inſtrumenta deſunt pro obſequiis Principum, & ſpreti ſemel ſæpè etiam Miniſtrorum præcipuorum oblivifci ſolent. Atque hæc omnia iis ſolùm dico, qui publica ambiunt munera; non iis, qui cognitâ vanitate, ad vitam ſolitariam & privatam adſpirant. Hoc tamen iis conſiderandum relinquo, magnos animos à Naturâ ad imperandum factos, non ſemper in ſolitudine & ſeceſſu eam reperire quietem, quam ſibi pollicebantur, & poſtquam eò uſque proceſſiſſe ſe vident, ut mutare ampliùs non liceat, vivunt, moriuntúrque infelices.

§. In Gratiis & Præmiis captandis plurimum Modeſtia poteſt, & Prudentia cum quâdam dexteritate, ut id fieri potiùs videatur ad præſtanda meliora obſequia, quàm ad exhauriendam Principis liberalitatem; illud quippe eundem magis adhuc obligat, ut in Deo videre fuit, quando Salomon nil ab eo petebat aliud, quàm cor docile: neque enim hoc ſolum largitus eſt, ſed divitias [i] etiam & gloriam. Ad hæc peti

[i] *Sed & hæc, quæ non poſtulàſti, dedi tibi, divitias ſcilicet, & gloriã, ut nemo fuerit ſimilis tui in Regibus cunctis retrò diebus.* 3. Reg. 3. 13.

peti non debent, quasi ex Iustitiâ: nam Virtus sibi ipsa pulcherrimum & amplissimum præmium est; & quamvis meritò illi deferatur aliquid, hoc tamen ex gratiâ Principis dependet, malúntque omnes, sibi acceptum referri potiùs, quàm quasi ex merito esset. Vnde porrò fit, ut Principes promptiores ferè sint, ad largè & liberaliter remuneranda obsequia exigua; majora verò parciùs, quia plus gratitudinis ab illis sibi pollicentur, quàm istis. Quare qui multas gratias à Principe abstulit, majores indies sperare poterit: nam largitas semel exhibita ad ulteriora provocat beneficia, præterquam quòd mavelit Princeps alium agnoscere debitorem, quàm sese talem fateri: hoc enim ipsi minùs honorificum est. Ludovicus XI. Galliæ Rex dixisse fertur, magìs se erga eum affici, qui pro obsequiis exiguis magna accepisset beneficia, quàm erga aliquos alios, qui cùm longè majora præstitissent, perparum tamen remunerationis fuissent consecuti. Theodoricus Imperator, ex ambitione oriri ajebat, quòd gratiæ alicui exhibitæ mox germinarent, absque eo, quòd conferenti crearent fastidium; immò eum provocarent ad majora ei largienda, cui jam semel favorem suum cœpisset [k] impendere. Exemplum est in iis, qui Principi præ cæteris chari sunt: erga hos enim gratia & liberalitas Principis penè obstinationis quædam species est.

[k] *Amamus nostra beneficia germinare, nec semel præstat largitas collata fastidium, magísque nos provocant ad frequens præmium, qui initia nostræ gratiæ suscipere meruerunt: novis enim judicium impenditur, favor autem semel placitis exhibetur.* Cas.l.2. ep.2

SYMBOLVM XXIV.



TAMETSI (ut oſtenſum eſt hactenus) Iuſtitia Legibus armata, Præmium item ac Pœna, columnæ ſint Reipublicæ molem ſuſtentantes; columnæ tamen erunt in aëre, niſi baſi Religionis, quæ Legum eſt vinculum, innitantur. Enimverò Iuſtitiæ juriſdictio ſolos externos actus complectitur legitimè probatos; occulti verò & interni ad forum illius non pertinent. In ſola corpora auctoritatem habet, non in animos; adeóque non magnoperè pœnam pertimeſceret Malitia, ſi occultè injurias, adulteria, & rapinas exercendo cupiditati ſuæ indulgere poſſet; immò illuderet Legibus, ſi Lex

Lex alia invisibilis non esset, quæ intùs, & in animo malè agenti minas intentaret. Tam necessarius est in Republicâ timor iste, ut multis impiis Religio non nisi inventum videatur politicum. Quis absque eo egestate suâ & sorte contentus viveret? quæ in pactis & conventis foret fides? quæ in administrandis bonis integritas? quæ fidelitas in muneribus atque officiis? quæ securitas vitæ? Paucos Præmium alliceret, si mediis occultis illud assequi contingeret, nullâ habitâ injustitiæ ratione. Pauci eximiâ virtutis specie caperentur, nisi immarcessibilem sperantes Coronam potiùs, quàm illam temporariam, strictis continentiæ legibus sese finerent obligari. Mox ordinem Reipublicæ turbarent vitia, sublato jam fine principali felicitatis, quæ in virtute consistit, & fundamento illo ac propugnaculo Religionis, quæ sustentat Magistratum ac tuetur, nisi in animum suum inducerent cives, aliud supremum esse tribunal pro solis mentis cogitatis, quæ vel suppliciis æternis puniet, vel bonis immortalibus munerabit. Spes isthæc & metus à Naturâ cuivis, quantumvis impio ac barbaro, indita componunt hominum actiones. Cajus Caligula Deos irridebat; dum tamen cælum tonaret, aliam agnoscebat potentiorem manum, à quâ castigari posset. Nemo est, qui eam ignoret; neque ullum cor humanum, quod divino illo Magnete tactum se non sentiat: & sicut acus nautica ex cognatione quâdam Naturæ & consensu, quam συμπάθειαν Græci vocant, in perpetuo motu est, donec sese firmet ad lucem stellæ illius polaris, circa quam volvuntur cælestes orbes: ita nobis quietis vivere non licet, donec agnoscamus & veneremur increatum illud Sidus, in quo vera est requies, & unde rerum omnium motus proficiscitur. Ecquis magìs eò intendere debet oculos, quàm Princeps, qui Navarchi instar Rempublicam moderatur, ut salvam in portu sistat? neque sufficit, quòd respicere illud se simulet, si astra alia vana & nebulosa contueatur; sic enim deerrabit à viâ, Reipublicæ navim in Syrtes & scopulos allidet, & naufragium faciet. Populus in opiniones dispares primùm, deinde in diversa trahetur voluntatum studia, unde

ſeditiones orientur & conſpirationes, ex his denique mutationes Rerumpublicarum & dominatuum. Plures Principes diſſenſionibus in Religione periiſſe vidimus, quàm armis. Eam ob rem Concilium Toletanum VI. ſapientiſſimè ordinavit, ut nemini Coronæ poſſeſſionem adire liceret, niſi priùs dato jurejurando adpromitteret, nullum ſeſe in regno ſuo toleraturum, qui veræ & orthodoxæ fidei myſteriis ritè imbutus non eſſet. Hiſpania quieta eſſe non potuit, donec errores Arrii deponeret, & omnes Religionem Catholicam amplecterentur. A quo tempore tam bene fuit univerſo Populo, ut cùm posteà Rex Wetericus eandem ſectam poſtliminio conaretur denuò introducere, intra ipſum palatium miſerrimè fuerit trucidatus. Verùm non obſtantibus quàm plurimis exemplis ſimilibus & experientiis, fuit nonnemo, qui impiè docere auſus eſt Principem, poſſe eum pro libitu Religionem aut diſſimulare, aut fingere. Qui eam fingit, nullam omnino credit. Et ſi ejuſmodi fictio artificium quoddam eſt politicum, ad copulandos animos, & tuendam Rempublicam, multò id præſtabit meliùs vera Religio, quàm falſa: hæc enim caduca eſt; illa æterna, & immortalis.

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 6. c. 6.

Conc. Tolet. c. 3.

Multa Imperia fundata in Religionibus falſis, ſed ab ignorantiâ profectis, longo tempore Deus conſervavit, remunerando iſthâc ratione virtutes quaſdam eorum morales, aut cultum cœcum, & victimas barbaras, quibus ipſum inquirebant; non quòd hæ illi gratæ eſſent, ſed ob religioſam ſimplicitatem, quâ eas interdum offerebant. Nunquam tamen ea Imperia diu fovit, quæ magìs ex malitiâ, aut arte, quàm ex ignorantiâ, Religionem diſſimularent. S. Iſidorus moriens vaticinatus eſt Nationi Hiſpanicæ, fore ut, ſi à verâ Religione ipſa deſciſceret, opprimeretur ab hoſtibus; ſin in eâ conſtans perſiſteret, contrà ſupra omnes Nationes alias evectum iri: id quod reipsâ evenit in duriſſimo Arrianorum jugo, quo opprimi cœpit Hiſpania, ex quo Rex Witiza Summo Pontifici obedientiam præſtare recuſavit; ex eo enim tempore libertas cultûs, & vitiorum licentia quietem publicam perturbâ-

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 6. c. 19.

turbârunt, & periit militare robur: quæ res illi ipsi Regi, ejúsque filiis, ac Regno graves calamitates attulit; donec domita tandem & castigata Hispania errores suos agnosceret, & Numen cæleste experiretur iterum propitium in exiguâ illâ Christianorum manu, cum quâ in Ausenæ montis speluncam, cui nomen de Covalonga, Pelagius sese receperat, ubi sagittæ & lapides missi à Mauris insigni miraculo reflecti in ipsos jacientes visi sunt, eósque magno numero vulnerare & sternere. Atque ex eo tempore paulatim sese rursum erigere cœpit Monarchia illa, & assurrexit (quanquam post longam annorum seriem) ad eam amplitudinem, quâ etiamnum hodie fruitur in præmium constantiæ suæ in Religione Catholicâ.

Mar. hist. Hisp. lib. 7. c. 2.

§. Cùm itaque Religio sit anima Rerumpublicarum, omni studio ad eam conservandam incumbere debet Princeps. Primævus spiritus, quem illis instillârunt Romulus, Numa, Lycurgus, & alii, qui eas instituerunt, & erexerunt, Religio [a] fuit: hæc enim magìs, quàm ipsa necessitas, copulat animos. Imperii Romani moderatores Tiberius & Adrianus, proscriptis Religionibus peregrinis, dederunt operam unicè, ut propriam sartam tectam conservarent, quomodo & fecêre Theodosius, & Constantinus, sancitis edictis & pœnis contra eos, qui à fide Catholicâ deficerent. Reges Ferdinandus & Isabella nunquam aliud Religionis exercitium tolerârunt; quâ in re laudabilis fuit constantia Philippi Secundi, ejúsque Successorum, qui nunquam induci se passi sunt, ut ad componendas seditiones in provinciis Belgicis, conscientiæ libertatem concederent, tametsi hâc ratione dominia illa integra conservare potuissent, & tot parcere sumptibus, quos in bellum impendere opus fuit. Pluris scilicet Dei honorem & gloriam æstimârunt, quàm felicitatem suam propriam, secuti exemplum Iovii Flaviani, qui cùm ab exercitu Imperator acclamaretur, Imperium acceptare noluit, dicens, Christianum se esse, nec decere, ut Imperator sit eorum, qui Christiani non essent: quâ in sententiâ ita perstitit, ut donec milites omnes promitterent,

[a] *Omnium primum, rem ad multitudinem imperitā efficacissimam, Deorum metum injiciendum ratus.* Liv.

terent, Christi fidem se amplexuros, Coronam non admitteret. Quanquam hanc tam constantem pietatem etiam à suis Majoribus hæreditare potuerit, cùm idem illud de Rege Reccesvintho [b] Concilium Toletanum octavum memoret. Eâ in re insigne pietatis exemplum Serenitati Vestræ Filio suo præbuit Parens gloriosissimus Philippus Quartus: cùm enim post suscepta regni gubernacula in consilio ageretur de continuandis cum Batavis induciis, quò Consiliarii quidam vehementer propendebant, è ratione status esse arbitrati, ne aut bellum susciperet, aut in principio susceptæ gubernationis quicquam immutaret, mox sese illis opposuit, dicendo: *Nolle se hanc nomini suo notam inurere, ut vel horam unam Pacem servaret cum iis, qui Deo & Coronæ suæ rebelles essent*; atque inducias rupit illicò.

[b] *Ob hoc regni sui apicem à Deo solidari præoptaret, si Catholicæ fidei pereuntium turmas acquireret, indignū reputans Catholicæ fidei Principem sacrilegis imperare.* Conc. Tolet. VIII. c. 11.

§. Propter ardentissimum hunc zelum, & constantiam in Religione Catholicâ promeruêre Reges Hispaniæ titulum Catholicorum, qui primum Recaredo datus fuit; uti & Christianissimorum (longè etiam antè, quàm Regibus Franciæ) in Concilio Toletano Tertio, & Barcinonensi, quem titulum conservârunt Reges Sisebutus, & Ervigius, licèt posteri eorum eundem deseruerint, donec Catholici titulum assumpserit denuò Rex Alphonsus Primus, ut sese ab Hæreticis & Schismaticis secerneret.

Conc. Tolet. III. Joann. Biel in chron. Roder. Tol. l. 2.

§. Etsi verò ad Regum officium spectat, tueri in regnis suis Religionem, & verum Dei cultum promovere, tanquam qui Vicarii ejus sint in temporalibus, ut gubernationem ad majorem ipsius gloriam, & subditorum incolumitatem dirigant; illud tamen sciant oportet, non posse sese de cultu & controversiis Religionis decîdere: hæc enim cura ad Caput Ecclesiæ Spirituale directè pertinet, cui soli hanc potestatem concessit Christus: Regibus sola executio, custodia, & defensio committitur eorum, quæ ab ipso decreta & ordinata fuerint. Oziam [c] Regem graviter increpabant Sacerdotes, & severè castigabat Deus, quòd incensum adolevisset cultum divinum in toto orbe Christiano

[c] *Non est tui officii Ozia, ut adoleas incensum Dn̄o, sed sacerdotum.* 2. Par. c. 26.

ſtiano uniformem eſſe, & unam eandémque in omnibus partibus Sponſam, illud eſt, quod ejus puritatem conſervat. Brevi nos deficiet Veritas, ſi unicuique Principum eam rationibus ſuis ac finibus accommodare liceat. In iis Provinciis ac Regnis, ubi attentatum hoc fuit, vix hodie Religionis veſtigium ſupereſt, ita ut Populus miſerandum in modum confuſus planè neſciat, quænam vera ſit Religio. Diſtinctæ inter ſe juriſdictiones ſunt, Spiritualis & Temporalis. Hæc illius auctoritate ornatur; illa verò hujus ſe tuetur poteſtate. Obedientia heroïca eſt, quæ ultrò ſeſe ſubmittit Vicario illius, qui ſceptra largitur, & adimit. Glorientur in eo licèt Reges, quòd Statutis patriæ ſubjecti non ſint, aut Legibus alienis; attamen decretis Apoſtolicis parêre eos oportet. Quin teneri ſe ſciant, ut robur iis dent, & ſanctè in Regnis ſuis ſervari faciant: præſertim, quando non ſolùm ad bonum ſpirituale, ſed etiam temporale ita expedit, ut quod ſacra concilia decrevêre, mandetur executioni; neque permittant, ut ob fines quoſdam particulares, decreta eorum violet aliquis, aut perturbet in damnum & præjudicium ſubditorum, & ipſiuſmet Religionis.



SYM-

SYMBOLVM XXV.



SVPRA turrim templi nidum ſuum Ciconia conſtruit, & loci ſanctitate ſucceſſionem ſuam reddit ſecuriorem. Princeps, qui triangulari Eccleſiæ lapidi Monarchiæ ſuæ ædificium ſuperſtruit, firmabit illud, & ſtabiliet. Oraculum Delphicum conſultum aliquando ab Athenienſibus, quâ ratione ſe contra Xerxem tueri poſſent, qui cum ingenti claſſe mille ducentarum triremium illis imminebat, reſpondiſſe fertur: tum eos victores fore, ſi civitatem ſuam muro ligneo circumdarent. Interpretatus hoc reſponſum Themiſtocles, dixit, velle Apollinem, ut cives omnes naves conſcenderent; quod ubi factum, evasêre ſuperiores, & victoriâ contra claſ-

ſem

ſem tam ingentem potiti ſunt. Idem uſu veniet Principi, qui Majeſtatem ſuam navi Eccleſiæ commiſerit: nam ſi hæc, teſte alio Oraculo, non incerto & fabuloſo, ſed divino & infallibili, ſubmergi non poteſt, nec ille unquam poterit, qui eâ vectus fuerit. Hæc cauſſa fuit, cur glorioſiſſimi Majores Serenitatis Veſtræ partem ſpoliorum, quæ hoſtibus in bello eripuerant, Deo dicare fuerint ſoliti, tanquam victoriarum Domino, quo in pugnis utebantur propitio, offerendo ad ipſius cultum ampliſſimos reditus & poſſeſſiones, unde ortum habuêre innumeræ penè Eccleſiarum dotationes, & fundationes ædium Cathedralium & Cœnobiorum, ita ut in Hiſpaniâ plus quàm ſeptuaginta Templorum millia illi erexerint: inter quos ſolus Iacobus Primus Aragonius Rex conſtruxit mille, Immaculatæ Virginis Deiparæ honori conſecrata, cujus ſuæ munificentiæ ampliſſimam tulit remunerationem tot inſignibus provinciis, quas in ſuam redegit poteſtatem, tot victoriis, quas reportavit: nam triginta tribus vicibus prælio cum hoſte congreſſus, totidem pariter vicibus feliciſſimè eundem triumphavit. Pia iſta opera religioſæ fuerunt Coloniæ, non minùs potentes armis ſuis ſpiritualibus, quàm militares: neque enim tormenta bellica tantum per mœnia patefaciunt aditum, quàm ipſa Oratio. Ad ſeptem dierum preces, quibus Populus Iſraëliticus Dei opem implorabat, muri Ierichuntini [a] concidêre. Meliùs itaque in Templis, quàm in ærariis, divitiæ deponuntur: non pro extremâ neceſſitate ſolùm, verùm etiam, ut efflореſcente per illas Religione, Imperium unà effloreſcat. Athenienſes theſauros ſuos aſſervabant in templo Delphico, cujus cuſtodiæ eos aliæ etiam Nationes committebant. Quæ cuſtodia melior, quàm illius, qui Regnorum arbiter eſt? Minimùm in Templis cor noſtrum erit, ſi in iis theſauri [b] noſtri fuerint. Quare non impium minùs, quàm imprudens conſilium eſt, ſub leviſſimo neceſſitatis publicæ prætextu expilare Eccleſias. Providentiâ divinâ dignus non eſt, quiſquis potentiæ Dei diffiſus, in omni caſu mox ad ſuppellectilem domûs ipſius adjicit oculos. Regi Ferdinando Sancto Hiſpalim obſidenti pecunia deerat ad conti-

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 14. c. 2.

[a] *Igitur omni populo vociferante, & clangentibus tubis, poſtquàm in aures multitudinis vox ſonitúſque increpuit, muri illicò corruerunt.* Joſ. 6. 20.

[b] *Ubi enim eſt theſaurus tu⁹, ibi eſt & cor tuum.* Matth. c. 6. 21.

Mar. hiſt. Hiſp.

continuandam obſidionem, cúmque ſuaderent alii, ut æra-rii tenuitatem & inopiam Eccleſiarum theſauris tantiſper ſublevaret, reſpondit ille: *Plus ego mihi de precibus & ſacrificiis Sacerdotum, quàm divitiis eorundem polliceor.* Quam pietatem & fiduciam die proximè ſequenti deditione urbis cumulatiſſimè Deus compenſavit. Reges alii, qui ſecùs fecerunt, graves ſacrilegæ ſuæ audaciæ dedêre pœnas. Gundericum Vandalorum Regem S. Vincentii templum ſpoliare parantem, in ipſo templi limine mors repentina oppreſſit. Graves illas calamitates, quibus Rex Alphonſus Aragonius conflictatus fuit, Numinis vindictam plerique interpretabantur, quòd ædes ſacras diripuiſſet. Sereniſſima Regina Vrraca ad ipſas portas templi S. Iſidori, quod eſt Legione, & in cujus theſauros temerè involârat, diem ſupremum obiit. Rex Sanctius Aragonius, quòd bonorum Eccleſiæ invaſione manus non ſemel temerâſſet, in obſidione quâdam, ſagittâ ex muro emiſsâ ſub axillâ confixus interiit. Et tametſi ipſe aliquot annis antè Rotæ in S. Victoriani, ad aram S. Vincentii, humillimo corporis habitu, cum gemitu & lacrymis publicè veniam precatus fuiſſet, omnia, quæ ablata fuerant, integrâ fide reſtituendo, voluit tamen Deus, ut delicti gravitas magìs adhuc ex iſtâ pœnâ innoteſceret ad exemplum aliorum. Rex Ioannes Primus in prælio ad Aliubarrotam, cæſus fugatúſque fuit cum ſuo exercitu, propter invaſos, ut credebatur, templi Guadulupéi theſauros. Poſtquam Fridericus Rex Neapolitanus, Cajetam ad deditionem compulerat, egreſſi inde Galli binas naves templorum ſpoliis oneraverant; ſed ambæ (quod pro miraculo habitum) periêre.

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 5. c. 3.

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 22. c. 14.

§. Atque in his omnibus caſibus neceſſitas extrema locum non habuit: in illâ ſiquidem recta ratio licitum facit Principibus, ut pro ſui conſervatione uti poſſint iis opibus, quas piâ liberalitate in locis ſacris depoſuerunt; eâ tamen lege, ut tantundem ſuo tempore, meliore Fortunâ aſpirante, reſtituere parati ſint; uti fecêre Reges Catholici Ferdinandus & Iſabella, obtentâ in Parlamento, quod Medinæ Campi coactum fuit, facultate, ut aurum argentúmque Eccleſiarum

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 24. c. 8.

in ne-

in neceſſarios belli uſus tantiſper impenderent. Quâ in re ſacri Canones, & Concilia certos definiverunt caſus, neceſſitatem item & pericula, in quibus Eccleſiaſtici teneantur ſubſidiis ſuis Rempublicam ſublevare. Et ſanè grandis eſſet avaritia, quæ excuſari non poſſet, ſi neceſſitates communes nollent agnoſcere. Quid enim? Ipſi nobiliſſima & præcipua pars ſunt Reipublicæ, & ſi pro hâc & Religione vitam exponere obſtricti ſunt, cur non & ſuas fortunas? Si eos ſuſtentat & alit Reſpublica, æquum omnino eſt, ut mutuum viciſſim ab illis ſperare poſſit ſubſidium pro ſuâ conſervatione & defenſione. Durum erit Populo, decimas ſemper perſolvere, & pia facere opera, ſi in communi neceſſitate non ſit, qui in oneribus extraordinariis eundem ſublevet. Propriam ſuam pietatem execrabitur, & refrigeſcet zelus illius & devotio, ne porrò novas oblationes, donationes, & legata Eccleſiis faciat. Valde itaque rationi conſentaneum eſt, ut Clerus in ejuſmodi caſibus reditibus ſuis impenſas publicas adjuvet, non eò ſolùm, quòd periculum aut beneficium commune omnibus ſit; ſed etiam, ne Sæcularium bona & poſſeſſiones ita graventur, ut agriculturæ defectu, decimæ quoque, & alia pia opera deſinant. Majores opes videntur tempore neceſſitatis extremæ aurum & argentum Eccleſiarum ductum in laminas in domo monetariâ, quàm in vaſa aut ſupellectilem ſacram in templis.

§. Atque hæc obligatio ſtatûs Eccleſiaſtici major eſt, in neceſſitatibus gravioribus Regum Hiſpaniæ: cùm enim ab horum piâ liberalitate omnes ferè fundationes & dotationes Eccleſiarum profectæ ſint, tenentur eæ viciſſim ex juſtitiâ Patronis ſuis in neceſſitate venire ſubſidio, & ſic eoſdem obſtringere, ut munifici eſſe pergant aliàs, ubi tempus & occaſio tulerint. Hæ & plures aliæ rationes ſacram Sedem Apoſtolicam impulerunt, ut adeò liberalem ſeſe erga Reges Hiſpaniæ ſæpè præſtiterit, concedendo iis uſum bonorum Eccleſiæ ad fovenda bella contra Infideles. Gregorius Septimus Sanctii Ramiri Aragoniæ Regis arbitrio permiſit decimas & reditus Eccleſiarum, quæ aut recèns extructæ fuiſſent,

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 10. c. 2.

aut recuperatæ à Mauris, ut de iis pro libitu poſſet diſponere. Quam licentiam etiam fecit Petro I. Aragoniæ Regi, ejúſque Succeſſoribus, & Primoribus Regni Vrbanus Papa, exceptis tamen Eccleſiis Reſidentiæ. Innocentius Tertius Bullam Cruciatam conceſſit pro bello Hiſpaniæ, quod Sacrum vocabant; quam gratiam deinde temporibus Regis Henrici Quarti ad vivos pariter, & vitâ functos extendit Papa Calixtus. Gregorius Decimus Regi Alphonſo Sapienti permiſit tertiam decimarum partem, quæ fabricæ deſtinata erat; quod deinde perpetuum eſſe cœpit temporibus Regis Ioannis Secundi, & extendit illud Alexander Sextus etiam ad Regnum Granatenſe. Ioannes XXII. decimas redituum Eccleſiaſticorum, & Cruciatam indulſit Regi Alphonſo Vndecimo. Vrbanus V. Regi Petro Crudeli tertiam partem decimarum ex beneficiis Eccleſiaſticis Caſtellæ. Pontifici Sixto Quarto placuit, ut Clerus unâ vice centies mille Ducatos pro bello Granatenſi contribueret, & Cruciatam impertiit; quam gratiam deinde plures alii Pontifices prorogârunt. Iulius Secundus Regi Emanueli Luſitano conceſſit tertiam fructuum partem, quæ ad Eccleſiæ fabricam pertinebat, & ut eidem ex reliquis Eccleſiarum reditibus decima eorum pars cederet.

§. Hæc tamen ſubſidia in neceſſitates & uſus publicos, quibus deſtinata fuerint, impendi debent; quâ in re tam religioſa fuit Regina Iſabella, ut cùm collectos videret è bullâ cruciatâ nonaginta milliones, juſſerit illicò in eos converti uſus, quos Bullæ Apoſtolicæ præſcriberent. Magìs eluceſcent gratiæ iſtæ, & majores ex iis naſcentur fructus, ſi ſic impenſæ fuerint. Neceſſitas tamen, & periculum confundere ſolent omnia, & facilè interpretari mentem Pontificum, ſi aliter fieri contingat, præſertim quando ſumptus, qui aliunde in iſtum finem fiunt, majores ſunt, cùm perinde ſit, ex híſne pecuniis ſumantur, an ex aliis.

Mar. hiſt. Hiſp.

SYM-

SYMBOLVM XXVI.



IMPIA fuit eorum opinio, qui asserere ausi sunt, majori fortitudine Gentiles excelluisse, quàm Christianos, eò quòd illorum superstitio magìs corroboraret animum, & ferociorem redderet tetro illo spectaculo tot cruentarum victimarum, quas Diis offerebant in sacrificiis; eósque solos pro Viris fortibus & magnanimis haberet, qui robore magìs virium, quàm ratione aliis Nationibus dominarentur: contrà verò nostræ Religionis institutum incusaret hoc nomine, quòd demissionem commendaret, & mansuetudinem, quæ duæ virtutes animos facere solent abjectiores. Impia prorsus

opinio, & à veritate nimiumquantum aliena! Sanguis profusus animum barbarum magìs,& crudelem reddere poteſt, fortiorem ac magìs ſtrenuum non poteſt. Fortitudo & excelſitas animi mox cum ipſo pectore naſcitur, non oculis hauritur. Nec generoſiores ſunt,qui magìs ſanguine & cæde animantium capiuntur; uti nec illi, qui humanâ carne victitant. Magnanimitatem non ſpernit noſtra Religio; quin ad illam acuit potiùs. Non præmia proponit nobis temporaria & caduca, uti facit ſuperſtitio Ethnica; ſed æterna, nullis unquam ſæculis finienda. Quòd ſi tunc Corona [a] aliqua è lauro, quæ ſimul atque à trunco avellitur, marceſcere incipit, tantoperè incendit animos: quid non faciet nunc ſempiterna illa ſtellarum, & immortalis? An fortaſſe majoribus ſeſe objecerunt periculis Gentiles, quàm Chriſtiani? Si quando illi urbem aliquam aut caſtrum armis impeterent, clypeis & teſtudinibus muniti id factitabant. Nunc verò Chriſtianis per denſos glandium imbres, per fulmina pulveris pyrii tentandus eſt aditus. Non adverſantur fortitudini demiſſio animi & manſuetudo; quin ita junctæ ſunt inter ſe, ut abſque his exerceri illa nequeat: neque fortitudini locus eſt, ubi non ſunt manſuetudo, tolerantia, & reliquæ virtutes. Namque is ſolùm vir fortis eſt, qui ab affectibus vinci ſe non patitur,& à perturbationibus animi liber eſt,in quo genere plurimùm elaborârunt Stoïci,& majori poſtea cum perfectione Chriſtiani. Perparum ex ſuâ parte facit,qui iracundiâ aut ſuperbiâ ſe ſinit abripi: illud heroïcum, proprias ſuas paſſiones & cupiditates frangere. Inter difficiliores arenas animus eſt, ubi iſta vigent certamina. Qui eò uſque ſeſe demittere didicit, ut alteri inflectat genua, facilè in occaſione contemnet periculum, & cervice conſtanti ſecurim excipiet. Tulerit ſanè Religio Ethnica Magnos Duces, quales fuêre Cæſares, Scipiones, & alii complures; at certè haud minores nobis dedit Catholica in Alphonſis & Ferdinandis Caſtellæ, uti & in aliis Aragoniæ, Navarræ, & Luſitaniæ Regibus. Quæ tanta animi fortitudo eſſe potuit,atque illa,quæ in Carolo V.Imp. eminuit? Quem unquam Magnum Ducem celebravit antiquitas, cui pares, aut

[a] *Illi quidem, ut corruptibilem Coronam accipiant; nos autem incorruptã.* 1.Cor. 9. 25.

aut etiam ſuperiores non fuerint Gonſalvus Ferdinandus de Corduba, Ferdinandus Corteſius, Antonius de Lieva, Ferdinandus Davalus Piſcariæ Marchio, Alphonſus Davalus Vaſti Marchio, Alexander Farneſius Dux Parmenſis, Andreas de Oria, Alphonſus Albuquercius, Ferdinandus Alvarus de Toleto Dux Albanus, Marchiones de ſanċta Cruce, Comes Fontanus, Marchio Spinola, Ludovicus Fajardo, & alii propè innumeri tam Hiſpaniæ, quàm aliarum Nationum, nunquam laudati ſatìs à famâ. De quibus meritò dici poterit id, quod Apoſtolus Paulus de magnis illis Ducibus, Gedeone, Barac, Samſone, Iephte, Davide, & Samuele commemorat: *Per fidem devicerunt Regna. Fortes facti ſunt in bello, caſtra verterunt exterorum.* Si Gentilium victorias conferre placuerit cum iis, quas reportarunt Chriſtiani, longè has fuiſſe majores videbimus. In prælio ad Navas ducenta Maurorum millia cecidère: è noſtris non niſi homines viginti quinque. Haſtæ & ſagittæ hoſtium tantâ multitudine repertæ, ut duobus diebus, quibus victor exercitûs iiſdem in locis hæſit, lignorum uſum exhibuerint excitandis ignibus; ac ne comburi quidem potuerint, etſi ſtudium adhibebatur. Altero tantò plures in pugnâ Saladanâ occubuère, deſideratis Chriſtianis ſolùm viginti: & in illuſtri illâ victoriâ navali ad Naupactum (Lepanthum hodie) quam Ioannes Auſtriacus contra Turcas obtinuit, centum & octoginta triremes partim demerſæ fuerunt, partim captæ. Quas victorias non ſibi tribuit Chriſtianum pectus, ſed vero Domino exercituum, quem veneratur & colit.

Heb. 11.33. & 34.

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 11. c. 24.

Que em caos tao eſtranhos claramente,
Mais Peleja o favor de Deos, que a gente.

Camoës Luſ. Can. 3.

Glorioſus animi triumphus. Non minus hoſtem confundit cor in Deo confidens, quàm manus enſe armata, uti Iudas Machabæus [b] experimento didicit. Deus eſt, qui corda regit, ipſe animum & vires [c] ſufficit, ipſe tribuit, & negat victorias. Impoſtoris notam incurreret, atque à malitiâ & fraude excuſari non poſſet, ſi ei adeſſet potiùs auxilio, qui falſum colit Numen, & impiis ſacrificiis ſibi propitium reddere ſatagit.

[b] *Manu quidẽ pugnantes, ſed Dñm cordibus orantes, proſtraverũt non minùs triginta quinq; millia.* 2. Mach. 15. 27.

[c] *Ne diceres in corde tuo, fortitudo mea, & robur manûs meæ, hæc mihi omnia præſtiterunt. Sed recorderis Domini Dei tui, quòd ipſe tibi vires præbuerit.* Deut. 8. 17. & 18.

git. Quòd si etiam interdum iis largiatur victorias, id non invocationi, sed caussis aliis occultis Providentiæ divinæ asscribendum. In siti illâ, quâ exercitus Romanus laborabat in bello Marcomannico, placari haud potuit Deus sacrificiis & precibus Legionum Gentilium, donec tandem Legio Christianorum decima ejus imploraret auxilium: tunc enim copiosissimum iis imbrem impertivit, & fulmina in hostium direxit aciem, ut facili negotio victores evaderent; unde Legio illa posteà Fulminatrix dicta est. Si viva semper esset fiducia illa ac fides, eosdem etiamnum operaretur effectus; at enim, quia aut ista desunt, aut propter alios occultos fines permittit Deus, ut bello subigantur etiam ii, qui verum ei cultum deferunt; quod dum fit, non triumphantium præmium est, sed eorum, qui vincuntur, castigatio ac pœna. Semper itaque in Principum manibus vexillum Crucis sublime volitet; significatum per ensem illum, quem Ieremias Iudæ Machabæo [d] porrexit, ut hostes suos fugaret: sumant item Religionis scutum, & sibi ponant ante oculos æternum illum ignem, qui Persarum Reges anteibat, Symbolum alterius incircumscripti, à quo radios suos Sol accipit. Hæc vera Religio est, quam milites adorabant, quoties provoluti in genua venerabantur vexillum, quod Labarum Constantini Imperatoris vocabatur. Cùm enim Crux quædam lucis splendore in cælo efformata cum inscriptione, *In hoc signo vinces*, victoriam illi contra Maxentium promitteret, vexillum istâ formâ fieri præcepit, quam præsenti Emblemate exhibeo, supernè cum literis X. & P. charactere nominis Christi, & literis Græcis Alpha & Omega, quæ Dei sunt Symbolum, principii & finis rerum omnium. Vexillo isthoc usi sunt deinceps Imperatores usque ad tempora Iuliani Apostatæ. Ioannes quoque Austriacus in omnibus suis signis Crucem efformari jussit, cum isto lemmate: *His armis vici Turcas, iisdem victurum me confido & Hæreticos*. Rex Alphonsus Magnus eadem verba Crucis Constantinianæ in alio quodam posuit vexillo, quod in templo Ovetano postea obtulit: & iis ipsis uti placuit, sicut & labaro Constantini pro præsenti Emblemate, ad im-

[d] *Accipe sanctum gladium munus à Deo, in quo dejicies adversarios.* 2. Mach. c. 15. & 16.

Euseb. l. 9. hist. c. 9. S. Ambros. epist. 29.

Genebr. l. 4. Chron. anno 1572. Mar. hist. Hisp. lib. 7. c. 16.

ad imprimendam Principum animis fiduciam illam, quâ vexillum Religionis contra hostes suos plantare eos oportet. In prælio ad Navas Canonicus quidam Toletanus, Decanus postea, Paschasius nomine, Crucem quam Roderico Archi-Præsuli de more præferebat, per hostium cuneos semel atque iterum circumtulit, & evasit incolumis, tametsi omnium telis peteretur, multæque Maurorum sagittæ hastili infixæ hærerent. Latera vexilli istius spiritus cælestes stipare solent. Gemini Angeli equis candidis vecti in primâ acie pugnare visi sunt, quando ad Septimancas Rex Ramirus Secundus Mauros devicit. In alio item prælio ad Clavigirim temporibus Regis Ramiri Primi, uti & in alio ad Meridam temporibus Regis Alphonsi Noni divinum illud fulmen, filius tonitrui sanctus Iacobus Patronus Hispaniæ, in equo albo vexillum præferre visus est, quod rubræ Crucis figurâ distinctum erat. *Nullus vobis resistere poterit* (dicebat Iosue ad Principes Israël, jam jam è vitâ discessurus) si in Deo spem & fiduciam collocaveritis. *Unus è vobis persequetur hostium mille viros: Quia Dominus Deus vester pro vobis ipse pugnabit.* Plenæ sunt sacræ paginæ istiusmodi divinis subsidiis. Contra Chananæos stellas[e] ipsas Deus in acie disposuit; contra Amorrhæos Elementa[f] armavit, & lapides è cælo depluit. Nec opus fuit alio creaturarum ministerio in fidelium favorem adversùs Madianitas, *[*] Immisit Dominus gladium in omnibus castris, & mutuâ se cæde truncabant.* In semetipsum ultionem provocat, quisquis Dei inimicus est.

Mar. hist. Hisp. lib. 11. c. 24.

Mar. hist. Hisp. l. 8. c. 5.

Jos. c. 23. 10.

Jos. ibid.

[e] *De cælo dimicatum est contra eos: stellæ manentes in ordine suo, adversùs Sisaram pugnaverunt.* Jud. c. 5. 20.

[f] *Dominus misit super eos lapides magnos.* Jos. c. 10. 11.

[*] Jud. c. 7. 22

SYMBOLVM XXVII.



QVOD neque vis, neque diuturna multorum annorum oppugnatio adversùs Trojam efficere potuit, dolus tandem obtinuit sub ſpecie Religionis, inferentibus in urbem Græcis arma ſua intra alvum equi lignei abdita, tanquam ſi voti, quod Deæ Palladi feciſſent, rei eſſent. Mirum dictu! neque interior armorum concuſſio & ſonitus; neque advertentia prudentiorum civium; neque quod opus foret, dirutis mœnibus eum in urbem inducere, mox poſteaquam Græcorum naves ſolviſſent è littore; neque quòd intra mœnia commorari deberet, Populo ſufficere potuit, ut fraudes agnoſceret: tanta Religionis vis eſt. Eà opportunè uſi ſunt Scipio Africa-

Africanus, Lucius Sylla, Quintus Sertorius, Minos, Pisistratus, Lycurgus, & alii, ut actionibus suis & legibus conciliarent auctoritatem, & Populo imponerent. Phœnices in Hispaniam ingressi, eo loco, ubi nunc Medina Sidonia cernitur, templum arcis formâ construxerunt, Herculi dedicatum, ajentes, per quietem sic jussos se esse. Crediderunt Hispani, divinum esse cultum, quod stratagema erat; esse pietatem, qui dolus fuit: atque ita Phœnices sub Religionis prætextu, quo nihil ad speciem fallacius, oppressos deinde loci istius incolas bonis omnibus & fortunis spoliârunt. Alterius item templi beneficio in promontorio Dianéo (ubi nunc est Denia) incolæ Insulæ Zacynthi machinationes suas clàm habuerunt, cùm Hispaniam sibi subjicere molirentur. Rex Sisenandus Suinthilam regno expulerat, atque ut dominationem suam magìs stabiliret, Concilium Provinciale septuaginta circiter Præsulum convocavit, sub specie quidem Ecclesiasticæ disciplinæ, quæ vitio temporum collapsa erat, novis legibus astringendæ; sed reverà præcipua ejus cura erat, ut condemnato Patrum sententiis Suinthilâ, sibi deinde corona adjudicaretur, & populus in concordiam rediret: quo eodem artificio etiam Ervigius electionem suam, & abdicationem Regis Wambæ confirmare studuit. Non ignorat Malitia, quantùm apud hominum animos valeat Religio, quare hâc potissimùm utitur ad exercendas suas technas, quibus simplicem populum facillimè decipit, qui cùm fines illius omnes penetrare nequeat, sibi persuadet ista solùm tendere ad Deum reddendum propitium, ut bona fortunet temporalia, & æterna postea præmia conferat. Et quæso, in quas non impulit fraudes Nationes plurimas Religionis species, dum sese superstitiosis cultibus miserè dederent? Quàm serviles & truculentos mores ii non introduxerunt, cum libertatis, fortunarum & vitæ dispendio? Advigilent sedulò Principes & Respublicæ, hoc præsertim tempore, quando Politica larvam Pietatis induit, neque facilè admittant illos Religionis equos, qui non civitates solùm, sed integras etiam provincias, & regna funditùs devastârunt. Quòd si sub illius titulo ambitio irrepat,

irrepat, & cupiditas, & oneretur graviter populus, ſuave Dei jugum faſtidiet, ob damna & detrimenta rerum temporalium, quæ patitur, & ſenſim in animum ſuum inducet, legem naturalem ac divinam Religionis ad rationem ſtatûs pertinere; Principes verò ſub ſpecie illius ſua contegere artificia, quibus ſubditos contineant in officio, & fortunis ſuis expolient. Perpendant itaque apud ſe Principes cum omni diligentiâ, num quod de novo introducitur, Religionis cauſſa ſit, an prætextus ſolùm, in auctoritatis & poteſtatis illius præjudicium, aut injuriam ſubditorum, aut contra tranquillitatem publicam: id quod ex fine, quem ſibi novitas iſta propoſitum habet, perſpicere poterunt, examinando quò ſpectent tales innovationes, an ad emolumentum proprium, aut ambitionem; an ad bonum ſpirituale conducant, nec ne; aut num hoc ipſum non mediis aliis, quæ minus adferant præjudicii, procurari queat. In iſtiuſmodi caſibus, minori cum periculo damnum præcavetur, quàm eidem poſtea paretur remedium, non dando locum ejuſmodi prætextibus & abuſibus. Si tamen introducti jam fuerint, magnâ cum ſuavitate corrigi eos oportet, non viâ facti, nec cum violentiâ & ſcandalo, nec jure extremo poteſtatis, præſertim ſi ſub Principis juriſdictionem caſus iſti non cadant; ſed ſingulari cum ſolertiâ, & habitâ perſonarum ratione, per manum illius, ad cujus forum [a] pertinent, edocendo illum ſincerè de rei veritate, déque damnis & incommodis. Etenim ſi Princeps ſæcularis id facere vi attentaverit, & abuſus iſti apud Plebem inveteraverint, hæc illud impietati tribuet, & ſacerdotibus obtemperabit potiùs, quàm Principi: contrà verò, ſi Populum inter & Sacerdotes non omnino optimè convenerit, & ille viderit, auctoritatem Eccleſiaſticam & ſæcularem inter ſe diſſidere, obedientiam abjiciet, & contra ipſam inſurget Religionem, declaratâ Principis voluntate jam factus audacior, & paulatim in eam veniet opinionem, damna ejuſmodi contentionum ad ſubſtantiam Religionis pertinere; quo fiet, ut facili negotio animum pariter, & illam immutet. Atque eâ ratione, ſi Princeps litibus & controverſiis cum Magiſtratu Eccle-

a *Labia enim Sacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore ejus.* Malach. c. 2. 7.

Ecclesiastico; Populus verò novitate opinionum implicatus fuerit, nullus porrò rebus sacris habebitur honos, & graves oborientur errores, confusâ illâ divinâ luce, quæ collustrabat animos, & uniebat: unde multorum Principum interitus, & Statuum [b] immutationes nasci vidimus: Magnâ prudentiâ opus est, ad ritè gubernandam in talibus materiis multitudinem, nam pari facilitate, aut eas spernit, & impia est; aut leviter credit, & superstitiosa est; quod postremum frequentiùs accidit: ipsa enim tanquam imperitior specie religiosi cultûs & opinionum novitate continuò capitur, antè etiam quàm recta ratio ista omnia ad examen vocet. Quare plurimùm refert, omnem illi paulatim ruinæ occasionem præcîdere, eas cumprimis, quæ oriri solent ex inanibus disceptatiunculis de materiis quibusdam subtilioribus, quæve ad Religionem nihil omnino aut parum faciunt, non permittendo, ut aut defendantur, aut typis imprimantur: aliàs enim multitudo in diversa trahetur studia, & opinionem suam, tanquam de fide esset, tuebitur mordicùs. Quæ res non minores turbas ciere posset, quàm ipsa Religionum diversitas, aut iis ansam dare. Eodem periculo territus Tiberius concedere noluit, ut libri Sibyllini [c] inspicerentur, quorum vaticinia tumultus concitare poterant: & in actis [d] Apostolorum legimus, libros igni fuisse traditos, qui vanas curiositates continerent.

[b] *Nulla res multitudinem efficaciùs regit, quàm superstitio.* Curtius.

[c] *Censuit Asinius Gallus, ut libri Sibyllini adirentur; renuit Tiberius, perinde humana, divinâque obtegens.* Tacit. lib. 1. Annal

§. Solet Populus sub specie pietatis miserè decipi, & cœco quodam impetu sese dedere cultibus quibusdam superstitiosis cum submissione prorsus muliebri, quæ hominem melancholicum reddunt & timidum, & imaginationum suarum vile mancipium, quæ animum simul & spiritum opprimunt, faciúntque eum otiosum sodalitia obire, & vacare peregrinationibus, ubi multi sæpè abusus committuntur, & vitia. Imperitæ plebeculæ infirmitas illa est, neque parum periculosa veritati Religionis, & saluti publicæ, & nisi principiis quis obstet, gravissima creat incommoda & pericula: nam stultitiæ genus est, quæ sub specie boni temerè præcipitat, & novas consectatur Religionis opiniones, & artes diabolicas. Religiosa

[d] *Multi autè ex eis, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt coram omnibus.* In Act. Apost. c. 19. 19.

ligiosa quædam subjectio utilis est, sed sine superstitione abjectâ & humili: talis scilicet, quæ virtutem in pretio habeat, & perhorrescat vitium, quæ statuat laborem & obedientiam majoris esse apud Deum & Principem meriti, quàm societates & peregrinationes, quando ejusmodi pietatem convivia, choreæ & lusus comitantur, quomodo Populus Israëliticus in dedicatione vituli [e] factitabat.

§. Quòd si fortè cœperit multitudo in rebus ad Religionem pertinentibus, nimium suæ tribuere opinioni, & novitates in illam voluerit introducere, extemplò parandum est remedium, & mala sementis radicitùs evellenda, priusquam crescat, & serpat longiùs, ut coalescat in corpus potentius ipso Principe, contra quem deinde, si ejus se opinioni accommodare noluerit, perniciosam regiminis mutationem machinari [f] audeat. Tametsi verò intelligendi vis in eo genere libera sit, & salvâ suâ libertate, ad credendum cogi nequeat, adeóque Dei solius esse videatur, eum corrigere, qui secùs de ipso [g] sentit, ac oportet; gravissima tamen inde nascerentur incommoda, si decisio de altissimis fidei mysteriis cœcæ & imperitæ plebeculæ committeretur: atque ideò valde convenit obligare subditos, ut quemadmodum veteres Germani solebant, sanctius ac reverentius ducant, credere res [h] divinas, quàm scire. Quis error tam insanus aut fœdus, in quem non incidat regnum aliquod, si de rebus Religionis illi dijudicare liceat? Hinc tantâ curâ caverunt olim Romani, *ne qui nisi Romani Dei, nec quo alio more, quàm patruo colerentur.* Et Claudius graviter cum Senatu conquestus fuit, quòd externæ superstitiones [i] introducerentur. Attamen si jam Malitia pedem fixerit, neque correctio adversùs multitudinem vim ac robur habere potuerit, Prudentia operetur necesse est, quod aliàs ferrum & flamma debuissent efficere: nam augescit interdum delictorum pertinacia, si remedia adhibeantur intempestiva, & plus æquo violenta; neque semper vi cedit ratio. Reccaredus Rex magnâ cum solertiâ, tempori tantisper cedendum ratus, nunc dissimulando, nunc blandiendo, sensim effecit, ut subditi ejus omnes Arrianâ perfidiâ

[e] *Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.* Exod. 32. 6.

[f] *Eos verò, qui in divinis aliquid innovant, odio habe, & coërce, non Deorum solùm caussâ (quos tamen qui contemnit, nec aliud sanè magni fecerit) sed quia nova quædam numina hi tales introducentes, multos impellunt ad mutationem rerum, unde conjurationes, seditiones, conciliabula existunt, res profectò minimè conducibiles Principatui.* Dion.

[g] *Deorum injurias Diis curæ.* Tac. l. 1. Annal.

Tit. Liv.

[h] *Sanctius ac reverentius visum de actis Deorum credere, quam scire.* Tac. de more Germ.

[i] *Quia externæ superstitiones valescant.* Tacit. lib. 11. Ann.

fidiâ abdicatâ ad Ecclesiæ Catholicæ castra commigrarent.

§. Magni heroes olim usi sunt superstitione (ut diximus) ut legibus suis auctoritatem parerent, atque animos adderent Populo, magisque eum in submissione & officio continerent: in hunc finem somnia fingebant divinitus sibi immissa, conversationes secretas & familiaritates cum Diis; & licèt hæ artes apud simplicem plebeculam plurimùm valeant, utpote cujus ingenium superstitiosum rebus ejusmodi, quæ supra naturam esse videntur, facilè capitur; non est tamen Principibus licitum, eam ementitis miraculis, & falsâ Religionis specie deludere. Ad quid umbra, ubi luce ipsâ frui possumus? Ad quid prodigia illa de cælo fictitia, si tot ac tanta iis suppetant, ut vidimus, qui firmâ cum fiduciâ ea præstolantur à Providentiâ divinâ? Quomodo justissimus Deus ejusmodi artibus successum bonum largiri poterit, quæ curam ipsius ac sollicitudinem in rerum harumce inferiorum gubernatione incusant, quæ ipsius potentiam falsò confingunt, quæque illi tribuunt, cujus ipse auctor non est? Quam certitudinem in Religione sibi pollicebitur Populus, si eam ad fines Principum particulares detorqueri videat, eò quòd tegumentum tantummodo sit, quo suas cooperiant fraudes, & veritatem mendacii arguant? Non est secura politica, quæ dolis sese vestit; nec firma ratio status, quæ technis nititur.

SYMBOLVM XXVIII.



REGVLA & menſura virtutum Prudentia eſt, abſque hâc illæ in vitia degenerant. Eam ob rem in mente ſedem ſuam habet, ſicut virtutes reliquæ in appetitu: illinc enim omnibus præſidet. Magnam Deitatem illam vocat Agatho. Hæc virtus eſt, quæ tres Reipublicæ formas conſtituit, Monarchiam, Ariſtocratiam, & Democratiam; iiſque ſingulis ſuas tribuit partes naturæ ſubditorum convenientes, intentos ſemper habens oculos in conſervationem eorundem, & finem principalem felicitatis politicæ. Anchora ſtatuum Prudentia eſt; acus nautica Principis. Deficiente hâc virtute, anima gubernationis deficit. *Ca eſta* (verba ſunt Alphonſi Regis)

Lib. 8. tt. 5. p. 2.

Regis) *faze ver las cosas, e juzgarlas ciertamente segun son e pueden ser, e obrar en ellas como deve, e non rebatosamente.* Virtus est Principum [a] propria, & quæ maximè facit excellere hominem, adeóque parcè eam Natura dispensat. Multis magna dedit ingenia, magnam Prudentiam oppidò paucis. Absque illâ, quò quique cæteris dignitate magìs eminent, eò majori cum periculo præsunt aliis: facilè enim rationis transiliunt limites, & pessum eunt; & in eo, qui aliis imperat, judicio claro opus est, quod res omnes, prout sunt in se, dispiciat, & singula suis ritè ponderare momentis noverit. Examen hoc magni in Principibus momenti est, & multum in eo potest Natura, plus tamen ipse rerum usus atque experientia.

[a] *Nam rectè disponere, rectéque judicare qui potest, is est Princeps, & Imperator.* Menand.

§. Ea Prudentiæ virtus multis constat partibus, quæ ad tria capita reduci possunt; memoriâ scilicet præteriti, intelligentiâ præsentis, & providentiâ futuri. Omnes istas temporis differentias in Emblemate præsenti Serpens repræsentat, Prudentiæ Symbolum, supra clepsydram arenariam, quæ præsentis currentísque temporis est hieroglyphicum; sceptrum spiris suis ambiens, & contemplans sese in duplici speculo præteriti temporis & futuri; pro lemmate verò ponitur illud Homeri carmen à Virgilio traductum, quod omnia tria complectitur tempora:

Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur. Virgil.

In quæ intuens Providentia suas moderatur actiones.

Tria ista tempora speculum sunt gubernationis, in quo maculas, & errores præteritos pariter, ac præsentes observando, sese ornat & expolit, adjutâ experientiâ propriâ, & ipso rerum usu comparatâ. De propriâ ago alibi: Quæ comparatur, aut communicatione cum aliis, aut ex Historiis acquiritur. Communicatio cum aliis perquam utilis est, etsi restrictior; nam faciliùs comprehenditur, & abundè magìs satisfacit dubiis omnibus ac quæstionibus, unde Principem meliùs instruit. Historia omnes quasi mundi ætates subjicit oculis, illiúsque beneficio memoria vitam Majorum vivit. Errata eorum, qui fuerunt aliquando, eos, qui nunc sunt, erudiunt.

Quare neceſſum eſt, ut Princeps amicos fideles & veraces conquirat, qui ſincerè illum de veritate edoceant in omnibus tam præteritis, quàm præſentibus; & quoniam iſti, ut ſolebat dicere Alphonſus Neapolis & Aragoniæ Rex, libri quaſi ſunt hiſtorici, qui neque adulantur, neque celant aut diſſimulant veritatem, eos potiſſimùm in conſilium adhibeat, obſervando negligentias & culpas Anteceſſorum; fraudes, quibus circumventi fuerunt; artes aulicas; inteſtina & externa regnorum mala, & circumſpiciat diligenter, num ſibi quoque ab iiſdem aliquod periculum ſit. Optimus Principum Magiſter, tempus eſt. Sæcula præterita veluti Noſocomia quædam ſunt, ubi cadavera Rerumpublicarum, & Monarchiarum, quæ aliquando floruerunt, incidendo inſpiciunt & rimantur Anatomici, ut præſentes tantò curent meliùs. Chartæ nauticæ ſunt, in quibus cum alienis tempeſtatibus, & navigationibus ſecundis inveſtigantur littora, bolide explorantur maria, brevia deteguntur, deprehenduntur ſcopuli, & regnandi lineæ deſignantur. Hinc Alexander Severus Imperator [*] *præficiebat rebus literatos, & maximè, qui hiſtoriam nôrant, requirens quid in talibus cauſſis, quales in diſceptatione verſabantur, veteres Imperatores feciſſent.* Verum non omnes omnino libri boni conciliarii ſunt: nonnulli enim malitiam ſuadent & fraudes, quæ quia magis in uſu ſunt, quàm veritas, bene multi eos [b] conſulunt. Illi maximè ſecuri, quos ſapientia divina dictavit. In his reperire licebit Principi pro caſibus omnibus politicam quandam perfectam, & documenta certa, quibus ſe [c] & alios ritè gubernet. Eâ de cauſsâ Regibus Iſraël in mandatis dederat, ut Deuteronomii librum ſemper penes ſe haberent, & ex eo quotidie legerent [d] aliquid. Deum audimus, à Deo diſcimus, quoties divina illa oracula evolvimus.

§. Cum hoc hiſtorico ſtudio ſecurè ſeſe poterit Serenitas Veſtra gubernationis mari committere, dummodo pro nauclero ſit rerum præteritarum experientia ad præſentium directionem, quas Serenitatem Veſtram ita moderari oportebit, ut oculos ſuos ſemper in futuro defigat, ipſúmque

[*] Lamp.

[b] *Qui exquirunt prudentiam, quæ de terra eſt, negotiatores Merrhæ, & Theman, & fabulatores, & exquiſitores prudentiæ & intelligentiæ; viam autem ſapientiæ neſcierunt.* Baruch. 3. 23.

[c] *Omnis ſcriptura divinitùs inſpirata utilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendũ in iuſtitiâ, ut perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum inſtructus.* 2. Tim. 3. 16. & 17.

[d] *Leget illud omnib⁹ diebus vitæ ſuæ.* Deut. 17. 19.

que antè prævideat, ad pericula declinanda, aut saltem, ut præventa [e] minus mali adferant. Iuxta has temporum affectiones judicare debet, & æstimare de futuris prudentia Serenitatis Vestræ, non illas Planetarum, qui cùm admodum pauci sint, & status suos habeant motus, non possunt (quantumvis aliqua in illis inesset virtus) tantam eventuum portendere varietatem, quos aut casus invehit, aut liberum disponit arbitrium. Neque speculatio & experientia sufficiunt, ut certam aliquam & securam scientiam, de caussis tam remotis constituant. Conjiciat itaque oculos suos Seren. Vestra in tempora retrò præterita, jam inde à Rege Ferdinando Catholico usque ad Philippum II. & collatis cum iis, quæ ab eo tempore in hanc nostram ætatem usque effluxerunt, expendat Serenitas Vestra, num Hispania tam sit incolis referta, tam opulenta, & rebus omnibus abundans, atque illis prioribus sæculis. Num tantoperè artes & arma floreant; num tam frequentes sint nundinationes, & agrorum culturæ; & si in hisce rebus quasdam defecisse animadverterit, incisionem corporis hujus instituat, exploret arterias ejus omnes, ac partes, quæ sanæ ac integræ sint, quæ non; è quibus item fontibus infirmitates istæ suam trahant originem. Consideret apud animum suum Seren. Vestra, num fortè ex uno aliquo eorum nascantur, qui ferè ordinarii sunt. Ex deductione subditorum in terras exteras; ex defectu propagationis; ex multiplicitate Religiosorum ordinum; ex nimiâ festorum dierum frequentiâ; ex multitudine Vniversitatum, & studiorum; ex detectione Indiarum; ex pace non œconomicâ; ex bello leviter suscepto, aut segniter administrato; ex abrogatione Magisteriorum ordinum militarium; ex raritate præmiorum; ex oneribus cambiorum, & usurarum; ex pecuniarum translatione in alienas provincias: ex disparitate monetarum; aut aliis similibus caussis. Si viderit Serenitas Vestra, quænam ex istis mali fons sit & origo, difficile non erit parare remedium; & cognitis probè duobus temporibus, præterito & præsente, unà etiam Serenitas Vestra de futuro æstimabit: *Nihil* enim *sub Sole novum. Quid est, quod fuit?* Eccl. 1. 9. & 10.

[e] *Scit præterita, & de futuris æstimat.* Sap. c. 8. 8.

 ipsum

ipſum quod futurum eſt. Quid eſt, quod factum eſt? ipſum quod faciendum eſt. Perſonæ mutantur, non ſcenæ. Iidem ſemper mores & modi ſunt.

§. Poſt illam librorum evolutionem plurimum quoque lucis dabit Viris Principibus communicatio cum tot ac tantis ingeniis, quæ cum iis agunt quotidie, atque ad audientiam verba & rationes multum ac diu cogitatas adferunt. Ideò Ioannes Secundus Luſitaniæ Rex dicere ſolebat, regnum aut invenire Principem prudentem, aut facere. Ampliſſima eſt imperandi ſchola, in quâ Miniſtri ſummis ingenii præditi, & experientiâ inſignes, aut domeſtici, aut exteri, negotia cum Principe conferunt. Hic ſemper in aſſiduâ verſatur exercitatione, cum ſpeciali notitiâ omnium propè, quæ in mundo geruntur. Quæ ſchola cùm maximè conveniat Principi, decet omnino, ut ſi non ex obligatione, diſcendi ſaltem ſtudio, negotiis ſeſe impendat, ſtudeátque ea plenè capere & penetrare; nec ſatìs eſſe credat, ſi Conſiliariis ſuis ea committat, & ab illis deciſionem expectet: nam ſi negotiis prorſus ſe abſtineat, ſylveſcit paulatim ingenium, & odiſſe ea incipit, tanquam onera quædam intolerabilia, & viribus majora, adeóque aliorum mavult curæ relinquere, & induſtriæ. Quòd ſi deinde ad ipſum referatur, quid aliis eâ ſuper re viſum fuerit, inſcius & imperitus pendet animi, recténe judicatum fuerit, an ſecus; quâ in confuſione, neceſſe eſt eum ſuimet pudeat, pigeátque, dum videt ſe muto ſimulacro haud multò eſſe abſimilem, cui exterior fit reverentia, alius verò pro ipſo reſponſa dat. Nec aliâ de cauſsâ Zacharias Propheta eum Principem, qui ſimilis Paſtori, gregem ſuum deſerenti, obligationis ſuæ eſt immemor, idolum [f] vocitat: Statua enim eſt, quæ repræſentat, non exercet Majeſtatem. Os habet, & non loquitur: oculos habet, & aures, & neque videt, neque [g] audit; cúmque paſſim pro idolo cultûs ſolùm habeatur, non quòd efficere quicquam poſſit, tanquam telluris inutile pondus, ab omnibus [h] deſpicitur; neque hoc damnum facilè ſarciet: negotia enim, è quibus uſu atque exercitatione experientiam aliquam haurire poterat

[f] *O Paſtor, & idolum, derelinquens gregem.* Zach. c. 11. 17.

[g] *Os enim habent, & non loquētur: oculos habent, & non videbunt: aures habent, & nō audient.* Pſ. 113 5.

[h] *Nihil eſt idolū in mundo.* 1. Cor. 8. 4.

rat, præterlabuntur ſicut aquæ, quæ nunquam revertuntur; quare cùm ipſe ignoret, unde negotiorum tela inchoata ſit, rectè eam pertexere nunquam poterit.

§. Ad hæc itaque & alia damna evitanda, expedit omnino, ut Princeps ſimul atque Rempublicam capeſſit, animum ſuum ad negotia publica applicet, ut uſu paulatim artem benè gubernandi condiſcat: etſi enim illa initiò mole ſuâ abſterreant Principem; ambitio tamen, & gloria, quæ inde ſperari poteſt, faciunt poſtea, ut appetantur etiam, & amentur. Non illum arceat errandi metus, quia nulla tanta eſt prudentia, quæ non quandoque falli poſſit. Ex erroribus experientia naſcitur; ex hâc verò optimæ imperandi regulæ. Et ſi fortè eum errare contigerit, illud ſolatio ſit, minus interdum eſſe periculi, ipſum falli Principem, quàm ſi rem optimè gerat per alium. Hoc namque calumniis obnoxium; illud verò faciliùs tolerat Populus. Obligatio Principis in eo ſolùm conſiſtit, ut quàm rectiſſimè velit agere omnia, atque in id omnem ſuam conferat operam, inſtructionem admittendo,& conſilium,ſine arrogantiâ & fiduciâ ſui nimiâ: hæc enim ignorantiæ & errorum mater eſt. Potentia unà cum Principibus naſcitur,non ſapientia. Si audire voluerint, rectè gubernare ſcient.Cùm Salomon ſuam agnoſceret infantiam pro gubernando Dei populo, petiit à Deo cor [i] docile: hoc enim ſolum ſufficere putabat, ut rectè ſuo fungeretur officio. Principem zeloſum, & qui honeſtum ſemper præ oculis habet, Deus quaſi manu ducit, ne uſpiam in ſtatuum ſuorum gubernatione offendat.

[i] *Dabis ergo ſervo tuo cor docile, ut populum tuũ judicare poſſit, & diſcernere inter malum & bonum.* 3.Reg. 3. 9.

SYMBOLVM XXIX.



PISCATORES in insulâ Chio, cùm jactis aliquando in mare retibus pisces se capturos crederent, tripodem extraxêre, quod vas quoddam erat sacrificiis destinatum, aut (ut volunt alii) mensa tripes rotunda, opus admirandum, magníque pretii, non tam ob materiam, quamvis ex auro esset, sed ob Vulcanum artificem. Crevit in iisdem, & aliis ejusdem insulæ Piscatoribus cupiditas, & spe vanâ inaniter delusi iteratis sæpè vicibus retia sua in profundum demisêre. O quoties prosperi Principis unius successus eidem ipsi, & aliis fraudi fuerunt, dum mediis iisdem similem aliquam nancisci Fortunam conati sunt! Non est ita facile, alienos sequi

ſequi paſſus, aut relegere proprios, ut eadem ſemper examuſſim premas veſtigia. Exiguum temporis ſpatium tot eventuum varietate priora obducit, & quæ de novo imprimuntur, diverſa ſunt, adeóque non eundem habent exitum. Multos æmulos atque imitatores habebat Alexander Magnus, qui licèt virtute tum corporis, tum animi nihil illi cederent, nunquam tamen tam cumulatam gloriam & felicitatem potuerunt indipiſci, aut certè tantum plauſum non tulerunt. In noſtrâ eſt poteſtate, bonos eſſe; non item, tales videri aliis. Etiam in rebus Famæ Fortuna ludit, neque ſemper eadem eidem reſpondet facinori. Quod Sagunto accidit, Eſtepæ quoque evenit, & hujus tamen vix aliqua ſupereſt memoria; tenuior nimirum civitas gloriam iſtam non obtinuit: nam in Majoribus laudari ſæpè ſolet, quod in aliis minoribus nemo æſtimat. Idem prorſus in virtutibus uſu venit; propter eaſdem Princeps unus benè audiet, alius malè: temporum hoc vitium eſt, & ſubditorum. Si Nobilitas excuſſo fræno ſolutior ſit, & Populus licentior, mali Principis notam non effugiet, ſi illos in rationis gyrum reducere voluerit. Vnumquodque regnum Principem cuperet ſuis conformem moribus; unde fit, ut tametſi unus aliquis Princeps iiſdem bonis artibus Rempublicam moderetur, quibus alius glorioſiſſimè eandem moderatus eſt, æquè tamen acceptus futurus non ſit, nec parem habiturus laudem, niſi ſubditorum utriuſque quoque Naturas æquè probas eſſe contigerit. Mar. hiſt. Hiſp. lib. 2. c. 23.

Hinc periculo non caret, ſi Princeps ad aliorum exempla ſolùm ſe velit dirigere: eſt enim perdifficile, ne dicam omnino impoſſibile, ut in uno aliquo caſu conditiones eædem ac rationes omnes concurrant, quæ in alio. Hæ cauſſæ ſecundæ cæleſtium orbium ſemper volvuntur, novóſque ſiderum & aſtrorum formant aſpectus, quibus ſuos producunt effectus, & rerum mutationes efficiunt: & ſicut acceſſus receſſúſque ſtellarum ſemel facti non iterum eodem modo facilè eveniunt, ita neque eaſdem in hæc inferiora habent operationes, & variatis quibuſdam conditionibus, variantur ipſi ſucceſſus, in quibus caſus ferè plus poteſt, quàm prudentia.

Equidem

Equidem non minus Principibus fraudi fuiſſe exiſtimo, aliorum ſequi exempla, quàm planè nulla. Quare conſiderandum diligenter, quid evenerit aliis, ut Politica prudens evadat; non ut ſua omnia ad aliorum normam dirigat, exponendo ſe dubiis & incertis caſibus. Aliorum eventa documento [a] ſint, non præcepto aut legi. Ea ſola exempla ſecurè imitari quis poteſt, quæ à cauſſis & rationibus intrinſecè bonis, & juri naturali ac gentium communibus profecta fuerunt. Illæ enim omnibus temporibus eædem ſunt. Vti & ſequi exempla eorum Principum, qui cum Religione, Iuſtitiâ & Clementiâ, aliiſque virtutibus & actionibus moralibus ſe ſuáque conſervârunt. Verùm etiam in his caſibus attentione opus eſt: mutari enim ſolent mores, & æſtimatio virtutum, nec novum aut inſolens, Principem aliquem per eaſdem, quarum beneficio uno tempore feliciter floruit, alio periiſſe. Oportet igitur, ut hæc omnia expendat Prudentia, neque ipſa ſibi nimiùm fidat; ſed varios conſulat caſus, qui quotidiè incidunt, neque futura pro certis habeat, quantumvis prudens judicium & diligentia iis ſatis caviſſe videantur: non ſemper enim eventa reſpondent meritis, neque dependent ab ordinariâ cauſſarum connexione, in quâ conſiliis humanis aliquis ſolet eſſe locus; ſed ab aliâ cauſâ ſuperiore, quæ cæteras dirigit; ex quo fit, ut incertæ ſint cogitationes noſtræ, & ſpes in illis fundata facilè fallat. Nemo opinione omnium longiùs ab Imperio aberat, quàm Claudius, & cælum jam illum deſtinârat, ut in Tiberii locum [b] ſufficeretur. Frequentius iſtud eſt in electione Pontificum, in quâ humana induſtria in ſuis conſiliis ſæpè deluditur. Non ſemper Providentia divina naturalibus mediis utitur, aut ſi utatur, diverſos cum iiſdem operatur effectus, & lineas rectas ducit ad obliquam regulam, cùm non rarò damno ſit Principi, quod commodo illi eſſe debuerat. Eadem columna ignea in deſerto lucem præbebat Populo Dei, & hoſtium caſtra opplebat caligine. Maxima etiam prudentia humana quandoque palpat in tenebris. Vnde ſalutem quis ſperat, inde exitium ſibi accerſit interdum, uti Viriato accidit, quem proditum

[a] *Plures aliorum eventis docentur.* Tacit. lib. 4. Annal

[b] *Quippe famâ, ſpe, veneratione potiùs omnes deſtinabantur Imperio, quàm quē futurum Principem fortuna in occulto tenebat.* Tacit. lib. 3. Annal.

ditum ab iis Legatis & neci traditum historiæ referunt, quos ad Consulem Servilium miserat. Damnum, quod semel accepimus, non facilè credimus passuros nos denuò; at contrà res secundas, aut duraturas nobiscum, aut certè redituras, illicò nobis persuademus. Multis isthæc confidentia pernitiem attulit, quippe quæ Prudentiam armis suis exuit. Ingens quoddam eventuum mare est hic Mundus, variis & incognitis caussis quasi ventis quibusdam agitatum. Ne animo offeramur, si retia fortè votis referta educamus in littus; nec contrà dejiciamur, si fuerint vacua. Eâdem animi æqualitate jacere ea oportet, & eventum expectare. Quiete frui non potest, qui felicem rei exitum certò sibi pollicitus, secùs evenire videt, & remedium in promptu non habet. Qui deteriora animo concepit, ei adversi casus inopinanti obtingere non possunt, neque ob frustrata desideria facilè ludibrio fit aliis, quemadmodum Persis factum in bello adversùs Athenienses; illi namque longè etiam antè ex insulâ Paro comparârant marmora, quibus victoriam inscriberent, quam jam pridem spe devoraverant; sed cùm postea ipsimet prælio vincerentur, iisdem marmoribus Athenienses usi sunt, ad erigendam Vindictæ statuam, perenne stultitiæ Persicæ monimentum. Præsumptio sciendi futura, rebellio quædam est contra Deum, & concertatio, stolida cum Sapientiâ divinâ, quæ permisit quidem, ut Prudentiæ humanæ de rebus ejusmodi conjicere liceret, non tamen divinare, ut nimirum in hâc casuum incertitudine tantò se Deo conditori suo magìs subjectam agnosceret. Eà etiam de caussâ tam cauta ac provida est in statuendo Politica, quippe quæ probè perspectum habet, quàm parum de futuris prævideat Sapientiâ humana, & quàm facilè fallant judicia, quæ opinioni præsumptæ innituntur. Si Principes eventus futuros antè prospicerent, non toties malè consilia caderent. Atque hinc factum reor, ut simul ac Saül in Regem electus fuit, Deus ei spiritum prophetiæ [c] infuderit.

[c] *Et insiliet in te spiritus Domini, & Prophetabis cum eis.* 1. Reg. 10. 6.

Nunc ex iis, quæ hactenus diximus, illud conficitur. Tametsi antiquitas veneranda meritò sit, & viæ planè regiæ,

quas

quas illa posteritati aperuit, ut per eas securo passu experientia incederet; cum tempore tamen multa videmus immutari, ut iis porrò insistere non liceat, adeóque non ita sibi ipse diffidere debet Princeps, aut tam anxiè Majorum legere vestigia, ut non etiam alicubi, ubi præsens occasio tulerit, sua ponere audeat. Novitates non semper periculosæ sunt; expedit interdum eas introducere. Mundus nisi innovaretur, perfectior non evaderet. Quò ætate procedit longiùs, eò sapientior est. *Quæ nunc vetustissima creduntur, nova fuêre. Quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.* Quod nunc per experientiam sequimur, absque illa aliquando initium habuit. *Nostra quoque ætas multa laudis & artium imitanda posteris ferre potest. Nec omnia apud priores meliora:* sicut neque quæ nunc facimus, omnia posteritati placebunt. A Majoribus abusus multi ad nos usque [d] manarunt: multos item veterum mores severos ac rudiores mitigavit tempus, & in melius [e] commutavit.

Tacit. l. 11. Annal.

Tacit. lib. 3. Annal.

[d] *Vetusta autem pleraque rudiora sunt nobis.* Arist. li. 2. pol. c. 8.

[e] *Multa duritie veterum meliùs & lætiùs mutata.* Tac. lib. 3. Annal.



SYM-

SYMBOLVM XXX.



INGENIOSA Roma, ut Virtuti & Fortitudini trophæa statueret, in gloriam & præmium Victoris, æmulationem posterorum, & aliorum civium exemplum, columnas rostratas adinvenit, è quibus suspensæ navium triumphantium proræ post longas navigationes & obtentas victorias; sempiternam navalium præliorum conservabant memoriam, quale monumentum Consuli Duilio pro insigni victoriâ, quâ Carthaginienses triumphârat, pro aliâ item Marco Æmilio positum fuit. Trophæum istud præsenti Emblemati occasionem dedit, in quo columnæ robur ac firmitas sapientiam repræsentat; proræ verò navium per tot rerum discrimina Ocea-

num pervagatæ Experientiam Prudentiæ matrem, quâ fulcitur ſapientia. Habet hæc pro objecto res univerſales, ac perpetuas; illa verò actiones ſingulares. Vna ſpeculatione & ſtudio comparatur: altera (quæ mentis eſt habitus) partim rerum bonarum, malarúmque cognitione; partim exercitatione & uſu. Ambæ ſimul junctæ perfectum Reipublicæ moderatorem efficiunt, una ſola non ſufficit. E quo facilè apparet, quàm periculoſum ſit, ſi ii rerum potiantur, qui ſoli ſcientiarum contemplationi & vitæ ſolitariæ ſunt dediti: ordinariè enim hi tales uſu & praxi rerum carent, adeóque actionibus ſuis, quia aut temerariæ ſunt, aut viles & abjectæ, nihil promoverent; præſertim ſi aut metus, aut zelus nimius eos tranſverſos egerit. Familiaritas eorum, & ſcripta (in quibus plus ingenium ſpeculatiuum valet, quàm practicum) prodeſſe poterunt Principi, ut animum ejus excitent, & diſſerendi ſuppeditent materiam, ſi ea unà cum tempore & experientiâ in conſilium adhibeat. Ars medica remedia præſcribit morbis, ea tamen Medicus non applicat, niſi infirmitatis conditiones, naturam ægri, & conſtitutionem antè conſideret. Quòd ſi iſthâc ratione arrogantiam ſuam barbaram temperaſſet Hannibal, non pro inſano deriſiſſet Phormionem, quòd armorum inexpertus militandi artem traderet. Quamvis enim ſpeculatio ſola ejus praxin neutiquam aſſequatur, quomodo Poëta ille Luſitanus cecinit:

Cam. Luſ. cant. 10.

A diſciplina militar preſtante
Nào ſe apprende ſenhor na phantaſia
Sonhando, imaginando, ou eſtudando,
Se nào vendo, trattando, e peleiando.

Perquam enim difficile eſt, ut manus accuratè imitetur, quod delineavit ingenium, aut ſatisfaciat oculis, quod idea propoſuit; præſertim cùm à caſibus tam variis bellum dependeat, ut ne ipſa quidem experientia in iis interdum ſciat, quid facto ſit opus. Nihilominus tamen poſſet Phormio ea dare præcepta Hannibali (quantumvis magno & experto Duci) ut errores caveret ingenii ſui fallacis ac ſubdoli, immanitatis in devictos, & ſuperbiæ erga eos, qui ejus ſe tutelæ & præſidio com-

commiſerant. Rectiùs uti noviſſet Cannenſi victoriâ, fugere delicias Capuæ & conciliare Antiochum. Rex Ferdinandus Catholicus Religioſorum operâ uſus interdum fuit; ſed neſcio, an ad ipſam negotiorum tractationem, an ad introductionem ſolùm; aut num ideò fortè ad negotia publica eos adhibuerit, ut parceret legationum ſumptibus, aut occurreret incommodis, quæ ex contentione de jure præcedenti inter Magnates oriri ſolent. Per illos tamen ſecretorum ſecuritati haud ſatìs conſulitur; magìs enim ab obedientiâ ſuorum Superiorum, quàm Principum dependent; & ſi fortè cedant è vitâ, literæ occultæ, & chartæ omnes in eorum devenient manus. Si officio ſuo deſint, puniri nequeunt; exemplo eorum perturbatur religioſa quies, & candida eorum ſimplicitas artibus politicis inficitur. Meliores medici ſunt pro ſpiritualibus, quàm temporalibus. Sphæra quælibet ſuam habet activitatem ſibi propriam. Illud interim non inficior, reperiri nonnunquam inter illos ingenia ſcientiarum diſciplinis, & rerum uſu ſic exculta, enutrita in aulis, abſque eâ animi contractione, quæ vitam monaſticam, & ab hominum conſortio remotam plerumque comitari ſolet, ut majoris etiam momenti negotia rectè iis committi queant, ea præſertim, quæ ad quietem publicam, & bonum Eccleſiæ Chriſtianæ pertinent: nam modeſtia in converſando; moderatio virtutum; gravitas & exiſtimatio religioſæ veſtis, plurimum per ſe commendationis ſecum adferunt in aulis Principum, ad audientiam faciliùs obtinendam, & diſponendos animos.

§. Experientiæ è damnis & periculis alienis felices ſunt; attamen non tam ad perſuadendum efficaces, ac propriæ: illas videmus, aut audimus tantùm; has etiam ſentimus. In imo quaſi inciſæ pectore diu hærent. Naufragia conſpecta è littore movent animum; non ita audita ſolùm ex aliis. Quem ſemel ex illis evadere contigerit, in memoriam rei ſempiternam, clavum in Experientiæ templo ſuſpendit. Eam ob rem, etſi experientiis utriſque Principis juvetur animus, magìs tamen ad proprias debet advertere, illud diligenter ob-

 ſervando,

ſervando, ſi ex culpâ fiant, amorem proprium ſolere eas excuſare; & veritatem ſerò, aut nunquam ad aures ejus pertingere, ut fraudes detegat: quoniam aut malitia eam in foribus palatii ſiſtit, aut velat adulatio; & tunc virtus larvam ei detrahere non audet, ne ipſa in diſcrimen veniat; quia aut ad illam non pertinet, aut certè nil effecturam ſe videt. Atque ita ignari Principes, ubi ſuo defuerint muneri, aut quid & ubi in conſiliis & actionibus peccatum ſit, errata emendare non poſſunt, neque experientiâ cautiores fieri, & prudentiores. Nullum delictum, nullum damnum in Republicâ accidere oporteret, cujus notitia non illicò fideliter & ſincerè ad Principem permanet. Nullus ſenſus, aut dolor eſt in quâcunque corporis parte, qui non in momento, ad cor uſque penetret, tanquam vitæ Principem, ubi anima potiſſimam ſedem ſuam habet, & tanquam cujus plurimùm intereſt, alia membra integra & illæſa conſervari. O ſi Reges probè nôſſent, quibus potiſſimùm malis regna ſua laborarent, non utique videremus ea tantoperè inveteràſſe. Nunc verò conantur oblectamentis quibuſdam muſicis Principis auditum in aulis avertere, ne percipiat ſubditorum gemitus, nec cum Saüle dicere pôſſit; *Quid habet populus, quòd plorat?* Quo fit, ut aut neceſſitates ejus & calamitates ignoret, aut certè tardiùs intelligere incipiat. Recentiſſimus erat caſus Ionæ, quem vivum balæna ejecerat, & publicis ejus clamoribus in totâ urbe Ninive, cui poſt dies quadraginta interitum comminabatur, perſonabant omnia; nec tamen fieri potuit, quin Rex ultimus omnium iſta reſciſceret, cùm jam cives omnes à maximo uſque ad minimum ſaccis induti in luctu[a] verſarentur. Et quis rei veritatem proponere audeat Principi, aut detegere damna & ærumnas, quæ illi impendent? Vniverſus Bethuliæ exercitus ingenti cum clamore & impetu lucente jam ſole, imminebat Holofernis tentorio, & qui ei à cubiculis erant, verebantur eum è ſomno ſuſcitare; ſed pedum ſtrepitu ſignum dabant, ne altiùs illum[b] inclamarent; poſtquam verò periculum urgens eos introire coëgit, jam caput à reliquo avulſum corpore hoſtis è mœnibus

1.Reg.11.5.

[a] *Et crediderunt viri Ninivitæ in Deũ, & prædicaverunt jejunium, & veſtiti ſunt ſaccis à majore uſque ad minorem.*

Et pervenit verbum ad Regem Ninive. Jon.c. 3. 5.

[b] *Nullus enim audebat cubiculum virtutis Aſſyriorum pulſando aut intrando aperire.* Judith. c.14.10.

bus

bus [c] suspenderat. Ita plerumque accidit, ut tunc primùm Princeps suos agnoscat errores, quando aut nullum iis superest remedium, aut certè difficulter adhiberi potest. Ministri ei persuadent, omnia benè feliciterque evenire, unde omnem abjicit curam, nullam comparat experientiam, & disciplinam necessitatis negligit, quæ optima est Prudentiæ magistra. Nam etsi è prudentiâ felicitas nascatur; non tamen è felicitate prudentia.

c *Mox autem ut ortus est dies, suspenderunt super muros caput Holofernis.* Judith. 14. 7.

§. Præcipuum Prudentiæ munus in Principibus, aut aliis, qui cum iis egerint, illud est, ut per experientiam nôsse condiscant hominum singulorum naturas, quas ex amictu, ex aspectu, ex actionum, oculorúmque motu, ex verbis denique licebit [d] perspicere: quod indicium tam humanæ conversationi conveniens duxit ipse Deus, ut illud in singulorum inscriptum frontibus palàm intuentium oculis exponeret. Absque eo, nec Princeps rectè imperare noverit, nec qui negotia curat, fine suo potiri. Hominum animi æquè varii sunt, ac vultus; & licet ratio in se una & eadem sit, diversæ tamen sunt viæ, per quas ratiocinatio eam investigat: & solent illusiones vis imaginatricis tam esse grandes, ut homines nonnulli bruti prorsus & rationis expertes videantur. Quare uno & eodem modo cum omnibus agi non potest, sed variare eum oportet, pro diversitate naturæ illius, quìcum negotia tractanda sunt, non secus ac oreas in frænis pro varietate oris equini mutare convenit. Ingenia quædam generosa sunt, & ad magna conniteuntur: apud ista valent plurimùm media honoris & gloriæ. Alia humilia & abjecta, quæ utilitatibus solùm & commodis propriis capi se sinunt. Quædam superba sunt, & ad audendum projecta: cum his sic agendum, ut à præcipitio abducantur suaviter. Alia ignava ac timida, & hæc ad negotia ita manuducere oportet, ut periculi vanitatem agnoscant. Quædam servilis conditionis sunt: & apud ista plus virium habent minæ & pœnarum metus, quàm preces. Alia arrogantia: atque hæc auctoritate in viam reduci possunt; submissione omnino pessum eunt. Nonnulla ignea sunt, & in agendo tam

d *Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enunciant de illo.* Eccl. 19. 27.

e *Ex visu cognoscitur vir, & ab occursu faciei cognoscitur sensatus.* Eccl. 19. 27.

tam expedita, ut eâdem celeritate, quâ negotium aliquod peragunt, eosdem facti mox pœniteat: & his consilium dare difficile est. Alia tardiora sunt, & quasi semper in ancipiti hærent: hæc suismet damnis, cum tempore erudiri debent; nam ista si urgeant, paulatim sese demittunt. Aliqua rudia sunt & stupida: hæc convincenda non argumentis subtilibus, sed quæ manibus tangi possint. Alia in disceptationem vocant omnia, & acumine nimio extra limites abeunt: hæc sibi relinquenda, ut instar falconum, ita sublimè ferantur, donec defatigentur, postea demum ad tintinnabulum rationis revocanda sunt, & ad negotium, quod præ manibus est. Quædam omne aliorum judicium respuunt, & suo proprio dumtaxat innixa sese dirigunt: his consilium dare non expedit, sed solùm quasi digito in illa intendere, latè iis rem omnem exponendo, ut ultrò iis occurrant, & tunc tanquam fœtus suos proprios, & approbent, & exequantur. Alia nec agere quicquam sciunt, nec sine consilio alieno certi aliquid statuere: apud ejusmodi homines frustra est omnis persuasio, adeóque quod cum iis tractandum fuerat, meliùs per eorum Consiliarios, aliósve, quos ipsi præ reliquis caros habent, accurari poterit.

Eadem varietas, quæ in ingeniis cernitur, pariter in negotiis reperitur. Quædam initiò facilia sunt; posteà verò fluviorum instar incrementum sumunt, variorum incommodorum & difficultatum, quasi rivulorum accessu: hæc celeritate superantur; ut per tempus iis crescere non liceat. Alia contrà ventis sunt similia, qui nascuntur cum impetu, & leniter desinunt: in iis tolerantiâ constantiâque opus est. Alia non nisi cum incertitudine & periculo tentantur; quia ubi minimè putes, difficultatum fundus sese aperit: in his cautè procedendum & fortiter, semper cum conto in manu, & animo adversùs quemcunque casum munito. In aliquibus secretum expedit: hîc cuniculis clandestinis agendum, ut successus felicior erumpat antè, quàm adverti possit. Alia obtineri nequeunt, nisi certâ temporis opportunitate: in his media omnia ad manum habere oportet & disposita, ut simul

mul atque ſecundiores venti flare cœperint, mox pandantur vela. Nonnulla ſenſim radices agunt, & cum tempore ad maturitatem perveniunt: in iis diligentiæ ſpargenda ſunt ſemina, expectanda donec germinent, & fructum faciant. Alia niſi confeſtim bonum ſortiantur exitum, nunquam ſortiuntur poſtea: atque hæc facto impetu pertentanda, uno tempore omnia ſimul applicando media. Quædam tam delicata ſunt & fragilia, ut phialæ vitreæ ad inſtar flatu unico & efformentur, & rurſum diffringantur: pro iis leni admodum manu opus eſt. Alia ſunt, quæ ſi nimiùm cupiantur & deſiderentur, redduntur difficiliora: in iis artes amantium uſui erunt, qui ſpernendo & fugiendo amoris faces magìs etiam ſuccendunt. Negotia pauca rectè curantur cum impetu: in aliquibus vis valet: in multis tolerantia: & in omnibus ferè ratio & utilitas. Importunitas negotia multa evertit, multa etiam obtinuit; quemadmodum de muliere Chananæa dixit S. Hieronymus: *Quod precibus non potuit, tædio impetravit.* S.Hieron. Tam homines petitis abnuendo feſſi fiunt, quàm annuendo. Commoda temporis opportunitas, illa eſt, quæ ad negotia rectè gerenda plurimum momenti adfert; vix unquam non ritè & ex animi ſententiâ ea conficit, qui uti illâ tempeſtivè noverit: agricola qui naturam ſoli, & ſeminandi tempus probè cognita habet, bonam aliquando meſſem ſperare poteſt. Tempus eſt, quando omnia conceduntur; tempus item, quando denegantur omnia, prout diſpoſitus fuerit animus, in quo negotiorum incrementa & decrementa facilè licet dignoſcere; quin amputata non ſecus ac arbores, lunâ propitiâ, ſuccreſcunt f feliciùs. Induſtria quædam in modo proponendi, & perſuadendi ab honeſto utili, facili: prudentia in ſeligendis mediis, & aliæ plures dotes naturales ad negotia ritè expedienda plurimùm faciunt; præſertim, ſi iſta naturæ munera prudens quædam comitetur urbanitas, & gratia naturalis, animos ſibi blandè devinciens: vultus enim quidam ſunt, & modi agendi tam inſuaves & aſperi, ut petita etiam negare doceant. Tametſi verò iſta media cum bono judicio & induſtriâ perquàm efficacia ſint ad negotia ex

f *Omni negotio tempus eſt, & opportunitas.* Eccleſ. 8. 6.

voto transigenda, in iis tamen nec nimiùm confidere oportet, nec etiam desperare. Levissima quandoque negotia grandes pariunt difficultates, & contrà gravissima in caussis levissimis sæpe diu hærent. Maxima etiam prudentia in re clarissimâ cœcutit, & ludit in humanis negotiis Providentia divina, quæ æterno suo decreto, quid de re quâque futurum sit, jam antè disposuit.

§. Atque ex istâ ingeniorum & negotiorum diversitate videre nunc licet, quantum intersit, Principem tales legere Ministros, qui ad ea tractanda idonei sint. Neque enim omnes ad quævis negotia apti sunt & habiles, quemadmodum nec omnia instrumenta pro quâlibet re inserviunt. Ingenia violenta, meticulosa & diffidentia, dura & tetrica in conversatione, quæ nec inservire nôrunt tempori, nec sese ad naturas aliorum accommodare & mores, citiùs negotia dissipant, quàm componant; faciliùs hostes pariunt, quàm pacem concilient; meliùs accusatorum funguntur munere, quàm negotiorum possint esse curatores. Variis naturæ dotibus pro negotiis opus est. Ille Minister pro iis aptissimus erit, qui in vultu & verbis animum veracem & candidum præ se tulerit: qui se ipso ad sui amorem alliciat: in quo suspicio & astutia ab arte sint, non à naturâ: qui tacita ea servet in imo pectore, quamdiu publicare non expedit: qui cum suavitate proponat, cum tolerantiâ audiat, cum energiâ obsistat, cum solertiâ dissimulet, cum attentione urgeat; qui liberalitate obliget, argumentis persuadeat, experientiis convincat; qui denique cum prudentiâ decernat, & cum efficaciâ exequatur. Cum istiusmodi Ministris potuit Rex Ferdinandus Catholicus feliciter conficere negotia, quæ in votis habuit. Non minoris momenti est bona horum electio, quàm conservatio & incrementum totius alicujus statûs: ex eo enim, quòd singuli suo probè fungantur munere, omnia dependent. Plura regna per Ministrorum ignorantiam pessum iêre, quàm Principum. In hanc itaque curam incumbat sedulò Seren. Vestra, examinet diligenter, quibus naturæ bonis instructi sint subditi, & postquam iis munera

quædam

quædam commiſerit, identidem ad actiones eorundem ſuos reflectat oculos, neque confeſtim capi aut ineſcari ſe ſinat eâ delineatione, quam ipſi de curatis à ſe negotiis tranſmitunt: perpauci enim ſunt Miniſtri, qui ſe ipſos ad vivum in is depingant; & quis tam candidus erit, aut ab amore proprio alienus, qui illicò fateatur, quid aut facere, aut prævertere fortè prætermiſerit. Multum erit, ſi illud ſincerè eferat, quod reipsâ fecit: ſunt enim, qui perſcribant ad Principem, non quæ fecerint, aut dixerint; ſed quæ facere, aut dicere debuiſſent. Omnia mente & animo præconceperunt, omnia deſignârunt antè, præviderunt, immò & executi ſunt. Mirum dictu! negotia in eorum ſubintrant ſecreta conclavia velut informes trunci, ſed mox inde prodeunt iterum; tanquam è fictorum officinâ, ſcitè & affabrè elaborata. Illîc vernice, auro, coloribus illinuntur, ut venuſtiora appareant, & æſtimentur ab aliis. Illîc judicia formantur, & variæ excogitantur præventiones, etiam poſt tranſacta jam negotia. Illîc iſti potentiores ipſo Deo tempus præteritum faciunt eſſe præſens, & contrà præſens præteritum, accommodando in literis datum rerum à ſe geſtarum, pro ut magìs commodum ſibi viſum fuerit. Miniſtri ſunt, qui imaginatione ſolâ curant negotia; vani ſectatores applauſuum, & præmiorum falſis literis quæſitorum. Vnde graviſſimi naſcuntur errores, & incommoda; nam conſiliarii, qui aſſiſtunt Principi, ſecundum inſtructiones illas & notitias ſua moderantur conſilia, & ſi à vero illæ aberraverint, erronea quoque erunt ipſa conſulta & reſponſa, quæ iis innituntur. Sacræ literæ nos docent, quàm Miniſtri, & nominatim Legati accuratè de negotiis ſibi commiſſis ad Principem referre debeant: ſiquidem Hazaël, qui miſſus fuerat à Benadado Rege Syriæ, cum mandatis, ut cum Eliſæo Propheta de infirmitate Regis deliberaret, nec verbulum datæ ſibi commiſſionis immutavit, nec in tertiâ perſonâ loqui auſus [g] fuit.

g Filius tuus Benadad Rex Syriæ miſit me ad te, dicens ſi ſanari potero de infirmitate meâ hac? 4. Reg. c. 8. 9.

5. Periculoſi interdum ſunt Miniſtri magnâ rerum experientiâ præditi, aut quia Princeps nimium in iis ponit fiduciæ,

fiduciæ, aut quia ipsi decepti amore proprio, & sibi præsidentes, de negotiis raró & perfunctorié cogitant, & tanquam naucleri ad superandas tempestates nati, despiciunt nimbos, procellásque incommodorum & difficultatum, & periculis sese exponunt. Tutiores (in quibusdam casibus) ii sunt, qui navigandi nondum admodum periti, littora solùm remis suis legunt. Ex utrisque autem optimum & tutissimum conflatur consilium: nam illorum experientiæ horum metu & sollicitudine temperantur; quomodo etiam fit, quando ad eandem consultationem concurrunt consiliarii phlegmatici, & cholerici: audaces, & circumspecti: celeres, & tardi: ex ejusmodi enim mistione salubre quoddam consurgit sententiarum temperamentum, non secus atque in corporibus ex quatuor humorum contrarietate bona temperies oritur.



SYM-

SYMBOLVM XXXI.



COLVMNA ſeipſam ſuſtentat; ſuo librata pondere. Si in alterutram inclinet partem, mox corruit, ídque tantò celeriùs, quò graviori fuerit pondere. Haud aliter ſuâmet auctoritate & exiſtimatione firma ſubſiſtunt, & conſervantur Imperia. Mox ubi eam perdere cœperint, ipſa labi incipiunt, nec ulla tanta eſt potentia, quæ ea firmet ac ſuſtentet; immò *nihil rerum mortalium tam inſtabile, ac fluxum eſt, quàm fama potentiæ ſuâ vi nixæ*. Nemo columnæ ad perpendiculum erectæ nimiùm confidat; ubi paululùm inclinaverit, quivis etiam maximè imbecillus ejuſdem ruinam promovet:

Tacit. l. 13. Annal

movet: nam illa ipsa inclinatio nescio quomodo ad impellendum invitet; labentem autem nullum robur, quantumvis firmum, sustinuerit. Vna sola actio omnem interdum existimationem humi sternit; & ne multi quidem eam denuò possunt erigere: nulla enim ferè macula ita planè eluitur, quin vestigium aliquod maneat, neque ulla in hominum mentibus est opinio, quæ integrè & stirpitùs evelli possit. Infamiam cures licèt, cicatrices tamen in vultu derelinquit. Quare si corona fixa & firma non steterit supra perpendicularem existimationis columnam, brevi in terram decidet. Alphonsus V. Aragoniæ Rex famæ auctoritate regnum suum conservavit non solùm, sed & Neapolitano potitus est. Eodem tempore Rex Castellæ Ioannes Secundus, quia humili & objecto erat animo, spernebatur à subditis, usque adeò, ut leges etiam ab iis acciperet, quas ipsi vellent. Provinciæ, quæ temporibus Iulii Cæsaris, & Augusti, Principum magnæ existimationis, constantes fuerant ac fideles, hostiles spiritus induerunt sub Galbâ, homine ignavo, & contempto ab [a] omnibus. Sanguis regius, & Statuum amplitudo ad tuendam existimationem nequaquam sufficit, si desit Virtus, & magnitudo animi propria; perinde ut speculum non limbi exteriores æstimari faciunt, sed intrinseca ejus præstantia. In regiâ Majestate non plus inest virium, quàm in existimatione, quæ ex admiratione & metu nasci solet; ex utroque verò obedientia & subjectio, quæ si defuerint, non sese diu tuebitur Principis dignitas, in alienâ opinione fundata; & purpura regia irrisionis potiùs signum videbitur, quàm eminentiæ præ aliis & Majestatis, uti in Rege Henrico Quarto cernere licuit. Spiritus & nativus calor corpus humanum in pedes erectum sustinent: sola tibiarum basis non sufficeret. Et quid aliud est existimatio, quàm Spiritus quidam tenuis, in opinione omnium accensus, qui sceptrum rectà sursum erigit, & sustentat? Curet itaque Princeps, quoad fieri potest, ut omnes actiones suæ, & operationes tales sint, quæ spiritus istos foveant, ac nutriant. In existimatione fundabant Parthi petitionem suam, cùm rogarent Tiberium, ut iis

Mar. hist. Hisp. l.20. c. 11.

[a] *Melius Divo Iulio, Divóque Augusto notos eorum animos, Galbam & infracta tributa, hostiles spiritus induisse.* Tacit. lib. 4. Histor.

iis sponte suâ Phrahaten Phrahatis Regis filium Româ [b] mitteret.

§. Isthæc existimatio & auctoritas majores etiam in militiâ effectus operari solet, ubi plus metus potest, quàm gladius; & efficacior est opinio, quàm ipsum aut animi aut corporis robur, adeóque non minùs de illâ laborandum, quàm de armorum viribus. Eam ob rem prudentissimè suadebat Othoni Suetonius Paulinus, ut Senatum Romanum in suam semper trahere partem conaretur, quippe cujus *nunquam obscura* possint esse *nomina, etsi aliquando obumbrentur.* Quæ etiam caussa fuit, cur provinciæ non paucæ in ipso spem suam & fiduciam [c] collocarent. In dissidiis illis magnorum Ducum, Cæsaris & Pompei præcipuum utriusque studium erat, ut alter alterius auctoritatem vinceret potiùs, quàm arma: satìs enim noverant animos, & perinde vires, famæ clamorem sequi magìs, quàm sonitum tympani. Rex Philippus Secundus eximius planè fuit in hàc arte tuendæ existimationis: siquidem hujus beneficio è privato cubiculo Mundi utriusque habenas sic moderatus est, ut obsequentissimas eas semper habuerit.

[b] *Nomine tantum, & autore opus, ut sponte Cæsaris, ut genus Arsacis, ripam apud Euphratis cerneretur.* Tac. lib. 6. Annal.

Tac. lib. 2. Hist.

[c] *Erat grande momentum in nomine urbis, & prætextu Senatus.* Tacit. lib. 1. Hist.

§. Quin tum etiam, cùm ruina statuum præ oculis est, præstat eorum permittere interitum, quàm existimationis jacturam facere: sine hâc enim illi in integrum restitui nunquam possunt. Quapropter in gravissimâ illâ tempestate conspirationis Cameracensis, etsi Respublica Veneta perditam se videret; prudentissimus tamen ille & fortissimus Senatus satiùs esse duxit constantem eâ in re se præbere, quàm aliquam prodere ignaviam, mediis utendo illicitis. Dominandi libido serviles reddit Principes. Id quia expendere omittebat Otho, passim *protendens manus adorare vulgum videbatur, jacere oscula, & omnia serviliter pro dominatione* gerere; hoc ipso nimirum, quo ambibat Imperium, quàm eo indignus esset, palam omnibus faciens. Ne in inopiâ quidem & indigentiâ expedit mediis uti violentis, & minùs decoris, aut subsidia ab extraneis petere; utrumque enim periculosum, & neu-

Tacit. l. 1. Histor.

trum ad egeſtatem ſublevandam ſufficit. Quid? quòd tenuitati iſti exiſtimatione conſulitur meliùs. Tam quis opinione locuples eſt, ac alius multis reconditis & occultis opibus. Ita Romani ſibi olim perſuadebant; quare etſi in diverſis occaſionibus afflictæ fortunæ iis offerrent Provinciæ pecuniaria & frumentaria ſubſidia, gratiis tamen actis, ea noluerunt admittere. Perierant aliquando in mari duæ legiones; *cæterùm ad ſupplenda exercitûs damna certavêre Galliæ, Hiſpaniæ, Italia: quod cuique promptum, aurum, equos, arma offerentes; quorum laudato ſtudio, Germanicus armis modò, & equis ad bellum ſumptis, propriâ pecuniâ militem juvit.* Binis item aliis temporibus, cùm in maximâ rerum calamitate & penuriâ Senatui Romano pateræ quædam aureæ magni pretii offerrentur, unâ vice *legatis gratiæ actæ pro magnificentiâ, curâque; patera, quæ ponderis minimi fuit, accepta*; & alia vice, rurſum *gratiæ actæ, aurum non acceptum.*

Tacit.lib.1. Annal.

Liv.l. 22.

Ibid.

§. Auctoritas & exiſtimatio Principis variis ex cauſſis naſcitur. Aliæ ad perſonam ipſius pertinent, aliæ ad ejus ſtatum. Quæ ad perſonam pertinent, aut corporis ſunt, aut animi Corporis, ſi aptè conformatum illud ſit, & diſpoſitum, ut Majeſtatem ſuſtinere valeat; etſi Naturæ defectus animi virtutes interdum ſupplere ſoleant. Erant illi ſanè non exigui in Carolo Emmanuele Sabaudiæ Duce; excelſitas tamen animi & magnitudo, ingenii vivacitas, aptiſſimi pro aulâ mores, & urbanitas, ſuſpici eum faciebant. Motus aliquis ſeverus & gravis in cauſsâ eſt, ut pro Principe habeatur is, qui abſque eo ſpretus fuiſſet ab omnibus; cui tamen ſic miſcere oportet humanitatem, ut ſervetur auctoritas, non ut incurratur in odium, aut arrogantiæ nota contrahatur; quo nomine à Tacito collaudatur *Germanicus, qui viſu & auditu juxtà venerabilis, cùm magnitudinem & gravitatem ſummæ fortunæ retineret, arrogantiam & invidiam effugerat.* Ad hæc pretium quoque & ſplendor veſtium admirationem pariunt apud alios, & auctoritatem conciliant: plebs enim his exterioribus capitur, & cor humanum oculos non minùs, quàm

Tac. lib.2. Annal.

quàm intelligentiam in consilium adhibet; quare optimè dixit Rex Alphonsus sapiens, *que las vestiduras fazen mucho conozer à los Homes por nobles, o por viles. E los Sabios antiquos establecieron, que los Reyes vistiessen paños de seda con oro, e con piedras preciosas, porque los Homes los puedan conoscer luego, que los viesen à menos de preguntar por ellos.* Rex Assuerus petentibus aures dabat, *indutus vestibus regiis, auróque fulgens, & pretiosis lapidibus.* Ideò Deus præcepit Moysi: *Faciésque vestem Sanctam Aaron fratri tuo in gloriam, & decorem.* Et fecit eam ex purpura auro intertexta, aliísque maximi pretii rebus [d] exornatà, quà usi sunt postea successores, uti & etiamnum faciunt summi Pontifices, etsi majori cum modestia, minorique sumptu. Quòd si Pontifex Dei brachium [e] est in terris, si tonitrui instar censuras fulminat, æquum omnino est (quicquid cavilletur Impietas) ut sicut Deus ornatur splendore [f] lucis (vestimento cæli) ita ipse quoque terrenà vestiatur pompà, & sublimis in sede à succollantibus [g] deportetur. Eadem ratio in Principibus locum habet, qui Dei vicem in temporalibus [h] obeunt.

Ampla item & sumptuosa Palatia, magnifico ornatu [i] instructa: nobilitas & claritas [k] familiæ: custodiæ Nationum, quarum fidelitas exploratior [l] est: splendor & amplitudo aulæ, aliæque ostentationes publicæ, existimationem pariunt potentiæ Principis, & Majestatem addunt. Ejusdem excellentiam indicant illustriores tituli statuum aut industriâ, aut hæreditate acquisitorum, qui eidem solent tribui. Sic Isaïas supremi rerum omnium effectoris ac Principis Majestatem variis nominibus ac titulis [m] explicat. Hisce itaque studeat Serenitas Vestra personam suam regiam illustriorem reddere; modò tamen non ex levitate deferantur aut adulatione; sed ex universali omnium applausu, fundato in virtute & verâ animi fortitudine, quales fuère, quibus honorati sunt olim Serenitatis Vestræ Antecessores, Rex Ferdinandus Sanctus, Alphonsus Magnus, Sanctius Fortis, Iacobus Pugnator, Alphonsus magnanimus, & alii.

§. Præstantia virtutum; aliæque naturæ perfectiones, quæ

L. 5. tt. 5. p. 2.

[d] *Ipsa quoque textura, & cuncta operis varietas erit ex auro, & Hyacintho, & purpura.* Exod. 27. 8.

Esth. c. 15. 9.

Exod. 28. 2.

[e] *Si habes brachium sicut Deus, & si voce simili tonas.* Job. c. 40. 4.

[f] *Decorem induisti: amictus lumine sicut vestimento.* Psl. 103. 2.

[g] *Circumda tibi decorem, & in sublime erigere, & esto gloriosus, & speciosis induere vestibus.* Job. 40. 5.

[h] *Ego dixi; Dii estis, & filii excelsi omnes.* Psl. 81. 6.

[i] *Magnificavi opera mea, ædificavi mihi domos.* Eccl. 2. 4.

[k] *Nec erit ante ignobiles.* Prov. 22. 29.

[l] *Potestas & terror apud eum.* Job. 25. 2.

[m] *Et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus, fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis.* Is. cap 9. 6.

in bono Gubernatore requiruntur, existimationem & auctoritatem conciliant Principi. Vna sola, quæ reluxerit in illo, seu ad militiam pertineat, seu ad pacem, aliarum defectus abunde supplere solet, ut si seipsum impendat negotiis, tametsi non omnino satisfaciat: nam omnia ad Ministros remittendo, valde vis Majestatis imminuitur, quare & *Sallustius Crispus Liviam monuit, ne Tiberius vim Principatus resolveret, cuncta ad Senatum revocando.* Vna aliqua res sapienter laudabiliterq; statuta à Principe opportuno tempore sine consultatione alienâ: una indignatio, & potentiæ suæ vires vel leviter ostendisse, timeri eum faciunt & suspici. Animi item constantia in utrâque fortunâ: existimat enim vulgus supra communem esse naturam, secundis rebus non attolli, adversis non dejici; immò divinum aliquid in tali inesse Principe.

Tacit. lib. 1. Annal.

§. Æquabilitas in operando magnam insuper existimationem Principi comparat: judicii enim compositi & prudentis indicium est. Si favores suos intempestivè impertiverit aliis, aut offensas leviter ulcisci voluerit, timebitur quidem; sed non æstimabitur, quomodo *Vitellium subitis offensis, aut intempestivis blanditiis mutabilem contemnebant, metuebántque.*

Tacit. lib. 2. Hist.

§. Ad tuendam prætereà existimationem etiam Prudentia conducit, ne videlicet conetur Princeps, quod potentia obtinere non potest. Immensa ea sit oportet, si Princeps bellum suscipiat, in quo nulla victoriæ spes, aut plus à subditis deposcat, quàm liceat, & fieri possit, nec tamen occasionem iis det obedientiæ abjiciendæ. Attentare illud, nec posse ad effectum perducere, in Principe indecorum est, temerarium in subditis.

§. Tanti fiunt Principes, quanti semetipsi faciunt: etsi enim honor in existimatione alienâ positus sit, hæc tamen ex præjudicatâ opinione ferè de unoquoque formari solet, quæ major est, aut minor (si prudens saltem sit) prout animus ipse aut spiritus sumit à fortitudine, quam in semetipso experitur, aut eosdem perdit, si meritis careat. *Optimi quippe mortalium altißima cupiunt*; ignavi verò nihil audent, & indignos se omni honore judicant. In his non semper demissionis virtus est; & modestia, sed vilitas quædam animi

Tacit. l. 4. Annal.

animi; unde jure merito ſpernuntur ab aliis, dum dicunt ideò ſe altiora non appetere, quòd ſciant, ſe ea non promereri. Parum aberat, quin Blæſus Imperio indignus videretur, eò quòd rogatus illud ſuſcipere [n] contemneret. Infelix ſtatus, cujus caput aut Principis titulo indignum ſe reputat, aut plus etiam quàm Principem æſtimat. Primum illud, abjectio animi eſt, hoc alterum pro tyrannide habetur.

§. In iſtis animi dotibus etiam caſus locum habet; contingit enim cum iis ipſis vilipendi Principem, quando Prudentia minùs felix eſt, aut eventus non ſat reſpondent conſiliis. Gubernatio in ſe bona eſt, ſed ita infauſta, ut omnia minùs rectè ſub manus ſuccedant. Quod non ſemper providentiæ humanæ vitio accidit; ſed divina potiùs ſic diſponit & ordinat, dum fines hi particulares hujuſce inferioris regiminis, cum iis, quos gubernatio illa ſuprema & univerſalis ſibi habet propoſitos, non omnino conſentiunt.

§. Addo illud etiam, non ſufficere omnes animi & corporis dotes, ad tuendam Principis exiſtimationem, ſi ipſa ejus familia diſſoluta ſit. Ab illâ tota ejus dependet auctoritas, neque ulla res difficilior, quàm domum propriam habere bene compoſitam. Sanè minùs arduum pleriſque videri ſolet integram gubernare Provinciam, quàm unam domum, eò quòd Princeps curam iſtam in poſtremis habeat, animo ad majora attento, aut quia obſtat amor proprius, aut deeſt animi robur ad id neceſſarium, aut eſt naturalis quædam ignavia, aut illi certè, qui circa Principem ſunt, inſolentias domeſticas & famulorum delicta ſic nôrunt tegere, ut remedium iis adhibere non poſſit. Non minima Agricolæ laus fuit, *domum ſuam primam coërcuiſſe*, nunquam permittendo, ut aut liberti, aut ſervi [o] publicis rebus ſe immiſcerent. Multi Principes Status ſuos regere ſciunt, pauci ſuas domos. Galba Imperator erat minimè malus, ſuo tamen palatio non optimè præfuit: neque enim in iſto minora dominabantur vitia, quàm in Neronis [p] aulâ. Laudi datum Tiberio Imperatori non exiguæ, quòd *modeſta* illi eſſent *ſervitia*. Nulla Gubernatio rectè laudabiliterque

[n] *Adeo non Principatus appetens, ut parum effugeret, ne dignus crederetur.* Tacit. lib 3. Hiſt.

[o] *Primam domum ſuam coërcuit, quod pleriſque haud minus arduum eſt, quam Provinciam regere: nihil per libertos, ſervóſque publicæ rei.* Tac. in vitâ Agri.

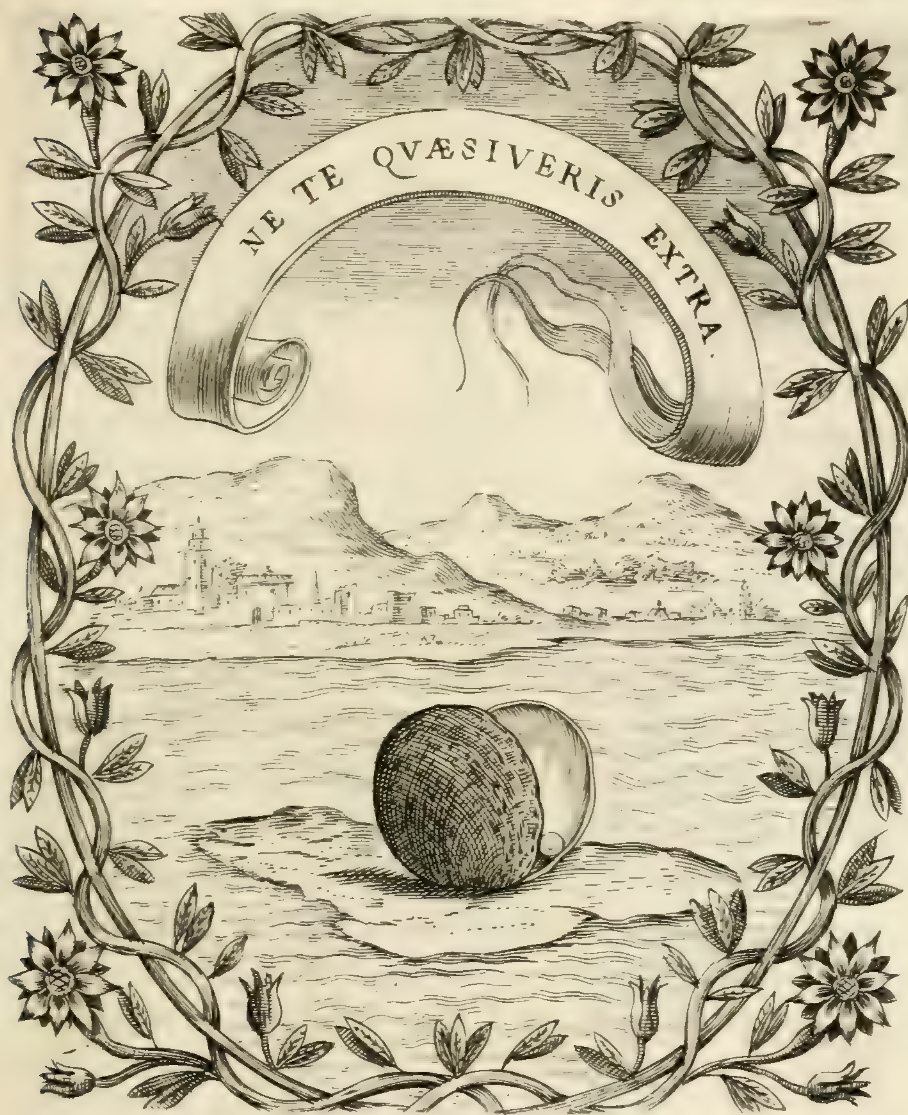
[p] *Iam afferebant cuncta venalia præpotentes liberti, ſervorum manus ſubitis avidæ, tanquam apud ſenem feſtinãtes.* Tac. l. 1. Hiſtor.

Tacit. l. 4. Histor. institui poterit, ubi domestici simul imperant, & prædas agunt, aut superbiâ suâ aliísque vitiis auctoritatem ejus prostituunt. Si boni illi sunt, Principem quoque bonum efficiunt; si improbi, tametsi bonus sit Princeps, improbus tamen videbitur. Ab illis actiones Principis suum mutuantur pretium, & bona ejusdem fama dependet pariter, & mala; siquidem aliorum virtutes & vitia ipsi solent tribui. Si prudentes sint domestici, errata ejus dissimulant, immò quoad fieri potest, omnes ejus actiones ab errore vindicant, & deprædicando magìs illustres reddunt. Relatæ ab illis cum quâdam gratiâ, admirationem pariunt. Quicquid de Principe manat in publicum, id magnum judicatur à populo. Intra palatia Principes aliorum hominum consimiles sunt; existimatio tamen majores eos fingit, & recessus ille atque à communi aliorum consortio segregatio, segnitiem eorum & inertiam contegit: quòd si famuli minùs prudentes sint, & secreti haud satìs tenaces, per eos tanquam per rimas quasdam illam indagat populus, & reverentiam exuit, quâ eos antea suspiciebat & venerabatur.

§. Denique ex ipso etiam statu augescit existimatio Principis, si nimirum leges optimè constitutas habeat, & Magistratus; si in eo Iustitia vigeat; si unam tueatur Religionem; si Majestati supremæ honorem & obedientiam deferat; si annonæ & ubertatis curam habeat; si artes & arma floreant, & eluceat in rebus omnibus ordo quidam constans, & æqualis harmonia, à manu Principis profecta; immò etiam si felicitas statuum ab ipsomet dependeat Principe: nam si absque hoc illâ potiri possint, facilè eum despiciunt. Plin. *Aratores in Ægypto cælum non suspiciunt*; cùm enim Nilus inundatione sua omnes latè agros irriget, fœcundétque, nubibus haudquaquam indigent.

SYM-

SYMBOLVM XXXII.



CONCHA de rore cæli concipit, & in candidiſſimo ejus ſinu naſcitur,& ſeſe prodit pulcherrimus ille margaritæ partus. Nemo tantam ejus elegantiam ab exteriori formà tam rudi & impolitâ conjiceret. Haud aliter ſenſus falli ſolent in actionum exteriorum examine, ſi ſecundùm extimam rerum faciem judicent ſolùm, nec ad interiora penetrent. Veritas ab opinione non pendet. Aſpernetur eam Princeps, ſi è rationis præſcripto egiſſe ſe ſciat. Nihil magnoperè arduum aut eximium audebit aggredi, ſi ad ſenſum vulgi cum metu ſuo velit in deliberationem deſcendere. In ſemetipſo ſe quærat; non in aliis. Regnandi ars ob tenues

iſtas exiſtimationis umbras conturbari ſe non ſinit. In illo Rege hæc major eſt, qui pacis, bellíque artes ritè moderari noverit. Subditorum honos è quâcunque re nævum contrahit; ille autem Regis cum beneficio publico conjunctus eſt: durante hoc creſcit; imminuto interit. Nimium etiam haberet periculi gubernatio, fundata in legibus exiſtimationis à levi vulgo inſtitutis. Earum deſpicientia, animi magnitudo, & conſtantia eſt in Principe, cui pro ſupremâ lege ſalus Populi eſt. Gloriabatur olim in Senatu Tiberius, quòd *offenſionum pro utilitate publicâ non pavidum* ſe exhiberet. Animus erectus & alacer incertos vulgi rumores, & famam popularem nil metuit. Qui inanem ſpernit gloriam, verâ ſolidâque fruetur. Non ignorabat id Fabius Maximus, cùm ſalutem publicam rumoribus, & querelis vulgi anteponeret, qui tarditatem ejus incuſabat; uti & magnus ille Dux in captivitate Ducis Valentini, qui etſi ſeſe illius commiſiſſet poteſtati, fidémque ſecuritatis publicam ab eo accepiſſet; propter occultas tamen molitiones, quas denuò illum adversùs Regem Catholicum ſuſcepiſſe Magnus Dux reſcierat, in cuſtodiis eum detinuit, ratus nimirum, incommodorum potiùs, quæ ex libertate illius oriri poſſent, habendam eſſe rationem, quàm ſermonum contra ſe, & querimoniarum, quaſi datam fidem violâſſet; quâ de re ut ſe purgaret tunc palàm, nullo modo expedire videbatur. Rex Sanctius, cognomento Fortis, glorioſus fuit, & bellicoſus; ſurdus tamen ad obtrectationes ſuorum Subditorum, prælium ad Cæſarianum (ſic urbem vocant, quæ vulgò Xeres dicitur) detrectavit. Satiùs eſt, Principem ut prudentem timeri ab hoſtibus, quàm ut præcipitem aut temerarium.

Tacit. lib. 4. Annal.

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 28. c. 8.

Mar. hiſt. 7. Hiſp lib. 14. c. 9.

§. Hi diſcurſus non eò ſpectant, ut Principem abjectum & vile Reipublicæ mancipium eſſe velim, adeò ut quâcunque de cauſsâ, aut utilitatis ſpecie fallat datam fidem, aut pactis conventíſque contraveniat: talis enim fidei violatio, nec ipſi aut ejus Statui ullum accerſet commodum,

dum, sed ruinam potiùs, & publicum pariet detrimentum; neque diu securum esse potest, quod honestum non est; uti in Aragoniæ regno videre fuit, turbato toties, tótque sæpè calamitatum, ac imminentium subditis miseriarum procellis agitato, eò quòd Rex Petrus Quartus tam pacis quàm belli tempore ad commodum magìs, quàm ad existimationem & famam cuncta referebat. Vtilitas & honestas junctæ, & pari passu ambulent, oportet. Nec in eam me adduci patior sententiam, *nihil gloriosum, nisi tutum, & omnia retinendæ Dominationis honesta*; neque enim, quod indecens est, bonum medium esse potest ad illam tuendam; neque si fuerit, ideò honestum erit, aut excusandum. Illud solùm contendo, ut Principis animum opinionibus vulgaribus superiorem faciam, & constantem adversus vanas Populi obtrectationes. Vt sciat cedere tempori, & dissimulare offensas: deponere gravitatem regiam: aspernari inanem famam, oculis in verâ illâ & solidâ defixis: in arenâ denique, ut ajunt, ac necessitate consilium capere, si ita expedire visum fuerit ad statûs sui conservationem; nec decipi se sinat vanis quibusdam gloriolæ umbris, pluris scilicet eam æstimando, quàm utilitatem publicam; id quod Regi Henrico Quarto vitio datum fuit, nolenti eorum sequi consilium, qui suasores illi fuerant, ut Ioannem Paciechum Villenæ Marchionem comprehenderet, tumultuum & commotionis inter regni Proceres auctorem & incentorem; excusando se, quòd fidem illi publicam dedisset Madritum veniendi, contra quam agere sibi non liceret. Frivola excusatio, inane fidei & clementiæ specimen vitæ suæ & saluti publicæ anteferre, erga eum præsertim, qui concessâ sibi securitate abuteretur ad perniciem ipsi personæ regiæ machinandam; unde gravissima ad ipsum Regem, & universum ejus regnum manarant damna ac detrimenta.

Saluft.

Mar. hist. Hisp. l. 23. c. 7.

Nil Tiberius Cæsar morabatur, vitio sibi verti à nonnullis quòd tanto tempore in Insulâ Capreis cunctaretur, in solos calum-

calumniatores intentos habens oculos, neque Galliæ laboranti succurreret, cujus bona pars jam tum perierat, neque legiones in Germaniâ componeret. Hæc, inquam, nihil ille morabatur, quin *tantò impensiùs in securitatem compositus, neque loco neque vultu mutatus, sed ut solitum, per dies illos egit.* Constantia prudens audit, non curat magnoperè judicia & sensus imperitæ multitudinis, sciens rebus benè gestis, obtrectationem postea in majorem cedere gloriam, & seipsâ sensim evanescere. Diffidebat exercitus electioni Saülis in Regem, eúmque aspernando dicebat: *Num salvare nos poterit iste?* Dissimulavit tamen verba ista Saül, & surdis accepit auribus (neque enim Principes audire omnia convenit) & milites suum postea damnantes errorem palinodiam cecinerunt, immò & in obtrectationis auctorem inquisiverunt, infami mulctandum morte, si [a] deprehenderetur. Non fuisset factum prudens, electionem suam in discrimen objicere, præ se ferendo notitiam sinistri illius popularis judicii. Nimia viatoris esset levitas, si ab importuno locustarum stridore moras sibi in itinere injici pateretur. Ex rumore vulgi statuere, vecordia [b] est. Timere illum, & quæ statuta sunt semel, revocare, prorsus indignum. Vix unquam firmum esset ullum consilium, si à vulgo dependeret, qui caussas, quæ impulerint Principem, omnes penetrare non potest, neque eas publicare expedit: hoc enim esset sceptri auctoritatem illi tribuere. In Principe tota Populi potestas sita est. Principis est agere; Populi jussa exequi, bonâ interim fide sibi persuadendo, rectè ac justè ita præcipi. *Si, ubi jubeantur, quærere singulis liceat, pereunte obsequio, etiam Imperium intercidit.* Tam hæc ignorare oportet eum, qui paret, quàm scire [c] alia. Principibus *summum rerum judicium Deus dedit*, subditis *obsequii gloria relicta* [d] *est.* Illud solùm postulatur à Principe, ut obligationi suæ in statuendo & decernendo faciat satìs; quòd si postea non omnia è voto succedant, animo ne cadat: satis enim est, nihil imprudenter egisse. Quod optimum etiam videtur consilium, infirmum est, & casibus variis obnoxium. Quò Monarchia est amplior, eò ma-

Tacit. lib. 3. Annal.

1. Reg. 10. 27.

[a] *Quis est iste, qui dixit: Saül num regnabit super nos? Date viros & interficiemus eos.* 1. Reg. 11. 12.

[b] *Non ex rumore statuendum.* Tac. l. 3. Annal.

Tac. lib. 1. Hist.

[c] *Tam nescire militem, quàm scire oportet.* Tac. lib. 1. Hist.

[d] *Tibi summum rerum judicium Dii dedere, nobis obsequii gloria relicta est.* Tacit. lib. 6. Annal.

eò magìs exposita est eventibus minùs prosperis, quos aut casus secum trahit, aut judicium humanum præcavere satìs haud potest. Grandia corpora grandes infirmitates pati solent. Nisi Princeps fortiter constantérque negotiis insisteret, quicquid obtrectent alii, infelicissimam vitam viveret. Si errare eum contingat, animo opus est, ne metu percellatur, aut in statuendo deinceps fiat anceps & tardior. Princeps qui leviter suspicatur, omnia, quæ egerit, improbatum iri ab aliis, nimis etiam potentiæ suæ coarctat limites, multísq; inanibus Phantasiæ terroribus sese objicit; id quod à persuasione quâdam propriâ superstitiosâ, aut melancholici humoris abundantiâ plerumque nascitur. Isthæc incommoda David agnovisse videtur, cùm Deum precaretur, ut tolleret à se opprobria, quæ ipse sibi [e] imaginabatur. Constantiâ itaque sese armet Princeps adversùs quoscunque eventus, & vulgi opiniones, & fortem se præstet, in tuendâ verâ & solidâ existimatione personæ suæ, & armorum, quando illa amissa, aut violata, unà secum Imperium in discrimen adducit. Optimè hanc rem intellexit Rex Ferdinandus Catholicus, quando monitus à suo Patre Rege Ioanne Secundo Aragonio, ut tempori, necessitatíque cederet, & Coronam suam collocaret in tuto, conciliando sibi animos Marchionis Villenæ, & Archi-Præsulis Toletani Alphonsi Carrilii, honestissimis quidem mediis illud effectum dare studuit; induci tamen nunquam potuit, ut auctoritatem suam regiam Subditorum furori ac violentiæ minùs decenter aut indecorè inclinaret, in hoc enim plus inesse periculi augurabatur, quàm beneficii in eo, quòd voluntatum studia sibi pararet apud alios. Tempus, optimus artium magister est, & tale esse poterit, ut actiones humiles heroïcas efficiat, & ipsas etiam submissiones ac deditiones in alterius potestatem fortitudini tribuat. Finis honestus ac licitus est, qui eas nobilitat. Vitellio Tacitus exprobret, quòd *sectari cantantem* Neronem fuerit *solitus, non necessitate, quâ honestissimus quisque, sed luxu & saginâ mancipatus, emptúsque.* Non minus constanti animo opus est, ad parendum necessitati, quàm ad illam superan-

[e] *Amputa opprobrium meũ, quod suspicatus sum.* Ps. 118. 39.

Mar. hist. Hisp. lib. 24. c. 9.

Tacit. lib. 2. Hist.

perandam, & quod abjectio interdum putatur, & vilitas, honoris eſt ſtudium, quando nimirum ad hunc non amittendum aut certè ad conſervandum, diſſimulantur ad tempus offenſæ. Qui illicò ultionem parat, magis paſſione duci ſe ſinit, quàm honore. Iracundiæ quidem fit ſatis; at divulgatur ampliùs, & publicatur infamia. O quoties profuſus ſanguis rubrica fuit, quâ conſcriberentur injuriæ! quoties in ipſo offendentis vultu vulneribus conciſo legere licuit cicatricibus quaſi literis quibuſdam exaratam offenſi infamiam! Sæpiùs vindictâ, quàm diſſimulatione deperditus fuit honos: hæc oblivionem inducit, illa memoriam: magíſque in eum conjicimus oculos, qui injuriam accepit, quàm qui ultionem ſuſtinuit. Qui prudens honoris ſui æſtimator eſt, in bilance eum pendit, ac librat cum vindictâ, cui ille, adjecto quocunque ſacomate notitiæ publicæ, multum præponderat.

Etſi verò Principi ſuaſerim, ut famam popularem inſuper habeat; hoc tamen in caſibus ſolùm allatis velim intelligi, ſi nimirùm jacturam illius bonum publicum compenſet, aut aliter impediret negotia magni momenti, quæ Populus aut non capit, aut certè non rectè intelligit: nam poſtea ſucceſſus iſte felicior, & rei honeſtas, amiſſam famam cum uſurâ etiam exiſtimationis & honoris reſtituunt. Interim prudenter fecerit Princeps, ſi quoad fieri poteſt, ſemper actiones ſuas, ad popularem auram accommodare ſtudeat: eoſdem enim ferè effectus, ac vera illa gloria operari ſolet. Vtraque in hominum imaginatione eſt poſita, & vox popularis nonnunquam, licet falſa ſit, tantam meretur fidem, ut nullo unquam poſtea tempore, aut actione contrariâ obliterari valeat.

SYM-

SYMBOLVM XXXIII.



QVOD ſpeculum integrum repræſentat, idem etiam confractum in quâlibet ſuâ particulâ exhibet; ſic Leo in utroque ſpeculi fragmento præſentis Emblematis ſe contuetur, fortitudinis, & generoſæ conſtantiæ Symbolum, quam in omni caſu Princeps conſervare debet. Speculum nempe publicum eſt, in quo Mundus ſe contemplatur; ut rectè dixit Rex Alphonſus Sapiens, agens de actionibus Regum, & expendens, quales eas eſſe deceat. *Porque los Omes tomen exemplo dellos, de lo que les ven fazer, e ſobre eſto dijeron por ellos, que ſon como eſpejo, en que los Omes ven ſu ſemejanza de apoſtura,* L.4.tt.5. p.2.

T *ò de*

ò de enatieza. Eam ob rem, ſive eum fortuna ſecunda ſervet integrum, ſive frangat adverſa, idem ſemper in eo vultus appareat oportet. Quod quidem in ſecundâ difficilius, quia affectus de ſe facilè emicant, & ratio cum gloriâ evaneſcit. Attamen magnanimum pectus à ſummâ etiam felicitate efferri ſe non ſinit; uti in Veſpaſiano videre licuit: nam etſi communi omnium conſenſione Imperator conſalutaretur, *nihil* tamen *in ipſo tumidum, arrogans, aut in rebus novis novum fuit.* Quiſquis unâ cum fortunâ animum mutat, fatetur eam ſe non promeruiſſe;

Tac. lib. 2. Hiſtor.

Claud.

Frons privata manet, non ſe meruiſſe fatetur,
Qui creviſſe putat.

Hæc conſtans modeſtia etiam in Piſone enituit: nam adoptatus à Galbâ, *nullum turbati aut exultantis animi motum prodidit: ſermo erga patrem Imperatorémque reverens: de ſe moderatus: nihil in vultu, habitúque mutatus: quaſi imperare poſſet magìs, quàm vellet.* Sed & à caſibus adverſis Fortitudini ſolet eſſe periculum: illi enim homines plerumque nec opinantes obruunt; cùm nemo quiſquam ferè ſit, qui calamitates omnes, quæ accidere ſibi poſſunt, ſeriò cogitet. Quæ cauſſa eſt, cur pleroſque incautos, & ex improviſo eæ opprimant, & cur tantoperè tunc conturbetur animus, aut propter nimium felicitatum amorem, quas amittit, aut ob periculum vitæ, cujus prorogandæ deſiderium omnibus à naturâ eſt inditum. In aliis locum habeant licèt paſſiones iſtæ, non in Principe, cujus eſt regere alios tam in adversâ fortunâ, quâm proſperâ, & placidum ſemper ac compoſitum præ ſe ferre vultum, & verba intrepida; qualis Otho fuit, etiam Imperio exutus, *Placidus ore, intrepidus verbis, intempeſtivas ſuorum lachrymas coërcens.* In cruento illo prælio ad Navas Toloſæ Rex Alphonſus Nonus eâdem ſemper animi, vultúſque ſerenitate inter arma perſeveravit. Nullus unquam caſus Regis Ferdinandi Catholici affectum, aut paſſionem detegere potuit. Læſus aliquando graviter à furioſo quodam Barcinone, nihil ideò commoveri viſus fuit, illud ſolùm præcepit, ut invaſorem coërcerent. Carolus Quintus Imperator, cùm Ingol-

Tac. lib. 1. Hiſt.

Tacit. lib. 2. Hiſt.

Ingolſtadium obſideret,nec vultum immutavit, nec locum, quantumvis hoſtes continuâ tormentorum exploſione tentorium ejus dilaceràſſent, & nonnulli juxtà à latere interfecti cecidiſſent. Non minori cum conſtantiâ Rex Hungariæ (Auguſtiſſimus nunc Imperator) & Sereniſſimus Infans Ferdinandus (ambo fortitudinis & facinorum Caroli V. glorioſi æmuli) perſtitêre intrepidi in prælio Nordtlingano, nil quicquam territi Chiliarchæ cujuſdam morte, qui proximè illos tormenti majoris ictu interierat. Nec omittendum hoc loco exemplum Maximiliani Bavariæ Ducis, & ſacri Romani Imperii Electoris, qui tot Victoriis celebris, quas, dum exercitui Vnionis Catholicæ ſummâ cum auctoritate præeſſet, reportaverat; non ideò ſuperbiâ elatus fuit, neque poſtea fortunâ adversâ animum ſuum heroïcum frangi paſſus eſt, tametſi Status ſuos videret perditos, & in Monacenſi ſuo palatio (dignâ fabricâ tanto Principe) hoſpitantes Regem Succiæ, & Comitem Palatinum Fridericum, ipſúmque Fridtlandiæ Ducem non minùs ſibi infenſum & hoſtem, quàm duos illos experiretur.

Dividat ſanè inſtabilitas temporum atque invidia, & in diverſas diſtrahat partes Speculum ſtatuum, in quâlibet tamen illarum, quantulacunque etiam ſit, Majeſtas ſemper integra perſeveret. Quiſquis ad Sceptrum natus eſt, mutari non debet ad quemcunque eventum & caſum. Nec ullum tam gravem aut acerbum ducat, ut ideò à ſe ipſo deſciſcat, aut perſonam, quam ſuſtinet, diſſimulet. Rex Petrus, etiam poſtquam in manus Regis Henrici fratris ſui & capitalis hoſtis incidiſſet, celare noluit, quis eſſet; quin potiùs, cùm dubitaretur, num ipſus eſſet, altâ voce ultrò exclamavit; *Ego ſum, Ego ſum.* Quid? quòd hæc ipſa conſtantia ſervandi in rebus adverſis decorum & majeſtatem regiam, unicum & ultimum earum interdum remedium ſit, uti Poro Indorum Regi accidit, qui captus aliquando ab Alexandro Magno, & rogatus, quomodo tractari vellet, *Regiè*, inquit. Subjicienti verò Alexandro; Nunquid etiam aliud? Reſpondit iterum Porus; *Omnia hoc verbum complectitur, Regiè.* Quod

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 17. c. 13.

Plutarch in apoph. Regum & Imp.

T 2 heroï-

heroïcum responsum sic affecit Alexandri animum, ut eum non modò in regnum suum restituerit, sed plures etiam illi provincias addiderit. Acerbitatibus & ærumnis cedere, est ad earum quasi partes sese adjungere. Fortitudo in victo etjam Victori placet, aut quia triumphum ejus clariorem efficit, aut propter ipsam virtutis vim. Animus violentiæ non paret, neque quicquam in eum potest Fortuna. Graves minas Carolus Quintus Imperator intentabat Ioanni Friderico Saxoniæ Duci, quem captivum tenebat, ut ad dedendum sibi Ducatum Wirtenbergicum eum compelleret; ipse verò liberè respondit: *Poterit quidem sua Majestas Cæsarea statuere de me, quicquid libuerit; ut tamen timorem huic incutiat pectori, nunquam efficiet.* Id quod in occasione aliâ longè difficiliori reipsâ satìs ostendit: contigit enim, ut dum latrunculorum lusui intentus esset, capitis sententiam in se latam intelligeret; quo nuntio neutiquam ille turbatus, perinde quasi nihil ad se pertineret, Ernestum Ducem Brunsuicensem, quicum ludebat, liberâ voce cohortatus est, ut non obstante illo ludere pergeret. Quod heroïcum responsum infamem rebellionis notam detersit aliquantùm, & clarum eum reddidit. Actio unica generosioris animi, etiam cùm vis ipsa ad mortem rapit, vitam illustrem relinquit & celebrem: quemadmodum hâc nostrâ ætate evenisse meminimus Roderico Calderonio Septem Ecclesiarum Marchioni, cujus fortitudo verè Christiana, & heroïca constantia toti mundo admirationi fuit, adeò ut æmulationem & odium commune tantæ ipsius fortunæ in laudem & commiserationem verteret. Ignavia & timiditas animi è violentis casibus neminem eripiunt, nec quicquam de periculo turbatio detrahit. Constantia illud aut vincit, aut certè famosum efficit. E vultu Principis periculi gravitatem vulgus colligit, haud secus atque ex naucleri oculis ii, qui in eâdem navi sunt, num tempestas grandis sit. Atque ob eam rem valde expedit æqualem semper & serenam exhibere frontem, seu tranquilla sint tempora, seu turbida, ut neque metu Princeps concidat, neque superbiâ efferatur, neque alii de communi

muni rerum ſtatu judicium ferre valeant. Eâdem de cauſsâ Tiberius triſtiſſima quæque maximè occultare [a] laborabat. Perturbatio & confuſio rerum omnium oritur, quoties è facie Principis, tanquam illâ cæli, perſpicere licet tempeſtates, quæ impendent Reipublicæ. Mutare colorem ad quamvis Fortunæ auram judicii levitas eſt, & ignavia animi. Conſtantia & æquabilitas vultûs Subditos erigit, & hoſtes in admirationem rapit. Omnes in Principe ſuos defigunt oculos, & ſi metuat, ipſi quoque metuere incipiunt: ita *Othonis vultum intuebantur*, quotquot cum eo accumbebant in convivio, *útque evenit inclinatis ad ſuſpicionem mentibus, cùm timeret Otho, timebatur*; ubi verò timori & diffidentiæ locus eſt, ipſa quoque fides facilè [b] deficit. Hoc tamen in iis caſibus velim intelligi, quando periculum diſſimulare, & celare calamitates expedit: in aliis enim publicæ triſtitiæ ſignificatio Principem minimè dedecet, ut ſic affectum ſuum palàm faciat ſubditis, & eorum ſibi conciliet animos. Carolus Quintus Imperator lugubri indutus veſte mœrebat ob Romanæ urbis expilationem. *Apprehendens David, ſcidit veſtimenta ſua*, cùm mortem Saülis & Ionathæ intelligeret. Idem fecit Ioſue propter cladem ab incolis urbis Hai acceptam, & *pronus cecidit in terram coram arcâ Domini.* Nec quicquam juſtius, quàm in communi calamitate ſic Deo ſe ſubmittere; nam rebellionis quoddam genus eſſet, de manu illius bona ſolùm velle ſuſcipere, non autem [c] mala. Qui caſtigationi ſeſe ſubjicit, Deum ad miſericordiam commovet.

[a] *Hæc audita, quanquam abſtruſum, & triſtiſſima quæque maximè occultantem Tiberium perculère.* Tacit. lib. 2. Annal.

Tacit. lib. 1. Hiſtor.

[b] *Fides metu infracta.* Tac. lib. 3. Hiſt.

2. Reg. c. 1. 11.

Joſ. c. 7. 6.

[c] *Si bona ſuſcepimus de manu Dei, mala quare non ſuſcipiamus?* Job. c. 2. 10.

§. Controverti hîc poteſt, an tum ſaltem illa animi conſtantia minùs potenti ſuadenda ſit, cùm potentioris auxilio indiget. Sèd eâ in re peculiari diſtinctione opus eſt. Qui oppreſſus ab hoſtibus petit ſuppetias, non ſe demittat nimiùm, nec minis ſollicitè alienam imploret opem, aliàs Fortunam ſuam prorſus deſperatam faciet. Nullus enim eſt Princeps, qui ſolâ motus miſericordiâ jacenti dexteram porrigat, aut qui tueri velit eum, qui de ſe ipſe rebúſque ſuis jam ſperare deſiit. Pompeji cauſſa haud paullulùm in opi-

nione Ptolomæi deperdidit, cùm tantam legatorum ejus submissionem coram usurparet oculis. Majori animo Rex Cheruscorum fuit, qui posteaquam regno pulsus esset, Tiberii favore sibi utendum ratus, ad eundem dedit literas, *non ut profugus, aut supplex, sed ex memoriâ prioris Fortunæ.* Nec minùs illustre est exemplum Regis Mithridatis, qui victus ab Eunone hoste constantiâ planè regiâ sic eum fertur allocutus: *Mithridates terrâ maríque Romanis per tot annos quæsitus, sponte adsum, utere ut voles, prole magni Achemenis, quod mihi solum hostes non abstulerunt.* Quæ res Eunonem permovit, ut ipse deinde pro Rege Mithridate apud Imperatorem Claudium [d] intercederet. Qui Principi suo fidelia præstitit obsequia, loquatur liberè, si injuriam sibi fieri animadvertat. Ita fecêre Hermannus Cortesius Carolo Quinto, & Segestes [e] Germanico. In casibus aliis Prudentia necessitatem, tempus, & res ipsas expendat, & sequentes diligenter observet maximas: quòd potentior intrepidum inferioris animum pro injuriâ ferè accipiat, perinde quasi hic sese illi æquare velit; aut eum præ se contemnat. Quòd item inferiorem facilè contemnat, si nimiùm is sese abjiciat & demittat. Eâ de causâ Tiberius, Senatores nominabat, qui ad serviendum à naturâ facti essent; & tametsi his talibus opus haberet, illam tamen animorum vilitatem ferre nullo modo [f] poterat. Nôrunt scilicet Principes cujusque alacritatem & animi robur, & facilè in eos sunt injurii, quos sciunt id minimè graviter accepturos. Ex eo fundamento Vitellius Valerio Marino dignitatem consularem, quam Galba in eum contulerat, tanto tempore liberiùs distulit, quòd *mitem, & injuriam segniter laturum* eum crederet. Quamobrem modestia quædam fortis, & fortitudo modesta perquàm utilis erit Principi, & si omnino pereundum illi est, præstat animo magno & generoso id fiat, quàm abjecto, & humili. Habebat illud præ oculis Marcus Hortalus *avitæ nobilitatis etiam inter angustias fortunæ retinens,* cùm Tiberius extremæ ejus necessitati remedium adferre nollet.

§. Quan-

Tac. lib. 2. Annal.

Tacit. l. 12. Annal.

[d] *Mutatione rerum & prece haud degenere permotus* Tac. l. 12. Annal.

[e] *Simul Segestes, ipse ingens visu & memoriâ bonæ societatis impavidus: verba ejus in hunc modum fuêre.* Tac. lib. 1. Annal.

[f] *Etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam projectæ servientium patientiæ tædebat.* Tac. lib. 3. Annal.

Tac. lib. 2. Hist.

Tac. lib. 2. Annal.

§. Quando is, qui potentior eſt, alteri honores debitos denegat (in actibus præſertim publicis) conſultius eſt, etiam vi & aſtu quodam eos præripere aliis, quàm eâ de re verbis contendere. Qui dubitat, merito ſuo diffidit. Qui diſſimulat, tacitè ſuam fatetur indignitatem, & Modeſtia poſteà pro ridiculo habetur. Qui de facto animo forti, & bonâ cum gratiâ primas præ aliis occupat, quæ ſibi debentur, nec offeruntur tamen, facili deinde negotio eas ſervat & retinet. Ita quondam Germaniæ Legatis contigit, qui cùm in Pompeji Theatro inter Senatores aſſidere cernerent Legatos Nationum, quæ fortitudine animi, & conſtanti cum Romanis amicitiâ alias antecellerent, dixerunt, *nullos mortalium armis aut fide ante Germanos eſſe*, & inter eoſdem Senatores ſeſſum ceperunt. *Quod comiter à viſentibus exceptum, quaſi impetus antiqui, & bonâ æmulatione.* Tacit. lib. 13. Annal. Ibid.

§. De favoribus & gratiis, quæ à Principis dependent arbitrio, tametſi aut meritis, aut virtuti videantur debitæ, Subditus conqueri non debet, quòd in ſe illæ non conferantur; immò gratiæ potiùs agendæ ſub honeſto aliquo titulo, quomodo Vitellii tempore fecerunt nonnulli ab officiis ſuis[g] remoti: nam aulicus prudens omnes ſuos cum Principe ſermones gratiarum actione ſolet concludere. Seneca iſtâ prudentiâ uſus eſt, poſtquam cum Nerone collocutus eſſet de iis, in quibus eum nonnulli[h] accuſabant. Qui querelis utitur, fatetur injuriis ſe affectum; in eo autem, quem offenſum credunt, non valde confidunt Principes. Omnes eâ in re Deo cupiunt eſſe ſimiles, de quo in miſeriis noſtris non querimur, immò gratias potiùs pro illis agimus.

[g] *Actaq; inſuper Vitellio gratia, conſuetudine Servitii.* Tacit. lib. 2. Hiſt.

[h] *Seneca (qui finis omnium cum dominante ſermonum) grates agit.* Tacit. l. 14. Annal.

§. In deliberationibus & accuſationibus conſtantia plurimum prodeſt: nam qui confeſtim iis cedit, reum ſe conſtituit. Qui innocens ſuas negat actiones, ſontem ſe confitetur. Mens rectè conſcia, & præſidio virtutis armata de æmulis triumphat. Si torpere incipiat, nec contra caſus adverſos nitatur fortiter, eorum obruetur fluctibus, non ſecus ac fluvius aliquis aquarum impetu ſternit arbores minùs

[i] *Constantia orationis, & quia repertus erat, qui efferret, quæ omnes animo agitabant, eò usque potuere, ut accusatores ejus, additis quæ antè deliquerant, auxilio aut morte multarentur.* Tac. lib 6. Annal.

Tac. lib. 13. Annal.

radicatas; eas verò, quæ altiores habent radices, movere loco non poteſt. Omnes Sejani amici, labente ipſius fortunâ, ipſi etiam periêre. Vnus Marcus Terentius, qui ejus amicitiam ſe ambiviſſe & æſtimâſſe conſtanter confeſſus eſt, eò quòd illius beneficio gratiam Imperatoris Tiberii promeruiſſet, in judicio abſolutus fuit, multatis exilio aut morte aliis, qui eum [i] accuſaverant. Dantur quidam caſus, quando adeò conſtanti ſecuritate opus eſt, ut nec conſcientia ſe excuſet, ne timidior videatur, nec commemorentur obſequia, ne exprobrari putentur; uti quondam Agrippa, cùm accuſaretur, quòd Plauto imperium procurâſſet, *nihil pro innocentiâ, quaſi diffideret, nec beneficiis, quaſi exprobraret, diſſeruit,*

§. Nec ſolùm per ſe ipſum ſubditis ſuis ſpeculum ſe Princeps exhibeat, ſed & per Statum ſuum, qui quædam illius eſt idea, atque adeò in eo non minùs, quàm in propriâ ejus perſonâ eluceant oportet Religio, Iuſtitia, Benignitas, & virtutes aliæ dignæ Imperio. Quia verò partes ſpeculi illius ſunt Conſilia, Tribunalia, & Cancellariæ, etiam in his eædem virtutes reperiri debent, immò in Miniſtris ſingulis, qui ſpeculum illud repræſentant: multum enim de Principis decedit exiſtimatione, ſi ipſe quidem benignum ſe exhibeat gratiam poſtulanti, & bonâ ſpe promiſsiſque plenum abs ſe dimittat; ex aliâ verò parte colludat cum iis, qui ſibi à ſecretis ſunt, aliiſque ſuis Miniſtris, ut aſpero ſuo agendi genere petentem abſterreant. Dolus, qui facilè & brevi tempore deteget artificium, indignum generoſo & regio Pectore. Miniſter moneta publica eſt, Principis ſignata effigie, & niſi probata illa ſit, & hunc ad vivum exprimat, tanquam adultera [k] rejicietur. Si caput, quod præeſt, aureum ſit, manus quoque, quibus utitur, aureæ ſint oportet, quales erant illæ Sponſi in divinis [l] literis.

[k] *Præfectus, niſi formam tuam referat, mali facti inſtar ſubditis efficitur.* Them. orat. 17.

[l] *Caput ejus aurum optimum. Manus illius tornatiles aureæ.* Cant. 5. 11. & 14.

§. Sunt præterea principales hujus ſpeculi partes etiam Legati, qui Principis auctoritatem ſuſtinent: & ſanè malè conſuleretur fidei publicæ, niſi iſtius verba & veracitas, in illis quoque reperirentur; & ſicut ſi vicem illius obeunt,

quan-

quantum ad potentiam & animi magnitudinem attinet, ita in omni casu eam præ se ferre sic debent, ac si Princeps ipse coràm præsens adesset. Ad hunc modum egit Antonius Fonseca, qui postquam Regem Carolum Octavum nomine Regis Catholici monuisset, ne arma Neapolitanis finibus inferret, donec viâ Iustitiæ, quis potior Iure esset, declararetur; nec quicquam se proficere videret, insigni cum animi libertate palàm edixit, Regem suum conscientiæ jam suæ satisfecisse, ut deinde liberatâ fide, viribus & copiis in eam partem se dare posset, quam æquiorem judicaret. Nec ultrà moratus, coram Rege, & Proceribus, qui in conventu aderant, initi antea fœderis tabulas laceravit. Sicuti Ministrum Principis sui maximis instructum esse decet, ita & Majestate illius, fortitudine, & præstantiâ animi.

Mar. hist. Hisp. l.16. c.7.



SYM-

SYMBOLVM XXXIV.



QVI fruticem rosaceum spinis & sentibus asperum intuetur oculis, is persuadere sibi vix poterit, è tam spinosâ matre, adeò bellam venustámque filiam, qualis est Rosa, progenerari posse. Magnâ utique fiducia opus est, ad irrigandum & expectandum, dum viriditatem induat, & protrudat admirabilem illam foliculorum pompam, quæ odore tam delicato nares recreat. Longâ tamen spe, & tolerantiâ experiri tandem licet, laborem non fuisse inutilem, nec malè collocatas spinas, quæ florem adeò bellum, fragrantísque odoris produxerunt. Spinosi & asperi sunt naturæ nostræ corruptæ primi virtutis rami, sed pòst pulcherrimus illius flos tandem

tandem ſubnaſcitur. Ne Principem terreat primus rerum aſpectus: per enim pauca ſunt in regimine, quæ primâ fronte jucunda appareant. Omnia ſpinis referta videntur, & difficultatibus. Sed experiundo multa fuêre facilia, quæ ſignibus ardua videbantur. Ne itaque animo cadat Princeps; nam ſi iis leviter cedat, à ſuâmet apprehenſione vincetur potiùs, quàm rei veritate. Toleret fortiter, ſperet patienter & conſtanter, nec tamen interim media dimittat è manibus. Quiſquis ſperat, fideli & optimo utitur comite, Tempore nimirum. Vnde Regem Philippum Secundum dicere ſolitum accepimus: *Ego & tempus contra duos.* Impetus furoris effectus eſt, è quo grandia naſci ſolent pericula. Theobaldus Campaniæ comes ſucceſſionem ſuam in Navarræ regnum valde reddidit dubiam, eò quòd moræ impatiens in præſtolandâ morte Regis Sanctii patrui ſui, adhuc ipſo vivo regni occupandi occultè conſilia agitaſſet cum Proceribus; hinc enim factum, ut Rex Sanctius Iacobum Primum Aragoniæ Regem hæredem adoptaret. Patientia multis trophæis inclyta eſt, & excelluit in eâ Scipio, qui etſi in Hiſpaniâ multas haberet offenſionum occaſiones, adeò tamen fuit patiens, *ut nullum ferox verbum* illi *excideret*, quâ re etiam illud effecit, ut quæ in animo intenderet, feliciter & è voto illi ſuccederent. Qui ſperat & ſuſtinet, Fortunæ ſuperat ludibria, & eam ſibi obſtrictam reddit: quippe quæ ejuſmodi ſpem & fiduciam in tot tantíſque ſuis mutationibus pro blanditiis habet. Incertis Oceani fluctibus non abſque gravi periculo ſeſe Columbus objicit, ut novas inquirat Provincias; neque eum terret inſcriptio illa Herculis in columnis Caſpes & Abyles, *Non plus ultra*; neque aquarum montes, quæ propoſito ejus obſtare videbantur: Navigatione ſuâ Solis paſſus numerat, atque anno dies, horas diebus ſuffuratur. Acum nauticam polus deficit, chartas marinas æquoris lineæ, & itineris comites patientia. Omnia contra eum conſpirant, at ipſe forti animo difficultates omnes & obſtacula ſpe & tolerantiâ ſuperat, done tandem novus Orbis invictám ejus conſtantiam præmio coronavit. *Ferendum &*

Spe-

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 12. c. 16.

Tit. Liv.

Sperandum, Empedoclis fuit dictum, & posteà Imperatoribus Macrini Symbolum, unde huic Emblemati lemma sumptum. Pericula quædam sunt, quæ superare facilius est, quàm fugere; id quod probè scivit Agathocles, cùm victus, & Syracusis in Siciliâ hostilibus armis cinctus, non turpiter sese hosti dedidit, sed relictâ ibidem militum manu, quantum ad defendendam urbem satìs esset, cum exercitu adversùs Carthaginem profectus est, & is, qui uno in bello victor esse non poterat, artificio isto, è bellis duobus duplicem triumphum reportavit. Periculum temeritate interdum vinci solet, & despicientia illius varias hosti cogitationes injicit. Videns Hannibal Romanos post Cannense prælium auxiliares copias in Hispaniam mittere, potentiam eorum & vires formidare cœpit. Nemo rebus secundis nimiùm confidat, aut desperet in adversis. Inter utrasque versatur Fortuna, tam prompta ad extollendum, quàm deprimendum. Servet itaque Princeps in omni casu animum constantem & robustum, paratum ad omnia, quicquid denique acciderit, nec perturbari se sinat majorum tempestatum minis: nonnunquam enim fluctus, quem exturbant è navi, quæ interitura est, projiciunt in aliam, quæ salva portum tenebit. Animus magnus & generosus cælum ipsum propitium habet. Ne temerè desperet Princeps ob pericula aliena, aut ea, quæ fortuiti casus secum afferunt. *Qui observat* Eccl.11.4. *ventum, non seminat; & qui considerat nubes, nunquam metet.* Non existimet, afflictionibus suis se quemquam obligare. Lamentis & lacrymis sese turpiter dedere, muliebre est: non illis Fortuna placari solet. Animus excelsus sibi ipsi satisfacere satagit, aut solari sese actione aliquâ heroïcâ & generosâ, uti fecit Agricola, filii sui morte intellectâ, *quem* Tac. in vitâ Agric. *casum, neque ut plerique fortium virorum ambitiosè, neque per lamenta rursus, ac mœrorem muliebriter tulit: & in luctu bellum inter remedia erat.* Nihil omnino commoverit, aut vana gloria esse solet, aut nimia è casu consternatio.

§. In muneribus & honoribus petendis doctrina præsentis Emblematis utilissima est. Qui sustinere & sperare novit,

vit, fortunam novit triumphare, & vincere. Qui moræ impatiens auxilia & submissionem animi vilitatem esse putat, contemptus jacebit, & derelictus ab omnibus. Honorem in eo ponere, ut alteri non obtemperes, est nemini imperare velle. Media ex fine metienda. Si in hujus consecutione plus honoris insit, quàm per illa amittatur, omnino iis uti convenit. Nolle sustinere patienter, animi excelsitatem arbitramur, & imprudens superbia est. Obtentis honoribus, mox obducuntur passuum vestigia, quibus ad illos ascensum fuit. Multa ferre & pati, ut posteà ad altiores honorum gradus eveharis, non vilis abjectio est, sed eximium animi ad magna connitentis robur. Quædam sunt ingenia, quæ moram ferre nequeunt, exiguo temporis spatio omnia volunt confici. Ita *Brutidium artibus honestis copiosum, etsi rectum iter pergeret, ad clarissima quæque iturum festinatio stimulabat, dum æquales, dein superiores, postremò suasmet spes anteire parat.* Isto abrepti impetu media securiora aspernantur, quia tarda, & brevioribus, etsi magìs periculosis, uti[a] malunt. His evenire solet, quod ædificiis subito & tumultuario opere extructis, antequam tigna & trabes rectè subsidere, & exsiccari potuerint, quæ mox iterum collabuntur.

Tacit. lib. 3. Annal.

[a] *Multos etiã bonos pessum dedit, qui spretis quæ tarda cum securitate præmaturá, vel cum exitio properant.* Tac. lib. 3. Annal.

§. In sperando & sustinendo maxima imperii præsidia consistunt: iis enim mediis fit, ut omnia agamus cum tempore, sine quo res nulla maturitatem assequi potest. Arbores, quæ mox ad primum calorem flores emittunt, citò eosdem deperdunt, eò quòd non expectaverint, donec hyemis asperitas præteriisset. Negotiorum fructu gaudere non potest, qui ea manibus ad maturitatem perducere contendit. Impatientia abortuum caussa est, & pericula[b] creat; & quia ea patienter ferre non possumus, sed ex iis quamprimùm emergere cupimus, majora ea facimus. Eam ob rem in iis tum internis tum externis Reipublicæ malis, quæ per negligentiam nostram incrementum sumpserunt, consultius erit sinere, ut cursum suum teneant, & sensim curentur cum tempore, quàm accelerare remedium, si plus inde periculi sit. Si antè prævidere ea non potuimus, tolerare saltem

[b] *Impatiens operabitur stultitiam.* Prov. 14. 17.

tem diſcamus poſteà. Ab oppoſitione incrementum capiunt: eâ enim ratione fit, ut periculum, quod anteà aut occultum erat, aut minùs notabatur, palàm fiat, & majora ei ponat obſtacula, quem impedire cogitabat. Timor imprudenter armatus contra ſuperiorem poteſtatem, magìs eam fatigat, & ſpoliis ſuis illuſtriorem reddit. Eo modo Cerialis Trevirenſium compoſuit animos, ne potentiæ Romanæ ſeſe opponerent, dicendo: *Octingentorum annorum Fortunâ, diſciplinâque, compages hæc coaluit: quæ convelli ſine exitio convellentium non poteſt.* Multa non æquè caderent irrita, niſi timor noſter & impatientia feſtinantiùs agerent. Metus & ſuſpicio tyrannidis, ubi innotuerint, faciunt, ut jam eſſe reipsâ incipiat, licèt anteà tyrannis non fuerit. Vnde non minoris fortitudinis eſt in his talibus caſibus nôſſe diſſimulare, quàm præcipitare cum remedio. Illud, prudentiæ effectus proprius eſt, hoc verò ex metu oriri ſolet.

Tacit. lib. 4. Hiſtor.



SYM-

SYMBOLVM XXXV.



QVANTÒ ſpiritus in campeſtri tubâ magìs arctatur & comprimitur, tantò majori cum Harmoniâ & vocum varietate inde egreditur poſteà; ita prorſus *multorum improbitate depreſſa* Virtus *emergit*, *& innocentiæ defenſio interclusa reſpirat*. Flamma generoſæ mentis facilè extinguitur, niſi Fortunæ adverſæ ventus eam exſuſcitet. Excitatum ab illâ ingenium de mediis circumſpicit, quibus eam meliorem reddat. Felicitas tanquam roſa, è ſpinis & ærumnis naſcitur. Victus fuerat in navali prælio contra Genuenſes, & captus Alphonſus Quintus Aragoniæ Rex, & ecce, quæ res Cicero.

expeditionem ejus adversùs regnum Neapolitanum retardatura videbatur, eandem majori cum felicitate, auctoritatéque maturavit, facto nimirum fœdere cum Philippo Duce Mediolanensi, à quo captivus tenebatur, qui & libertati illum restituit, & vires ad occupandum illud regnum suppeditavit. Necessitas eum impulit ad conciliandum sibi hospitis animum: nam rebus prosperè fluentibus sibi ipsi quis vivit; in adversis tum sibi, tum aliis. Illæ in apertum produnt passiones animi, suimet aliàs obliti; his verò factus cautior, idem animus [a] virtutibus sese munit, ut mediis ad veram constantémque felicitatem; ex quo illud etiam fit, ut haud paulò facilius sit ex adversâ emergere Fortunâ, quàm conservare semet in prosperâ. In captivitate primùm enituêre insignes animi dotes & ornamenta, quæ in Rege Alphonso eò usque latuerant abdita, & captus illorum amore Dux Mediolanensis amicum eum habere voluit, & sic obstrictum abs se dimisit. Plus victus obtinuit, quàm victor sperare potuisset. Ludit inter extrema Fortuna, & gaudet potentiæ suæ dare specimen, ab uno migrando ad alterum. Nulla virtus est, quæ in casibus adversis non elucescat; haud aliter atque in obscurâ nocte stellæ coruscant lucidiùs. Pondus suprà injectum tum palmæ ostendit robur, cùm unà cum illo altiùs assurgit. Inter urticas diutiùs foliorum vigorem servat rosa, quàm inter ipsos flores. Nisi virtus etiam in adversis sese exereret, non victorias, non ovationes aut triumphos mereretur. *Virtus, dum patitur, vincit.* E quo nemini non liquidò apparet, quàm impius sit error (refutatus à nobis alibi) eorum, qui suadent Principi, ut abdicatâ tantisper virtutum constantiâ, vitiis sese accommodet, ubi necessitas postulaverit; quo tempore vel maximè in illis constantem persistere oporteret, & majori cum spe successûs melioris: quomodo plerumque eveniebat Ferdinando Secundo Imperatori, felicissimæ memoriæ, qui in maximis suis periculis constanter affirmabat, *malle sese imperio fortunísque omnibus exui, & cum universâ suâ Familiâ stipem ostiatim colligere, quàm Majestatis tuendæ causâ contra*

[a] *Secundæ res acrioribus stimulis animum explorāt: quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur.* Tac. lib. 1. Hist.

S. Chrys.

tra jus fásque admittere aliquid. Dignissima sanè verba tam sancto Principe, cujus pietas singularis ac fides tantoperè Deo placuit, ut ipse sceptrum illius moderari, & vicem Imperatoris hîc in terris gerere voluerit, multas non absque insigni miraculo victorias illi largiendo. In periculis & calamitatibus maximis, cùm spes omnis deficeret, atque adeò fortitudo & prudentia humana omnibus destituerentur mediis, felicior semper, & majori cum triumpho eluctatus est. Vivebant olim Romani Imperatores in pacis & deliciarum ubertate, suarummet tamen passionum pressi tyrannide, & variis jactati formidinibus. At sanctus iste Heros quietem & tranquillitatem animi reperit inter ipsos sævientes fluctus, quos contra Imperium, & Augustissimam ejus domum rebellium furor concitârat. Cantat in ærumnis justus, & plorat impius in sceleribus suis. Pueris sanè Babylonicis succensa fornax chori musici instar[b] fuit.

[b] *Et non tetigit eos omnino ignis, neque contristavit, nec quicquam molestiæ intulit. Tunc hi tres quasi uno ore laudabant, & glorificabant, & benedicebant Deum.* Dan. 3.50. & 51.

§. Miseriæ & ærumnæ magna secum emolumenta adferunt: nam corrigunt superbiam Principis, eúmque in gyrum rationis revocant. Quàm furioso impetu nonnunquam consurgunt venti! Quàm arroganter exæstuat & fremit mare, tumentibus undis quasi montibus quibusdam terræ cælóque minitando! & tamen modica pluvia illud componit iterum, & malaciam reducit. Dum ærumnæ è cælo depluunt, elatio & jactantia Principis humi sternitur. Illæ è Tyranno moderatorem æquum efficiunt, ex incurio & rerum suarum negligente solertem ac providum: ipsa enim tum cogit necessitas, ut Populi curam suscipiat, habeat in pretio Nobilitatem, honoret Fortitudinem, exerceat Iustitiam, & Religionem veneretur. Potentia nunquam in majori versatur discrimine, quàm cùm prosperè, & ad nutum fluunt omnia: sepositis enim tunc curis, Consilium & providentiam nimia securitas facilè jugulat. Plures Principes otio & quiete perierunt, quàm labore & ærumnâ, idem nimirum illis accidit, quod corporibus, quæ motu aliquo conservantur vegeta, absque eo verò facilè languere incipiunt. Ex quo illud etiam liquet, quàm in judicando de malis &

bonis erremus graviter, nunquam ferè ea confectantes, quæ nobis magìs ſunt proficua. Fortunæ acerbitatem, rigorem & caſtigationem interpretamur, & neſcimus admonitionem eſſe, & documentum. Munere illo inaurium & oviculæ, quo Iobum quondam donabant cognati ejus & amici, innuere voluiſſe mihi viſi ſunt, æquo & patienti animo ferenda omnia, & pretioſa quædam Dei eſſe monita afflictiones illas, quæ ipſi in aurem [c] loquerentur. Mera Dei miſericordia eſt, ſi nos affligat interdum; & contrà, dum præmia confert, caſtigatio eſt: nam præmio rationes debitorum expedit, & ſatisfaciendo aliquibus noſtris meritis manet offenſarum creditor; at quando nos affligit, ſibi ipſe ſolutionem præſtat, & nos ad emendationem exſtimulat.

[c] *Et dederunt ei unuſquiſque ovem unã, & inaurem aureã unam.* Job.c.42. 11.



SYM-

SYMBOLVM XXXVI.



NAVTA peritus ac ſolers non ſemper ad venti arbitrium navigat; quin potiùs illius beneficio navigii ſui vela ita novit diſponere, ut optatum portum teneat; atque adeò eodem omninò vento, ad quamcunque è duabus oppoſitis placuerit partem, ſuam appellit navem, abſque ullo itineris diſpendio.

Porque ſempre por vià yrà direita, Cam. Luſ. Can. 1.
Quem do opportuno tempo ſe approveita.

At quando tranquillum eſt cælum, velorum remorúmque ſubſidio ipſum etiam ventum navigando ſuperat. Non mi-

nori cum curâ ac diligentiâ Princeps Reipublicæ navim moderari debet in imperii ſui procelloſo mari, ad omnes tempeſtates gnaviter advigilando, ut iiſdem prudenter juxtà ac fortiter ſuo tempore & loco uti valeat. Naucleri officio fungitur, cujus fidei vita ſalúſque omnium commiſſa eſt, neque ulla navis periculoſior, quàm Corona expoſita tot ambitionis procellis, tot ſcopulis hoſtium, tot Populi tempeſtatibus. Magnâ induſtriâ Regis Sanctii, cognomento Fortis, opus fuit, ut adversùs Fortunam armaret ſeſe, & regni ſui jus in tuto poneret. In eo tota ferè conſiſtit ſcientia politica, ut rectè diſcernere quis nôrit tempora, & iis uti; interdum enim citiùs in portum tempeſtas devehit, quàm malacia. Qui Fortunæ adverſæ impetum novit frangere, proſperam eam facit. Qui cognito periculo, eidem cedit, & tempus indulget, illud ſuperat. Vbi nauta animadverterit, fluctibus obſiſti non poſſe, ab iis jactari ſe ſinit, vela demittens; & quia reſiſtentia vim potiùs vento adderet, exiguo aliquo utitur ſinu, ut reſpiret aliquantulùm navis, & ſeſe ſupra fluctus elevet. Aliquid dare oportet periculis, ut ex iis emergere tandem liceat. Intellexerat Iacobus Primus Aragoniæ Rex Nobilium, Populíque contra ſe concitationem & odium; quia tamen nequaquam expediebat, importunè obnitendo novum furori iſti robur adjicere, ſed tempus potiùs aliquod ei concedere, donec ſuâpte ſponte deferveſceret; uti rivulis accidit, qui ſæviente aliquâ tempeſtate, ſubitâ aquarum inundatione altùm intumeſcunt, falli ultrò ſe paſſus eſt, & tanquam in captivitate detineri, uſque dum in priſtinam quietem & ſerenitatem reſtituit omnia, & Regni habenis iterum potitus eſt. Simili prudenti moderatione uſa eſt Regina Maria, quando accommodando ſe Regni Proceribus, & ambitionibus eorum ſatisfaciendo, Caſtellæ Coronam ſartam tectam conſervavit, in pupillari ætate filii ſui Regis Ferdinandi Quarti. Si nauta honori ſibi duceret, tempeſtati non cedere, & contra eam vi & remis navem vellet impellere, actum de eo foret. Conſtantia non in eo poſita eſt, ut intempeſtivè quis obluctetur; ſed ut ſperet, atque

Mar. hiſt. Hiſp. l. 15. c. 1.

ita

ita toleret [a] periculum, ut tamen à Fortunâ superari se non sinat. Gloria in ejusmodi occasionibus in eo consistit, ut quis evadat incolumis. Quod in illis vilitas animi videbatur, magnanimitas est posteà, prospero successu coronata. Videns aliquando Rex Alphonsus Sapiens Regno se privatum, spe fiduciâque in Regis Marrocii subsidiis positâ, supplex petere non dubitavit ab Alphonso Gusmanio sancti Luciferi Regulo, qui tum in aulâ Regis illius ob acceptas quasdam injurias morabatur, ut earum oblitus, & veteris amicitiæ suæque avitæ nobilitatis memor, opem rebus afferret, pecuniámque & copias militares sibi in auxilium mittendi, Regi Marrocio auctor existeret. Quæ literæ etiamnum in Illustrissimâ & Antiquissimâ illâ Domo asservantur.

[a] *Majori animo tolerare adversa, quàm relinqui.* Tac. lib. 2. Hist.

Mar. hist. Hisp. lib. 14. c. 5.

§. Verumtamen non debent Reges violentiæ Subditorum cedere, nisi fortè in exrremæ desperationis casibus: parum enim auctoritati suæ consulit, qui nimiùm sese demittit, & abjicit. Iis de familiâ Laræ nullam attulerunt quietem conditiones minùs decentes, quas Rex Ferdinandus sanctus iis posuit, suâ coactus minorennitate. Neque Isabella reducere potuit Alphonsum Carrilinum Archiepiscopum Toletanum, tametsi Alcalam ultrò ad eum ipsa inviseret. Solet, fateor, prudentia in extremis periculis omnes tentare conditiones, quas casus reddere potest possibiles. Magna animi fortitudo est & rationis vis, in ejusmodi occasionibus generosæ indolis spiritus cohibere, & necessitatem præsentem periculíque magnitudinem cum eo, quod ad statum conservandum magìs expedit, ad trutinam expendere. Nemo auctoritatis suæ magìs retinens unquam fuit, quàm Tiberius, & dissimulavit tamen Lentuli Germanici audaciam, qui Germanicis Legionibus Præfectus scribere illi ausus fuit, etiam minis additis, ne sibi successorem mitteret, *firmando velut fœdus, quo Princeps cæterarum rerum potiretur, ipse Provinciam retineret,* & qui anteà suorummet filiorum æmulationem ferre non sustinuit, hunc tamen despectum toleravit. Non ignorabat, quanti periculi esset

Mar. hist. Hisp. lib. 12. c. 5.

Tacit. lib. 6. Annal.

esset ejusmodi inobedientia, si foret impunita; verùm si se illi opponeret, *reputabat publicum sibi odium, extremam ætatem, magísque famâ, quàm vi stare res suas.* Perparum subditi fortitudini deberent Principis, cujus nutu gubernantur, si in adversâ Fortunâ necessitati illicò cederet; parum item prudentiæ, si cùm illa superari nequeat, ei tamen se opponeret. Fortitudinem solertia & agacitas moderari debet. Quod per vires non licet, ars & industria efficiant. Non minor gloria est evitare periculum, quàm illud vincere. Fugere illud, semper ignavia est. Expectare verò, aut ignorantia est, aut timoris confusio; desperare omninò vecordia. *Fortes & strenui viri etiam contra fortunam insistunt.* Ad officium aut finem Principis minimè pertinet de fluctibus apud Rempublicam leviter conqueri, sed illam in portum conservationis, salutísque deducere. Fortis sapientia illa censetur, quæ ex casibus adversis beneficium elicit; illa item, quæ contrà nitendo fines suos assequitur citiùs. *Reges Domini rerum, temporúmque trahunt consiliis cuncta, non sequuntur.* Nulla est ædificii ruina, quæ fragmentis suis aliísque, quæ industria solet adjicere, non ad majorem fabricam possit assurgere. Nec ullus Status ita ab omni Fortunâ desertus, quem conservare & erigere nequeat Fortitudo, si Prudentiam super eventibus vocet in consilium, iísque rectè uti noverit, aut certè eos in suum vertere commodum. Partiti inter se fuerant Regnum Neapolitanum Rex Ferdinandus Catholicus, & Rex Franciæ Ludovicus Duodecimus; cúmque probè intelligeret Magnus Dux in Coronæ circulo non nisi unum centrum esse posse, neque Imperium admittere socios, eam partem quæ ad Regem suum pertinebat, mox acquirere studuit, ut subortis posteà offensarum difficultatibus, quas videbat fore inter ambos illos Reges, tantò esset expeditior, iísque deinde uti posset, ad vi ejiciendum (uti reipsâ accidit) è divisâ jam parte ipsum Regem Galliæ.

Tac. lib. 6. Annal. — Tacit. lib. 2. Hist. — Livius. — Mar. Hist. Hisp. lib. 27. c. 9.

§. Vis aliqua inest in casibus; nos tamen hos aut majores facimus, aut minores, pro eo ac in iis nos gerimus. Ignorantia

rantia nostra Deitatem, & vim fortunæ tribuit, quia variis ejus mutationibus leviter nos sinimus abripi. Si quoties illa temporum mutat vices, nos mores mutaremus, & media, nequaquam tam foret potens, neque nos imperio ejus subjecti tantoperè. Vestium formas immutamus cum tempore; animum autem & mores immutare nolumus. Quo demum vento peritus nauta pro suâ navigatione non utitur? ut ille variat, ita hic sua vela, adeóque omnia ad propositum illi finem conducunt & deserviunt. Habitus pravos Naturæ nostræ exuere nolumus, quia aut amor proprius id vetat, aut non sinit imprudentia, & posteà casus incusamus. Antè desperati cadimus animis, quàm rebus afflictis quæramus remedium, & pertinaces aut incauti à desperatione nos sinimus opprimi. Nescimus in ærumnis superbiam, iram, inanem gloriam, maledicentiam, aliáque vitia deponere, quæ prosperitas in nobis aluit; nec ea facilè agnoscimus, quæ in statum illum tam infelicem nos detruserunt. Omni momento, in omni negotio, cum quocunque subditorum egerit Princeps, à seipso differre debet, & naturam immutare. Neque eâ in re magnâ scientiâ opus est; sed solùm dispositione aliquâ, ut se casibus accommodet, & prudentiâ, quæ eos antè prospicere noverit.

§. Vti autem in Fortunâ improsperâ naufragium facimus, eò quòd affectuum & passionum vela contrahere nesciamus, & illi ad tempus cedere; ita etiam nobis ipsis & Principibus exitium accersimus, dum imprudentes, & obstinati horum commoda, affectus, passionésque commodis nostris, nostrâque naturâ metiri volumus: cùm fieri nequeat, ut Minister ad liberalitatem propensior, generosæ mentis suæ consilia exequi possit, cum Principe avaro & tenaci; aut Minister fortis & animosus, cum Principe ignavo & timido. Agere oportet secundùm activitatem sphæræ Principis: is enim est, cui placere illud debet, quíve probare illud habet, aut effectum dare. Peccavit eâ in re Corbulo: nam in obsequio cùm esset Claudii Principis pusilli & abjecti animi, multa audebat temerè, quibus fieri non poterat

rat aliter, quin prægravis illi esset, & [a] molestus. Zelus imprudens in Ministris quibusdam erroris illius caussa esse solet, in aliis verò (quod frequentius evenit) amor proprius, vanitas & cupiditas gloriæ, quâ prudentes aliis videri cupiunt, & plurimùm posse, perinde quasi per illos solos rem benè gerat Princeps; erret verò, quoties aut se solo, aut aliorum operâ moliatur aliquid: atque adeò zeli specie occultos gubernationis defectus in apertum proferunt, & Principis existimationem violant; artes, quæ plerumque in ipsius Ministri posteà redundant caput, dum gratia Principis excidit. Qui rebus suis prospicere voluerit meliùs, & suam stabilire Fortunam; velis remísque fugiat affectationes ejusmodi, Principi & aliis nimiùm quantùm odiosas; plus obsequii præstet, quàm verbis significet; naturæ & conditioni Principis sese accommodet, ad gyrum rationis & officium eum revocando obsequii specie, & animi submissione, quietâ cum industriâ, absque rumore & [b] arrogantiâ. Ruina fortitudinis & virtutis est, si constantiæ suæ nimiùm tenaces sint, in eâque omnem existimationem collocent; præmia item & dignitates iis præripiunt interim alii, qui ingenio & moribus varii, flectere sese nôrunt, & ad Principis naturam componere. His artibus ait Tassus Poëta Aletum ad maximos Regni honores grassatum fuisse:

Mà l'inalzàro à i primi honor del Regno.
Parlar facundo, e lusinghiero, e scorto,
Pieghevoli costùmi, e vario ingegno
Al finger pronto, all' ingannare accorto.

Verùm id fieri non debet animo fallendi, uti Aletus factitabat; sed ne quis seipsum in aulis imprudenter perdat, aut ut Principi meliora præstare possit obsequia: sunt enim nonnulli ita comparati, ut omnino necesse sit, Ministrum naturam illorum induere, & quasi intra illosmet ipsos subingredi, ut moveant sese, & agant aliquid: *neque* enim *alienis consiliis regi* se sinunt, *neque sua expedire* nôrunt. Atque adeò Principi suaderi non debet id, quod magìs expedit, sed quod ratione muneris sui tenetur exequi. Vana fuerunt fortia

illa

[a] *Cur hostem conciret? adversa in Remp. casura: sin prosperè egisset, formidolosum paci virum insignem, & ignavo Principi prægravem.* Tacit. l. 11. Annal.

[b] *Vis consiliorum penes Annium Bassum legionis Legatum. Is Silvanum socordem bello, & dies rerum verbis terentem, specie obsequii regebat, ad omniáque, quæ agenda forent, quieta cum industriâ aderat.* Tac. lib. 3. Hist.

Tass. can. 2.

Tac. lib. 3. Hist.

illa consilia, tametsi optima, quæ dabantur Vitellio: nam cùm ad exequendum deesset animus, surdis auribus ea [c] solebat accipere. Ministri quasi vela sunt, quibus Princeps navigat, quòd si ampla illa sint, navicula autem Principis exigua, & porrò laxari velint potiùs, quàm contrahi, ejus se capacitati aptando, navem omnino demergent.

Surdæ ad fortia consilia Vitellio aures. Tacit. lib. 3. Histor.

SYMBOLVM XXXVII.



VT Princeps è tempestate emergat instructus de omnibus casibus, in quos illum Fortuna adversa potest conjicere, Emblemate præsenti ante oculos propono electionem damni minoris, quando majora evitari nequeunt. Ita

Nauclerus solet, qui ab omni salutis spe derelictus, obluctando tempestati, aut dextrè illâ utendo, explorat litus, & navi terram petit, ubi si illa frangatur, vitam tamen & merces servat integras. Romanis laudi datum fuit, quòd saluti propriæ consulerent, quoties Fortunæ sese opponere [a] non liceret. Fortitudo Principis non in resistendo solùm consistit, sed in eo etiam, ut expendat pericula, & cedat minoribus, si majora superari non possint. Etenim sicuti Prudentiæ est prævenire, ita Fortitudinis & Constantiæ æquo animo tolerare id, quod Prudentia declinare non potuit. Quâ in re eximius planè fuit Rex Alphonsus Sextus, in rebus secundis modestus, fortis in adversis, ad omnem eventum semper paratus. Inanis est illa gloria Principis, qui majori cum temeritate, quàm constantiâ animi eligit, mori potiùs in periculo graviori, quàm in minori salvus evadere. Magìs famam suam in consilium adhibet, quàm salutem publicam; nisi illud etiam sit, quòd desiat animus ad spernendas opiniones Vulgi, qui temerè & absque notitiâ casuum, ea quæ prudenter statuta sunt, improbat, & dum in periculo est, nollet effectui dari, quæ tam periculosa sunt, & violenta. Animus fortis videtur interdum, & ignavia est: cùm enim fortitudo desit ad sperandum in periculo, nos in illud ipsum turbatio metùs [b] conjicit. Quando fortitudinem Prudentia comitatur, considerationi locus est, & si in minori periculo satìs secura non sit, majus subire non veretur. Metu emori debilitas animi est. Nulla major fortitudo, quàm quæ ab extremâ necessitate [c] oritur. Remedium nec sperare, nec desperare, ultimum rebus desperatis solet esse remedium. Sic navis interdum servata fuit: nam cùm litus, quòd arenosum non esset, secura petere non auderet, alto mari sese commisit, & vi fluctuum evasit incolumis. Periculum unum alterius solet esse [d] remedium. Eò spectabant, nî fallor, ii, qui in conjuratione contra Galbam auctores ei erant, ut primo mox furori [e] occurreret. Armis propugnabat Garsias Gomesius castrum Mundanæ Cæsarianæ (cui temporibus Regis Alphonsi Sapientis is præerat Gubernator) & tametsi milites

[a] *Validam & laudatam antiquitatem, quoties fortuna contra daret, saluti consuluisse.* Tac. lib. 11. Annal.

Mar. hist. Hisp. lib. 10. c. 7.

[b] *Timidos & ignavos ad desperationem formidine properare.* Tac. lib. 2. Histor.

[c] *Acerrima necessitas est, quam ultima necessitas extundit* Sen.

[d] *Imminentium periculorum remedium ipsa pericula ratus.* Tac. lib. 11. Annal.

[e] *Proinde intuta, quæ indecora: vel si cadere necesse sit, occurrendum discrimini.* Tac. lib. 1. Hist.

lites suos omnes aut interfectos cerneret, aut vulneribus saucios; dedere tamen illud noluit, nec accipere conditiones quantumvis honestas ab Africanis sibi oblatas: horum enim fidei non satis fidendum ratus, inter fidelitatis suæ brachia occumbere gloriosè maluit, quàm inter hostiles manus; & quod mortem illi allaturum videbatur, mirè illi conciliavit animos hostium, qui tantam generosæ mentis constantiam & fortitudinem admirati, injecto in castrum unco vivum inde extraxerunt, magnà illum tractantes cum humanitate, curatis etiam vulneribus, quæ obsidione durante acceperat. Tanta Virtutis vis est, ut ipsis etiam hostibus grata sit. Longè pluribus vitam fortitudo dedit, quàm metus. Nescio quis Deus illam comitetur, qui eam è periculis eruat. Eo tempore, quo Rex Ferdinandus Sanctus Hispalim armis cinxerat, Garsias Peresius Vargas civis Toletanus, & alius quidam, divulsi à cæteris ripam Bætis fluminis inambulabant, cùm ecce ex improviso septem sibi Mauros equites imminere conspiciunt: monet socius cedendum; Garcias tamen, ne turpi fugà ignaviæ ignominiam susciperet, diductâ casside, & lanceam manu vibrans, solus adversùm progreditur; hostes cognito quis esset, & admirati imperterritum illum animum, transire illum sinunt, & certamine abstinent: saluti nimirum fuit heroïca illa fortitudo; nam si unà cum socio se dedisset in fugam, insecuti illum fuissent hostes, & captivum abduxissent. Animo soluto ac libero opus est ad examinanda pericula, quoad rumorem primùm, tum quoad eorum gravitatem. Quoad rumorem quidem, nam ob distantiam plerumque æstimantur majora; vulgus ad audita trepidat, & seditiosè cum augmento latiùs ea spargit ac dissеminat, exultans gaudio in malis suis propriis ob casuum novitatem, aut quia præsentem gubernationem improbat. Decet igitur, ut Princeps constantem se gerat, & vanas ejusmodi apprehensiones auctoritate suà dissipet. Exemplo Tiberius docuit: quicquid enim ferret rumor, de trium nobilissimarum Provinciarum Hispaniæ, Galliæ & Germaniæ defectione ipse tamen *tantò impensius in securitatem compositus,* *neque*

Mar. hist. Hisp. l. 13. c. 7.

Tac. l. 3 hist.

neque loco neque vultu mutato, sed, ut solitum, per illos dies egit: altitudine animi, an compererat modica esse, & vulgatis leviora? Si Princeps semel succumbat formidini, nil deinceps certi statuere poterit; *quia in metu consilia prudentium, & vulgi rumor juxtà audiuntur.* Vti Vitellio accidit in bello civili cum Vespasiano. Pericula imminentia ideò majora videntur, quia metus horrore quodam ea vestit, & præsentia grandiora efficit; dúmque evitare ea cupimus, in alia incidimus, longè graviora, quæ tametsi longinqua appareant, vicina tamen posteà experimur. Fallimur profectò, si putemus interjecto à nobis temporis spatio differri aut arceri ea posse. Multa evanuêre, quia ultrò iis itum est obviàm; contrà multa sese armârunt fortiùs adversùs eos, qui ea fugere cogitabant, & reipsâ periculum esse cœpit, quod anteà sola fuerat imaginatio; quemadmodum Syriorum exercitui accidit in obsidione urbis [f] Samariæ. Plures periculi metus sustulit, quàm ipsum periculum. Quid vanus timor possit, ante annos paucos Madriti vidimus, in publico Taurorum certamine, quando subitò exortus rumor, de loci, ubi concurrebant, periculo percelluit aures civium, & ignoratâ causâ omnes timebantur. Formidini fuga quorundam vires addidit, & quia rei certitudinem nolebant expectare, ideò multi mortem reperêre in iis ipsis mediis, quibus vitæ suæ consulere cogitabant; & sanè longè majus fuisset damnum, nisi constantia Regis Philippi Quarti, in quem omnium conjecti erant oculi, immota ad commotionem popularem, & rumorem periculi, trepidantes subditorum animos erexisset. Nisi Princeps in rebus arduis & periculis vulgi metum coërceat, turbantur consilia, omnes præcipiunt, & nemo [g] exequitur.

Tacit. lib. 3. Histor.

[f] *Dominus sonitum audire fecerat in castris Syriæ, curruum, & equorum, & exercitus plurimi, dixerúntque adinvicem: Ecce mercede conduxit adversùm nos Rex Israël, Reges Hethæorum & Ægyptiorum & venerũt super nos. Surrexerunt ergo & fugerunt in tenebris.* 4. Reg. c. 7. 6. & 7.

§. Nimia etiam periculorum fuga caussa est sæpè, cur Status funditùs pereant. Suis certè, & Electorali dignitate spoliatus non fuisset Fridericus Comes Palatinus, nisi post Pragensem cladem alas ei addidisset timor, ut linqueret omnia: facilè enim aut Pragæ, aut alibi cum residuis copiis pedem figere potuisset, & cum Imperatore redire in gratiam,

[g] *Quæ jusserat vetare, quæ vetuerat jubere mox, quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exequi.* Tacit. lib. 3. Hist.

tiam, minus damnum, minúſque periculum eligendo.

§. Sæpenumerò metus ſub alienâ ſpecie ita tectè nos decipit, ut prudentiam exiſtimemus, & conſtantiam pro temeritate habeamus. Nonnunquam dubii hæremus & ancipites, nec ſatis ſtatuere poſſumus, quid agendum, & periculum interim propius fit. Non timenda ſunt omnia, neque ſemper tam maturâ deliberatione opus eſt; nam prudentiam inter & temeritatem egregia ſæpè facinora deſignat Fortitudo. Magnus Dux fluvium Lirim aliquando ingreſſus cum exercitu, magnâ rerum penuriâ laborare cœpit, adeò ut miles malè contentus dilaberetur; cúmque Centuriones auctores illi eſſent, ut receptui caneret, ſic fertur reſpondiſſe: *Ego verò apud hunc animum ſtatui, uno potiùs terræ paſſu potiri, ubi ſepeliar, quàm retrogredi, etiamſi annos centum vitæ poſſem adjicere.* Heroïca vox, digna fortitudine Viri tanti, & prudentiâ. Optimè nôrat, abſque temeritate aliquâ ſe in eo caſu ſperare non poſſe, ſed expendens periculum ad armorum exiſtimationem, quæ ſola & unica ejus factionem ſuſtentabat in regno, quod à ſucceſſu expeditionis illius dependebat, omnia in aleam unius prælii dare maluit, & ſuam tueri exiſtimationem, quàm abſque eâ regnum paulatim amittere. O quoties, quia ferrum non cohibetur tempori, in cauſsâ ſumus, cur vulnerum carcinoma graſſetur longiùs. Mar. Hiſt. Hiſp. lib. 28. c. 5.

§. Quædam pericula ſeipſis evaneſcunt; alia tamen augeſcunt per incuriam, atque adeò lentâ quaſi febri conficiuntur regna, & intereunt. Quædam ignota prorſus ſunt, & adversùs iſta ſatis caveri non poteſt, quia citiùs ingruunt, quàm parentur remedia. Alia nota ſunt quidem, ſed contemnuntur: & ab his plerumque pati ſolent negligentia, & confidentia nimia. Nullum periculum, quantumvis parvum aut exiguum, ideo ſperni debet: tempus enim, & accidentia alia ſæpè majus illud efficiunt, & fortitudo non tam in ſuperandis, quàm in avertendis periculis conſiſtit. Vivere in conſpectu periculi, perinde quaſi eſt, ac illud reipsâ ſubire, & experiri. *Nemo mortalium juxta vipe-*

ram somnos securos capit, quæ etsi non percutiat, certè sollicitat; tutius est perire non posse, quàm juxta periculum non periisse.

§. Nec minùs fallere nos solet spes & fiducia, quàm in alienâ Clementiâ ponimus, quando ad declinandum unum periculum incidimus in aliud gravius, hostis nimirum arbitrio nosmet committendo. Contemplamur in eo generositatem veniæ, non vindictæ, aut ambitionis impetum. Dolore nostro, & afflictione illius metimur misericordiam, & facilè nobis persuademus fore, ut ad remedium malis nostris adferendum commoveri possit. Cùm Iacobus Tertius Majoricæ Rex viribus par non esset Petro Quarto Aragoniæ Regi affini suo, qui nescio quo prætextu sceptrum illi eripere cogitabat, ejus sese commisit arbitrio, existimans hâc suâ demissione obtenturum se, quod armis non poterat; verùm plus in Rege illo dominandi libido potuit, quàm Clementiæ virtus, adeóque regno illum pariter & titulo regio exuit. Ita nos fallunt pericula, & majus esse deprehendimus interdum, quod tanquam minus aliis elegimus. Nullum consilium securum, quod iis innititur principiis, quæ ab alieno dependent arbitrio. In eo nosmet ipsi decipimus, quòd putamus, nihil acturos alios, quod aut religioni, aut justitiæ, aut consanguinitati, aut amicitiæ, aut honori eorum proprio, & utilitati adversatur; neque advertimus, non semper ea facere homines, quæ magis è re ipsorum forent, aut quæ deberent; sed secundum animi passiones potiùs, & prout ipsi intelligunt: atque adeò actiones illorum non ad amussim rationis examinandæ sunt solùm, sed etiam ad malitiæ regulam, & experientiam injustitiarum & tyrannidum, quas passim Mundus exercet.

§. Pericula optimi sunt Principis magistri. Præterita docent curare præsentia, & futura prævenire: Aliena erudiunt, sed facilè è memoriâ excidunt: Propria damnorum signa quædam & cicatrices relinquunt in animo; uti & metum id, quod vim imaginatricem semel offendit. Cavendum igitur, ne ea omnino contemptus eradat aut oblivio, præsertim quando

quando ex uno erepti periculo existimamus nos deinceps ab eodem fore liberos, aut certè si redierit, nobis non nociturum: etsi enim una aliqua circumstantia, quæ non facilè iterum evenit, pericula dissipet; aliæ tamen, quæ sæpe accidunt planè novæ, sic eorum augent gravitatem, ut superari nequeant.

SYMBOLVM XXXVIII.



A Naturâ manavit hæc universa rerum Respublica, & mixtorum Imperium, cujus supremam potestatem ipsa sibi vendicat; atque ut illud stabiliret firmiùs, & securiùs retineret, tantoperè amari ab iis voluit, ut licèt elementa pugnent inter se, admirabili tamen quodam consensu in

conſervationem ejuſdem conſpirarent. Brevi ruerent omnia, & diſſolverentur, ſi odio haberent Naturam rerum principem ac dominam, quæ mutuis benevolentiæ & amoris vinculis, velut arctiſſimo quodam nexu illa jungit inter ſeſe ac copulat. Amor iſte eſt, qui terram ſuis libratam ponderibus ſuſtinet, & circum illam cæleſtes orbes facit circumagi. Diſcant Principes ab iſtâ rerum conditarum Monarchiâ, fundatâ in primo illarum, eſſe ſe, ſuóſque ſubditos tueri amoris beneficio, quæ fidiſſima eſt [a] cuſtodia, quâ gaudere poſſunt:

[a] *Corporis custodiam tutiſſimam eſſe putatum, in virtute amicorũ, tum in benevolentiâ civium eſſe collocatam.* Iſoc. ad Nic.

Claud.

Non ſic excubiæ, non circumſtantia tela,
Quàm tutatur amor.

Sen. de clem. l.1.c.19.

Vnum inexpugnabile munimentum, amor civium. Eâ de cauſsâ apes Regem legunt abſque aculeo, quia armis non indiget, qui amari debet à ſubditis. Nequaquam vult Natura, ut lædere poſſit is, cujus eſt moderari Rempublicam, ne odio illi ſit, & ſe perditum eat. *El mayor poderio, e mas cumplide* (ait Rex Alphonſus in quâdam lege) *que el Emperador puede aver de fecho en ſu ſeñorio, es quando el ama à ſu gente, e es amado della.* Corpus defendit caput, quia charum hoc habet, ob directionem ſuam & conſervationem: ſi illud non amaret, non objiceret brachium, ut ictum venientem excipiat. Quis ſeſe periculis offerret, niſi ſuum diligeret Principem? Quis coronam ejus tutaretur ac defenderet? Totum Caſtellæ regnum Henrico Traſtamaræ Comiti contra Regem Petrum Crudelem auxilio adfuit, quia ille in amore, hic odio erat omnibus. Initium primum everſionis Regnorum, & mutationum in Rebuſpublicis, odium eſt. Incurrerunt in hoc apud ſubditos ſuos Reges Ordonius & Froyla Secundus, unde inviſo jam Regum nomine Caſtella Reipublicæ formam induit, diviſo inter duos Iudices Imperio, quorum alter paci præeſſet, alter militiæ. Luſitania nunquam adversùs Reges ſuos arma ſumpſit, nec ab eorum deſcivit obedientiâ, quia ſincero amore eos complectitur; quòd ſi aliquando unum excluſit, & admiſit alium, ideo fuit, quia unum charum, alterum ob malam gubernandi rationem habebat odio. Iacobus

L.3.tt.1.p.2

Mar. Hiſt. Hiſp.

Mar. Hiſt. Hiſp. lib.8. c.3.

cobus Primus Aragoniæ Rex Alphonſo Sapienti ſuadebat, amari potiùs optaret, quàm timeri à ſubditis, & Eccleſiaſticorum ac vulgi ſibi pararet ſtudia, ut tantò majori cum robore Nobilitati ſe poſſet opponere. Quod conſilium ſi ſuiſſet ſecutus, Coronam non perdidiſſet. Simul ac Nero amari deſiit, conjurationes contra eum fieri cœperunt, id quod in faciem illi exprobravit Subrius Flavius: *Nec quiſquam*, ajebat, *tibi fidelior militum fuit, dum amari meruiſti. Odiſſe cœpi, poſtquam parricida matris, & uxoris, auriga, hiſtrio, & incendiarius extitiſti.* Majeſtas & potentia Regis non in ſuâmet ipſius perſonâ conſiſtunt, ſed in affectu & voluntate Subditorum. Si iſti malè affecti ſint, quis hoſtibus ſe objiciet? Pro ſuâ conſervatione Populus Rege indiget, ſed illam ſperare non poteſt ab eo, qui inviſum & odioſum ſe reddit. Prudenter ſanè hoc præviderunt Aragonii, quando evocato ad ſceptrum Petro Athareſio Domino Borgiæ, à quo deſcendit Illuſtriſſima & antiquiſſima Domus Ducum Gandiæ, pœnitentiâ poſteà ducti, Regem eum habere noluerunt, eò quòd viderent antè etiam, quàm eligeretur in Regem, ſe aſperiùs & minùs benevolè ab eodem tractari. Contrà ac fecit Ferdinandus Primus Aragoniæ Rex, qui benevolentiâ & amore omnium ſibi in illo Regno devinxit animos, uti & in Caſtella eo tempore, quo habenas illius moderabatur. Multos Principes periiſſe vidimus, quòd timerentur, nullum adhuc, quòd amaretur. Curandum itaque Principi, ut à ſubditis diligatur, & formidetur ab hoſtibus: niſi enim id fiat, tametſi victor evadat, illorum tamen manibus tandem morietur; id quod Bardano Perſarum Regi [b] accidit. Amor & reverentia ſociari poſſunt, non item amor & ſervilis metus.

Mar. Hiſt. Hiſp. lib. 13. c. 20.

Tac. lib. 15. Annal.

Mar. Hiſt. Hiſp. lib. 10. c. 15.

Mar. Hiſt. Hiſp. lib. 20. c. 8.

[b] *Claritudine paucos inter ſenum Regum, ſi perinde amorem inter populares, quam metum apud hoſtes quæſiviſſet.* Tac. l. 11. Annal.

Quem metuunt, oderunt,
Quem quiſque odit, periiſſe expetit. Enn.

Nec quenquam à multis metuendum eſſe arbitror, quin ad eum ex multis formido recidat. Saluſt. Quæ major infelicitas, quàm imperare iis, qui per metum parent, & corporibus dominari, non animis? Illud inter Principem juſtum, & tyrannum intereſt, quòd ille armis utatur ad tuendos in pace Subditos;

hic

hic verò, ut suæ adversùs illos securitati consulat. Si vires & potentia Principis invisi tenues sint, periculo apud Subditos sunt expositæ; si magnæ, multò etiam ampliùs: quò enim metus est major, eò majori cum sollicitudine saluti suæ prospicere satagunt; tanquam qui verentur, ne unà cum Majestate augescat ferocitas, quomodo in Bardano Persarum Rege videre fuit, qui *ingens gloriâ, atque eò ferocior, & subjectis* Tacit. l. 11. Annal. *intolerantior* extitit. Attamen si non periculi caussâ, ob gratitudinem saltem cavendum Principi, ne metuendus sit iis, à quibus habet, quod Principis fungatur officio. Quare indignissima fuit illa vox Imperatoris Caligulæ; *Oderint, dum metuant*; perinde atque Imperii securitas in metu consisteret: immò Cicero. *nulla vis imperii tanta est, quæ premente metu potest esse diuturna.* Seneca. Et tametsi dixerit Seneca: *Odia, qui nimium timet, regnare nescit*: *Regna custodit metus*; tyrannica tamen vox est, aut certè intelligi debet de timore illo vano, quo laborare solent interdum Principes, etiam cùm æqua præcipiunt, ne scilicet fortè offendant alios, quod utique pernitiosum est, & auctoritati eorum, ac potentiæ haud parum derogat. Regnare non poterit, qui constans & fortis non fuerit in contemnendo improborum odio, quòd conserventur boni. Nec mitigatur Caligulæ sententia ex eo, quod sustulit & adjecit Imperator Tiberius dicendo: *Oderint, dum probent.* Etenim nulla illius probatur actio, qui aliis odio est. Omnia improbat, & in deteriorem partem interpretatur Tac. lib. 1. Histor. odium. *Inviso semel Principe, seu benè, seu malè facta premunt.* Tyranno necessarium videtur, subditos metu continere, quia Imperium ejus violentum est, & sine violentis mediis diu conservari non potest, cùm desint duo illa Naturæ & Obse- L. 23. tt. 15. p. 2. quii vincula; quæ teste Rege Alphonso Sapiente, *son los mayores debdos, que Ome puede aver con su Señor. Ca la Naturaleza le tiene siempre atado para amarlo e no yr contra el, e el Vasallaje para servirle lealmente.* Et cùm Tyrannus satis sciat sine funiculis istis sincerum inter ipsum & Subditos suos amorem esse non posse, per vim etiam obtinere contendit, ut operetur metus, quod naturalis aliàs affectus deberet efficere, & sicut

& ſicut *ſemper præſumit ſæva perturbata conſcientia*, ita eadem Sap. 17. 11.
exercet quoque in alios. Funeſta tamen Tyrannorum omnium exempla abundè docent, quàm medium illud parum diuturnum ſit. Tametſi verò per multas ætates ſolo penè metu conſervatum vidimus Imperium Turcicum, Moſcovitarum, & Tartarorum, in comparationem tamen venire non debent Nationes iſtæ immanitate barbaræ, & tam aſperis moribus, ut belluinam potiùs præ ſe ferant naturam, quàm humanam: quippe quæ pœnis magìs, quàm ratione duci ſoleant; quamobrem abſque illis coërceri non poſſent, ſicut nec abſque vi aliquâ & metu domari poſſunt belluæ. Verumtamen animi generoſi ad obedientiam & fidelitatem vi aut fraude cogi ſe non ſinunt, ſed ſinceritate & ratione induci volunt. *E porque* (ait Rex Alphonſus ſapiens) ***las nueſtras Gentes ſon leales, e de grandes corazones: por eſo an meneſter, que la Lealtad ſe mantenga con Verdad, e la Fortaleza de las voluntades con Derecho, e con Iuſticia.***

5. Solet Principem inter & Subditos eſſe inclinatio quædam, & conſenſio naturalis, quæ amabilem illum reddit, abſque eo quòd aliâ diligentiâ opus ſit: fit enim nonnunquam, ut ametur etiam Princeps, qui odium merebatur, & contrà. Et licèt ſeipſis facilè ſui amorem concilient eximiæ tum animi, tum corporis virtutes ac dotes; id tamen non ſemper præſtant, niſi eas comitetur grata quædam benignitas, & ſuavitas oris exterior, quæ mox per ipſos oculos, velut animi feneſtras, præſtantiam interiorem foràs exhibeat, & affectum aliorum blandè ſibi devinciat. Præterquàm quòd facilè accidat, ut aut caſus aliquis, quem prævertere non licuit, aut ſiniſtra aliqua apprehenſio hoc gratiæ & amoris vinculum inter Principem & ſubditos ita diſſolvat, ut iterum coaleſcere deinde nunquam poſſit. Multum tamen eâ in re poterit artificium & induſtria ritè gubernandi, cum ſatisfactione & Vulgi & Nobilitatis, ſi Princeps nimirum omnes caveat occaſiones, quæ irritare illum queant, & ſic in omnibus agat, ut bona de regimine ipſius naſcatur opinio. Quia verò ſparſim in hoc libro traduntur media,

quibus ſubditorum benevolentia conciliari poteſt, illud ſolum nunc dico, ad illam obtinendam valere plurimùm Religionem, Iuſtitiam, & liberalitatem.

§. Cæterùm, quia ſine aliquâ timoris ſpecie amor in contemptum facilè verteretur, & hebeſceret acies auctoritatis [c] regiæ. Subditis apprimè convenit metus ille, qui ex reverentiâ, & veneratione naſcitur; non is, qui è periculo ob tyrannides, aut injuſtitias. Principem ideò fieri formidabilem, quia aut nihil tolerat indignum, aut conſervat Iuſtitiam, aut vitia deteſtatur; tantoperè expedit, ut abſque iſto ſubditorum metu diu ſemetipſum tueri nequeat: omnes enim naturâ libertatem appetunt, & pars hominis inferior rationis detrectat imperium, nec aliter quàm metu ſe ſinit corrigi. Debet itaque Princeps ita edomare ſubditos, uti domari ſolet pullus equinus (figura præſentis Emblematis) cui manus eadem, quæ popiſmate eum demulcet, & jubas pectit, virgâ etiam minitatur. In arcâ tabernaculi Virga ſimul & Manna aſſervabantur, ad ſignificandum opinor, in Principe ſeveritatem & benignitatem jungi debere. Solatio erant Davidi virga pariter & baculus Dei: ſi enim illa infligebat verbera, hic eundem [d] ſuſtentabat. Cùm Deus in monte Sinaï populo Iſraëlitico legem Decalogi daret, fulguribus de cælo & tonitruis illum territabat, & muſicâ ſimul ac harmoniâ cæleſti [e] deliniebat. Vtrumque opus eſt, ut ſubditi in cultu & amore conſtantes perſiſtant. In id ergo incumbat Princeps, ut amari ſe faciat pariter, & timeri: curet, ut ſe ament tanquam ſubditorum conſervatorem; ut metuant tanquam animam legis, à quâ ſalus omnium, & fortunæ dependent: ut ſe ament, propter præmia; ut ſe metuant, propter pœnas: ut ſe ament, quia adulationes in aurem non vult admittere; ut ſe metuant, quia non tolerat licentiam nimiam: ut ſe ament, ob ſuam benignitatem; ut ſe metuant propter auctoritatem: ut ſe ament, quia pacem promovet; ut ſe metuant, quia ad bellum paratus eſt. Eâ ratione, ut boni Principem amando habeant, quod metuant in illo; improbi verò eundem metuendo, habeant in eo, quod diligant.

[c] *Timore Princeps aciē auctoritatis ſuæ non patitur hebeſcere.* Cic. 1. Cat.

[d] *Virga tua, & baculus tuus, ipſa me cōſolata ſunt.* Pſal. 22. 4.

[e] *Et ecce cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes denſiſſima operire montem, clangórque buccinæ vehementiùs perſtrepebat.* Exod. 19. 16.

diligant. Timor iste tam necessarius est ad sceptri conservationem, ac noxius ac periculosus is, qui è superbiâ, injustitiâ, & tyrannide Principis nascitur, quia adducit in [f] desperationem. Vnus ad libertatem aspirat, etiam cum Principis ruinâ, confringente Deo [g] virgam eorum, qui nimis asperè dominantur: alter verò cavere studet indignationem ejusdem, & pœnam, rationi se conformando. Ita loquitur Rex Alphonsus Sapiens: *Otro si lo deben temer como Vasallos à su Señor, aviendo miedo de fazer tal yerro, que ayan à perder su amor, e caer en pena, que es manera de servidumbre.* Timor iste eodem partu cum amore nascitur: neque enim amor esse potest absque metu perdendi rem amatam, attentus semper ut in ejus gratiâ se conservet. Quia tamen non æquè est in potestate Principis, ut ametur, ac ut metuatur, ideò melius est securitatem suam in hoc timore fundare, quàm in solo amore, qui utpote voluntatis proles, inconstans est & varius, neque ullæ blandiendi artes sufficere possunt ad affectus omnium conciliandos. Illum Principem magnum ego Gubernatorem existimaverim, quem vivum timuerint subditi, amaverint mortuum, quomodo factum Regi Ferdinando Catholico: nam si amatus non fuerit, sufficiet æstimari illum, ac metui.

[f] *Ita agere in subjectis, ut magis vereantur severitatē; quàm ut sævitiem ejus detestentur.* Colum. l.15.tt.13.p.2.

[g] *Contrivit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium, cædentem populos in indignatione.* Isa. 14. 5. & 6.

SYMBOLVM XXXIX.



IN numiſmate quodam antiquo fulgur inſcriptum cernitur ſupra aram,ad ſignificandum, Principis ſeveritatem debere cedere precibus. Symbolum oculis moleſtum, quia punitionis fulgur ſic ad vivum exprimitur,& tam veniæ proximum,ut metus ipſam pænè ſpem benignitatis aræ in deſperationẽ adducere poſſe videatur. Et quamvis deceat interdum, ut vultus Principis, cui reus de genibus ſupplicat, præ ſe ferat eodem tempore,& terrorem Iuſtitiæ,& Clementiæ ſuavitatem; id tamen non ſemper expedit: eſſet enim contra Spiritûs S. monitum, qui vult, ut ex ejus facie, Vita & Clementia [a] eluceant. Eapropter in præſenti Emblemate fulguris loco Vellus aureum

[a] *In hilaritate vultus Regis, vita: & clementia ejus quaſi imber ſerotinus.* Prov. 16. 15.

reum ſupra aram colloco, quod primus introduxit Philippus Bonus Burgundiæ Dux, non pro inſignibus (ut multi exiſtimant) fabuloſi velleris Cholchici, ſed pellis illius, ſeu velleleris Gedeonis, quod ſolum, in ſignum victoriæ, arentibus circùm agris rore de cælo [b] madebat. Quo Symbolo manſuetudo exprimitur & benignitas, quemadmodum eandem ſignificat Agnus immaculatæ illius Hoſtiæ Filii Dei oblati pro mundi ſalute. Victima eſt Princeps laboribus & periculis quaſi ſacrificio deſtinata pro communi ſubditorum ſuorum utilitate. Pretioſum vellus, dives rore, & aliis cæli bonis: in illo habeant oportet quovis tempore, quo ſiti ſuæ faciant ſatìs, & remedium rebus ſuis afflictis inveniant; ſemper affabilis ſit, ſincerus ſemper, & benignus erga illos, quo plus efficiet, quàm ſeveritate. Mox arma poſuerunt conjurati, cùm placidum Alexandri vultum intuerentur. Auguſti ſerenitas manus Galli illius cohibuit, qui eum ex Alpibus dare volebat præcipitem. Rex Ordonius Primus ita modeſtus fuit, ac ſuavibus moribus, ut ſubditorum animos mirè ſibi divinxerit. Regem Sanctium hujus nominis Tertium cognominârunt Deſideratum, non tam ob brevem ejus vitam, quàm benignitatem. Aragonii ad coronam admisère Infantem Ferdinandum Regis Martini Nepotem, capti ſuavitate morum, quâ excellebat. *Comitas & temperantia nulli inviſa.* Satìs per ſe ipſam gravis eſt, & odioſa obedientia; Princeps aſperitatem ne addat, hæc enim lima eſſe ſolet, quâ libertas naturalis ſervitutis catenam diſſolvit. Si Principes tempore adverſæ fortunæ comitate & manſuetudine ſibi utendum exiſtimant, ut illam corrigant, quidnî etiam utantur in proſperà, ut hanc conſervent? Vultus Principis benignus dulce quoddam in animos eſt imperium, & diſſimulatio dominatûs. Funiculi Adam, quibus corda attrahi dixit Oſeas [c] Propheta, mores ſunt humani & ſuaves.

[b] *Ponam hoc vellus lanæ in areà; ſi ros in ſolo vellere fuerit, & in omni terrà ſiccitas, ſciam, quod per manum meam, ſicut locutus es, liberabis Iſraël.* Judic. 6 37.

Mar. Hiſt. Hiſp. lib. 7. c. 16.

Tacit. l. 11. Annal.

[c] *In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.* Oſeæ c. 11. 4.

§. Benignitatis nomine non hìc eam intelligo, quæ ita vulgaris eſt, ut contemptum pariat, ſed quæ gravitate quâdam, & auctoritate ita ſuaviter condita eſt, ut amori in ſubdito locus ſit, ſtipata tamen reverentià & veneratione: nam

ſi hæc deſit, amor facilè in nimiam vertitur familiaritatem, & æqualitatem affectat. Quòd ſi illud Majeſtatis [d] auguſtum non conſervetur, nihil inter Principem & ſubditum intererit diſcriminis. Oportet igitur, ut & perſonæ cultus (quemadmodum alibi diximus) & comis gravitas regiam dignitatem ſuſtineant: neque eam ego probare poſſum, ſi Princeps ita ſe familiarem faciat omnibus, ut de illo dici poſſit, quod de Iulio Agricola, qui erat *cultu modicus, ſermone facilis, adeò ut plerique, quibus magnos viros per ambitionem æſtimare mos eſt, viſo aſpectóque illo, quærerent famam, pauci interpretarentur.* Nam quod vulgare eſt & commune, mirari nemo ſolet; ex admiratione autem reverentia naſcitur. Aliqua gravis ſeveritas oportet ut è Principis ore emicet, & extraordinarium aliquid in totâ corporis habitudine, & inceſſu Regio, quæ ſupremæ poteſtatis indicium ſit; ſeveritate tamen & ſuavitate ita contemperatis inter ſe, ut amorem & venerationem, non metum in ſubditis [e] concilient. Sæpiùs in Galliâ ferrum audaciùs ſæviit in Majeſtatem Regiam, ultrà quàm par erat familiarem. Neque affabilitas auctoritatem diminuat, neque amorem [f] ſeveritas; id quod in Agricolâ admiratus fuit Cornelius Tacitus, & collaudavit hoc nomine Titum Imperatorem, qui *ut ſuper fortunam crederetur, decorum ſe promptúmque armis oſtentabat, comitate & alloquiis officia provocans, ac plerumque in opere, in agmine gregario militi mixtus, incorrupto Ducis honore.* Eo modo Princeps componat vultum, ut ſervando auctoritatem is alliciat: ut gravis videatur, non aſper nimiùm: ut animos erigat, non ad deſperationem adducat, ſuaviter ſemper & decorè ſubridens aliquantulum, cum verbis benignis, & graviter gratioſis. Sunt, qui Principes ſe non credant, niſi mores quoſdam inconditos præ ſe ferant, & aſperitatem in verbis, in fronte, & motu corporis, præter communem aliorum hominum conſuetudinem; perinde ac fictores imperiti, qui artificium & perfectionem Coloſſi in eo exiſtimant conſiſtere, ut maxillas habeat inflatas, labia eminentia, pendentia ſupercilia, inverſos & contortos oculos.

[d] *Comitas facilitáſque omne afferit, & in familiari conſuetudine ægre cuſtodias illud opinionis auguſtum.* Herod lib. 1.

Tacit. in vitâ Agric.

[e] *Et videri velle non aſperum, ſed cum gravitate honeſtum, & talem, ut eum non timeant obvii, ſed magis revereantur.* Ariſt. Pol. l. 5. c. 11.

[f] *Nec illi, quod rariſſimũ eſt, aut facilitas auctoritatem, aut ſeveritas amorem diminuit* Tac. in vitâ Agric.

Tac. l. 5. hiſt.

Celſa

Celsa potestatis species non voce feroci,
Non alto simulata gradu, non improba gestu.

Claud.

Tam terribili aspectu erat Assuerus Rex, ut ingressa ad ejus alloquium Regina Esther [g] animo linqueretur: atque ut ad se rediret, necesse fuit, ut spiritu Regis divinitùs in mansuetudinem [h] converso, sceptrum [i] tangere juberetur, ut videret, non esse nisi truncum deauratum, & hominem, non visionem, qualem sibi fuerat [k] imaginata. Si istud in Reginâ efficere potuit Majestas nimiùm severa & incondita; quid non faciet in homine aliquo pauperculo, & afflicto? Sacræ paginæ Principem appellant [l] Medicum, immò [m] Patrem; sed nec ille ægrum curat, nec hic filium gubernat inhumaniter.

§. Quòd si ex occasione interdum conturbata frons Principis, nubibus obducetur contra subditum, talibus in reprehensione utatur verbis, ut virtutes ejus collaudet primùm, & deinde turpitudinem delicti ei ponat ob oculos, atque ita generosum illi pudorem incutiat, siquidem ad virtutis lucem vitii umbra apertiùs sese prodit. Cavendum quoque, ne reprehensio tam gravis sit & publica, ut perditâ jam existimatione, subdito ampliùs integrum non sit eandem reparare, néve in delicto obstinet animum. Commisceantur ergo inter se ira & benignitas, pœna & præmium; quomodo in vellere aureo annuli nectuntur silicibus, & inter illos in medio flammæ igneæ, ad significandum cor Principis pyriti vel silici debere esse simile, quod iræ suæ scintillas teneat abditas, ne cui temerè noceant; ita tamen dispositum, ut si fortè à quopiam offendatur, aut afficiatur injuriâ, in vindictæ aut justitiæ flammas exardescat; non tamen ita pronas in executionem, quin rorem velleris unà in promptu habeat ad extinguendas illas, aut saltem moderandas. Ezechiæ dicebat Deus: *Ut adamantem, & ut silicem dedi faciem tuam*; per hunc Iustitiæ constantiam, per illum verò ignem pietatis symbolicè innuens. Ezech. 3. 9.

[g] *Erátq; terribilis aspectu. Cumque elevasset faciem, & ardentibus oculis furorem pectoris indicâsset, Regina corruit.* Esth. 15. 9. & 10.

[h] *Convertítq; Deus spiritum Regis in mansuetudinem.* Ibid. vers. 11

[i] *Accede igitur, & tange sceptrum.* Ibid. vers. 14

[k] *Vidi te Domine quasi angelum Dei, & conturbatũ est cor meum.* Ibid. vers. 16

[l] *Non sum Medicus, nolite me constituere Principem.* Is. c. 3. 7.

[m] *In judicando esto pupillis misericors, ut pater.* Eccles. c. 4. 10.

§. Quòd si Princeps naturam suam asperam & inhumanam domare nequeat, benignam saltem alat familiam, quæ

vicem illius ſuppleat, benevolè eos accipiendo, qui negotiorum cauſsâ ad aulam ipſius inviſunt. Sæpè amatur Princeps, aut odio habetur ob ſuos domeſticos. Multùm equidem celare poſſunt & tegere (ut alibi diximus) aſperos Principis ſui mores, ſi prudenter eos mitigare noverint, aut excuſare cum gratiâ.

§. Nationes quædam Majeſtatem Regiam, dum audientiam concedit, poſt vela & cortinas abdunt, ut nunquam oculis coràm videatur à populo. Mos inhumanus Regibus, crudelis ac barbarus ſubditis, ſi quando in manibus non licet, ne in præſentiâ quidem ſui Principis ſolatium invenire poſſint. Poterit ſeceſſus ille magìs metuendum reddere Principem; magìs amabilem efficere nunquam poterit. Per oculos & aures amor ſeſe in cor penetrat. Quod nec viſu, nec auditu percipitur, amari non ſolet. Si Princeps oculis ſe ſubducat, & linguæ; neceſſitatibus ſubditorum ſe ſubtrahit, earúmque remedio. Lingua inſtrumentum facile eſt, quia animos omnium conciliare debet. Ne illam duram & intractabilem Princeps faciat. Quia linguâ breviori fuit, & impeditiori Rex Ioannes Primus, faventes Luſitanos habere non potuit, cùm coronam illam poſt obitum Regis Petri depoſceret. Mar. hiſt. Hiſp. l. 18. c. 7.

§. Non ſufficit Principem per libellos ſupplices expedire negotia, quia in illis animi ſenſa ſatis explicari non poſſunt, cùm illos nec ſuſpiria comitentur, nec actiones aliæ, quæ ad commiſerationem animum ſolent inflectere: lacrymas ſiccas hominis afflicti exhibent ſolùm, nec Principem commovent.

§. Ædium ſacrarum portæ ſemper patent, pateant & illæ palatiorum, quia *Principes inſtar Deorum ſunt*, & tanquam aræ, (uti diximus) ad quas precibus ſuis in afflictione recurrit populus. Turpe ſanè videretur, ſi militi alicui, qui in aulâ negotium haberet, facilius foret hoſtilem Sariſſarum rumpere aciem, quàm penetrare ad audientiā per haſtas cuſtodiæ Helvetæ vel Germanicæ, velut armatas Echeneïdes, quæ nec flectuntur precibus, nec ullis benevolentię ſignis moveri ſolent. *Sinite, ad me accedant homines*, (dicere ſolebat Rudolphus Imper.) Tacit. lib. 3. Annal.

per.) *neque enim ideò Imperator ſum, ut incluſus in arcâ delitesſcam.* Seceſſus ille ab aſpectu hominum ferocem efficit animum. Nam *etiam fera animalia, ſi clauſa teneas, virtutis obliviſcuntur.* Animus ad gubernationem attentus, & communicatio frequens cum aliis manſuefaciunt mores, & amabiles reddunt. Quemadmodum falcones, ita cicurantur Principes, aſſiduâ in negotiis vigilantiâ, & conſpectu hominum. Ramirus III. Legionis Rex regni ſubditos rebelles expertus eſt, quòd ipſe nimis aſperis eſſet moribus, & petentibus aures ægrè concederet. Rex Ferdinandus Sanctus nemini cuipiam illas denegabat, quin promiſcuè licebat omnibus uſque ad intima penetrare conclavia, & coràm, quæ vellent, exponere. Tribus diebus quot hebdomadibus audientiam dabant publicam Reges Alphonſus Duodecimus, & Henricus Tertius; Reges item Catholici, Ferdinandus & Iſabella. Natura oculis & linguæ poſuit oſtia, aures autem voluit eſſe apertas, ut omni horâ ad audiendum paterent; quare ne claudat eas Princeps, ſed benignè audiat. Præmio ſoletur, aut ſpe ſaltem: hæc enim pars quædam ſatisfactionis eſſe ſolet, quâ fovetur meritum. Non utatur ſemper formulis ordinariis, & generalibus reſponſis: hæc enim dantur omnibus, ſatisfaciunt nemini; nec parum affligit mœrentem animum, ſi reſponderi ſibi videat, quod nôrat jam antè; quódve priùs etiam, quàm proferretur, ad ſupplicis aures pervenerat. Non ſemper Princeps audiat, roget [n] interdum: nam qui non ſciſcitatur, de re plenè cognoſcere vix poteſt. Inquirat igitur, ut ſtatum cauſſæ penitùs perſpiciat. Audientia inſtitutio eſſe debet, non ſola præſentia, ita illam largiti ſunt Rex Ferdinandus Sanctus, Rex Alphonſus Aragonius, Rex Ferdinandus Catholicus, & Imperator Carolus Quintus; quos ideò charos & in honore habuerunt ſubditi, & æſtimârunt exteri. Nunc ſicuti decet, ut audientia facilis ſit, ita & negotiorum expeditio: nemo enim opitulari cenſetur, qui opem nimiùm differt. Sunt tamen negotia quædam ſic comparata, ut melius ſit, tempus errorem detegere, quàm ſi Princeps aut miniſtri id faciant: plerique enim omnes, qui negotiantur in aulis, etiam falsâ

Tacit. lib. 4. Hiſtor.

Mar. Hiſt. Hiſp.

[n] *Audi tacens ſimul & quærens.* Eccleſ. 32. 12.

aliquâ ſpe ad tempus lactari malunt, quàm ſic dimitti eveſtigiò, ut nihil porrò obtineri poſſe [o] intelligant; id quod in aulis prudenter conſtitutis induſtriâ propriâ animadverti ſolet, non dici ab aulicis.

[o] *Nulla in audiendo difficultas, nulla in audiendo mora, audiuntur ſtatim, dimittuntur ſtatim.* Plin in Pan.

§. Illud ego non probo, ſi Princeps in plateis & compitis publicis nimis frequens [p] compareat: nam primùm quidem admiratur eum populus, deinde curioſiùs obſervat, demum planè faſtidit. Quod rariùs incurrit in oculos, in majori eſt [q] veneratione. Deſpiciunt oculi, quod jam opinio vulgare fecit. Non expedit plebem eò ſcientiæ progredi, ut diſcernere valeat, num catena ſervitutis, quâ tenetur, aurea ſit, an ferrea, dijudicando dotes & naturam Principis, *cui major è longinquo reverentia*. Nationes quædam in vitio ponunt, ſi Princeps facilè ſpectandum ſe aliis præbeat, aut familiaris ſit, & humanus. Aliis ſeveritas & ſeceſſus ab hominum conſortio diſplicet, malúntque Principes comes eſſe & affabiles, uti Luſitani, & Franci. Extrema in utroque periculoſa ſunt, & moderari ea facilè poterit, qui in actionibus ſuis, & gubernandi ratione meminerit, Principem ſe eſſe juxtà ac Hominem.

[p] *Nam continuus aſpectus minùs verendos magnos homines ipsâ ſocietate facit.* Liv.

Tacit. lib. 1. Annal.

[q] *Arcebantur conſpectu, quò venerationis plus ineſſet.* Tacit. lib. 4. Hiſt.



SYM-

SYMBOLVM XL.



SACRÆ literæ Principes[a] montium nomine indigitant; alios verò colles appellant, & valles. Isthæc comparatio varias inter jam dicta similitudines complectitur. Eniniverò Montes imprimis sunt terræ Principes, quia cælo proximi, & superiores reliquis omnibus naturæ operibus; tum etiam propter liberalitatem, quâ è penitissimis suis visceribus fontes perenniter manantes suppeditant, quibus sitientes agros & valles irrigant, ac viridi vestiunt gramine, & floribus: illa enim virtus Principum est propria; siquidem per hanc propiùs, quàm per ullam aliam Princeps accedit ad Deum, *qui* semper *dat omnibus affluenter*. Cum hâc obedientia promptior est: nam

merces

[a] *Montes Israël audite verbum Domini Dei. Hæc dicit Dominus Deus montib⁹, & collibus, rupibus, & vallibus.* Ezech. 6 3.

Jac. 1. 5.

Tac. lib.14. Annal. *merces ab eo, qui jubere poteſt, vim neceſſitatis affert.* Lubens ſeſe alteri ſubjicit, qui beneficia accipit. Carolus Navarræ Rex, quòd beneficus eſſet ac liberalis, ab omnibus amari meruit, Nobilis cognomentum adeptus. Potuit Rex Henricus Secundus animo ſuo generoſo obliterare ſanguinem profuſum Regis Petri ſui fratris, & jus ſuum ad coronam ab injuriâ vindicare. Quid non poſſit Majeſtas munifica? ad quæ non obliget ſceptrum [b] aureum? Etiam tyrannis diſſimulatur & toleratur in Principe, qui largus eſſe didicit, præſertim ſi plauſum vulgi obtinuerit, ſuccurrendo neceſſitatibus publicis, & remunerando perſonas bene meritas. Hæc virtus meo quidem judicio, Tiberio conſervavit Imperium, quia ſolam illam ſemper *retinuit, cùm cæteras exueret.* Verumtamen nihil perniciosum magis in eo, qui imperat, quàm *liberalitas & ſimplicitas, quæ ni adſit modus, in exitium vertuntur.* *Mui bien eſtà* (verba ſunt Regis Alphonſi Sapientis) *la liberalidad à todo Ome poderoſo, e ſeñaladamente al Rey, quando uſa della en tiempo, que conviene, e como debe.* Garſias Sanctius, cognomento Tremulus, Navarræ Rex eâdem liberalitate ſubditorum à ſe abalienavit animos, quâ eos allecturum ſe ſperaverat, quia ut eſſet, unde largiretur, exactionibus & tributis utebatur. Profuſio nimia propè à rapinâ abeſt, aut tyrannide: ubi enim *Ærarium ambitione exhauſerimus, per ſcelera ſupplendum erit. El que dà mas de lo que puede* (ait Rex Alphonſus Sapiens) *no es Franco, mas es gaſtador, e de mas arvà por fuerza à tomar de lo ageno, quando lo ſuyo no le compliere, e ſi de la una parte ganarè Amigos, por lo que les diere, de la otra ſerle an Enemigos à quien lo tomare.* Huic malo cavendo, Regem Henricum Quartum de nimiâ ſtipendiorum multitudine admonuit Didacus Arias, ſupremus ærarii Præfectus, addidítque contrahendum videri famulorum numerum, & ſalaria iis perſolvi ſolita, qui aut munera ſua non ritè obibant, aut jam ad ea non ampliùs erant idonei. Cui ille ſic fertur reſpondiſſe: *Et ego, ſi Arias eſſem, majorem pecuniæ quàm liberalitatis rationem habendam ducerem: tu ſtatui tuo conſentanea loqueris; ego verò faciam, quod Regem decet, nec pauper-*

[b] *Multi colunt perſonam potentis, & amici ſunt dona tribuentis.* Prov. 19. 6.

Tacit. lib. 1. Annal.

Tacit. lib. 3. Hiſtor.

l. 18. tt. 5. p. 2

Tacit. lib. 2. Annal.

l. 18. tt. 5. p. 2.

Mar. Hiſt. Hiſp. lib. 22. c. 19.

paupertatem vereor, aut inopiam, nova tributa imponendo. Regis est dare, & dominatum suum metiri, non particulari, sed communi beneficio, qui verus divitiarum fructus est: quibusdam largior, quia boni sunt; aliis, ut ne sint mali. Dignissima Rege verba, si isthâc consideratione largitus fuisset, non aliter; verùm donationibus extra modum abiit, nullum servando ordinem, nec ad merita cujusquam attendendo; id quod testatus est Ferdinandus ejus affinis, dum in Lege quâdam disertè dicit, donationes ab illo factas *por exquisitas, i non debidas maneras. Ca à unas personas las fizo sin su voluntad, i grado, salvo por salir de las necesidades, procuradas por los, que las tales mercedes recibieron, i otras las hizo por pequeños servicios, que no eran dignos de tanta remuneracion; i aun algunos destos tenian oficios, i cargos, con cuyas rentas, i salarios se debian tener por bien contentos, i satisfechos; i à otros diò las dichas mercedes por intercesion de algunas personas, queriendo pagar con las rentas Reales los servicios, que algunos dellos avian recibido de los tales.* E quibus verbis haud obscurè colligere licet, quantâ consideratione in donationibus faciendis Princeps uti debeat, ne fortè ansam det aliquibus, ut magìs eum dominum agnoscant spe munerum inducti, quàm quòd obediendi animum habeant. Subditus largitor & prodigus seipsum perdit; Princeps verò & se, & suos Status. Æraria non sufficerent, si Princeps prolixè munificus & liberalis esset, nec cogitaret, deposita illa esse pro necessitatibus publicis. Mons malè non utitur nive, è vaporibus agrorum & vallium congregatâ in supremo ejus vertice; quin in futuram servat æstatem, & sensim solutam in rivulos, in eosdem iterum derivat campos, à quibus eam hauserat. Nec unâ vice omnem fonticulorum suorum aquam penitùs effundit: sic enim nec suæ satisfaceret obligationi, & ut inutilis sperneretur posteà; liberalitas quippe liberalitate consumitur. Non item fontes suos illicò grandioribus miscet fluviis, relictis sitientibus agris & vallibus, ut nonnulli Principes facere consueverunt, qui potentioribus largiuntur, quod debetur pauperibus; arenis verò sitientibus & aridis aquam subtrahunt, ut eam communi-

l. 17. tt. 10. lib. 5. Recop.

municent plenis lacubus, qui eâ minimè indigent. Grande ſcelus eſt, egenorum ſumptibus Potentiorum ſibi devincire animos, aut ſi Reſpublica ingemiſcat, ob largitiones inutiles & vanas, utpote cujus ruina eſt faſtus paucorum, & pompa. Nec abſque juſtâ indignatione videt populus potentiæ vires tam inutiliter prodigi, quibus defendi ipſe debebat, & foveri Dignitas Principis. Munera hominis profuſi in pretio non ſunt, quia communia, atque à prodigentiæ vitio, non à virtute liberalitatis proficiſcuntur; dúmque pauculis largitur omnia, offendit multos, & quod in illos effundit, deeſt omnibus. Qui temerè donat, & abſque delectu, ditat quidem, præmium tamen non confert. Vt his dare poſſis, qui merentur, neceſſum eſt, ut in alios parcus ſis. Magnâ igitur cum prudentiâ attendere debet Princeps ad juſtam [d] præmiorum diſtributionem: nam ſi hæc ritè collata fuerint, etſi non niſi ad paucos pertineant, multorum tamen extimulant animos. Divina Scripturæ ſacræ lex fuit, ut [e] oblationes omnes admixtione ſalis, quod idem eſt, ac prudentiæ, à prodigalitate & avaritiâ immunes eſſent. Attamen verò, quia Principem in omnes beneficum eſſe oportet, Auroram ſibi proponat imitandam, quæ terram obeundo ſemper illi impertit aliquid; ſed rorem, & flores, immò ſola etiam amœnitate eidem ſatisfacit. Ita ille det omnibus, eà tamen moderatione, ut facultatem ſibi non adimat dandi ampliùs, & contentos reddat ſingulos, quoſdam quidam munerando reipsâ, alios verbis, ſpe & [f] humanitate: plus enim oculi dare ſolent, quàm manus. Ad hæc proderit interdum, ut iſta virtus liberalitatis magìs in aliorum exiſtat opinione, quàm in ipſo Principe, in quem finem unum atque alterum illius exhibeat ſpecimen eo artificio, ut liberalis haberi incipiat. Quare caveat, ne quid petenti abſolutè deneget: per enim acerbum eſt, & moleſtum, in his talibus repulſam ferre à Principe. Quod hodie dare non poteſt, forſan cras poterit; ſin minùs, melius eſt, ut tempus ipſum petentem erudiat, quemadmodum alibi diximus. Qui planè abnuit, aut non agnoſcit merita, aut virium ſuarum prodit imbecillitatem, aut animi; nihil autem iſtorum decet

[d] *Honor Regis judicium diligit.* Pſ. 98. 4.

[e] *In omni oblatione offeres ſal.* Levit. 2. 14.

[f] *In omni dato hilarem fac vultum tuum.* Eccl. 35. 11.

cet

cet Principem, cujus magnificentiam confitetur, qui petit gratiam.

Liberalis sit Princeps in remunerandis virtutibus, sed muneribus & officiis, aliisque reditibus, jam ad usum liberalitatis destinatis, non patrimonio suo Regio, neque thesauris ad usus magis necessarios collectis. Rex Ferdinandus Catholicus multas fecit donationes, absque tamen Coronæ dispendio. Sub regni initium collationem munerum prudenter distulit, ut eorum obtinendorum spe ad se attraheret animos, & remunerari posset eos, qui suas partes sequerentur. Magnâ cum prudentiâ politicâ miscere noverat liberalitatem cum parsimoniâ. Cujus rei non solùm exemplum dedit, sed & legem, in hæc verba: *No conviene à los Reyes usar de tanta franqueza, i largueza, que sea convertida en vicio de destruicion: porque la franqueza debe ser usada con ordenada intencion, no menguando la Corona Real, ni la Real Dignidad.* Conservare, ut expendas meliùs, non avaritia est, sed præventa liberalitas. Dare inconsideratè, aut vanitas est, aut stultitia. Isthâc parsimoniâ Monarchiam evexit, & nimiâ suâ profusione Coronam perdidit Rex Alphonsus Sapiens: siquidem inter querelas præcipuas, quas Regnum de eo habuit, illa etiam fuit, quòd triginta marcarum argenti millia dedisset Marthæ Imperatrici, quibus maritum suum Balduinum, quem tum Ægypti Sultanus captivum detinebat, redimeret; quâ in re vanitatem magis, quàm prudentiam adhibuit in consilium. Rex Henricus Secundus malo suo tandem agnoscere didicit, quantum coronæ suæ vires infregisset tot largitionibus, quas ultrà quàm par est, liberaliùs fecerat; unde in testamento suo eas revocavit. Occasio & tempus norma esse debent ac regula liberalitatis Principum. Expedit interdum, ut moderata illa sit, quando nimirum magni sunt bellorum sumptus, aut necessitates publicæ; interdum eadem redimere oportet pericula, aut viam sternere faciliorem ad fines obtinendos, in quo genere ille parcit plurimùm, qui magis profundit pecuniam: nam qui dat minutatim, & sensim suas expendit opes, finem suum non consequitur, & facultates suas dissipat. Mu-

L. 3. tt. 10. lib. 5. Recop.

nificentià bellum quandoque evitatur; pax [g] item comparatur & victoria.

§. Prodigalitas Principis sic corrigi poterit, si bonorum suorum administrationem Ministris committat Oeconomiæ peritis; uti avaritia, si liberalibus. Proderit interdum exhibere Principi universam summam, quam expendit: nam pecuniarum assignationes ferè absque consideratione decerni solent, & si rationes iniret eorum, quæ largitur, sine dubio ea moderaretur; neque semper liberalitatis est, postulatis subscribere: petentium enim opportunitate, aut luctâ illâ, quam secum ipsa patitur, etiam avaritia fatigatur, & desperata quodammodo manus dat tandem, iisque annuit.

§. Natura ferè Principum est, ut plus iis tribuant, qui majoribus pollent opibus; & nescio an timor quidam sit, aut potentiæ existimatio. Probè hoc intellexit magnus ille aulicus Iosephus, quando evocatis ad se parentibus suis, & fratribus ex Ægypto, iisque Regis Pharaonis nomine offerens omnia regni illius [h] bona, auctor iisdem fuit, ut supellectilem omnem & opes omnes secum [i] asportarent: fore enim putabat, ut si Rex videret esse homines opulentos, liberaliorem sese erga eos exhiberet; atque adeò qui munera petit à Principe, egestatem & miseriam suam illi proponere non debet: nullum namque efficacius medium ad habendum, quàm si ipse [k] habeas.

[g] *Victoriam, & honorem acquiret, qui dat munera: animã autem affert accipientium.* Prov. 22. 9.

[h] *Ego dabo vobis omnia bona Ægypti, ut comedatis medullam terræ.* Gen. 45. 18.

[i] *Ne dimittatis quicquam de supellectili vestrâ: quia omnes opes Ægypti, vestræ erunt.* Ib. 20.

[k] *Omni habenti dabitur, & abundabit.* Luc. 19. 26.

SYM-

SYMBOLVM XLI.



CELEBRE fuit apud antiquos lemma præſentis Emblematis. Nonnulli id Pythagoræ tribuunt; alii Bianti, Thaleti, & Homero; verius tamen inter oracula Delphica numerandum crediderim: neque enim vox humana videtur, ſed divina, digna, quæ in coronis, ſceptris, & annulis omnium Principum incidatur. Ad illam tota gubernandi ſcientia reducitur, quæ fugit extrema, & conſiſtit in rerum medio, unde virtutes ſphæram ſuam ducunt. Rogatus aliquando Socrates, ecquænam virtus maximè deceret adoleſcentem, reſpondit: *Ne quid nimis*; quo dicto omnes comprehendit. In hanc ſententiam videtur optimè quadrare figura præſentis

Emblematis, ſegetes nimirum imbrium intempeſtivorum pondere depreſſæ in terram, cùm benigni[a] rores iis ſufficerent. Honores quidam ſunt, qui quòd nimis ſint magni, perſonæ non conveniunt, immò magìs obſcurant illam, quàm illuſtrant. Sunt & beneficia aliqua tam extra modum, ut pro injuriâ haberi poſſint. Quid refert Principem gratias largiri, ſi lapidibus pluere videatur, ob auſterum vultum, & verba incondita, quando eas præſtat; aut ſi extra tempus conferantur, quando prodeſſe nequeunt? Beneficium perit, & gratitudo, quin manus ipſa odio eſt, quæ illud contulit. Eam ob rem non immeritò dixit Rex Alphonſus Sapiens, quòd debeat *ſer tal el galardon, e dado à tiempo, que ſe pueda aprovechar del, aquel à quien lo diere.*

[a] *Magni animi eſt, magna contemnere, prudentis eſt, mediocria malle, quàm nimia: iſta enim utilia ſunt, illa quòd ſuperfluunt, nocent: ſic ſegetem nimia ſternit ubertas, ſic rami onere franguntur, ſic ad maturitatem non pervenit nimia fœcũditas.* Sen. Ep. 39.

l.1.tt.21.p.2.

§. Quemadmodum autem immoderatione præmiorum & gratiarum, ita & nimietate pœnarum delinquitur. Ad ſtricti & rigidi juris normam velle exigere omnia, ad miniſtrum Iuſtitiæ pertinet potiùs, quàm ad Principem. Ille ſui non eſt arbitrii; hic leges in ſuâ poteſtate habet. Iuſtitia non eſt, quæ nimio rigore utitur; nec Clementia, quæ modum ſervat; & ſic de virtutibus reliquis.

§. Eandem moderationem adhibere debet Princeps in artibus tam pacis, quàm belli, ita ſcilicet imperii habenas, & currum flectendo, ut ſicut olim in ludis antiquis, rotis ſuis non impingat in metas, ubi illicò colliderentur: dexteritas artificii illius in eo erat poſita, ſi quis diſtantiam ita metiri nôſſet, ut rotarum axis metas pertranſiret proximè, eas tamen non tangeret.

§. Præcipuè verò iſthâc curâ & diligentiâ opus eſt Principi in moderatione affectuum, tantâ cum prudentiâ eos regendo, ut nihil appetat, ſperet, amet aut oderit ardore nimio, aut vehementiâ, magìs appetitu ductus, quàm ratione. Privatorum deſideria explentur facilè, non item Principum, quia illa ſtatui eorum ſunt conſentanea; hæc ordinariè majora ipſis etiam potentiæ viribus, ita ad extrema conniţuntur. Omnis ferè Principum ruina, aut damna graviora à nimiâ ambitione ſunt: acquirendi enim cupiditas infinita pænè eſt in homini-

hominibus; id verò, quod fieri poteſt, certis circumſcribitur terminis, & raró quidem hoc poſterius ex priori illo penditur, aut inter utrumque juſtitia intercedit. Ex hoc fonte naſci ſolet, quòd nonnulli varios quærant titulos & rationes in ſpeciem apparentes, ad exſpoliandum vicinum, immò & maximè amicum, ut dominationis fines proferant longiùs, & ſuos augeant ſtatus, abſque eo quòd corpora ſua propriis metiantur viribus, & gubernationem capacitate humanâ, quæ tam multa, atque acquiri poſſent, tueri non poteſt. Imperiorum onus & amplitudo in proprios ipſorum incumbit humeros, & ſemper lapſum minatur, ſuo gravata pondere. In eo itaque elaboret Princeps, ut ſtatum conſervet, quem aut ſucceſſio illi dedit, aut electio; quòd ſi juſta ſeſe offerat illum ampliandi occaſio, utatur licebit, iis tamen cautionibus adhibitis, quas caſus prudentiam docebit.

§. Nec periculoſa minùs eſt ambitio ob timores nimios, atque ob ſuas appetitiones circa ea præſertim, quæ ingenioſè & per vim obtinuit. Nullum medium timor ſuggerit, quod ad ſui conſervationem non illicò detur effectui. Nemo quiſquam de ſpoliati ſanguine, aut illius, qui ad ſtatum jus aliquod poteſt obtendere, tam remotus eſt, quin meritò timeatur. Tyrannis ordinaria omnium ſuadet extirpationem: & docuit illud reipsâ Mucianus, quando Vitellii filium juſſit interfici, *manſuram diſcordiam obtendens, ni ſemina belli reſtrinxiſſet.* Idem quoque Machiavelli doctrina conſulit, cujus diſcipuli immemores facti Davidis, qui in domum & familiam Saülis inquiſivit, ut ſuam iis miſericordiam [b] impartiretur, exemplis utuntur quorundam tyrannorum, perinde quaſi non omnes malis iis artibus peſſum iiſſent: ſi quis fortè evaſit incolumis, id ideò fuit (ut mox dicemus) quia eas in meliores convertit. Regna pleraque uſurpatione primùm incrementa ſumpſerunt, poſteà tueri ſe cœperunt Iuſtitiâ, & cum tempore paulatim facta ſunt legitima. Extrema violentia, extremum periculum eſt. Cyrus Lydiā occupavit, & Regem Crœſum bonis ſuis exuit: quòd ſi illi Politicus aliquis hujus temporis fuiſſet à conſiliis, ſuaſiſſet illud etiam, ut pro majori ſuâ

Tacit. lib. 4. Hiſtor.

[b] *Nunquid ſupereſt aliquis de domo Saül, ut faciā cum eo miſericordiā Dei?* 2. Reg. 9. 3.

ſecuritate vitam ſpoliato eriperet; Cyrus tamen unam illi civitatem partem patrimonii ſui reſtituit, quibus Dignitatem regiam quoquo modo ſuſtentare poſſet. *Atque hæc clementia non minùs victori, quàm victo utilis fuit : tantus* enim *Crœſi amor apud omnes urbes erat, ut paſſurus Cyrus grave bellum Græciæ fuiſſet, ſi quid crudelius in Crœſum conſuluiſſet.* Tyrannis Deum pariter & homines ſibi habet adverſos : neque deeſſe poſſunt in iſtiuſmodi caſibus ſuavia quædam media, quibus averti queat animus, miſceri ſanguis, abrumpi ſucceſſio, imminui aut transferri Statuum amplitudo, & ſubduci ex oculis populi is, qui aſpirare poteſt ad ſceptrum, & dominationem affectare; quod ſi in Luſitaniâ fuiſſet obſervatum, nunquam regni illius ſubditi à fidelitatis officio deſciviſſent.

Juſt. hiſt. l. 1.

Si periculum tam præſens ſit, ut ad defenſionem & conſervationem naturalem obliget, ipſas illicò radices oportet exſcindere, ne renaſci poſſint, ſemper advigilando, ne eveniat forte, quod Principibus Philiſtinorum accidit, qui reſectis Samſonis capillis, unde manabat illius robur, ei illudebant, nec præcaverunt tamen, ne ſuccreſcerent [c] denuò; uti reipsâ factum poſteà, & ipſe apprehenſis ambabus [d] columnis, quibus innitebatur ædificium, totam domum ſuper capita hoſtium traxit in ruinam, *multóque plures interfecit moriens, quàm antè vivus occiderat.*

[c] *Iámque capilli ejus renaſci cœperāt.* Judic. 16. 22.

[d] *Concuſſiſq; fortiter columnis, cecidit domus ſuper omnes Principes.* Ibid. v. 30

§. Suadet porrò ambitio nimia Populi libertatem opprimere, ſubigere Nobilitatem, potentiorum vires infringere, & ad auctoritatem Regiam reducere omnia : exiſtimat enim tum ſecuriorem ſe fore, cùm fuerit abſoluta, & ſubditos magìs in ſervitutem redegerit; grandis error, quo adulatio animos occupat Principum, eóſque gravibus periculis objicit. Modeſtia eſt, quæ conſervat Imperia, dum nimirum Princeps ſuam dominandi cupiditatem ita corrigit, ut dignitatis ſuæ poteſtatem, Nobilitatis amplitudinem, & populi libertatem intra rationis limites coërceat : neque enim diu ſtare poterit Monarchia, cui de Ariſtocratiâ & Democratiâ aliquid admixtum non [e] fuerit. Poteſtas abſoluta tyrannis eſt; qui illam quærit, exitium ſuum quærit. *Huc* denique Principi *ſunt omnia*

[e] *Quæ ex pluribus conſtat Reſpublica, melior eſt.* Ariſt. lib. 2. Pol. c. 4.

nia reducenda, ut iis, qui ſub imperio ſunt, non tyrannum, ſed Patremfamiliàs, aut Regem agere videatur, & rem non quaſi Dominus, ſed quaſi Procurator, & Præfectus adminiſtrare, ac moderatè vivere, nec quod nimium eſt, ſectari. Ariſtot. Pol. lib. 5. c. 11.

§. Iſta ambitionis incommoda creare ſolet abuſus nimius dominationis, quæ ſic ferè comparata eſt, ut omnia ad ſuam referat utilitatem. Quâ in re oportet, ut Principes ſeſe ipſi triumphent, & rationi obtemperent; licèt difficile illud ſit: nam *innumerabiles ſunt, qui populos, qui urbes habuêre in poteſtate, pauciſſimi, qui ſe.* (Seneca.) Illa victoria à viribus eſt, & robore; hæc à ratione, & animo. Fortitudo non in eo conſiſtit, quòd hoſtem prælio quis fuderit, ſed quòd cupiditates ſuas habeat domitas. Subditos modeſtos reddunt obedientia, & neceſſitas; Principes contrà poteſtas & juriſdictio ſuprema ſuperbè efferunt. Plura regna ſuperbia peſſumdedit, quàm gladius. Principes plures per ſeipſos perierunt, quàm per alios. Remedium ei rei eſt ſui ipſius cognitio, ut Princeps in ſemetipſum cogitatione deſcendat, & cum animo ſuo reputet, licèt ipſe ſceptro ab aliis differat, multos tamen eſſe, qui eximiis animi dotibus longè eo, ejúſque dignitate ſuperiores ſint. Cogitet, inquam, quòd ſi ratio haberet locum, penes perfectiorem imperandi poteſtas eſſe deberet. Quòd manus illa, quâ Reipublicæ habenas moderatur, è terrâ ſit, ſubjecta lepræ, aliiſque humanis miſeriis. Id quod Deus [f] Moyſi quondam oſtendit, ut ſuæ recordantem infirmitatis faciliùs aliorum ſubiret [g] miſeratio. Quòd Coronæ poſſeſſio ſit perparum ſecura: nam *quod regnum eſt, cui parata non ſit ruina, & proculcatio, & Dominus, & Carnifex? nec iſta intervallis diviſa, ſed horæ momentum intereſt, inter ſolium & aliena genua.* (Seneca.) Quòd denique à voluntate alienâ dependeat: ſi enim obedire detrectent ſubditi, manebit aliis ſimilis. Quò Princeps major fuerit, hòc magìs hanc modeſtiam habere debet in pretio, quam nec ipſe Deus [h] aſpernatur. Modeſtia, quæ Majeſtatem abdere intra ſe & occultare nititur, majus illi pretium addit ac venerationem, non ſecus atque auro elegans & artificioſa cælatura. Nec ullum artificium in Tiberio magìs callidum,

[f] *Mitte manū tuam in ſinum tuum. Quam cùm miſiſſet in ſinum, protulit lepro ſam inſtar nivis.* Exod. 4. 6.

[g] *Qui condolere poſſit iis, qui ignorant & errant: quoniam & ipſe circundatus eſt infirmitate.* Hebræor. 5. 2.

[h] *Modeſtiæ fama, quæ neque ſummis mortalium ſpernenda eſt, & à Diis æſtimatur.* Tac. l. 15. Annal.

Tacit. lib.2. Annal. quàm modeſtum ſe gerere, ut pluris æſtimaretur. *Acerbè increpuit eos, qui divinas ſuas occupationes, ipſúmque Dominum dixerant*. Ingreſſus in judicii locum, non ſedem Præſidis occupabat, ſed juxtà *aſſidebat in cornu Tribunalis*. Qui ad ſupremum inter homines gradum evectus eſt, non aliter ac demittendo ſeſe ad altiora provehi poterit. Condiſcant Modeſtiam iſtam Principes omnes à Ferdinando Secundo Imperatore, glorioſiſſimæ memoriæ, tam omnibus familiari, ut priùs amari ſemper ſe faceret, quàm coli aut honorari. In illo benignitas & modeſtia incurrebant in oculos, Majeſtas non niſi conſideranti patebat. Non erat Imperialis aquila, quæ duplici ſevero roſtro, aduncis unguibus, in omnem partem minitaretur; ſed Pelicanus amoris plenus, ſua ſemper fodiens viſcera, ut ea præberet omnibus, tanquam propriis filiis. Nec magnâ illi curâ aut molimine opus erat, ut in hâc tantâ ſuâ amplitudine ſeſe demitteret, & parem aliis faceret. Non Dominus erat, ſed Mundi pater: & licèt aliàs Modeſtia nimia contemptum parere ſoleat, immò & ruinam Principum; in illo tamen majorem venerationem conciliabat potiùs, & Nationes omnes ad obſequium & defenſionem illius obſtringebat. Ea vis eſt veræ ac ſinceræ probitatis, & magnanimi pectoris, quod de ſeipſo triumphat, & Fortunam omnem infra ſe ducit. Atque hujus humanitatis & modeſtiæ ſuæ vivam reliquit effigiem filium, præſentem Imperatorem, qui ipſe etiam iiſdem inſtructus virtutibus, & amicorum & hoſtium ſibi devincit animos. Nulla virtus magis Principem decet, ac Modeſtia: omnes enim viderentur in illo fatuæ, niſi hæc vultum & actiones illarum componeret, non permittendo, ut extra ſe abeant.

Tacit. lib.1. Annal.

§. In omni gubernatione diligenter cavendum ab extremis: neque enim minùs periculoſa eſt remiſſio nimia, ac ſumma gravitas. Communitates monaſticæ ferre poterunt extremum obedientiæ rigorem; non illæ populares. Paucos admodum ſeveritas illa nimis accurata continebit in officio. Civilis felicitas in virtute poſita eſt, quæ in medio conſiſtit, uti & civilis vita, & gubernatio Statuum; cùm tale naturâ

ſuâ

suâ sit imperium, ut auferre illud possit Populus, absque eo, quòd aut licentiâ nimiâ sese perdat, aut ob nimium rigorem obstinatus fiat. *Non enim solùm Respublica, quæ optima sit, considerari debet, sed etiam quæ constitui possit, præterea quæ facilior, & cunctis civitatibus communior habeatur.* Quin & Deus imbecillitati humanæ sese accommodat. Arist. lib. 4. Pol. c. 1.

§. Idem medium inter ipsas quoque partes corporis Reip. tenendum, dando operam, ut inter conditiones civium haud magnum discrimen sit: inæqualitas enim & exsuperantia fortunarum ac Nobilitatis, si grandis fuerit, in aliis superbiam gignit, in aliis invidiam, ex his verò simultates oriuntur, & [i] seditiones, cùm amicitia & concordia ægrè coalescat inter eos, qui nimis disparis conditionis sunt, & status. *Iam enim hæc consuetudo in civitatibus invaluit, ut homines æqualitatem odio habeant, & malint, aut imperio potiri, aut si victi fuerint, subesse.* Quidam altioris animi Legum auctoritatem vilipendunt, & obedientiam aspernantur: alii mentis abjectæ & humilis, illam sustentare nesciunt, nec infamiam timent, nec pœnam; & incipit esse communitas quædam Dominorum, & mancipiorum, absque ullo tamen inter se ordine, quippe qui sorte suâ non se metiantur. Qui inferioris conditionis sunt, majoribus pares esse cupiunt. Qui in unâ aliquâ re æquales sunt, aut superiores, continuò sibi persuadent, etiam in aliis æquales, aut superiores se esse. Qui in omnibus præstant aliis, intra terminos continere se nequeunt, & cum despicientiâ aliorum, omnia suo subesse vellent imperio, nec imperantis voluntati, aut constitutionibus & moribus Reipublicæ sese accommodant; unde ruina illius nasci solet, & conversio in formas alias: omnes enim [k] suspirant, & inquieti in illâ vivunt. Et licèt fieri haudquaquam possit, ut contentio ejusmodi omnino cesset in Rebuspublicis, propter diversas conditiones partium, quibus illæ constant; illâ ipsâ tamen conservantur, si moderata sit; aut pessum eunt, si nimia. Quomodo corporibus accidere videmus cum quatuor humoribus, inter quos etsi nobilior aliis sit sanguis, potentior cholera, sese tamen mutuò conservant ac fovent, quamdiu unius illorum inæqualitas

[i] *Præterea seditiones non modo propter fortunarum, sed etiam propter honorum æqualitatem existunt.* Aristot. l. 2. c. 5.

Arist. lib. 4. Pol. c. 11.

[k] *Nam qui virtute præstant, iniquo animo sibi indigniores æquari paterentur: quamobrem sæpe conspirare, & seditiones commovere notantur.* Arist. l. 2. Pol. c. 5.

tas modica est. Eam ob rem sola illa Respublica stare diu poterit, quæ partibus constiterit mediocribus, nec admodum inter se inæqualibus. Opes nimiæ quorundam civium everterunt Florentinorum Rempublicam, & etiamnum hodie in caussâ sunt, cur inquieta sit Genua. Contrà, quia apud Venetos meliùs divisæ eæ sunt, ideò jam tot sæculis Status ille constans perseverat; & si aliquod periculum est, aut incommodum in ejusdem gubernatione, id erit ob nimiam quorundam è Magistratu inopiam. Quòd si nihilominus Respublica aliqua cum illà partium suarum inæqualitate subsistit diutiùs, eximiæ alicui prudentiæ id tribuendum, aut industriæ Principis, qui timore legis, aliísve artibus illam in officio continet: cujusmodi sunt, nemini injuriam facere, non violare inferiorum privilegia, & commoda, distinere Majores in administrationibus, & muneribus publicis, non opprimere, sed spe erigere eos, qui altiores gerunt animos: illud tamen durabit, quoad prudentes Gubernatores habuerit; quia verò Rebuspublicis satìs cautum esse non potest cum remediis istiusmodi temporariis, quæ pendent à casu, præstabit mox in ipsâ primâ illarum institutione providere de modo, quo tales abusus & incommoda efficaciter queant corrigi, priusquam eveniant.



SYM-

SYMBOLVM XLII.



EMBLEMA hoc eximiæ humanitati Vrbani Octavi Pontificis Maximi acceptum refero: dignata est quippe sua Sanctitas mihi spectandas exhibere in gemmâ quâdam pretiosâ incisas affabrè jam inde à Romanorum temporibus binas apes aratrum trahentes, quæ reperta in illâ ætate præsagisse videtur nobilis illius & antiquæ familiæ evectionem, quando insignia illius juncta fuêre triumphanti jugo Ecclesiæ. Quæ dum accuratiùs expenderem, venit mihi in mentem prodigii illius Regis Wambæ, è cujus vertice, cùm ungeretur à Quirico Præsule Toletano, apis egredi visa, in sublime evolavit,

Chron. Gotto. Reg. Mar. de reb. Hisp. lib. 6.

lavit, tanquam prænuntia ſuaviſſimæ ipſius gubernationis. E quo illud apparet, voluiſſe antiquos Symbolo iſto innuere, quanti referat ſcire, utile miſcere dulci, mellificandi ſcilicet artem agrorum culturæ; cui rei optimè quadrat pro lemmate illud Horatianum,

Omne tulit punctum, qui miſcuit utile dulci.

In hoc tota regnandi ars conſiſtit. Hæc prima in orbe fuit politica. Atque id ipſum antiqui docuêre Philoſophi, quando finxerunt Orpheum lyrâ ſuâ feras traxiſſe, & Amphionis cytharam ſecutos lapides, quibus Thebarum muros conſtruxit, ut ſignificarent, ſuavem inſtitutionem magnorum illorum Heroüm plurimùm ad id valuiſſe, ut homines ipſis belluis immaniores, & magis brutos, quàm lapides, ad harmoniam Legum reducerent, & civilem ſocietatem:

Horat. *Silveſtres homines ſacer interpréſque Deorum*
Cædibus, & victu fœdo, deterruit Orpheus,
Dictus ab hoc lenire tygres, rapidóſque leones.
Dictus & Amphion Thebææ conditor urbis,
Saxa movere ſono teſtudinis, & prece blandâ
Ducere, quò vellet.

Iis artibus uſæ ſunt omnes Reſpublicæ, ad erudiendum Populum, miſcentes inſtitutionem dulcedine ludorum, gaudiorúmque publicorum. Ad Olympum montem tota concurrebat Græcia, propter certamina Olympica, Pythia, Nemæa, & Iſthmia; aliqui quidem ex curioſitate, ſpectandi ſtudio; alii verò, ut propoſita certantibus præmia auferrent; quâ occaſione vires & robur corporis exercebantur, offerebantur Diis ſacrificia, & graviſſima quæque Provinciarum illarum negotia procurabantur. Comœdiæ & Tragœdiæ inventæ ſunt ad affectus purgandos. Gladiatores Romanorum temporibus, & Taurorum pugnæ in Hiſpaniâ (quæ non minùs, ac aliæ nationes, rebus aſpectu terribilibus capitur) ad firmandum animum, ut neque profuſo ſanguine, neque mortis ſpectaculis terreatur; Luctæ, ludi equeſtres, & ſimiles concertationes, ſcholæ inſtar ſunt, ubi addiſcuntur artes militares, & ſimul recreationi deſerviunt, & animum oblectant. Ita dulce-

dulcedine & ſuavitate alliciendus eſt Populus, ad procuranda Principis commoda, & obtinendos fines illi propoſitos. Equo nimirum ſimilis eſt, qui popyſmate delinitur, & manu blandiore domari ſe ſinit, frænum admittit, & onus poſteà, virgam ac ferrum tolerat. Rigorem nimium, uti & nimiam lenitatem ferre neutiquam ſuſtinet. Tam ſervitutis extrema periculoſa ſunt, ac [a] libertatis. Et Principes iſta non conſiderantes, furorem concitatæ multitudinis aliquando experti ſunt. Non ſemper ferro & flammâ curari poſſunt inveteratæ & adultæ infirmitates. Medicinæ ſuaves adhibendæ ſunt, aut ſi quando pillulis amaris opus ſit, auro eas oportet obducere, & oculos guſtúmque fallere. At non attinet ſcire populum ingredientia ſtatutorum à Principe, & conſiliorum ejus; ſatìs eſt, quòd ſub prætextu aliquo apparente ea ſorbeat.

[a] *Imperaturus es hominibus, qui nec totam ſervitutē pati poſſunt, nec totam libertatem.* Tac. l. 1. Hiſt.

§. Belli periculum, & aſperitas mitigantur plurimùm lenitate illius, qui imperat. Ita Germanicus, ut legiones Germanicas in officio contineret, & ad pugnandum haberet paratiores, ſolebat *circumire ſaucios, facta ſingulorum extollere, vulnera intuens, alium ſpe, alium gloriâ, cunctos alloquio, & curâ ſibique & prælio firmabat.* Tacit. lib. 1. Annal.

§. Hæc tamen benignitas ſe ſolâ nihil efficit, ſed neceſſe eſt prætereà, ut in eo etiam, qui aliis mandata dat, excellens aliqua virtus eluceat; ut ſi ametur illius cauſsâ, propter hanc in æſtimatione ſit. Enimverò ſæpè contingit diligi Principem ob benignitatem, & unà contemni, quia ad id munus minùs ſufficiens eſt. Auctoritas non ex amore, ſed admiratione naſcitur. Ille gratiſſimus omnium, qui cùm metuendum ſe poſſit reddere, amabilem ſeſe exhibet; ille, inquam, qui cùm juſtitiam exercere noverit, Clementiâ pariter uti didicit. Pro ignaviâ & ignorantiâ habetur illius benignitas, qui aliis virtutibus eximiis boni Gubernatoris præditus non eſt. Tantum hæ poſſunt in aliquo Principe, ut aſperitatem ejus & rigorem compenſent, & tolerabiles efficiant. Etiam vitia grandia excuſantur, aut diſſimulantur in eo, qui magnis aliquibus virtutibus inſtructus eſt.

§. In negotiis pertractandis utile est dulcedinem gravitate temperare, & ludibria seriis, modò tempestiva illa sint, nec præter decorum, aut materiæ subjectæ gravitatem; quâ in re festivus admodum fuit Imperator Tiberius, *ludibria seriis permiscere solitus*. Quis est, qui ferre possit severitatem melancholicam, corrugatam semper frontem, contracta in negotiis supercilia, verba dura & aspera, gestus ac motum corporis nimis graves? Magna prudentia est, suo tempore *miscere stultitiam consiliis brevem*, & tunc *pretiosior est sapientiâ, & gloriâ, parva, & ad tempus stultitia*. Ingenium festivum, & verbum aliquod jocosum tempestivè prolatum, devincire solet animos, & difficillima quæque negotia ad optatum exitum perducere; sæpè mentem occultat, malitiam deludit, vitat offensam, & suaviter avertit responsionem ad propositum, ubi ea non expedit.

Tacit. lib. 6. Annal.

Horat.

Eccli. 10. 1.

§. Curandis porrò negotiis miscere etiam oportet utilitatem ejus, cui persuadere aliquid volumus, ostendendo illius non minùs, ac nostrâ interesse. Nam omnes ferè propriis moventur commodis; pauci obligatione solâ, & gloriâ. Sejanus *fratrem quoque Neronis Drusum traxit in partes, spe objectâ Principis loci*. Industriæ prudentis Ministri est, negotia alienis commodis faciliora reddere, sic tractatus instituendo, ut utilitas aliorum, & Principis una eadémque esse videatur. Ex solo emolumento proprio negotia pertractare velle, est aquam derivare per canales hiantes; quando illam sibi mutuò communicant, omnes prosunt & adjuvant.

Tacit. lib. 4. Annal.

SYM-

SYMBOLVM XLIII.



Res omnes ſeu viventes, ſeu inanimæ, folia ſunt magni hujus libri, mundi inquam eximii Naturæ operis, in quo ſapientia divina omnes deſcripſit ſcientias, ut nos erudirent, & rectè agendi viam ac modum oſtenderent. Nulla virtus moralis eſt, quæ in animantibus brutis non quodam modo reperiatur: cum iis ipſis naſcitur prudentia practica; in nobis diſciplinâ paratur, & experientiâ. A brutis abſque rubore, & noſtræ inſcitiæ ignominiâ diſcere poſſumus: in iis enim ipſe rerum omnium effector ac molitor Deus nos erudit. Attamen eorum induere naturas, aut eas imitari velle; ut ſicut illa agamus bruto more abrepti affectuum appetitu, grandem eſſet irroga-

re injuriam rectę rationi, proprię hominis doti, quâ discernitur ab animantibus reliquis, & in omnes meretur imperium. In illis utpote rationis expertibus Iustitia locum non habet; singula enim ad suam conservationem attendunt solùm, nec ad justitiam alienā reflectunt oculos. Solus homo actiones suas ad justitię normam dirigit, & æquitate metitur, non cupiendo alteri, quod ipse sibi non cuperet. E quo rectè conficies, quàm impium & ferox sit Machiavelli consilium, qui Principem suum efformat aliter, ex naturâ videlicet leonis, & vulpis; ut quod ratione consequi non potest, vi & dolo obtineat. Quâ in re Lysandrum Lacedæmoniorum Ducem magistrum habuit, quem ferunt dixisse aliquando, *Quò leonis pellis attingere non potest, Principi assuendam vulpinam*, & dolis agendum, ac fraudibus. Et sanè antiqua fuit doctrina ista: Polybius eam suâ & ætatibus præteritis in usu fuisse refert, & graviter [a] improbat. Rex Saül eâ in arte omnium magister esse potuit. Maxima ista cum tempore incrementum sumpsit: nihil enim nunc tam injustum, tam indignum, quod non honestum videatur Politicis, dum retinendæ [b] dominationis causâ sit, perinde quasi * *ubicunque tantùm honesta dominanti licent, precariò regnetur.* Quo pacto fit, ut pro nihilo ducatur contravenire pactis, fidem fallere, immò & religionem, modò ad conservationem, & augmentum status id videatur conducere. Falsis istis fundamentis fortunam suam superstruere conatus est Dux Valentinus, sed antè, quàm illam erectam cerneret, ita penitùs in caput illius collapsa est, ut ne fragmenta quidem aut vestigia ruinæ illius supersint. Quomodo, obsecro, perennare poterit, quod dolo, aut mendaciis innititur? quomodo diuturnum esse potest, quod violentum est? Quæ pactorum & conventorum erit firmitas, si Princeps, qui eorum debet esse securitas, fidem fallat publicam? Quis illi fidem habebit? quomodo illius stabit imperium, qui aut non credit Providentiam divinam, aut magìs in suis artibus, quàm in illâ confidit? Non ideò tamen volo Principem tam benignum esse, ut nunquam vi utatur; neque tam candidum & sincerum, ut aut dissimulare nesciat, aut

Plutarch.

[a] *Fuit, cui in tractandis negotiis dolus malus placeret, quem Regi convenire sanè nemo dixerit, etsi non desunt, qui in tam crebro usu hodie doli mali, necessarium eum esse dicant ad publicarum rerū administrationem.* Polyb. l. 13. Hist.

[b] *Nihil gloriosum nisi tutum, & omnia retinendæ dominationis honesta.* Sal.

* Sen. in Tragœd. Thyest.

aut cavere ſibi à fraudibus, quia aliorum malitiæ ſeſe exponeret, & omnibus eſſet ludibrio. Quin illud potiùs præſenti Emblemate contendo, ut robore valeat, non bruto illo, & immani belluarum, ſed quod Iuſtitia comitatur, adumbratum per pellem Leonis, virtutis Symbolum, atque ideò Herculi dicatam. Convenit interdum Principem ad ſeveritatem frontem componere, & dolis obſiſtere. Non ſemper humanitatem meram præ ſe ferre debet. Feret aliquando occaſio, quando opus erit, Leonis pellem induere, ut ſubditi & hoſtes agnoſcant, ungues illi eſſe, & tam ſeverum experiantur, ut malitia fraudem attentare non audeat, verbis blandiloquis, quibus uti ſolet ad capendos Principum animos. Illud, opinor, Ægyptii volebant innuere, cùm Leonis effigiem Principis ſui capiti imponerent. Nec honor eſt, nec reverentia, ubi non eſt aliquis timor. Quòd ſi ſemel reſcierit populus, Principem iraſci non poſſe; ſed placido ſemper, ac benigno erga omnes eſſe vultu, contemnendum ducet. Verùm ſeveritas iſta non confeſtim ad executionem debet deſcendere, quando comminatio ſufficit: tunc enim neceſſe non erit, commoveri Principis animum; ſatìs eſt, ſeveriorem frontem oſtendere. Non exuit gravitatem ſuam Leo, nec de damno animantibus aliis inferendo cogitat; quin ſolo aſpectu terrorem [c] omnibus incutit: tanta vis Majeſtatis in oculis ejus ineſt. At enim, quoniam expedit interdum, vim aſtutiâ, & indignationem benignitate tegere, diſſimulando tantiſper, aut tempori, & perſonis ſe accommodando: ideò in præſenti Emblemate non coronatur Leonis caput vulpinis artibus, indecoris & fraudulentis, adeóque indignis generoſo & magnanimo Principis pectore; ſed ſerpentibus, Imperii & Majeſtatis prudentis ac vigilantis ſymbolo, atque in literis ſacris Prudentiæ hieroglyphico: ſiquidem illorum aſtutia in tuendo capite, in obturandis auribus contra incantantes, & in rebus aliis, ad defenſionem propriam attendit ſolùm, non ad aliorum nocumenta. Ad eundem finem, & pro ſimilibus caſibus Emblemati huic inſcripſi verba illa: *ut ſciat regnare*, deſumpta è documento illo Ludovici Vndecimi Regis Franciæ,

[c] *Leo fortiſſimus beſtiarũ, ad nullius pavebit occurſũ.* Prov. 30. 30.

ciæ, quod ſolum voluit, ut addiſceret filius ſuus Carolus Octavus. *Qui neſcit diſſimulare, neſcit regnare.* In quo tota regnandi ſcientia ſummatim comprehenditur. Magnâ tamen hîc prudentiâ opus eſt, ne aut vis in tyrannidem vergat, aut diſſimulatio, & aſtutia fraudes fiant: media enim ſunt valde vitio confinia. Iuſtus Lipſius fraudem definiens in rebus politicis, ait eſſe *acutum conſilium à virtute aut legibus devium, Regis Regníque bono*; cúmque Machiavelli extrema declinare cuperet, putarétque abſque omni omninò fraude, & dolo Principem imperare non poſſe, levem aliquam ſuaſit, toleravit mediocrem, & gravem prohibuit. Limites periculoſi pro Principe. Ecquis enim illos ſic accuratè iis deſcribere poterit? Nec debent ſcopuli tam vicini fieri navigationi politicæ. Sat in multis operatur potentiæ malitia, & regnandi cupiditas. Si fraus vitio non caret, in omnibus ſuis partibus, quantumvis exiguis, vitioſa ſit oportet, & Principe indigna. Dignitas regiæ purpuræ omnem reſpuit [d] maculam. Nullus tam ſubtilis eſt atomus, qui non appareat, & defœdet radios horum terreſtrium ſolium. Et quomodo permitti poteſt, ut illius actio à virtute deſciſcat, & legibus, qui earundem eſt anima? Dolus eſſe non poteſt, abſque admixtione aliquâ malitiæ & mendacii; utrumque verò magnanimitati regiæ adverſatur, quicquid Plato dixerit: *Mendacia in Diis eſſe ſuperflua, eò quòd hi nullius egeant; non tamen in Principibus, qui multis opus habent; atque adeò iis interdum illa permitti poſſe.* Quod illicitum eſt, concedi nunquam debet, nec ſufficit, finem honeſtum eſſe, ut uti liceat medio, quod ex naturâ ſuâ malum eſt. Tunc ſolùm licita eſſe poſſunt diſſimulatio & aſtutia, quando neque in fraudem impellunt, neque auctoritati Principis inurunt maculam; quo caſu non in vitiis ea numero, ſed prudentiæ eſſe arbitror, aut ad virtutes pertinere hujus filias, utiles ac neceſſarias ei, qui aliis imperat. Iſtud fiet, ſi prudentia, in ſui conſervationem intentos habens oculos, aſtutiâ aliquâ utatur, ad occultanda quædam ſecundùm varias circumſtantias temporis, loci, perſonarum; ita tamen, ut cor & lingua, mens & verba concordent inter ſe ſemper, & conſen-

Lipſ. de civil doct. lib. 4. c. 14.

[d] *Eos, qui in dignitate ſunt, turpiùs fraude honeſtâ circumvenire, aut lædere, quam vi apertâ.* Thucyd.

confentiant: illa diffimulatio velis remífque fugienda, quæ ob fines dolofos orationis vanitatem adhibet: illa, inquam, quæ eò fpectat, ut intelligat alius id quod non eft; non ea, quæ folùm intendit, ut id, quod eft, non intelligat. Quam ob rem uti quis poterit interdum verbis indifferentibus, & æquivocis, & in unius locum fubftituere aliud diverfæ fignificationis, non ad fallendum, fed ad cavendum fibi, aut dolum prævertendum, aut ob alios fines licitos. Quòd ipfe veritatis Magifter coram difcipulis fuis proficifcentibus in caftellum Emaus [e] præ fe ferret, ac fi longiùs ire vellet; ftultitia ficta Davidis [f] coram Rege Achis; obtentum facrificium [g] Samuelis; & hœdorum pelliculæ [h] Iacobi manibus aptatæ, diffimulationes fuêre licitæ, quia dolum non intendebant, fed folùm, ut aliud celarent propofitum; neque ideò licitæ effe defìnunt, quòd fòrs prævideatur, alium inde deceptum iri: ifta enim notitia non malitiæ eft, fed ad providentiam pertinet.

e Et ipfe fe finxit longiùs ire. Luc. 24. 28.

f Et immutavit os fuum coram eis, & collabebatur inter manus eorum: & impingebat in oftia portæ, defluebántque falivæ ejus in barbam. 1. Reg. 21. 13.

g Vitulum de armento tolles in manu tuâ, & dices, Ad immolandum Domino veni. 1. Reg. 16. 2.

h Pelliculáfq; hœdorum circundedit manibus, & colli nuda protexit. Gen. 27. 16.

§. Atque artibus iftis & agendi modis tunc potiffimùm opus eft, quando cum Principibus aftutis & fraudulentis tractanda funt negotia. Enimverò in tali cafu diffidentia, & aftutia, diffimulatio in vultu, refponfa ambigua, & æquivocatio prudens in verbis, ne Princeps iis implicetur, aut machinationibus aliorum & fraudibus locus fit: fimilibus artibus utendo, non ad offendendum, neque ad fallendam fidem publicam, ecquid aliud eft, quàm duplicare cuftodias animi? Fatua foret ingenuitas, quæ cor detegeret, & periculofum Imperium fine aliquâ cautione. Semper veritatem difertè eloqui, periculofa effet finceritas, cùm taciturnitas præcipuum fit regnandi inftrumentum. Quifquis fecretum leviter committit alteri, fceptrum eidem unà tradit. Mentiri Principem non decet; licebit tamen interdum, ut taceat, aut veritatem celet; non verò ut leviter credat, aut temerè confidat; quin potiùs maturus fit, oportet, & tardus, ut confiderationi locus fit, & ipfe in fraudem induci nequeat; quæ cautio valde neceffaria eft Principi, fine quâ multis iifque gravibus expofitus foret periculis. Qui plura novit, & vidit, minùs

credit, & confidit, quia aut speculatio, aut praxis & experientia cautum eum reddunt. Sit igitur Principis animus sincerus, & candidus; prudens tamen in artibus, & fraudibus alienis. Experientia ipsa docebit casus, in quibus his artibus uti Principem deceat, quando nimirum animadverterit, malitiam & technas eorum, quibuscum agit, ita exigere. Cæterùm in aliis omnibus actionibus elucere debet in Principe candor quidam regius, quo utendum est interdum erga eos ipsos, qui fallere cogitant: hi enim, si in meliorem partem id interpretentur, in suis perturbantur consiliis, & vacillare incipiunt; præterquam quòd nulla fraus generosior, quàm ipsa veritas, & si de eâ securi sint, intimi cordis sui illi tradunt imperiũ, nec contra sese aliis artibus muniunt. Quæ retia non fuêre contexta? quæ non excogitata stratagemata contra astutiam & malitiam vulpis? quis unquam sinceritati domesticæ hirundinum struxit insidias.

§. Ii tamen Principes, & moderatores, quos à prudentiâ & ingenio mundus æstimat, isthâc arte uti nequeunt: nemo enim sibi persuadet, quòd aut casu aliquid agant, aut sincerè. Vnde, si quâ in re candorem suum palàm velint ostendere, pro ficto habetur. Circumspectio in illis, malitia; Prudentia, dissimulatio, & cautio, dolus esse creditur. Fuerunt, qui hæc crimina Regi Catholico imponerent, eò quòd partim naturali judicii sui acumine, partim diuturnis belli pacísque experientiis satis perspiceret fallacem agendi modum, & intutam fidem horum temporum; atque adeò tantâ sagacitate sese defenderet, ut æmuli ejus ac hostes suismet artibus sese irretirent, aut eæ certè cum tempore & consilio omnino spe suâ frustrarentur. Eam ob rem fingunt nonnulli Principes sinceritatem & modestiam, ad celandos magìs fines, quos sibi habent propositos, aut ne illos malitia tam facilè possit assequi.
Tacit.lib.4. Histor. Faciebat id Domitianus, *simul simplicitatis, ac modestiæ imagine in altitudinem conditus, studiúmque literarum, & amorem carminum simulans, quo velaret animum.* Velle Principem in omnibus sapientem videri, est sapientem esse desinere. Nôsse suo tempore & loco ignorantem esse, summa prudentia est. Nihil utilius, nihil magìs difficile, ac sapientiæ modum retinere:

nere: id quod in Agricolâ Tacitus [i] collaudavit. Omnes in eum conſpirant, qui plus aliis ſcire ſe exiſtimat, ſive ex invidiâ, ſive ignorantiæ propriæ defenſione oriatur; aut fortè, quia ſuſpectum habent id, quod ipſi aſſequi nequeunt. *Videns Saül, quòd prudens eſſet nimis* David, *cœpit cavere eum*.

[i] *Retinuítque, quod difficillimum eſt, ex ſapientiâ modum.* Tac. in vitâ Agric.

1 Reg. 18. 15.

§. Principes alii negotia ſua tractant, quaſi aliud animo agitantes, ut ſic caſu agere videantur. Verùm tanta eſt malitia præſentis Politicæ, ut iſtas artes non tantùm penetret, ſed integerrimam etiam ſinceritatem cavilletur, cum inſigni veritatis, & tranquillitatis publicæ detrimento: cùm nihil omninò ſit, quod rectè, atque ut oportet, interpretentur alii; cúmque veritas in uno conſiſtat puncto: ea verò, quæ in circumferentia continentur, infinita ſint, quo collineare poſſit malitia, in graves errores incidunt ii, qui in factis & verbis diverſos ſcrutantur ſenſus ab eo, quod præ ſe ferunt, aut ſonant; & acceptis in deteriorem partem aliorum judiciis, & propoſitis animi, artibus ſeſe muniunt alii contra alios, vivúntque omnes in diffidentiis perpetuis, & ſuſpicionibus, in quibus qui maximè ingenioſus eſt, is à veritatis ſcopo aberrat longiùs: nam ingenii ſui acumine intimiùs penetrat, quæ communiter verſantur in animo, & plerumque tanquam exploratum habemus in aliis, quod in nobis non eſt, niſi imaginationis deceptio. Ita naviganti currere videntur ſcopuli, & ipſe interim eſt, qui movetur. Vmbræ rationis Statûs majores eſſe ſolent ipſo corpore, & hoc negligitur interdum; contrà verò captantur illæ: quo fit, ut deluſâ inaniter imaginatione, majora naſcantur damna ex ſuſceptâ defenſione, quàm adferre potuiſſet id, quod timebatur. Quoties ex inani ſuſpicione Princeps aliquis arma ſumit adversùs eum, cui nunquam in mentem venit offendere, & correptis utrimque armis, ingens belli excitatur incendium, quæ priùs, non niſi levis & malè fundata fuerat ſuſpicio: iis idem accidit, quod navibus malè conſtructis, quæ quò magìs nunc in hoc, nunc in illud incumbunt latus, eò citiùs pereunt. Non improbo diffidentiam, quando à prudentiâ oritur (ut alibi diximus) illud ſolùm reprehendo, quòd bona fides ſemper deſit, ſine quâ nec amicitia,

tia, nec ulla firma ſocietas, nec pactum ſecurum eſſe poteſt, Ius gentium ſine robore erit, & omnia fraudibus, deceptionibúſque obnoxia. Non omnia ex ſiniſtro aguntur propoſito. Maximus etiam tyrannus fines honeſtos interdum ſibi præfixos habet.

SYMBOLVM XLIV.



DVBIVS & anceps eſt ſerpentis motus, nunc huc, nunc illuc ſinuoſis flexibus ita in incertum ſe gyrantis, ut ipſum etiam illius ignoret corpus, quà caput ſurſum attollere debeat. In hanc partem tendere crederes, & ſubitò movetur in oppoſitam, ut nec ulla paſſuum ſuperſint veſtigia, nec ſciri poſſit, quò iter ſuum intendat. Tam occulta ſint oportet conſilia, & cogitata Principum: nemini notum eſſe debet, quorſum

ſum illa ſpectent; quin imitentur potiùs ſupremum illum rerum omnium moderatorem Deum, cujus vias intelligere nemo [a] poteſt. Atque ideò Seraphini *alis ſuis velabant pedes ejus.* Tantâ cum ſolertiâ conſilia ſua ſecreta habere debent Principes, ut ea ſubinde ne ipſi quidem Miniſtri penetrent, immò alia omnia opinentur, ſíntque primi, qui in hâc opinione ſuâ fallantur, ut tantò naturalius, & majori cum efficaciâ, abſque periculo ſimulationis, quæ facilè ſeſe prodit, firment ac roborent, quod ipſi pro certo & explorato habent, eandémque mentem & errorem ingenerent aliis, atque ita ſpargatur in vulgus, & manet per omnes partes. Tiberius hoc fecit, quando querentibus nonnullis, quòd non abiret ad componendas in Pannoniâ & Germaniâ tumultuantes legiones, finxit ſe propediem profecturum; quâ ſimulatione *primò prudentes, dein vulgum, diutiſſimè provincias fefellit.* Idem quoque fecit Rex Philippus Secundus, qui conſiliorum ſuorum fines etiam Legatos ſuos celabat, alios præ ſe ferendo, ubi opus foret, ut ſic illi crederent, & perſuaderent aliis. Atque hiſce artibus uti Princeps minimè poterit, ſi ingenuitas illius tam cauta, & circumſpecta non ſit, ut ne locum det interiores animi motus ex gubernandi actionibus diſpiciendi, aut ne æmuli ac hoſtes cor ejus ac cogitata penetrent: quin immò, ut elabi poſſit ex manibus, quando jam illum comprehenſum ſe tenere exiſtimant. Iſta operis diſpoſitio, quâ alius in fraudem inducitur, defenſio potiùs quædam eſt, quàm malitia, dummodo eâ quis utatur, ubi & quando recta ratio ſuaſerit, quomodo eâ magni Heroës uſi ſunt. Et quæ neceſſitas, obſecro, pandendi ipſum cor, quod Natura non fortuitò in intimo abdidit pectore? etiam in rebus minoris momenti & longè poſitis pernitioſum eſt, ſi fiant publicæ, quia occaſionem dant plura deinde per rationis diſcurſum indagandi. Tametſi cor penitùs intra viſcera abditum ſit, ex ſolo tamen arteriarum motu infirmitates ejus ac morbi dignoſcuntur. Executio vim ſuam perdit, non abſque exiſtimationis jacturâ de prudentiâ Principis, ſi quæ ipſe facere decrevit, publicentur in vulgus. Conſilia occulta & ignorata omni-

[a] *Et vias illius quis intelligit?* Eccleſ. 16. 21.

Iſa. 6. 2.

Tacit. lib. 1. Annal.

omnibus minantur partibus, valéntque non parum ad hostem aliorſum diſtrahendum. Hinc in militiâ potiùs, quàm in rebus aliis celare ea expedit. Pauci conatus & molimina ante tempus detecta felicem ſortiuntur exitum. Quàm animo turbatur, qui antè ſauciari ſe videt, quàm ſtringi gladium; ille, inquam, qui non niſi ad ipſum armorum ſtrepitum excitatur!

§. Quæ tamen intelligi velim de bellis adversùs infideles, non de iis, quæ Chriſtiani contra ſe invicem ſuſcipiunt, quæ priùs indicere oporteret, ut ad ſatisfactionem tempus ſuppeteret, quo multoum cædes evitari poſſent. Eſtque ea diligentia pars quædam eorum, quæ requiruntur, ut bellum licitum ſit, ac juſtum. Laudandi in hoc Romani, qui Collegium quoddam viginti Sacerdotum, quos *Feciales* appellabant, inſtituerunt, ut bella indicerent, componerent pacem, & ſancirent fœdera; qui porrò in ſimilibus cauſſis judices eſſent, ac jus dicerent, curaréntque, ut pro injuriis & offenſionibus acceptis parti læſæ ſatisfieret, trium ac triginta dierum ſtatuendo terminum, intra quos niſi lites aut viâ juſtitiæ, aut amicâ compoſitione deſinerent, bellum denunciabant, tribus ſenioribus viris in teſtes adhibitis, & lanceâ ferratâ in hoſtilem agrum projectâ.

Virg. lib. 9. Æneid.

—— & baculum intorquens emittit in auras
Principium pugnæ.

E quo die actionibus hoſtilibus & incurſionibus fiebat initium. Hujus denunciationis multa in ſacris literis ſuppetunt exempla. Iepthe Iſraëlitarum Dux & Princeps non priùs contra Ammonitas arma ſumpſit, quàm miſſis ad eos legatis ſciſcitatus fuiſſet cauſſam, cur illi bellum [b] ſuſcepiſſent. Horum noſtrorum temporum, non tam humanus, ac generoſus mos eſt. Antè belli experimur effectus, quàm de cauſsâ conſtet, aut conſilia penetrentur. Inopinata & improviſa invaſio graviorem reddit injuriam, & magis implacabiles animos. Quod inde ferè oritur, quia non tam arma capiuntur, ad compenſandam injuriam, aut reſarciendum damnum, quàm ex cœcâ quâdam ambitione ad dilatandos dominiorum fines; quâ in re

[b] *Et miſit nũtium ad Regẽ filiorum Ammon, qui ex perſonâ ſuâ dicerent: quid mihi & tibi eſt, quia veniſti contra me, ut vaſtares terrã meam?* Jud 11.12.

in re nec Religionis, nec ſanguinis, nec amicitiæ ulla habetur ratio, conculcatis ſacroſanctis juribus, & Naturæ & Gentium.

§. Si quos interdum de infidelitate Princeps ſuſpectos habuerit, vultûs ſerenitatem ne illicò immutet, aut ſuſpicionis ſuæ aliqua prodat indicia, quin potiùs novis blanditiis & honoribus confirmare ſtudeat animos, & ad fidelitatem præſtandam obſtringere. Non optimum ſemper, & ſecurum remedium eſt extremus rigor: rami, qui reſecantur, pereunt, quia revireſcere non poſſunt. Eadem Marcello cauſſa fuit, cur cum Lucio Banco Nolano homine locuplete, & factioſo tantoperè conniveret, & tametſi probè ſciret, quòd Hannibalis partes ipſe ſequeretur, accerſito tamen ad ſe planè expoſuit, quàm virtus ejus, & fortitudo æſtimaretur ab omnibus, quámque illa perſpecta eſſet Ducibus Romanis, qui teſtes exſtitiſſent rerum ab illo laudabiliter geſtarum in Cannenſi prælio: honorat eum verbis, ſpe ac promiſſis fovet & ſuſtinet; indulget, ut liber ei ſemper ad audientiam pateat aditus, quâ humanitate ſic illum devincit & obligat, ut ab eo tempore amicum fideliorem Reſpub. Romana nunquam habuerit.

Hæc tamen diſſimulatio magnam attentionem poſtulat, & prudentiam: nam ſi illum ſuboleret, qui ſiniſtri aliquid molitur, artificium eſſe crederet, ut tantò graviùs poſteà in ſe animadverteretur, adeóque citiùs flammam ſubjiceret cuniculis, aut ſibi per alia media violenta caveret de periculo: id quod præcipuè timendum in tumultibus, & delictis inſanæ plebeculæ. Eandem ob cauſſam Fabius Valens, etſi auctoribus ſeditionis cujuſdam nullam conſtituiſſet pœnam, quoſdam tamen eorum in judicio poſtulari voluit, *ne diſſimulans ſuſpectior foret.* Verùm cùm animus à conceptâ proditione, perquam difficulter expurgetur, & offenſiones Majeſtatis ſupremæ impunitæ eſſe non debeant, videtur tunc ſolum diſſimulnadum, quando majus à declaratione imminet periculum, aut multorum punitio in effectum deduci non poteſt. Iſtud expenderit Iulius Cæſar, cùm datas contra ſe à Nobilitate Romanâ ad Pompejum literas, & apud tabellarium de-

Tacit. lib. 2 Hiſtor.

prehensas, sic obsignatas cum integro fasciculo in ignem jussit conjici, optimum ignoscendi modum ratus, delictum ignorare. Insignis sanè magnanimitas, & rara prudentia, ab omnibus pœnam sumere non posse, nec tamen obligare sese ad connivendum. Posset etiam exemplum statui in tenuiores, & dissimulari cum Illustribus, donec securior puniendi affulgeret [c] occasio. At verò, ubi in delinquentes animadverti potest absque periculo, tutius erit sumpto ab iis supplicio securitati consulere, quàm dissimulationi confidere: hæc enim majores ad audendum addere solet animos. Hanno venenum propinare parabat Carthaginiensi Senatui, & proditione compertâ, sat remedii fore autumabant Senatores illi, si legem conderent, quæ modum & certum pretium conviviis poneret; id quod Hannoni aliam novam proditionem contra illos attentandi ansam dedit.

[c] *Vnde tenuioribus statim irrogata supplicia, adversùs illustres dissimulatum ad præsens, & mox redditum odium.* Tacit. l. 16. Annal.

§. Ars atque astutia, quæ maximè decet Principem, dissimulatio item magìs licita, & necessaria est illa, quæ vultum, verba & actiones erga eum, quem dissimulando fallere cogitat, sic moderatur & componit, ut scire ille non possit sua patere consilia: eâ enim ratione plus suppetet temporis ad penetrandum meliùs, & puniendum, aut eludendum dolum, dum aggressor de eo occultando minùs sollicitus est; quòd si præter opinionem deprehensum se semel animadverterit, trepidare incipiet, nec securum se arbitrabitur, donec quas animo versat fraudes, ad effectum adduxerit. Eâ de causâ Agrippina Neronis mater, compertis etiam insidiis, perinde se habuit, ac si nihil rescisset de morte, quam ei filius fuerat machinatus, existimans nimirum, *solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur.* Hæc dissimulatio aut ficta simplicitas perquam necessaria est Ministris, qui Principibus astutis minúsque sinceris deserviunt, iis scilicet, quorum unicum studium est cavere, ne artes eorum penetrentur ab aliis: quâ in re eximius fuit Tiberius *consulto ambiguus.* Eodem artificio Senatores Romani usi fuêre, quando idem Tiberius post Augusti obitum (ut animos eorum exploraret) significari iis fecit, nolle sese imperii gubernacula admittere, eò quòd nimis

Tac. lib. 14. Annal.

Tac. lib. 13. Annal.

mis grave humeris ſuis onus eſſet; at illi ſtudiosâ quâdam ignorantiâ, & provocatis ultrò lacrymis, inſtare rogaréque, ut admittere dignaretur, *quibus unus metus, ſi intelligere viderentur.* Oderunt Principes injuſti, & tanquam hoſtes eos habent, à quibus mala ſua ſtudia & conſilia capi exiſtimant. Abſolutum ſibi in animos imperium vendicant non alienæ ſubjectum ſcientiæ, cupiúntque non minùs vi, & facultati intelligendi ſubditorum dominari, quàm eorundem corporibus, partem obſequii in eo ponentes, ne artes eorum deprehendantur à [d] ſubditis. Eam ob rem *abditos Principis ſenſus, & ſi quid occultius parat exquirere, illicitum eſt.* Conquerente aliquando graviter Tiberio, quòd ſibi à Senatoribus quibuſdam ſecuro vivere non liceret, ſcire ex eo voluit Aſinius Gallus, quinam ii eſſent, ut pœnas luerent, & *eò ægriùs accepit* Tiberius, quòd *recludi* ille vellet, *quæ premeret.* Prudentior Germanicus fuit, qui licèt Tiberii artes probè perſpiceret, ſéque ideò tantùm è Germaniâ revocari, ut gloriæ ſuæ curſus ſiſteretur, extemplò tamen paruit, perinde ac ſi nihil iſtorum, quæ ſuberant, [e] animadverteret. Quando Principum mandata declinari non poſſunt, prudentiæ eſt iis obſequi, & ignorantiam præ ſe ferre, ut minus detrimenti ſit. Quare tametſi Archelaus ſciret, aſtu quodam & dolo ſe à Tiberii matre Romam evocari, diſſimulavit tamen, & *ſi intelligere crederetur, vim metuens, in urbem properavit.* Atque hæc diſſimulatio magìs adhuc in erroribus & vitiis Principis neceſſaria eſt; nec enim amicus ſolet eſſe ei, qui illorum aut teſtis eſt, aut notitiam habet. In convivio illo, in quo Britannicus venenum hauſit, *diffugêre imprudentes; at quibus altior intellectus, reſtitêre defixi, & Neronem intuentes*, ne violentæ mortis illius conſcii haberentur, ſed credere potiùs putarentur, eam ſecundum naturam accidere.

Tacit. lib. 1. Annal.

[d] *Intelligebantur artes; ſed pars obſequii in eo, ne deprehenderentur.* Tac. l. 4. Hiſtor.

Tacit. lib. 4. Annal.

[e] *Haud cunctatus eſt ultrà Germanicus, quanquam fingi ea, ſéque per invidiam parto jam decori abſtrahi intelligeret.* Tacit. lib. 2. Annal.

Tacit. lib. 2. Annal.

Tacit. lib. 13. Annal.

SYMBOLVM XLV.



LEO (figura præſentis Emblematis) apud Ægyptios vigilantiæ fuit Symbolum, quales ſunt, qui in frontiſpiciis & portis templorum collocari ſolent. Atque hinc Alexander Magnus in monetis effingi voluit cum pelle leoninâ in capite, ut ſignificaret non minùs curâ ſe pollere, ac robore: quippe qui (ſi quando parciori ſomno utendum eſſet) dormire cõſueverat, brachio extra lectum porrecto, & globum argenteum manu tenens; ut ſi fòrs arctiùs indormiret, ille in ſubjectam pelvim æneam delapſus, tinnitu ſuo eum mox rurſum excitaret. Nunquam ſanè orbem ſuo ſubjeciſſet imperio, ſi quieti & ſo-

& somno solùm indulgens, rerum omnium curam abs se abdicâsset: neque enim altùm debet stertere, qui multorum regendorum gubernacula suscepit.

Non decet ignavum totâ producere somnum (Homer.)
Nocte virum, sub consilio, sub nomine cujus
Tot populi degunt, cui rerum cura, fidésque
Credita summarum.

Leo igitur, cùm animantium Regem se esse sciat, aut parùm dormit, aut si dormit, nimiùm apertos servat oculos. Non tantum suo confidit imperio, nec de suâ majestate tantoperè securus est, ut necessarium non arbitretur, vigilantem se fingere, etiam dum somnum capit. Opus est equidem, ut sensibus sua quandoque quies concedatur; expedit interim sic opinari de Regibus, quòd semper excubent. Rex somno deditus nec hilum ab aliis differt hominibus. Etiam hanc ipsam passionem subditos suos, ac hostes, quantum potest, celare debet. Dormiat, modò vigilare eum credant alii. Ne sibi tantum de dignitate suâ & potentiâ polliceatur, ut curæ ac solicitudini claudat oculos. Astutia est & dissimulatio in leone, oculis apertis quietem capere, non tamen fallendi studio, sed dissimulandi solùm consopitos sensus; & si quis fortè insidias illi struens deciperetur, existimando vigilem esse, quem dormientem offendere cogitabat, ipse sibi erroris caussa est, non leo: nec indigna hæc præventio magnanimo ejus pectore, uti nec astutia illa, quando caudâ obducit pedum vestigia, ad fallendos venatores. Nulla ars, castrúmve satìs munitum est, nisi solertia excubet. Major Monarcha majori cum curâ frontem suam coronare debet, non candore sincerarum columbarum, sed prudentiâ astutorum serpentium: neque enim aliàs, quàm quando Leo in arenam prodit, feræ cæteræ suas ponunt inimicitias naturales, & depugnare inter se desinunt; quin jam communi concensione conspirant omnes contra illum, armant sese, & tanquam fortiori moliuntur insidias. A nullâ potentiâ plus periculi imminet regno Angliæ, (uti & aliis omnibus Principatibus) quàm ab illâ Batavorum; nam maris libertatem illi adimunt. Nihil magìs perniciosum

Francis, quàm potentia eorundem rebellium Statuum, quæ perfossis aggeribus, quos objecit Hispania, totum Franciæ regnum aquis demergeret, ut prudentissimè observavit Rex Henricus Quartus; & tamen, quæ duo apud ambas illas Coronas plus possunt, quàm suamet ipsarum pericula, odium, inquam, & metus Monarchiæ Hispanicæ, vires illas augent, quas mutatis aliquando & perturbatis temporibus ipsæ meritò adversùm se timere poterunt. Pericula præsentia plus sollicitudinis & curarum adferunt, quàm futura, etsi hæc sæpè majora sint. Timor sensus impedit, nec sinit animum æstimare, quæ longiùs posita sunt. Inanis aliqua diffidentia maximâ etiam ratione Statûs validior est. Arbitrium Coronæ Hispanicæ in Italiâ medicinæ præservativæ instar est adversùs infirmitates, quas patitur libertas Genuæ; idem illud Tusciæ Principatum securum reddit: Imperium spirituale Ecclesiæ augescit, & conservatur potentiâ domûs Austriacæ; ejusdem beneficio securi sunt Veneti à Turcarum tyrannide: quod nescio sanè, an aliqui Consiliarii istorum Principum satis grati agnoscant, aut illud agant semper, quod ad hanc utilitatem eorum propriam magìs conducit. Æmulationes ejusmodi, quæ rationi non parent, sibi ipsæ ruinam accersunt, & exitium. Illi ipsi, qui securiores se fore existimabant, si Ferdinandum Secundum armis exuerent, magno suo malo experti sunt posteà, eodem se indigere milite, cujus exauctorandi illi auctores fuerant. Complures Provinciæ quæ ob rationem statûs Monarchiam Romanam voluerunt evertere, unà cum illius ruinâ libertatem suam perdiderunt.

§. Ne confidat Princeps exteriori venerationi & cultui, quem alii ipsi deferunt: ficta enim tantummodò res est, & longè alia ab eo, quod extrinsecùs apparet. Placere velle, adulatio est; obsequium, metus; veneratio, vis quædam & coactio; & amicitia, necessitas. Omnes callidâ fraude insidias parant sinceræ generositati, quâ alios [a] æstimat. Omnes ad ungues illius attendunt, & prædas numerant. Advigilant omnes, ut ingenio superent, quem viribus nequeunt. Pauci, aut nemo, sincerè cum eo agit: ei enim, qui timetur, non dicitur

[a] *Duces Principum simplices, & ex suâ naturâ alios æstimantes, callidâ fraude decipiunt.* Esth. c. 16. 6.

tur

tur veritas, adeóque potentiæ ſuæ confiſus, ſomnum capere ſecurus non poteſt, artem arte, vires viribus illudat. Generoſum pectus diſſimulanter & cautè prævertat pericula, & reſiſtat fortiter.

§. Tametſi verò præſenti Emblemate permittamus, immò etiam neceſſariam judicemus diſſimulandi artem, ſervatis conditionibus, quas diximus, magìs tamen ea Miniſtris convenit (quando excuſari poteſt) quàm Principibus: in his enim occulta quædam ineſt divinitas, quæ eâ curâ & cautione offenditur. Diſſimulatio plerumque ex metu & ambitione naſci ſolet; neutra autem, ſi notetur, ſatìs Principem decet. Quod ſimulatio cavere debet, caveat ſilentium prudens, & ſolers gravitas. Magìs amatur Princeps, qui cautus & prudens habetur ab omnibus, modò agat cum ſinceritate quâdam regiâ. Nemo eſt, quin artes illas occultas deteſtetur; contrà verò agendi modus naturalis cum ingenuâ quâdam probitate placet omnibus, quemadmodum in Petronio advertit Tacitus, *cujus dicta factáque quantò ſolutiora, & quandam ſui negligentiam præferentia, tantò gratiùs in ſpeciem ſimplicitatis accipiebantur.* Tacit. lib. 16. Annal.



SYMBOLVM XLVI.



REMVS ex parte aquis immerſus, obliquus videtur oculis, & fractus, ídque ex refractione ſpecierum oritur: ita multis in rebus nos fallit opinio. Eâ de cauſsâ Philoſophi Sceptici, ut dicebantur, de omni re dubitabant, nec quicquã pro certo audebant aſſerere. Solers ſanè modeſtia, & diffidentia prudens humani judicii, nec abſque fundamento: ſiquidem ad certam rerum cognitionem binæ requiruntur diſpoſitiones, illius nimirum, qui cognoſcit; & rei, quæ cognoſci debet. Qui cognoſcit, intellectus eſt, qui externis juxtà atque internis utitur ſenſibus, tanquam inſtrumentis ad efformanda phantaſmata. Externi variè immutantur pro majori humorum

morum abundantiâ, aut moderatione. Quas mutationes etjam interni ſubeunt, aut ob eandem cauſſam, aut propter diverſas organorum affectiones. E quo tanta opinionum, judiciorúmque in hominibus naſci ſolet diverſitas, alio aliter res ipſas concipiente, in quibus eadem incertitudo, & variatio cernitur: nam poſitæ hìc aut illic colores ſuos mutant,& formas, aut ob diſtantiam, aut ob vicinitatem, aut quia nulla perfectè ſimplex eſt, aut propter mixtiones naturales, & ſpecies,quæ ſeſe offerunt medias inter ſenſus,& ea quæ ſub ſenſum cadunt: adeóque de iis affirmare non poſſumus, qualia ſint, ſed illud dicere ſolum, videri talia, opinionem ſcilicet formantes, non certam ſcientiam. Majorem incertitudinem Plato in illis reperit, dum perpenderet animo,in nullâ earum ineſſe naturam illam puriſſimam & perfectiſſimam, quæ in Deo eſt; nóſque, dum vitam hanc mortalem vivimus, rei nullius certam cognitionem habere, ſed præſentes ſolùm videre, quæ non niſi reflexæ eſſent, & quædam illarum umbra, atque adeò fieri non poſſe, ut de iis ſcientia comparetur. Non equidem illud contendo, ut Princeps è Scepticorum turbâ ſit: nam qui de omnibus dubitat, nihil certi definit,aut ſtatuit, neque ulla res gubernationi magìs noxia, quàm dubium hærere & ancipitem, quoties decidendum eſt aliquid, & effectui dandum. Illud moneo duntaxat, ut cum prudentiâ quâdam politicâ in opinionibus perſiſtat indifferens, certóque ſibi perſuadeat, facilè ſe in judicio falli poſſe, quod de iis formaverit, aut ex affectu & paſſione propriâ, aut minùs ſincerâ informatione, aut ob blanditias aliorum & aſſentationes, aut quia exoſa illi eſt veritas, quæ potentiæ certos præſcribit limites, legéſque voluntati, aut propter noſtrum apprehendi modum valde incertum, aut denique quia paucæ res ejuſmodi ſunt, quales primâ fronte apparent, præſertim politicæ, cùm ratio Statûs jam ferè nihil aliud ſit, quàm ars quædam alios fallendi, aut ne Princeps fallatur ab aliis. Quare diverſis egent luminibus, & conſiderare eas oportet ſedulò potiùs, quàm obiter intueri, ne Princeps leviter rebus apparentibus & narratiunculis moveatur.

§. Frau-

§. Fraudes iſtæ, & artes politicæ dignoſci nequeunt, niſi ipſa hominis natura probè perſpecta ſit; illius ſiquidem cognitio planè neceſſaria eſt Principi, ut & regere eum ſciat, & ſibi ab eo cavere: etſi enim Principatus hominum ſit inventio, ſi quid tamen illi timendum periculi, ab his ſolis, non aliunde timendum eſt, nec major homini hoſtis, quàm ipſe homo. Non aquila aquilam impetit, nec aſpis aſpidem; at homo homini ſemper molitur perniciem. Ferarum ſpecus abſque cuſtodiâ ſunt, ad cuſtodiendas verò urbes tempore nocturnæ quietis nec terna elementa ſufficiunt: terra ſcilicet aggeſta in mœnia & propugnacula, aqua in foſſas collecta, & ignis concluſus in fiſtulis æneis, & tormentis majoribus. Vt ſecuri ſomnum capiant aliqui, alii vigilent oportet. Quæ inſtrumenta reperta non ſunt ad eripiendam homini vitam? quaſi per ſe ipſa ſatis brevis non ſit, & ſexcentis Naturæ caſibus obnoxia: & licèt in homine, tanquam in ſubjecto ſuo proprio, omnium virtutum pariter, & vitiorum inſint ſemina; illud tamen diſcrimen eſt, quod illæ abſque rore gratiæ cæleſtis & ſupernaturalis naſci & ſuccreſcere nequeant, hæc verò ſuâpte ſponte pullulent, & latiùs ſe diffundant, qui primæ hominum noxæ effectus eſt, ac pœna. Quoniam autem ſemper ferè affectibus noſtris, & paſſionibus duci nos ſinimus, quæ in malum nos propellunt, atque in virtutibus iſthuc periculi non eſt, quod in vitiis; ideò ob oculos ponemus hic Principi brevem aliquam deſcriptionem Naturæ humanæ, quando à Malitiâ ſe patitur abripi.

Eſt igitur homo animantium omniū inconſtantiſſimum: ſibi,& aliis exitioſum. Vnà cum ætate,fortunâ,ſpe commodi, damni metu,& paſſione animum immutat. Nec mare toties vultum variat, ac illius conditio. Boni ſpecie deluditur, & ex amore proprio in errore perſeverat. Vindictam & crudelitatem honori ducit, ac laudi. Affectus ſuos ad longum tempus diſſimulare novit, & tegere. Verbis, riſu & lacrymis celat, quod incluſum gerit in pectore. Religione ſua obvelat conſilia: jurejurando firmat, & occultat mendacia. Metui, & ſpei paret. Favores eum ingratum reddunt, dominatio ſuperbum,

coactio

coactiò abjectum & vilem, lex pavidum. Beneficia inscribit in cerâ, injurias acceptas in marmore, & quas ipse aliis infert, in ære incîdit. Amore regitur, non ex charitate tamen, sed solâ boni specie; ira illi imperat. In afflictâ fortunâ demissus est, & obediens; in prosperiori, arrogans & aliorum contemptor. Quod in se ipso collaudat, aut affectat, id minimè possidet. In amicitiâ sincerum se judicat, & colere eam nescit. Bona propria spernit, & ambit aliena. Quantò pluribus potitur, tantò plura expetit. Ob gratias & incrementa aliena contabescit invidiâ; graviùs nocet amici specie, quàm hostis. In aliis rigorem justitiæ deamat, in se ipso eum experiri non vult.

Hæc humanæ naturæ descriptio generalis est, neque enim vitia omnia in uno insunt homine, sed dispersa in variis. Verùm tametsi quis fortè Principi immunis planè ab iis videatur, non ideò tamen sibi ab illo prudenter cavere intermittat, quia nunquam satìs securum est judicium, quod de conditione & naturâ hominum formari solet. Malitia virtutis larvam induit, ut queat decipere, & optimus quisque à se ipso deficit, aut humanâ imbecillitate, aut ætatum inconstantiâ, aut necessitate & utilitate propriâ, aut specie aliquâ boni privati, vel publici, aut imprudentiâ, aut notitiæ defectu; quo fit, ut non minùs perniciosi sint interdum ipsi etiam boni, quàm mali. In dubio autem magìs prudentiæ consentaneum est, stare à parte periculi, ita ut Princeps sibi dictum putet (non ad offendendum quidem, sed ad cavendum:) quod scribit Ezechiel, *subversores sunt tecum, & cum scorpionibus habitas*; Ezech. 2. 6.
quorum *cauda semper in ictu est, nullóque momento meditari cessant, ne quando desint occasioni.* Tales ferè solent esse aulici: Plin. lib. 11. cap. 25.
plerique enim omnes vota sua & desideria, etiam cum illusione Principis promovere satagunt, aut optimè meritos de gratiâ illius, & favoribus deturbando, suæmet auctoritatis, quâ valent, beneficio. Quoties interjectis inter Principis oculos & Ministri actiones, invidiæ & æmulationis fluctibus, eas pro obliquis habuit, & haud satis fidelibus, cùm rectissimæ essent, & non nisi ad majus illius obsequium susceptæ? Passa est virtus, amisit Princeps fidelem Ministrum, & artibus suis trium-

triumphavit malitia. Quas ut practicè noverit, neque permittat innocentiam vexari injuriis, aliquas magìs usitatas hîc oculis subjiciam.

Reperiuntur aulici nonnulli tam versuti, & subdoli, ut æmulorum suorum defectus excusare videantur, & vel maximè eos accusant. Ita Augustus quondam, *honorâ oratione, quædam de habitu, cultúque & institutis Tiberii jecerat, quæ velut excusando exprobraret.*

Tacit. lib. 1. Annal.

Alii sunt, qui, ut nequitiam suam tegant, & bonitatis specie auctoritatem illi concilient, titulo obligationis, & amicitiæ sermonem ordiuntur à laudibus Ministri illius, quem clandestinè subvertere cogitant, referendo scilicet aliquas, quæ aut exigui momenti sunt, aut Principi haud multum prosunt, atque unà ficto quodam zelo erga illius obsequium, quod omni amicitiæ & necessitudini præferre se dicunt, sensim in apertum proferunt defectus, qui efficere possunt, ut hic talis Minister aut gratiâ Principis excidat, aut dignitatis gradu, quem obtinebat deturbetur. Quòd si illud non fiat ex ambitione & malitiâ, ideò saltem est, ut defectibus iis, quos carpit in amico, fidelitatem suam testatam faciat, *& unde amico infamiam parat, inde gloriam sibi recipiat.* Nec ignorabat fallaces has technas sapientissimus ille Rex Neapolitanus Alphonsus; quare cùm quendam audiret, qui multus erat in laudibus sui hostis, sic ad astantes dixisse fertur: *Notate artificium istius hominis, & videbitis has laudes non aliò spectare, quàm ut majus damnum suo accersant tempore.* Nec aliter accidit, postquam sex mensium spatio istiusmodi commendationibus mentem, animúmque suum omnibus probare conatus fuisset, ut tantò citiùs deinde ei haberetur fides in iis, quæ contra eundem locuturus esset. Quis unquam pulvis tormentarius, actis sub terram cuniculis, incensus fuit à mœnibus longiùs, ubi tamen vim suam exerere debuit? *Pessimum inimicorum genus, laudantes.* Alii ut decipiant cautiùs, palàm laudant, & secretis infamant [a] criminationibus.

Tac. lib. 14. Annal.

[a] *Secretis cum criminationibus infamaverat ignarum, & quo cautiùs deciperetur, palam laudatum.*

Tacit. lib. 1. Histor.

Tacit. in vitâ Agric.

Nec minùs noxium est eorum artificium, qui calumnias sic adornant, atque instituunt, ut cùm sint accusationes, laudes

des tamen esse videantur, quomodo apud Tassum Aletus faciebat:

Gran fabro di calunnie, adorne in modi Tasso can.2.
Novi, che sono accuse, e paion lodi.

Hos Psalmographus indicat, cùm dixit: *Conversi sunt in arcum parvum.* Et Oseas Propheta: *Facti sunt quasi arcus dolosus*, qui in aliam partem collineat, ex aliâ ferit & sauciat. Psal. 77. 57. Os. 7. 16.

Quidam æmulos suos, eorúmque actiones sic laudibus efferunt, ut satìs appareat non loqui eos seriò, & ex animo. Id quod in Tiberio animadversum, qui *multa de virtute Germani memoravit, magìs in speciem urbis adornata, quàm ut penitùs sentire crederetur.* Tacit. lib. 1. Annal.

In aliis commendationes ejuscemodi eò tendunt, ut quem habent inimicum, ad ea evehant munia, quæ deinde exitio illi sint, aut ut submoveatur ab aulâ longiùs, etsi cum majori ipsius fortunâ id fiat; quam inter alias caussam fuisse reor Ruigomesio, cur auctor esset, ut in Provincias Belgicas mitteretur Dux Albanus Ferdinandus, quando Status illi ab obedientiâ Regis desciverant. Ob eundem finem *Mucianus* quoque, *quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in Senatu laudibus cumulatum, secretis promissis oneravit, citeriorem Hispaniam ostentans, discessu Cluvii Rufi vacuam.* Ad quod ut faciliorem viam sterneret, *simul amicis ejus Tribunatus, Præfecturásque largitus est.* Dici vix potest, quàm æmulatio liberalis sit, quando amovendus ex oculis, qui aut gloriæ illius tenebras offundit, aut commodis officit; unda est, quæ natandi imperitum ad fortunæ ripam pertrahit. Interdum etiam laudes eo animo commemorantur, ut suscitentur æmuli, qui laudatum insectentur. Mirus planè nocendi modus per aliena vitia. Tacit. lib. 4. Histor. Ibid.

§. Multi eos, quos ipsi ad suum formârunt ingenium, in officia publica conantur intrudere, eo cum artificio, ut consilium eorum nemo penetrare possit, ideóque ut illud ipsum tantò assequantur faciliùs, defectus quosdam leviores, in ejusmodi officiis commissos ab aliis, primò reprehendunt, mox laudant & deprædicant alios, qui ad ea munera magìs

viderentur idonei, & interdum velut ignotos fovent, uti Pisonem Lacon, ut à Galbâ [a] adoptaretur.

[a] *Sed callidè, ut ignotum fovebat.* Tacit. lib. 1. Hist.

Alii, ut suam celent passionem, in longum jaciunt odia, & sensim illa instillant pectori Principis, ut oppletum effundat se tandem in ejus damnum, cui infensi sunt, & inimici. His artibus Sejanus usus est, ut [b] Tiberii animum abalienaret à Germanico; & videtur eas improbare Spiritus sanctus sub metaphorâ arandi mendacia: *Noli*, inquit, *arare mendacium adversùs fratrem tuum*; quod idem est, ac spargere in animo loliorum semina, ut nascatur deinde, & metatur suo tempore malitiæ [c] fructus.

[b] *Odia in longum jaciens, quæ reconderet, auctáque promeret.* Tacit. l. 1. Ann.

Ecclesi. 7. 13.

[c] *Arastis impietatem, iniquitatē messuistis, comedistis frugem mendacii.* Os. 10. 13.

Pari cum astutiâ solent nonnulli primùm fallere Ministros, quorum auctoritati Princeps plus cæteris tribuit, persuadendo illis quasdam falsitates, quas ipsi deinde imprimant Principi. Ars ista fuit mendaciloqui illius spiritus, qui in visione Michææ [d] Prophetæ spondebat se decepturum Regem Achab, insidendo in labiis omnium Prophetarum ejus, & permisit illud Deus, tanquam efficacissimum fallendi medium.

[d] *Ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarū ejus. Et dixit Dominus, Decipies, & prævalebis: egredere, & fac ita.* 3. Reg. 22. 22.

Aliqui nonnunquam ad eum finem injuriis utuntur, quas fortè accepit Princeps, & vindictam illi suadent, aut quia illam ipsi beneficio potentiæ Principis de hoste suo sumere cogitant, aut quia semotum eum volunt ab illius obsequio, & in diffidentiam adducere. Eodem artificio Ioannes Paciecus Regi Henrico Quarto auctor erat, ut Alphonsum Fonsecam Archipræsulem Hispalensem juberet comprehendi, & eundem posteà secretò monuit, ut suæ securitati adversùs Regem opportunè consuleret.

Mar. hist. Hisp. lib. 23. c. 7.

§. Atque hæ tales artes maximè vigent in aulis, & licèt interdum prodantur in lucem, suos tamen inveniunt Patronos, immò sunt, qui iterum in fraudem induci se sinunt; unde persæpe videmus homines planos & impostores diu in aulis perdurare. Imbecillitas hæc est naturæ nostræ depravatæ, quæ mendacio magìs capitur, quàm veritate. Fortiùs nostros rapit oculos, & in admirationem trahit equus aliquis scitè pictus, ac vivus, cùm tamen ille aliud nihil sit, quàm vivi menda-

mendacium. Ecquid aliud eſt eloquentia tropis & figuris ornata, quàm falſa quædam ſpecies, & dolus, & ſæpè perſuadet nobis ea, quæ nos maximè dedecent. E quibus omnib⁹ liquet quantum ſit periculum, ne inter tot artificia, & relationes varias deerret opinio Principis, niſi ea ſingulari cum diligentiâ expendat, atque examinet, ſuſpendendo tantiſper fidem, donec res ipſas videat non ſolùm, ſed etiam quaſi manibus tenet, eas cumprimis, quæ auditu perceperit: per aures enim ſubintrant aura adulationis, & venti odii, atque invidiæ, & facilè immutant, ac ſuſcitant paſſiones & affectus animi antè, quàm de rei veritate certò conſtare poſſit. Et idcirco valde eſſet conveniens, ut Princeps aures ſcaberet menti & rationi proximas; ſicut eſt illa, quam habet Noctua (ideò fortè etiam Minervæ dedicata) in ſupremo capitis vertice, ubi cellula ſenſuum eſt, quia omnibus his opus eſt, ne nos fallat auditus. Hujus itaque ſingularem curam ac rationem habeat Princeps, nam quando aures ab affectibus liberæ ſunt, & ratio in iis pro tribunali ſedet, bene ad examen vocantur ſingula, cùm omnia ferè, quæ ad gubernationem pertinent, à narrationibus aliorum dependeant. Atque ideò non videtur veroſimile, quod dixit Ariſtoteles de apibus, eas ſcilicet audiendi ſenſu deſtitui: grande enim id eſſet incommodum in animalculo tam provido & politico, cùm duo illi ſenſus, auditus & viſus, inſtrumenta ſint, quibus ſapientia hauritur, & experientia. Ambo neceſſarii ſunt, ne nos aut paſſio, aut natura, aut inclinatio decipiat. Moabitis [e] ab affectu jam occupatis, torrens aquarum, unde ſolares radii repercutiebantur, ſanguis videbatur. Idem populi clamor in auribus bellicoſis Ioſue ululatus pugnę credebatur; in quietis verò & pacificis Moyſis, moduli Symphoniaci ſuaviter [f] canentium. Eam obrem, licèt Deo omnia ſint præſentia, voluit tamen coràm luſtrare oculis vocem, quam audiebat de incolis urbium [g] Sodomæ & Gomorrhæ. Quando igitur Princeps ad res omnes & ſingulas ſic manus, oculos, auréſque admoverit, aut errare non poterit, aut certè culpâ vacabit. Atque ex his omnibus nemini perſpicere non licet, quàm parum idoneum fuerit illud

[e] *Primóque mane ſurgentes, & orto jam ſole ex adverſo aquarum, viderunt Moabitæ econtrà aquas rubras, quaſi ſanguinem, dixeruntque, Sanguis gladii eſt.* 4. Reg. 3. 22.

[f] *Audiens autem Ioſue tumultum populi vociferantis, dixit ad Moyſen, Vlulatus pugnæ auditur in caſtris. Qui reſpondit, Non eſt clamor adhortantiũ ad pugnam, neque vociferatio compellentium ad fugam; ſed vocem cantantium ego audio.* Ex. 32. 17

[g] *Deſcendam, & videbo, utrum clamorẽ qui venit ad me, opere cõpleverint: an non eſt ita, ut ſciam.* Gen. 18. 21.

Thebanorum ſimulacrum, quo Principis dotes ac qualitates volebant exprimere; utpote quod aures haberet quidem, ſed careret oculis; cùm tamen hi non minùs, ac illæ, ſint neceſſarii: aures inquam, ad res cognoſcendas; oculi verò ad comparandam certam fidem; quâ in re magìs fideles ſunt oculi: tantum enim veritas à mendacio abeſt, quantum oculi diſtant ab auribus.

§. Nec minori diligentiâ & attentione opus eſt, ad probanda omnibus conſilia & propoſita media, antequam Princeps iis uti incipiat, de cogendis per provincias pecuniis, de corrigendo imperio, aut negotiis aliis, ad pacem, bellúmve ſpectantibus: ſæpe enim non niſi commoda privata & propria pro fine habent, nec ſemper imaginationi aut expectationi noſtræ reſpondent effectus. Ingenium conſilia approbare ſolet, at experientia ea rejicit. Contemnere omnino, imprudentia eſſet: nam unicum etiam, quod feliciter ſuccedit, aliorum vanitatem compenſat. Non gauderet Hiſpania novi orbis imperio, ſi Reges Catholici non plus fidei habuiſſent Columbo, quàm alii Principes. Credere leviter omnibus, & mox velle, tanquam planè ſecura & certa, in effectum deducere, levitas eſt, aut ſtultitia. Conſideranda priùs conditio perſonæ, quæ ea proponit, quantam nimirum rerum experientiam habeat; quos fines ſpectare poſſit, ſi decipiat; quæ commoda, ſi ritè eveniant; quibus denique mediis, quo tempore hoc aſſequi cogitet. Quam diligentiam quia non adhibuit Nero, cùm referret nonnemo, ingentem in Africâ theſaurum repertum eſſe, graviter deceptus fuit, non auctoris, *non ipſius negotii fide ſatis ſpectatâ, nec miſsis viſoribus, per quos noſceret, an vera aſſererentur.* Multæ res propoſitæ ſub initium videntur magnæ; & poſteà evaneſcunt, ac prorſus fiunt inutiles. Multæ levis ſunt momenti, è quibus inſignia redundant beneficia. Multæ, quas in rebus minoribus experientia comprobavit, in majoribus haudquaquam ſuccedunt. Multę rationi videntur faciles, & reipsâ difficillimæ ſunt. Multæ ſub principiū damnum adferunt, profunt ſub finem; aliæ contrà. Multæ etiam reipsâ cadunt aliter, ac initiò fuerat cogitatum.

Tac. lib.16. Annal.

§. Vul-

5. Vulgus iners, & cœcum veritatem non perſpicit, immò illâ magìs offenditur : nam leviter ſuas antè format opiniones, quàm recta ratio prævertat incommoda, confidendóque rem manibus ſe poſſe tangere, lumen certius ſibi pollicetur à ſucceſſu, qui ignorantium Magiſter eſt, adeóque qui illud hominum genus argumentis à ſuis abducere volet opinionibus, tempus perdet, & operam. Nullum efficacius remedium, quàm curare, ut ſuis ipſimet oculis errores ſuos videant, & tentent manibus. Sic equi formidoloſi ſolent corrigi, calcaribus urgendo & verberibus, ut ulteriùs progrediendo nôſſe diſcant vanitatem umbræ, quâ tantoperè terrebantur. Hoc conſilio uſus eſt Pacuvius, ad componendum populum Capuæ, cùm contra Senatum tumultuari inciperet. Senatores omnes, communicato priùs cum iiſdem conſilio, in aulâ quâdam concludit. Dein populum convocat, eúmque ſic alloquitur : Si Senatores amovere ab officio, aut punire libuerit, nunc tempus eſt opportunum, omnes enim ſub iſtâ clave cuſtodio, & abſque armis; ſed expediet, ut unus tollatur poſt alium, & mox alius in illius locum eligatur : neque enim vel unicum momentum Reſpublica iſthæc ſine capitibus ſubſiſtere poterit. In urnam igitur omnium nomina conjicit, & unum ſorte extrahit : rogat deinde populum, quid illo fieri velint : creſcunt ſuffragia, conclamant omnes, eúmque morti adjudicant. Suadet porrò, alium eligant. Hîc confuſio oritur, & neſciunt, quem proponere debeant. Idem ſecundâ, idem tertiâ vice accidit, ut de electione inter eos convenire non potuerit. Tandem illa ipſa confuſio eos edocuit, melius eſſe, tolerare malum, quod experti eſſent, quàm tentare remedium; & mandant illicò, ut Senatores liberi dimittantur. Furioſa plebs eſt in opinionibus ſuis, & ſæpè (quando inſigne aliquod damnum timeri poteſt, aut periculum) induſtriæ eſt Principis, ſuis propriis habenis eam regere, & pari ignorantiæ paſſu cum eâ progredi. Reduci etiam ad officium poterit populus, ſi illi proponantur ante oculos damna aliorum ſimilium caſuum : *nam plebeja ingenia exemplis magìs, quàm ratione capiuntur.* Macrob.

SYMBOLVM XLVII.



ETIAM in virtutibus periculum eſt: inſint omnes in animo Principis, non eſt tamen neceſſum, ut in perpetuo verſentur exercitio. Vtilitas publica uſum illarum dictare debet, quomodo item, & quando. Exercitæ abſque prudentiâ aut vitia eſſe incipiunt, aut certè non minùs exitioſæ ſunt, ac iſta. In cive privato ipſum ſolum reſpiciunt; in Principe, ipſum & Rempub. Cum utilitate communi omnium, non privatâ unius conſentiant oportet. Scientia civilis certos præſcribit limites virtuti & illius, qui imperat, & ejus, qui paret. In Miniſtro non ſui juris & arbitrii eſt juſtitia, ſemper ad legis normam

normam ſeſe debet dirigere: in Principe, qui illius eſt anima, peculiares habet conſiderationes, quæ univerſum & commune ſpectant imperium. In ſubdito commiſeratio modum excedere nunquam poteſt: in Principe ſæpe eſt noxia. Vt hoc præſenti Emblemate ſubjicerem oculis, à cornicum aucupio iſtud deſumpſi, quâ, Sanazaro & Garcilaſo teſtibus, Paſtores utebantur. Ea erudit Principes, quantâ cum prudentiâ calamitatum & periculorum alienorum ſeſe reddere debeant participes. Cornicem ponebant alis extremis humi alligatam, quæ cùm alias per aërem prætervolare cerneret, ſublatis in cælum clamoribus eas provocabat, ut ad ferendam opem ſeſe demitterent, miſericordiâ motæ.

Cercavanla, i alguna mas piadoſa Garcilaſo.
Del mal ageno de la compañera,
Que del ſuyo aviſada, ò temeroſa.
Llegavaſe mui cerca, i la primera,
Que eſto hazia, pagava ſu inocencia,
Con priſion, ò con muerte laſtimera.

Nam quæ humi fixa hærebat, unguibus prehendebat alteram, ut ſe liberaret; & hæc rurſus aliam, quæ eâdem ducta commiſeratione ad eam juvandam advolabat, ut una propter aliam, atque adeò perirent omnes. In quo etiam novitas caſûs locum habuit: interdum enim ſola curioſitas eſt, aut naturalis inquietudinis motus, quæ miſericordia videtur. In miſeriis & acerbitatibus exterorum Principum non improbo, ad eorum lamenta & voces, commoveri cor & oculos commiſerationis affectu, immò interdum & officia; nolim tamen ad eorundem defenſionem leviter armari manus. Vt quis privatus in alterius gratiam periculum ſubeat, egregium facinus eſt, & laude dignum; at reprehendendum in Principe, ſi ſalutem publicam adducat in diſcrimen pro ſalute alterius Principis, ſine ſufficienti emolumento, & ratione ſtatûs; nec ſatìs ſunt eæ, quas propinqua cognatio ſecum adfert, aut ſingularis fortè amicitia: nam Princeps ad Subditorum utilitatem natus eſt priùs, quàm Conſanguineorum, & Amicorum. Opitulari his poterit, ſed abſque damno & periculo

aliquo graviori. Quando præstitum alteri auxilium tam commune facit periculum, ut ruina unius secum trahat alterius exitium, nulla est obligationis caussa, nec ulla tanta in alios pietas, quæ illam excusare queat. Veruntamen quando commoda aut detrimenta ita nexa sunt inter se, ut utriusque res agi videatur, quia uno pereunte, alteri quoque pereundum esset, caussam suam facit, quisquis auxilio præstò est; éstque major prudentia (ut diximus) periculo sese in alieno Statu opponere, quàm expectare illud in proprio. Quòd si etiam quietis & tranquillitatis publicæ interfuerit, oppresso ferre præsidium, omnino facere id debet Princeps potentior: Iustitia enim inter Principes ad tribunal ordinarium confugere non potest; sed in auctoritate & potentiâ Supremi illud invenit. In tali casu tyrannis quædam erit, otiosè spectare tantùm, & locum dare illi politicæ, quæ alios Principes exerceri exoptat, ut eorum dissensionibus ipsa securior sit, aut eorundem ruinis majorem sibi fabricetur fortunam. Nam supremus ille internarum mentis affectionum judex & arbiter severissimè illas castigare [a] solet.

[a] *Eos, quos ignavia, aut calliditas prava, ut alienis laboribus tuti essent, armis abstinuit, acerbissimas pœnas solvisse.* Sallust.

In istiusmodi casibus magna adhibenda est prudentia, etiam atque etiam ponderando, num aliorum se implicare difficultatibus, è re publicâ futurum sit, ne temerè alienum periculum faciamus nostrum, aut planè in eo nosmetipsos consumamus: nam posteà præsidium mutuum sperare haud licebit. Hispaniæ sic accidit, quæ sortem afflicti imperii miserata, & sanguine suo, & opibus illi tulit suppetias, unde ortum habuêre tot bella & armorum incursiones, quibus Francia deinde Italiam, Provincias Belgicas, Burgundiam, & Hispaniam impetiit, & licèt nunc in hanc Monarchiam tota ferè belli moles incumbat, non omnes tamen in Germaniâ id grati agnoscunt, neque cogitant, suâ causâ id accidisse.

§. Experientia igitur tam in propriis, quàm alienis damnis cautiores reddere nos potest in commiseratione, & promptitudine ferendi auxilia aliis. Quoties nos ipsi perdidimus, atque unà amicum, quia afflictæ illius fortunæ ultrò, nec consideratè satis, remedium adferre voluimus, quem ingratum

gratum pro tanto beneficio posteà experti sumus! Quoties in Principis incurrerunt odium etiam ii, qui noctes, & dies elaborárunt in eo, ut insignia aliqua ei præstarent obsequia! Germanicus à Tiberio adoptatus erat in filium, destinatus ut eidem in imperio succederet, & tam cultui ejus addictus, ut cùm legiones ipsi offerrent Imperium, perinde illud acciperet, *quasi scelere contaminaretur*; cúmque urgeretur instantiùs, *ille moriturum potius, quàm fidem exueret, clamitans, ferrum è latere diripuit, elatúmque deferebat in pectus*: & quò se gerebat in omnibus fideliorem, eò minùs placebat Tiberio. Illa ipsa ejus solertia, quòd pecuniarum largitione Pannonicas legiones composuisset, Tiberii animum habebat [b] sollicitum. Pietatem ejusdem in reliquiis Vari & militum legendis, justísque persolvendis, Imperii ambitionem [c] ille interpretabatur. Misericordia uxoris ipsius Agrippinæ milites vestientis, dominandi videbatur [d] cupiditas, *cuncta Germanici in deterius trahenti*: suboluit odium istud Germanicum, & quòd honoris specie à Germaniæ gloriâ arceretur: quare *quantò summæ spei proprior, tantò ille impensiùs pro Tiberio niti* cœpit; hoc ipsum tamen magìs eum reddebat exosum, donec oppressâ tandem ab onere obligationis gratitudine, *novis Provinciis impositum dolo simul, & casibus objectaret*, ubi Pisone opitulante venenum ei porrexit, suam arbitratus prosperitatem mortem illius, qui columna [e] Imperii ejus fuerat. Nonnulli Principes velut idola sunt, quorum *oculi* (ut advertit Ieremias) *pleni sunt pulvere à pedibus introëuntium*, ad cultum iis exhibendum, nec agnoscunt obsequia; & quod pejus est, nec vinci iis volunt, nec libertatem suam subjectam esse merito, adeóq; variis procurant artificiis, ne eam cuiquam obstrictam habeant. Qui majora exhibuit obsequia, ei nescio quæ non crimina imputant, ut loco speratæ compensationis purgatione delictorum potiùs opus habeat, adeóque in præmio numeret, si à culpâ immunis declaretur. Præ se ferunt insuper, non satisfactum sibi iis obsequiis, quæ tamen ipsi intùs & in animo vehementer probant; eo solùm nomine, ne obligati maneant, aut ea mandatis suis tribuunt. Ex quo fit interdum, ut illud etiam ipsum,

Tacit. lib. 1. Annal.

Tacit. ibid.

[b] *Sed quod largiendis pecuniis, & missione festinatâ favorem militum quæsivisset, bellicá quoq; Germanici gloriá angebatur.* Ibid.

[c] *Quod Tiberio haud probatum.* Ibid.

Tacit. ibid.

[d] *Id Tiberii animũ altiùs penetravit.* Ib.

Tacit. lib. 2. Annal.

[e] *Nam Germanici mortẽ inter prospera ducebat.* Tac. lib. 4. Annal.

Baruc. 6. 16.

ipſum, quod tantoperè cupiebant,& fieri juſſerant, obtinuiſſe eos pœniteat poſteà, immò graviter ſuccenſeant ei, qui ad ea ſuam contulit operam, tanquam ſi auctoritate propriâ id feciſſet. *Cor Regum inſcrutabile*, pelagus profundum, & varium, quod à cauſsâ eâdem efferveſcit hodie, à quâ heri ſummè tranquillum erat. Animi bona, & fortunam, opes & honores nunc recenſent in meritis, nunc injuriæ, & criminis loco [f] habent. Diligentia ſedula facilè illis creat faſtidium. Quin & penes Deum periculoſa fuit illa [g] Ozæ, cùm labanti arcæ ſuos ſubjiceret humeros: nam morte ipsâ factũ hoc luit. Quid? quòd Principes magìs ferè officia neglecta remunerari ſoleant, quàm curata probè & gnaviter; ſicut & plerumque majori eum honore proſequuntur, qui minùs obſequiis ſuis id eſt promeritus. Obligari aliis, ſervitutem autumant, & minùs oneri ducunt ingratitudinem, quàm gratiarum redhibitionem; promptum ſerviendi ſtudium, & liberalitas, quibus Iunius Blæſus erga Vitellium Imperatorem uſus eſt, gratiæ loco odium illi [h] peperêre. Abiit inſignis ille heros Rogerius, Militiæ Magiſter, gente Catalaunus, qui Fadrico Regi Siciliæ fuerat auxilio, evocatus ſub Andronico Imp. ut ejus tueretur Imperium. Et verò egregiè illud præſtitit, cum forti ſuâ Catalaunorum natione, licèt numero exiguâ. Hoſtiles Turcarum incurſiones repreſſerunt, & ecce cùm tantarum victoriarum ipſe ſperat præmium, jubet illum Imperator leviſſimam ob cauſſam ſupplicio affici. Ita ſæpenumerò minima aliqua offenſio, aut irritatio plus poteſt, quàm maxima etiam beneficia: ſiquidem gratitudinis affectu onus ſibi imponi exiſtimat animus; vindictâ verò bilem exonerat. Iſthæc infelicitas eſt in famulatu Principum, ut * *neſciat homo, utrum amore, an odio dignus ſit.* Et ſi ex eo, quod Hiſtoriæ nos docent, & ex damnis, quæ ob promptam ſerviendi voluntatem ſæpe incurrimus, formanda nobis eſſet Politica aliqua, opus foret diſtinguere inter virtutes, ut ſciremus, quomodo uti illis oporteret, abſque noſtro diſpendio, conſiderando quòd etſi omnes exiſtant in nobis, tanquam in ſubjecto ſuo proprio, non tamen omnes intra noſmet operentur: quædam enim exerci-

Prov. 25. 3.

[f] *Nobilitas, opes, omiſſi geſtique honores pro crimine, & ob virtutes certiſſimum exitium.* Tac. lib. 1. Hiſt.

[g] *Extendit Oza manum ad arcam Dei, & tenuit eã: quoniam calcitrabant boves, & declinaverunt eam. Iratúſq; eſt Dominus indignatione contra Ozam, & percuſſit eũ ſuper temeritate: & mortuus eſt ibi juxta arcã Dei.* 2. Reg. 6. 6.

[h] *Lugdumenſis Galliæ Rector, genere illuſtri, largus animo, & par opib⁹, circumdaret Principi miniſteria, comitaretur liberaliter, eo ipſo ingratus, quamvis odiũ Vitellius humilibus blanditiis velaret.* Tacit. lib. 2. Hiſtor.

* Eccleſ. 9. 1.

exercitio suo foràs in apertum prodeunt; aliæ verò intùs, & in solo animo vim suam exerunt. Tales sunt Fortitudo, Patientia, Modestia, Demissio, Religio, & aliæ; è quarum numero aliquæ ita pro nobis sunt solùm, ut ad eas illæ, quæ foràs tendunt, nihil conferant aliud, quàm securitatem pro humanâ societate, & existimationem propter suam præstantiam, uti in Demissione animi, in Modestiâ, & in Benignitate accidit; atque adeò quò Virtutum istarum perfectio fuerit major, eò magìs aliorum nobis conciliabit animos, & plausum merebitur, modò decorum servare noverimus. Aliæ istarum Virtutum, etsi intra nos operentur in casibus propriis, exercitium tamen earum etiam ab actionibus alienis dependere solet, uti Fortitudo, & Magnanimitas. In his nihil est periculi, si eas moderetur prudentia, quæ gratiam, & modum Virtutibus tribuit: nam gravitas nimia & imprudens commodis nostris plerumque officit, dum specie existimationis, & gloriæ nos ipsi perdimus, & interim præmium & plausum ferunt alii, qui in obsequiis præstandis Tempori, Necessitati, & Assentationi magìs servierint.

In illarum Virtutum exercitio, quæ circa alienum bonum versantur, quales sunt Generositas, & Misericordia, semper ferè periculi aliquid est, aut damni: neque enim iis respondere solet præmium Principum, neque favor, & benevolentia mutua Amicorum, eorúmve, qui nobis sanguine conjuncti sunt; immò dum certò confidimus fore, ut Amici nostra æstiment obsequia, & vicissim nostris in periculis vitâ, fortunísque suis nobis auxilio sint, in errorem istum nos inducit obligatio propria, cui ut faciamus satìs, nostri sæpe obliviscimur exitii. Interim si in calamitatem aliquam nos incidere contigerit, subducunt sese illi, & nos destituunt. Ad Iobum cùm omni malorum genere acerbè conflictantem soli tres amici inviserunt, & quidem à Deo [i] moniti, nec opere tamen, & reipsâ eidem venêre subsidio; sed verbis duntaxat, & monitionibus asperis, quibus patientiam ejus egregiè exercebant. Postquam verò Deus eundem iterum respexisset benigniùs, & bonis omnibus denuò cœpisset cumulare, undique ad

[i] *Audientes tres amici Iob omne malum, quod accidisset ei, venerunt, sicut locutus fuerat Dominus ad eos.* Job. 2. 11.

ad eum concurrerunt, non consanguinei solùm, sed ii etiam, qui eum non nisi à facie noverant, & mensæ ejus accubuerunt, ut tantarum prosperitatum participes [k] fierent.

[k] *Venerunt autem ad eum omnes fratres sui, & universæ sorores suæ, & cuncti qui noverant eum priùs, & comederunt cum eo panem in domo ejus.* Job 42. 11.

Error iste sub specie boni, & auxilii mutui, ac obligationis multos in ruinam dedit præcipites, qui cùm beneficia inter alios semináÿsent, non nisi ingratitudinem & odia messuerunt posteà, hostes experiundo, quos amicos antè habuerant, ita ut viverent deinceps, & morerentur infelices. Spiritûs sancti divinum oraculum est: *Fili mi, si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam: illaqueatus es verbis oris tui, & captus propriis sermonibus.* Nósque exhortatur, ut oculos semper apertos habeamus, & caveamus nobis ab amici manibus, quomodo sibi cavet damula, aut avis à manibus [l] Venatoris. *Bene age, & cave tibi*, Castellanum proverbium est, ab experientiâ natum. Non hoc illorum est, qui sibi solùm vivunt, nec Misericordiâ aut Charitate moveri se sinunt, ut malis alienis remedium adferant. Obsurdescunt penitùs, & cœci fiunt ad gemitus aliorum & infaustos casus, omnem fugientes occasionem sese illis immiscendi: quo fit, ut à curis & molestiis immunes sint ac liberi, & si novos sibi non conciliant amicos, servant tamen eos, quos habent. Non inclarescent ex eo, quod in aliorum faciunt gratiam, sed quod facere intermittunt potiùs: nam alii id prudentiæ tribuent. Præterquam quòd communiter pluris æstimare soleamus eum, qui nostra non eget operâ, nósque despiciens, suâ ipsius sorte contentus vivit. Vnde perspectis ordinariis hominum moribus, consultius fortè videri posset, calamitates aliorum otiosè spectare solùm, & dissimulare, ad utilitatem propriam animum semper reflectendo, nec illam periculis & casibus alienis commiscere. Verùm isthæc Politica contraria esset obligationi Christianæ, humanæ charitati, & aliis pluribus honestissimis virtutibus, quæ propiùs nos ad Deum faciunt accedere. Ista, inquam, Politica omnem dissolveret civilem societatem, quæ in eo posita est, ut quisque & sibi vivat, & aliis. Virtus exterioribus signis & testimoniis non indiget, *sibimet pulcherrima merces.* Quin tantò

Prov. 6. 1.

[l] *Eruere quasi damula de manu, & quasi avis de insidiis aucupis.* Prov. 6. 5.

Sil. lib. 13.

tantò ampliùs ejus perfectio enitescit,& gloria,quantò minùs ei rependitur mutuum : nam bene facere ob solam spem retributionis,avaritiæ quædam species est;& si illa obtineri non possit,gravi dolore conficitur animus. Illud ergo stimulo nobis sit, quod nobis ipsis debemus, uti & exemplum Dei infinitè boni, qui sua semper dispertit beneficia, in eos etiam, qui minùs gratos se exhibent. Prudentiæ tamen est tempori advertere, ubi & quando benevolentia reciproca sperari non potest: infelix enim est, qui postquam grandes fecit sumptus, & difficultatibus ac periculis alienis sese objectavit, parem præstolatur gratiam,& non nisi ingratitudinem reportat. Qui naturam, & mores hominum ordinarios noverit, ei id minimè mirum videbitur aut insolens, cúmque antè illud præviderit, adversùs hunc ictum muniet animum, ne fraudi sibi ea res esse possit.

§. Nunc illud etiam diligenter considerandum, num è re amici sit,nec ne,si ejus defensionem velimus suscipere: interdum enim plus officimus hâc nostrâ opitulandi promptitudine,quia aut importuna est, aut imprudens, dum placere aliis cupimus, & officiosi videri,quâ re illos juxtà ac nos perdimus. Hoc placendi studium suo plerunque auctori noxium compescuit Thraseas(etsi in suum id est favorem) in Rustico Aruleno,*ne vana,& reo non profutura,intercessori exitiosa inciperet.* Tac. lib. 16. Annal.

§. Nec minùs imprudens, & periculosus est zelus boni publici,& rerum à Principe bene agendarum,tum præsertim, cùm nec ex officii obligatione, nec certâ spe remedii, non rogati immiscemus nos ejus negotiis ac commodis, cum evidenti nostro periculo. Non ego illud nunc volo, ut damni alieni otiosi spectatores simus, neque ut silentium nostrum, aut quies tyrannidi, & tempori turpiter serviat; sed ne imprudenter nosmetipsi perdamus, & ut Lucii Pisonis insistamus vestigia, qui temporibus difficillimis, & maximè calamitosis semetipsum tantâ prudentiâ conservavit, *ut nullius servilis sententiæ sponte autor, & quoties necessitas ingrueret, sapienter ea moderaretur.* Tacit. lib. 6. Annal. Sæpè in antecessum consilia damus de iis, quæ ad nos non pertinent, persuasi in illis remedium

malorum publicorum consistere; neque advertimus tamen, nos facillimè decipi amore proprio nostrarum opinionum, absque notitiâ particulari earum rationum, quibus ducuntur Principes, quæve in ipso facto occurrunt. Nihil magìs periculosum, quàm aliis velle consilia dare. Etiam qui ex officio tenetur, vitare illud debet, si non rogetur: consilia enim ex eventu æstimari solent, qui pendet à casibus futuris, quos prudentia prævertere non potest, & quod succedit malè, Consiliario tribuitur; non illud verò, quod feliciter evenit.



SYM-

SYMBOLVM XLVIII.



QVAM ab armis inſtructi ſunt Principes adversùs externos hoſtes! quàm inermes adversùs domeſticos! Inter ipſos ſatellitum enſes eos comitantur, nec advertunt tamen. Iſti adulatores ſunt,& aſſentatores : nec minus periculi eſt ab eorum blanditiis, quàm ab armis hoſtium. Plures ſanè Principes adulatio , quàm ipſa vis in ruinam impulit. Quam regiam purpuram non arrodit iſta tinea ? ecquod ſceptrum teredo illa non exedit ? In altiſſimam etiam cedrum ſeſe inſinuat,& corroſâ ſenſim ejus medullâ,eam denique humi ſternit. Damnum eſt, quod non niſi ipsâ ruinâ ſeſe prodit. Priùs

effectus illius incurrit in oculos, quàm ejusdem caussa. Ementitus bombyx, qui deaurata Palatiorum laquearia incolit. Stellioni stellis variis per dorsum distincto, & venato pectore eam Emblema præsens comparat. Sub stellato zeli pallio, quo perniciosos suos fines contegit, se exhibet [a] Principi. Illud sciat inprimis, non omnem lucem Naturæ optimæ esse indicem: nam & in sacrâ Scripturâ lepræ ea [b] signum est. Et ligna putrida lumen aliquod sub noctem solent fundere. E perniciosâ mente aliquæ boni stricturæ emicant. Interdum intra ipsa severitatis viscera, quæ libertatis est amica, & contraria Principi, serviliter sese abdit ostentatio. Valerius Messalla sic fecit, quando auctor fuit, ut quot annis obedientiæ sacramentum innovaretur Tiberio; rogatúsque cujus jussu ista proponeret: *sponte dixisse, Respondit, neque in iis quæ ad Rempublicam pertinerent, consilio nisi suo usurum, vel cum periculo offensionis, quæ sola species adulandi supererat.* Huic non longè absimilis fuit adulatio illa Ateii, quando accusato Lucio Ennio, quòd argenteam Tiberii statuam destruxisset, ut varia supellectilia inde effingeret, nolentéque ipso Tiberio accusationem admittere, palàm sese illi opposuit, dicens: *non debere eripi Patribus vim statuendi; neque tantum maleficium impune habendum. Sanè lentiùs in suo dolore esset; Reipublicæ injurias ne largiretur.*

[a] *Væ qui dicitis malum bonum, & bonũ malum: ponentes tenebras lucem, & lucẽ tenebras.* Is. 5. 20.

[b] *Aut quasi lucens quippiam, id est plaga lepræ.* Levit. 13. 2.

Tacit. lib. 1. Annal.

Tacit. lib. 3. Annal.

§. Stellio pellem mutat in annos singulos: cum tempore consilia sua adulatio, quoties nimirum Princeps voluntatis suæ affectum variat. Regi Alphonso Decimo Ministri ejus primùm auctores fuerant, ut Reginam Violantem ob infœcunditatem abs se dimitteret, matrimonium initum caussati, quod posteà iidem mutatis sententiis ratum habuêre, suaserúntque Regi, ut eandem ad thori societatem revocaret.

Mar. Hist. Hisp. lib. 23. c. 9.

§. Nullum animal magis fraudulentum, quàm stellio; unde & Iurisperiti omne delictum ex fraude crimen stellionatûs appellant. Ecquis majoribus utitur dolis, ac assentator, qui nunquam non voluntati ponit laqueos, nobilissimæ hominis facultati, támque principali, ut sine illâ sensus omnes sub jugo servitutis sint?

§. Non

§. Non enecat eum Stellio, quem inficit, ſed torpore ſolùm omnia ejus membra corripit, eúmque à ſeipſo quodammodo avocat, varios in eo affectus excitando. Adulatori hoc proprium eſt, qui variâ boni ſpecie faſcinat oculos, & decipit aures Principis, aut eum quaſi extra ſe abripit, ut rerum veritatem diſpicere nequeat. Stellio tam hominibus infenſus eſt, ut cùm pellem exuit, eam ipſe devoret, ne cuiquam contra comitialem morbum uſui & remedio ſit. Adulator ferre non ſuſtinet, ut Princeps ab erroribus ſuis convaleſcat: erroris enim agnitio filia eſt veritatis; hæc verò aſſentationi inimica. Adulatio proſperitatibus Principis invidet, eúmque execratur, & odio habet, tanquam qui potentiâ ſuâ & neceſſitate quâdam iſtud adulationis, diſſimulationíſque imponat jugum, & cogat quodammodo aliud clauſum gerere in pectore, aliud ore proloqui.

§. Singulari prudentiâ opus eſt in Principe, ut adulationem ſciat diſcernere: ea namque in laudibus conſiſtit, quas Princeps audiet interdum ab iis etiam, qui ab aſſentandi vitio quàm longiſſimè abſunt. Illud diſcrimen eſt, quòd adulator promiſcuè honeſta atque inhoneſta, proba ac improba laudare ſoleat; ii alii verò id ſolùm, quod rectum ac bonum eſt. Si ergo viderit Princeps, ea ſibi adulatoriè tribui, quæ aut aliis debentur, aut caſu [c] evenerunt: laudari res leves, quæ laudem non merentur: ea, quæ voluptati ſunt potiùs, quam honori: ea quæ à negotiorum moleſtiis ſevocant Principis animum: ea, quæ magìs commoda ejus propria ſpectant, quàm bonum publicum; & tamen ſic laudantem, non ſeipſum ritè moderari: non triſtitiâ affici, nec commonere Principem, ſi quid indecens, & perſonâ ſuâ ac majeſtate indignum eum committere viderit: immò errores ejus, ac vitia excuſare: magìs deinde ſuæ propriæ ſtudere fortunæ, quàm obſequio Principis: omnem illius diſſimulare offenſionem, & faſtidium, ut individuus comes lateri ſemper hæreat: non adjungere ſeſe ad viros ſeveros, & boni publici amantes: laudare eos, quos judicat erga ſe gratos fore, dum eos è Principis gratiâ exturbare non poteſt: poſtquam verò de hâc ſecurus fuerit,

c Popule meus, qui te beatum dicunt, ipſi te decipiunt, & viam greſſuum tuorum diſſipant. Iſa. 3. 12.

rit, & Principem in ſuâ habuerit poteſtate, elaborare, ut aliorum ſibi conciliet animos, omnes meliores ſucceſſus ſibi tribuendo, & incuſando Principem, quòd conſiliis ſuis noluerit obſequi: jactare item majoris auctoritatis comparandæ cauſsâ apud extraneos, ſe errata ejus reprehendiſſe, cùm interim in ſecreto ea excuſet, laudet & probet; facilè hunc talem non niſi adulatorem eſſe licebit agnoſcere, qui fugiendus Principi haud ſecus, ac peſtilentiſſimum venenum, & ſincero iſti amori, qui ei debetur à ſubditis omnino [d] contrarium.

[d] *Blanditiæ peßimum veri effectûs venenum; ſua cuique utilitas.* Tacit. lib. 1. Hiſtor.

Verùm tametſi hæc indicia ſatìs ſint manifeſta, ſolet tamen amor proprius tam eſſe cœcus, ut adulationem haud agnoſcat; ſed capi ſe ſinat ſuis laudibus, quæ neſcio quàm ſuavem in ſenſus exercent tyrannidem, adeò ut nulla tam ſit enormis, quam Principes non credant ſuis deberi meritis. Accidit hoc interdum ex remiſsâ quâdam & ſegni bonitate, quæ aſſentationis damna non ſatìs expendens eam tolerat; quin immò ſubmiſſionem interpretatur, & affectum optimum. Quo in genere peccârunt Rex Galæciæ Ferdinandus, ſuis omnibus inviſus, quòd aſſentatoribus nimis faciles aures daret; & Rex Alphonſus Nonus, qui eandem ob cauſſam virtutum ſuarum, & præclarè factorum gloriam haud parum obſcuravit. Advertant igitur Principes, ſe fortè ab amore proprio, aut innatâ bonitate ſic decipi, ut datis etiam ſufficientibus indiciis, adulationem agnoſcere nequeant: atque adeò, ut in notitiam illius veniant, ſeſéque ab eâ liberent, hiſtorias ſuaſerim evolvant, & obſervent in Anteceſſoribus ſuis, aliíſque artificia iſta & fraudes, quibus circumventi fuerunt ab adulatoribus, damna, quæ incurrerunt; & conſiderent deinde, num eodem modo ſecum quoque nunc agatur. Vnicâ ſolâ vice, cùm Aſſuerus Rex noctem inſomnis traduceret, juberétque annales ſuorum temporum ſibi prælegi, mox illi aperuerunt, quod nemo aliorum fuiſſet auſus, intellexítque technas & tyrannides amici ſui Amani, quem unicè ferebat in oculis, & præſtita à Mardochæo fidelitatis obſequia: illas quidem per adulationem hactenus occultatas; hæc verò per malitiam

Mar. Hiſt. Hiſp. lib. 12. c. 15.

Eſth. c. 6.

tiam pressa silentio: tunc autem re compertâ unum supplicio jussit affici, alterum præmio. Attamen in hâc ipsâ etiam lectione attendant oportet, ne fòrs adulatio larvam induat, legant ipsimet historias: fieri enim posset, ut si legeret alius, silens præteriret eos casus, qui erudire deberent Principem, aut clausulas quasdam & verba immutaret. O infelicem Majestatis sortem, quæ nec secura esse potest de veritate librorum, qui tamen amici hominum habendi sunt fidelissimi.

§. Iam illud etiam curet Princeps, ut si qui contra eum libelli infames eduntur in lucem, ad suas manus perveniant: etsi enim illos dictet malitia, veritatem tamen scribunt, & reperiet in iis, quæ aulici solent silentio premere, evadétque prudentior suâ propriâ infamiâ. Videns aliquando Tiberius, quàm in eo fuerit deceptus, quòd Sejani malitiam cum tempore penetrare non potuerit, *quæ ab hæredibus occultata*, publicè *recitari jussit: patientiam libertatis alienæ ostentans, & contemptor suæ infamiæ; an scelerum Sejani diu nescius, mox quoquo modo dicta vulgari malebat, veritatísque, cui adulatio officit, per probra saltem gnarus fieri.* Tacit. lib. 6. Annal.

§. Non semper actiones suas contempletur Princeps in speculo eorum, quos circa se habet; alios extraneos potiùs consulat viros zelosos & severos, & attendat, num una eadémque omnium sit approbatio: nam assentationis specula ob varias & inconstantes formas nunquam species offerunt oculis, quales ipsæ sunt in se, sed quales esse optaret Princeps; & *melius est à sapiente corripi, quàm stultorum adulatione decipi.* Ad eum finem necessarium est, ut nunc hos, nunc illos interroget, & verecundiâ omni, ac metu liberet, ponendo eis ob oculos obligationem, quâ veritatem eloqui teneantur. Etiam Samuel liberè edicere ausus non fuit coram [c] Heli sacerdote, quæ Deus ipsi præceperat, donec ipse fuisset [f] sciscitatus. Eccli. 7. 6.

§. Consideret se porrò Princeps etiam in vulgi speculo, in quo ne minima inest macula, quæ non confestim appareat; nescit enim dissimulare multitudo. Ludovicus Quartus Franciæ Rex ementito habitu vulgari plebeculæ sese commiscebat, ut audiret, quæ de suis actionibus & guber-

[c] *Et Samuel timebat indicare visionem Heli.* 1. Reg. 3. 15.

[f] *Et interrogavit eum: Quis est sermo, quem locutus est Dominus ad te?* Ibid. v. 17.

nandi ratione illi dicerent. In compita publica prodeundum est, ut veritatem invenias. Rem unicam palatio suo deesse querebatur Ludovicus XI. Franciæ Rex, veritatem nimirum. Nimis modesta ea est, nec apta ad mores aulicos; quin has ipsas aulas refugit, ne confundatur in præsentiâ regiâ. Eâ de caussâ Rex Saul Pythonissam consulturus mutavit habitum, ut tantò sibi responderet liberiùs, atque adeò ille ipse quæstionem ei proposuit, nec alterius fidei rem istam committere [g] voluit. Idem Ieroboamus quoque observavit, quando uxorem suam ablegans ad Prophetam Ahiam, ut intelligeret de infirmitate filii, eidem præcepit vestimenta commutare, ne si forsan eam agnosceret, aut non responderet, aut veritatem non [h] diceret. Cùm ea igitur intra privata Principum conclavia reperiri non possit, industriâ opus est, ad eam alibi indagandam. *Gloria Regum, investigare sermonem.* Rex Philippus Secundus famulo utebatur sibi in paucis charo, per quem rescisceret omnia, quæcunque de se intra & extra palatium alii loquerentur. Illud tamen observandum, populi sermones, qui Principe absente fiunt, licèt è vero sint, si tamen ad aures ejus perferantur, vanos fore, & adulatorios; immò in caussâ cur cœco quodam modo vitiorum suorum sequatur impetum, ex communi illo applausu sibi persuadendo actiones suas probari ab omnibus. Nullius gubernatio magìs tyrannica unquam fuit, quàm Tiberii; nullus Principi familiarior majori in odio, quam Sejanus; & tamen cùm Capreis essent, *crebris precibus efflagitabat* Senatus, *visendi sui copiam facerent.* Neronem sic miserè decipiebant populi adulationes, ut planè crederet, eum absentiam suam ab urbe Româ ferre non posse; imaginabatur sibi nimirum *vidisse civium mœstos vultus, audire secretas querimonias, quòd tantum aditurus esset iter, cujus ne modicos quidem egressus tolerarent, sueti adversùm fortuita aspectu Principis refoveri;* qui aliàs tam invisus erat, ut *Senatus, & primores in incerto essent, procul, an coràm atrocior haberetur.*

[g] *Mutavit ergo habitum suum, vestitúsque est aliis vestimentis, & abiit ipse.* 1. Reg. 28. 8.

[h] *Dixítque Ierobam uxori suæ: Surge, & commuta habitum, ne cognoscaris, quòd sis uxor Ieroboam.* 3. Reg. 14. 2.

Prov. 25. 2.

Tacit. lib. 4. Annal.

Tac. lib. 15. Annal.

Ibid.

§. Essent prætereà & alia media ad ignoscendam adulationem; sed pauci Principes iis uti cupiunt, qui affectibus

eorum

eorum, & appetitui naturali sese illa accommodat. Ita videmus in monetarum adulteratores animadverti acerbiùs, quàm in assentatores, tametsi hi magìs noceant: nam illi quidem monetarum leges violant; hi verò eas, quæ vitia prohibent, faciúntque ut virtutis speciem induant, Grande illud damnum est, quod nunquam non culpatur, & semper tamen viget in aulis Principum, ubi minimè secura est Veritas, præsertim *apud aures superbas & offensioni proniores*. Ipsâ morte luit Bernardus Cabrera, quòd Petrum IV. Regem Aragonium de rebus quibusdam amicè monuisset, non obstantibus tot eximiis obsequiis, quæ præstiterat, aut quòd Regem ipse moderator optimis moribus informâsset. Qui alium monet, & instruit, actiones ejusdem videtur incusare, & judicio ac probitate se præferre alteri, quam eminentiam Principes ferre non sustinent: existimant enim non sat honoris sibi deferri ab eo, qui tam apertè iis loquitur. Animo sincero, & candido Regi Petro Crudeli referebat Guterrius Fernandesius Toletanus, quid ipse de ejusdem gubernatione sentiret, hortabatúrque, ut rigorem suum nimium moderaretur: quam monitionem præmio etiam dignam pro tanto delicto Rex habuit, ut ob libertatem istam capite illum plecti jusserit. Eum ut judicem veretur Princeps, qui actiones ejus observat, nec æquis intueri potest oculis, cui illæ probatæ non sunt: *Nam suadere Principi, quod oporteat, multi laboris & periculi*; non illud, quod ipse ultrò appetit. Quæ caussa est, cur timidior sit veritas, & adulatio audaciores sumat animos. Si quis tamen Princeps tam foret generosus, ut capi assentatione indecorum duceret, & contemptum arbitraretur, si fictis ad speciem laudibus eum conentur decipere alii, malíntque cum ejus fortunâ, quàm personâ [i] loqui; facilè illud adulatorum genus arcebit, armando sese contra illos severitate: nemo enim talia audebit in Principem gravem ac serium, qui rerum veritatem intelligentiâ comprehendit, & honores vanos contemnere didicit. Tiberius eâdem vultûs constantiâ & libertatem Pisonis accepit, & Galli [k] adulationem. Et tametsi dissimularet, *intellexit* tamen ista verborum lenocinia,

Tacit. lib.4. Annal.

Mar. hist. Hisp. l.17. c.7.

Mar. Hist. Hisp lib.17. c. 4.

Tac. lib. 1. Histor.

[i] *Etiam ego, ac tu simplicissimè inter nos hodie loquimur; cæteri libentiùs cum fortunâ nostrâ, quàm nobiscū.* Tacit. lib.1. Hist.

[k] *Audiente hæc Tiberio, ac silente.* Tac. lib.2. Annal.

Tacit. lib. 3. Annal.

nia, ſicut & illa Ateii Capitonis, *ut erant magìs, quàm ut dicebantur.* Remuneretur porrò Princeps præmiis publicis eos, qui ingenuè veritatem proloqui auſi fuerint. Fecit illud Cliſthenes Siciliæ Tyrannus, qui cuidam ſuo Conſiliario ſtatuam erexit, quòd ſibi, ne triumpharet, liberè contradixiſſet; quâ re mirè univerſum ſibi devinxit populum, aliiſque ſuis Conſiliariis addidit animos, ut liberiùs, quicquid ſentirent, poſthac edicerent. Rex Alphonſus Duodecimus de re magni momenti aliquando conſulturus, manu dextrâ ſtrictum enſem, lævâ ſceptrum tenens, ſic præſentes allocutus eſt: *Agite, dicite omnes liberè, quæ mens ſit veſtra, atque ſententia, & conſulite in medium, quæcunque ad majorem gladii hujus gloriam, & ſceptri incrementum fuerint. Rarâ temporum felicitate, ubi ſentire, quæ velis, & quæ ſentias, dicere licet.* Adulationis turpitudinem ſatìs agnoſcunt omnes; ſed & omnes veritatis damna perſpecta habent, vidéntque majus ab hâc, quàm ab illâ ſibi eſſe periculum. Quis non cum omni ſinceritate & zelo loqueretur Principibus, ſi hos contingeret Ioanni II. Luſitaniæ Regi eſſe ſimiles; qui cuidam, neſcio quam dignitatem petenti, fertur reſpondiſſe, ſe quidem eam jam pridem alteri fideli Miniſtro ſuo deſtinâſſe, qui nunquam ea ſibi loqueretur, quæ aures ſolùm demulcerent, ſed quæ ad majus ſuum obſequium, & Regni utilitatem facerent. Verùm nonniſi in pauculis generoſam iſtam ſinceritatem inveneris; omnes ferè Regis Achabi mores imitantur, qui cùm Prophetas vocâſſet in conſilium, Michæam excluſum voluit, quem eo nomine inviſum habebat, quòd mala ſemper, nunquam boni aliquid ſibi [1] vaticinaretur. Hæc cauſſa eſt, cur multi Miniſtri ſæpè non leve periculum adeant, ſi zelo aliquo ducti per ſolam etiam conjecturam loqui velint de damnis imminentibus, ut opportuno remedio illis tempeſtivè occurratur: ita enim ferè comparati ſunt Principes, ut prorſus ignorare ea malint, quàm anticipatò metuere. Aptiſſimas habent aures ad concentum Muſicum; diſſonas verò impendentium calamitatum voces ferre non ſuſtinent. Vnde porrò fit, ut concionatores, & conſcientiarum ſuarum arbitros eligant, qui prædicent

Mar. Hiſt. Hiſp.

Tacit. lib. 1. Hiſt.

Mar. Hiſt. Hiſp.

[1] *Sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, ſed malũ.* 3. Reg. 22. 8.

cent & dicant ſolùm, quæ ipſi [m] volunt, non quod Deus inſpirat, uti Propheta Michæas [n] faciebat. Quid mirum igitur, ſi abſque veritatis luce aberrent à viâ, & peſſum eant?

[m] Ad ſua deſideria coacervabunt ſibi magiſtros. 2. Tim. 4. 3.

[n] Quodcunque dixerit mihi Deus meus, hoc loquar. 2. Paral. 18. 13.

§. Si à prudentiâ inſtructi eſſent, qui veritatem loqui volunt Principi, haud dubiè pluris illam faceret, quàm inanes aſſentatiunculas; at perpauci tempeſtivè uti eâ nôrunt cum ſuavitate, atque eo modo, ac decet. Omnes ferè in dicendo liberiores, aſperi ſimul ſunt, & communiter offendit Principem vultus nimis ſerius, & armatus à veritate: *quædam enim virtutes odio ſunt, ſeveritas obſtinata, invictus adversùs gratiam animus.* Nempe Principes contemni ſe putent, ſi contemnantur artes, quibus eorum favor & bona gratia parari ſolet: exiſtimant enim, qui iſti rei non ſtudet, nec ſubditum ſe agnoſcere, nec Principum operâ indigere. Qui Superior eſt, phlebotomo, aut novaculâ veritatis utitur, ad curandum Inferiorem; hic verò ſolo cauterio, quod abſque dolore quaſi enecat & exedit, quod in Superiore vitioſum eſt. Offendere veritatibus, quæ nec tempus, nec modum ſervant, malitia potiùs eſt, quàm zelus; audacia magìs, quàm admonitio. Quid? quòd etiam Deus, quæ dicenda ſunt, ſingulari cum prudentiâ & moderatione Principibus manifeſtet: nam etſi per Ioſephum & Danielem quædam de calamitatibus futuris Pharaoni & Nabuchodonoſori denuntiare potuiſſet; per quietem tamen id facere maluit, dum ſenſus ſopiti eſſent, & Majeſtas quaſi ſepulta [o] ſomno, nec clarè tunc quidem, ſed per figuras & hieroglyphica, ut certum interpretationis tempus intercurreret, ad cavendum terrorem nimium, & conſternationem ſubitam, uti & periculum Miniſtrorum, ſi non rogati hæc talia jis [p] indicâſſent. Satìs ſit Miniſtro, ſi Princeps in notitiam eorum deveniat, & ſi ſolis ſignis id poſſit efficere, verbis ad eam rem ne utatur. Reperiuntur tamen nonnulli adeò imprudentes, & ſiniſtræ intentionis, ut veritatem nudè eloqui, & malorum nuntiorum auctores eſſe & bajuli, nil vereantur. Diſcant hi ex iis, quæ Regi Balthaſari quondam evenêre;

Tacit. lib. 15. Annal.

[o] Evigilans, rurſus ſopore depreſſus, vidi ſomnium. Gen. 41. 22.

Somnium vidi, quod perterruit me: & cogitationes meæ in ſtrato meo, & viſiones capitis mei conturbaverunt me. Dan. 4. 2.

[p] Cui ille ait: Vidi ſomnia, nec eſt qui ediſſerat: quæ audivi te ſapientiſſimè conjicere. Gen. 41. 15.

nêre; cui manus illa, quæ capitalem mortis sententiam ei in supremo pariete exhibebat, non totam sese spectandam dedit, sed solos digitos; immò nec digitos, sed extremos eorum articulos duntaxat: ita ut nequaquam appareret, à quo regerentur; nec lucente sole, sed sub noctem, scribentes decretoriam illam sententiam ad candelabri lucem, & in pariete [q] dubio, ejusmodi literis, ut non nisi interjecto temporis spatio legi posset & intelligi.

[q] *Apparuerunt digiti, quasi manus hominis scribentis contra candelabrum in superficie parietis aulæ regiæ: & Rex aspiciebat articulos manus scribentis.* Dan. 5. 5.

Dummodo ergo intentio bona sit, & prudentiam habeat comitem, facile erit medio & securo incedere itinere inter adulationis servitutem, & contumaciam veritatis. Omnes enim hæ dici possunt, si quis rectè eas dicere noverit, emendationem solùm præ oculis habendo: quomodo *moderatione, prudentiâque Agricolæ* iracundus Domitiani animus *leniebatur, quia non contumaciâ, neque inani jactatione libertatis famam fatúmque provocabat.* Qui cum obsequio & modestiâ generositatem & industriam miscuerit, etiam inter Principes malos securos degere [r] poterit, & gloriosus præ iis, qui nimiâ famæ cupiditate stultè semetipsi prodiderunt, absque ullo Reipublicæ emolumento. Isthâc consideratione moderatus est *pleraque* Marcus Lepidus, *& ab sævis adulationibus aliorum in melius flexit: neque tamen temperamenti egebat; cùm æquabili auctoritate, & gratiâ apud Tiberium viguerit.* Exiit senatu *Thrasea Pætus silentio, vel brevi assensu priores adulationes transmittere solitus*, cùm in Tiberii gratiam decerneretur, *dies Natalis Agrippinæ inter nefastos esset.* Quid effecit tamen? nocuit Senatui, *sibi caussam periculi fecit, cæteris libertatis initium non præbuit.*

Tacit. in vitâ Agric.

[r] *Posse etiam sub malis Principibus magnos viros esse.* Tacit. in vitâ Agric.

Tacit. lib. 4. Annal.

Tac. lib. 14. Annal.

§. In illis plus periculi habet veritas, qui dum adulatores esse fugiunt; liberi tamen videri volunt, & ingeniosi, adeóque * *acerbis facetiis* facta & vitia Principum perstringunt, *quarum apud Præpotentes in longum memoria est*, maximè si ex vero sint; uti Neroni cum Vestino accidit, quem jussit interfici, quòd scelera sua ejus libertati odio [s] essent. Veritatem propalare, ut mala gubernandi ratio publicetur potiùs, quàm corrigatur, libertas quædam est, quæ admonitio

* Tac. lib. 5. Annal.

[s] *Sæpè asperis facetiis illusus, quæ ubi multum ex vero traxêre, acrem sui memoriam relinquunt.* Tac. lib. 15. Annal.

nitio videtur, & est obtrectatio; zelus videtur, & malitia est. Nec minùs pestilentem hanc judico, quàm ipsam assentationem: nam si *adulationi fœdum crimen servitutis, malignitati falsa species libertatis inest.* Hinc prudentiores Principes tam libertatem, quàm nimias blanditias metuunt: neutrum quippe periculo vacat, atque adeò utrumque extremum fugiendum, uti Tiberii temporibus accidebat, *quando angusta & lubrica oratio sub Principe, qui libertatem metuebat, adulationem oderat.* Illud tamen certum, aliquid dandum adulationi, ut veritati locus sit. In nullâ omnino re blandiri, est accusare omnia, & in gubernatione *corruptis moribus, perinde anceps, si nulla, & ubi nimia est ostentatio.* Desperata omnino foret Respublica, & sine omni remedio, Princeps crudelis evaderet, si nec veritas, nec adulatio quicquam in eum auderent. Aspidi esset similis, si aures obturaret ad illius blanditias, qui eum cum prudenti moderatione ad honestiora vellet [t] impellere. Cum his talibus comminatus est Deus per Ieremiam Prophetam Populo Hierosolomitano: *Ego mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio: & mordebunt vos.* Ferox animus est, qui ad suavem & modestam aliquam adulationem passiones suas non deponit, & consilia saniora unà cum illâ suaviter proposita respuit. Quia enim amarior solet esse veritas, opus est labra calicis dulcedine aliquâ illinere, ut Principes avidiùs eam hauriant. Audire eas nolunt, si siccæ sint, quin immò iis auditis pejores fiunt. Tiberius *Cæsar objectam sibi adversùs reos inclementiam eò pervicaciùs amplexus fuit.* Expedit interdum commendare in iis egregia quædam facinora, tanquam si ea patrâssent, ut ad ea patranda incitentur; aut in laudandâ fortitudine & virtute modum aliquantulùm excedere, ut tantò ampliùs in iis crescant: his enim blanditiis magìs ad honestiora inflammatur animus, quàm assentatione. Nec alio modo, referente Tacito, Senatus Romanus usus est cum Nerone, sub initium suscepti ab eo imperii, *quàm magnis Patrum laudibus, ut juvenilis animus levium quoque rerum gloriâ sublatus, majores continuaret.* Illud pessimum, si vitia laudentur, &

Tacit. lib. 1. Hist.

Tacit. lib. 2. Annal.

Tacit. lib. 4. Annal.

[t] *Furor illis secundum similitudinem serpentis: sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas. Quæ non exaudiet vocem incantãtium, & venefici incantantis sapienter.* Psal. 57. 5. & 6.

Jer. 8. 17.

Tacit. lib. 4. Annal.

Tac. lib. 13. Annal.

vestiantur virtutum nomine; hoc enim est habenas iis laxare, ut tantò committantur liberiùs. Cùm videret Nero immanitatem suam pro justitiâ haberi, magìs ad illam se [u] dedit. Plures Principes adulatio improbos reddit, quàm malitia. Propriæ nostræ libertati, fortunis nostris, & vitæ malè consulimus, si injustam Principum potentiam conemur extendere ulteriùs, suppeditando iis media, quibus indomitas suas cupiditates & affectus expleant. Vix improbus esset Princeps, nisi Ministri essent adulatores. Gratiam, quam virtutibus haud promerentur, malis publicis aucupantur. O grandem malignitatem, pro momentaneo aliquo favore, qui sæpè ne obtineri quidem potest, aut exitio est potiùs, suam prodere Patriam, & tyrannides meras in regnum invehere. Quid mirum, quòd Deus ob Principum delicta castiget subditos, si illorum hi causâ sint, dum Princeps per Ministros suos omnia peragit, qui illum varios edocent modos populum tributis onerandi, opprimendi Nobilitatem, & gubernationem convertendi in tyrannidem, violando privilegia, statuta & consuetudines patriæ, & executionis deinde instrumenta sunt.

[u] *Postquàm cuncta scelerũ pro egregiis accipi videt, exturbat Octaviam.* Tacit. lib. 14. Annal.



SYM-

SYMBOLVM XLIX.



VALDE *dubitare cogor, fato & forte nascendi ut cætera, ita Principum inclinatio in hos, aut offensio in illos, an sit aliquid in nostris consiliis, liceátque inter abruptam contumaciam, & deforme obsequium pergere iter ambitione & periculis vacuum.* Occulta quædam vis videtur, quæ si non impellit, at movet voluntatem nostram, & inclinat ad unum magìs, quàm ad alium: & si in sensibus & appetitu naturali naturalis quædam est cum rebus certis sympathia, aut antipathia, quidnì in affectu voluntatis? Esto, in appetitum plus roboris & virium habeant, quàm in voluntatem libe- Tacit. lib.4. Annal.

ram : ille enim magìs contra rectam rationem rebellis est, quàm ista; diffiteri tamen non possumus, plurimùm in eo genere valere inclinationem, quam communiter sequitur ratio, præsertim si ars & prudentia naturâ Principis uti noverint, & ei consentanea agere. In omnibus rebus tam animatis, quàm inanimis secretum quendam quasi concentum & consensum videmus, atque occultam quandam amicitiam, cujus vincula rumpantur faciliùs, quàm dissolvantur. Nec injuria, & adversitas in Rege Ioanne Secundo, propter privatum erga Alvarum Lunam affectum, nec in hoc evidens ruinæ periculum satìs esse potuêre, ad dissolvendum illud amoris vinculum, quo ambæ eorum voluntates inter se unitæ erant. Sed etsi non sit naturalis ista propensio, idem tamen operari solet gratitudo pro obsequiis præstitis, aut subditi præ aliis excellentia. Virtus seipsâ amari meretur, & nescio quid unà secum adfert voluntati gratum. Nimis inhumanum esset obstringere Principem, ut affectus suos semper indifferentes, & quasi in æquilibrio suspensos habeat, qui per oculos & manus sese effundunt è pectore. Quæ unquam tanta fuit securitas, quæ vim privati amoris effugere omnino potuit? Quàm cordis sui retinens erat Rex Philippus Secundus! & tamen non uni soli, sed pluribus etiam sibi familiarioribus illud laxavit. Quid? Deus ipse nónne quosdam chariores præ aliis habuit? habuit sanè, & facultatem iis dedit aliquando, ut Solem, & Lunam [a] sisterent, *obediente Domino voci hominis*. Et cur privatis licitum sit (id quod expendit Rex Petrus, cognomento Crudelis) amicos legere, non item Principibus? Molestias suas habet Dominatio, ad quas levandas opus est aliquo, quîcum fidentiùs possis agere. Multæ in illâ difficultates se se offerunt, quæ ab uno solo superari nequeunt. Regnandi onus difficile est, & gravius; quàm ut ad illud ferendum unius solius sufficiant humeri. robustissimi quique illi cedunt, & quemadmodum Iobus loquitur, sub illo [b] curvantur. Eandem ob caussam, etsi Deus Moysi adesset in omnibus, eíque vires & lucem ad implendum munus suum sufficeret, præcepit tamen, ut in Populo

Mar. Hist. Hisp. lib. 20. c. 16.

[a] *Sol contra Gabaon ne movearis, & Luna contra vallem Ajalō. Steterúntque Sol & Luna.* Jos. 10. 12.

[b] *Sub quo curvantur, qui portant orbē.* Job. 9. 13.

pulo gubernando seniorum uteretur operâ, qui laboris partem in se [c] suscíperent, & socero ejus Iethro onus illud videbatur majus, ac vires [d] ferrent. Factum hoc ab omni ævo. Alexander Magnus laborum socium ascivit Parmenonem, David Ioabum, Solomon Zabudum, Darius Danielem; quorum directione factum, ut negotia rectiùs succederent. Nemo Principum tàm prudens est, atque intelligens, ut scientiâ suâ omnia queat assequi, nec tam gnavus, ac laboriosus, ut negotia quævis solus possit conficere. Humana isthæc imbecillitas suasit erigere Tribunalia, Consilia cogere, creare Præsides, Gubernatores, & vice Reges, in quibus auctoritas & potestas Principum resideret, *Ca el solo* (verba sunt Regis Alphonsi Sapientis) *non podria ver, nin librar todas las cosas, porque à menester por fuerta ayuda de otros, en quien se fie, que complan en su lugar, usando del poder, que del reciben en aquellas cosas, que el non podria por si cumplir.* Quare cùm Princeps plerumque Ministrorum utatur operâ in extraneis negotiis, quid mirandum magnoperè si eosdem quoque adhibeat in iis, quæ in conclavi interiori, & apud animum suum pertractat? si quem sibi magìs familiarem habeat, quíque præstò illi sit, quoties examinat, aut approbat consiliorum placita, quæ ad ipsum perferuntur; cum quo, inquam, sua possit conferre dubia, & proposita animi; à quo item instruatur; cui denique negotiorum expeditionem, atque executionem rectè committere [e] audeat? An non pejus foret, si tot ac tantis curis implicitus cum nemine ea communicaret? Præterquam quòd de se opus sit, semper Ministrum aliquem assistere Principi, qui à negotiis aliis liber audiat, & referat tanquam Mediator inter ipsum & Subditos: neque enim fieri potest, ut Princeps ipse aures det omnibus, & satisfaciat, nec id permittit tantæ Majestatis auctoritas. Hæc causa erat, cur Israëliticus Populus à Moyse peteret, ut eorum vice Deo loqueretur, quia præsentiam ejus ipsi [f] metuebant; & Absalon, ut Davidem in odium adduceret apud subditos, hoc in eo arguebat quòd Ministrum non haberet, qui afflictorum querimonias exciperet.

[c] *Vt sustentet tecum onus populi, & non tu solus graveris.* Num. 11. 17.

[d] *Vltra vires tuas est negotium, solus illud non poteris sustinere.* Exod. 18. 18.

[e] *Solatium curarum frequenter sibi adhibent maturi Reges, & hinc meliores æstimantur, si soli omnia nō præsumunt.* Cassiod. lib. 8. Epist. 9.

[f] *Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Dñs, ne fortè moriamur.* Ex. 20. 19.

Zelus, & prudentia alicujus in familiaritatem asciti eâ licentiâ, quam gratia tribuit, facilè corrigere poterit gubernationis defectus, & Principum [g] propensiones. Agricola insigni cum solertiâ Domitianum continebat, ne in vitia præceps rueret. Tametsi Sejanus homo improbus esset, suas tamen * *obtexit libidines* Tiberius, *dum eum dilexit, timuítve, postremò in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore, & metu, suo tantùm ingenio utebatur.* Et sanè per ejusmodi Principum amicos Deus interdum totius Regni saluti consulit. Ita factum per Naamum in [h] Syriâ; in Ægypto per Iosephum. Cùm igitur necessum sit, gubernandi onus partiri inter plures, naturæ consentaneum est, ut in adjutore legendo affectui concedatur aliquid, & occulto consensui sanguinis; qui delectus si prudens sit, atque ab eximiis animi dotibus, quæ in illo insunt, ortum habeat, nihil eâ in re culpæ est, aut damni; immò expedit gratum esse Principi, quem is in laborum societatem advocat. Illud difficultatem habet, unus ne aliquis, an plures ad id eligendi. Si plures sint, æquali loco habiti, & pari potentiâ, orietur inter eos æmulatio, consiliis suis ibunt in contraria, & bono publico periculum creabitur. Adeóque ordini naturali magìs consonum videtur, ut negotia uni soli Ministro committantur, qui invigilet aliis, pérque cujus manus materiæ omnes ritè ac ordine digestæ deveniant ad Principem, qui denique vicem hujus obeat in curis solùm, non in potentiâ; in consultationibus, non in gratiis largiendis. Sol unicus universo mundo lucem impertit, quoties verò sub occasum ab aspectu hoc nostro abit, non plures sibi substituit noctis Præsides, sed solam Lunam, & quidem majori lucis cum claritate, quàm sidera reliqua, quæ veluti Ministri inferiores eidem assistunt: attamen nec in his, nec in illâ nativa lux est, & propria, sed mutuata solùm, quam ideò terra soli acceptam refert. Istiusmodi affectus privatus, & favor Majestatem non dedecet, quando Princeps oneris publici partem in amicum sic derivat, ut sibi tamen arbitrium & auctoritatem supremam reservet: talis enim privata benevolentia non gratia

[g] *Qui in regiæ familiaritatis sacrarium admittuntur, multa facere possunt & dicere, quibus pauperum necessitas sublevetur, foveatur religio, fiat æquitas, Ecclesia dilatetur.* Petrus Bles. Epist. 150.

* Tac. lib. 6. Annal.

[h] *Naaman Princeps militiæ Regis Syriæ, erat vir magnus apud Dominum suum, & honoratus: per illum enim dedit Dominus salutem Syriæ.* 4. Reg. 5. 1.

tia solùm est, sed officium; non favor sed laborum communicatio. Nec tantoperè in invidiæ incurreret oculos, si Principes prudentiores eam alio vestirent nomine, quale esset, verbi gratia, munus præsidendi in Consiliis & Tribunalibus; sicut Præfecti urbis Romæ olim extra invidiam erant, licèt alteri essent Cæsares.

Subditorum felicitas in eo consistit, quòd Princeps non adamanti similis sit, qui ferrum ad se attrahit, & aurum respuit; sed quòd talem legere sciat Ministrum, qui si quid bene laudabilitérque fiat, uti & gratias omnes Principi tribuat; onera verò, & odia Populi in se suscipiat; qui attento ad bonum publicum animo illi adsit in omnibus; qui sine ambitione curet negotia; sine fastidio audiat, sine passione consultet, & nullâ damni vel commodi proprii habitâ ratione decernat, ac statuat; qui denique ad utilitatem publicam, non suam, aut ad conservandam gratiam & favorem Principis, negotia dirigat. Hæc mensura est, quâ cognoscere licet, num familiaritas illa ex zelo sit, an tyrannidem spectet. In electione talis Ministri magnam curam ac diligentiam adhibere debent Principes, dando operam, ut ne ex solo affectu aut levitate voluntatis id fiat, sed propter eximias dotes, ac merita: interdum enim privata ejusmodi benevolentia non à consilio est, sed à casu; non à gratiâ, sed à diligentiâ, & industriâ. Concursus aliquis aulæ erigere solet & adorare idolum, cui certam quandam dignitatem, & Majestatis splendorem tribuit multorum cultus, qui flexo poplite illud venerantur, luminaria illi incendunt, & thura adolent, precibus suis ac votis auxilium illius [i] implorantes. Quemadmodum verò industria immutat subinde cursum fluminis, & aliovorsum dirigit; ita fit interdum, ut qui negotia in aulis habent, relicto ordinario negotiorum alveo, hoc est, Principe, ejúsque consiliis, per alium aliquem, qui Principi charior & familiarior est, ea derivare soleant; cujus deinde artes gratiam sic quasi captivam detinent, ut Prudentissimus etiam Princeps ab iis sese expedire nequeat. Nemo cautior, nemo magìs sui Dominus, quàm [k] Tiberius; & tamen

[i] *Multitudo autem hominum abducta per speciem operis, eum qui ante tempus, tanquam homo honoratus fuerat, nūc Deum æstimaverunt.* Sap. 14. 20.

[k] *Tiberium variis artibus devinxit, adeò ut obscurum adversùs alios, sibi uni incautum intectúmque efficeret.* Tacit. lib. 4. Annal.

men Sejano se subdidit. In quo casu nescio sanè, num favor ille humana sit electio, an potiùs vis aliqua superior ad majus bonum, vel damnum Reipublicæ. Spiritus sanctus ait, singulare Dei esse [l] judicium. Et si Tacito credimus, Sejanus *non tam solertiâ (quippe iisdem artibus victus est) quàm Deûm irâ in rem Romanam, cujus pari exitio viguit, cecidítque.* Damnum, quod caveri vix potest, quando privata illa benevolentia cadit in Virum aliquem magnum, uti plerumque in aulis fieri assolet, ubi primi è Nobilitate serviunt: nam qui ad illam familiaritatem semel delectus fuerit, auctoritate sanguinis, & familiæ amplitudine eam porro tueri conabitur, nec facilè ab ea dimoveri se à quoquam patietur; quomodo factum olim Ioanni Alphonso Roblesio temporibus Ioannis Secundi Regis. Illud nimirum meo judicio innuere voluit Rex Alphonsus Sapiens, quando agens de Familiâ regiâ in quâdam suâ lege sic loquitur. *E otrosi de los nobles omes, è poderosos non se puede el Rey bien servir, en los oficios de cada dia. Ca por la nobleza desdeñarian el servicio cotidiano: è por el poderio attreverse yen à fazer cosas, que se tornarian en daño, e en despreciamento del.* Cor Principis nunquam sine periculo est in manu subditi, quem ob sanguinis claritatem, & potentiæ amplitudinem alii suspiciunt. Quanquam si gratia illa cadat in Virum aliquem magnum, zelosum & attentum ad obsequium, & honorem sui Principis, & ad bonum publicum, minus habet periculi: in eo enim casu non tanta erit invidia, & odium Populi, & obedientior fiet imperiis, quæ per ejus manus eunt ad alios. Illud tamen nunquam non erit perutile, si Princeps suam benevolentiam inter auctoritatem suam, & Amici merita quasi in æquilibrio conservare noverit, in partem tantùm gubernationis, quam solus sustinere non potest, eum admittendo. Nam si totum illi committat, officio Principis sese exuet, experietúrque incommoda, quæ Rex Assuerus quondam expertus fuit, postquam Subditos suos omnes Naami arbitrio [m] permisisset. Quod largiri ipse potest, aut suâ firmare manu, id ne largiatur, aut firmet aliena. Oculis aliorum uti non debet, qui suis

[l] *Multi requirunt faciē Principis, & judicium à Domino egreditur singulorum.* Prov. 29. 26.

Tacit. lib. 4. Annal.

Mar. Hist. Hisp. l. 20. c. 15.

L. 2. tt. 9. p. 2.

[m] *De Populo age, quod tibi placet.* Esth. 3. 11.

ſuis videre poteſt oculis. Quæ ad Tribunalia & conſilia pertinent, in iiſdem pertractetur; ipſe deinde oretenus de iis ſtatuat cum Præſidibus, & iis, qui à ſecretis ſunt, è quorum relatione negotiorum notitiam hauriet; erunt autem reſponſa ipſius brevia, & quantum fieri licebit, ad juſtitiæ normam, quàm optima, collata cum iis ipſis, per quos negotia iſta geſta fuerint. Ita Pontifices ſolent, & Imperatores, & olim ſic faciebant Hiſpaniarum Reges, donec Philippus Secundus, utpote calami gloriâ inſignis, introduxit, ut conſultationes de ſcripto fierent, qui mos deinceps invaluit, & privatæ familiaritati anſam dedit. Oppreſſi enim Reges variorum ſcriptorum prolixitate, coguntur ea uni alicui committere, & qui iis familiarior ſit.

Plura favoris & benevolentiæ ſigna huic tali Princeps exhibeat: nam qui illius meruit gratiam, & in partem venit laborum, meretur etiam anteferri aliis. S. Petri umbra miracula [n] edebat. Quid magnum ergo, ſi majori cum auctoritate, quàm alii, agat omnia Principi charior, qui umbra quædam illius eſt? Aliqui tamen favores, & gratiæ etiam pro aliis reſervandæ ſunt. Nec eæ tam amplæ ſint, ut ſubditi conditionem exſuperent, eúmque Principi æqualem reddant, velut ſi aſcitus in aulam Imperii conſors audientiam impertiat, & negotiantium turbam poſt ſe trahat, id quod exiſtimationi & auctoritati Principis haud parum derogat. Qui gratiâ apud eum pollet præ cæteris, umbram ſe eſſe credat, non corpus. Hæc cauſſa fuit, cur periclitati ſæpe fuerint Caſtellæ Reges, eò quòd ad privatas haſce neceſſitudines admiſerint alios. Cùm enim tunc Regum poteſtas minùs ampla eſſet, quantumvis parum iis concederent, facilè tamen præponderabat poteſtati regiæ; uti accidit Regi Sanctio, cognomento Forti, propter familiaritatem nimiam Lupi Hari; Regi Alphonſo Vndecimo ob amicitiam privatam Comiti Alvari Oſorii; Regi Ioanni Secundo, & Henrico Quarto ob ſingularem erga Alvarum Lunam , & Ioannem Paciechum affectum. Momentum totum familiaritatis iſtius in eo conſiſtit, *ut uterque menſuram implere noverit*, *Princeps* quidem ut ſciat,

[n] *Vt veniente Petro, ſaltem umbra illius obumbraret quenquam illorum, & liberarentur omnes ab infirmitatibus ſuis.* Act. 5. 15.

Mar. Hiſt. Hiſp. lib. 14. c. 10.

Tac.lib. 14. Annal. ut ſciat, *quantum tribuere amico poſsit* ; *hic* verò *quantum à Principe accipere : cætera*, quæ extra menſuram iſtam ſunt, *invidiam augent*, æmulationes creant, & pericula.

SYMBOLVM L.



DESPICIT Mons reliqua Naturæ opera, & præ omnibus aſſurgit altiùs, ut ſe ſuáque cum cælo communicet. Ne vallis hanc ei gloriam invideat. Tametſi enim favoribus Iovis ſit proprior, unà tamen etiam ictibus fulminum ejus magis expoſitus eſt. Circum illius tempora coguntur nubes : ibi armantur tempeſtates ; ille verò primus omnium eſt, in quem furore ſuo deſæviunt. Idem prorſus in iis muneribus,

neribus, & officiis accidit, quæ Regibus viciniora sunt. Vis activa potentiæ, quâ pollent, graviùs nocet iis, qui absunt propiùs. Communicatio eorum non minùs venenata est, quàm alicujus [a] viperæ. Quisquis inter illos ambulat, medios inter laqueos, & arma hostium offensorum [b] ambulat. Favor & indignatio in Principibus adeò contraria sunt inter se, ut nullum inter ea intercedat medium. Eorum amor tepore nescit. Si in odium convertatur, ab uno extremo transilit ad aliud; ab igne ad gelu. Idem temporis momentum amare eos vidit, & odisse eo cum effectu, ut à fulmine crederes, quod simul ac auditur tonitru, aut fulgur percipitur oculis, jam corpora obvia redegit in cineres. Flammæ instar est in corde Principum gratia, eadem facilitate, quâ succenditur, rursus extinguitur. Fuere, qui existiment, fatale periculum iis esse, qui Principibus tantoperè in amoribus [c] sunt. Et sanè luculentè illud testantur exempla tam præterita, quàm præsentia, hâc nostrâ etiam ætate, quâ potentissimos Magnatum amicos subitò cecidisse vidimus. In Hispaniâ Ducem Lermam; in Franciâ Mareschallum de Ancre; in Angliâ Ducem Buckingamum; apud Batavos Ioannem Oldenum Barnefeltium; in Germaniâ Cardinalem Clesselium; Romæ Cardinalem Nazaretum. Id tamen variis caussis ascribi potest, aut quia Princeps tribuit omnia, quæ potuit, aut quia Privatus, ut vocant, obtinuit omnia, quæ [d] cupiebat. Vnde dum ad supremum usque conscenderit fastigium, necessum est, ut in præceps ruat, & esto, in gratiis unius, & ambitione alterius, quædam sit moderatio, quæ tamen constantia esse potest in voluntatibus Principum, quæ, *ut vehementiores, sic mobiles sæpè sibi ipsæ adversæ sunt?* Saluft.
Quis affectum firmare poterit, qui non uno rerum genere capitur, & materiæ primæ, ut Philosophi loquuntur, quàm simillimus est, cujus appetitus unâ non expletur formâ, sed varietate potiùs oblectatur? Quis fovere & conservare poterit benevolentiam illam, tot casibus, & affectionibus animi obnoxiam? Quis erit tam integer, ut existimationem, quam de ipso concepit Princeps, apud universum statum tueri

[a] *Longè abesto ab homine potestatem habente occidendi, & non suspicaberis timorem mortis. Communionem mortis scito.* Eccl. 9. 18. & 20.

[b] *Quoniam in medio laqueorum ingredieris, & super dolentium arma ambulabis.* Eccl. 9. 20.

[c] *Fato potentiæ rarò sempiternæ.* Tacit. lib. 3. Annal.

[d] *An satias capit, aut illos, cùm omnia tribuerunt: aut hos, cùm jam nihil reliquum est, quod cupiant.* Tacit. lib. 3. Annal.

tueri valeat? Singularis illa gratia omnium in se oculos convertit. Qui amici sunt Principum, per Privatum suæ credunt gratiæ detrahi; qui hostes, augeri odia. Hi si in amicitiam redeant, non nisi eâ conditione redeunt, ut Privatus gratiâ excidat; illi si amicitiam deserant, omnem itidem culpam in eum ipsum conferunt. Semper contra ejusmodi Privatum æmulatio & invidia in armis excubant, intentæ in omnem occasionem, ut in ruinam præcipitent. Tanto in eum odio fertur Populus, ut mala etiam naturæ, & vitia Principis eidem tribuat. Bernardus Cabrera capite tandem luit tyrannides Petri Quarti Regis Aragonii, cui charissimus semper fuerat. Eodem medio, quo Privatus gratiam Principis aucupatur, aliorum incurrit odium; ut verissimè dixerit fortissimus ille Heros Alphonsus Albuquercius, Indiarum Orientalium Gubernator, Ministrum, si Regi suo faciat satìs, homines offendere; contrà si hominibus placere studeat, Regis gratiam amittere.

Mar. Hist. Hisp. l.17. c. 7.

§. Quòd si favor ille in solo cultu exteriore innititur artibus aulicis procurato, non nisi violentus est, ac furtivus, adeóque libertas Principis illud conabitur, ut tam durum servitutis jugum impositum sibi, non sponte susceptum excutiat.

Si est quædam voluntatis propensio, subest plurimùm caussis secundis, & cum ipsâ ætate mutationem subit, aut cum amici ingratitudine, si is scilicet non satìs agnoscat, è quo fonte hoc suum esse [e] hauserit.

[e] *Quoniam ignoravit, qui se finxit, & qui inspiravit illi animam, quæ operatur, & qui insufflavit ei spiritum vitalem.* Sap.15.11.

Si fortè venustas oris & morum tanta est in Privato, ut manum quodammodo violenter Principis voluntati injiciat, aut brevi marcescit, aut oculis solùm servit, haud secus atque in vulgari amore usu venit.

Si est ob dotes animi majores, quàm sint in ipso Principe, mox atque hic illud agnoscit, actum est de gratiâ. Nemo enim facilè fert in alio illam ingenii, aut fortioris animi excellentiam, quæ ipsi etiam potentiæ longè anteferri solet.

Si est ob labores publicos, & negotiorum curas, non minùs vigilantia in periculo est, ac negligentia: neque enim

omnia

omnia ſemper reſpondent mediis, eò quòd varia intercidant; volunt autem Principes, ut ad ſua vota, & appetituum deſideria nihil non ſuccedat. Succeſſus ſecundiores caſui, aut Fortunæ Principis [f] tribuuntur, non prudentiæ talis Privati; errores verò huic ſoli, licèt culpa aliena ſit: nam *proſpera omnes ſibi vendicant, adverſa uni imputantur,* ei nimirum, qui Principi magìs intimus eſt. Quid? quòd & fortuita illi aſcribant, uti Sejano, quòd Amphiteatrum collapſum eſſet, & Mons Cælius [g] conflagràſſet. Nec eum incuſant ſolùm in negotiis, quæ ipſe procurat, ſed alienis etiam, aut iis caſibus, qui à voluntate Principis, & Naturâ pendent. Ita Senecæ culpæ datum, quòd Nero matrem ſuam aquis voluiſſet [h] ſubmergere. * *Sejanus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimiâ caritate in eum Cæſaris, & cæterorum in utrumque odio, quamvis fabuloſa & immania credebantur.* Si præcipuus aliquis Miniſter, Principi bene affectus, ſi quis ex ejuſdem cognatione fato naturali concedat, mortis auctor contra jus fáſque Privatus ille creditur; quomodo Duci Lermæ immaturus, attamen naturalis obitus Principis Philippi Emmanuelis, Caroli Sabaudiæ Ducis Filii, aſcriptus fuit.

Si ſingularis illa benevolentia ex obligatione naſcitur ob eximia præſtita obſequia, oneris tædium & laſſitudo paullatim ſubit Principem. *Nam beneficia eò uſque læta ſunt, dum videntur exſolvi poſſe: ubi multùm antevenere, pro gratiâ odium redditur.* Agnoſcere beneficium, ſervitutis quoddam genus eſt: qui enim obligat, ſuperiorem altero ſe conſtituit. Id quod cum ſupremâ Majeſtate conſiſtere non poteſt; cujus poteſtas hoc ipſo non parum imminuitur, ſi obligatione major non ſit, preſsíque Principes gratitudinis & debiti onere, inſigniter ingrati fiunt, ut illos ſeſe liberent. *Sanè quidam, quò plus debent, magìs oderunt. Leve æs alienum debitorem facit, grave inimicum.* Adrianus Imperator occidi juſſit Titianum, quem à puero moderatorem habuit, & cui ſuum debebat Imperium. Taceo multorum ſæpè annorum labores negligentiâ unicâ interire: ſolent quippe Principes

[f] *Hæc eſt conditio Regum, ut caſus tantùm adverſos hominibus tribuant, ſecundos fortunæ ſuæ.* Æmil. Prob.

Tacit. in vitâ Agric.

[g] *Feralémque annum ferebant, & omnibus adverſis ſuſceptum Principi conſilium abſentia, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes.* Tacit. lib.4. Annal.

[h] *Ergo non jam Nero, cujus immanitas omnium queſtus anteibat, ſed adverſo rumore Seneca erat, quòd oratione tali confeſsionem ſcripſiſſet.* Tac. lib. 11. Annal.

* Tac. lib.4. Annal.

Tacit. lib.4. Annal.

Sen. Ep. 19.

ad castigandam levem aliquam offensionem longè esse proniores, quàm remuneranda obsequia. Si hæc adjunctam habeant gloriam, æmulationem & invidiam in ipso excitant Principe, cui ea exhibentur. Sunt enim nonnulli Philippo Macedonum Regi similes, *quem ita gloriæ cupidum dicebant familiares, ut omnia præclara facinora sua esse videri cuperet, & magis indignaretur Ducibus & Præfectis, qui prosperè & laudabiliter aliquid gesserint, quàm iis, qui infeliciter & ignavè:* cujus vitii etiam Filius Alexander factus est hæres, *suæ demptum gloriæ existimans, quicquid cessisset alienæ.* Eodem malo laboravit Iacobus Primus Aragoniæ Rex: nam postquam Blascus Alagonius Morellam occupasset, in eam venit persuasionem, eum majorem præ se gloriam illâ expeditione adeptum fuisse, quare urbem istam illi ademit, & aliam, Sastago nomine, illius loco eidem tradidit. Quas non curas pepererunt Domitiano victoriæ Agricolæ, cùm videret, *privati hominis nomen super Principis attolli?* Adeò ut rebus optimè gestis, tum vel maximum sit periculum.

Demosth.

Curtius.

Tacit. in vitâ Agric.

Si gratia ab obedientiâ oritur, quâ sese privatus ille ad nutum & arbitrium Principis in omnibus accommodat, effrænem inducit gubernandi modum, quo nunc hic, nunc ille præcipitat, dicta aliàs adulationis incommoda incurrendo. Nec minus periculi obedientia habet, quàm inobedientia: nam si id, quod jubetur, bene felicitérque evenit, mandato Principis tribuitur; sin malè, ipsi privato. Quòd si obtemperatum non fuerit, putatur, aut defuisse successum, aut errorem obstitisse. Si jussa æquitati repugnaverint, excusare se hoc nomine non audet, ne Principem offendat verbo, culpa omnis palàm in ejusmodi Privatum confertur ab omnibus, & ne Princeps mali auctor videatur, pati eum sinit, aut in opinione Vulgi, aut in manibus judicis; quomodo Tiberius Pisoni fecit, postquam hic illius jussu Germanicum veneno è vivis sustulerat, *cujus integram caussam ad Senatum remisit:* cúmque is Romam venisset, perinde se habuit Tiberius, ac si nihil eâ de re sciret, licet complex esset; sanè Piso *nullo magis exterritus est, quàm quòd Tiberium sine miseratione,*

Tacit. lib.3. Annal.

tione, sine irâ obstinatum clausúmque vidit, ne quo adfectu perrumperetur.

Si favor ille singularis in hominem cadit, non optimè à naturæ donis, instructum, & insignem meritis, tanto negotiorum oneri succumbet: sine forti enim ac robusto animo, sine ingenio perspicaci gratia Principum diu conservari non potest.

Si hæc ex virtutum conformitate nascitur, Principe nuntium iis remittente, etiam illa dissolvitur: odit enim familiarem istum, qui contrariis moribus inconstantiam ejus arguit, & cujus opera ad vitia consectanda ei utilis [i] esse non potest.

[i] *Gravis est nobis etiam ad videndū, quoniam dissimilis est aliis vita illius, & immutatæ sunt viæ ejus.* Sap. 2. 15.

Si Princeps Ministrum quempiam præ cæteris amat ideò, quòd pro instrumento ei sit, quo propensiones suas pravas & cupiditates exequitur, mala omnia in eum recidunt, quæcunque aut personæ Principis inde creantur, aut administrationi publicæ; & Princeps quidem facilè sese purgat, eum à gratiâ suâ excludendo, aut mox eum odisse incipit, tanquam scelerum suorum testem, cujus præsentia sua ipsi delicta quasi exprobrat. Nec aliâ de caussa Anicetus, executor mortis Agrippinæ, Neroni odio erat, quàm *quia malorum facinorum Ministri, quasi exprobrantes aspiciuntur.* Pari quoque ratione Tiberius *scelerum Ministros, ut perverti ab aliis nolebat, ita plerumque satiatus, & oblatis in eandem operam recentibus, veteres & prægraves adflixit.* Cum executione unà odium mortui, & gratia necem jubentis desinit, satísque purgatum se Princeps existimat ex eo, quòd crimen punitum sit, ut Plancinæ [k] accidit.

Tac. lib. 14. Annal.

Tacit. lib. 4. Annal.

[k] *Vt odium & gratia dejicere, jus valuit.* Tacit. lib. 6. Annal.

Si amor ille è magnorum secretorum communicatione oritur, ab iis ipsis periclitari incipit: siquidem ea quasi viperæ quædam sunt in Privati istius pectore, quæ interiora ejus arrodunt viscera, donec foràs erumpant; quia aut levitas, aut ambitio (ut palàm fiat, quàm apud Principem gratiosus sit) ea detegit, aut innotescunt aliunde, aut per discursum sese produnt, & familiarem ejusmodi invisum reddunt; quin etsi illud non accidat, hac ipsâ tamen curâ, quòd ista commiserit

aliis, liberatum ſe Princeps cuperet, dilacerando ſaccum, in quo illa ſunt abdita. Quot ſecreta, tot [1] pericula.

[1] *Secretum meum mihi, væ mihi.* Iſ. 24. 16.

Nec illud minus, ſi gratia in eo fundetur, quòd Privatus fors ignaviæ & indignitatis Principis conſcius ſit; talis enim favor timor eſt potiùs, quàm benevolentia animi, nec ferre poteſt Princeps, ut honor ſuus ab alieno dependeat ſilentio, aut ſit, qui eum interiùs apud animum ſuum deſpiciat.

Si gratia eſt exigua, invidiæ furori ſatis reſiſtere non poteſt, ſed ſternitur à quovis vento, haud ſecus ac arbor aliqua non ſat firmis nixa radicibus.

Si magna illa eſt, illi ipſi Principi, à quo ortum ſuum ducit, æmulationem ac metum injicit, adeòque ſollicitum eum habet, quomodo tanto ſe onere liberet: ſicuti dum ſaxa ſaxis ſuperinjicimus, timemus ne moles iſta, quam congeſſimus, in noſtra corruat capita, adeòque in partem contrariam impellimus. Videt Princeps ſtatuam, quam erexit, amplitudini ſuæ umbram offundere, & iterum illam dejicit. Dicam, annon? videntur ferè in eo delectari Principes, ut ſuam oſtendant potentiam, tàm in deſtruendis ejuſmodi ſtatuis, quàm in iiſdem fabricandis: cùm enim finita illa ſit, & certis circumſcripta limitibus, immenſæ ſimilis eſſe non poteſt, niſi ad ſuum redeat centrum, unde egreſſa eſt, aut in circulum ambulet.

Hi ſunt ſcopuli, ad quos alliſa privatæ illius amicitiæ navis confringitur, tantò majori cum damno, quanto vela ſua diſtenderit latiùs; quòd ſi aliqua evadat incolumis, id ideò accidit, quia aut tempori portum ſubiit, aut antè etiam ad mortis litora appulſa fuit. Ecquis igitur tàm ſolers, ac providus eſt nauta, qui gratiæ clavum tenere ritè noverit, & in mari tàm periculoſo vela facere? quæ prudentia, quæ artes ex eo eripere eum poterunt? quæ ſcientia chymica argentum affectûs Principis conſiſtere faciet? præſertim cùm gratia in notiſſimis etiam fundata meritis, obſiſtere nequeat invidiæ, & machinationi tot hoſtium, qui in ejus ruinam conſpirant; ſicut nec Rex Darius, nec Rex Achis ſatis tueri poterant gratiam Danielis & Davidis, contra Principum & Satra-

Satraparum[m] odia. Quin ut iis satisfacerent, necessum fuit, hunc quidem pellere in exilium, illum verò leonibus objicere, tametsi amborum probitas & innocentia satis iis perspecta[n] esset.

Verùm licet nulla tanta sit prudentia, aut circumspectio, quæ impedire possint eos casus, qui à Privato non dependent, multum tamen efficere poterunt in iis, quæ in illius sunt arbitrio, & minimùm absque noxa erit, si forsan gratiâ excidat. Vnde operæ pretium duxi principales ruinæ illius caussas, ex imprudentiâ ferè, & malitiâ natas, hîc sigillatim expendere, ut de iis factus certior, tantò securiùs eas devitare possit.

Quare si paullò attentiùs considerare placuerit maximas, & actiones eorum, qui gratiâ & auctoritate aliquando in aulis floruerunt, Sejani præsertim; videbimus plerosque periisse, quia constanter uti nesciêrunt bonis iis mediis, quibus Principis favorem sibi conciliârant. Omnes ferè, ut hunc mereantur, & populi applausum habeant, in amicitiam & familiaritatem illam sese insinuant, animum zelosum, demissum, humanum, & obsequiosum præ se ferendo, eáque suggerendo consilia, quæ ad majorem Principis gloriam, & amplitudinis ejus conservationem spectare videntur. Quâ arte Sejanus usus, qui * *incipiente adhuc potentiâ, bonis consiliis innotescere volebat.* Vbi verò jam gratiâ istâ plenè potiti fuerint, clavum illum deserunt, existimantque, ad navigandum non ampliùs eo opus esse, sed solam favoris auram sibi sufficere.

Interim sub initium enituntur sedulò, ut in actionibus suis rei privatæ obliti, & in sola commoda Principis intenti videantur, tanquam qui illius obsequium vitæ & fortunis suis anteferant. Quo fit, ut falsò persuasus Princeps credat se in ejusmodi aliquo homine fidelem laborum socium nactum esse, & pro tali ubivis eum, atque apud omnes deprædicet. Quo nomine Tiberius Sejanum *non modò in sermonibus, sed apud Patres, & populum celebrabat.*

Porrò operam dant, ut insigni aliquo, & heroico facinore

[m] *Porrò Rex cogitabat constituere eum super omne regnum: unde Principes & Satrapæ quærebant occasionem, ut invenirent Danieli ex latere Regis: nullámque caussam, & suspicionẽ reperire potuerunt.* Dan. 6. 4.

[n] *Non inveni in te quicquã mali, ex die quâ venisti ad me usque in diem hanc: sed Satrapis non places.* 1. Reg. c. 29. 6.

Tunc Rex præcepit; & adduxerunt Danielem, & miserunt eum in lacum Leonum. Dixítque Rex Danieli: Deus tuus, quem colis semper, ipse te liberavit. Dan. 6. 16.

* Tacit. l. 4. Annal.

Tacit. lib. 4. Annal.

nore fidelitatem suam probent Principi, quo animum ejus occupent; uti fecit Sejanus, quando brachiis suis, & capite ruinam montis sustinuit, qui supra Tiberium collabebatur, *præbuitque ipsi materiam, cur amicitiæ constantiæque suæ magis fideret.*

Tacit. lib. 4. Annal.

Quæ opinio de Privati fidelitate, si semel in Principis animo inhæserit, facilè is sibi persuadet, se de eâdem securum esse in posterum, & consilia illius, quanquam exitiosa, lubens audit, utpote cui plus, quàm sibi ipsi confidit. Id quod in Tiberio post casum illum videre [o] licuit. Atque hinc gravissima nascuntur damna: illa enim præconcepta opinio viam omnem obstruit, ut errorem suum Princeps agnoscere nequeat; quin ille ipse Privati cultum promovet, permittendo ut extraordinarii ipsi honores deferantur, quomodo permisit Tiberius, cùm proponi palàm, *colíque per theatra, & fora effigies Sejani, intérque Principia legionum sineret.* Nec mora; susurrus ille favoris mox ab unâ aure transit ad aliam, & inde novum formatur idolum, sicut ex inauribus vitulus ille [p] Aaronicus; immò ausim dicere, aut favor ejusmodi singularis non esset penitùs, aut certè tanto tempore non duraret, si aliorum acclamatio, & applausus non esset. Cultus iste *avaritiam & arrogantiam parit*, ad amplitudinem tuendam, *præcipua validiorum vitia.* Qui semel factus est Principi familiarior, suimet obliviscitur, & labuntur paullatim eximiæ illæ dotes, ob quas initiò amari cœpit, tanquam ascititiæ, fortunâ prosperiore sensim in apertum vitia proferente, quæ ars tantisper celaverat. Ita Antonio Primo factum, *in cujus ingenio avaritiam, superbiam, cateráque occulta mala patefecit felicitas.* Potentiâ nimiâ perturbatur ratio, & ad intimam admissus amicitiam facilè majora se audet. Vides hoc iterum in Sejano: is enim *nimiâ fortunâ secors, & muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Liviâ, ad Cæsarem codicillos* eâ supra re *componere* non erubuit. Negotia non procurat, ut Minister, sed magìs ut imperii socius (quo in genere Mucianus deliquit graviter [q]) & relicto Principi solo nomine, omnem aucto-

[o] *Major ex eo, & quanquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur.* Tacit. lib. 4. Annal.

Tacit. lib. 4. Annal.

[p] *Quas cùm ille accepisset, formavit opere fusorio, & fecit ex iis vitulum conflatilem.* Exodi 32. 4.

Tacit. lib. 1. Hist.

Tacit. lib. 3. Hist.

Tacit. lib. 4. Annal.

[q] *Mucianus cum expeditâ manu socium magìs Imperii quàm Ministrum, agens.* Tacit. lib. 2.

auctoritatem ſibi [r] arrogat. Neque ullus eſt, qui dicere audeat, quòd Bethſabee dixit Davidi, Adoniâ regnum uſurpante: *Ecce nunc Adonias regnat te, Domine mi Rex, ignorante.* Atque in eum finem contendit Privatus virtutibus regiis anteire Principem, ut præ eo æſtimetur. Quo artificio uſus eſt Abſalon, ut Regis Davidis auctoritatem minueret, affectando nimirum benignitatem & promptitudinem in audiendis ſubditorum querimoniis; quâ re * *furabatur*, ut inquit ſcriptura, *corda virorum Iſrael.*

Nec talem ſe eſſe credit Privatus, niſi ſuam potentiam cum domeſticis, cognatis, amicíſque communicet, atque adeò ut ſecurior ſit, illud maximè è re ſuâ fore arbitratur, ſi præcipua iis munia conferat, & invidiæ vires, ac nervos incidat. Quo fine Sejanus † *clientes ſuos honoribus aut Provinciis ornavit.* Quia verò poteſtas iſta haud parum derogat auctoritati conſanguineorum Principis, qui privatæ illi amicitiæ modis omnibus obnituntur, nec ſatis æquo ferre poſſunt animo, quòd gratia ſanguine potentior ſit, quódque Princeps inferiori ſe ſubjiciat, à quo dependere ipſi debeant (quod periculum Sejanus etiam in Tiberii familiâ [ſ] agnovit) diſcordias illos inter & Principem Privatus excitat. Ità Sejanus per ſpeciem amicitiæ monebat Tiberium, Agrippinam matrem ei inſidias [t] ſtruere; Agrippinam verò, ei venenum parari à [u] Tiberio.

Quòd ſi iſtorum aliquid Privato ſuccedit feliciùs, ad majora attentanda audaciam ſumit. Druſo mortuo Sejanus totam Germanici familiam cogitavit extinguere. Vnde occæcatus tandem ejuſmodi Privatus paſſione, & potentiâ nimiâ, ſpretis artibus occultis, in aperta prorumpit odia adverſus conſanguineos; uti Sejano accidit contra Agrippinam, & Neronem. Nemo Privatum de periculo ſuarum actionum commonere audet: omnes enim ad ejus conſpectum Majeſtate plenum contremiſcunt; ſicut filii Iſraël trepidabant ad intuitum Moyſis, poſteaquam hic Deo factus fuerat [x] familiarior, cúmque videat ſe haberi pro Principe, ſenſim legitimo Principi molitur [y] inſidias, & Subditos tyrannicè opprimit:

[r] *Vim Principis amplecti, nomen remittere.* Tac. lib. 4. Hiſt.

3 Reg. c. 1. 18.

* 2. Reg. c. 15. 6.

† Tacit. l. 4. Annal.

[ſ] *Cæterùm plena Cæſarũ domus, juvenis filius, nepotes adulti, moram cupitis adferebant.* Tac. lib. 4. Annal

[t] *Inſtabat quippe Sejanus, incuſabátque diductam civitatẽ, ut civili bello eſſe, qui ſe partium Agrippinæ vocent, ac ni reſiſtatur, fore pluris.* Tac. lib. 4. Ann.

[u] *Cæterùm Sejanus mœrentem, & improvidam altiùs perculit. Immiſſis qui per ſpeciẽ amicitiæ monerent, paratum ei venenum, vitandas ſoceri epulas.* Tacit. lib. 4. Annal.

[x] *Vidẽtes autem Aaron, & filii Iſraël cornutam Moyſi faciem, timuerunt propè accedere.* Exod. 34. 30

[y] *Multi bonitate Principũ,*

& honore, qui in eos collatus est, abusi sunt in superbiam: & non solùm subjectos Regibus nituntur opprimere; sed datam sibi gloriam non ferentes, in ipsos, qui dederunt, moliuntur insidias. Esth. 16. 2.

* Tacit. l. 1. Histor.

mit: quippe qui certò sibi polliceri nequit, quòd iis uti possit benevolis; quo fit, ut desperati ipsi dubitare incipiant, num fortè *minore avaritiâ, & licentiâ grassaturus esset, si ipse imperaret*, quando *nunc*, cùm rerum nondum potiatur,* *& subjectos eos habet, ut servos, & viles, ut alienos;* id quod Otho expendebat in Vinio, qui apud Galbam gratiâ & auctoritate valebat plurimùm.

Atque omnia isthæc sic attentata ipsa etiam pericula majora faciunt: augescit enim in dies invidia, & armat sese contra Privatum malitia; cúmque is existimet, se illam, nisi aliquâ aliâ majori, superare non posse, omnes eas artes adhibet, quas æmulatio gratiæ, magìs etiam furiosa, quàm ipsius amoris, illi suggerit; & cùm porrò ejusdem stabilitas à constantiâ affectûs Principis dependeat, illud inprimis satagit, ut delitiis, & sceleribus, præcipuis tuendæ gratiæ instrumentis, eum sibi devinctum servet, quibus & Vitellii aulici uti solebant, apud quem *unum ad potentiam iter prodigis epulis, & sumptu, ganeâque satiare inexplebiles ejus libidines.* Et ne Princeps ulli cuipiam fidem habeat, allaborat Privatus, ut diffidat omnibus, bonis præsertim, quos magìs timet præ cæteris. *Sic optimi cujusque criminatione eò usque valuit* Vatinius, *ut gratiâ, pecuniâ, vi nocendi etiam malos præmineret.* Quod & obtinuit Sejanus, *sui obtegens*, eam ob rem, *in alios criminator.*

Tacit. lib. 2. Hist.

Tac. lib. 15. Annal.

Tacit. lib. 4. Annal.

Sciens verò Privatus, nihil huic suæ apud Principem gratiæ magìs obstare; quàm ejusdem Principis habilitatem, omni studio contendit, ut ne quid ille rescifcat, intelligat, videat, audiátve, néve circa se habeat aliquos, qui oculos ei aperiant. Curat item, ut negotia & labores detestetur, totum illius animum occupando jucunditate venationis, ludis & tripudiis, ut sensibus aliorsum distractis, nec oculi attendant ad ea, quæ in aulis pertractantur, nec aures obtrectationes, & lamenta subditorum percipiant; uti fiebat in Sacrificiis Idoli Moloch, quando pulsabantur tympana, ne infantium immolatorum gemitus & ejulatus audirentur. Interdum etiam majori cum artificio eum negotiis & scripturis implicat, ut defati-

defatigetur, perinde ac juniores equos in molliori solo solemus exercere, ut ferocitate depositâ fiant mansuetiores, & frenum atque ephippium admittant. Ad eundem finem illi persuadet, ut audientiam ipse impertiat, ac deinde datus in lassitudinem, negotia Privato committat, ratus suo se satisfecisse officio, quòd petentibus aures dederit. Eâ ratione, ut (quemadmodum Ieremias Propheta dixit de Idolis Babylonicis) Princeps nihil aliud sit, quàm id quod vult ejusmodi [z] Privatus.

[z] *Nihil aliud erunt, nisi id quod volunt esse sacerdotes.* Baruch 6.45.

Non equidem ille desiderat, ut res eant feliciter: mari enim tranquillo quilibet navigare potest; sed illud potiùs exoptat, ut coortâ tempestate status Reipublicæ fluctibus æstuet, adeò ut Princeps ipse vereatur manum admovere gubernaculo, & alterius operâ magìs indigeat: atque ut rimas omnes veritati obstruat, & solus ac unicus maneat negotiorum arbiter, longè extra invidiam positus, eum ab aulâ ad secessum & consortium paucorum avocat; quod & Sejanum movit, *ut Tiberium ad vitam procul Româ, amœnis locis degendam, impelleret: multa quippe providebat. Suâ in manu aditus, literarúmque magnâ ex parte se arbitrum fore, cùm per milites commearent: mox Cæsarem vigente jam senectâ, secretóque loci mollitum munia imperii faciliùs transmissurum: & minui sibi invidiam, ademptâ salutantum turbâ, sublatísque manibus verâ potentiâ augere.*

Tacit. lib. 4. Annal.

Omnes istæ artes non leve Reipublicæ, & existimationi Principis damnum adferunt, in quo genere is peccat graviùs, qui iisdem gratiam ejus aucupatur, quàm qui eum [a] offendit. Etenim ad offendendum unum solum committitur delictum; ad favorem verò singularem obtinendum, complura designantur, atque hæc semper, & honori Principis derogant, & bono publico adversantur. Graviter, fateor, Respublica læditur morte violentâ sui Principis; tandem tamen alio in ejus locum suffecto curatur illicò: quod fieri non potest, quoties vivum adhuc Principem istiusmodi artibus inutilem prorsus & inidoneum reddunt ad gubernationem: quod malum non nisi iisdem, quibus vita, finibus termi-

[a] *Plura sæpè peccantur, dum demeremur, quàm cùm offendimus.* Tacit. lib. 15. Ann.

terminatur, cum graviſſimis interim boni publici detrimentis; quæ cùm quotidie magìs magíſque ſentiantur & deplorentur ab omnibus, qui ſibi perſuadent, affectum illum ſingularem non arbitrii eſſe, ſed violentiæ, non electionis, ſed coactionis & neceſſitatis; cúmque multi fortunam ſuam collocent in eo evertendo, tanquam felicitatis ſuæ obſtaculo, nunquam non contra illum armati, fieri non poteſt, ut ad illud deſit occaſio, aut ut non Principi aliquando aliquod ejuſmodi artificium innoteſcat, adeóque invidia tota, & odia omnia contra Privatum concepta in ipſum recidant, uti Tiberius tandem agnoſcere viſus [b] eſt. Quòd ſi Princeps oculos aperire incipiat, unà etiam potentiam, quam Privato conceſſit, timere incipit. Quæ cauſſa fuit, cur Tacitus hæreret dubius, magíſne Tiberius amaret Sejanum, an [c] metueret, & cùm anteà de gratia ejus tuenda eſſet ſollicitus, poſteà ejus odium magìs laborabat reſtinguere.

[b] *Pérque invidiam tui me quoque incuſant.* Tacit. lib. 4. Annal.

[c] *Dum Sejanum dilexit, timuítve.* Tacit. lib. 6. Annal.

Iſtud nimirum eſt momentum criticum ſingularis illius Amicitiæ, in quo omnes grave periculum ſubeunt: nam neque Princeps diſſimulare novit, ſi ſibi non fiat ſatis, neque Privatus in eà Principis indignatione tueri ſe poteſt, & facto inter illos diſſidio, familiaritatis vinculum diſſolvitur. Intuetur Privatum Princeps, ut gratiâ ſuâ & favore indignum; is verò Principem, ut ingratum tot obſequiis: quia tamen exiſtimat, hunc operâ ſua carere non poſſe, atque ideò ſe propediem revocandum, ſubducit ſeſe ad tempus, & locum dat, ut alius aliquis in negotia ſubingrediatur, & illas animorum alienationes foveat. Quo celerrimè fit, ut gratia in mutuum convertatur odium, ipsâ Privati impatientiâ opitulante, ut illà tantò citiùs diſſolvatur. Volat illicò fama, quòd gratiâ exciderit, & omnes facti audaciores inſolentiùs in eum inſultant, ita ut ne ipſe quidem Princeps ei rei mederi poſſit. Cognati & amici animo ruinam ejus prævidentes, & periculum, quod inde ſibi imminet, malè metuunt, ne ruinæ eidem ipſi quoque [d] involvantur. Non ſecus ac arbor aliqua ex altiſſimo monte devoluta in præceps, arbores alias, quæ ſub umbrâ illius erant, ſecum trahit. Atque illi quidem omnium

[d] *Quidã malè alacres, quibus infauſtæ amicitiæ gravis exitus imminebat.* Tacit. lib. 4. Annal.

nium primi ruinam istam promovent, ut semet in tuto collocent; & denique collaborant omnes, aliqui ut amici, alii ut hostes, nihil exoptantes aliud, quàm ut inclinatus ille paries penitùs [e] corruat. Princeps, quem suimet pudet, illud servitutis jugum excutere nititur, & suam sibi auctoritatem restituere. Vnde culpam omnem malorum præteritorum in Privatum confert, tanquam in auctorem præcipuum. Quo porrò fit, ut suismet irretiatur artibus; nec quicquam sua ei prodest solertia; ut in Sejano videre [f] licuit, & quantò magis se iis contendit eximere, tantò magis suam accelerat ruinam. Nam si gratia semel ægrotare incipiat, mox expirat, nec ullum superest remedium, quo sanitatem pristinam recuperet.

[e] Quousque irruitis in hominem? interficitis universi vos: tanquam parieti inclinato, & maceriæ depulsæ. Ps. 61. 4.

[f] Non tam solertia (quippe iisdem artibus victus est.) Tacit. lib. 4. Ann.

§. Atque ex iis, quæ hactenus diximus, satìs liquet, maximum singularis illius familiaritatis periculum esse à variis illis modis, quibus ambitio perennem & stabilem eam reddere cogitat. Idem quippe ejusmodi amicis Principum accidit, quod iis, qui valetudinem suam nimis curant sollicitè, qui dum eandem medicamentis variis conservare student, destruunt potiùs, & vitæ suæ spatium imminuunt; & sicut nullum opportunius est remedium, quàm abstinentia, & aliis in rebus moderatio, sinendo interim Naturam, ut suum faciat officium: ita si gratia illa & favor languere cœperint, optimum consilium est nullam adhibere medicinam; sed bono & sincero affectu, atque animo à cupiditate utilitatis propriæ, & omni alià passione libero servire Principi, permittendo interim, ut meritum operetur, & veritas secura magìs & stabilis, quàm artificium; & utendo solùm præservativis quibusdam, quæ aut ad ipsum Privatum pertinent, aut ad Principem, aut ad Ministros ejusdem, aut ad aulam, aut ad populum, aut ad exteros.

§. Quod ad ipsum Privatum attinet, eum modestiæ, comitatis, & humanitatis statum conservare debet, in quo fortuna eum reperit. Dispellat à fronte illos singularis amicitiæ splendentes radios, quomodo faciebat Moyses, populo locuturus, postquam à familiari cum Deo colloquio è mon-

monte [g] revertebatur, ita ut nulla in eo Majestatis argumenta, aut hujus suæ cum Principe familiaritatis ostentatio appareant. Daniel, etsi apud multos Reges gratiâ polleret, unà tamen cum aliis in anteriori conclavi [h] morabatur. Fugiat honores illos, qui aut ad Principem pertinent, aut Ministri sphæram videntur excedere; & si quis hos tales ei deferre paret, moneat ingenuè, æquè se, ac illum, servum esse Principis, cui ista honoris signa debeantur: quemadmodum Angelus S. Ioannem monuit, cùm eum venerari [i] vellet. Ne affectus suos, & passiones gratiæ, quâ valet, beneficio executioni det. Audiat patienter, benevolè & humaniter [k] respondeat. Favores aliorum ne captet, nec indignationes metuat, nec quo loco sit apud Principem dissimulet, nec rerum administrationem & auctoritatem supremam ambiat, nec armet sese contra invidiam, nec adversùs æmulationem se muniat: in his enim ad suam defensionem parandis subsidiis, præcipuum consistit periculum. Deum, & infamiam metuat.

[g] *Sed operiebat ille rursus faciem suam, si quando loquebatur ad eos.* Exod. c. 34. 35.

[h] *Daniel autē erat in foribus Regis.* Dan. 2. 49.

[i] *Vide ne feceris: conservus tuus sum, & fratrum tuorum habentiū testimonium Iesu: Deum adora.* Apoc. c. 19. 10.

[k] *Audi tacens, & pro reverentia accedet tibi bona gratia.* Eccl. 32. 9.

Sed & à familiâ & sanguine non leve Privato periculum est. Tametsi enim hujus actiones Principi probentur, ac populo, ea tamen, quæ à Domesticis, & consanguineis ejus fiunt, placere semper non solent, quorum dissoluti mores, imprudentia, superbia, avaritia, & ambitio exosum eum reddunt, & præcipitant. Ne fallatur, in animum suum inducendo, amicos aut cognatos à se evectos fortunæ & auctoritatis suæ columnas esse. Nam qui dependet à multis, in multis periclitatur, adeóque expedit eos intrà modestiæ, & statûs sui humilioris terminos continere, procul à negotiorum procuratione, ita ut intelligant alii, eos nec gubernationis, nec gratiæ istius peculiaris, ullo modo esse participes, nec ideò, quòd sint Domestici, in muniis præferendos. Quòd si tamen præ aliis benè fuerint meriti, nollem cuiquam nocere Privati amorem, aut conjunctionem sanguinis. Christus exemplo suo id ipsum nos docuit, quippe qui in cognatos suos dignitatem Præcursoris, & Apostolici muneris contulit, at non Doctoris Gentium, neque Pontificatûs

ficatûs ſupremi, quòd iſtæ fidei S. Petri, & ſcientiæ S. Pauli deberentur.

§. Cum Principe ſequentes ſervet regulas. Primùm, illud ſemper præ oculis habeat, affectum illius & favorem facillimè immutari poſſe, & ſi quam fortè mutationem notaverit, in cauſſam ne curioſiùs inquirat, nec notitiam illius præ ſe ferat, ne Princeps ei ſubdiffidere, aut æmuli ruinam ejus ſperare incipiant, quæ hoc ipſo in proximo eſt, quòd putetur, jam poſſe accidere. Deinde ne gratiam ſuam inniti faciat propenſioni, & voluntati Principis, quæ facilè variari poſſunt, ſed merito potiùs: niſi enim hujus beneficio gratiæ aurum conſolidatum fuerit, æmulationis malleo reſiſtere nequaquam poterit. Porrò magìs in Principe Dignitatem diligat, quàm perſonam. Zelum prudentiâ moderetur, ſuam intelligentiam judicio Principis: nemo enim ferre ſuſtinet eum, qui ſecum de animi dotibus contendere ſatagit. Subditum ſe arbitretur, non illius ſocium, & tanquam factura, factori ſuo ſe æqualem non [l] æſtimet. Honeſtum ducat, & glorioſum ſeipſum perdere (ſi ita neceſſitas tulerit) ad augendam illius amplitudinem. Conſilia ei ſuggerat cum libertate animi gratioſâ, demiſsâ, & [m] ſincerâ, abſque periculi ullius metu, & ambitione, ut Zeloſus habeatur, in opinione ſuâ contumax. Nullum negotium ita trahat ad ſe, ut illud ſibi quaſi proprium efficiat, neque in eo ſuam agi exiſtimationem reputet, ut hunc aut illum exitum ſortiantur, aut ſua ſolùm conſilia ſequantur alii, aut ſi ſemel placuerint, non mutentur deinde. Ejuſmodi enim conatus periculo non carent; & expedit propterea, ut ne in expediendis negotiis & decernendis tam ardens ſit, ut ſeſe ipſe conſumat, neque tam frigidus, ut congelet: ſed moderato incedat paſſu, prout tempus & occaſio tulerint. Eò inſuper magìs advertat animum, ut ſuo rectè fungatur munere in omnibus, quàm ad gratiam & favorem Principis, ſine affectatione tamen, & [n] jactantiâ: nam qui eo ſolùm nomine Miniſtrum agit, ut famâ inclareſcat, exiſtimationem Principi ſuffuratur. Silentium ejus ſit opportunum, ſi utilitas poſtulaverit;

[l] *Quid eſt, inquam, homo, ut ſequi poſſit Regem factorem ſuum?* Eccl.2. 12.

[m] *Qui diligit cordis munditiem, propter gratiam labiorum ſuorũ habebit amicum Regem.* Prov.22.11.

[n] *Cùm feceritis omnia, quæ præcepta ſunt vobis, dicite: Servi inutiles ſumus.* Luc. 17.10.

verba prompta, & expedita, si opus fuerit, id quod in quodam suo familiari collaudabat Rex [o] Theodoricus. Principis obsequium privatæ suæ utilitati anteferat, quin sua & Principis commoda eadem esse ducat. Consanguineos Principis debitâ prosequatur veneratione, suámque in eo securitatem collocet, ut benevolos eos habeat, nec ipsos inter & Principem foveat odia; sanguis enim facilè amicitiam redintegrat cum ipsius Privati nocumento. Cur & prætereà, ut Princeps optimos habeat ministros, & famulos, & imperandi modum eum fideliter edoceat. Non oculos illi claudat, nec aures obstruat; quin in eo elaboret potiùs, ut ipse videat, tangat, & pertentet omnia. Suos illi errores ac defectus cum modestiâ exponat, neque ideò (si aliàs necessitas ita postulaverit) offensam metuat: etsi enim ad tempus patiatur aliquid gratia, agnito tamen posteà errore convalescit iterum, & [p] roboratur; uti Danieli cum Regibus Babyloniæ usu venit. In iis, quæ Princeps violenter statuit, & aggreditur, ita se gerat, ut declinet ea potiùs, quàm rumpat, expectando donec tempus ipsum, & incommoda eum meliùs instruant. Ne impediat, quo minùs ad aures ejus perveniant querelæ & satyræ: hæ enim, si in innocentiam cadant, grana salis sunt, quæ Principis benevolentiam conservant, & monita quædam ad errores vitandos, & corrigendos mores. Rectè facta, eorúmque gratiam Principi tribuat; errata verò, & successus minùs prosperos sibi imputari ne ægrè ferat. Ruinam suam tanquam certam & exploratam semper habeat, præstolando illam constanti & libero animo, & absque rei privatæ studio, nec magnoperè sollicitus sit de mediis, quibus suam apud Principem gratiam stabiliat. Qui magìs metuit, ex alto citiùs præcipitat. Reflexio periculi caput obturbat, & *sequitur vertigo prærupta cernentes*; quâ vertigine quotquot laborârunt ex iis, qui in Principum aulis præ cæteris gratiâ & auctoritate floruêre, omnes perierunt. Qui periculum istud contempsit, securus [q] transiit.

§. Erga Ministros socium se gerat potiùs, quàm Dominum; patronum magìs, [r] quàm accusatorem. Bonos ad meliora

[o] *Sub genii nostri luce intrepidus quidē, sed reverenter astabat, opportune tacitus, necessariè copiosus.* Cass. lib. 5. ep. 3.

[p] *Qui corripit hominē, gratiam postea inveniet apud eum magìs, quàm ille, qui per linguæ blandimenta decipit.* Prov. 28. 23.

[q] *Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter.* Prov. 10. 9.

Seneca.

[r] *Rectorem te constituerunt? noli extolli: esto in illis quasi unus ex ipsis.* Eccl. 32. 1.

liora extimulet, è malis bonos efficere ſtudeat. Caveat, ne ſuam ipſe auctoritatem interponat, quando de eorum aut electione, aut depoſitione agitur. Iis negotia permittat, ad quos ea pertinent; Conſiliorum curſum in conſultationibus ne impediat: ſinat omnes pervenire ad Principem; quòd ſi hic eas cum ipſo contulerit, poterit tunc judicium ſuum liberè eloqui, non alio tamen affectu, quàm ut in rem communem optimè conſulat.

§. Porrò aula periculoſiſſimus gratiæ illius ſcopulus eſt; & tamen omnes illâ utuntur, ut hanc firment, & reddant perpetuam. Nullus in eâ lapis eſt, qui ſolvi non cupiat & ruere, ut Privati illius ſtatuam diruat, non minùs deſtructioni obnoxiam, quàm illa Nabuchodonoſoris ob metallorum diverſitatem. Nemo quiſquam in aulâ ſecurus Privati amicus eſt, ſi eligit aliquos, odium & invidiam apud alios excitat. Si eos Principi charos efficit, gratiam ſuam periculo objicit; ſin minùs, experietur eos hoſtes: adeoque tutiſſimum erit, mediâ quâdam viâ, & indifferenter incedere cum omnibus, nec ullius ſe immiſcere officio, dando operam, ut quoad fieri poteſt, ſingulorum voluntati fiat ſatìs, nec impediantur, ſed juventur potius in procurandis commodis, quæ ſperant. Quòd ſi quis in Principis favorem ſeſe inſinuaverit, conſultius erit eum ſervare benevolum in omnem eventum, ſi fortè res ex voto ei ſucceſſerit, quàm velle eum impedire, aut deturbare de gratiâ: nam ſæpè, qui luctatus cum alio eum proſternere voluit, unà cum illo cecidit, & ſolet oppoſitio communiter favores magìs incendere. Plures Privati periêre, quòd nonnullorum ruinam molirentur, quàm quòd aliis ad eandem gratiam adjumento eſſent. Spernat ſuas apud Principem accuſationes, aut laudes, eàſque caſui & fortunæ relinquat.

§. Porrò ſingularis ille Principis favor plurimùm à populi dependet judicio: nam ſi iſte Privatum odiſſe cœperit, non poterit eum tueri Princeps contra communem omnium vocem; & ſi hanc contempſerit, multitudo ipſa Privati Iudicem, immò & Carnificem cōſtituere ſe ſolet, ſiquidem bene

multos manibus illius occubuisse vidimus. Quòd si populus eundem vehementer amet, non minus periculi est: nam ea res æmulationem atque invidiam in aliis excitat, immò in ipso Principe; unde *breves* plerumque & *infausti* esse solent *populi amores*. Quare ut inter extrema ista Privatus ejusmodi securus incedat, ea omnia vitare oportebit, quæ plausum & acclamationem vulgi pariunt; in eo solùm elaboret, ut pietate, liberalitate, humanitate, & benevolentiâ bonam de se opinionem & existimationem concitet, in id semper animo intentus, ut justitia administretur, ut rerum ubertate Respublica floreat, ut ne pax & tranquillitas publica perturbetur, nec privilegia violentur, nec in ratione gubernandi introducantur novitates; ante omnia verò, ut caveantur controversiæ in rebus Religionis, & contentiones cum Ecclesiasticis: nam populi furorem experietur, si pro impio eum habere cœperint.

Tacit. lib. 2. Annal.

§. Exteri, in quibus non est naturalis ille in Principem amor, à Privato magìs, quàm ab ipso dependent; quare illum potiùs venerantur, ut eo opitulante votis suis potiri queant, non absque insigni Principis despectu, & Statuum ejus detrimento; & aliquando ipsum Privatum in ruinam trahunt præcipitem, si is desideriis eorum, & votis non cumulatè satisfecerit. Eam ob rem cultum illum singularem exterorum admittere non debet, sed curare, ut ipsi paullatim intelligant, eum cortinam solùm ante imaginem reducere, solum verò Principem esse, qui patret miracula.

Legati Principum Privati amicitiam ambiunt, tanquam medium efficax ad negotia sua ritè pertractanda, cúmque ipsi plurimùm ad ea prodesse sibi arbitrentur damna illa & incommoda, quæ ex privatâ Principum familiaritate nasci solent, bonis obsequiis fovere eam satagunt, inducti ad hoc interdum ab ipsomet Privato; cúmque occasionem habeant laudandi eum in audientiis, & primâ fronte à privatæ rei studio & æmulatione omnino videantur alieni, multa operantur bona; verùm periculosi amici sunt: nam eos Privatus benevolos conservare non poterit, nisi cum insigni Principis

sui,

sui, boníque publici detrimento; & si muneris sui ac obligationis memor non iis abundè satisfaciat, hostes se profitentur, nec industria deest, aut facultas, quâ ruinam illius moliantur. Quare tutissimum erit, non plus sese illis impendere, quàm Principis obsequium atque utilitas permiserit; adeóque illud solum Privatus procurabit, ut vir sincerus, comis & humanus ipse habeatur ab exteris, qui bonas illas Principis sui cum aliis amicitias conservare malit, quàm dissolvere.

§. Omnia isthæc præservativa Privati lapsum cavere poterunt, si mox à principio adhibeantur: nam ubi semel in aliorum incurrerit odium, atque invidiam, malitiæ & fraudi ista tribuuntur, magísque periclitari faciunt gratiam; quemadmodum Senecæ accidit, qui mortem effugere non potuit, quantumvis *instituta prioris vitæ commutaret, prohiberet cœtus salutantium, vitaret comitantes; rarus per urbem, quasi valetudine infensâ, aut sapientiæ studiis attineretur.* Tac. lib. 14. Annal.

§. Quòd si adhibitis omnibus istis remediis, Privatus aliquis nihilominus Principis gratiâ exciderit, lapsus ille inglorius non erit, cùm immunis vixerit hactenus ab infami metu illam amittendi, & absque sollicitudine quærendi media generoso pectore indigna; quod gravius tormentum est ipsâ Principis indignatione & odio. Et si in privatâ illâ gratiâ aliquid inest boni, est sola ea gloria, quòd quis à Principe æstimari meruerit. Continuatio illius plena curarum, & periculi est. Felicissimus ille, qui quàm citissimè, & majori cum honore inde emerserit.

§. Descripsi, Serenissime Princeps, Privatorum artes, non verò, quomodo Princeps erga eos se gerere debeat, quod supponam omnino nullos ei esse debere: nam etsi concedendum illi sit, ut voluntatis propensione & gratiâ magìs in unum feratur, quàm in alium; non tamen, ut potestatem suam omnem in unum aliquem conferat, à quo mandatum, præmium & pœnam expectare oporteat populum: talis enim auctoritas alienatio est Coronæ; unde semper gubernationi periculum imminet, etiamsi in electione personæ minimè

erret gratia: nunquam enim obedientia tanta, aut tantus cultus Privato defertur, quantus ipsi Principi, nec tanta illi cura de bono universali & publico, nec ita in manu suâ cor Privati habet Deus, ac Principis. Quare etsi non pauci ex Antecessoribus Ser[tis] Vestræ Ministros ejusmodi sibi familiariores, & præ cæteris charos habuerint, qui insigni cum diligentiâ & zelo (ut & hodie fieri videmus) conati fuerint in omnibus quàm rectissimè agere, illud tamen assecuti non sunt, nec res ea felicem exitum habuit. Nec falli se sinat Serenitas Vestra exemplo Franciæ, cujus fines Privati unius consilio longè dilatari vidimus, sed non absque Regni detrimento, & jacturâ auctoritatis ipsiusmet Regis. Qui accuratiùs perpendere voluerit persecutionem Reginæ Matris, & Ducis Aurelianensis; profusum sanguinem Monmorancii, Prioris Vandomensis, Pilorantii & Domini de S. Marco; captivitatem Bullionii Ducis; tributa & oppressiones subditorum; usurpationem Ducatûs Lotharingiæ; fœdera cum Batavis, Protestantibus, & Suecis inita; consilium capiendi Sabaudiæ Ducem Carolum Emmanuelem; pacem Monsonæ factam absque scitu fœderatorum; frænum Valli Telinæ & Grisonibus injectum; subsidia missa Scotiæ, & Parlamento Londinensi; expugnationes Fontarabiæ, Audomari, Theonis villæ, Tornaventi, & Casteleti; jacturam tot militum Lovanii, Tarraconæ, Perpiniani, Salsis, Valentiæ ad Padum, Imbreæ, & Rocæ; recuperationem Ariæ, & Basséæ: qui, inquam, ista omnia accuratiùs perpendere voluerit, videbit quòd ejus consilia non nisi ab impetu profecta, omnísque ejus apud Regem gratia soli violentiæ innixa fuerit: quòd in tantâ ejus tyrannide ei sica pepercerit, aliàs in ipsam etiam Majestatem audax, quòd denique temeritati suæ fortunam tam in omnibus habuerit propitiam, ut adversis successibus ille plura lucratus fuerit, nos verò secundioribus plura in dies perdiderimus. Quod manifestum indicium est, Deum ejusmodi Privati prosperitatem fovere ad Christianitatis exercitium, & castigationem, nostram antevertendo prudentiam, nostrámque fortitudinem confundendo. Monarchiis ad exitium & rui-

nam

nam destinatis illud obest etiam, quòd easdem exaltare debuisset. Ita invasio per mare Adriaticum excitavit diffidentias; protectio Mantuæ, æmulationes; oppositio Nivernensis, bella; diversio per Insulas Titonis, sumptus; exercitus Alsatiæ, æmulos; bellum pro Hispaniâ, rebelliones. Arma maritima, aut tempori non fuêre educta, aut cum tempore sensim interiêre; terrestria verò ob victualium, aliarúmque rerum necessariarum defectum effectu penitùs caruerunt. In obsidione Casalensi occasionem perdidimus bello finem imponendi. Vnum aliquod consilium Secretarii Passerii Principi Thomæ impressum obstitit, quò minùs Taurino succurreret, & de Franciâ triumpharet: ob inanem aliquam de prærogativâ contentionem idem Ariæ accidit: ob aliquem nuncium de Atrebato jam ab hostibus fossis & aggeribus cincto succurrendi cura intermissa: ob inanem aliquem fidei servandæ scrupulum succursus Ambillerii admissus non fuit: per ignaviam aut occultam cum hoste conspirationem Capella se dedidit. O divinam providentiam! quem finem spectat illa eventuum varietas, tam longè à caussis suis aberrantium! Credite, non mero casu in ejusmodi Privatorum arbitrio Europæ posita est gubernatio. Faxit Deus, ut successus votis respondeat publicis.



SYMBOLVM LI.



NIHIL melius utiliúſque mortalibus, prudente diffidentiâ. Vitæ fortunarúmque cuſtodia eſt, quam noſtra nobis ſuadet conſervatio : ubi ea non eſt, cautio eſſe nequit; ſine hâc autem omnia periculis forent expoſita. Princeps paucioribus confiſus meliùs ſtatûs ſui gubernacula moderabitur. Vna ſola confidentia ſecura eſt, ab arbitrio nimirum & voluntate alterius non dependere. Ecquis enim ſecurus unquam eſſe poterit de corde humano in intimis pectoris receſſibus abdito, cujus arcana conſilia tam ſcitè tegere & diſſimulare novit lingua, tam dextrè pernegant oculi, aliíque corpo-

corporis[a] motus? Pelagus est pugnantibus inter se affectuum fluctibus inquietum, mare sinuosum, & occultis plenum syrtibus, nec ulla unquam fuit charta nautica, quæ eas potuerit ostendere. Quam igitur acum, prudentiæ magnete tinctam, dabimus Principi, ut per tot támque diversa maria absque periculo[b] naviget? quas regulas & documenta ad discernendos ventos, ut habita temporis ratione nunc laxet, nunc contrahat confidentiæ vela? In hoc potissimùm regnandi consistit artificium. Hîc maxima Principi imminent pericula, quia aut rerum experientiâ, notitiâque destitutus est, aut negotia & subditos tractare nondum didicit, præsertim cùm nemo eorum, qui cum ipso agunt, malus esse videatur. Omnes eo præsente vultum ad honestatem componunt, & actiones suas ritè obeunt. Verba præmeditata merum sonant amorem, boni publici zelum, & fidelitatem. Exterior oris corporísque species obsequium pollicetur, venerationem, & obedientiam; in imo tamen pectore rancorem, odium, & ambitionem fovent. Quam opinor caussam fuisse, cùr nonnemo dixerit: *Principem nemini fidere debere.* Verùm *utrumque in vitio est, & omnibus credere, & nulli.* Seneca. Nemini omnino fidere, Tyranni suspicio est: fidere omnibus, Principis imprudentis facilitas. Non minoris in illo momenti confidentia est, ac diffidentia. Digna illa regio & sincero pectore; isthæc verò ad gubernandi artem perutilis, utpote ejus beneficio prudentia politica operatur, & suas ritè moderatur actiones. Difficultas in eo posita est, ut utrâque tempore suo, & loco uti quis noverit, ut nec confidentia nimis credula perfidiæ, & periculis ansam præbeat, nec diffidentia cauta nimis, & suspicax odium pariat, & adducat in desperationem, aut Princeps, quia nemini fidit, ad omnem tractatum prorsus fiat inidoneus. Non omnia confidentiâ metienda sunt & ponderanda, uti nec omnia diffidentiâ. Si nunquam Princeps confideret, quis absque præsenti periculo eidem posset assistere? quis in ejus perseverare obsequio? Nec minùs periculosa infelicitas est, ob inanes suspiciones fideles à se Ministros arcere, quàm ex levi crudelitate se iis credere, qui fideles

[a] *Cor hominis immutat faciē illius, sive in bona, sive in mala.* Eccles. 13. 31.

[b] *Pravum est cor omnium, & inscrutabile; quis cognoscet illud?* Jerem. 17. 9.

fideles non ſunt. Ita confidat Princeps, ut fidem habeat; veruntamen non ſine omni deceptionis metu, aut dubitatione ſaltem. Atque hæc dubitatio non retardare illum debet in ſuo opere, ſed ſolùm commonere. Nì dubitaret, incurioſus eſſet, ac negligens. Dubitare, cautio quædam eſt, quæ ſecurum eum reddit; nec aliud, quàm res ſuis invicem momentis expendere. Qui non dubitat, veritatem aſſequi non poteſt. Sic confidat, tanquam crederet; ſic diffidat, tanquam ſi fidem non haberet. Attemperatæ eâ ratione inter ſe confidentia, & diffidentia, ac directæ à ratione & prudentiâ, miros habebunt effectus. Cautus igitur ſit Princeps in tractandis negotiis, in fœderibus ſanciendis, in pace conficiendâ, & tractatibus aliis,qui ad gubernationem pertinent, & ſi ſponſione manûs confirmandi ii fuerint, manus oculata ſit oportet (uti præſens Emblema exhibet) quæ antè videat diligenter, quid agat. Non ſolis Amatoris promiſſis movebatur lena illa apud Plautum, quæ ajebat: *Manus noſtræ oculatæ ſunt, credunt quod vident.* Et alibi diem oculatum appellat, quo nonniſi paratâ vendebatur, emebatúrque pecuniâ. Cœca ſunt animi decreta, quæ ex ſolâ fiunt confidentiâ. Pythagoræ ſymbolum fuit, non cuivis facilè dandam eſſe manum. Nimis periculoſum eſt, leviter omnibus fidere. Conſideret itaque Princeps etiam atque etiam, quî negotiis ſe impendat, & habeat pro explorato, omnes ferè ſive amicos, ſive hoſtes id contendere, ut fallant, alii graviter, leviter alii. Alii ut ſceptro & fortunis eum expolient; alii ut benevolentiam, gratiam & favorem illius ſibi concilient. Non ideò tamen opinio iſthæc præſumpta malitiæ ſervire debet, & fraudi, perinde quaſi in Principis eſſet arbitrio, ſtare conventis ac promiſſis, aut eadem pro libitu violare: ſic enim fides turbaretur publica, & grandiſſimam exiſtimationi ſuæ maculam aſpergeret. Cautio iſta nihil aliud eſſe debet, ac prudens quædam circumſpectio, & prudentia politica. Diffidentiam ex ſuſpicione ortam improbamus in Principe, ſi levis ſit, & vitioſa, quæ illicò ſuos prodit effectus, & ad executionem progreditur; non circumſpectam illam, & univerſalem, quæ omnes

æqua-

æqualiter reſpicit, nulli interim in particulari ſiniſtri quicquam imputando, donec circumſtantiæ probè examinatæ, à ratione aliud ſuaſerint. Et fieri poteſt, ut licèt alicui ſatìs non fidas, bonam tamen de eo habeas opinionem : iſta enim diffidentia non particularis eſt de actionibus illius, ſed cautio quædam prudentiæ generalis. Intra ipſa regnorum viſcera arces eriguntur, ac propugnacula, & præſidiis firmantur, atque cuſtodiis, non ſecus ac ſi in hoſtium finibus ſita eſſent. Nec inutilis eſt illa prudentia, aut Subditorum fidelitati quicquam derogat. Confidat Princeps Conſanguineis ſuis, Amicis, ſubditis & Miniſtris; verùm non tam vecors illa ſit Confidentia, ut altùm dormiat quaſi ſecura ab omnibus caſibus, quibus aut dominandi cupiditas, aut rei privatæ ſtudium, aut odium denique perturbant fidelitatem, perruptis fortioribus Iuris Naturæ & Gentium repagulis. Si Princeps tam ſocors ſit, ut diligentiam iſtam onus reputet: ut minoris æſtimet damnum, quàm vivere inquietum ob tot ac tantas cautiones: ut ſinat ire omnia, nec attendat ad incommoda, quæ evenire poſſunt, facile fiet, ut Miniſtri mali evadant, & interdum etiam infidi : cùm enim ad gubernandnm videatur inhabilis, deſpicatui habetur ab aliis, & ſinguli commiſſam ſibi gubernationis partem tyrannicè procurant. Verùm ſi Princeps ſit vigilans, qui licèt confidat, non omnem tamen omittit cautionem; qui ſic ſemper inſtructus eſt, ut nunquam eum à conſiliis, aliiſque mediis imparatum offendat perfidia; qui abſolutè non judicat, ſed prævertit ſolùm; qui non arguit, ſed præſervat fidelitatem, ut ne in periculum adducatur, is Coronam ſuam ſecurè ſtabiliet. Nulla fuit occaſio, cur animum Regis Ferdinandi Catholici ulla ſubiret ſuſpicio de fide magni Ducis, & tamen eo non obſtante certos habebat homines, qui ſecretò ad omnes ejus actiones ſollicitè advigilarent, & attenderent, ut cognitâ illâ diligentiâ tantò cautiorem ſe in omnibus gereret. Et ſanè diffidentia verè non fuit, ſed prudentiæ officium, quæ provida eſt in omnibus caſibus, & æmulationibus dominatûs, quippe quæ non ſemper ad rationis trutinam ponderantur, & expedit in-

Mar. Hiſt. Hiſp.

dit in-

dit interdum eas etiam levibus de caussis suscipere: malitia enim ferè cœco quodam modo agit absque prudentiâ, immò & imaginatione.

Cavendum tamen, ne metus ille levis sit, sine sufficienti fundamento, ut eidem Regi Ferdinando cum eodem Magno Duce postea accidit: etsi enim is post cladem apud Ravennam valde illius operâ indigeret pro rebus Italiæ, eâ tamen uti noluit, viso tanto applausu, quo omnes exire ex Hispaniâ, & stipendia sub eo merere gestiebant, quin in omnem eventum Ducis Valentini præoccupavit animum, certis mediis procurando, ut de ipso securus esset. Eâ ratione, ut de unâ aliquâ fidelitate, quam expertus fuerat, dubitando, alteri magìs suspectæ sese exponeret. Ita animi plus æquo suspicaces, ut unum aliquod effugiant periculum, in graviora incidunt, etsi interdum in Principibus, nolle tantorum virorum uti obsequio, invidia potiùs sit, aut ingratitudo, quàm suspicio. Fortè etiam, quâ erat astutiâ ille Rex, minimè è re suâ fore arbitratus fuerit, ut ejus deposceret operam, quem non optimè contentum esse probè noverat. Principi, qui semel diffisus fuit, haud multum debet fidelitas. Quò quis magìs ingenuus est, & generosiori animo, hòc sentit graviùs, si fides sua vocetur in dubium, & offensus tantò audet faciliùs ab eâ desciscere. Hæc caussa fuit, cur Getulius ad Tiberium perscriberet, *sibi fidem integram, & si nullis insidiis peteretur, mansuram*. Longus usus & experientia variorum eventuum tam circa se, quàm circa alios erudire debent Principes, quomodo fidendum sit subditis. Inter alia monita, quæ Rex Henricus Secundus filio suo Principi Ioanni dederat, illud unum fuit, ut gratias in eos collatas, qui partes ejus contra Regem Petrum Dominum suum naturalem secuti fuerant, tueretur quidem; ita tamen illis fideret, ut fidelitatem eorundem semper suspectam haberet; ut in muneribus, & officiis illorum uteretur operâ, qui cum Rege Petro fecerant: quippe qui homines constantes essent ac fidi, atque adeò obsequiis offensiones præteritas compensaturi: ne verò crederet iis, qui neutrales, ut vocant, haberi voluerant, eò quòd privati

Mar. Hist. Hisp.

vati

vati sui commodi magìs, quàm boni publici amantes se exhibuissent. *Proditores etiam iis, quos anteponunt, invisi sunt.* Contrà homo fidus illi quoque, adversùs quem agit, gratus est. Nec alia caussa Othoni fuit, cur Celso fideret, quàm quòd constanter Galbæ[c] is inserviisset.

Tacit. lib. 1. Annal.

[c] *Mansitque Celso velut fataliter etiam pro Othone fides integra & infelix.* Tac. lib. 1. Hist.

§. Porrò nequaquam expedit, Ministrum aliquem subitò & uno quasi saltu ad summas dignitates evehi: istud enim illi invidiam, Principi odium parit apud alios, utpote qui ex levitate agere videatur. Nullus Ministrorum tantâ est modestiâ, qui non offendi se putet; nullus tam recti amans, qui suo ritè fungi velit munere, si alium iniquè sibi præferri videat: uni fortè fit satis, & queruntur quàm plurimi; à Ministris autem non bene contentis nihil in gubernatione rectè geritur. Ejusmodi electiones nihil aliud sunt, quàm informes quidam abortus, & altiores agit radices fidelitas, si per obsequia præstita ad honores & præmia pervenire oporteat. Intereà tempus suppetit Principi ad capiendum de Ministro experimentum, prius in officiis minoribus, ne nimis caro illi constet, & tum deinde in aliis[d] majoribus. Antequam in pacis bellique negotiis eum occupet, videat primùm, ubi magìs periclitari possit ejus fidelitas; quæ item subsidia à sanguine, à Nobilitate, ab opibus habeat. Atque hæc observatio in iis potissimùm muneribus apprimè necessaria est, quæ quasi claves sunt, & securitas Statuum. Hoc nomine Germanicum Tiberius *acerrimè increpuit, quòd contra instituta Augusti, non sponte Principis Alexandriam introisset. Nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi Senatoribus, aut equitibus Romanis illustribus, sepofuit Ægyptum,* eò quòd Imperii esset granarium, ut proinde qui illâ potiretur provinciâ, istud in manu suâ & potestate habere videretur. Pro majori verò securitate, atque ut Minister magìs in officio contineatur, expedit plusculum auctoritatis concedere Magistratui & Consiliis Provinciæ: nulla enim fræna meliora, ac ista, & quæ fortiùs obsistant erratis illius, qui aliis imperat.

[d] *Qui fidelis est in minimo, & in majori fidelis est.* Luc. 16. 10.

Tacit. lib. 2. Annal.

§. Ad nullum autem munus idonei sunt animi abjecti & humiles, qui non conntuntur ad gloriam, & alios ante-

cellere cogitant. Præcipua dos, quam in Iosue Deus reperit, ut eum grandioribus adhiberet negotiis, illa fuit, quòd magnus in eo esset [e] Spiritus. Verùm tamen animus tam elatus esse non debet, ut natum se subditum doleat, & intra Fortunam suam se cohibere nesciat: in his enim talibus, quia ad altiorem semper aspirant gradū, vel maximè fidelitas in periculo est, & si quis illum prætendere prætermiserit, certum est aut vires, aut scientiam defuisse; præterquam quòd in iisdem zelus boni publici, & obedientiæ promptitudo facilè deficiat.

[e] *Tolle Iosue virum, in quo est Spiritus.* Num. 27. 18.

§. Magna ingenia, nisi modesta sint, & instructionem admittant, æquè periculosa sunt: hæc etenim, cùm superba plerumque sint, sibíque ipsis mirè placeant, jussa aliorum contemnunt, putántque ad suum arbitrium omnia debere peragi. Nec minus obstaculi solet esse ab eximiis animi dotibus, quibus excellit aliquis, quàm si omnino destitutus iis sit: nullus enim eum capit locus, qui de meritis suis nimiùm præsumit. Tiberius *neque eminentes virtutes sectabatur, & rursus vitia oderat: ex optimis periculum sibi, à pessimis dedecus publicum metuebat.*

Tacit. lib. 1. Annal.

§. Nec item boni Ministri esse solent, qui amicis abundant, floréntq; fortunis ac opibus: hi enim cùm non egeant Principe, & *in affluentiâ fortunæ, virium, opum & amicorum, aliorúmque talium constituti sint,* pericula & labores defugiunt, & *regi atque obedire, neque volunt, neque nôrunt.* Vnde Sosibius Britannicus dicere solebat, *Auri vim, atque opes Principibus infensas esse.*

Arist. lib. 4. Pol. c. 11.

Tac. lib. 11. Annal.

§. Vbi igitur præmisso examine debito, aliquis in Ministrum afscitus fuerit, omni exteriori motu sinceram erga eum confidentiam præ se ferat Princeps; semper tamen in actiones ejusdem, & consilia intentos habeat oculos: quòd si fortè ex iis periculum aliquod sibi creari posse videat, alteri eum muneri applicet, ubi voluntates aliorum non tantoperè sibi obstrictas habeat, neque tantam malè agendi opportunitatem: major enim prudentia, & benignitas est, præcavere, ne quis scelere se astringat, quàm post admissum scelus delicti veniam concedere. Victoriæ Germanici in partibus Germaniæ,

niæ, & militum applausus, etsi ex unâ parte Tiberium lætitiâ affecerint, ex alterâ tamen curas illi, & æmulationes [f] pepererunt: cúmque postea res in Oriente turbatas cerneret, non mediocriter gavisus est, *ut eâ specie Germanicum suetis Legionibus abstraheret, novísque Provinciis impositum, dolo simul & casibus objectaret*. Verùm si Ministrum aliquem ab officio removeri oportuerit, id fiat specie honoris, & antè, quàm incommoda palàm innotescant, eà cum prudentiâ, ut ne animadvertat sibi diffidere Principem: nam sicut *multi fallere docuerunt, dum timent falli*; ita dubitare, infidos reddit. Eam ob rem Tiberius, cùm Germanicum Romam posteà revocare vellet, id fecit triumphi specie, *acriùs modestiam ejus aggressus, alterum ei consulatum offerendo*; quâ in re admodum liberales solent esse Principes, dum suspicionibus suis se liberare cupiunt.

[f] *Nunciatâ eâ Tiberium lætitiâ, curâque adfecere*. Tac. lib. 1. Annal.

Tacit. lib. 2. Annal.

Seneca.

Tacit. lib. 2. Annal.

§. Si subditus semel reverentiam erga Principem exuerit, nil postea confidentia proderit, ut securo vivere liceat. Sanctius Primus Legionis Rex veniam dederat Comiti Gonsalvo, quòd bellum contra ipsum suscepisset. Conatus est eum insuper beneficiis & gratiis demereri; sed quæ obstringere eum debuerant, ansam dedêre potiùs, ut Regi venenum pararet.

Mar. Hist. Hisp.

§. Quando de utilitate & commodis Principum agitur, nullum amicitiæ, aut cognationis vinculum ad securitatem sufficit, ut unus fidat alteri. Diffidebant inter se Ferdinandus Magnus Rex Castellæ, & Garsias Navarræ Rex; cúmque hic Anagari morbo teneretur, deliberavit de Germano suo fratre captivo attinendo, qui visum eum venerat: sed cùm secus caderet, voluit dissimulare postea, invisendo ad Ferdinandũ, dum Brugis æger esset, qui comprehendi eum jussit. Efficacior nimirum est in Principibus vindicta & ratio Status, quàm amicitia aut sanguis. *Difficiles fratrum* & amicorum *dissensiones, & qui valde amant, valde odio habent*. Vnde illud etiam licebit animadvertere, quàm imprudens sit confidentia eorum Principum, qui in hostium suorum arbitrio sese constituunt. Vitam suam in apertum adduxit discrimen, immò

Mar. Hist. Hisp.

Arist. lib. 7. Pol. c. 6.

amisit Granatæ Rex; cùm confisus securitatis literis ad Regem Petrum abiisset, suppetias ab eo petiturus. Cautiorem eâ in re se gessit Ludovicus Sfortia Dux Mediolanensis, qui cum Rege Franciæ oretenus colloqui nolebat, nisi in medio aliquo fluvio, & supra interscissum pontem: ea enim Principum Italorum conditio est, ut diffisi semel, nunquam posteà confidant ampliùs. Quare multi in Italiâ vehementer admirati sunt, quòd Magnum Ducem & Regem Ferdinandum Catholicum, hunc item & Regem Franciæ ejus hostem unà esse viderent. Dantur quoque nonnulli casus, in quibus longè securior est confidentia, quàm diffidentia, adeóque illa uti, animósque obligare magis expedit. Alphonsus Sextus regno Legionis exutus, in aulam Regis Mauri Toletani se receperat; mortuo tamen Rege Sanctio secretò à Statibus ad Coronam invitatus fuit, quòd suspicarentur, ne Mauri fortè, re intellectâ, vi eum detinerent. Verùm quâ erat prudentiâ Alphonsus, & hospitii beneficium, amicitiámque grato animo recolens, rem totam Regi Mauro exposuit. Quæ confidentia Regem istum barbarum sic affecit, ut licèt re jam antè cognitâ, insidias illi posuisset, ut caperetur, liberum eum abs se dimiserit non solùm, sed & necessarios ad iter sumptus munificè suppeditârit. Tanta gratitudinis vis est, quæ cor maximè etiam ferox & inhumanum armis exuit.

Mar. hist. Hisp. lib. 9. c. 8. & 10.

§. Diffidentiæ inter duos aliquos Principes excusationibus, & satisfactionibus curari non debent, sed contrariis actibus. Si tempus eas non sanet, sanare nunquam poterit diligentia: vulnera sunt, quæ scrutatore, & manu magis etiam exulcerari solent, & genus quoddam manifestæ æmulationis, quæ ad perfidiam viam sternit.

SYM-

SYMBOLVM LII.



SCORPIVS etiam translatus in cælum, & inter sidera collocatus, suam malignitatem retinet; quin immò tantò ea ibi major est, quàm hîc existentis in terrâ, quantò venenata ejus agendi vis in omnia hæc inferiora porrigitur latiùs. Probè expendant Principes indolem & dotes subditorum, quos ad Magistratus & dignitates evehunt: in his enim propensiones, & vitia naturalia augescunt indies, atque adeò virtutes ipsæ in periculo sunt interdum, eò quòd voluntas potentiâ armatam se videns, & facta audacior, obluctetur rationi, eíque dominetur, nisi tam firma & potens illa sit, ut

possit resistere, ne faventioris fortunæ splendoribus obscuretur, aut evanescat. Quòd si viri etiam probi in magnis amplisque muneribus & officiis ab honesto deflectere solent, improbi certè pejores fient. *Invenit etiam æmulos infelix nequitia, quid si floreat vigeátque?* Et si semel Malitia honores promereri potest, quis virtutis viâ ad eosdem grassabitur? Illa à naturâ nobis inest; hæc labore paratur, ac studio. Illa per vim sibi arrogat præmia; hæc ea patienter expectat: appetitus verò magìs propriâ suâ gaudet violentiâ, quàm merito, & moræ impatiens à suâ dependere mavult industriâ, quàm alieno arbitrio. Munera Reipublicæ in hominem improbum conferre, est optimo cuique adimere animum & vires, robúrque malitiæ addere. Iniquus aliquis civis in vitâ privatâ graviter nocere vix potest, nonnisi contra paucos improbos suos exercet mores; at in Magistratu adversùs omnes, cùm Iustitiæ sit arbiter, & administrationem, gubernationémque totius corporis Reipublicæ in potestate suâ[a] habeat. Improbi iis muneribus præfici non debent, in quibus improbitatem suam exercere valeant. Hujus incommodi vitandi caussâ Natura ipsa, solers ac provida rerum omnium dispensatrix, alas pedésque venenatioribus animantibus denegavit, ne multum detrimenti adferre possent. Quisquis malitiæ pedes addit, aut alas, hoc agere videtur, ut currat illa, aut volet. Solent verò plerique Principes malorum potiùs, quàm proborum uti operâ, eò quòd videant illos ordinariè præ istis[b] esse sagaciores. Sed egregiè falluntur: neque enim Malitia sapientia est, nec clarum sincerúmve judicium esse potest, ubi virtus non est. Laudabat eâ re prudentiam Romanorum Alphonsus Aragoniæ & Neapolis Rex, quòd honoris templum intra septa templi virtutis sic construxissent, ut nonnisi per hoc in illud cuipiam liceret ingredi, eò quòd existimarent honoribus indignum esse eum, qui virtutibus non polleret; nec ad officia & dignitates admittendos, qui non priùs virtutis vestibulum subiissent. Et qui absque isthâc Minister aliquis Reipublicæ utilis esse poterit? quomodo inter ipsa vitia locus erit Prudentiæ, Iustitiæ, Clementiæ, Fortitudini, cæterísque

Tacit. lib. 4. Hist.

[a] *Nam qui magnam potestatē habent, etiamsi ipsi nullius pretii sint, multum nocent.* Arist. l. 1. Pol. c. 9.

[b] *Filii hujus sæculi prudentiores filiis lucis in generatione suâ sunt.* Luc. 16. 8.

rísque virtutibus ei necessariis, qui cum imperio præest aliis? quomodo is, qui paret, eas tuebitur, quæ ab ipso requiruntur, si desit exemplum Ministrorum, quorum actiones, morésque attentè observat, & cum adulatione imitatur? Ministrum virtute præditum populus in veneratione habet, sibíque persuadet, nihil non rectè ab eo agi posse; contrà nullam Ministri alicujus mali actionem in meliorem partem accipit, aut approbat. Optimum consilium in senatu Spartano Demosthenes dederat; sed quia passim homo flagitiosus audiebat, acceptatum non fuit, sed alium aliquem ex Ephororum ordine idem illud consilium dare oportuit, ut admitterent, & executioni mandarent. Tanti refert, hanc populi persuasionem esse bonam, ut tum etiam, cùm Minister minimè malus est, periclitetur tamen in manibus ejus gubernatio, si à populo minùs rectè sentiente pro homine vitioso habeatur. Movit ea res Henricum Quartum Angliæ Regem (cùm regni gubernacula susciperet) ut abs se dimitteret, quos licentioris vitæ in ætate juvenili habuerat socios, malósque Ministros exauctoraret, substituendo in eorum locum homines virtute insignes, gratósque subditis. Nec in aliam caussam feliciores eventus, & victoriæ Regis Theodorici referebantur, quàm quòd optimos quosque legeret Ministros, Consiliariísque uteretur Prælatis virtutis & probitatis laude conspicuis. Sunt nimirum Ministri quædam quasi effigies Majestatis, quæ cùm ubivis coràm esse nequeat, per illos quodam modo repræsentatur. Quare decet omnino, ut Principi moribus & virtute haud sint dissimiles. Cúmque Princeps se solo omni in loco potestatem suam, quam communi populi consensione adeptus est, exercere non possit, videat diligenter quânam ratione eam inter Ministros dispertiat. Hos enim plerumque *delectat superbiæ suæ longum spectaculum, minúsque se judicant posse, nisi diu multúmque singulis, quid possint, ostendant.* Ex quo illa etiam quæstio decidi potest, quisnam Reipublicæ status melior sit; an ille, in quo Princeps est bonus, mali verò Ministri; an contrà ille, in quo Princeps est malus, Ministri autem boni: nam *posse etiam sub malis Principibus*

Seneca.

Tacit. in vitâ Agric.

cipibus magnos viros esse, Tacitus auctor est. Enimverò cùm necesse sit, ut Princeps in pluribus Ministris suam substituat potentiam, si minùs probi ii fuerint, magìs perniciosi erunt Reipublicæ, quàm Princeps bonus eidem prodesse possit: ejus enim bonitate abutentur, & boni specie ad fines suos sinistros,& commoda privata sensim eum pertrahent,non ad commune & publicum bonum. Princeps aliquis malus à multis bonis Ministris corrigi poterit; non item multi Ministri mali à bono aliquo Principe.

§. Arbitrantur nonnulli, à Ministris bonis Principi ligari manus, & libertatem ejus imminui, quóque subditi fuerint flagitiosiores, eò ipsum a periculis securiorem fore. Impium prorsus consilium, & ab omni ratione alienum: *ille* enim
Polyb. *Reip. status quietior, optabilis,& firmissimus est, in quo & privatim sanctè innoxiéque vivitur,& publicè Iustitia & Clementia vigent.* Bonorum gubernatio longè tolerabilior est: ubi deest virtus, legum jacet auctoritas, amatur libertas, dominatio in odio est, unde inclinationes Statuum nascuntur, & ruinæ Principum. Quare opus est, ut Ministros habeant virtuti deditos,qui cum zelo & probitate iisdem à consiliis sint, suóque exemplo & auctoritate virtutem introducant in Rempublicam, & foveant. Tiberius extrema virtutis, & vitii periculosa reputabat in Ministro aliquo, & medium (ut ostendimus alibi) malebat eligere. Sed Tyranni hic metus fuit: si bonus est Minister virtute præditus, utique melior erit majori virtute præditus.

§. Verùm tamen non sufficit omnino Ministros virtutibus excellere, nisi in iisdem etiam eluceant eæ animi dotes, atque experientiæ ornamenta, quæ ad bene gubernandum apprimè conferunt. Deplorat etiamnum Æthiopia,& adustis incolarum frontibus,fuscísque corporibus satis testatur pessimum illud Phœbi consilium(si tamen Philosophiâ,& morali antiquorum doctrinâ è fabulis eorundem depromptâ uti liceat) quando lucis quadrigas filio suo Phaëtonti moderandas commisit, juveni inexperto, & qui tantum, támque clarum imperium nondum promeritus fuerat. Ejusmodi pericula

cula secum adferunt electiones factæ per saltum; & non per gradus, in quibus experientia nosse discit paulatim subditos, & sensim ad altiora provehit. Ipse etiam Tiberius, quamvis Tyrannus, suos tamen nepotes absque isthac consideratione promovere nunquam voluit. Factum reipsâ cum Druso, cui Tribunitiam potestatem *non properè* contulit, *sed per octo annos capto experimento.* Dignitates in inexpertum conferre, donativum est; in probè exercitatum, remuneratio & Iustitia. At verò non omnes experientiæ, sicut nec omnes virtutes cuilibet muneri publico aptè conveniunt; sed eæ solùm, quæ ad illam gubernationis politicæ partem pertinent, quæ cujusque est propria: nam qui ad unum aliquod officium publicum idonei sunt, non semper apti sunt ad alia; neque maris experientiæ ad negotia terrâ gerenda deserviunt; neque qui equum fortè domare, & regere nôrunt, illicò exercitum gubernare poterunt. *Nam unum opus ab uno optimè perficitur, quod ut fiat, munus est Legumlatoris providere, nec jubere, ut tibiâ canat quisquã, & idem calceos conficiat.* Graviter eâ in re hallucinatus est Ludovicus Sfortia, Dux Mediolanensis, dum armorum administrationem adversùs Regem Franciæ commisit Galeaso Sanseverino, homini quidem in equis tractandis dexterrimo, sed belli prorsus imperito. Melior fuit Mathathiæ electio, cùm discessurus Iudam Machabæum exercitui ducem præfecit, virum robustum & exercitatum; fratrem verò Simonem, quòd judicio polleret, à consiliis esse [c] voluit. Eâ in re grandes his nostris temporibus committi vidimus errores, permutatis frænis cum administrationibus publicis. Atque hæ diversæ sunt in Regnis, & Rebuspublicis: aliæ ad Iustitiam pertinent; aliæ ad ubertatem; ad bellum aliæ; aliæ ad pacem: & tametsi inter se valde discripent, una tamen facultas, aut virtus civilis eas omnes moderatur, & ad finem conservationis Reipublicæ dirigit, ita ut ad hunc finem contendant singuli, qui eandem moderantur, per certa media accommodata muneri, quod gerunt. Hæc civilis virtus varia est pro variis Rerumpublicarum formis, quæ diversæ sunt inter se secundùm diversa gubernandi media, quibus

Tacit. lib. 3. Annal.

Arist. lib. 2. Pol. c. 9.

[c] *Et ecce Simon frater vester, scio quòd vir consilii est: ipsum audite semper, & ipse erit vobis pater. Et Iudas Machabæus fortis viribus à juventute suâ sit vobis Princeps militiæ, & ipse aget bellum populi.* 1. Machab. 2. 65.

uti ſolent; unde porrò fit, ut civis bonus eſſe quis poſſit, non tamen ideò bonus ſit Reipublicæ moderator: eſto enim, à virtutibus multis moralibus inſtructus ſit, eæ tamen non ſufficient, ſi civiles deſint, & habitudo illa naturalis, ad regendum & imperandum idonea.

§. Eam ob rem plurimùm proderit, ſi Princeps naturas propenſioneſque ſubditorum probè perſpectas habeat, ut iis deinde opportunè uti noverit: nam in bonâ iſtâ electione totius propè gubernationis conſiſtit felicitas. Ingenium Hermanni Corteſii aptiſſimum erat ad detegendas, & occupandas Indias; illud verò Gonſalvi Ferdinandi Cordubæ ad bellum Regno Neapolitano inferendum: quod ſi ſecus accidiſſet, & priori illi armorum cura contra Francos, huic alteri verò novi orbis inveſtigatio demandata fuiſſet, non æquè res eveniſſet feliciter. Vni alicui æqualia pro rebus omnibus dona Natura non impertiit, ſed unum aliquod excellens & præſtans pro unico aliquo officio, ſeu parcitatis id fuerit, ſeu prudentiæ potiùs: *ſic enim optimè inſtrumenta proficient, ſi eorum ſingula non multis, ſed uni deſerviant.* Eâ de cauſsâ in Carthaginenſibus improbat Ariſtoteles, quòd unius ſolius operâ pro multis uterentur officiis: nemo enim ad omnia idoneus eſt. *Nec facilè credendum eſt* (ut bene expendit Iuſtinianus Imperator) *duabus neceſſariis rebus unum ſufficere: nam cùm uni judicio adfuerit, alteri abſtrahi neceſſe eſt, ſicque nulli eorum idoneum inveniri.* Rectiùs adminiſtratur Reſpublica, ſi in eâ, vèlut in aliquâ navi, quiſque ſuo invigilet muneri. Et tametſi unus aliquis omnium eſſet capax, non ideò tamen omnia illi conferenda ſunt. Magnum illud vas æneum in templo Salomonico ſacrificiis deſtinatum, quod mare dicebatur, & poſitum ante altare à bobus duodecim ſuſtentabatur, Scripturâ teſte, ter mille [e] metretas (menſuræ genus id erat) capiebat, & tamen non niſi bis mille [f] infundebantur. Nullo modo expedit, ut in unum aliquem plura congerantur munia, & dignitates cum invidiâ omnium, & indignatione, & ut occupationes deſint pro aliis. Attamen quia Principes aut perſonarum notitiam non habent, aut laborem defugiunt

Ariſt. lib. 1. Pol. c. 1.

L. ff. c. de Aſſeſſ.

[e] *Capiebátq; tria millia metretas.* 2. Par. 4 5.

[f] *Duo millia batos capiebat.* 3. Reg. 7. 26.

fugiunt in homines idoneos inquirendi, fieri plerumque solet, ut unius duntaxat, aut paucorum ex iis, quos circa se habent, in omnibus negotiis utantur operâ, unde rariores ad munera promotiones, & præmia; refrigescit æmulatio, & peraguntur omnia lentiùs.

§. Eâdem de caussâ probandum non est, si duo eidem assistant negotio, quia deforme evaderet, non secus atque effigies aliqua duobus penicillis depicta, cùm semper in operando difformes sint & dissimiles: unus lentus est, & gravis; levior alius: unus lucem amat; alius umbras affectat: præterquam quòd fieri nequeat, ut in iisdem conditionibus, consiliis, & mediis omnino conspirent, aut non diffideant inter se cum gravissimo negotiorum & obsequii Principis dispendio. Inter has caussas secundas unaquæque suo fungitur munere, & suas habet operationes distinctas & separatas ab aliis. Ego sanè satiùs esse judico, unum aliquod officium uni soli Ministro committere, etsi minùs capaci, quàm duobus etiam capacioribus.

§. Quare cùm tanti intersit bonos legere Ministros, difficillimum verò, illud reipsâ assequi, cavendum ante omnia, ne sibi solis eâ in re confidant Principes. Paulus Tertius Pontifex Maximus, & Rex Ferdinandus Catholicus Ministrorum electiones priùs deliberabant cum populo, permittendo quasi per incuriam, ut antè manarent in vulgus, quàm fierent. Alexander Severus Imperator, *ubi aliquos voluisset vel Rectores Provinciis dare, vel Præpositos facere, vel Procuratores, id est, rationales ordinare, nomina eorum proponebat, hortans populum, ut si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus:* quanquam communis applausus non semper securus sit, aliquando ex vero est, errat etiam [g] aliquando, & fallitur in cognoscendis naturis, & vitiis occultis. Accedit, quòd industria & amor commodi proprii, aut malitia & æmulatio, famam illam publicam sæpe spargunt in vulgus in favorem, aut contrà: nec sufficit, Ministrum aliquem in officiis minoribus suam probâsse industriam, ut mox etiam ad majora idoneus censeatur: *excitantur* enim *quidam ad meliora*

Lampr. in vitâ Alex. Sever.

g *Haud semper errat fama, aliquando & eligit.* Tacit. in vitâ Agric.

Tacit. lib. 3. Annal.

liora magnitudine rerum, hebeſcunt alii. Minùs periculoſa erat Regis Philippi Secundi diligentia, qui in ipſis plantariis teneriores arbuſculas diligenter inſpiciebat, & deſignabat animo, quæ tranſlatæ poſtea ad gubernationem ſeu politicam ſeu Eccleſiaſticam fructum aliquando eſſent allaturæ, & antè, quàm vitia tegere poſſet ambitio, per ſecretas informationes in ætate earum juvenili obſervabat, num rectà ſurſum aſſurgerent, an contrà in obliquum deflecterent, habebátque certas notas de præcipuorum ſuorum ſubditorum virtutibus & vitiis. Ita factum, ut omnes ejus electiones fuerint optimæ, floruerintque illius tempore viri planè inſignes, in dignitatibus præſertim Eccleſiaſticis: nam ſatius putabat eligere *officiis ac adminiſtrationibus potiùs non peccaturos, quàm damnare, cùm peccaſſent.* Fortunatum Regnum, in quo nec ambitioni, nec precibus, nec ſollicitationibus locus eſt, & ubi virtus etiam recondita nec libello ſupplici opus habet, nec relatione aliorum, ut perveniat ad aures Principis, qui ſubditorum notitiam ſibi ipſe comparat. Fuit ea quondam laus Tiberii Imperatoris, *quia ſine ambitione, aut proximorum precibus, ignotos etiam, ac ultrò accitos munificentiâ juverat.* Aurium examen ab alio pendet, oculorum ab ipſo Principe. Illæ decipi poſſunt, hi non item: illæ animum inſtruunt ſolùm; hi inſtruunt, & movent, immò quaſi vi quâdam impellunt ad miſericordiam, aut ad præmium.

Tacit. in vitâ Agric.

Tacit. lib. 4. Annal.

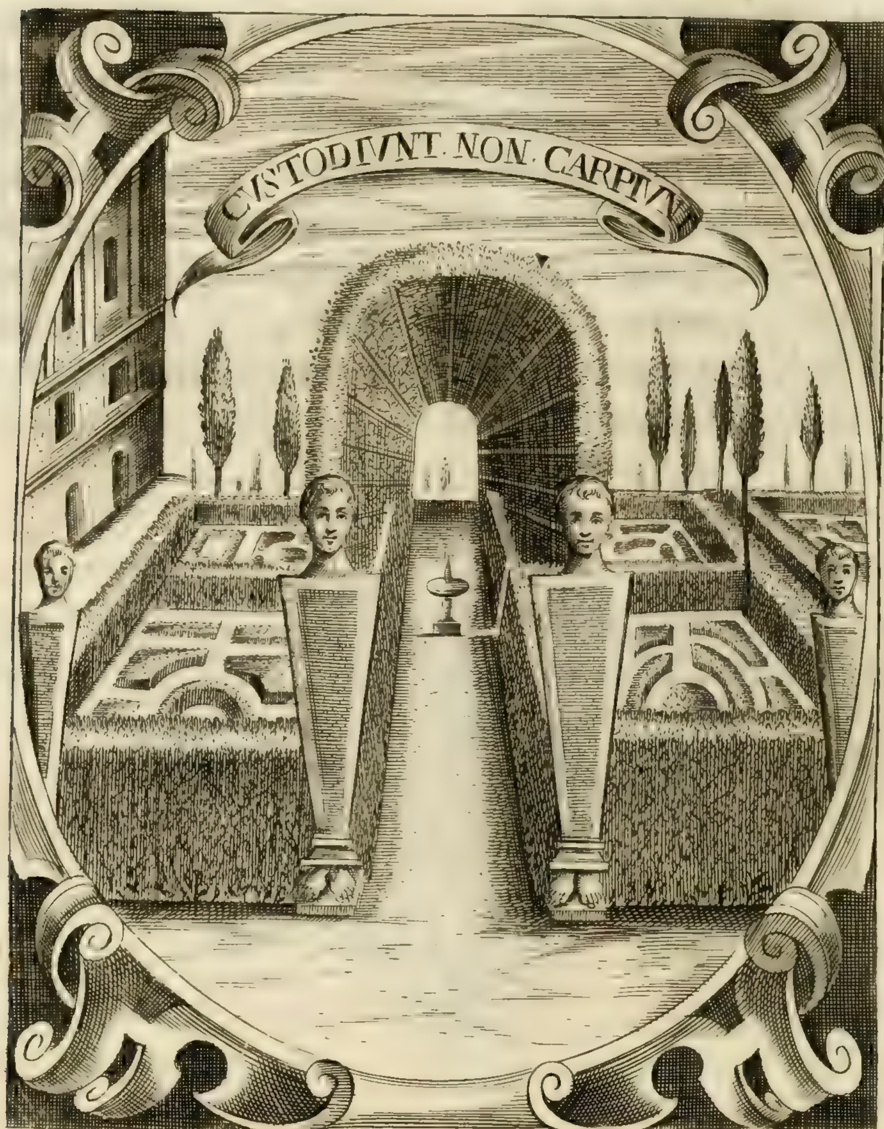
§. Aliquæ Reſpublicæ in electione Miniſtrorum etiam ſorte uſæ fuerunt. Et expedit quandoque ad declinandam invidiam, & cohibendum furorem contentionis ac æmulationis, unde facilè tumultus oriuntur & ſeditiones. Verùm quando pro adminiſtratione juſtitiæ, & armorum tractatione vir idoneus ſeligendus eſt, à quo gubernatio dependere debet, & ſalus publica, non oportet rem tantam incertitudini ſortis committere, ſed præſtat, ut electionis examen ille ſubeat: illud enim pro explorato habendum, *ſorte, & urnâ mores non diſcerni: ſuffragia & exiſtimationem Senatûs reperta, ut in cujuſque vitam famámque penetrarent.* Et tametſi

Tacit. lib. 4. Hiſt.

etsi consiliorum deliberationes plerumque utilitatibus, & commodis privatis omnia metiri soleant, poterit tamen Princeps bonam facere electionem, si secretò inquirat in eorum, qui proponuntur, virtutes ac dotes, uti & in fines, quibus persuasi Consiliarii promotos illos cupiant. Nam si cœco quodam modo omnes consultationes Princeps approbet, facilè isthæc nascentur incommoda; at si, qui à consiliis sunt, videant, quòd eas ad examen revocet, quódque non semper Viros sibi propositos admittat ad officia, sed alios meliores eligat, operam dant, ut maturiori cum deliberatione & rectiùs eâ de re statuant.



SYMBOLVM LIII.



THEBANI Miniſtrorum integritatem, eorum præſertim, qui juſtitiæ præſunt, ſymbolicos repræſentabant per ſtatuas quaſdam manibus deſtitutas: iſtæ enim in pugnum contractæ, avaritiæ ſunt Symbolum, ejuſdémque inſtrumenta, ſi apertæ muneribus pateant. Idem iſtud hortus hîc oculis ſubjicit, diſpoſitis hinc inde ad capita viarum ſtatuis abſque manibus, quales hodiedum in viridariis Romanis cernuntur. Nec ullæ meliores cuſtodiæ, quàm iſtæ: ſiquidem oculis inſtructæ ſunt, ut flores cuſtodiant & fructus; at brachiis carent, ne quid eorum manibus contingant. Quòd ſi Mi-

si Ministri Statuarum istarum essent consimiles, magis secura forent æraria publica, meliórque passim esset gubernandi ratio, præsertim in Rebuspublicis, in quibus, cùm bona earundem & reditus habeantur communia, quilibet è Magistratu ferè licere sibi putat, ut iis fortunam suam fabricetur; alius per alium se excusat, & dissimulant invicem; cúmque vitium istud flammæ sit simile, quæ materie eâdem, quâ satiari deberet, nutritur & [a] crescit, quò plus subripitur, eò magis habendi augescit [b] desiderium: & pasta semel cupiditas bonis publicis, privatorum dein fortunas aggreditur; quo demum fit, ut corruat planè finis principalis communitatis politicæ, qui in bonorum uniuscujusque conservatione consistit. Vbi avaritia dominatur, pax atque tranquillitas exulet necesse est. Litibus, seditionibus ac bellis civilibus miscentur, turbantúrque omnia. Immutantur formæ dominationis, & ruunt Imperia, uti pleraque istam ob caussam pessum iêre. Propterea ex Hispaniâ ejecti fuêre Phœnices; ideò Apollinis oraculum prædixit ruinam Spartanæ Reipublicæ. Moysen quoque Deus sapientissimus monuit, ut ad munera publica viros legeret ab omni cupiditate [c] alienos. Gubernatio rectè in eo Statu institui non potest, cujus Ministri avari sunt & cupidi. Quomodo enim justitiæ vindex erit, qui exspoliat alios? quomodo suam amabit Rempublicam, qui de thesauris cogendis dies noctésque cogitat? quomodo rebus agendis advertet animum, qui lucro totus inhiat? quomodo obsequiis suis præmia promereri conabitur, qui suâ sibi manu ipse satisfacit? Nihil rectè geritur, quod rei privatæ studio geritur. Hanc siquidem ipsi etiam obligationi & honori anteponit utilitas. Nullum facinus generosum suscipitur absque famæ existimatione; hanc verò in pretio non habet animus vilis, abjectúsque, avaritiæ deditus. *Pleraque eorum, quæ homines injustè faciunt, per ambitionem & avaritiam committuntur.* Nihil magis ad rebellionem concitat subditos, quàm rapina corruptelæque Ministrorum: graviter enim irritantur damnis propriis, injustitiâ communi, invidiâ erga eos, qui opes in immensum

[a] *Avarus non implebitur pecuniâ.* Eccli. 5. 9.

[b] *Insatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis.* Eccles. 14. 9.

Mar. Hist. Hisp. Tom. 1. c. 18.

[c] *Provide autem de omni plebe viros potentes, & timentes Deū, in quibus sit veritas, & qui oderint avaritiā.* Exod. 18. 21.

Arist. lib. 2. Pol. c. 7.

accumulant, odio denique in ipſum Principem, qui remedium adferre negligit. Si ignoraverit, bardum eum judicant: ſi diſſimulaverit, ignavum: ſi permiſerit, conſcium, & ejuſdem noxæ reum: quòd ſi deſideraverit etiam, ut Miniſtri velut ſpongiæ omnia imbibant, è quibus ea deinde captatâ occaſione rurſum poſſit exprimere, pro tyranno habebitur. O infelicem Principem, & Statum, quos ideò interire contingit, ut Miniſtri opibus affluant! Neque tamen hæc eò dico, quòd eos tam velim eſſe anxiè religioſos, ut omnia omnino munera reſpuant: nam à nemine quicquam accipere, inhumanitas eſt; à multis, animi vilitas; ab omnibus, avaritia.

[d] *Rex juſtus erigit terram, vir avarus deſtruit eam.* Prov.c.29.4.

§. Cupiditas in Principe illa eſt, quæ Status [d] evertit: nam cùm Populo nihil poſſit accidere gravius, quàm quòd videat ne ab ipſo quidem fortunas ſuas eſſe ſecuras, quem cuſtodem earundem, & defenſorem aſſciverat, aut quòd ille ipſe ſceptrum ſuum in ſubditorum bona armaverit, mox in alium illud transferre cogitat. Quid obſecro ſperare poteſt ſubditus ab avaro Principe? Ipſi etiam filii parentes abominantur iſti vitio deditos. Vbi ſpes commodi deficit, ibi amor & obedientia deficiunt. Tyrannidi ſimilis eſt gubernatio illa, quæ utilitates privatas ſpectat ſolùm, non publicas. Ideò Rex Alphonſus Sapiens dicebat: * *Riquezas grandes ademas non debe el Rey cobdiciar, para tenerlas guardadas, e non obrar bien con ellas. Ca naturalmente, el que para eſto las cobdicia, non puede ſer, que non faga grandes yerros, para averlas, lo que no conveniene al Rey en ninguna manera.* Sacræ paginæ Principem avarum, qui injuſtè aliorum uſurpat bona, Leoni, & Vrſo famelico [e] comparant, & opera illius domibus, quas intra arbores teredo ædificat, quæ mox unà cum ipsâ corruunt, aut tabernaculis frondeis, qualia vinearum cuſtodes conſtruunt, haud diu [f] duratura.* *Malè parta, citò delabuntur.* Quàm ſeſe aranearum inſtar nonnulli Principes mordacibus curis eviſcerant, ut è Subditorum ſtamine fortunam ſuam texant, & retia conficiunt, quæ mox rumpuntur & fiduciam eorum omnem [g] deludunt.

* L. 4.tt. 3. p.2.

[e] *Leo rugiẽs, & urſus eſuriens, Princeps impius ſuper populum pauperem.* Prov. 28. 15.

[f] *Ædificavit ſicut tinea domum ſuam, & ſicut cuſtos fecit umbraculum.* Job. 27.18.

* Cicero.

[g] *Sicut tela aranearum fiducia ejus. Innitetur ſuper domum ſuam, & non ſtabit: fulciet eam, & non conſurget* Job. 8.14.& 15.

§. Varia

§. Varia huic malo parari possunt remedia, efficacissima ea, quæ præservant. Nam si natura semel ab illo superari se sinat, haud facilè iterum consanescit. Hâc nos tunicâ novissimè omnium exuimus. Si Principes à naturâ pecuniarum amore capi contingat, ab aspectu earundem, contactúque, quantum fieri potest, arcendi sunt: per oculos enim tanquam per fenestras subingreditur avaritia, & facilius est solutionis mandatum impertiri, quàm ipsam adnumerare pecuniam. Oportet præterea, ut Ministri ærarii generoso sint animo, neque suadeant Principi parsimoniam sordidam, & modos quosdam cumulandi divitias ejus personâ indignos, ut alio in loco ostendimus pluribus.

§. Nunc ut à cupiditate etiam Ministri præserventur, cavendum, ne munera & officia publica venalia sint; id quod Commodus Imperator introduxerat: nam qui illa emit, vendit etiam. Ita Severo Imperatori visum, uti & Ludovico XII. Francorum Regi, qui isthoc remedio usus est, sed malè dein observatum à Successoribus. *Provincias spoliari, & nummarium tribunal, auditâ utrimque licitatione, alteri addici non mirum, quando, quæ emeris, vendere gentium jus est.* Experitur aliquo modo damna isthæc Castella in gubernationibus civitatum, quia pretio venduntur, contrà ac temporibus Regis Ioannis Secundi communi consensione statutum fuerat, ut essent perpetuæ, & solâ Regum nominatione conferrentur.

Senec. lib. 1. c. 9. de ben.

Mar. Hist. Hisp. lib. 12. c. 15.

§. Oportet præterea, ut officiis singulis sufficiens assignetur salarium, quo, qui iis fungitur, honestè vitam sustentare possit. Factum à Rege Alphonso Nono, qui sua judicibus deputavit stipendia, graviterque animadvertit in eos, quos à partibus munera accepisse deprehenderet. Idem mandatis publicis edixerunt Reges Catholici, Ferdinandus & Isabella, statuto etiam juribus pretio.

Sed caput est in omni Republicâ, ut legibus, & omni aliâ ratione provisum sit, ne qua facultas quæstus faciendi Magistratibus relinquatur: nam qui rei privatæ studio tenetur, & lucrum facit ingravescente annonâ, de rerum affluentia

Arist. lib. 5. Pol. c. 8.

ubertatéque non magnoperè erit sollicitus, nec meliora dabit consilia, si commodis suis obstare ea judicaverit; præterquam quòd populus dominationem dissimulet, & facilè ferat honores in aliis, si quæstus & lucrum ipsi relinquantur; at si & his se destitui videat, *tunc utrumque ei molestum est, quòd nec honorum particeps sit, & quòd à quæstibus submoveatur.* Atque in hanc caussam referri possunt contentiones & tumultus inter Nobilitatem, & plebem Genuensem.

Arist. lib. 5. Pol. c. 8.

§. Muneribus publicis præfici non debent, qui nimiâ paupertate conflictantur: ejusmodi enim inopia corruptelis aliísque rebus illicitis parat aditum. In Senatu Romano sententiæ aliquando rogabantur, cuinam procuratio Hispaniæ mandanda esset; cúmque multorum suffragiis Sulpitius Galba, & Aurelius Cotta in eam rem nominarentur, dixit Scipio: *Neutrum sibi placere; unum, quòd nihil omnino possideret; alterum, quòd nihil ei sufficeret.* Quæ caussa etiam fuit Atheniensibus, ut Magistratum non nisi è locupletioribus legerent; & rationem dat Aristoteles, quòd *quasi impossibile sit, qui egenus existat, eum bene Magistratum gerere, aut quietem optare.* Etsi negari non possit multos etiamnum esse viros insignes in Hispaniâ, qui absque magnis fortunis ad officia publica admissi, & rursus iisdem defuncti sunt.

Arist. Pol. lib. 2. c. 9.

§. Ministri, qui amplam alunt familiam, magno Provinciis sunt oneri: quamvis enim ipsi integerrimi sint, non omnes tamen eorundem domestici; atque ideò *haud frustra* Senatui Romano *placitum olim, ne fœminæ in socios, aut gentes externas traherentur.* Persarum Reges in præcipuis Gubernationis muneribus Eunuchorum utebantur[h] operâ, quòd hi ab uxorum curâ affectúque ditandi liberos expediti, minùs rei privatæ studio teneantur, aut subditis graves sint.

Tacit. lib. 3. Annal.

[h] *Septem Eunuchis, qui in conspectu ejus ministrabant.* Esth. 1. 11.

§. Qui cumulandis opibus, & Fortunæ suæ fabricandæ plus æquo intendunt, iis munera publica absque periculo committi nequeunt: nam licèt illam nonnulli per merita & gloriam augere studeant (qui quidem optimi Ministri sunt) plerique tamen satius ducunt, divitiis eam superstruere, quàm præmium, & remunerationem obsequiorum expectare

ctare à manu Principis, plerumque ferè ingratâ erga eum, qui plura meruit. Lucullus Consul, quem egestas avarum, avaritia crudelem reddidit, rei augendæ cupiditate ductus, injustissimum bellum Hispaniæ intulit.

5. Commoratio in aulis, exactis muneribus, efficacissimum est remedium, ob malè parta amittendi, & pœnæ subeundæ metum; quo in rigore gratiæ locus esse non debet, neque permitti, ut delicta pecuniæ ex solutione redimantur; uti fecit Sergius Galba Prætor, Romæ aliquando de fide Lusitanis non servatâ postulatus. Si omnia Tribunalium subsellia pellibus sternerentur eorum Iudicum, qui largitionibus corrumpi se passi sunt, id quod Cambysen Persarum Regem, ejúsque deinde exemplo Rogerum Regem Siciliæ fecisse meminimus, majori haud dubiè cum Religione observaretur integritas.



SYMBOLVM LIV.



LIBERTAS in hominibus naturalis eſt; obedientia coacta pænè. Illa arbitrium ſequitur; hæc ratione duci ſe ſinit. Ambæ oppoſitæ ſunt, & ſemper ferè pugnant inter ſe, unde rebelliones naſcuntur, proditionéſque adversùs legitimum Dominum: cúmque Reſpublicæ [a] ſubſiſtere nequeant, niſi alius ſit, qui imperet, alii qui obediant, quilibet ſupremam optaret poteſtatem, & à ſeipſo pendere cuperet: quod quia fieri non poteſt, libertatem ſuam in eo poſitam arbitratur, ut ipſam gubernationis formam mutet in aliam. Iſtud Regnorum & Rerumpublicarum maximum periculum eſt, ac principalis cauſſa tot ruinarum, conver-

[a] *Naturam duas neceſſarias res, eaſdémque ſalutares humano generi comparâſſe, ut alii cum imperio eſſent, alii ei ſubjicerentur: nihílque quod citra hæc, nec minimo quidẽ queat ſpatio perdurare.* Dion.lib.41.

conversionum, immutationum, quas circa illa accidisse historiæ memorant. Quare iis artibus uti convenit, ut libertatis appetitus, & humana ambitio procul sceptro arceantur, maneántque sub imperio rationis, & obligatione dominatûs; ita ut nemini cuipiam suprema illa gubernationis potestas concedatur, quæ Majestatis Principis est propria. Enimverò fidelitatem præsentissimo exponit periculo, quisquis potentiam nimiam, & sine aliquo moderamine indulget alteri; non secus ac ferox & indomitus equus, cui fræna laxantur, cum sessore præcipitat. Diadema regium, etiam joci caussâ capiti subditi impositum, superbiæ est occasio, & sublimiores in eo cogitationes excitat. Animus Subditi experiri non debet supremam illam majestatem & imperandi gloriam: facilè enim per abusum illam usurpat posteà, & ne ad eum, à quo accepit, revertatur, insidias illi struit, & exitium machinatur. In uno solo capite recitant sacræ literæ quatuor diversorum Regum exempla, qui servorum suorum manibus interiêre, quòd altius eos, ac oportebat, evexissent. Etiam Salomon, cætera sapientissimus, illud incurrit periculum, postquam tributorum omnium Præfectum Ieroboamum [b] constituerat, qui spretà dein Regis auctoritate contra ipsum sese gessit [c] insolentiùs. Illud itaque diligenter caveant Principes, & pro regulâ statûs habeant, ne quem præ aliis nimiùm elevent; quod si ita fieri planè necessum fuerit, complures sint, ut unus alium contineat in officio, & ipsi inter se, quid quisque agat, & moliatur, [d] observent. Hanc politicam (nisi forsan id excusare possit necessitas) haud satis expendit Ferdinandus Secundus Imperator, quando absolutam armorum, & Provinciarum suarum administrationem, absque recursu ad suam Cæsaream Majestatem, Fridlandiæ Duci commisit, unde tot ac tanta pericula atque incommoda, quorum maximum illud fuit, quòd tantâ illâ gratiâ, & potestate tam illustri Heroi data fuerit occasio, quâ semet ipse perderet. Nec Principes moveat exemplum Pharaonis, qui omnem suam potestatem regiam Iosepho largitus [e] est, quæ totius regni salus fuit: Iosephus enim Christi fuit

[b] *Videns Salomon adolescentem bonæ indolis, & industrium, constituerat eum Præfectum super tributa universæ domûs Ioseph.* 3. Reg. 11. 28.

[c] *Levavit manum contra Regem.* 3. Reg. 11. 26.

[d] *Est autem omnis Monarchiæ cautio communis, neminem facere nimis magnũ, aut certè plus, quàm unum facere: ipsi enim inter se, quid quisque agat, observãt.* Arist. Polit. lib. 5. c. 11.

[e] *Tu eris super domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet: uno tantùm regni solio te præcedam.* Gen. 41. 40.

fuit ſymbolum, & pauci his noſtris temporibus Ioſephi reperiuntur. Vnuſquiſque à ſeipſo pendere cupit, non à ſtipite; id quod in præſenti Emblemate ramus exhibet terræ intra vimineam corbem(quali utuntur hortulani) inſertus,ubi novis auctus radicibus, & infernè reſectus, diſtincta deinde fit arbor, à nativo trunco inde pendens, nec ultra ſuam illi proceritatem acceptam refert. Atque ea res documento nobis eſſe poteſt, quanti periculi ſit gubernationes Statuum perpetuas facere: ubi enim ambitio radices egerit, eas ſibi ut proprias vendicat. Qui ſemel mandatis dandis aſſueverit, difficulter poſtea admittit imperium. Multa hujus rei exempla proprio conſignata Sanguine è Franciâ ſuppetunt. Ne ipſi quidem Dei Miniſtri in cæleſti illâ Monarchiâ ſtabiles ſ ſunt. Majorum munerum perpetuitas Coronæ alienatio eſt. Inane remanet ſceptrum, & imbecillum, & illam ipſam, quam largitur potentiam, veretur; manet ſine dote liberalitas, virtus abſque præmio. Facilè in tyrannum degenerat talis aliquis,qui de regimine perpetuo ſecurus eſt. Subditus verè eum agnoſcit ut Dominum, & veneratur, à quo gubernari ſemper debet; ſicut contrà eum deſpicit, qui per ſemetipſum imperare aut neſcivit, aut non potuit, & impatiens tandem obedientiam deſerit. Movit ea res Iulium Cæſarem, ut Prætoriam dignitatem ad unum annum, Conſularem ad duos contraheret. Carolus V. Imperator Philippo Secundo id conſilii dedit, ne diu uno aliquo Miniſtro in officiis publicis, militaribus præſertim uteretur,ut majora conferret in homines fortunâ mediocri; Legationes verò potentioribus mandaret, in quibus ipſi vires ſuas paulatim conſumerent. Regi Ferdinando Catholico ſuſpecta fuit fortitudo illa militaris, & famæ celebritas in Italiâ Magni Ducis, quare mox revocato eo in Hiſpaniam, ſi non omnem planè erga eum confidentiam exuit, at noluit certè, ut tot obſequiis probata ejus fidelitas ultrà objiceretur periculo, ſi perpetuùm in Neapolitano Regno vice Regis fungi perſiſteret. Et tametſi *id morum Tiberii fuit continuare imperia, ac pleroſque ad finem vitæ in iiſdem exercitibus, aut juriſdictionibus*

ſ *Ecce qui ſerviunt ei, non ſunt ſtabiles.* Job. 4. 18.

bus habere. Factum id tamen ob considerationes quasdam tyrannicas, quæ in Principem prudentem ac justum cadere non debent. Prudentiæ itaque est, Naturam ipsam optimam veræ Politicæ magistram adhibere in consilium, quæ cælestibus illis lucis Ministris imperium quoddam & vicariam potestatem in orbem hunc inferiorem largita est quidem, non perpetuam tamen, sed statis solùm temporibus: ut videre est in motibus, dominiisque Planetarum, ne scilicet horum curâ & provisione sese omnino abdicaret, neque tamen ipsi Naturæ imperium sibi arrogarent. Nam illud ignorare non poterat, Terram oppressum iri penitùs, si semper aut melancholia Saturni, aut furor Martis, aut Iovis severitas, aut Mercurii calliditas, aut levitas Veneris, aut Lunæ inconstantia rebus hisce inferioribus dominarentur.

§. Atque pro hâc munerum commutatione laborandum in primis, ne existimationis suæ jacturam quis existimet, si à majoribus ad minora descendat: quia enim infinita ea non sunt, ubi ad supremum aliquod pervenerit, inutilis posthac erit Minister, si aliis inferioribus rursum se impendere renuat. Tametsi verò recta ratio postulare videatur, ut unà cum merito augeantur & præmia, in hoc tamen casu rationi isti utilitas Principis præferri debet, quando nimirum ob graves caussas tum obsequii præstandi, tum boni publici, non verò ex contemptu ita fieri expedit, ut inferiori aliquo fungatur munere: tunc enim ipsa negotiorum utilitas illud honorificum reddit.

§. Quòd si ulla functio longo tempore sustineri possit, id maximè in legationibus erit: in his siquidem interceditur solùm, non imperatur; tractatur, non præcipitur. Cum Legati profectione perit quasi notitia natalis soli; cessant conversationes particulares cum Principe, cui assistunt, ejúsque Ministris. Arces, propugnacula, & alia munimenta, quæ Regnorum sunt claves, ab arbitrio, imperióque Principis semper immediatè dependeant. Quam ob caussam minùs salutare fuit illud Regis Sanctii consilium, cùm vitâ concessurus, ob pupillarem ætatem filii Alphonsi Tertii, Proceres ipsorum

Mar. Hist. Hisp. lib. 11. c. 7. ipsorum fidei concreditas urbes, arcésque tamdiu obtinere voluit, donec Rex quindecimum ætatis annum explêsset, unde gravia Regno isti nata sunt incommoda. Munera alia non nisi ad certum tempus perdurent, nec tam diuturna sint, ut ob imperii perennitatem Ministros superbiores in discrimen adducant. Ita faciendum judicabat olim Tiberius: ajebat enim, *superbire homines etiam annuâ designatione; quid si honores per quinquennium agitent?* quanquam reipsâ illud suum consilium minimè exequeretur. Defatigatur tandem virtus merendo, sperandóque. Neque tamen tam brevi tempore munia terminentur, ut notitia & usus aliquis per ea comparari non possint, aut ut rapina vigiles nimis reddat Ministros, veluti falcones Norwegiæ, ob diei brevitatem. In magnis denique rerum perturbationibus & Regnorum periculis, administrationes publicæ, & officia protrahi debent longiùs, ne forsan hominibus novis & inexpertis committantur. Ita fecit Augustus, Quintilii Vari clade intellectâ.

Tacit. lib. 2. Annal.

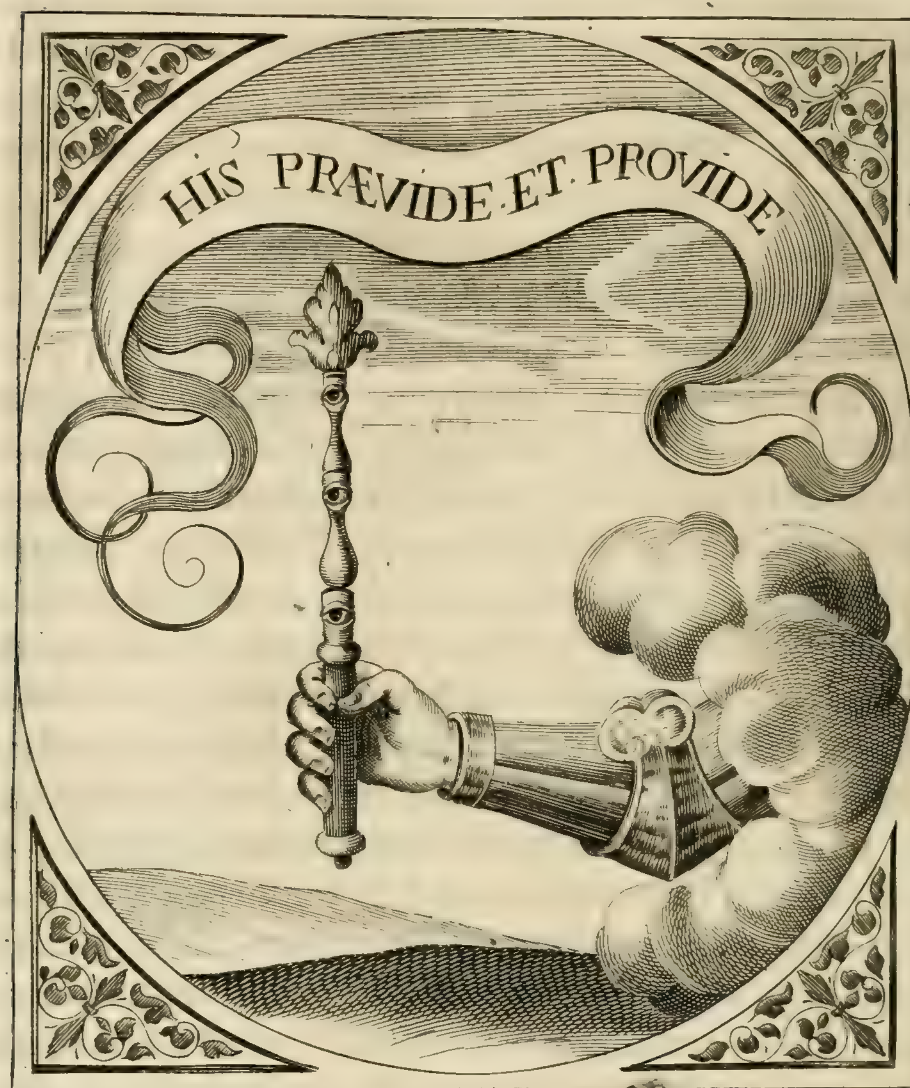
§. Verùm isthæc doctrina, ut officia non nisi ad certum tempus conferantur, intelligi non debet de supremis illis, institutis pro consilio Principis, & administratione justitiæ: satius enim est, ut ea continua sint, eò quòd in illis plurimùm prosit longus rerum usus, & caussarum pendentium cognitio. Ista nimirum munera sunt in Republicâ, quod poli in cælo, circum quos reliqui volvuntur orbes, & si mutarentur, universus hic Mundus in periculo foret, turbato omni naturali motu. Perpendit incommodum istud Solon in quadringentis Senatoribus, qui in annos singulos sorte legebantur Athenis, instituítque Senatum perpetuum Virorum sexaginta, quos Areopagitas nominabant; quod dum observatum fuit, stetit ac floruit illa Respublica.

§. Illud insuper periculosum, & gravissimorum motuum, ac seditionum occasio, si Regnorum procuratio, durante Successoris pupillari ætate, ei committatur, qui jus aliquod quovis titulo in ea potest obtendere; uti factum in Aragoniâ imprudentiâ eorum, qui Regni gubernacula Sanctio Comiti Ruscinonensi demandârunt, donec Rex Iacobus

bus I. adolescceret. Regnandi libido sæpè in iis etiam insidet, quibus nec à sanguine, nec aliâ de caussâ ulla ad coronam competit actio; quid fiet igitur in iis, qui in picturis & statuis frontes Progenitorum suorum illâ redimitas vident? Funesta aliqua ejus rei hâc nostrâ ætate suppetunt exempla, & plura dedêre sæcula retrò præterita, multorum Consanguineorum, qui Regna fidei suæ concredita posteà sibi arrogârunt, ut propria. Qui è Regio progenerantur sanguine, ad tyrannidem ferè sunt proniores, quippe qui pluribus abundent mediis, quibus cõsilia sua ad exitum queant perducere. Pauci persuadere sibi possunt, justam esse illam legem, quæ nascendi prioritatem virtuti anteposuit, & quisque de se ipse præsumit, se præ alio Coronam promereri. Licèt verò in uno aliquo interdum excellat ratio, periculum tamen est ab iis, quos singulariter charos habet, & familiares: hi enim, cùm Majestatis illius participes se fore sperent, violentis quibusdam mediis eam procurare contendunt, & inter Cognatos diffidentias suscitant. Quòd si quas tales Rex Philippus II. de Ioanne Austriaco habuit, ex isto manârunt fonte. Insigne exemplum hujus Politicæ reliquit posteris Infans Ferdinandus, recusando Coronam, quæ ad Regem Ioannem II. illius nepotem pertinebat, quo laudabili facinore multas alias de cælo promeruit. Et perantiqua est isthæc generosa fidelitas, ac sincerus amor Infantiũ hujus nominis in Reges consanguineos; nec minor in hoc præsenti elucet, cujus submissio & obedientia erga ipsum Regẽ tanta est, ut subditi potiùs, quàm fratris esse videatur; nec ipsæ Sphæræ cælestes tam se submittunt primo mobili, ac sua Ser^tas voluntati regiæ: nam in illis motus quidam est contrarius, in hâc minimè; magìs de honore Regis, quàm de suomet proprio sollicita est. O Magnum Principẽ, in quo sanguinis splendor (tametsi summus ille sit) non est tamen maximum eorum, quæ in ipso suspicimus. Divina providentia nimirum perturbatissimis hisce tẽporibus, inter tot tamq; diuturnos bellorum motus, quibus Monarchiæ hujus axes ac poli concutiuntur, Atlantẽ istum è cælo submisit, qui animi sui fortitudine, & prudentiâ præcipuâ illius partẽ sustentaret.

Mar. Hist. Hisp. c. 15. lib. 19.

SYMBOLVM LV.



ARISTOTELES, ut Alexandro Magno Consiliariorum virtutes & conditiones aptiùs exprimeret, cum oculis eos comparabat. Transtulit comparationem istam in legum suarum libros Rex Alphonsus, cognomento Sapiens, & accuratam inter ea collationem instituit. Nec novum illud videri debet, aut insolens: nam & Reges Persiæ ac Babyloniæ illos appellabant oculos suos, uti Ministros alios aures suas, & manus, pro ratione muneris, quod obibant. Spiritus illi septem, Ministri Dei, missi in omnem terram, oculi erant agni [a] immaculati. Princeps aliquis cui tam multa videnda sunt, & audienda, totus debe-

[a] *Agnum stãtem tanquam occisum, habentem cornua septem, & oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi, in omnem terram.* Apoc. 5. 6.

ret

ret esse oculus, totus [b] auris. Quod quia fieri non potest, alienis utatur, necesse est. Ex quo etiam fit, ut nullus reperiatur Princeps, quantumvis intelligens sit, ac prudens, qui Ministris non egeat: *nam Principes ac Reges nunc quoque multos sibi oculos, multas aures, multas item manus, atque pedes faciunt.* In illo tamen nihil inest incommodi, modò iis rectè uti quis noverit: *Hâc enim ratione, & omnium oculis cernet, & omnium auribus audiet, & omnium denique consiliis in unum tendentibus consultabit.* Idem significabant Ægyptii per oculum Sceptro superimpositum, *consilium* quippe *oculus* est *futurorum.* Eodem, opinor, alludere voluit Ieremias, cum diceret, *Virgam vigilantem ego video.* Atque ideò in præsenti Emblemate Sceptrum pingitur oculis plenum, ad significandum nimirum, per Consiliarios Principem gubernationis suæ negotia prævidere debere, ac prævertere. Nec mirum eos, qui à consiliis sunt Principi, à nobis in sceptro collocari, cùm & in Coronis Imperatorum, Regúmque Hispaniæ nomina eorundem insculpi, mos quondam fuerit, nec immeritò: magìs enim relucent, quàm ipsa Principum diademata.

[b] *Superior debet esse totus mens, & totus oculus.* S. Greg. Antioch. Ho. 3.

Arist. lib. 3. Polit. c. 12.

Sines. ad Arcad.

Arist. lib. 6. de regim.

Ier. 1. 11.

§. Atque ista cum oculis comparatio virtutes illas designat ac dotes, quibus instructum esse oportet, qui Consiliarii fungitur munere: sicut enim Visus per omnes partes, ad res longè etiam distantes sese extendit, ita animo Consiliarii practico obversari debet præteritum, præsens, & futurum, ut de rebus rectè statuat, & certum formet judicium; quod fieri haudquaquam poterit absque multâ lectione, longo negotiorum usu, & frequenti cum Nationibus variis communicatione: *nisi* enim naturæ Principis, *morum, animorúmque Provinciæ sint gnari, qui de eâ consultant, perdunt se, & Rempublicam,* ad illam autem comparandam notitiam industriâ opus est, neque enim ea cognoscunt oculi, quæ antè non viderunt. Qui multa fuit expertus, atque oculis usurpavit multa, ei intelligentiæ lumen suboritur, & occurrunt facilè [c] media.

Cicero.

[c] *Vir in multis expertus, cogitabit multa: & qui multa didicit, enarrabit intellectum.* Eccl. 34. 9.

§. Tanta est oculorum, cordísque consensio mutua,

ut hujus affectus, ac passiones mox ad illos quoque deriventur; si triste illud sit, hi manant lacrymis; si contrà lætum, sereni sunt, amœníque. Nisi Consiliarius intimè suum dilexerit Principem, ita ut fortunam ejus adversam, aut prosperam quasi suam reputet, haud multum operæ & curæ ponet in dandis consiliis: quare rectè dixit Rex Alphonsus
l.5.tt.9. p.2. Sapiens; *que los Consejeros an de ser amigos del Rey. Ca si tales no fuese, poder le yà ende venir gran peligro, porque nunca, los que à ome desaman, le pueden bien aconsejar; ni lealmente.*

§. Non sinunt oculi, ut digitus aliquis artificiosam eorundem structuram, & fabricam contrectet; tempori abdunt sese, & palpebris contegunt. Quantumvis Consiliarius intelligens sit, ac prudens in suis Consiliis; si tamen facilis fuerit, & levis in pandendis secretis; si digitos sibi in intimum pectus immitti patiatur, plus nocumenti adferet Principi, quàm Consiliarius aliquis ignorans & rudis: nullum enim bonum consilium est, si secretum non maneat, immò quæ rectè statuta fuêre, plus damni accersunt, si ante tempus detegantur, quàm etiam statuta malè, si cum secreto executioni mandentur. Fugiat itaque Consiliarius communicationem cum iis, qui non ex eodem sunt Consilio: subducat se eorum digitis, qui intimum pectoris ejus pertentare cogitant. Nam si in colloquium aliquod de rebus descendat, facilè mens ejus explorabitur, atque unà cum illà regulæ, quibus Princeps se suáque moderatur. Labia velut fenestræ sunt interioris cordis, quæ dum panduntur, illicò apparet, quod intus latet.

§. Adeò puri sunt oculi, támque ab omni habendi cupiditate alieni, ut ne paleam quidem, quantumvis exigua ea sit, admittant, & si quæ in eos fors inciderit, mox turbantur, nec quicquam videre possunt; sed aut omnia aliter, aut geminata iis sese offerunt. Consiliarius, qui acceperit munera, donorum pulvere mox occœcabitur, neque res concipere poterit, prout sunt, sed prout eas commodi proprii studium illi proposuerit.

§. Tam-

§. Tametsi diversi sint oculi, non diversimodè tamen, sed uniformiter res objectas repræsentant: concordes ambo in recipiendis rerum imaginibus, & transmittendis deinde ad sensum communem per nervos opticos, unitos inter se, ne diversæ subintrent, & illum fallant. Nisi inter Consiliarios una eadémque sit voluntatum conspiratio, unus idémque finis pari consensu connitendi ad consilium optimum, & maximè proficuum, ita ut nec odium, nec amor, nec existimatio propria in diversas eos trahat opiniones, confusus hærebit Princeps & dubius; neque sat scire poterit, quam potissimùm partem in electione melioris consilii amplecti debeat. Atque istud periculum tum præcipuè accidit, cùm unus aliquis Consiliarius plus videre se & intelligere existimat, quàm videat & intelligat alius; aut cùm tantum judicii non habet, ut quod melius est, dignoscere [d] valeat; aut cùm consilio offensas suas ulcisci, & affectibus suis indulgere cogitat. Verùm ab his omnibus liberum esse oportet Ministrum, ita ut alium finem sibi propositum non habeat, quàm obsequium sui Principis. *A tal Consejero* (verba sunt Regis Alphonsi Sapientis) *llaman en latin Patricio, que es asi como Padre del Principe: e este nome tomaron à semejanza del Padre natural, e asi como el Padre se mueve, segun Natura, à aconsejar à su Hijo lealmente, catandole su pro, e su honra, mas que otra cosa: asi aquel, por cuyo Consejo se guia el Principe, lo debe amar e aconsejar lealmente, e guardar la pro, e la honra del Señor sobre todas las cosas del Mundo, non catando amor, nin desamor, nin pro, nin daño, que se le puede en de seguir, e esto de ben fazer sin lisonja ninguna, non acatando, si le pesara, ò le plazera, bien ansi como el Padre non lo cata, quando a conseja à su Hijo.*

[d] *Cum fatuis consilium non habeas: non enim poterunt diligere, nisi quæ eis placēt.* Ecclef.8.20.

l. 7.tt. 1.p. 4.

§. Partita est Natura jurisdictionem singulis oculis, suis cuique per lineam interpositam præfixis terminis; non ideò tamen in operando ambo concordes esse desinunt, sed mutuo quodam affectu sibi assistunt invicem, ut si unus in hanc sese flectat partem, quæ ad ipsum pertinet, idem quo-

que alter faciat, ut rerum cognitio tantò certior sit; nec curet magnoperè, sintne eæ intra circumferentiam suam, an non sint. Hæc mutua concordia & consensio valdè in Ministris est necessaria, quorum zelus, & diligentia universalis sit oportet, ut non ad ea solùm, quæ sui sunt muneris, attendant gnaviter; sed ad ea etiam, quæ ad aliorum officia pertinent. Nulla est corporis pars, quæ non illicò sanguinem suum, suósque spiritus ad eam derivet, quæ adversi aliquid patitur, ut totum corpus conservetur. Si Minister aliquis otio indulgeat & quieti, dum alium laboribus & periculis videt opprimi, malitia est, æmulatio est, & exiguus erga Principem affectus. Nascitur istud interdum ex amore commoditatis & gloriæ propriæ, aut ne ea in discrimen veniat, aut certè ut socii infelicitate evadat illustrior. Tales Ministri sibi solùm prosunt, non Principi. Atque hinc exoriuntur perniciosæ illæ contentiones inter ipsos illius Status, inter ipsa illius arma, & æraria, quibus multæ egregiæ perduntur occasiones, amittuntur integræ urbes, castella & Provinciæ. Consilia & actiones Ministrorum communicari debent inter se, haud secùs ac alæ Cherubinorum in templo Salomonico sese mutuo [e] contingebant.

[e] *Et ala ejus altera quinque cubitorũ, alam Cherub alterius contingebat.* 2.Par.3.12.

§. Quanquam verò plurimùm corpori prosint oculi, Natura tamen non nisi binos largita est, multitudo enim cognitioni rerum officeret. Haud aliter sanè, ubi magnus est Consiliariorum numerus, retardantur consultationes, secretum in periculo est, & confunditur veritas: suffragia enim numerantur solùm, non expenduntur, & major denique numerus concludit. Hæc damna experiuntur potissimùm Respublicæ. Multitudo cœca est semper & imprudens, & sapientior etiam Senatus, hoc ipso quòd amplus est, conditionem & ignorantiam vulgi admixtam habeat, necesse est. Plus lucis pauci spargunt Planetæ, quàm multæ stellæ. Et quia tot sunt in viâ lacteâ, hinc splendore repercusso alia aliam impedit, & minus ibi lucis est, quàm in aliis cæli partibus. Inter multos libertas audacior est, & difficulter ad voluntatem & arbitrium Principis reduci se [f] patitur,

[f] *Populi imperium juxta libertatem: paucorum dominatio regiæ libidini propior est.* Tacit. lib.6. Annal.

titur; uti experientia docet in Conventibus Ordinum publicis, & comitiis Generalibus. Expedit itaque, ut pauci potiùs sint Consiliarii, ii scilicet, qui ad gubernandum Statum sufficiunt, erga quos indifferenter se gerat ipse Princeps, neque sinat se unius solius duci judicio; per unum enim tantum non videbit, quantum per omnes alios. Ita dixit Xenophon, qui eàdem usus comparatione Consiliarios Regum Persiæ oculos,& aures [g] vocitat.* *Apud* ejuscemodi *Ministrum*, cùm non nisi ipsius oculis Princeps videat, *Majestas Imperii hærere solet Regi, aut Principi orbum potentiæ nomen relinquitur.*

§. Solent plerumque Principes unius solius alicujus consilio ita acquiescere, ut omnia cum illo negotia deliberent, ea etiam quæ ipse minimè intelligit. Vnde accidit, ut gravissimi in statuendo committantur errores: neque enim viri literati in rebus militaribus rectè consilia dare poterunt, neque milites in iis, quæ ad pacem pertinent. Expendens illud Alexander Severus Imperator unumquemque in iis consulebat, quæ ipse pertractaverat.† *Vnde si de jure tractaretur, in consilium solos doctos adhibebat; si verò de re militari, milites veteres, & senes ac bene meritos, & locorum peritos.*

§. Istis oculorum affectionibus hactenus explicatis corpus in suis motibus regitur, quæ si deessent, ne ad unum quidem passum securè posset progredi. Idem Regno eveniet, quod bonis Consiliariis destitutum fuerit. Cœcum erit sceptrum absque istis oculis, & sine visu Majestas. Neque enim Princeps ullus tantâ pollet sapientiâ, ut per se ipsum omnia, quæ occurrunt, possit decidere. *El Señorio* (inquit Alphonsus Rex) *no quiere compañero, ni lo hà menester, como quiera que en todas guisas conviene, que aya omes buenos, è sabidores, que le aconsejen, è le ayuden.* Et si quis Princeps tam acutos sibi oculos esse existimaverit, ut absque aliorum operâ solus videre omnia,& dijudicare se posse confidat, is superbus magìs erit, quàm prudens, & ad quemvis passum in gubernatione [h] offendet. Iosue tametsi actiones

[g] *Hinc factũ est, ut vulgò jactatum, Persarum Regem multos habere oculos, aurésque multas; quòd si quis putet unum oculum expetendum Regi, eum egregiè falli certu est: unus enim & pauca videat, & pauca audiat; essétque aliis regiis Ministris quasi negligentia quædam, & segne indictum otiũ, si id uni solũ alicui demandatum esset officium. Præterea quem subditi cognoscerent illum esse oculũ, aut aurem regiam, scirent hunc cavedum esse, neque quidpiam illi committedum; quod omnino præter rem Principis foret.* Xenoph. lib. 4. Cyri.

* Plutarch.

† Lampr. in vitâ Alex.

L. 1. tt. 9. p. 2.

[h] *Si de suâ unius sentẽtiâ omnia geret, superbum hunc judicabo magìs, quàm prudentem.* Liv.

nes suas cum ipsomet Deo communicaret, & expressa ab illo mandata accepisset, & instructiones pro occupandâ urbe Hay, consulebat tamen seniores Duces, quos secum [i] habebat. Consiliarii Assueri Regis nunquam à latere ipsius discedebant, quin omnia cum iis maturè deliberabat, ut Regum mos [k] erat. Divinum Spiritûs sancti oraculum est: * *Qui agunt omnia cum consilio, reguntur sapientiâ.* Non tanta est Naturæ capacitas, ut ad imperium, quantumvis exiguum, ea sola sufficiat: † *nemo* enim *solus sapit*, neque in uno solo reperiri possunt omnia, quæ sciunt omnes. Et licèt multa ingenia non plus videant, quàm unum aliquod perspicax, eò quòd non sint sicut quantitates, quæ multiplicantur seipsis, & summam grandem conficiunt; illud tamen de distantiâ intelligi debet, non de circumferentiâ, quam citiùs plures oculi deprehendunt, quàm [l] unus, modò tot non sint, ut nascatur inter eos confusio. Vnum solum ingenium unam sequitur ratiocinationem, neque enim uno eodémque tempore pluribus potest intendere, & illius amore captum ulteriùs non progreditur. In consultatione multos audit Princeps, & melius secutus judicium, suum faciliùs deponit, illorúmque agnoscit incommoda, quæ ex passionibus, & affectibus privatis oriuntur. Eam ob rem Ioannes Secundus Aragoniæ Rex datis ad filios suos Reges Catholicos sub extremum vitæ literis, seriò eos monuit, ne quid unquam facerent absque consilio Virorum prudentium, & quos Virtus commendaret. Omnes gubernationis gressus necesse est, ut præcedant illi Consiliariorum oculi, & viam [m] commonstrent. Antonius Imperator cognomento Philosophus, Vir eâ ætate longè sapientissimus, Scævolam, Mucianum, Vlpianum, & Marcellum, Viros planè insignes à consiliis habebat, & si eorum sententias suâ meliores esse animadverteret, lubens sese illis accommodabat, dicebátque: *Satius est, ut ego tot taliúmque amicorum sequar consilium, quàm illi meum. Qui sapiens est, audit consilia*, & rectiùs peragit omnia Princeps etiam ignorans, qui consilio utitur, quàm alius intelligens, in

[i] *Et ascendit cum senioribus in fronte exercitus.* Ios. 8. 10.

[k] *Interrogavit sapientes, qui ex more regio semper ei aderant, & illorum faciebat cuncta consilio.* Esth. 1. 13.

* Prov. 13. 10.

† Plaut.

Salus autē, ubi multa cōsilia. Prov. 11. 14.

Mar. Hist. Hisp.

[m] *Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos.* Prov. 4. 25.

Prov. 12. 15.

in opinionibus ſuis obſtinatus & pertinax. Ne Principem arrogantia præcipitet, propterea quòd gloriam rei bene geſtæ cum aliis partiri oporteat, ſi Conſiliarii in eam aliquid conferant: neque enim profectò minor laus eſt, demittere ſeſe ad aliorum conſilium inquirendum, quàm ſeipſo rectiſſimè aliquid facere.

Ipſe ô Rex benè conſulito, & pareto viciſſim. Hom.

Hæc conſilii acceptatio ſumma in Principe poteſtas eſt. Conſilium dare inferioris eſt, ſuperioris illud admittere. Nihil Principatui magìs proprium, nihil neceſſarium magìs, quàm conſultatio, & executio. *Digna acciones* (ajebat Rex Alphonſus Vndecimus in Comitiis Madritenſibus) *de la Real magnificentia, tener ſegun ſu loable coſtumbre varones de Conſejo cerca de ſi, i ordenar todas las coſas por ſus Conſejos, porque ſi todo Home debe trabajar de aver Conſejeros, mucho mas lo debe fazer el Rey.* Quilibet, etiam ignorans, Conſilium dare poteſt; at benè ſtatuere, ſolus[n] prudens. Nil quicquam de gloriâ Principis decedit, qui conſultare noverit, & eligere: *Bene enim quod cum veſtro conſilio fuerit ordinatum* (dicebat in lege quâdam Theodoſius Imperator) *id ad beatitudinem noſtri Imperii, & ad noſtram gloriam redundare arbitror.* Triumphi Scipionis Africani non aliunde, quàm à Conſiliis Caji Lælii profecti ſunt, unde dici ſolebat, hunc conſcribere, Scipionem verò exhibere Comœdiam: neque tamen hoc ipſum ſplendorem famæ illius ullo modo obſcuravit, neque rectè & cum laude ab eo factorum gloria Lælio aſcripta fuit. Res tota in eo præcipuè conſiſtit, ut rectè per ſemetipſum Comœdiam repræſentare Princeps noverit, neque Miniſter ſit, qui illam & componat & exhibeat. Nam etſi Conſiliarii ſint oculi Principis, ipſum tamen adeò cœcum eſſe non oportet, ut abſque iis prorſus videre nequeat: hoc enim eſſet cœco quodam modo imperare, & Princeps apud omnes ſuos in contemptum veniret. Lucius Torquatus, tertiùm electus Conſul, oculorum imbecillitatem excuſavit, *indignum eſſe*

[n] *Aſtutus omnia agit cum conſilio.* Prov. 13.16.

l. humanum C. de leg.

Tit. Liv. l. 26.

esse, inquiens *Rempublicam, & fortunas Civium ei committi, qui alienis oculis uti crederetur.* Rex Ferdinandus Catholicus dictitabat, Legatos esse Principis oculos; eum tamen misertimum fore, qui non nisi iis solis cerneret. Non concredebat omnia Ministris suis magnus ille Politicus, per eos videbat quidem, sed tamen tanquam per conspicilia, ponendo illos ante se, & oculos suos proprios iisdem applicando. Si Consiliarii animadvertant, penes se rerum decidendarum esse arbitrium, detorquent eas ad privatos suos fines, & crescente ambitione, in diversas abeunt factiones, unoquoque eorum supremam illam potestatem sibi arrogante, quam Princeps ignavus, & ad negotia tractanda inidoneus illis permittit. Miscentur & perturbantur omnia, si Consiliarii plus esse velint, quàm speculæ quædam, quæ rerum Horizontem Principi detegant, ut ipse statuere deinde in iis possit, & eligere consilium, quod videbitur optimum. Oculos ei Natura dedit, & si unicuique Ministro suus assistat Angelus, cor Regis verò ipse quoque Deus præterea moderatur, [o] dubio procul etiam visum ejus dirigent, & clariorem perspicaciorémque efficient, quàm Ministrorum. Rex Philippus Secundus animum interdum ad se revocabat, ut de negotiis ipse secum disquireret, & Deo sese enixè commendans, illud amplectebatur, quod sibi tum occurreret, licèt aliter Ministris ejus videretur, & plerumque eveniebat feliciter. Non possunt Conciliarii semper hærere lateri Principis, *nec omnia consilia cunctis præsentibus tractari, ratio rerum, aut occasionum velocitas patitur*; sed in arenâ capiendum interdum Consilium, & statuendum ex tempore. Non habent mandata auctoritatem, ut par est, si constet Principem ea accipere, non dare: statuere omnia absque consilio, præsumpta temeritas est: omnia exequi ex alienâ sententiâ, ignorans servitus. Penes eum, qui imperat, arbitrium esse debet immutandi, adjiciendi, aut rejiciendi penitùs id, quod illi Ministri consulunt. Et proderit

[o] *Cor Regis in manu Domini: quòcunque voluerit, inclinabit illud.* Prov. 21. 1.

Tacit. lib. 1. Hist.

rit interdum quædam eos celare myſteria, ac fallere; uti faciebat idem Rex Philippus Secundus, diverſimodè ad Conſilium ſtatûs referendo de Legatorum expeditionibus, quando eos in certam aliquam trahere cogitabat ſententiam, aut aliàs expedire judicabat, ne quædam negotiorum circumſtantiæ iis innoteſcerent. Conſilium Statûs Coloſſo alicui debet eſſe ſimile, ut illius humeris inſiſtens Princeps, longiùs quàm ipſum proſpiciat. Thebani viſum tam longum Principi ſuo minimè optabant: hinc enim depingere eum ſolebant patulis auribus, & oculis obvelatis, ſignificantes, cœco quodam impetu debere eum exequi, quæ ſuaſiſſet, ſtatuiſſétve Senatus. Verùm Symbolum illud non erat Principis alicujus abſoluti, ſed Principis Reipublicæ; cujus poteſtas ſic aſtricta eſt certis limitibus, ut ſatìs ſit, quòd ille audiat: nam videre, quid agendum ſit, Senatui reſervatur. Non niſi cœca Majeſtatis eſt umbra, & vanum potentiæ ſimulacrum. In illum non niſi per reflexionem derivatur auctoritas, quæ in Senatu reſidet, adeóque oculis non eget, cui pro ſuo arbitratu progredi non licet.

§. Quamvis autem omnino deceat, ut Princeps in deliberando ſuum ſibi ſervet arbitrium; in eo tamen tantopere gloriari non debet, ut eâ de cauſsâ, ne conſilio indigere videatur, illud prorſus reſpuat, quod ei Miniſtri ſuggerunt: ſic enim in graviſſima incideret incommoda, quomodo, Tacito teſte, Petto accidit, qui *ne alienæ ſententiæ indigens videretur, in diverſa, ac deteriora tranſibat.* Tac. lib. 15. Annal.

§. Si factu foret poſſibile, deberent Reges Regibus eſſe à conſiliis, ut quæ ii in rem conſulerent, à decoro, exiſtimatione & auctoritate Regiâ non deſciſcerent. Sæpè perſonâ ſuâ minùs dignum aliquid agit Princeps, quia vili & abjecto eſt animo, qui ſic conſulit. Verùm quia illud fieri nequit, decet ſaltem ejuſmodi legere Conſiliarios, qui tametſi Principes non ſint, animos tamen & ſpiritus gerant Principum, & ex ſanguine generoſiori deſcendant.

§. In Hiſpaniâ magnâ cum prudentiâ varia inſtituta ſunt conſilia, pro bonâ Regnorum, & Provinciarum adminiſtra-

niſtratione,aliíſque momenti alicujus in iſtâ Monarchiâ negotiis; verùm ob bonam hanc illius conſtitutionem non protinus curam omnem oportet abjicere: nullâ enim Reſpublica tam firmis munita præſidiis, cujus fundamenta cum tempore non collabaſcant, aut quæ malitia pravíque abuſus ſenſim non exedant. Nec ſufficit partes illius ſingulas benè conſtitutas eſſe, niſi aliquando omnes in unum coëant, agántque inter ſe tam de illis ipſis partibus, quàm de univerſo corpore. Ad eum finem in Religioſis Ordinibus cogi videmus capitula Provincialia & Generalia, in Eccleſiaſticâ Monarchiâ Concilia; & eaſdem ob cauſſas maximè è re communi eſſe videtur, ut decimo quôque anno Madriti Generale aliquod formetur conſilium, aut conventus, ad quem Conſiliarii bini è Conſiliis ſingulis, aut bini Deputati ex unaquâque Monarchiæ iſtius Provinciâ conveniant, ad deliberandum de ſuâ ſuarúmque partium conſervatione: niſi enim Regna innoventur ſubinde, inveteraſcunt ac pereunt. Atque hic conventus Monarchiæ membra arctiùs uniet, ut conſentiant inter ſe, & ſibi mutuum in neceſſitatibus ferant præſidium. Ad eundem finem cogebantur Concilia Toletana, in quibus non ſolùm quæſtiones de Religione pertractari ſolebant, ſed ea quoque, quæ ad Caſtellæ gubernationem pertinerent.

§. Atque iſtæ oculorum affectiones reperiri etiam debent in Principum Confeſſariis, qui eorum ſunt Conſiliarii, Iudices, & Medici ſpirituales; quæ officia Viros deſiderant in obſequio divino, & amore in Principem ferventes; inſtructos à ſcientiâ, ad rectè judicandum; à prudentiâ, ad admonendum; à libertate, ad corripiendum; fortitudine, ad inſtruendum, proponendo Principi ante oculos (etſi cum gratiæ amittendæ periculo) injurias ſubditorum, & Regnorum pericula, non verò luto illinendo (ut Ezechiel loquitur) hiantem parietem & ruinas [p] minitantem. Nonnulli Principes Confeſſariorum utuntur operâ ad ſolam conſcientiam expiandam; alii etiam in conſultationibus ad Statum pertinentibus. Rationes politicas in utramque partem nunc

[p] *Illi autem liniebant eum luto abſque paleis.* Ezech. 13. 10.

nunc non examino, illud solùm dico, conveniens judicatum in Hispaniâ, ut Regis Confessarius interesset consiliis, tum ut decisiones ex conscientiæ præscripto dirigeret, iísque pondus adderet, tum ut gubernationis quasi factus consors, corrigeret Principem, si quâ in re suo muneri is deesset: aliqui enim optimè nôrunt peccata, quæ admittunt, ut homines; at non ea, quæ peccant, ut Principes, licèt graviora illa sint, quæ ad officium eorum pertinent, quàm ea quæ ad ipsam personam.

§. Nec expedire solùm videtur, ut Confessarius consilio Statùs intersit, sed alii etiam Prælati aut personæ Ecclesiasticæ in Dignitatibus constitutæ, & ut auctoritate suâ, atque eruditione, quâ valent plurimùm, Regni consultationibus assistant: sic enim magìs unirentur inter se ad conservationem & defensionem totius corporis duo illa brachia, spirituale scilicet, & temporale. Reges Gothi de rebus maximis conferebant cum Prælatis, qui in Conciliis Toletanis in unum convenerant.

§. Quod dictum de Confessariis, de Concionatoribus quoque debet intelligi, qui tubæ sunt[q] veritatis, & interpretes Deum inter & [r] homines, in quorum ore [s] verba sua posuit. Cum illis valde cautè oportet agere Principem, tanquam cum canalibus quibusdam, per quos fluenta doctrinæ aut salutaris, aut noxiæ derivantur ad populum. Ab iis plebs dependet, súntque instrumenta peridonea ad illam aut concitandam, aut componendam; uti in seditionibus Catalaniæ, & Lusitaniæ compertum fuit. Fervor eorum & zelus in reprehendendis vitiis, exerere sese potissimùm solet contra eos, qui aliis præsunt, & ex levibus indiciis facilè istud penetrat populus, quia naturâ suâ erga Ministros minùs benè afficitur. Unde fieri potest, ut gubernationis pereat auctoritas, & subditi minùs contenti sint; inde verò oriantur tumultus, & seditiones, præsertim quando culpantur, produntúrque vitia Principum, contra officii sui obligationem commissa. Præstat igitur repræhensiones illas esse generales, absque eo, quòd ipsæ designentur personæ, quando

q *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam.* Is. 58. 1.

r *Pro hominibus cōstituitur in iis, quæ sunt ad Deum.* Hebr. 5. 1.

s *Ecce dedi verba mea in ore tuo.* Ier. 1. 9.

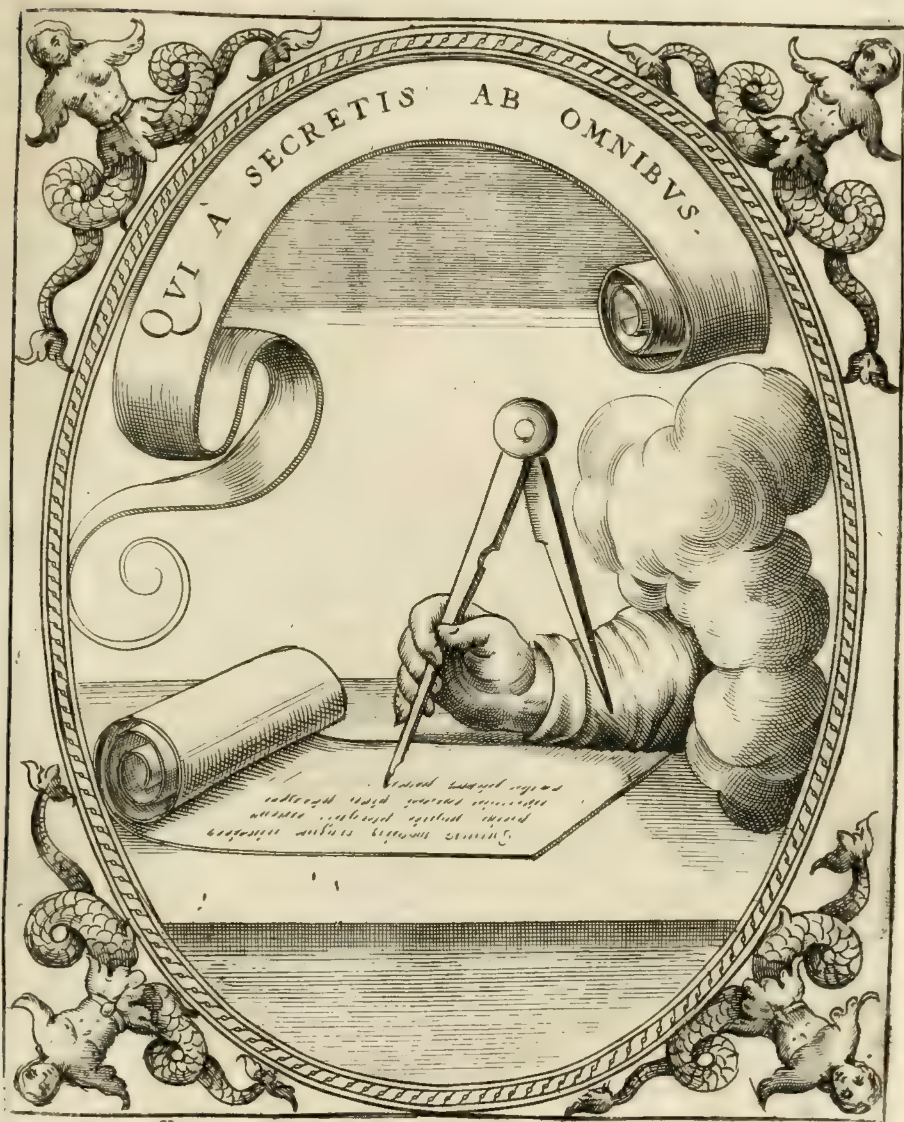
quando ſcandalum non eſt publicum, aut præmiſſæ non fuerunt admonitiones Evangelicæ, aliæque circumſtantiæ cum bono publico in trutinâ appenſæ. Cum tali modeſtiâ reprehendit Deus in Apocalypſi nonnullos Epiſcopos, ut primâ fronte iis abblandiri, immò etiam adulari cuipiam videri [t] poſſet. Neminem Chriſtus offendit ex cathedra: reprehenſiones ipſius fuerunt generales, & quando ad particulares deſcendit, non ut concionator, ſed ut Rex locutus videtur. Pro concione dici non debet, quod in angulis platearum interdicitur, & punitur; quà in re falli ſolet zelus, aut quia nimius eſt, aut quia eum excœcat applauſus imperitæ multitudinis, quæ frequens concurrere ſolet, ad audiendos defectus Principis aut Magiſtratûs.

[t] *Novi opera tua, & fidem, & charitatē tuam, & miniſterium, & patientiam tuam, & opera tua noviſſima plura prioribus. Sed habeo adversùs te pauca.* Apoc. 2. 19. & 20.



SYM-

SYMBOLVM LVI.



AB intelligentiâ, non à calamo eſt Secretarii officium. Si ad id ſufficeret bellè pingere literas, optimi Secretarii Typographi forent. Illius eſt de rebus conſultare, eas diſponere, & ad perfectionem adducere. Dextera manus eſt voluntatis Principis, & gubernationis ejus inſtrumentum, index denique, quo decreta ſua conſignat, atque uti dixit Rex Alphonſus Sapiens, *el Chanciller* (ejus loco nunc Secretarius eſt) *es el ſegundo Official de caſa del Rey, de aquellos, que tienen oficios de poridad. Ca bien aſi como el Capellan* (de Sacellano Majori loquitur, qui tunc Regi à confeſſionibus L. 4. tt. 9. p. 2.

 erat)

erat) *es medianero entre Dios, e el Rey ſpiritualmente en fecho de ſu anima: otroſi lo es el Chanciller entre el, e los Omes.* Perparum proderit, in Conſiliis prudentes inſtitutas fuiſſe conſultationes, ſi qui diſponere eas debet, errorem committat. Conſiliarii ſuas dicunt ſententias, Princeps per Secretarium ſuum animam iis tribuit, & unum aliquod verbum hìc, aut ibi opportunè poſitum, negotiorum formam immutat, haud ſecus atque in picturis exigua aliqua umbra, aut levis penicilli ductus efficit, ut ad vivum exemplar accedant propiùs, aut ab eo longiùs abeant. Conſilium ideam fabricæ negotii alicujus diſponit, Secretarius inde normam concinnat, in quâ ſi erretur, ipſum quoque ædificium ſecundùm illam conſtructum vitioſum erit. Vt iſtud Emblemate præſenti ſubjiciam oculis, calamus illius circinus ſimul eſt, quia non ſolùm in chartam referre debet, ſed menſurare etiam, & perficere, quæ ſtatuta fuerunt, metiri occaſiones & tempora, ne aut citiùs, aut tardiùs, ac oportet, fiat executio: officium ita conjunctum cum munere Principis, ut ſi negotia ferrent, alteri committi nequaquam deberet: nam ſi pars Majeſtatis non ſit, quædam ſaltem illius eſt reflexio. Illud, opinor, Cicero innuebat, cùm Proconſulem, qui tum Aſiæ Provinciam procurabat, his verbis admoneret: *Sit annulus tuus* (quo nomine Secretarium intellige) *non ut vas aliquod, ſed tanquam ipſe tu; non Miniſter alienæ voluntatis, ſed teſtis tuæ.* Miniſtri alii in uno ſolo munere Principem referunt; Secretarius in omnibus. In aliis ſufficit ſcientia rerum iis commiſſarum; in hoc cognitio requiritur, & experientia aliqua communis, & ſpecialis artium omnium tam belli, quàm pacis. Errata illorum in unâ ſunt materiâ; horum verò in omnibus, occulta tamen, & quæ poſteà Conſiliis imputantur; quemadmodum gravitati morbi errores Medicorum in applicandis remediis. Cum malis Miniſtris poterit Princeps in negotiis ſuis efficere aliquid, at non cum imperito Secretario. Stomachus eſt, ubi digeruntur negotia, & ſi concocta malè inde prodeant, caduca erit & brevis vita gubernationis. Repetantur memoriâ tempora retrò præ-

Cic. Epiſt. 1. ad Quinct. Frat.

terita

terita, & ſtatim apparebit, nullum unquam ſtatum ritè & feliciter gubernatum fuiſſe, niſi eum, qui inſignes habuit Secretarios. Quid refert, optimè ſtatuere Principem, ſi Secretarius malè illud diſponat, neque cum judicio ponderet, aut cum prudentiâ obſervet aliquas circumſtantias, à quibus dependere ſolent negotia? Si prudentia illi deſit, non ſufficit, quòd certas quaſdam ſcribendi formulas teneat: vix ullum enim eſt negotium, cui alterius exemplar aptari queat. Omnia cum tempore, aliiſque accidentibus formam mutant & naturam. Habent Pharmacopœi remedia diverſa à variis præſcripta Medicis, pro diverſis morborum curis; verùm graviſſimi fierent errores, ſi ipſi Medicinæ imperiti eas applicarent ægritudinibus abſque notitiâ cauſſarum, conſtitutionis infirmi, temporis, aliarúmque circumſtantiarum, quas uſus obſervavit, & prudens ratio expendit, ac ſpeculatio. Idem negotium aliter perſcribi debet ad Miniſtrum phlegmaticum, aliter ad cholericum: aliter ad timidiorem, aliter ad audaciorem. Vtroſque illi inſtruere debent, quomodo curanda negotia, & expedienda ſint. Quid Secretaria aliud ſunt, quàm ſcholæ quædam, è quibus inſignes Miniſtri prodeunt? Ex iis, quæ ipſi uſu & experientiâ obſervant, omnes rectam gubernandi rationem edocere poterunt. Ibi notare oportet, quæ rectè fiant, quæ ſecùs. E quibus omnibus facilè conficitur, quanti interſit ad utilitatem publicam, tales eligi Secretarios, qui optimis Naturæ donis inſtructi ſint. Magni illi Dei Miniſtri aut Secretarii, quos Evangeliſtas dicimus, in Apocalypſi adumbrantur per quatuor animalia alata, intùs ac foris oculis [a] plena, & pennæ quidem velocitatem, & executionem ingenii denotant: oculi exteriores, accuratam omnium notitiam: interiores, eorundem contemplationem: tam intenti operi, ut nec noctu, nec interdiu quietem [b] caperent: tam obligationi ſuæ invigilantes, ut Ezechiele teſte, ſemper calamo, & chartæ [c] intenderent; conformes in omnibus, & uniti ipſi divinæ menti & ſpiritui, à quo nullâ in re [d] diſcedebant.

Atque ut hæc Secretariorum electio rectè poſſit inſtitui,

[a] *Singula eorum habebant alas ſenas: & in circuitu, & intùs plena oculis.* Apoc. 4.8.

[b] *Et requiem non habebant die ac nocte.* Apoc. ibid.

[c] *Facies eorũ, & pennæ eorum extentæ deſuper.* Ezech. 1. 11.

[d] *Vbi erat impetus Spiritus, illic gradiebantur.* Ezech. 1. 12.

operæ pretium foret, certos quosdam, qui ad id viderentur idonei, primùm exercere in variis ministeriis atque officiis; quod fieri poterit, si Princeps Legatis suis, aut majoribus Ministris eos adjungat Secretarios, qui ingenio valent rerum capaci cum latinæ linguæ peritiâ, eorúmque probet industriam extra suum Regnum in variis officiis; postea verò ad aulæ secretaria eos evocet, ubi Ministros agant, séque perficiant, ut esse possint Secretarii Statûs, aliorúmque consiliorum, Custodes item ærarii, Commissarii, quorum notitiæ & experientiæ plurimùm conferunt ad benè gubernandum, & expedienda negotia. Atque ita evitabitur mala Secretariorum electio, qualis plerumque à Ministris fieri assolet, eorum operâ utentibus, quos jam antè habebant, quíque ordinariè minùs ad id munus sunt idonei, eò quòd eos ferè eligere soleant, qui elegantiùs pingunt literas, non qui scientiâ præstant. Vnde fit, ut plus obsit Principi Minister aliquis bonus, qui imperitum habet Secretarium, quàm Minister aliquis malus, cui bonus est Secretarius. Accedit illud etiam, quòd si Secretarius ab ipso legatur Principe, à quo ulteriorem sperat fortunam, majori cum studio Ministri suis invigilabunt officiis, magísque attenti erunt ad munerum suorum obligationem, & bonam administrationē fortunarum Principis. Rex Alphonsus Sapiens cùm probè sciret, quantum in bono aliquo Secretario esset positum, dixit aliquando,
l. 4. tt. 9. p. 2. *que debe el Rey escoger tal ome para esto, que sea de buen linaje, e aya buen seso natural: e sea bien razonado, e de buena manera, e de buenas costumbres, e sepa leer, e escrivir, tambien en latin, como en Romanze.* Non videtur Rex Alphonsus solùm voluisse, ut Secretarius latinè nôrit scribere, sed loqui etiam: id enim apprimè utile est ei, quem cum omni Nationum genere agere oportet. Et hoc præsertim tempore, postquam Monarchia Hispanica per Provincias, & Regna extera longiùs dilatata fuit, illud valde necessarium est, ob frequens literarum latinarum commercium.

§. Verùm nihil magìs essentiale & proprium Secretario, quàm Secretum, unde & nomen invenit, ut eo audito con-

continuò obligationem ſuam ſibi in memoriam reduceret. Lingua & calamus periculoſa cordis inſtrumenta ſunt, & per illa foràs ſe prodit, aut levitate judicii, myſteriorum incapacis, aut ex inani aliquâ gloriâ, dum nimirum Secretarii magnarum rerum quaſi depoſitarii videri cupiunt, aut intelligentes, loquendo de illis, ſcribendóve ad eos, qui Miniſtri non ſunt. Atque adeò Secretarii munere fungi iſte non poterit, qui tam modeſtus non fuerit, ut audire potiùs malit, quàm loqui, eundem ſemper vultum præ ſe ferendo, ſiquidem & in hoc legi poteſt, quod curæ illius & expeditioni commiſſum fuerit.



SYMBOLVM LVII.



HOROLOGII rotulæ tanto támque occulto volvuntur ſilentio, ut nec videas eas, nec audias; & licèt ab iiſdem totum pendeat artificium, ſibi tamen hoc minimè attribuunt, ſed motum ſuum accommodant indici, qui ſolus horas diſtinguit, & indicat, ſeſéque palàm omnibus oſtentat dimenſi temporis auctorem & regulam. Talis concordia mutua, & conſenſio ſit oportet inter Principem & eos, qui ipſi à Conſiliis ſunt. Iſtos adhibere, perutile eſt: nam (ut rectè dixit Rex Alphonſus Sapiens) *el Emperador, y el Rey* L. 12. tt. 1. p. 2. *maguer ſean grandes Señores, non puede fazer cada uno dellos*

mas

mas, que un Ome, & Statûs alicujus gubernatio multis indiget viris, at tam modestis, & ab omni arrogantiâ alienis, ut ex iis, quæ statuta fuerint, nihil suo tribuant consilio, sed solius Principis. Laboris socii sint, non potentiæ. Ministri, non Imperii consortes. Sciant, Principem absque iis imperare posse, se verò absque illo minimè. Vbi Majestatem suam potentiámque exercere poterit sine opis alterius adminiculo, se solo id agat. In Ægypto, ubi efficacior est caloris vis, cælum animalia perfecta absque alterius concursu procreat. Si Princeps omnia cum aliis conferat, Consultator erit potiùs, quàm Princeps. Perit Principatus vis, nisi rerum summa ad unum [a] revocetur? Monarchia à cæteris gubernandi rationibus in eo distinguitur, quòd unus solus imperet, obediant alii, & si permiserit Princeps, ut plures præcipiant, non Monarchia erit, sed Aristocratia. Vbi imperant multi, nemo imperat. Spiritus sanctus pœnæ & castigationis loco id [b] habet, & contrà benedictionem interpretatur, si penes unum solum imperium [c] sit. Quòd si Ministri Principem tam ignavum esse animadverterint, ut alios sinat regere, maximam sibimet auctoritatem arrogant. Augescit inter eos superbia & æmulatio. Quilibet è pallio Regio detrahit aliquid, adeóque penitùs tandem in frusta distrahitur. Plebs confusa inter tot Dominos verum ac legitimum ampliùs non agnoscit, & gubernationem contemnere incipit: nihil enim rectè geri existimat, nisi quod à Principis sui mente proficisci credit, unde & vi remedium parat. Exempla funesta ejus rei apud Historicos videre licet in amissione Regni, & morte Garsiæ Galæciæ Regis, qui ne indicem quidem agere voluit, designando gubernationis motus; sed ad unum aliquem, quem præ aliis charum habebat, remittebat omnia, qui unà cum Rege postea occisus fuit. Regem Sanctium Lusitanum Regno exutum legimus, quòd in eo Regina potiùs, aliique famuli obscuro loco nati imperarent. Idem Regi Henrico IV. accidit, quia in negotiis curandis tam erat negligens, ut eorundem expeditiones à Ministris datas, manu suâ subscriberet antè, quàm eas legeret, aut sciret etiam, quid in iis con-

[a] *Néve Tiberius vim Principatûs resolveret, cuncta ad Senatum vocando, eam conditionem esse imperãdi, ut non aliter ratio constet, quàm si uni reddatur.* Tac. lib. 1. Annal.

[b] *Propter peccata terræ multi Principes ejus.* Prov. 28. 2.

[c] *Et suscitabo super eas Pastorem unũ, qui pascat eas.* Ezech. 34. 23.

Mar. Hist. Hisp. c. 8. lib. 9.

contineretur. Incommodis omnibus ſeſe Princeps objicit, qui ſine examine, ſine conſideratione id ſolū exequitur, quod ſtatuunt alii: in ipſo enim tanquam in molli cerâ quilibet imprimit, quidquid deſiderat. Ita factum Claudio Imperatori, *cui non judicium, non odium erat, niſi indita, & juſſa.* Ipſius Principis, non Miniſtrorum humeris Deus Principatum [d] impoſuit; id quod haud obſcurè Sauli indicare voluit Samuel, quando uncto in Regem inſtruxit convivium, & de induſtriâ armum ex agno reliquum [e] porrexit. Attamē non velim Principem Cameli eſſe ſimilem, qui cœcè oneri ſe inclinat; ſed opus eſt, ut humeros habeat oculatos, ſicut animalia illa in viſione Ezechielis, ut videant, & ſciant, quid in ſe [f] ſuſcipiant. Currum & aurigam Iſraëlis Eliam vocabat [g] Eliſeus, quòd onus gubernationis ſuſtineret, ac regeret. Principis nomen haud meretur, quiſquis per ſeipſum jubere neſcit, aut contradicere; ut in Vitellio videre licuit, qui *neque jubendi, neque vitandi potens, non jam Imperator, ſed tantum belli cauſſa erat.* Quam ob rem non ſolius indicis officium in regendo horologio obire debet Princeps, ſed inquietis etjam, quæ menſuram modúmque dat rotularum motui, ab illo ſiquidem totum negotiorum dependet artificium.

Neque tamen illud nunc contendo, ut *Princeps Prætoris*, Conſiliarii, aut Præſidis *partes ſuſtineat: majus aliquid & excelſius* ab eo *poſtulatur.* Si ad omnia attendere vellet animum, pro rebus majoris momenti tempus illi non ſuppeteret. *I aſi debe haver* (verba ſunt Alphonſi Regis) *Omes ſabidores, e entendidos, i leales, e verdaderos, que le ayuden, e le ſirvan de fecho en aquellas coſas, que ſon meneſter para ſu Conſejo, e para fazer juſticia, e derecho à la gente; ca el ſolo no podria ver, nin librar todas las coſas, porque ha meneſter por fuerza ayuda de otros, en quien ſe fie.* Ipſius eſt Miniſtris uti, velut gubernandi inſtrumentis, eóſque operari ſinere; ſic tamen ut attendat ad ea, quæ agunt, cum directione aliquâ ſuperiore magìs minúſve immediatâ, aut aſſiſtente, prout negotiorum ratio poſtulaverit. Quæ Miniſtrorum ſunt propria, ipſi Miniſtri peragant. Quæ ad Principis pertinent officium,

Tac. lib. 12. Annal.

[d] *Factus eſt Principatus ſuper humerū ejus.* Iſa. 9. 6.

[e] *Levavit autem cocus armum, & poſuit ante Saul: dixítque Samuel, ecce quod remāſit, pone ante te, & comede: quia de induſtriâ ſervatum eſt tibi, quando populum vocavi.* 1. Reg. 9. 24.

[f] *Et dorſa eorum plena erant oculis.* Ezech. 1. 18. ſm. lxx.

[g] *Eliſeus autem videbat, & clamabat: Pater mi, Pater mi, currus Iſraël, & auriga ejus.* 4. Reg. 2. 12.

Tacit. lib. 3. Annal.

l. 3. tt. 1. p. 2.

officium, de iis solus Princeps statuat. Eâ de caussâ Tiberius *Senatum per literas castigabat, quòd cuncta curarum ad se rejicerent.* Curæ Principis graviores turbari non debent consultationibus levioribus, si absque Majestatis læsione à Ministro eæ decidi possint. Quapropter *Sanquinius maximus è Consularibus oravit Senatum, ne curas Imperatoris conquisitis insuper acerbitatibus augerent: sufficere ipsum statuendis remediis.* Quòd si Princeps semel Ministro alicui, ejus prudentiæ & fidei confisus, negotium aliquod commiserit, totum eidem postea derelinquat. Postquam Deus Adamum totius terræ Dominum constituisset, adduxit ad eum universa animantia, & volatilia cæli, ut nomina iis imponeret, nec Deus id sibi reservari [h] voluit. Pari ratione aliis relinquere debet Princeps curas, & labores ordinarios: caput enim officiis manuum, aut pedum minimè sese occupat, neque navarchus vilioribus se impendit ministeriis, sed in puppi sedens navim gubernat quietâ manûs agitatione, quâ plus efficit, quàm omnes alii.

Tacit. lib. 3. Annal.

Tacit. lib. 6. Annal.

[h] *Formatis de humo cunctis animantibus terræ, & universis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adam, ut videret, quid vocaret ea.* Gen. 2. 19.

§. Quòd si Princeps ob ætatem aut teneram, aut ingravescentem, aut naturam aliàs ad gubernandum minùs idoneam negotiorum directioni intendere nequeat, alium adjutorem asciscat: minus enim est incommodi, alterius uti operâ, quàm per seipsum errare in omnibus. Primi anni Imperii Neronis felices fuêre, quòd viros bonos adhiberet in consilium; posteà verò cùm solus peragere negotia voluit, semetipsum perdidit. Rex Philippus Secundus, cùm videret ob senectam, aliásque corporis imbecillitates se ad Imperium minùs habilem reddi, fidis quibusdam, expertísque Ministris usus fuit.

Verùm tum etiam, cùm necessitas ea fuerit, non decet Principem omnem omnino negotiorum curam deponere, quantumvis intelligentes sint Ministri & fidi: corpus enim politicum naturis est simile, quibus, si calor animæ nativus defuerit, nulla sufficiunt remedia, nullæ industriæ ad conservandas illas, & sustentandas, ne intereant Anima Reipublicæ suæ Princeps est, quare ut illa vivat, necesse est, ut

hic membris ſuis, & organis aliquo modo præſtò ſit. Si omnino non poſſit, illud curet ſaltem, ut ipſemet videatur audire omnia, & oculis cernere, tantâ ſolertiâ, ut ipſius diſpoſitioni & judicio tribuantur. Præſentia Principis, etſi nihil agat, aut aliò intendat, cautos tamen & ſollicitos reddit Miniſtros. Vel nôſſe duntaxat, omnes conſultationes ad ejus pervenire manus, auctoritatem iis tribuit, licèt nec mutet eas, nec videat. Quid erit igitur, ſi interdum ſuiſmet luſtrârit oculis, aut inſtructus ſecretò correxerit, & caſtigârit Miniſtrorum ſuorum errores, iiſque metum injecerit. Si vel ſemel id fiat, ſemper erunt ſolliciti: perſuadebunt enim ſibi, eum videre omnia, aut certe ſolere inſpicere. Conſultent porrò in Conſiliis de negotiis, & viris benè de Republicâ meritis, quos ad munia publica & dignitates evehant; verùm ad ipſum Principem omnia perveniant oportet, ipſius manus ſit, quæ deciſiones & gratias denotet, neque facilè permittat, ut tanquam in Solari horologio umbræ ipſius (per has Miniſtros & Principi familiariores intelligo) eas indicent, & primum in apertum proferant, adeóque ſibi aſſcribi faciant: nam ſi in hoc exiſtimatio defuerit, negotiorum peribit auctoritas, beneficia ſuam perdent gratiam, & Princeps contemptui erit, cui ea in acceptis referri oportebat. Ob hanc cauſſam *inclinatio Senatûs*, quâ in M. Hortalum propendebat, *incitamentum Tiberio fuit, quo promptiùs adverſaretur, vehementérque increpuit* Iunium Gallionem præmia Prætorianis militibus proponentem, *velut coràm rogitans, quid illi cum militibus, quos neque dicta Imperatoris, neque præmia, niſi ab Imperatore accipere par eſſet.* Princeps non ideò in veneratione eſt, quòd Princeps ſit, ſed quia ut Princeps mandat, caſtigat, remunerat. Si quid ſtatuendum acerbiùs, ſi quæ pænalis ferenda ſententia, per Miniſtrorum manus id fiat; ſuam verò quantum fieri poteſt, Princeps celet. Illi populi indignationem, rigoris ac pœnæ odium ſuſtineant, non[i] iſte. De Iove antiqui dicere ſolebant, quòd benignos ſolùm vibraret radios, qui abſque cujuſquam offenſione minarentur, ejúſque potentiam oſtenderent,

Tacit. lib. 2. Annal.

Tacit. lib. 6. Annal.

[i] *Et honores ipſe per ſe tribuere, pœnas autem per alios Magiſtratus, & judices irrogare.* Ariſt. lib. 5. Polit. c. 11.

derent, alios verò per Deorum consilium. Ministri severi habeantur & duri; Princeps benignus & clemens audiat. Illorum est accusare, & condemnare; Principis absolvere, & veniam concedere. Emanuel Lusitaniæ Rex gratias agebat cuidam, quòd argumenta quædam reperisset, quibus reum capitis morti posset eripere. Alius item Lusitaniæ Rex Ioannes Tertius quæstioni cuidam criminali præsens aderat, cúmque sententiis rogatis, paria essent tum absolventium, tum condemnantium suffragia, solúmque ipsius expectaretur, fertur respondisse: *Quòd hunc morti adjudicaveritis, justissimè factum arbitror, cuperémque alii omnes in eandem ivissent sententiam. Ego tamen absolvendum eum censeo; ne quis dicat, Regis suffragio subditum capite damnatum esse.* Ad subditos conservandos Princeps creatus est; & nisi illius caussâ fiat, vitam eripere nemini debet.

§. Horologii index ad rotularum artificium nihil confert; sed eas operari sinit, & motus solùm earundem denotat. Ita Carolo Quinto Imperatori videbatur agendum esse Principi cum suis Consiliariis, ut iis nimirum consultationes relinqueret, neque his facilè se coràm ingereret. Quod documentum etiam filio suo dedit Philippo Secundo: præsentia enim libertatem impedit; & ansam dare solet adulationi. Et tametsi in majoris momenti negotiis præsentia Principis perquam utilis videatur, eò quòd non æquè animum instruant consultationes lectæ, ac coràm habitæ; in quibus plurima addiscet, & negotiis incipiet affici, perspectis naturis & finibus eorum, qui ipsi à consiliis sunt. Verùm in declaranda suâ mente admodum cautum oportet esse Principem, ne fors eandem adulatio sequatur, aut veneratio, aut metus. Quæ caussa fuit, cur Piso accusato Marcello, quòd sublato capite statuæ Augusti, suam erexisset, sententiam rogatus Tiberio diceret: *quo loco censebis Cæsar? si primus, habeo, quod sequar: si post omnes, vereor, ne imprudens dissentiam.* Quamobrem laudatum etiam fuit ejusdem Imperatoris decretum, quo *exemit Drusum* filium suum *Consulem designatum dicendæ primo loco sententiæ, ne cæteris ad-* Tacit. lib. 1. Annal. Tacit. lib. 3. Annal.

ſentiendi neceſſitas fieret. Ingens iſtud periculum eſt; ſed nec minus commodi ex eo, ſi Princeps nec antè, nec pòſt in conſultationibus ſuum aperiat animum: ita enim majori cum ſecreto conſilium illud ſuo tempore exequi poterit, quod videbitur optimum. Henricus Luſitaniæ Rex tantâ cum prudentiâ negotia proponebat in Conſilio, ut neque è verbis, neque ex ipſo vultu agnoſci poſſet, quò animus ejus inclinaret. Vnde & nata conſuetudo, quòd Præſides & Vice-Reges in Conſiliis ſuffragia non ferant, quæ antiquiſſima eſt, Ætolis quondam uſitata.

At enimverò in caſu, quo Princeps approbationem potiùs cuperet, quàm conſilium, poterit antè animum prodere, & ſuam manifeſtare opinionem: ſemper enim videbit, multorum poſteà in eandem conſpirare ſuffragia, aut quia placere cupiunt, aut quia facilè ejus ſequimur nutum, qui imperat.

§. In belli negotiis, tùm præſertim, cùm Princeps illò tenetur implicatus, ob rationes jam dictas valde expedit ipſum conſultationibus præſentem intereſſe, ut hâc ſuâ præſentiâ firmet, atque illicò, quæ ſapienter ſtatuta fuerint, poſſit exequi; néve interim fortè, dum de illis ad ipſum refertur, è manibus elabatur occaſio. Illud tamen Principem ſcire velim, multos eſſe Conſiliarios, qui coram Principe fortes videri cupiunt, magíſque animoſi, quàm prudentes; atque adeò temeraria interdum ſuggerunt conſilia, licèt ordinariè ipſi ea non ſoleant exequi, immò vel maximè præ aliis periculum fugiant. Exemplum in iis fuit, qui Vitellio auctores fuerant, ut arma ſuſciperet, *ſed quod in ejuſmodi rebus accidit, Conſilium ab omnibus datum eſt, periculum pauci ſumpsêre.*

Tacit. lib. 3. Annal.

§. Quæſtio frequens eſt inter Politicos, deceátne Principem in ipſis præſidere tribunalibus ad juſtitiam exercendam. Et ſanè gravis nimiùm videtur occupatio, quâ tempus perderetur neceſſarium pro negotiis politicis, & adminiſtrandâ Republicâ, quamvis Tiberius *nec Patrum* in Senatu *cognitionibus ſatiatus, judiciis adſidebat in cornu tribunalis.*

Tacit. lib. 1. Annal.

lis Rex Ferdinandus Sanctus coràm in judiciis præsens aderat, audiebat, & defendebat pauperes, & imbecilliores adversùm potentiores tutabatur. Rex Alphonsus Sapiens instituit, ut Rex ipse viduarum & orphanorum caussas judicandas sibi sumeret, *porque maguer el Rey es tenudo de guardar todos los de su tierra, señaladamente lo debe fazer à estos, porque son asi, como desemparados, e mas sin consejo, que los otros.* Salomoni insignem peperit auctoritatem magnum ejus judicium, quo caussas [k] decidebat; & Israëlitæ Regem postulabant, qui sicut apud alias Nationes receptum erat, jus iis [l] diceret. Sola Principis præsentia bonos efficit [m] Judices, & sola ejusdem potestas infirmiores tueri [n] potest. Præcipua caussa, cur Deus Davidem in Regem elegerit, illa fuit, quòd qui oviculas suas dentibus ac unguibus Leonis eripuisset, optimè nôsset pauperes adversùm [o] potentiores defendere. Tam grata & accepta Deo est ista cura, ut propter eam solam adpromiserit Principi, deleturum se reliqua ejus peccata, & usque ad candorem nivis eum [p] emundaturum. Quare diffiteri non possum, hanc præcipuam esse partem muneris Regii, cui tamen satisfieri puto, si bonos Iustitiæ Ministros eligat, attendátque deinde sedulò, quomodo munus suum isti impleant; cæterùm sufficiet, quòd subinde in caussis gravioribus (graviores autem voco, quæ à potentiâ possunt opprimi) suffragiis ferendis ipse intersit, aut certè, ut Iudices semper in metu sint, ne fortè ex occulto aliquo tribunalis loco singulorum dicta & sententias observet. In eum finem Iudices omnes Madriti versantur in Palatio Regio, & in aulis, ubi judicia excercentur; fenestræ sunt, per quas sua Majestas secretò solet attendere: perinde ut apud Magnum Turcarum Imperatorem in certo loco judiciis deputato (quem ipsi *Divan* vocant) fieri assolet, ubi Iudices de negotiis conferunt, & quoties ita videtur, ab ipso audiri possunt per fenestram quandam holoserico rubro coopertam.

§. Atque harmonia ista horologii, & concordia mutua rotularum cum indice exteriore, qui horas designat, haud obscurè

[k] *Audivit itaque omnis Israël judiciū, quod judicasset Rex: & timuerunt Regem, videntes sapientiam Dei esse in eo ad faciendum judicium.* 3.Reg. 3.28

[l] *Constitue nobis Regem, ut judicet nos, sicut & universæ habent Nationes.* 1.Reg.8.5.

[m] *Rex, qui sedet in solio judicii, dissipat omne malum intuitu suo.* Prov. 20.8.

[n] *Tibi derelictus est pauper: orphano tu eris adjutor.* Ps.9. 14.

[o] *Persequebar eos, & percutiebam, eruebámque de ore eorum.* 1.Reg.17. 34.

[p] *Quærite judicium, subvenite oppresso, judicate pupillo, defendite viduam. Et venite, & arguite me, dicit Dominus: si fuerint peccata vestra, ut coccinum, quasi nix dealbabuntur.* Isa. 1. 17.

obſcurè elucet etiam in regimine Monarchiæ Hiſpanicæ tam bene inſtituto, ut Regna & Provincias, quas Natura latè ſejunxit, Prudentia inter ſe uniat. Omnes peculiare Conſilium Madriti habent: ibi ſiquidem eſt Conſilium Regni Caſtellæ, Aragoniæ, Luſitaniæ, Italicum, Belgicum, & Indiarum, quibus unus aliquis præſidet. In iis in deliberationem veniũt negotia omnia ſeu juſtitiæ, ſeu gratiæ, quæ ad unumquodque Regnum, ſeu Provinciam pertinent. Atque iſtæ conſultationes ad ipſum Regem perveniunt, qui illud tandem ſtatuit, quod maximè expedire judicaverit, eâ ratione, ut Conſilia veluti rotæ ſint, ſua Majeſtas verò index; aut illa ſint nervi optici, per quos viſuales ſpecies tranſmittuntur ad cerebrum; Rex verò inſtar ſenſus communis, qui illas diſcernit ac percipit, ferendo de iis judicium. Rebus igitur Monarchiæ ſic conſtitutis, & ſuæ Majeſtati præſentibus, tantâ cum prudentiâ & quiete curantur ſingulæ, ut ab annis centum & ampliùs, à quo altiùs illa cœpit aſſurgere, vix ullus aliquis gravis error in ea acciderit, quod tamen in corpore tam vaſto, cujus partes tam diſſitæ ſunt inter ſe, proclive eſt fieri. Magìs unita fuit Romanorum Monarchia, & pænè quotidie graves in ea motus ac tumultus oriebantur: evidens ſanè argumentum, hanc noſtram fundamentis ſuis longè illi præſtare, & à Viris fidei magìs probatæ, majoris item judicii ac prudentiæ gubernari.

§. Quamobrem cùm ſumma rerum ad Principem tandem derivanda ſit, decet omnino, ut non amore ſolùm, ſed œconomiâ etiam Reipublicæ Pater ſit, neque ſatìs eſſe ducat, ſi Conſiliarios habeat, & Miniſtros, qui rerum ſatagant; ſed ſecretam præthereà earundem notitiam ſibi comparet, quâ ſe in omnibus dirigat; uti mercatores certo aliquo, & ſecreto libro, in quo commercia & negotiationes ſuas adnotant. Ejuſmodi librum Auguſtus Imperator habebat, in quo *opes publicæ continebantur, quantum civium, ſociorúmque in armis, quot claſſes, Regna, Provinciæ, tributa, & neceſſitates, ac largitiones, quæ cuncta ſuâ manu perſcripſerat.* (Tac. lib. 1. Annal.) Memoria experientiarum quaſi quoddam depoſitum eſt, ſed caducum

caducum & fragile, nisi à calamo juvetur, qui illas in chartâ perennare faciat. Plurimùm addiscet, quisquis ea, quæ rectè facta fuerint, quæ secùs, memoriæ juvandæ caussâ, in libellum retulerit. Quam diligentiam si adhibere neglexerit Serenitas Vestra, ad solium regium aliquando evecta, putaveritque nequaquam debere Majestatem regiam eò usque sese demittere, sed sufficere, si solâ suâ præsentiâ, non autem tantâ animi attentione Regnum moderetur, Ministrorum arbitrio illud permittendo, facilè equidem mihi persuadeo de optimâ constitutione, & ordine Monarchiæ hujus in Consiliis suis, & Tribunalibus fore, ut Serenitas Vestra absque graviori aliquo periculo dominationis suæ stadium decursura sit; verùm tamen nihil erit aliud, quàm index solùm horologii, alienis rotulis agitatus, neque quicquam in ejus gubernatione elucebit eximium, & gloriosum; quemadmodum futurum esset, si (quod spero) Serenitas Vestra Augustum imitata in certo aliquo libro, illas ipsas res adnotari fecerit quotannis, in quolibet Regno separatim, adjectis etiam munitioribus locis, quæ à militari præsidio custodiuntur: quos item Viros insignes habeat, tam pro pacis, quàm belli muneribus, eorum qualitates, dotes, obsequia, aliáque similia; notando insuper memoriæ caussâ negotia majoris momenti, quem ea eventum sortita fuerint, quid actum in iis bene, quid erratum, & plura talia usu observata, quæ ad ritè gubernandum possunt conducere. Ab hâc cura & attentione proficiscitur insignis illa gubernationis harmonia in Societate IESV, quam tantoperè omnes admirantur, siquidem ad Ordinis totius Generalem tertio quoque anno particulares fiunt relationes de rebus omnibus, aut præcipuis certè, quæ acciderunt, unà cum secretis personarum Catalogis; quia verò illæ sensim & cum tempore naturam, moresque mutant, quolibet triennio illi innovantur, præterquam quòd annis singulis ad eundem perscribantur informationes quædam, non tam generales, sed de iis solùm rebus, quas ipsum scire magis necessarium fuerit: quo fit, ut electio-

nes plerumque bene eveniant, perſonarum capacitatem officiis optando, non contrà. Quòd ſi Principes ejuſmodi notas rerum perſonarúmque haberent, non fallerentur toties in relationibus, conſultationibúſque: meliùs regnandi artem condiſcerent, ne in omnibus à Miniſtris dependere foret opus: majori curâ ac ſollicitudine hi ſervirent Principi, quippe qui ſcirent, omnia ad illius pervenire notitiam, & ab eo adnotari; adeóque nunquam committerentur tam graves defectus, ut nunc fieri videmus, dum temporì non curantur, quæ ad bellum, aut pacem ſunt neceſſaria: Virtus denique metu ejuſmodi catalogorum incrementum caperet, & vitia decreſcerent. Nec ullam confuſionem parient ſummariæ illæ relationes, præſertim ſi aliæ fiant manu ipſiuſmet Principis, aliæ per Miniſtros, qui principalia obeunt munera, aut Viros alios intelligentes, quibus tutò credi poteſt, quòd ſincerè & accuratè illas facturi ſint. Quare ſi, ut Cicero dixit, *Senatori neceſſarium eſt nôſſe Rempublicam, quid habeat militum, quid valeat ærario, quos ſocios illa habeat, quos amicos, quos ſtipendiarios, quâ quiſque ſit lege, conditione, fœdere, &c.* Senatori, inquam, qui non niſi exigua gubernationis pars eſt, quantò magìs iſta neceſſaria erunt Principi, cujus eſt ad univerſale bonum attendere? & ſi Philippus Macedoniæ Rex bis quotidiè prælegi ſibi voluit articulos fœderis cum Romanis initi, cur dedignabitur Princeps in uno aliquo libro inſpicere totum Imperii ſui corpus redactum in compendium, contemplando nimirum in illo, velut in tabulâ quâdam geographicâ, omnes ac ſingulas partes, quibus illud conſtat?

Cicero.

SYM-

SYMBOLVM LVIII.



E præcipuis regnandi instrumentis honor est, qui nisi ab honesto esset & laudabili, inventum politicum crederem. Firmamentum Imperiorum est. Nemo quisquam absque eo se suáque diu conservare poterit. Si is deesset Principi, deficeret virtutum custodia, famæ stimulus, & vinculum, quo amorem venerationémque sibi conciliat. *Velle pecuniis excellere, tyrannicum est; honoribus verò, magis regium.* Nec minus subditis honor utilis est, quàm ipsi Principi: nam sine eo nullæ sufficerent leges ad coërcendum populum, cùm plerique comparati sic simus, ut non minus infamiæ metus, ac pœnæ nos in officio contineat. Mox rueret

Arist. lib. 5. Polit. c. 10.

ordo Reipublicæ, nisi in existimatione essent obedientia, fidelitas, integritas, & fides publica. Cupiditas gloriæ legum auctoritatem nutrit ac fovet, & ut illâ potiatur, labori se dat, & virtutibus. Nec periculum levius illi imminet Reipublicæ, in quâ subesse omnes cupiunt, quàm ei, in quâ nemo non imperare desiderat. Regnum nimis abjectum & humile vi cedit, & obligationis suæ, quâ Domino legitimo obstrictum est, facilè obliviscitur. Illud verò, quod altioris est animi, quódque honorem in pretio habet, labores & pericula, immò suammet ipsius ruinam vilipendit, ut in obedientiâ & fide permaneat. Quæ bella, quas calamitates, quæ incendia expertus non est Burgundiæ Comitatus, ut suam erga Regem Catholicum obedientiam ac fidem tueretur? nec tyrannis & barbara hostium crudelitas, nec infecta elementa, tametsi omnia adversùs illam viderentur conspirâsse, ejus constantiam frangere potuêre. Fortunæ, Patria, & vita fidelibus illis subditis eripi potuerunt, generosa fidelitas, & sincerus in Dominum legitimum amor adimi nunquam potuit.

§. Adversùs mala intestina illud solet esse remedium, ut honor omnis & existimatio quàm longissimè arceatur à populo; quâ Politicâ Chinenses utuntur, quibus nullum nisi ab intimis visceribus periculum. Verùm in aliis Regnis, quæ invasionibus sunt exposita, existimatio & gloria subditorum omnino sunt necessaria, ut hostibus sese objicere audeant: ubi enim honor non est, nec animi fortitudo esse potest. Non magnus est Princeps, qui animis magnis non imperat, & generosis, nec absque iis timeri se unquam faciet, aut dominii sui fines dilatabit. Æstimatio gloriæ, quæ in subditis est, eosdem stimulat, ut & Principis honorem procurent: ex hujus enim amplitudine etiam illorum gloria dependet. Vnica inanis honoris umbra in laboribus constantes, & fortes eos in periculis efficit. Qui thesauri sufficerent ad compensandum fortunas, quas prodigunt subditi, sanguinem, quem profundunt pro tuendâ voluntate & arbitrio suorum Principum, nisi introducta fuisset

moneta

moneta illa honoris publica, quâ quiſque in ſuâ opinione ſibi ipſe ſatisfacit? Optimum fortunarum actionúmque heroicarum pretium eſt, quod Principes reperire potuerunt, adeóque honoris æſtimationem integram, quoad fieri poteſt, ſi non ob Majeſtatem ſuam propriam, at certè propter emolumentum ingens, quod illa ſecum affert, conſervare debent inter ſubditos, diſſimulando penitùs, aut leviter ſaltem caſtigando delicta illa, quæ tuendi honoris cauſsâ committuntur, & contrà præmiis & teſtimoniis publicis actiones fortes, & generoſas confovendo. Illud tamen advertant, admodum in ſubditis pernicioſam eſſe inanem illam exiſtimationem & gloriam, quæ ſolâ hominum opinione, non ſolidâ virtute nititur: ex illâ enim contentiones de prærogativâ inter Miniſtros naſci ſolent cum jacturâ boni publici, & obſequii Principis, duella, injuriæ & homicidia; ex his verò motus inteſtini, & ſeditiones. Nec cum illâ ſtare poteſt obedientia, ſed interdum Principis ſanguine ſeſe coinquinat: nam ſi ſemel ſubditus opinione ſuâ propriâ, aut communi rumore perſuaſus, Tyrannum eum judicet, & morte dignum, facilè eam machinabitur, ut ſeſe pro patriâ offerat, & nomen ſuum poſteritati [a] conſecret. Oportet ergo ut Princeps iſtam gloriæ ſuperſtitionem corrigat in ſubditis, ad veram & ſolidam eos incitando.

[a] *Itàque Monarchas, non ut ſibi vendicent Monarchiam, invadunt; ſed vt famam & gloriam adipiſcantur.* Ariſt. lib. 5. Polit. c. 10.

Nec indignum ſe Majeſtas reputet, ſi ſubditos honoret, & exteros: honor enim iſte Principum honori non magìs derogat, quàm flammæ facis officiat, ſi ſe communicet aliis, eáſque incendat. Ob quam cauſſam Ennius pietatem illius, qui erranti viam commonſtrat, flammæ comparavit.

Ennius.

Homo, qui erranti comiter monſtrat viam,
Quaſi lumen de ſuo lumine accendat, facit,
Nihilominus ipſi lucet, cùm illi accenderit.

È quâ comparatione illud Ciceronis manavit conſilium, *ut quicquid ſine detrimento accommodari poßit, id tribuatur, vel ignoto*. Ex utrâque hâc ſententiâ præſens Emblema deſumptum eſt, fax incenſa candelabro impoſita, ſymbolum Divinitatis, & ſupremi Magiſtratûs inſigne, à quâ lucem flam-

Cicero.

flammámque hauriunt aliæ, ad ſignificandum, quàm ſine detrimento flammæ honoris ſui eundem Principes inter bene meritos diſpertiant. Mutuatitium honorem habet, non proprium, quiſquis eo deſtitui metuit, ſi honorem aliis habeat. Fontes ſcaturientes aquas affatim ſuppeditant, nec unquam deeſt, quod largiantur. Inexhauſta eſt honoris dos in Principibus, quantumvis liberales ii ſint: omnes enim eos venerantur, ut depoſitarios ſolùm, qui honores, quos accipiunt, in alios diſpertiri debent; non ſecus ac terra vaporibus ſuis aërem refrigerat, qui eos deinde convertit in rorem, qui terram viciſſim foveat. Atque hoc mutuum honoris ſubſidium Principem inter & ſubditos etiam agnovit Rex Alphonſus Sapiens, cùm dixit *que honrando al Rey, honran à ſi miſmos, e à la tierra, donde ſon, e fazen lealtad conoſcida, porque deben aver bien, e honra del.* Vbi honor ille reciprocus eſt, ibi pax effloreſcit ac bellum, & firmatur dominatio. Nec ullà in re magis ſuam Majeſtatem oſtendit Princeps, quàm honorando. Quantò Naturæ corpora præſtantiora ſunt, tantò profuſiùs virtutes ac dona ſua impertiunt aliis. Fortunas largiri, humanæ liberalitatis dos eſt; honores dare, Dei proprium, eorúmque qui ad Deum accedunt propiùs. In his generoſis principiis ac regulis maximè inſtructam velim Serenitatem Veſtram, atque ut ſingulari ſtudio Nobilitatem veneretur, præcipuam Monarchiæ columnam.

l. 17. tt. 13. c. 2.

Cam. Luſ. can. 10.

Os Cavalleiros tende em muita eſtima,
Pois com ſeu ſangue intrepido, & fervente
Eſtenden não ſomente à ley de cima,
Mas inda voſſo imperio preeminente.

Audiat Serenitas veſtra eà de re glorioſum Anteceſſorem Regem Alphonſum Sapientem, qui Succeſſores ſuos optimis monitis inſtruens, ſic loquitur: *Otroſi deben amar, e honrar à los ricos Omes, porque ſon nobleza, e honra de ſus Cortes; e de ſus Reinos, e amar, e honrar deben los Caballeros, porque ſon guarda, e amparamiento de la tierra. Ca non ſe deben recelàr de recibir muerte por guardarla, e acreſcentarla.*

l. 17. tt. 13. p. 2.

§. Obſequia ſine præmio langueſcunt, cum ipſo vigent

vigent & Regnum efficiunt gloriosum: nam sub ingrato Rege nil magnum geritur, nec ulla heroïca exempla transmittuntur ad posteros. Vix ullum aliud egregium facinus effecêre tres illi fortissimi milites, qui per medios hostium cuneos aquam de cisternâ attulerant; eò quòd David eos remuneratus non fuerit. Princeps, qui familiæ alicujus honorat merita, vinculo perpetuo eam sibi obstringit, & jus quoddam ad illius obsequia adipiscitur. Nec minùs ad agendum fortiter Viros nobiles impellunt ea, quæ à Majoribus eorum gesta fuère; uti & honores, quos acceperunt à Regibus, quàm ii, quos adhuc sperant. Atque isthæc consideratio movit Serenitatis Vestræ Antecessores, ut præstantiora quædam illustriorum familiarum Hispaniæ obsequia æternis honoribus voluerint prosequi. Sic Rex Ioannes Secundus remuneratus est ea, quæ Comites Ribadei præstiterant, quibus ideò perpetuâ lege dabatur ad mensam Regis accumbere, vestisque quâ Reges die Epiphaniæ Domini sacro uterentur. Eundem honorem Rex Catholicus Marchionibus Gaditanis habuit, jussítque eos donari veste, quâ vestirentur Reges sexto Idus Septembris, Virginis Matris natali Die Marchionibus item de Moya, quibus dari præcipit craterem, è quo S. Luciæ festo Reges biberent. Comitibus denique Rocensibus ex familiâ de Vera, quibus permissum, ut quotquot ex illo sanguine descenderent, quotannis homines triginta à tributis possent immunes reddere: cúmque ipse Rex Ferdinandus Galliarum Regem Savonæ conveniret, magnum Ducem Gonsalvum cœnæ adhibuit; ad cujus etiam domum divertit, cùm Neapolim aliquando ingrederetur. Quid igitur mirum, si unum aliquod Regnum, atque adeò universa Hispania armorum suorum felicitatem, & gloriam illi debebat, de quo dici meritò poterat, quod dixit Tacitus de alio quodam forti ac strenuo Duce: *Illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta, quæ prosperè ceciderint, testabatur* Maroboduus. Fortitudo, & prudentia unius solius Ministri fundamentum esse solet, & exaltatio alicujus Monarchiæ. Ea quæ in Americâ assurrexit, Her-

2. Reg. 23.

Mar. Hist. Hisp. lib. 21. c. 16.

Mar. Hist. Hisp. lib. 25. c. 4.

Mar. Hist. Hisp. lib. 29. c. 9.

Tacit. lib. 3. Annal.

Hermanno Cortesio, & Pizarris debetur. Fortitudo & industria singularis Marchionis Aytonæ, mortuâ serenissimâ Infante Isabellâ, Status Belgicos quietos tenuit. Instrumenta præcipua conservati apud Austriacos Imperii, uti & securitatis, quâ Italia diu fruita est, fuère præsentes aliqui Ministri, quorum maxima præmia stimuli instar erunt, & scintillæ ad excitandam gloriosam æmulationem in aliis. Paucorum remuneratione multa alia mercari licet obsequia. Generosa usura est, quâ ditescunt Principes, augent Status suos, & securos reddunt. Floret Imperium Otomannicum, quòd fortitudinem decoret præmiis, & altiùs evehat, in quocunque illa emicuerit. Fabrica Monarchiæ Hispanicæ ad tantum pervenit fastigium, quia Rex Ferdinandus Catholicus, ac post eum Carolus Quintus, & Rex Philippus Secundus aptare formaréque noverant lapides ad illius amplitudinem magìs idoneos. Queruntur de hoc nostro sæculo Principes, sterile illud esse istiusmodi Virorum, nec advertunt tamen, id ideò fieri, quia ipsi aut eos non quærunt, aut si reperiant, honoribus atque officiis illustriores non reddunt; sed eos solùm ad gradus altiores evehunt, qui circum ipsos versantur, aut vivunt, quâ in re plus casus potest, quàm electio. Semper Natura insignes aliquos Heroës procreat, non iis tamen semper utuntur Principes. Quot præstantia ingenia, quot generosiores animi nascuntur moriuntúrque obscuri & incogniti, qui si adhibiti fuissent ad munera, toti orbi fuissent admirationi. Ossatus in Sacellanatu Ecclesiæ S. Ludovici, quæ Romæ est, vitam clausisset ingloriùs, neque tam eximia Regno Franciæ præstitisset obsequia, nisi Rex Henricus Quartus magnæ illius indolis probè conscius, eum Cardinalitiâ dignum purpurâ proposuisset summo Pontifici. Si præstanti ingenio Virum Princeps inter vulgus sinat delitescere, vivet moritúrque obscurus tanquam è plebe aliquis, nec quicquam magnum efficiet. Christus [b] una cum tribus Discipulis in montem Thabor conscenderat, relictis cum turbâ aliis, & ecce vel à solo illo speciali Domini favore exclusi, experti fuère fidem suam sic intepuisse, ut energumenum

[b] *Nam Domino in monte demorante, & ipsis cum turbis residentibus quidam tepor eorum fidem retardaverat.* Hilar c. 17. sup. Matth.

gumenum quendam curare nullo modo [c] possent. Non crescunt neque florent ingenia, nisi favor ea excolat, aut irriget. Ille igitur Princeps, qui honorum sparserit semina, magnos insignésque Ministros colliget: at temporì eos seminare oportet, atque ad occasionem paratos habere, & in promptu: in illâ enim difficulter reperiri possunt. Quâ de re minùs solent esse solliciti Principes, dum in pace & tranquillitate ætatem degunt, existimando nimirum, operam illorum nequaquam sibi fore necessariam.

[c] *Obtuli eum Discipulis, & non potuerunt curare eum.* Matth. 17. 15.

§. Nec solos Nobiles & Ministros insigniores honorare debent Principes, sed alios etiam subditos; id quod in legibus suis prudenter monuit Rex Alphonsus Sapiens, cum dixit: *E aun deben honrar à los Maestros de los grandes saberes. Ca por ellos se fazen muchos de Omes buenos, e por cuyo consejo se mantienen, e se enderezan muchas vegadas los Reynos, e los grandes Señores. Ca asi, como dixeron los Sabios antiguos, la Sabiduria de los derechos es otra manera de Cavalleria, con que se quebrantan los atrevimientos, e se enderezan los tuertos. E aun deben amar, e honrar à los Ciudadanos, porque ellos son como tesoreros, e raiz de los Reinos. E eso mismo deben fazer à los Mercaderes, que traen de otras partes à sus Señorios las cosas, que son y menester. E amar, e amparar deben otrosi à los Menestrales, i à los Labradores, porque de sus menesteres, & de sus labranzas se ayudan, e se goviernan los Reyes, e todos los otros de sus Señorios, e ninguno puede sin ellos bivir. E otrosi todos estos sobredichos, e cada uno en su estado debe amar, e honrar al Rey, e al Reyno, e guardar, e acrescentar sus derechos, e servirle cada uno en la manera, que debe, como à su Señor natural, que es cabeza, e vida, e mantenimiento dellos. E quando el Rey esto ficiere con su Pueblo, avra abondo en su Reyno, e serà rico por ello, e ayudarse à de los bienes, que y fueren, quando los uviere menester, e sera tenido por de buen seso, e amarlo an todos comunalmente, e serà temido tambien de los estraños, como de los suyos.*

l. 3. tt. 30. p. 2.

§. In largiendis honoribus magnâ attentione uti oportet Principem, considerandum videlicet tempus, ponde-

randæ perſonarum dotes, ut nec ſupra merita illi ſint, nec infra: honores enim diſcernunt dignitatum gradus non ſecus, ac vis interior adamantium pretium & valorem variat. Si omnes fuerint æquales, peribit in omnibus exiſtimatio. Tyrannidis genus quoddam eſt, non remunerari bene meritos, & quod vel maximè plebem adversùs Principem concitat. Valde perturbatur Reſpublica, ubi honores malè diſpertiti fuerint. Impares merito notam accipienti pariunt, offenſam promerentibus. Remuneratur unus, offenduntur plurimi. Æqualibus impertire omnes, eſt præmiari neminem. Cum æqualitate non creſcit virtus, nec quicquam eximium audet fortitudo, quæ non ſingulare aliquod ſperat præmium. Statua uni erecta multos efficit glorioſos, qui pro eà obtinendà decertârunt. Honor uni alicui Miniſtro bene merito exhibitus, eidem calcar eſt, reſpiratio aliis, obedientia Populo.

§. Tametſi verò nulla res magìs firmet, atque illuſtret Principem, ac honorum largitio, cavendum tamen diligenter, ne eos in quempiam conferat, qui dignitati ipſius ſunt proprii, eúmque diſcernunt ab aliis: illi enim flammæ minimè ſimiles ſunt, quæ cùm in aliam tranſit materiam, in ſuâ tamen integra permanet; quin omnes ii, quos in alios contulerit, in ipſo lucere deſinent, & manebit Majeſtas obſcura, nec quiſquam eoſdem poſthac ſperabit niſi ab eo, quem in ejuſmodi honoribus conſtitutum viderit. Etiam in Liviâ matre ſuâ admittere noluit Tiberius peculiaria honorum ſigna, quæ Senatus ei parabat: *Anxius enim invidiâ, & muliebre faſtigium in diminutionem ſui accipiens, ne lictorem quidem ei decerni paſſus eſt.* Quin & cæremoniæ, quas caſus introduxit, aut adulatio, & jam Principis ſunt propriæ, cum aliis communes eſſe non debent: etſi enim inanes & vanæ ſint, venerationi tamen Majeſtatis limites definiunt. Ægerrimè tulit Tiberius eaſdem pro Nerone & Druſo preces publicas & ſupplicationes fieri, quæ pro ipſo factæ fuerant, tametſi filii ipſius eſſent, & in Imperio[d] Succeſſores. *Vaneſcet Principum honor, ſi pro-*

Tacit. lib. 1. Annal.

[d] *Tum verò æquari adoleſcentes Senectæ ſuæ, impatienter indoluit.*

Tacit. lib. 4. Annal.

Tacit. ibid.

promiscuis adulationibus vulgatur. Aliquando tamen, cùm Ministri absente Principe personam ejusdem sustinent; communicari iis poterunt istiusmodi honores, & cæremoniæ, quæ Principi deberentur, si præsens esset; uti cum Pro-Regibus, & supremis Tribunalibus fieri assolet, perinde atque in stellis, quæ sole absente lucent, præsente non item : tunc enim illa honorum signa Dignitatem regiam respiciunt, repræsentatam in Ministris, qui effigies quædam sunt Majestatis, & supremæ potestatis reflexio.



SYMBOLVM LIX.



NATVRA provida rerum omnium administratrix Provincias distinxit inter se, & sepsit, nunc montibus tanquam altissimis mœnibus, nunc interfusis amnibus & fluviis, nunc interjectis tumidis Oceani fluctibus, ut ambitioni humanæ obstacula poneret. Ad eundem etiam finem diversa constituit climata, naturas, linguas & mores; ut in tantâ Nationum diversitate unaquæque magìs sese uniret ad sui conservationem, nec potentiæ & tyrannidi Exterorum tam facilè cederet. Verùm propugnacula illa naturalium limitum sufficere minimè potuerunt, ne insatiabilis dominandi cupiditas ea perrumperet: tanta enim támque potens

tens est humani cordis ambitio, ut quinque terræ zonas nimis etiam angustas existimet. Alexander Magnus illacrymâsse fertur, quòd plures sibi mundos subjicere non posset. Fortunæ, & vitæ hujus bona, immò vita ipsa, non obstante naturali eam prorogandi inclinatione, contemnuntur præ exiguo regnandi spatio. Humeja Regnum Cordubæ parabat occupare, cúmque illum amici monerent de periculo, *Hodie*, inquit, *Regem dicite, cras perimite*. Nulla in homine passio cœca magis est & periculosa, ac ista. Multos illa vitâ pariter & statibus, quos dilatare nolebant, exuit. Princeps quidam Tartarus poculo utebatur, cui insculptum caput Mascoviæ Principis, qui dum illi sceptrum eripere voluit, suum non tantùm, sed & vitam perdidit; in ipso verò calicis labro hæc inscriptio legebatur: Mar. Hist. Hisp. l. 8. c. 10.

Hic aliena appetendo, amisit propria.

Idem ferè Regi Sanctio accidit, eò quòd fratres suos regnis exspoliare conatus fuisset, quæ Rex Ferdinandus parens inter eos diviserat. Periculum subit ambitio, si brachium extra regnum suum porrigat; haud secus ac testudo, ubi caput extra concham exerit, discrimini sese [a] objicit. Et tametsi *sua retinere, privatæ domûs; de alienis certare, regiam laudem esse*, Rex Tiridathes diceret; illud tamen tunc solum locum habet, quando ratio & prudentia id suadent, neque aliud potentiæ Tribunal, quàm armorum superest. Enimverò qui injustè alteri statum suum eripit, occasionem præbet & jus, ut suomet quoque privetur ab aliis. *Suam* Princeps *Fortunam in consilio habeat, cùm de alienâ deliberat*. Eâ de causâ Rudolphum Primum Imperatorem dicere solitum accepimus, *Satius esse, bene regere, quàm dilatare Imperium*. Quod cōsilium si secutus fuisset Rex Alphonsus Sapiens, nunquam se Imperii cupiditate abripi passus fuisset, cum tam præsenti Regni sui periculo, ut in eo verissima fuerit illa Regis Alphonsi Neapolitani sententia, hos tales lusoribus comparantis, qui vanâ lucrandi spe decepti, perdunt ea etiam, quæ possident. Statum suum tueri, obligationis est; alienum acquirere, meri arbitrii. Ambitio fallax ad nova & ancipitia multos [b] impellit. Quò

Testudinem, ubi collecta in suum tegmen est, tutam ad omnes ictus esse, ubi exerit partes aliquas, quodcunque nudavit, obnoxium atque infirmũ habere. Liv.

Tacit. l. 15. Annal.

Curtius.

Mar. Hist. Hisp. l. 13. c. 10.

[b] *Quibus nova, & ancipitia præcolere, avida, & plerumque fallax ambitio est.* Tac. lib. 14. Annal.

quis potitur pluribus, eò plura desiderat. *Vetus ac jam pridem insita mortalibus potentiæ cupido cum Imperii magnitudine adolescit* , & incrementum sumit. Opportunitas occasionum, mediorúmque facilitas oculos rapiunt ,& animos Principum, ut ne videant quidem, non omnia , quæ obtineri possunt , esse appetenda. Mentis generositas ad rationis, & prudentiæ normam regulari debet. Non ille se melius tuetur, qui plura possidet; sed is, qui plura jure possidet. Potentia nimia æmulationem & invidiam concitat , augétque pericula : adversùs potentiorem enim omnes in fœdera coëunt, & arma sumunt; uti fecêre Hispaniæ Reges contra Alphonsum Tertium, cujus prosperitas & amplitudo iis suspecta erat. Quæ caussa est, cur magìs expediat potentiam bene habere constitutam , quàm eandem exercere : neque enim in acquirendo minus periculi est, quàm postquam acquisitum aliquid fuerit. Si hostes exteri defuerint , ipsa rerum affluentia enervat corpora; ut experta quondam fuit
Liv.lib. 1. Romana Respublica , *quæ ab exiguis profecta initiis, eò creverat, ut jam magnitudine laboraret suâ*; quòd cùm Augustus
Tacit. lib. 1. Annal. antè prævidisset , *addiderat consilium coërcendi intra terminos Imperii*, quod Adrianus Imperator postea effectum de-
Curtius. dit. *Imponat* Princeps *felicitati suæ frænos* , *faciliùs reget.* Evehere & dilatare Monarchias haud admodum difficile est
Curtius. injustitiæ & tyrannidi , si violentiâ armatæ fuerint. Difficultas in conservatione est posita , *facilius* quippe *est quædam vincere; quàm tenere*: in armis enim plerumque casus locum
Publ. habet; in gubernatione verò consilium dominatur. *Fortunam magnam citiùs invenies , quàm retineas.* Vltrò illa aderit, non advocata à merito aut diligentiâ; at sine prudentiâ singulari conservari non potest.

Nec minor est virtus , quàm quærere , parta tueri.

l.3.tt.3. p.2. Cujus rei Rex Alphonsus Sapiens hanc caussam adfert: *Porque la guardia aviene por seso, e la ganancia por aventura. For-*
Curtius. *tunam tuam pressis manibus tene , lubrica est.* Erinaceum reperire (unde hoc desumpsi Symbolum) perquàm facile est; ad detinendum verò consilio opus, ut nimirum manum sic applices,

applices,ut demittat paulatim aculeatas ſuas ſetas,quas dum ſurſum erigit, legioni militum ſariſſis undique cinctæ ſimilis videtur.

——————— *Fert omnia ſecum,* Claud.
Se pharetrâ, ſeſe jaculo, ſeſe utitur arcu.

Vix è Provinciis Belgicis Hiſpanorum arma elata fuerant, Ioannis Auſtriaci tempore, cùm illa Rebellium ſeſe in apertum prodiderunt. Regi Franciæ facile fuit Lotharingiæ Ducatum contra jus fáſque occupare; at eundem nunc tueri, res multorum eſt ſumptuum, & periculis plena, ita ut manum armatam ſubducere nunquam audeat. Et cauſſæ, quæ ad acquirendum concurrunt, non ſemper ad conſervandum, præſto ſunt. Quòd ſi tamen ſemel in dominatu præſcriptum fuerit, ipſum tempus illum ſuſtentat. Quo fit, ut unus aliquis facilè interdum gubernet Imperium, quod non niſi magnâ cum difficultate multi Principes erexerunt.

§. Quare cùm præcipuum Principis officium ſit, ſuos Status conſervare, adjiciam hîc ea media, quibus id fieri poſſit ſive ſucceſſione, aut Electione, aut armis acquiſiti illi fuerint. Tres ſolùm cauſſas generales præmitto, quæ ad acquirendum, & conſervandum ſolent concurrere; & ſunt iſtæ: Deus, ſi eum Religione & juſtitiâ ſervemus propitium: Occaſio, cùm cauſſarum concurſus ad altiorem fortunam viam aperit: Prudentia, quando aut accerſere occaſiones, aut ſponte natis rectè uti quis novit. Alia inſtrumenta ſunt cum ſcientiâ conſervandi communia: ejuſmodi ſunt animus generoſus, & applicatio Principis; conſilium, prudentia, exiſtimatio, cultus, & in ipſum amor; dignitas Coronæ; armorum vis; unitas religionis; adminiſtratio juſtitiæ; legum auctoritas; diſtributio præmiorum; ſeveritas caſtigationis; Magiſtratûs integritas; electio bona Miniſtrorum; privilegiorum, & conſuetudinum conſervatio; educatio juventutis; modeſtia Nobilitatis; frequentia populi; monetæ puritas; mercimoniorum, & bonarum artium incrementum; concordia, ubertas, & ærariorum opulentia.

§. His artibus conſervantur Status, & tametſi in omni-

bus ſedulâ attentione ſit opus; ii tamen, qui ſucceſſione hæreditariâ à parentibus derivantur in filios, tantam non deſiderant. Cùm enim dominatio, & obedientia jam quaſi in naturam tranſierint, non ampliùs meminerunt Subditi, Coronam ab inſtitutione eſſe, non verò proprietariam. Nemo cultum & venerationem ei denegare audet, quem mox ab ipſo ſuo ortu Dominum agnovit. Omnes à ſucceſſore vindictam metuunt & pœnam, ſi quid in eum, qui cum Imperio præeſt, commiſerint. Defectus ipſius facilè ferunt, & tolerant ſubditi. Ipſe negotiorum fluxus (qui longo jam uſu & experientiâ alveum reperit) ſecurum eum reddit, licèt ad gubernandum minùs idoneus ſit, modò naturam habeat docilem, quæ in omnibus rectè agere ſtudeat, & bonos ſciat legere Miniſtros, aut certè hos tales ei caſus obtulerit.

§. In iis verò Statibus, qui jure hæreditario per lineam tranſverſam, aut per matrimonium eidem obveniunt, majori etiam curâ ac ſolertiâ opus eſt, ſub prima gubernationis initia præſertim; quo in genere non leve periculum experiri ſolent Succeſſores, qui nimio cum zelo, aut cupidine gloriæ minus prudente Anteceſſorum ſuorum actionibus, & inſtitutis ſeſe opponunt, ſtatum præteritum innovando abſque prudentia debitâ & moderatione, etiam tum, cùm de emendando eo agitur. Nam Platonis ſententia, qui mutationes omnes ait eſſe periculoſas, niſi de malis ſit, locum habere non videtur in illâ gubernatione, in quâ magna quidem ſunt pericula, mutationes tamen ſenſim fiunt ad imitationem Naturæ, quæ non confeſtim ab uno extremo tranſit ad aliud, ſed inter aſperitatem hyberni frigoris, & æſtivos calores temperamentum Veris, & Autumni interjicit. *Anceps, & operoſa nimis eſt mutatio, quæ ſubitò, & cum quâdam violentiâ ſuſcipitur; facilior autem, quæ ſenſim, & paullatim declinando fit.* Navigationis tempore periculoſum eſt mutare vela ob ventum contrarium, eò quòd repentè ab uno navis latere in aliud convertenda ſint. Eapropter valde expedit, ut Princeps ſub Imperii initium, quantum

Ariſt. lib. 6. Polit.

tum

tum fieri poteſt, ſequantur normam gubernationis præteritæ, dando operam, ut paullatim ad meliorem reducatur formam tali cum ſuavitate & moderatione, ut populus aliò ſe delatum antè videat, quàm animadvertat, quibus gradibus effectum id fuerit. Tiberius ad Imperium evectus, *populum per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere*, & ludos publicos, ab Auguſto introductos, abrogare. Paucos menſes Imperium Galba tenuit, quia mox ſub prima ejus initia caſtigare cœpit delicta, & donationibus modum ponere, nec permittere voluit licentias illas, & inſolentias, quibus Neronis tempore ſic Romanus aſſueverat populus, *ut haud minùs vitia Principum amarent, quàm olim virtutes venerarentur*. Idem Pertinaci Imperatori accidit, cùm laxatam ſub Commodo diſciplinam militarem ad priſtinos mores reducere cuperet. In eundem errorem lapſus etiam fuit Rex Franciæ Ludovicus Vndecimus, qui mox à ſuſceptis regni gubernaculis in præcipuos Proceres ſeveriorem juſtitiam exercuit. Quare cùm rigor nimius Principatûs inveterati vitium ſit; novi contrà virtus debet eſſe benignitas.

Tacit. lib. 1. Annal.

Tacit. lib. 1. Hiſt.

Nil pudet aſſuetos ſceptris, mitiſſima ſors eſt
Regnorum ſub Rege novo.

Lucan.

Tempore opus eſt ad rectè diſponendam gubernationem, *neque* enim *minùs negotii eſt Rempublicam emendare, quàm ab initio conſtituere*. Eam ob rem excuſavit ſe David, quòd ob proditoriè illatam Abnero necem, de Ioabo pœnas non ſumeret, dictitans Regem ſe eſſe adhuc delicatum, & recèns unctum; veritus ſcilicet ne dominatum ſuum rigore nimio exoſum [c] redderet. Non ſemetipſum perdidiſſet Roboamus, ſi iſtud habuiſſet præ oculis, cùm malo uſus conſilio, populo rigoris paterni moderationem petenti hunc in modum reſpondit: *Pater meus aggravavit jugum veſtrum; ego autem addam jugo veſtro: pater meus cecidit vos flagellis; ego autem cædam vos ſcorpionibus.*

Ariſt. lib. 4. polit. c. 1.

[c] *Ego autem adhuc delicatus, & unctus Rex.* 2. Reg. 3. 39.

3. Reg. 12. 14.

§. Nihil in gubernationis primordiis tanti refert, ac glorioſis quibuſdam facinoribus auctoritatem ſibi conciliare,

liare: nam semel parta, non facilè iterum deperditur; Ideò Domitius Corbulo missus in Armeniā tantoperè laborabat, *ut famæ inserviret, quæ in novis cœptis validissima est.* Idem etiam Agricola fecit, cùm Armeniam regeret, *non ignarus instandum famæ, & prout prima cessissent, fore universa.*

Tacit. lib.13. Anna. — Tacit. in vitâ Agric.

§. Periculosa semper est comparatio gubernationem præteritam inter & præsentem instituta à populo, si non eandem in hâc, atque in illâ prosperitatem reperiat, aut in Successore non videat eam humanitatem, eas bonas dotes & ornamenta animi, quibus Antecessor floruerat. Curet itaque, quoad fieri potest, ne tempus à tempore nimiùm discrepet; sed ut una eadémque videatur manus, quæ habenas moderatur. Quòd si Princeps actiones suas sic instituere aut non possit, aut nesciat, ut æquè ac priores placeant subditis, minimùm eas fugiat occasiones, in quibus fieri possit comparatio. Quæ caussa erat, cur Tiberius, homo severus & melancholicus, spectaculis publicis abstineret, *tristitiâ* scilicet *ingenii, & metu comparationis, quia Augustus comiter interfuisset:* Quare simul atque Princeps ad gubernacula sedere cœperit, inquirat oportet, quæ tempore gubernationis præteritæ in odio & reprehensione fuerint, ne in eundem fortè lapidem offendat. Atque ex hâc ipsâ regulâ Nero ad Imperium evectus hortatu eorum, quorum consilio utebatur, *formam futuri Principatûs præscripsit, ea maximè declinans, quorum recens flagrabat invidia.*

Tacit. lib.1. Annal. — Tacit. lib.13. Annal.

§. Porrò illud etiam conetur Princeps, ut actiones suas moribus Patriæ, & institutis Majorum accommodet: nam & virtutes novas Successoris, quæ in Antecessore, aut Provinciâ aliàs visæ non fuerunt, in vitiis numerat populus, & detestatur. Parthi Vononem suavioribus Romæ (ubi obsidis loco fuerat) imbutum moribus Regem poscebant; *sed prompti aditus, obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia; & quia ipsorum majoribus aliena, perinde odium pravis, & honestis.* Indignè nimirum ferebat populus, quòd nec venandi studio caperetur, nec equorum curâ, ut Antecessores solebant; contrà ac Nero, qui *primâ ab infantiâ instituta,*

Tacit. lib.2. Annal. — Tacit. lib.2. Annal.

tuta, & cultum Armeniorum æmulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant, proceres plebémque juxtà devinxerat. Et si novitates istæ in ipsâmet Principis personâ id efficiunt, quantò magìs, si circa mores, & consuetudines ipsius populi aliqua fiat immutatio? Si tamen correctione aliquâ opus fuerit, moderatione tali utendum erit, ut Princeps nec severus nimiùm, nec remissus videatur. Quamvis, quando magna fuit Antecessoris negligentia, populúsque remedium expetit, Successoris gnavitas ac diligentia gratissima accidat; uti primis annis susceptæ à gloriosissimo Patre Serenitatis vestræ, Rege nostro, gubernationis experientiâ compertum fuit.

§. Regnum sic ordiri, ut offensas proprias quis condonet, & castiget alienas, hæc demum generosa justitia est, quæ magnam Principibus auctoritatem, & omnium voluntatum studia conciliat: siquidem *novum Imperium inchoantibus utilis clementiæ fama*; ut Vespasianus ac Titus, ambo Imperatores, Carolus item Septimus Franciæ Rex, experti sunt. Quæ perpendens Witiza Rex sustulit exilii pœnam, quâ Pater ejus quosdam mulctaverat jussítque lites eorum ac caussas in ignem conjici, ut nimirum hâc ratione capitis sui Coronam magìs securam redderet.

Tacit. lib. 4. Histor.

§. Tametsi verò artes istæ apprimè utiles sint, præcipua tamen in eo est posita, ut amorem & obedientiam subditorum sibi Princeps conciliet. Quâ in re insigniter excelluerunt duo Aragoniæ Reges: unus fuit Alphonsus Primus, quando pro uxore suâ Vrracâ regnaturus in Castellam profectus, comem & benignum sese omnibus exhibuit. Ipse caussas pro tribunali cognoscens jus dicebat, administrabat justitiam, viduas & pupillos à potentiorum vi injuriâque protegebat, succurrebat egenis, Optimates pro suis quemque meritis colebat, virtutem excitabat præmiis, Rempublicam bonis omnibus ornare, atque ubertate & populi frequentiâ augere studebat; ob quæ amari ab omnibus meruit. Alter fuit Rex Alphonsus Quintus, qui Regni Neapolitani subditos mirè sibi devinxit attentione & prudentiâ in negotiis:

Mar. Hist. Hisp. lib. 10. c. 8.

gotiis: præmio & caſtigatione; liberalitate, humanitate & promptitudine audientiam largiendi. Tam boni publici privatíque amans, tam ad genium moréſque Regni iſtius formatus, ut non Princeps extraneus videretur, ſed naturalis. Reges iſti, utpote præſentes, faciliùs longè ſubditorum animos & voluntates occupare potuère; in abſentibus verò Principibus, qui aliis in Provinciis aulas ſuas habent, id difficilius eſt: nam fidelitas longâ illâ diſtantiâ ſi non refrigeſcit omninò, at intepeſcit ſaltem, nec in ardore ſuo conſervari aliter poterit, quàm gubernatione optimè inſtitutâ, procurando nimirum, ut non niſi optimi eligantur Miniſtri, & ſeverè animadvertendo in eorum delicta, ea cumprimis, quæ contra Iuſtitiam, Honores, & Fortunas aliorum ipſi commiſerint. Illud enim ſolum ſolatium reſtat abſentibus ſubditis, *laudatorum Principum uſum ex æquo eſſe, quamvis procul agentibus: ſævos proximis ingruere.* Verùm quia ejuſmodi Regna ferè ſemper novitates amant, & mutationes, atque à Principe præſenti gubernari malunt, quàm ab aliis; oportet ut confidentia, quam de illis habuerit Princeps, armata ſit, & adversùs caſus omnes munita, iis adhibitis mediis, quæ neceſſaria eſſe dicemus pro tuendis Regnis armorum vi acquiſitis.

Tacit. lib. 4. Hiſt.

§. Imperia electiva, quæ gratia largita eſt, eadem quoque gratia conſervat, licèt hæc rarò diuturna ſit. Etſi enim omnia nova Imperia cum applauſu ſuſcipiantur, in hoc tamen facilis lapſus eſt, & ſubitus. In illà ipsâ acclamatione, quâ Saül unctus fuit in Regem, diffidere ei cœpit populus, eúmque [d] ſpernere, tametſi à Deo ipſomet illius eſſet electio. Verùm non deſunt artes, quibus electus conceptam de ſe opinionem tueri poteſt, dando nimirum operam, ut inſignes illas virtutes ac dotes, quæ coronâ dignum eum effecère, porrò conſervet; ſolent namque homines cum Fortunâ ſecundâ mores etiam ſuos immutare. Tiberium *egregium vitâ famâque* Hiſtoriæ memorant, *quoad privatus, vel in imperiis ſub Auguſto fuit.* Similiter Galba *major privato viſus, dum privatus fuit,* Comis humanúſque ſit erga omnes.

[d] *Num Salvare nos poterit iſte? & deſpexerunt eum, & non attulerunt ei munera.* 1. Reg. 10. 27.

Tacit. lib. 4. Hiſt.

Tacit. lib. 1. Hiſt.

nes. Gratus, & liberalis in eos, quorum suffragiis electus est; benignus in eos etiam, quos contradictores habuit; amans boni publici, & studiosus conservandorum privilegiorum Regni, & consuetudinum. Provinciæ Proceres in consilium advocet, occupando eos in officiis, & muneribus publicis, nec facilè exteros admittat, neque largam nimis potestatem cognatis & amicis concedat. Familiam suam servet modestam; Majestatem severitate, Iustitiam clementiâ temperet. Regnum sic moderetur, quasi hæreditate partum, quod ad posteros transmittere debeat, non tanquam electivum, omnes omnino ex eo fructus, dum imperat, ad extremum usque colligendo; unde Poëta quidam queritur,

Non parcit populis Regnum breve. Statius.

Per enim difficile est, *temperare felicitati, quâ te non putes diu usurum.* Tacit. lib. 2 Hist.

§. Oportet prætereà Principem esse pacificum, non alienorum invasorem: nam Regna electiva eum habere metuunt Dominum, cui animus est ad subjugandos alios; amant verò eum, qui de suâ conservatione magis est sollicitus, (ut in Poloniâ fieri videmus) quippe quibus minimè latet, Regna omnia in primis initiis suis fuisse electiva, postea cupiditate dilatandi suos fines sensim perdidisse libertatem, quam eripere aliis volebant, novas sibi Provincias subjiciendo. Neque enim fieri potest, ut inter tot electionis casus & pericula diu firma consistat multorum Statuum amplitudo, & ea ipsa arma, quibus debellantur, eos reducunt ad Monarchiam hæreditariam. Quam caussam Galba dedit, cur Imperium suo tempore in Rempublicam commutatum[e] fuerit.

[e] *Si immensum Imperii corpus stare, ac librari sine rectore possit, dignus eram, à quo Respublica inciperet* Tacit. lib. 1. Hist.

§. Regna electiva libertatem amant, adeóque absque hâc gubernari non debent, sempérque danda opera, ut Princeps à parte stet electionis, in eâ siquidem libratam quasi tenent suam libertatem, & si animadversum in Principe fuerit, quòd coronam ad successionem reducere cogitet, eâ privabitur.

§. In iis verò Statibus, qui armorum vi comparantur, plus difficultatis in acquirendo experitur violentia, quàm in conservando: sunt enim velut equi nondum domiti, quibuscum præcipuus labor est, ut sessorem admittant, posteà oneri & ferro lubentes cedunt. Timor & adulatio viam sternunt dominationi; nempe *primæ dominandi spes in arduo, ubi ingressus fueris, adsunt studia & Ministri.* Verùm tamen, cùm illa voluntatum studia plerumque ficta sint, facilè sese ostendunt contraria, ubi possunt, ideóque bonis artibus ea fovenda & nutrienda in principio præsertim, quando ex actionibus primis de gubernatione futurâ judicium fit; uti Vitellio accidit ob Dolabellæ mortem, inviso omnibus & [f] odioso. Et tametsi Piso dixerit, *neminem unquam Imperium flagitio quæsitum, bonis artibus exercuisse*, scimus tamen, sic Regem Sanctium dubium Regni bello parti jus paullatim stabilivisse. Principes, qui ea, quæ vi occupaverant, eâdem vi tueri conati sunt, mox periêre. Pessima ista ratio Statûs omnes ferè Tyrannos pessundedit, & si quis aliquamdiu substitit, id ideò factum, quia tyrannidem in benevolentiam, crudelitatem in clementiam commutavit. Vitium diuturnum esse non potest, nisi virtus ei substituatur. Ambitio, quæ in acquirendo primùm injusta fuerat, in zelum boni publici transeat necesse est, ut perduret. Subditi diligunt Principem boni publici privatíque causâ, quod ab eo sibi pollicentur, & si reipsâ illud obtineant, facilè timorem in reverentiam, & odium in amorem vertunt. In quo illud observandum, mutationem vitiorum, quæ jam nota sunt aliis, non tam repentinam esse debere, neque affectatam, ut à dolo oriatur, non à naturâ, quæ sensim & cum tempore operatur. Sic Otho sentiebat, *simul reputans, non posse Principatum scelere quæsitum, subitâ modestiâ & priscâ gravitate retineri.* Istiusmodi transmutationes vehementiùs metuit populus, quàm ipsa vitia; illis enim majorem subesse suspicatur malitiam. Virtus per artem simulata malitiâ deterior est: nam hæc illius se velat pallio, & ambæ junctæ inter se monstrum quoddam malitiæ procreant.

Tacit. lib.4. Annal.

[f] *Magnâ cum invidiâ novi Principatûs, cujus hoc primum specimē noscebatur.* Tacit.lib. 2. Hist.

Tacit. lib.1. Hist.

Tacit.lib. 1. Hist.

§. Egre-

§. Egregiè fortis & prudens fuit Cæsar [g] Augustus in augendâ tam suâ, quàm Imperii gloriâ, quin & hujus conservandi exemplar aliis omnibus Principibus esse potest. Annis decem & novem dignum se Imperio probavit, bella civilia sustinens; à quo tempore fortunam suam fabricari cœpit. Imperia non merendo obtinentur; sed merita jam antè præcessisse oportet. Vna victoria Imperatorem eum [h] fecit, eò quòd occasione & prudentiâ usus fuisset. Occasione quidem, nam *Lepidi & Antonii arma in* eum *cessêre*. *Cuncta discordiis civilibus fessa* erant. *Nulla jam publica arma, nullo adversante, cùm ferocissimi per acies, aut proscriptione cecidissent*. *Neque Provinciæ illum rerum statum abnuebant, suspecto Senatûs, populíque Imperio ob certamina potentium, & avaritiam Magistratuum*, adeóque Reipublicæ mutationem exoptabant. *Nec aliud discordantis patriæ remedium, quàm ut ab uno regeretur.* Quæ omnia, accedente præsertim Augusti prudentia, in caussâ fuerunt, ut unus ipse tantò faciliùs rerum potiretur, & iisdem posteà artibus Imperii amplitudinem porrò sustinuit. Plebem sibi devinxit, tuendo eam auctoritate [i] Tribunitiâ. Atque, ut odium evitaret, neque Regis nomen, neque Dictatoris ascivit, sed [k] Principis. *Magistratuum vocabula* sustulit. *Militem donis, populum annonâ, cunctos dulcedine otii* & pacis, humanitate, benevolentiâ, & clementiâ *pellexit*. *Multa* suis etiam æmulis, *Antonio & Lepido concessit*. *Quantò quis servitio promptior, opibus & honoribus extollebantur. Pauca admodum vi tractabat*, & ne tum quidem ex passione aliquâ, sed *quò cæteris quies esset*. *Promptâ ac profluente, quæ deceret Principem, eloquentiâ* omnium animos capiebat. *Ius apud cives, modestiam apud socios* servabat. Tantâ erat integritate, ut ne impunitam quidem sineret *impudicitiam filiæ & neptis*, *quas urbe depulit*. Curabat, ut ne familiæ Nobiles extinguerentur; ob quam caussam insignes planè Marco [l] Hortalo gratias & beneficia præstitit. *Primus cognitionem de famosis libellis, specie legis ejus tractavit, commotus Cassii Severi libidine, quâ viros fœminásque inlustres procacibus scriptis diffamaverit.* Eosdem libel-

[g] *Nonodecimo Cæsar Octavianus civilia bella sustinuit.* Tac. lib. 13. Annal.

[h] *Mansisse Cæsare Augusto victore Imperium.* Tac. lib. 1. Hist.

Tacit. lib. 1. Annal.

Tacit. ibid.

Tacit. ibid.

Tacit. ibid.

[i] *Ad tuendam plebem Tribunitio jure contentam.* Tac. ibid.

[k] *Non regno tamen, neque Dictaturâ, sed Principis nomine constitutam Rempub.*

Tacit. ibid.

Tacit. ibid.

Tacit. ibid.

Tacit. ibid.

Tacit. lib. 13.

Tacit. lib. 1.

Tac. lib. 3.

[l] *Inlectus à divo Augusto liberalitate decies sestertiûm ducere uxorē, ne clarissima familia extingueretur.* Tac. l. 2

Tacit. lib. 1.

libellos [m] in ſuam perſonam & gubernationem conſcriptos tulit ipſe, contempsítque. Multis egit de politiâ, & ornatu magnifico urbis [n] Romæ. *Mari Oceano, aut amnibus longinquis tanquam terminis ſepſit Imperium*, adnotatis in libro (ut diximus) reditibus & expenſis. Ærarium militare inſtituit, & vires eâ ratione partitus eſt, ut * *Regiones, Provinciæ, claſſes, cuncta inter ſe connexa* eſſent. Atque his *novis ex rebus aucti* Romani, *tuta & præſentia, quàm vetera & periculoſa malebant*; quo factum, ut tyrannis jam in amore eſſe inciperet. Non ego tamen has artes ideò refero, ut tyrannidem doceam; ſed ut is, qui tyrannum hactenus egit, in bonum evadat Principem, artibus iis ſociando timorem, è viribus ortum & potentiâ: nam quod armis acquiſitum fuit, armis quoque conſervari debet. Quam ob cauſſam ejuſmodi Status tueri oportet propugnaculis & munimentis, tali erectis artificio, ne frænum videatur Regni libertati injectum; ſed ſecuritas potiùs adversùs incurſiones exteras, & ut præſidia militaria cuſtodiæ loco ſint, non diffidentiæ: hæc enim ad deſperationem extremam adigit ſubditos. Tam acerbè tulerunt Hiſpani, quòd Conſtans, conſalutatus Imperator, illorum diffiſus fidelitati, cuſtodiam montium Pyrenæorum exteris commiſiſſet, ut acciverint in Hiſpaniam (cum maximo etiam illius detrimento) Vandalos, Alanos, Suevos, aliáſque Nationes. Confidentia fideles reddit ſubditos: eam ob rem Scipiones Celtiberis permiſerunt, ut Romanis immixti ſub iiſdem ſignis militarent, & iiſdem habitaculis uterentur. Auguſtus quoque corporis ſui cuſtodes habuit Hiſpanos, è legione Calaguritanâ ſelectos.

§. Conetur Princeps ſenſim traducere Provincias acquiſitas ad mores, genium, & ſtylum Nationis dominantis Coloniarum beneficio; uti factum in Hiſpaniâ cum iis, quæ Auguſti temporibus fundatæ ſunt: ad quod Nationes facilè induci poſſunt: ſemper enim imitantur victores, iiſque adulantur, eorum moribus atque ingenio ſe accommodando, & privilegia eorum ac conſuetudines pluris æſtimando, quàm proprias. Quæ cauſſa fuit, cur Romani amicos ſuos, & fœ-

[m] *Sed ipſe divus Iulius, ipſe divus Auguſtus tulêre iſta, & reliquêre; haud facilè dixerim, moderatione magìs, an ſapientiâ.* Tacit. lib. 4. Annal.

[n] *Vrbem ipſam magnifico ornatu.* Tac. lib. 1. Annal.

* Tac. ibid.

& fœdere ſibi junctos civium titulo donarent, ut nimirum tantò eos fideliores experirentur. Veſpaſianus Imperator, ut Hiſpanos ſibi obſtringeret, Italiæ privilegia cum iis communia eſſe voluit. Provinciæ acquiſitæ, ſi tanquam extraneæ habeantur, hoſtilem ſemper retinent animum. Movit ea res Imperatorem Claudium, ut jus civitatis Romanæ etiam Galliæ Comatæ largiretur, ſic inquiens: *Quid aliud exitio Lacedæmoniis & Athenienſibus fuit, quanquam armis pollerent, niſi quòd victos pro alienigenis arcebant? At conditor noſter Romulus tantum ſapientiâ valuit, ut pleroſque populos eodem die hoſtes, dein cives habuerit.* His aliiſque mediis paullatim in naturam abeunt dominia extranea, poſtquam ea præſcripſit temporis diuturnitas, & ſublata eſt libertatis priſtinæ memoria. Hæc politica neglecta fuit in Hiſpaniæ inſtauratione, cúmque ea pluris eſſe crederet, puram & integram ſuam ſervare Nobilitatem, quàm Africanum illi miſcere ſanguinem, privilegia ſua & honores victis Nationis illius communicare noluit; unde factum, ut uniti unà ſimul cum odio ſervarent mores ſuos, idioma ſuum, & perfidiam, ut neceſſum eſſet deinde eos omnino ejicere, & privare ſeſe tot ſubditis tam proficuis ad agros colendos, non ſine admiratione rationis ſtatûs aliorum Principum, quòd ſplendorem Nobilitatis utilitati, & Religionem prudentiæ humanæ viderent anteferri.

Tac. lib. 11. Annal.

§. Vbi una Reip. forma in aliam diverſam mutanda erit, tali uti oportebit artificio, ut plebs non omnia omnino nova reperiat, nec formam gubernationis preteritę deſideret; uti factum exactis Romæ Regibus, quando tam ſacra, quàm profana tantâ cum dexteritate fuerunt ordinata, ut Reges, qui de utriſque curabant, expulſos eſſe notari haud poſſet; cúmque poſteà Imperium in Rempublicam verteretur, *eadem Magiſtratuum vocabula* permansêre, idem Senatûs ordo imaginem antiquæ libertatis præbens, id quod vim principatûs haud parum [o] firmavit. Idem in Ducatu Florentino fecêre Toſcani Duces. Excellens eâ in ratione Statûs fuit Auguſtus Imperator: quippe qui *non omnia ſtatim, uti decretum*

Tacit. lib. 1. Annal.

[o] *Sed Tiberius vim principatûs ſibi firmans, imaginem antiquitatis Senatui præbebat.* Tacit. lib. 3. Annal.

Dion.

cretum erat, executus est, veritus, ne parum succederet, si simul homines transferre & invertere vellet; sed quædam ex tempore disposuit, quædam rejecit in tempus. Verùm majori dignus admiratione Samuel fuit, qui gubernationem & politiam populi Dei sic immutavit, ut nemini [p] displiceret. Tali cum prudentiâ sensim sine sensu umbræ istæ libertatis dissipandæ sunt, ut pari passu ea subducatur oculis, quo radices agit dominatio. Quo modo *Agricola adversùs Britanniam profuturum putabat, si Romana ubique arma, & velut è conspectu libertas tolleretur.* Atque hæc documenta sine injustitiâ locum habent in Statibus vi armorum acquisitis: victoria enim, quæ in vitas potestatem dedit, eandem concedit etiam ad formandam pro arbitrio gubernationem. In iis tamen, quæ successione obveniunt, haudquaquam licitum est, eorum evertere jura ac privilegia, aut moribus & institutis eorundem vim inferre. Solùm mutuæ concordiæ causâ, consensu communi statui poterit, ut communia sint præmia & monetarum commercia, sublatis iis controversiis, quæ odium & æmulationem creare solent; uti in Regno Navarræ factum, ut cùm unum idémque sit dominium, vivendi item modus subditorum uniformis sit, ac mutua inter eos communicatio & amor.

[p] *Renovavit Imperium, & unxit Principes in gente suâ, & non accusavit illum homo.* Ecclef. 46. 16. & 22.

Tacit. in vitâ Agric.

§. Nulla vis suavior juxtà, ac efficacior, quàm beneficium, ad tuendas conservandásque Provincias acquisitas. Etiam res inanimas colebant homines, & divinitatem iis tribuebant, si quid beneficii ab iis acciperent. Facilè mortales capi se sinunt commodis, nec magnoperè attendunt ad largientem ista, & sceptra moderantem, num alienigena sit. Qui beneficiis obligari se sinunt, & suo desunt officio, nihil posteà adversùs Principem moliri possunt, asseclarum defectu, cùm nemo quisquam ab homine ingrato fortunam sibi bonam polliceatur. Eâ de causâ Scipio expugnatâ Carthagine bona sua Dominis jussit restitui; & Sertorius magnam ab Hispanis iniit gratiam, tributa moderando, instituendóque Hispanorum Senatum, Romano similem. Vt suam stabiliret coronam Rex Erwigius, vectigalia regia, quorum

Mar. Hist. Hisp. l. 6. c. 17.

rum gravitate provinciales fessi erant, imminuit, & quæ eo nomine fisco regio debebantur, condonavit. A Romanis item in debellatis Provinciis *quædam ex regiis tributis diminuta, quò mitius Romanum Imperium speraretur.* Acerbiùs dominantis avaritiam ferunt subditi, quàm ipsam servitutem; pro eo ac Romani in Frisiorum rebellione experti sunt, qui *pacem exuêre*, Romanorum *magìs avaritiâ, quàm obsequii impatientes.* Caveat itaque Princeps, ne Provincias acquisitas tributis nimiùm oneret, potissimùm verò, ne usitata alibi in eas quoque introducat: hæc enim introductio perquam odiosa est. Rebellionem cœptavêre Cappadoces, quòd Romanum *in modum deferre census*, *pati tributa* ab Archelao adigerentur.

Tacit. lib. 2. Annal.

Tacit. lib. 4. Annal.

Tacit. lib. 6. Annal.

§. Nihil utilius modestiâ ad tuenda Regna bello & armis parta. Graviùs tulit Senatus Romanus, quòd Iulius Cæsar, Senatoribus ingredientibus in Senatum, non assurgeret, quàm libertatis suæ jacturam. Quod cùm adverteret Tiberius, *verbis paucis* cum iis utebatur, *& sensu permodesto.* Populus ad minùs præcipua magìs, quàm ad ipsam rerum substantiam advertit animum, & ob inanem auctoritatis captationem deperditur non raròapplausus communis, & in odium incurritur. Apud Romanos augendi conservandíque Imperii potior cura fuit, *inania transmittebantur.* Ob quam caussam Tiberius, utpote Politicus egregiè prudens, *validum* sese *spernendis honoribus præstitit*, nec permisit unquam, ut ab Hispaniâ ulteriore templa sibi erigerentur, quin & *nomen Patris Patriæ à populo sæpius ingestum repudiavit. Cuncta mortalium incerta, quantòque plus adeptus foret, tantò se magìs in lubrico dictans.* Eandem rationem status præ oculis habentes Florentini Duces valde humanos erga subditos suos sese exhibent, nec permittunt, ut, qui in plateis fiunt obvii, gradum aut rhedam sistant honoris caussâ, uti Romæ fieri consuevit. Posteaquam Castella obedientiam Regibus præstare ad tempus recusasset, non impertiit iis, penes quos summa rerum erat, grandia nomina, sed Iudicum duntaxat, vt tantò faciliùs à plebe admitterentur. Eâ-

Tacit. lib. 1. Annal.

Tac. lib. 15. Annal.

Tacit. lib. 4. Annal.

Tacit. lib. 1. Annal.

Idem ibid.

dem quoque prudentiâ & moderatione animi Rex Ferdinandus Catholicus, mortuâ Reginâ Isabellâ, Regis titulum usurpare noluit, solo Gubernatoris Castellani contentus. Status quidam in Italiâ, qui ad Majestatem regiam aspirant, videbunt, opinor, successu temporis (utinam ista me fallat opinio!) ab antiquâ recedere modestiâ nihil esse aliud, quàm universa in discrimen adducere, & perturbare velle tranquillitatem publicam : neque enim Italia semetipsam ferre poterit, si tot capita coronis redimita intra fines suos viderit. Minoribus cum incommodis Statûs alicujus limites dilatari solent, quàm interior amplitudinis forma immutari; ut aut cum majoribus de dignitate contendat, aut æquales despiciat : eâ enim re utrique vanè irritantur. A communitatum inæqualitate communis orta est dominatio. In illis vivere, nec ullum agnosci Principatum, istud est, quod eas conservat liberas. Si spiritus regii seminentur, pullulabunt Monarchiæ desideria, quæ libertati exitium adferunt.

§. Pax denique (ut alibi dicimus) illa est, quæ Regna acquisita potissimùm tuetur, dummodo pax ista studiosa sit, atque armata: sic enim tempus indulgebit, ut possessio dominium præscribat paullatim, & titulum justum tribuat, absque belli tumultu, quod jura confundit, occasionem dat miscendi omnia ingeniis inconstantibus & inquietis, & arbitrium eripit ei, qui imperat. Quare non in solis Regnis istis de novo acquisitis pax procurari debet, sed in Provinciis etiam finitimis : ex igne enim vicino facilè scintillæ aliquæ emicant, migrántque arma ex uno loco in alium proximum, & proclive admodum est irritari eum, qui ea sibi tam propinqua contuetur. Quæ caussa fuit, cur Rex Philippus Tertius contra Carolum Emmanuelem Sabaudiæ Ducem arma sumeret, cùm is Mantuano Duci Montferratum eripere conaretur, dante interim suâ Majestate operam, ut Iustitia, non gladius prætensiones illas decideret, neque quies Italiæ publica ob cupiditatem unius pateretur. Idem periculum etiamnum hodie perdurat, nisi componantur dissen-

dissensiones, quæ armis onerârunt Coronas quasdam & Principes: eductis enim semel gladiis, aut Vindicta de injuriis acceptis ultionem sumere cogitat, aut recuperare Iustitia, quod iniquè usurpatum fuit, aut Ambitio dilatare dominia, aut Mars ipse armatus ferri aciem experiri desiderat.

§. Finio nunc præsentem hanc disceptationem quatuor versibus Tassi, in quibus magno cum judicio vera comprehendit fundamenta, quibus novum aliquod Regnum stabiliri debet & conservari:

E fondar Boemondo al nuovo Regno Tass. cant. 1.
Suo d' Antiochi a alti principii mira.
E leggi imporre, & introdur costume,
Et arti, é culto di verace Nume.



SYM-

SYMBOLVM LX.



SAGITTA ab arcu emissa aut sursum fertur, aut deorsum, nec unquam suspensa hæret in aëre; similis tempori præsenti tam velociter prætervolanti, ut dubitare possis, priúsne esse desinat, quàm advenerit: aut sicut anguli in circulo, ubi acutus in obtusum transit, ut in recto ne tangat quidem. Primum punctum, in quo sagitta consistit, declinationis ejus punctum est. Quod ascendit altiùs, à lapsu suo propiùs abest. Res omnes, cùm ad supremum venerint, mox iterum deorsum labi necesse est, nec firmare se possunt. Observavit id in corporibus humanis Hippocrates: ea quippe

Hippocrat. *nec in melius verti, nec diu sistere valent; reliquum* ergo *est, ut in de-*

in deterius dilabantur. Nihil in naturâ stabile ac permanens. Caussæ secundæ cælorum moveri nunquam desinunt, adeóque nec cessant effectus, quos rebus hisce inferioribus imprimunt, cui tanquam fonti Rerumpublicarum mutationes attribuit [a] Socrates. Nec in hoc differunt Monarchiæ à rebus iis, quæ vivunt, & vigent. Nascuntur, vivunt, moriuntur æquè, ac istæ, nec unquam firmæ consistunt, adeóque *conversiones* earundem *naturales sunt*. Non crescendo, decrescunt. In inclinatione majoris fortunæ nihil moræ intercedit. Vbi labi semel cœperit, nullis viribus sisti poterit. *Regum Majestatem, difficilius est, à summo fastigio ad medium detrahi, quàm à mediis ad ima præcipitari.* Verùm tamen non omnes Monarchiæ pari passu sursum scandunt, & ruunt: *fati* namque *maligna perpetuáque in omnibus rebus lex est, ut ad summum perducta, rursus ad infimum velocius quidem, quàm ascenderunt, relabantur.* Annis non nisi duodecim suam evexit Monarchiam Alexander, & paucis iterum corruit, in quatuor divisa Principatus, & postea etiam in plures.

[a] *Qui caussã esse tradit, quòd nihil perpetuò maneat, sed omnia motu quodam orbiculari mutentur.* Arist. l. 5. pol.

Cic. lib. 2. de natur. Deor.

Livius.

Seneca.

§. Multæ caussæ sunt incrementi pariter, & decrimenti, quæ in Monarchiis & Rebuspublicis fieri contingit. Qui ea casui tribuit, aut motui, & occultæ astrorum vi, aut numeris Platonicis, aut annis climactericis, rerum harumce inferiorum curam providentiæ divinæ abnegat. Non dedignatur horum orbium gubernationem, qui fabricam eorundem dedignatus non fuit. Quin immò condere illam, & curam ejusdem abjicere postea, esset suammet improbare actionem. Si ad exornandum pavonis collum, aut ad depingendas unius papilionis alas Deus penicillos suos nemini committit alteri; quomodo existimabimus, quòd casui relinquat Imperia & Monarchias, è quibus felicitas, aut infelicitas, mors, aut vita hominis dependet, cujus gratiâ omnia condidit? Impium esset, isthuc credere, aut certè grandis superbia, rerum successus nostris asscribere consiliis Per ipsum [b] Reges regnant. Ipse manu suâ sceptra distribuit, & tametsi in eorundem conservatione aut amissione cursum suum relinquat

[b] *Per me Reges regnant, & legum conditores justa decernunt.* Prov. 8. 15.

quat propenſionibus naturalibus, quæ aut natæ ſunt nobiſcum, aut impreſſæ à ſideribus, & conſiſtat cum illis arbitrium liberum, abſque ullâ libertatis læſione; cum illo ipſo tamen Deus agit & operatur, diſponendo nobiſcum incrementa, aut everſiones Monarchiarum, adeò ut nulla unquam interierit, abſque interventu imprudentiæ alicujus humanæ, aut cœcarum animi perturbationum. Saluſtium eâ

Saluſt. de re audire juvat: *Ego ita comperi,* inquit, *omnia regna, civitates, nationéſque uſque eò proſperum imperium habuiſſe, dum apud eos vera conſilia valuerunt; ubicunque gratia, timor, voluptas ea corrupêre, pòſt paullò imminuta opes, denique ademptum imperium, poſtremò ſervitus impoſita eſt.* Neſcio ſanè, num dicere auſim, Imperia futura fuiſſe perpetua, ſi voluntas in Principibus ſemper potentiæ ſeſe accommodaſſet, potentia rationi, ratio eventibus.

Quare cùm in inclinationibus Imperiorum locum aliquem Prudentia habeat, & humanum conſilium, cauſsas earundem facilè licebit deſcribere. Vniverſales, quæ complectuntur regna omnia, ſeu ſucceſſione, ſeu electione, ſeu armis parta, plurimæ ſunt; ad quatuor tamen fontes reduci omnes poterunt, è quibus oriuntur reliquæ, haud ſecus atque in mundi horizonte è quatuor ventis cardinalibus multi alii naſcuntur collaterales. Cauſsæ iſtæ ſunt Religio, Honor, Vita, & Fortunæ. Pro rebus hiſce conſervandis ſocietas inter homines civilis inſtituta fuit, & ſubjecit ſe populus gubernationi aut unius, aut paucorum, aut plurium; quoties verò videt, unum aliquod illorum quatuor iniquè pati, ſeditionem concitat, & regiminis formam immutat. De illis igitur, quantum pro præſenti opere ſatis eſt, breviter aliquid attingemus.

Religio, tametſi Reipublicæ vinculum ſit (ut alibi diximus) præcipua tamen eſt, quæ eam diſſolvit, & varias in eandem inducit gubernationis formas, quia concordia & pax inter eos eſſe nequit, qui diverſimodè de Deo loquuntur & ſentiunt. Etenim ſi diverſitas in moribus & lineamentis corporum animos ſibi invicem contrarios efficit, quid faciet

affe-

affectus & fidelitas naturalis rerum omnium Conditori debita, & furiosus ille mentis ardor intelligendi ea, quæ tanti momenti sunt. Statûs alicujus ruina est, conscientiæ libertas. Clavus in oculis (quemadmodum Spiritus sanctus loquitur) & lancea in pectore sibi sunt invicem, qui in Religione [c] dissident. Obligationes subditorum erga Principes, fortissima quæque amicitiæ & sanguinis vincula rumpuntur & dissolvuntur, ut cultus sacer conservetur. Regem Wittericum manibus suis obtruncârunt subditi, quòd Arrianam sectam conatus fuisset introducere: Witizam item, quòd ritus & cæremonias Religionis immutâsset: Galæcia adversùs Regem suum Froilam arma sumpsit, quòd conjugia Clericorum per abusum introducta sustulisset: simulatque Religionum diversitas Provincias Belgicas invasit, unà incolæ à legitimi sui Regis ac Domini obedientiâ desciverunt.

[c] *Erunt vobis quasi clavi in oculis, & lanceæ in lateribus, & adversabuntur vobis in terrâ habitationis vestræ.* Num. 33. 55.

Mar. Hist. Hisp. lib. 7. c. 6.

§. Pari ratione honor, uti tuetur ac conservat Respublicas, easque ad fidelitatem obligat; ita quoque easdem perturbat, ut in offensâ, in contemptu, in injuriâ ab infamiâ immunis sit, cum præsertim subditi honorem vitæ fortunisque communiter anteferre [d] soleant. Comes Iulianus Afros evocavit in Hispaniam, propterea quòd Rex Rodericus Cavæ filiæ suæ honorem violasset. Castellæ Nobiles arma sumpserunt adversùs Regem Alphonsum III. quia privilegia eorum evertere, & ad tributa exsolvenda eos adigere voluit. Ramirus Tertius Rex Legionis non aliâ de causâ subditos suos rebelles & infideles expertus est, quàm quòd asperè nimis & serviliter eos haberet. *Multæ conspirationes & invasiones in Monarchas propter pudendas contumelias in corpus illatas factæ sunt. Propter contemptum etiam seditiones fiunt*; idque sive Princeps despiciat subditos, sive hi Principem, quando dotibus & ornamentis Principe dignis instructus non est, judicantes nimirum, non nisi viles animos obedire ei, qui nec ipse imperare didicit, nec auctoritatem sibi parere, & gubernationis curam in postremis habet. Ita fecêre subditi Regis Ioannis Primi Aragonii, eò quòd omnem Regni & negotiorum curam abs se abjiceret: subditi item Ioannis Secundi

[d] *Honor quoque quantum valeat, & quomodo sit caussa seditionis, manifestũ est.* Arist. lib. 5. Polit. c. 3.

Arist. lib. 5. Polit. c. 10.

Arist. lib. 5. Polit. c. 3.

cundi Castellæ Regis, ob ejus flagitia, inconditos mores, & exiguam auctoritatem; uti & subditi Alphonsi Quinti Lusitaniæ Regis, quòd se ab aliis gubernari pateretur. Nec minùs injuriam & defectum interpretantur subditi, si ab exteris mandata accipiant, aut inter eosdem distribuantur dignitates & munera: nam (ut Rex Henricus ajebat) *isthuc nihil aliud est, quàm palàm ostendere, deesse in regnis nostris viros dignos & habiles*. Id quod temporibus Caroli V. Imperatoris Castellæ motibus ansam dedit. Idem accidit, quando honorum partitio minùs rectè instituitur: *nam multitudo quidem graviter fert inæqualitatem patrimoniorum, præstantes autem viri honorum inæqualitatem*, & pro contemptu habent, quod alii minùs de Republicâ benemeriti iis[e] præferantur.

L. 14. tt. 3. lib. 2. Recop

Arist. lib. 2. Polit.

[e] *Nam homines tum, quòd ipsi inhonorati fiant, movent seditiones, tum quòd alios videant in honore.* Arist. lib. 5. Polit. c. 3.

Maxima Reipublicæ infirmitas est incontinentia & lascivia eorum, qui præsunt. Hinc seditiones nascuntur, Regnorum immutationes, & ruinæ Principum, quia multorum honorem tangunt, & severissimis pœnis à Deo castigantur. Vnica turpitudo per multa sæcula Hispaniam cineribus obruit. Propter illam plagæ ingentes[f] Ægyptum exercuerunt; ob eandem magnis cum ærumnis tum Davidem ipsum, tum ejus[g] posteros diu multúmque conflictari oportuit, ita ut plerique omnes in perpetuâ vixerint persecutione, & gladio interierint.

[f] *Flagellavit autem Dominus Pharaonē plagis maximis, & domū ejus, propter Sarái uxorem Abram.* Gen. 12. 17.

[g] *Non recedet gladius de domo tuà usque in sempiternum, eò quòd despexeris me, & tuleris uxorem Vriæ.* 2. Reg. 12. 10

Non minus periculi in Republicâ ex eo est, si multi ab officiis excludantur: *cùm enim multitudo inopum est in civitate, eadémque ab honoribus exclusa, necesse est eam civitatem esse plenam hostium Reipublicæ*; nec ullus homo tam ignavus est, qui honori non incumbat, aut isto se privari non graviter[h] sentiat. Idem periculum subeunt Respublicæ, in quibus certus solùm numerus è Nobilitate gaudet Magistratu, exclusis aliis.

* Arist. lib. 3. Polit. c. 7.

[h] *Honori incumbit tam ignavus, quàm bonus.* Arist. l. 2. Pol. c. 5.

§. Tertia caussa immutationum & seditionum in Regnis est amor conservandæ vitæ, quando nimirum subditi Principem suum tam ignavum & vecordem esse credunt, ut vitam suorum defendere ac tueri non possit; aut alias

eum,

eum odio habent ob severitatem, ut Regem Alphonsum Decimum; aut ob crudelitatem, ut Regem Petrum; aut existimant injustum esse, & ingenio tyrannico, in cujus manibus vita omnium periclitetur, uti Regem Ordonium, ob trucidatos, & malè habitos Castellæ Comites, unde totius regiminis immutatio ortum habuit.

Mar. Hist. Hisp. lib. 9. c. 8.

§. Vltima caussa bona & fortunæ sunt, si nimirum Princeps subditorum facultates leviter consumat; quæ caussa fuit, cur Garcias Galæciæ Rex Regno pariter ac vitâ exutus sit. Aut si reditus regios inutiliter prodigat, quam rationem Ramo prætendit, cùm fratrem suum germanum Sanctium Navarræ Regem interimeret. Aut si ipse in omnem aviditatem pronus sit, quemadmodum Rex Alphonsus Sapiens. Aut si ob malam gubernationem Respublica laboret annonæ inopiâ, si rerum pretium accendatur, si cessent mercaturæ, & negotiationes, id quod eundem Regem Alphonsum invisum reddidit. Aut si moneta proba non sit, uti temporibus Regis Petri Aragonii Secundi, multorúmque aliorum Regum accidit; aut munera proficua, & opes malè distribuantur: invidia enim & necessitas contra locupletiores arma sumunt, & seditiones [i] excitant. Quæ oriri etiam solent ex malâ administratione justitiæ, ex hibernatione militum, aliísque oneribus, quibus subditorum reditus, & bona graviter onerant.

Mar. hist. Hisp. lib. 8. c. 8.

[i] *Insuper seditiones oriũtur non solum ob patrimoniorũ, verùm etiam ob honorum inæqualitates.*

§. Præter caussas istas universales & communes, aliæ quoque sunt unicuique è tribus suprà allatis gubernandi formis peculiares ac propriæ, quas facilè colligere licebit ex iis, quæ pro iisdem conservandis attulimus in medium: nam *illud dubitari non potest, quin cognitis iis, quæ Reipublicæ interitum important, ea quoque quæ salutem afferunt, intelligantur, cùm contraria contrariorum sint efficientia.* Non possum tamen, quin eâ de re adjiciam aliquid, etsi fortè periculum sit, ne quædam aliàs à me dicta hîc repetam.

Arist. lib. 2. polit. c. 5.

Arist. lib. 5. polit. c. 6.

§. Status hæreditarii tunc perire solent, cùm in iis omnino acquiescit Successoris cura, præsertim si potentes ii sint:

illa ipſa enim amplitudo ſecurum eum efficit & minùs ſollicitum, tanquam qui omne ſpernat periculum,& anceps in ſuis conſiliis hæreat, ac res magnas exequi pertimeſcat, ne quietam illam poſſeſſionem, quâ fruitur, fortè interturbet. Damna prævertere negligit,ſed tum primùm parat remedia, cùm illa jam evenêre, quo tempore ſumptuoſiora ea ſunt, & minùs *efficacia; audere aliquid, periculum æſtimat, & pacem procurando per incerta quædam & indecora media, bellum iiſdem accerſit, ut quibus conſervare ſe cogitabat, ſeipſum nunc peſſundet. In iſto diſcrimine verſantur Monarchiæ,quæ dum quietem ſectantur, in turbas & motus incidunt. Siſtere volunt, & labuntur. Dum laborare deſinunt, languere incipiunt. Omnia iſta bellè adumbravit illa Ezechielis viſio quatuor animalium alatorum, ſymboli Principum & Monarchiarum, quæ *cùm ambularent*, *quaſi ſonus erat multitudinis, ut ſonus caſtrorum; cúmque ſtarent, demittebantur pennæ eorum*. Verùm ad ſe conſervandum neceſſe non eſt, ut novas ſemper ditiones ſuis adjiciant: hoc enim infinitum foret, & tandem in injuſtitiam & tyrannidem vergeret. Satìs ſe tueri poterit Status aliquis in circuli ſui circumferentiâ,ita tamen,ut intra illius ſepta ſuam agendi vim retineat,& robur exerceat, eáſque ipſas artes,quibus ad tantam magnitudinem pervenire contigit. Aquæ intra ſuum motum ſe conſervant, is ſi deſit, vitium capiunt; neceſſarium tamen non eſt, ut fluant, ſufficit, ſi intra ſemetipſas moveantur, ut in lacubus & ſtagnis accidit ſolâ ventorum vi agitatis. Sic Monarchiæ, in quibus viget diſciplina, quæque adverſùs occaſionem omnem munitæ ſunt,diutiùs perdurant, licèt aliena non invadant. Etiam abſque bello militares exercitationes frequentari poſſunt. Ita pacis tempore artes iſtas Cajus Caſſius fovebat, & *quantum ſine bello dabatur, revocabat priſcum morem, exercitabat legiones, curâ, proviſu agebat perinde,ac ſi hoſtis ingrueret*. Si Principi armorum deſit exercitium, non ideò tamen pacis otio torpeſcat omnino; ſed in eâ etiam glorioſum aliquid moliatur,quod opinionem ſuſtineat. Auguſtus in Imperii ſui tranquillitate animum

* *Tardiora ſunt remedia, quàm mala.* Tac. in vitâ Agric.

Ezech. 1. 24.

Tac. lib. 12. Hiſt.

mum ſuum igneum cineribus ſopiri minimè paſſus eſt; quin immò, cùm ut homini agere illi non liceret, tanquam Deus aliquis majora aggreſſus eſt, componendo cæleſtium orbium motus, corrigendo menſes, & leges dando tempori. In eum finem Rex Philippus Secundus admirandam illam Eſcurialis fabricam conſtruxit, quâ in re ipſam etiam Naturam artificio ſuperare conatus eſt, & univerſo orbi animi ſui ſuæque pietatis magnitudinem oſtendere.

§. Sed & Regna hæreditaria in periculo ſunt, quando qui ſuccedit, moribus inſtitutíſque Majorum neglectis, ſubditorum ſervitutem & ſubjectionem à Naturâ eſſe exiſtimat, & immemor ab illis ipſis ſuam proficiſci amplitudinem, eos ſpernit, tanquam ſi mancipia forent, magíſque bonum privatum præ oculis habet, & ut ſuas expleat cupiditates, quàm bonum publicum, dominatione jam in tyrannidem [l] conversâ; unde exiſtimatio Principis perit apud populum, amor in odium vertitur, multáque alia fiunt, quibus diſſcinditur reciproca illa unio, quâ Rex & Regnum [m] colligantur inter ſe; dum hoc paret, ille imperat, beneficio quaſi mutuo, quod ab invicem accipiunt, Rex quidem ſplendorem illum & imperandi auctoritatem; Regnum verò felicitatem bene inſtitutæ gubernationis. Abſque hoc vinculo mutuo hæreditarii ſtatus aut pereunt, aut in aliam tranſeunt formam: nam Princeps, qui deſpici ſe videt, & omnibus eſſe odio, ſibi metuit, è metu autem crudelitas, ex hâc denique tyrannis naſcitur; quam quia potentiores ferre non ſuſtinent, conjurant adversùs ejuſmodi Principem, & plebe opitulante eum ſceptro exuunt: unde porrò fit, ut populus illis ipſis, utpote quibus libertatem ſuam tum acceptam fert, gubernacula committat, introducatúrque Ariſtocratia, in quâ Optimates imperant. Attamen ne tum quidem Monarchiæ incommoda vitari poterunt: cùm enim eorundem filii ſuccedant poſteà, ideóque Magiſtratus & dominatio fiant hæreditaria, facilè iis abutuntur, ad utilitatem & commodum proprium in adminiſtrandâ Repub. omnia referendo; è quo illud deinde fit, ut

[l] *Aliæ tyrannides ex Regibus, qui moribus inſtitutíſq; Majorum violatis, imperia magis concupierunt.* Ariſt. lib. 5. Polit. c. 10.

[m] *Nam ſi non volentibus imperet, protinus deſinit eſſe Regnũ.* Idem ib.

populus iniquè & per tyrannidem opprimi se ab iis videns, sceptrum iisdem extorqueat è manibus, malíntque imperare omnes, perinde quasi major sit libertas Democratiæ; in quâ cùm æqualitas servari nequeat, invalescunt insolentia atque injustitia, & exoriuntur seditiones ac tumultus, quorum confusio ac damna tanta sæpe sunt, ut tolerabilius omnes existiment, si penes unum solum sit Imperium, atque ita ad Monarchiam tandem, à quâ primùm recesserant, fit regressio. Istiusmodi circulum committere solent Respublicæ, in quo non rarò accidit, ut omnem omnino libertatem amittant, dum nimirum status aliquis vicinus & potens inquietudinis illius occasione utitur, ad debellandas eas & subjugandas.

§. Imperia electiva, aut certè subditorum erga Principem affectus tum pereunt, cùm Principis electi facinora non respondent conceptæ opinioni; deprehenso nimirum electionis errore ex inani meritorum præsumptione. Multi enim sunt, qui ad gubernandum videntur idonei, antequam ad gubernacula admoveantur, uti in Galbâ accidit, qui *omnium consensu capax Imperii* habebatur, *nisi imperâsset*. Qui electioni non subscripsêre, nunquam ab electo satìs securi sunt, quin potiùs metus iste in causâ est, ut mutationem exoptent & moliantur. Si illi verò, qui sua dedêre suffragia, tantum sibi de ejus favore fuerunt polliciti, ut postquam spe suâ frustrari se vident, vivant inquieti & conquerantur: neque enim fieri poterit, ut Princeps satisfaciat omnibus; taceo ipsam etiam humanam gratitudinem paullatim fatigari, dum amplitudinis & fortunæ suæ instrumenta assiduè ante oculos habet, eósque tanquam illius creditores aversatur. Subditi mutationibus electionis assueti, easdem amant, sempérque sibi persuadent, Principem alium novum fore meliorem. Qui in electione suffragii jus habent, tanto tempore suspendi, & quasi emori dolent suam eligendi potestatem, unde eorum existimatio dependet. Electus efferens sese dominandi libidine Imperii sui fines latiùs propagare contendit, violat juramenta, conditio-

Tacit. lib. 1. Hist.

ditiones & pacta, cum quibus ad ſceptrum aſſcitus fuerat, & ſpretis Regni incolis (ſi alienigena ſit) alios ſuæ Nationis muneribus præficit, ſuæque familiæ homines evehere ſatagit; quâ in re ſubditorum incurrit odium, & ruinæ ſuæ anſam præbet: omnes enim ab exteris regi grave ducunt. Ieremias certè pro triſti nuntio illud in [m] Ieruſalem habuit.

[m] *Ecce auditum eſt in Ieruſalem, cuſtodes venire de terrâ longinquâ, & dare ſuper civitates Iuda vocē ſuam.* Jerem. 4. 16.

§. Imperia quoque armis parta diu florere haud ſolent: deliciis enim illud animorum robur flacceſcit ſenſim, & eliditur. Felicitas conſilia impedit, ipſóſque Principes ita abripit, ut ea nunc media negligant, quibus ad illam fortunam pervenerunt. *Illud clarum, teſtatúmque exemplis eſt, quòd homines felicitatem aſſequantur benignitate in alios, & bonâ de ſe opinione. Iidem cùm adepti, quæ voluerant, ad injurias & impotentiam in imperiis dilabuntur, fit meritiſſimò, ut unà cum imperantium mutatione ipſi ſubditi ſe & affectus mutent.* Hæc cauſſa fuit, cur Carthaginenſes ex Hiſpaniâ ejecti fuerint, quia nimirum non adverterant, artibus iiſdem, quibus acquiruntur Status, eos etiam conſervari oportere: quâ de re magìs ſolliciti eſſe ſolent ii, qui primi ejuſmodi Provincias armis ſubegerunt, quàm eorundem Succeſſores: illi enim omne animi & ingenii ſui robur ad eas acquirendas tuendáſque contulerunt; contrà verò hos ipſa ſucceſſio negligentes eâ in re & minùs ſollicitos efficit. Vnde fit, ut *qui occupârunt Imperia, eorum plerique eadem retinuerint; qui verò tradita ab aliis accepêre, hi ſtatim ferè omnes amiſerint.* Spiritûs ſancti oraculum eſt, *Regna de gente in gentem transferri propter injuſtitias, & injurias, & contumelias, & diverſos dolos.*

Polyb.

Ariſt. lib. 5. Polit. c. 9.

Eccleſ. 10. 8.

Concludo præſentem materiam duobus documentis; primum eſt, quòd *conſervantur Reſpublicæ non ſolùm, quia procul ſunt ab iis, quæ interitum afferunt, ſed etiam quia propè ſunt. Nam timor intentiore curâ Reipublicæ conſulere cogit.* Alterum eſt, quòd & in ipſo Principe, & in corpore Reipublicæ *maximè omnium, quod exiguum eſt, caveri debeat. Detrimentum enim latenter obrepit, quia non totum ſimul*

Ariſt. lib. 5. Polit. c. 8.

Idem ibid.

 mul

mul contrahitur; at poſtquam invaluerit, remedium non admittit. Minimus etiam vermiculus cedri medullam paullatim exedit, & eam denique humi ſternit. Navem ſecundiſſimis impulſam ventis una ſiſtit Echenæis: quantò velocitas illius major eſt & vehementior, tantò faciliùs in ſcopulos alliſa diſſolvitur. Leviſſima damna Romanam Monarchiam everterunt. Plus interdum creat periculi levis aliqua humorum intemperies, quàm gravis infirmitas, quia illa ferè negligitur, huic verò gnaviter paratur remedium. De febri curandâ mox ſumus ſolliciti; at de defluxione aliquâ in pectus decidente perparum laboramus: unde tamen morbi graviores naſci ſolent.



SYM-

SYMBOLVM LXI.



DECACHORDVM (instrumentum Musicum) perfectam format Aristocratiam constantem ex Monarchico imperio & Democratico. Intelligentia præsidet, imperant plures digiti, paret verò nervorum multitudo; quasi populus quidam, qui attemperati sunt omnes inter se & concordes in harmoniâ, non particulari & privatâ, sed communi & publicâ, ita ut majores à minoribus minimè dissonent. Decachordo similis est Respublica aliqua, in quâ longus rerum usus & experientia alios præesse voluit, obedire alios; sancivit leges; constituit Magistratus; distinxit officia; certos præ-

præſcripſit imperandi modos ac formas, & apud Nationes omnes eum inſtituit Reipublicæ ordinem, qui naturæ cujuſque maximè conformis eſſet & conſentaneus. Vnde fit, ut antiqua illa diſpoſitio ſine periculo immutari haud poſſit. Decachordum illud Regnorum & Rerumpub. cum omnibus ſuis partibus jam conſtitutum eſt, nervi omnes contemperati inter ſe, & ſuis quique locis diſpoſiti; & tametſi fortè cuipiam videatur, unum aliquem aliter immutatum meliorem fore; plus tamen ſemper tribuendum prudentiæ & conſiderationi Majorum, quos longus uſus & experientia edocuit: rationes enim ac modi gubernandi, licèt quædam habeant incommoda, minori tamen ferè cum detrimento tolerari ſolent, quàm innovari. Princeps aliquis prudens nervos attemperat, prout diſpoſiti ipſi ſunt, non eos immutat omnino, niſi fortè temporis diuturnitate, aut aliis de cauſſis tantoperè diſturbati ii ſint, ut planè à fine ſuo primo deficiant, quemadmodum alibi dicimus. Oportet igitur, ut Princeps Imperii ſui decachordum bene accuratéque perſpectum habeat, Majeſtatem item, quæ illud comitatur, naturam denique, conditionem & ingenium tam populi, quàm aulicorum, quæ præcipui illius nervi ſunt. Nam ut rectè dicit Rex Alphonſus Sapiens in quâdam ſuâ
L.13.tt.5.p.2 lege: *Saber conozer los Omes, es una de las coſas, de que el Rey mas ſe debe trabajar: ca pues que con ellos ha de fazer todos ſus fechos, meneſter es, que los conozca bien.* In hoc potiſſimum gubernandi artificium conſiſtit.

Mar. *Principis eſt virtus maxima, noſſe ſuos.*

Qui in eâ ſcientiâ plus profecerunt, majori cum facilitate ſuos rexerunt Status. Multi ad Regnorum decachordum manum admovent, pauci digitis nervos aptè nôrunt impellere, rariſſimi naturam illius ritè cognoſcunt, & eo ſcitè canunt.

Illud igitur ſciat Princeps, Regnum nihil eſſe aliud, quàm multarum civitatum populorúmque quandam unionem, & conſenſionem communem in unius alicujus imperium & obedientiam aliorum, quam ambitio ſuaſit & vis. Concordia illud

illud primùm erexit, idem porrò conservat concordia. Iustitia & clementia vitam ei tribuunt. Cura est alienæ salutis. Spiritus ejus in unitate Religionis consistit. Ex iisdem partibus, quibus constat, conservatio ejus dependet, augmentum item, aut ruina. Consortem ferre non sustinet. Multis expositum est periculis. In ipso magìs, quàm in ullâ re, fortunæ triumphat inconstantia. Æmulationi & invidiæ obnoxium est. Plus illi periculi à rebus secundis, quàm adversis imminet: in illis enim sui quasi oblitum vivit securiùs, per securitatem in superbiam erigitur, per superbiam in interitum ruit. Si novum sit, facilè iterum dissolvitur; si antiquum, ne sic quidem omnino firmum est. Non minùs in perpetuâ pace periclitatur, ac in bello. Si armis alienis infestum non sit, se ipso collabitur, & ubi semel ruere cœperit, sustinere se non potest. Inter summum ejus fastigium & præcipitium nihil penè interjicitur temporis. Æmulationibus nunc defenditur, nunc offenditur. Si exiguum valde sit, tueri se nequit; si grande admodum, regere seipsum nescit. Arti magìs paret, quàm violentiæ. Amat novitates, & in his ruinam suam reperit. Virtus salus illius est, vitium infirmitas. Labor illud erigit, dejicit otium. Munimentis & fœderibus roboratur, & legibus stabilitur. Magistratus pro corde illi est, consilia sunt pro oculis, pro brachiis arma, pro pedibus opes.

§. Istud Regni Decachordum Majestas comitatur, quæ est quædam harmonia è populi chordis orta, & à [a] cælo approbata. Repræsentatio quædam potestatis, & splendor supremæ jurisdictionis. Vis quædam, quæ auctoritatem & obedientiam sibi conciliat. Custodia & salus est Principatûs. Opinio & fama esse suum illi tribuunt; amor securitatem; metus auctoritatem; ostentatio amplitudinem; cæremonia reverentiam; severitas observantiam; pompa existimationem. Quantò magìs hominum fugit frequentiam, tantò magìs in veneratione est. Contemptu & odio in discrimen venit. Nec æqualitatem fert, nec divisionem, quia in admiratione & unitate est posita. In utrâque fortuna constantiam servat: roborat eam cultus; fovent arma & leges. Nec durat

[a] *Vivit Dominus, qui firmavit me, & collocavit me super solium David Patris mei.* 3. Reg. 2. 24.

in elatione, nec in demiſſione animi concidit. Vitam illi prudentia & beneficentia tribuunt, eripiunt impetus & vitium.

§. Chordarum vulgus Decachordi iſtius populus eſt, cujus natura monſtro per omnia ſimilis, diſſimilis à ſeipsâ eſt, inconſtans & varia. Exteriori rerum facie capitur, interiora non penetrat. Rumorem in conſilium adhibet. Sic à mediis & ratione derelictus, ut verum à falſo diſcernere nequeat. In deteriora ſemper pronus. Vnâ eâdémque horâ duos contrarios inter ſe induit affectus. His potiùs duci ſe ſinit, quàm ratione; magìs impetu, quàm prudentiâ; umbrâ potiùs, quàm veritate. Pœnis & caſtigationibus domari poteſt. In adulationibus difformis eſt & varius, laudes veras falſis commiſcens. Medium tenere neſcit: aut extremè amat, aut odit; aut ſummè gratus eſt, aut ingratus; aut pavet, aut terret; dum verò pavet, ſecurè ſpernitur. Periculis levioribus proximè imminentibus perturbatur; grandioribus, ſi longinqua ſint, nihil omnino terretur. Aut abjecto ſervit animo, aut cum ſuperbiâ imperat. Nec ipſe liber eſſe didicit, nec eſſe ſinit alios. Minis audax eſt, re ipsâ & opere puſillanimis ac vecors. Levibus de cauſſis commovetur, & citò rurſum componitur. Sequitur, non ducit. Erga omnes eodem modo ſe gerit. Faciliùs cogi ſe ſinit, quàm perſuaderi. Rebus proſperè fluentibus arrogans eſt & impius; in fortunâ adversâ pavidus & religioſus. Tam ad crudelitatem proclivis, quàm ad miſericordiam. Eodem animi ardore, quo uni favet, perſequitur alium. Clementiâ nimiâ abutitur ad licentiam, rigore nimio in perniciem it præceps. Si effrænatiùs ſemel in bonos invaſerit, nec ratio, nec pudor eum retrahit. Rumores fovet confingitque, & ſuâ credulitate famæ vires addit. Paucorum ſermones negligit, voces multorum ſequitur. Eventus malos malitiæ Magiſtratûs tribuit, & calamitates communes delictis Principis. Nihil magis eum obſequentem reddit, quàm annonæ & rerum omnium ubertas, in quâ curas ſuas omnes & cogitationes defixas habet. Rei privatæ ſtudio, aut honoris læſione leviter commovetur.

tur. Oneribus pressus concidit, allevatus recalcitrat. Amat ingenia præfervida & temeraria, rationem item gubernandi ambitiosam & turbulentam. Nunquam acquiescit præsenti rerum statu, mutationis semper & novitatis appetens. Virtutes aut vitia eorum, qui præsunt, imitatur. Locupletibus & potentioribus invidet, & insidias machinatur. Ludos aliáque oblectamenta diligit, neque ullâ aliâ re magìs, quàm istis, animus illius & gratia conciliari potest. In Religione superstitiosus est, & Sacerdotibus paret potiùs, quàm suis Principibus. Hæ præcipuæ conditiones affectionésque sunt multitudinis. Illud tamen sibi Princeps persuadeat, nullam esse communitatem, aut tam amplum consilium, quantumvis grave sit, & Virorum selectorum, in quo vulgus aliquod non sit, quódque non in multis cum populari conveniat.

§. Alia etiam Decachordi istius Musici pars, nec minùs principalis est aula; cujus nervos nisi magnâ cum prudentiâ & dexteritate Princeps impellere noverit, totius gubernationis harmoniam disturbabunt: quare ut bene ii semper attemperati permaneant, illius etiam naturam nôsse oportebit. Est igitur aula præsumptuosa & varia. Ad momenta singula Chamæleontis instar suos mutat colores, pro eo ac fortuna prospera, aut adversa aspirat. Tametsi una & communis omnium lingua sit, non æquè tamen omnes eam intelligunt. Principem nascentem veneratur ac colit, occasui proximum minimè curat. Actiones illius observat & carpit. Moribus ejus sese accommodat, & errores imitatur. Retibus adulationis assiduè illius venatur gratiam. Nunquam non intenta in ambitionem & privatum commodum. Mendaciis alitur, & veritatem odio habet. Malum temerè credit, difficillimè id quod bonum est. Amans mutationum & novitatum. Omnia timet, & diffidit in omnibus. Superba & arrogans in jubendo, in obediendo abjecta & humilis. Invida tum erga se ipsam & domesticos, tum erga eos, qui extrà degunt. In dissimulandis celandísque suis studiis mirum in modum artificiosa. Odium risu & cæremoniis contegit. Laudat palàm,

clàm vituperat. Sui ipſius hoſtis eſt. In iis, quæ foris incurrunt in oculos, vana; in promiſſis, levis.

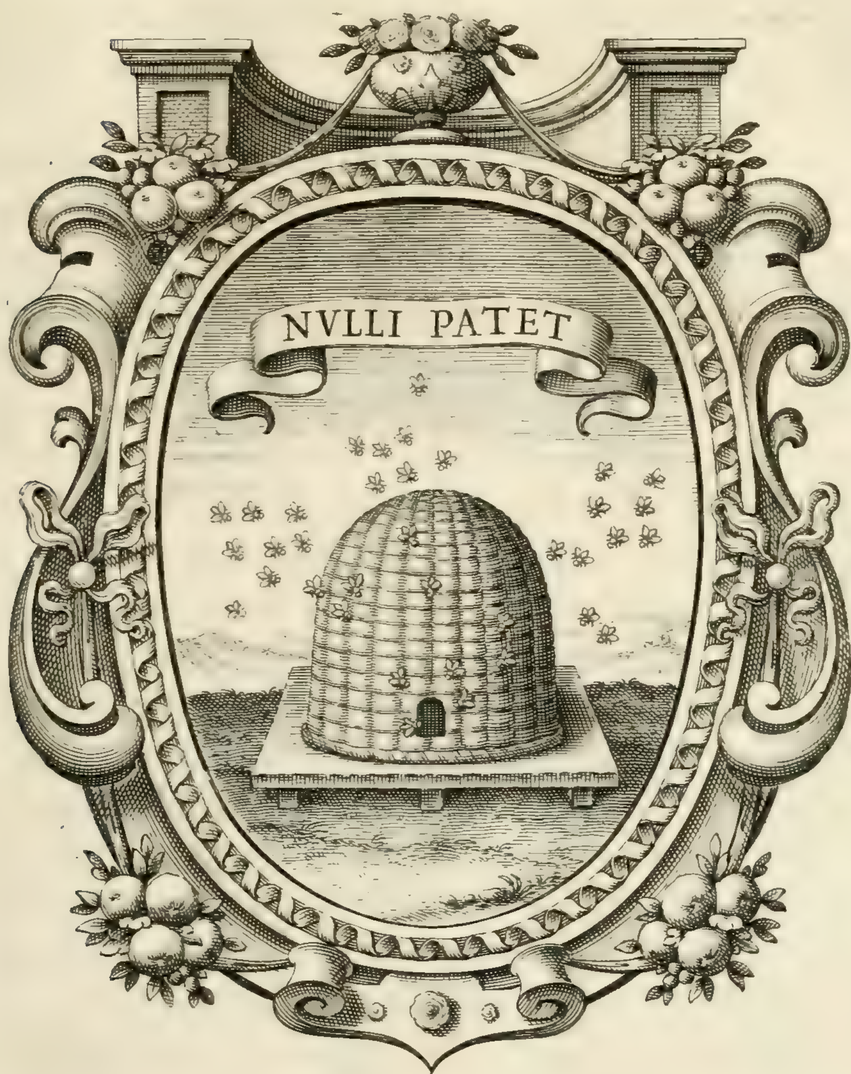
§. Cognito igitur iſthoc gubernationis inſtrumento, nervorum item illius naturâ & concordiâ, oportet Principem tali cum prudentiâ eos pellere digitis, ut ne diſparem reddant ſonum: quâ in re opus eſt, certam ſervare menſuram & tempus, nec magis uni favere nervo, quàm alteri, in iis, quæ ad conſentum & harmoniam efficiendam pertinent; aut aliorum oblivviſci: omnes enim in inſtrumento muſico Reip. munus ſuum habent, licèt inæquales ſint inter ſe, & facilè diſſonent. Quæ vocũ diſcordia tum periculoſior erit, ſi Princeps amplam nimis poteſtatem conceſſerit Magiſtratibus; ſi nimiùm plebi faventem ſe exhibuerit, aut ſpreverit Nobilitatem; ſi juſtitiam adminiſtraverit aliquibus, aliis non item; ſi armorum literarúmque officia confuderit. Si denique non probè intellexerit, Majeſtatem ſuſtentari auctoritate; regnum amore; aulam gravitate; nobilitatem exiſtimatione; populum ubertate; juſtitiam æqualitate; leges metu; arma præmio; potentiam parſimoniâ; bellum opibus, & Pacem opinione.

§. Vnumquodque Regnum inſtrumentum eſt ab aliis naturâ & nervorum (qui ſunt ipſi ſubditi) diſpoſitione diverſum, adeóque à diversâ manu, & modo diverſo regi & impelli debent. Regnum aliquod decachordi inſtar eſt, quod non ſolùm mollitie extremorum digitorum indiget, ſed unguium etiam duritie. Aliud organo muſico ſimile videtur, in quo ambabus opus eſt manibus, ut earum pondere vocum ſymphonia exprimatur. Aliud tam delicatum eſt, uti cythara, quæ non fert ipſos digitos, ſed levi pulſata calamo, tum demum ſuaviter reſonat. In eo igitur Princeps elaboret, ut iſta Regnorum ſuorum inſtrumenta, & ſubditorum nervos bene habeat perſpectos & contemperatos inter ſe, caveátque (quod & in ipſo Deo obſervavit [b] Chryſoſtomus) ne ſeveritate aliquâ, aut cupiditate nimis adducat claviculos: nam nervus etiam probatiſſimus, ſi nimiùm intenſus non rumpitur, omnium tamen turbat concordiam, & modulationis ſuavitatem impedit.

[b] *Neque nervum intendit, neque remittit ultra modum, ne harmoniæ concentum lædat.* Chryſ.

SYM-

SYMBOLVM LXII.



APES, quibus plurimum Natura ingenii & induſtriæ tribuit, artificium ſuum conſtruendi favos callidè contegunt. Fervet opus, & nemo œconomiam earundem & ſtatum penetrare poteſt: quòd ſi quis curioſiùs interdum, efformato alveari vitreo, eum velit introſpicere, undique cerâ illud obducunt, ut ne actionum ſuarum domeſticarum teſtes & ſpectatores habeant. O prudentem Rempublicam, mundi magiſtram! jam dudum in animantes omnes ſupremum teneres Imperium, ſi quemadmodum tibi Natura pro tuâ conſervatione ſuggeſſit media, ita vires quoque pro incremento tuo ſuppeditâſſet. Diſcant à te omnes aliæ, quanti ad

ti ad felicitatem publicam interſit occultum aliquod ſilentium, & ſecretum tacitum in rebus agendis ſtatuendiſve, quantúmque noceat, ſi detegatur artificium, & prodantur in apertum regulæ gubernationis, negotiationes & tractatus, conſilia ac fines, mala & infirmitates interiores Reipublicæ. Si hanc apum prudentiam conſideráſſet cum animo ſuo Druſus Tribunus, cùm Architectus ei pollicеretur, ita ſe ædium feneſtras diſpoſiturum, ut nemini per eas introſpicere liceret, non hunc in modum reſpondiſſet: *Tu verò, ſi quid in te artis eſt, ita compone domum meam, ut quidquid agam, ab omnibus perſpici poſſit.* Arrogantia hæc fuit animi aperti & ingenui, aut confidentia hominis privati, non Miniſtri alicujus publici, neque Principis, in cujus palatio neceſſe eſt, quidam ſeceſſus ſint ab arbitris remoti, ubi extra aliorum conſpectum deliberetur de negotiis ac decernatur. Conſilium tanquam [a] myſterium non niſi cum paucis communicandum. Deo ejuſdem Præſidi (quem Conſum dicebant) Roma aras quondam erexit, ſed ſubterraneas, ut indicaret, conſilia occulta eſſe debere. Cujus etiam ſecreti beneficio in tantam illa crevit amplitudinem, diúque ſalva conſtitit; illud ſcilicet pro comperto habens, *taciturnitatem optimum atque tutiſſimum rerum adminiſtrandarum* eſſe *vinculum.* Erat Senatui illi tam fidum profundúmq; pectus, ut ejus conſultationes, & quæ ſecretò ſtatuerat, nunquam palàm eruperint: multis ſæculis ne unus quidem Senator fuit, qui ea proderet: univerſi ac ſinguli aures habebant ad audiendum; linguam nemo, ut loqueretur. Neſcio profectò, num idem de Monarchiis & Rebuſpub. præſentibus dici poſſit. Quod heri in earum conſiliis actitatum fuit, hodie narratur inter muliercularum ſubſellia, quarum blanditiis (contrà ac præcepit Michæas [b] Propheta) facilè arcana ſua pandunt mariti, illæ verò viciſſim aliis; quomodo in ſecreto illo accidit, quod *Maximus uxori ſuæ Martiæ aperuit, illa Liviæ.* Per ejuſmodi canales mox ſecreta illa etiam ad Legatos Principum permanant, à quorum obſervatione nemo quiſquam immunis eſt. Publici exploratores ſunt, urinatores, qui in profun-

Vell. Pater. lib. 2.

[a] *Habuit cum eis myſterium conſilii ſui.* Judith. 2. 2.

Roſ. 2. Ant. Rom.

Valer. Max. lib. 2. c. 2.

[b] *Ab eâ, quæ dormit in ſinu tuo, cuſtodi clauſtra oris tui.* Mich. 7. 5

Tacit. lib. 1. Annal.

profundum se demittunt. Prudens illa Respublica, quæ ad diuturnam commorationem illos non admittit. Noxii magis sunt, quàm proficui tranquillitati publicæ: plura excitârunt bella, quàm paces composuerint: semper alvearia fabricantur vitrea, ut per insidias queant inspicere, quid agatur in consiliis. Omni igitur ope elaboret Princeps, ut consiliorum suorum rimas omnes obstruat, ne per eas introspicere possit curiositas: nam si hostis illa penetret, facilè iis it obviàm, & contrà sese armat; uti faciebat Germanicus, siquidem *nihil Cæsari incognitum: Consilia, locos, prompta, occulta noverat, astúsque hostium in perniciem ipsis vertebat.* Eandem ob caussam Sallustius Crispus quoque suasit Liviæ, *ne arcana domûs, ne consilia amicorum, ministeria militum vulgarentur.* Dum Samson aperuit Dalilæ, in quo robur suum [c] consisteret, unà malitiæ occasionem præbuit, illúdque [d] perdidit. Consilia occulta omnes metu percellunt, & Principi auctoritatem pariunt; & licèt non optimè fundata ea sint, judicium tamen prudens facilè posteà rationes invenit, quibus ea bonâ fide tueri possit. Rueret omnis de Principibus & Rebuspublicis concepta opinio, si intimè penetrare liceret, quæ in secretioribus eorundem consiliis pertractantur. Gigantes sunt, qui proceros sese & potentes offerunt oculis, magísque perterrefaciunt, quàm lædant: verùm si metus eos agnoverit propiùs, videbit phantasticos esse, qui regantur ac sustententur ab hominibus non majoris staturæ, quàm sint cæteri. Imperia in consiliis & actionibus suis secreta in veneratione sunt, secùs spernuntur ab omnibus. Quàm aspectu jucundum est flumen [e] profundum, quàm contrà inamœnum, quod jacentes in fundo lapides & alvei muscum ostentat! illud pedibus transire nemo audet; hoc vadare volunt omnes. Res opinione magnæ conspectu vilescunt. *Major è longinquo reverentia.* Propterea sapientissimus Deus, cùm in monte Sinaï de dandâ populo suo lege ejúsque gubernatione conferret cum Moyse, supremum illius cacumen non igne solùm, sed & densissimâ [f] nube circumsepsit, ne quis per insidias eos observare posset, præcepitque

Tacit. lib. 2. Annal.

Tacit. lib. 1. Annal.

[c] *Si rasum fuerit caput meum, recedet à me fortitudo mea, & deficiam, eróque sicut cæteri homines.* Jud. 16. 17.

[d] *Quia nunc mihi aperuit cor suum.* Ibid. v. 18.

[e] *Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri.* Prov. 20. 5.

Tacit. lib. 1. Annal.

[f] *Ecce cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes densissima operire montem.* Exod. 19. 16.

pitque sub pœnâ capitis, ne ullus vel ad radicem montis propiùs [g] accederet. En ipsius etiam Dei consultationes & mandata, tanquam mysteria in secessu secreta haberi oportuit. Quid igitur in humanis erit, cùm nullum Sapientum sit consilium absque ignorantiis? quando consulta eorum vulgantur in publicum, diu multúmque expensa videntur, & facta magno cum judicio. Majestatem & prudentiam Principis referunt, gravésque considerationes & caussas subesse credimus, quas mente assequi non possimus; immò multas interdum nos ipsi addimus, quæ Principi aut Consiliariis ne in mentem quidem venerunt; verùm si ipsam consultationem, fundamenta, & consilia coràm audire licuisset, meritò ea risissemus. Ita in theatris fieri assolet, ubi Actores bellè personati in scenam prodeunt, & auctoritatem præ se ferunt; intus autem post siparium eorum nota est ignobilitas; omnia ibi permixta & confusa. Eam obrem longè adhuc inconvenientius est, si gubernationis mysteria communicentur cum Exteris, quos suspectos habebat Rex Henricus II. Et licèt multi forsan fideles futuri sint, tutius tamen est, planè eos arcere à gubernaculis, aut ærarii communis administratione, præsertim quando subditi non sunt, aut æqualis conditionis, *ne* videlicet *alieni Regni*, *quod non convenit, scrutentur arcana*. Sed ita ferè naturâ comparati sumus, ut domestica aspernemur, miremur aliena. Nullam putamus esse animi fortitudinem, scientiam nullam, nullum consilium, nisi apud Exteros, nequicquam monente nos Spiritu sancto: *Admitte ad te alienigenam, & subvertet te in turbine, & alienabit te à tuis propriis.*

g Cavete, ne ascendatis in montem, ne tangatis fines illius, omnis qui tetigerit montem, morte morietur. Exod. 19.12.

L. 4. tt. 3. l. 1. Recop.

L. Mercatores, c. de cōmer.

Eccl. 11.36.

Si Princeps voluerit, ut consilia sua secreta habeantur & tacita, taciturnitate suâ & prudentiâ in rebus suis celandis exemplo aliis præeat. Q. Metellum imitetur, quem dixisse aliquando accepimus (quod idem & Petrus Aragoniæ Rex solebat) *Si hujus consilii mei interiorem tunicam consciam esse censero, continuò eam cremari jubebo.* Enitatur peculiari studio, ut animum suum occultum habeat: qui enim suæmet

Val. Max.

met intentionis fuerit dominus, idem quoque præcipuum gubernandi instrumentum in suâ jam tenet potestate. Intellexit hoc quondam Tiberius, cui *etiam in rebus, quas non occuleret, seu naturâ, sive adsuetudine suspensa semper & obscura verba: tunc verò*, cùm de successione ejus in Augusti locum ageretur, vel maximè *nitebatur, ut sensus suos penitus abderet.* Secreta non cum Ministris omnibus communicanda sunt, quantumvis fideles ii sint, sed illis duntaxat, ad quos illa aliquâ ratione pertinent, aut quos absque majori incommodo ea celare non licet. Dum Christus suum quoddam à se patratum miraculum clàm alios esse cuperet, tres solùm Apostolos illius fecit conscios, in omnibus enim secretum haud satìs tutum[h] fuisset. Magnâ curâ opus est, ut illud in arcano maneat: etsi enim in nostrâ sit potestate[i] facere, non tamen internus ille motus affectuum & passionum animi, aut celer ille verecundiæ sanguis, qui in vultu & oculis prodit, quod in imo pectore latet[k] abditum. Subtiliori nimirum & tralucenti chartæ animus similis est, & foris legi potest, quod intùs consignatum. Sic ex illo Agrippinæ mors Britannici, *quamvis vultu premeretur, emicuit.* Noverant istud Tiberius & Augustus, nec putabant satìs dissimulare se posse gaudium, quo ex Germanici morte perfundebantur, adeóque in publico comparere ausi non[l] sunt. Non sola lingua in apertum profert, quod in corde servatur reconditum: plura alia dantur in homine non minùs garrula, quàm illa; ut sunt amor, qui cùm ignis quidam sit, illuminat & pandit interiores pectoris recessus: ira, quæ fervet & supereffluit: metus pœnæ: vis doloris: spes commodi proprii: honor, aut infamia: inanis gloria ex eo, quod jam animo concipitur, cupiens nimirum, ut antè propaletur, quàm mandetur executioni: mentis denique vacillatio aut ex vino immodicè sumpto, aut aliâ aliquâ de causâ. Nulla tanta est diligentia, quæ naturales illos exploratores queat fallere, quin immò quantò illa fuerit major, tantò magìs hi sese in apertum produnt; quomodo Scevino accidit in conjuratione, quam moliebatur: *ipse* enim *mœstus*, *&*

Tacit. lib. 1. Annal.

[h] *Non permisit intrare secum quenquã nisi Petrum, & Iacobum, & Ioannem.* Luc. 8. 51.

[i] *Si tam in nostrâ potestate esset oblivisci, quàm tacere.* Tacit. in vitâ Agr.

[k] *Quoniam nequitiæ in habitaculis eorum in medio eorum.* Ps. 54. 16.

Tac. lib. 13. Annal.

[l] *Anne omniũ oculis vultum eorum scrutantibus, falsi intelligerentur.* Tacit. lib. 3. Annal.

Tac. lib. 15. Annal.

magnæ cogitationis manifestus erat, quamvis lætitiam vagis sermonibus simularet. Et tametsi longo usu corrigi possit sensim Natura & institui, ut secretum custodiat arctiùs; uti *Octavia*[1], *quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem omnis affectûs abscondere didicerat*, sicut & Nero,[2] *factus naturâ, & consuetudine exercitus, velare odium fallacibus blanditiis:* neque potest ars semper tam esse vigilans & attenta ad omnia, quin sui interdum obliviscatur, & motui naturali indulgeat, malitiâ præsertim irritante & impellente. Variis modis id fieri contingit, quos hîc subjiciam, ut Princeps cavere sibi sciat, nec tam facilè sinat quenquam in pectus sibi introspicere, & rimari ea, quæ intus latent recondita.

Solet igitur malitia astutè humorem peccantem tangere, ut foràs erumpat, & occulta animi sensa in lucem[m] proferat. Ita à Sejano[3] *Agrippinæ proximi inliciebantur pravis sermonibus tumidos* ejus *spiritus perstimulare*, ut ipsa suum regnandi desiderium proderet, adeóque suspecta Tiberio fieret.

Idem injuriæ quoque efficiunt, quæ claves sunt cordis. Secretissimus in cogitatis suis erat Tiberius, injuriæ tamen, quas ab Agrippinâ accepit, [4] *raram occulti pectoris vocem elicuêre, correptámque Græco versu admonuit: ideò lædi, quia non regnaret.*

Qui ut sua celet consilia, contraria omnia simulat, is demum intelligit, quid de iis sentiant alii; quo artificio idem Imperator Tiberius usus fuit, quando ut Senatorum animos pervestigaret, præ se tulit, quasi nollet admittere[n] Imperium.

Alia item astutia est, sensim & quasi per ambages in res abditas & secretas penetrare, laudando scilicet aut vituperando id, quod exploratum quis cuperet, & faciendo se delicti consortem, conciliare sibi fidem, aliúmque inducere, ut mentem & opinionem suam aperiat. Hâc viâ Latiaris de prædicando Germanicum, miserando Agrippinæ sortem, & Sejanum accusando, suam tantoperè Sabino probavit fidelitatem, ut hic suum erga Sejanum odium illi[o] patefaceret.

Crebræ interrogationes multa quodammodò jacula sunt uno eodémque missa tempore, quibus omnibus diligentia

---

[1] Tac. l. 13. Annal.

[2] Tac. l. 14. Annal.

[m] *Qui pungit cor, profert sensum.* Eccl. 22. 24.

[3] Tacit. l. 4. Annal.

[4] Idem ibid.

[n] *Posteà cognitum est, ad introspiciendas etiam procerum voluntates, inductā dubitationem.* Tacit. lib. 1. Annal.

[o] *Simul honora de Germanico, Agrippinā miserans, disserebat. Et postquam Sabinus, ut sunt molles in calamitate mortaliū animi, effudit lacrymas, junxit questus; audentiùs jam onerat Sejanum, sævitiā, superbiā, spes ejus, ne in Tiberium quidē vitio abstinet. Iiq; sermones tanquam vetita miscuissent, speciem arctæ amicitiæ facere. Ac jam ultro Sabinus quærere Latiarem, ventitare domum, dolores suos quasi ad fidissimum deferre.* Tac. lib. 4 Annal.

gentia obſiſtere non poteſt, quæque pectus ſecreti etiam tenaciſſimum armis exuunt; uti Piſonis filio factum à Tiberio, *crebris interrogationibus exquirente, qualem Piſo diem ſupremum noctémque exegiſſet. Atque illo pleraque ſapienter, quædam inconſultiùs reſpondente.* Quòd ſi inopinatæ eæ ſint, magis etiam animum perturbant; id quod Tiberius aliquando expertus fuit: nam *perculſus improviſâ interrogatione* Aſinii Galli, etſi *paullulum reticuit*, ut ſecum ipſe expenderet, quid reſponderet, diſſimulare tamen omnia non potuit, *etenim vultu offenſionem conjectaverat Aſinius.*

Tacit. lib. 3. Annal.

Tacit. lib. 1. Annal.

Idem ibid.

Ipſa Principis auctoritas & veneratio Majeſtati debita impellunt ad dicendam veritatem, tametſi aliquando etiam ad mendacium, ne fruſtra quæſiviſſe videatur; quemadmodum eidem Imp.[p] Tiberio accidebat, quoties ipſe reos examinaret.

[p] *Non temperante Tiberio, quin premeret voce, vultu, eò quòd ipſe creberrimè interrogabat: neq; refellere, aut eludere dabatur, ac ſæpe etiam confitendum erat, ne fruſtra quæſiviſſet.*

E ſermonibus variis & colloquiis, quæ dexterrimè quidam exordiri nôrunt, perſpicitur animus, haud ſecus atque ex diverſis chartæ conſciſſæ particulis junctis iterum & collatis inter ſe legitur, quod ſcriptum in eâ fuerat: atque iſthâc obſervatione didicerant olim, qui contra Neronem conjurârant, Fenium Rufum à parte ipſorum futurum: nam *crebro ipſius ſermone* illis *facta fides.*

Tacit. lib. 3. Annal.

Tac. lib. 15. Annal.

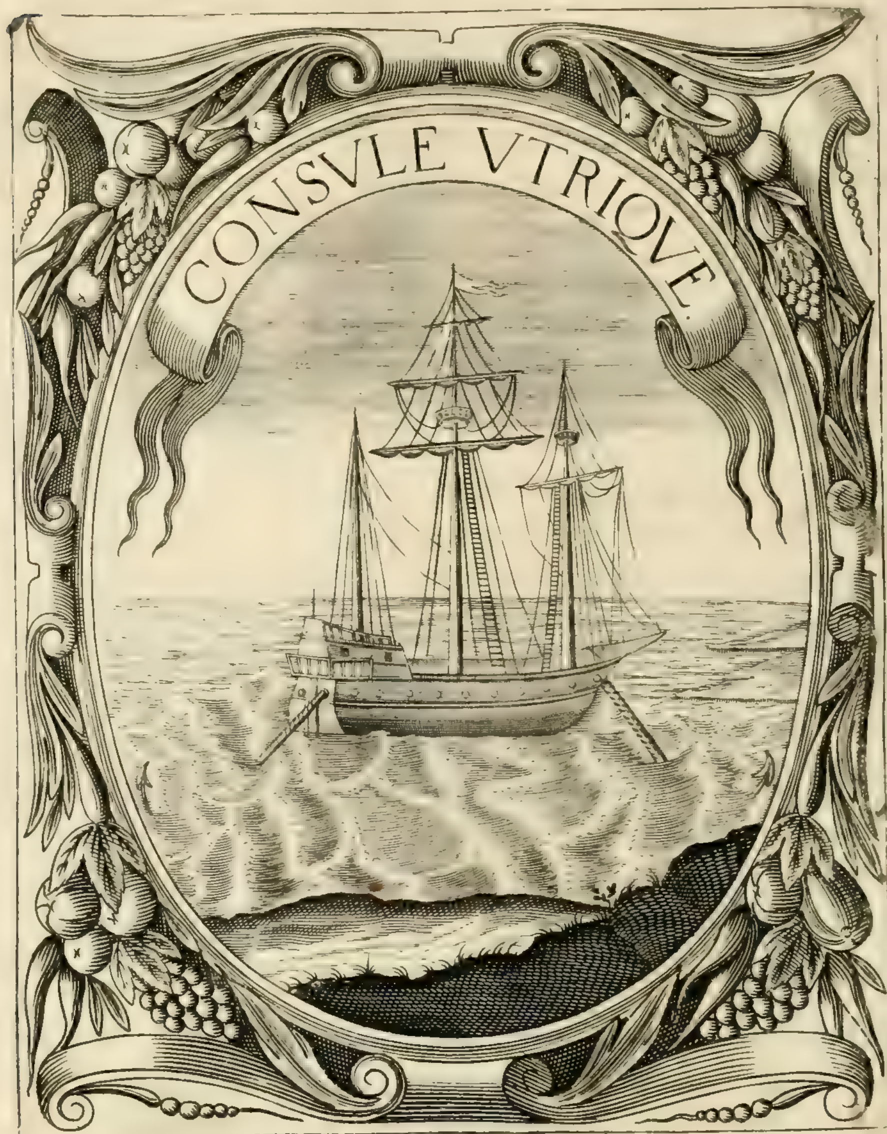
§. E quibus omnibus colligere licebit Principi, quantum in ſecretis inſit periculi, & ſi in nobiſmet ipſis ſecura illa non ſint, quomodo in aliis erunt? Quare nemini cuipiam ea debet committere, quoad fieri poteſt: ſunt enim veluti cuniculi quidam ſubterranei, qui ſi multa habeant orificia, ignis omnis exhalat, & effectum non habet. Si tamen neceſſitas poſtulet, ut ea Princeps cum Miniſtris ſuis communicet, vidénſque ea propalari, reſcire voluerit, cujus culpâ id fiat, ſuaſerim varia aliqua fingat ſecreta, & ſingula ſingulis committat: ita enim fiet, ut per illud, quod divulgatum fuerit, eum deprehendat, qui iſta revelat aliis.

Non tamen ſine uſu fuerit, introſpicere illa primo aſpectu levia, ex queîs magnarum ſæpe rerum motus oriuntur. Potentiſſimorum etiam Imperiorum aggeres in periculo ſunt, ne per minimam curioſitatis rimulam eos mare diſturbet & dejiciat.

Tacit. lib. 1. Annal.

ciat. Vbi vermis iste secreti radicem arroserit, procerissimam etiam arborem humi sternet.

SYMBOLVM LXIII.



IN negotiis omnibus principia eorundem & fines sibi mutuò respondere debent. Curandum, ut perfecta eorum forma sit, nec facilè immutanda. Figulus aliquis non sic in incertum rotam versat, nec manu sic obiter opus suum fingit, ut vas aliud ab incœpto exeat. Vnum aliquod opus sit sibi ipsi conforme & simile.

Horat.

——————— Amphora cœpit
Institui currente rotâ, cur urceus exit?
Denique sit quod vis, simplex duntaxat, & unum.

Nihil

Nihil perniciosum magìs, quàm illa in actionibus, & gubernandi ratione inæqualitas, quando principia finibus minimè consonant. Ludibrio omnibus est, qui magnâ cum curâ ac sollicitudine imperandi munus exorsus, omnia posteà per incuriam negligit. Satius fuisset eodem semper passu incedere, etsi segni ac tardo. Illa ipsa laus, quam ejus commeruêre principia, accusat ejusdem fines. Perdidit auctoritatem Galba, quòd sub Imperii initium instaurationem militiæ pollicitus, indignos posteà eidem [a] præfecisset. Multi Principes videntur optimi, & pessimi sunt: multi prudenter nôrunt differere, & absque prudentiâ operantur: nonnulli magna promittunt, & pauca præstant: alii in pace fortes sunt, & in bello ignavi: alii tentant omnia, & nihil ad perfectionem adducunt. Ista rerum difformitas haudquaquam decet Majestatem, in quâ perpetua quædam dictorum factorúmque constantia & æquabilitas elucere debet. Nec amor, nec obedientia stabiles esse possunt in Principem, qui à seipso dissimilis est. Quare diligenter antè cum animo suo consideret, quàm certi aliquid statuat, num in consiliorum suorum executione media principiis & finibus responsura sint, pro eo ac monet Gofredus:

[a] *Nec enim ad hanc formã cætera erant.* Tacit. lib. 1. Hist.

A quei, che sono alti principio orditi
Di tutta l'opra il filo, e'l fin risponda.

Tass. cant. 1.

Gubernationis tela bona non erit, quantumvis eximia illa sit, nisi æqualis fuerit. Nec satis est circumspicere, quomodo ordiendum sit aliquod negotium, sed illud insuper nôsse oportet, quî pertexi debeat. *Prorâ & puppi summam consilii perfecti significabant* veteres, *propterea quòd à prorâ & puppi tanquam à capite & calce pendet tota* [b] *navis*. Vnde figuram præsentis desumpsi Symboli, repræsentando consilium aliquod prudens, attentum ad principia sua & fines, per navem, quæ anchorâ duplici, in prorâ nimirum & in puppi, adversùs tempestatem firmatur. Parum prodesset una sola in prorâ, si ventus in puppim sævire posset, eámq; in scopulos allidere.

Cicero.

[b] *Mihi prora & puppis, ut Græcorũ proverbium est, fuit à me tui dimittendi, ut meas rationes explicares.* Cicero.

§. Tria ad rectè decernendum requiruntur; prudentia ad deliberandum, industria ad disponendum, & constantia

tia ad perficiendum. Inanis eſſet omnis labor ardórque in negotiorum principiis, (ſi quod fieri ſolet) de exitu eorundem ac fine non eſſemus quoque [c] ſolliciti. Vtrâque anchorâ opus eſt, ut ea ſtabiliat ac firmet prudentia. Quia verò iſthæc in præteritum & præſens ſuos tantummodo intendit oculos, non in futurum, unde omnia dependent negotia, ideò neceſſum eſt, ut ratiocinando conjectet, & antè proſpiciat, quid per hæc aut illa media obtineri poſſit; & ut in eum finem deliberationem conſultationémque inſtituat, quæ (ut dixit Rex Alphonſus Sapiens) *es buen antevidimiento que Ome toma ſobre coſas dudoſas.* In eâ conſultatione tria conſideranda ſunt, Facile, Honeſtum, & Vtile: *Omnes* quippe, *qui magnarum rerum conſilia ſuſcipiunt, æſtimare debent, an quod inchoatur, Reipublicæ utile, ipſis glorioſum, aut promptum effectu, aut certè non arduum ſit. Simul ipſe, qui ſuadet, conſiderandus eſt,* an privatæ rei ſtudio moveatur, aut fine aliquo particulari, *adjiciátne conſilio,* & executioni *periculum ſuum; & ſi fortuna cœptis affuerit, cui ſummum decus acquiratur;* ſi ſecus, cui infamia expectanda ſit. Præmiſſo iſthoc examine, & re ſemel ſtatutâ, applicari debent media jam dictis conditionibus conformia: neque enim honeſtum erit, aut utile, quod per media iniqua & ſumptuoſa obtinebitur: quâ in re quatuor diverſa tempora, quæ in omnibus occurrunt negotiis, & cumprimis in infirmitatibus Rerumpublicarum, haud ſecùs ac in morbis corporum, conſideranda ſunt, Principium nimirum, Incrementum, Conſiſtentia, & Declinatio; quibus cognitis, & applicatis convenienti tempore mediis, faciliùs obtinetur, quod in votis eſt, aut retardatur, ſi ordo permutetur; quemadmodum retardaretur curſus navis, ſi clavus proram occuparet. Induſtria conſiſtit in ſeligendis mediis, ad finem propoſitum maximè idoneis, nunc his nunc illis utendo, quâ in re non minùs proſunt & adjuvant ea, quæ prætermittuntur, quàm ea, quæ adhibentur; uti in variarum vocum concertatione accidit, quarum aliæ per vices nunc ſilent, nunc modulantur aliæ, & tamen omnes ſimul harmoniam efficiunt. Negotia ſemet-

[c] *Acribus, ut ferme talia, initiis, incurioſo fine.* Tacit. lib. 6. Annal.

L. 5. tt. 9. p. 2.

Tacit. lib. 2. Hiſt.

ſemetipſa non procurant,tametſi aut bona eorundem diſpoſitio & juſtitia, aut utilitas publica ea urgere videantur ; quin contrà *ſæpe honeſtas rerum cauſſas, ni judicium adhibeas, perniciosi exitus conſequuntur.* Erraretur in paucis, ſi debita adhiberetur attentio ; verùm aut defatigantur Principes, aut ſubtilitates ſpernunt, & obſtinatione quâdam ea, quæ animo conceperunt, potentiæ ſuæ vi obtinere contendunt. Hâc ut plurimùm ignorantia uti ſolet, amicâ compoſitione prudentia. Quod vis impetrare nequit, paullatim facilius reddit dexteritas, quæ tempus & occaſionem obſervare ritè noverit. Ita fecit Legatus Cæcina, cùm neque auctoritate, neque precibus legiones Germanicas à fugâ, quam neſcio quis inanis ſuadebat metus, poſſet retrahere, donec *projectus in limine portæ, miſeratione demum, quia per corpus Legati eundum erat, clauſit viam.* Quod idem alio in caſu antè Pompejus fecerat. Verbum unicum tempeſtivè prolatum, aliquando victoriam peperit. Ferdinandus Gonſalvus Caſtellæ Comes aciem inſtruxerat, ut cum Africanis confligeret, datóque ad prælium ſigno, cùm equitum unus admotis equo calcaribus, alios antevertere cogitat, illicò in oculis omnium terrâ dehiſcente hauſtus fuit : turbavit ea res univerſum exercitum ; at Comes ad milites converſus, *Si terra,* inquit, *nos ferre non ſuſtinet, multò minùs nos ferent hoſtes,* & pugnam exorſus feliciter triumphavit. Nec minoris prudentiæ fuit, quod in conflictu ad Ciriniolam accidit : cùm enim Italus quidam miles ratus Hiſpanos victos eſſe, pulveris ſulphurei cados duobus curribus geſtatos incendiſſet, & magnâ exercitûs totius eſſet turbatio, Gonſalvus eâ occaſione uſus præſenti animo, hilari facie ad circumſtantes : *Bono,* inquit, *eſtote animo, datur cælo clara victoria, præclarum flammæ omen, quaſi incenſis ad eam celebrandam facibus ;* nec vanum fuiſſe augurem, eventus comprobavit. Tanti refert interdum Miniſtrum aliquem vivaci alacríque eſſe ingenio, & nôſſe uti occaſionibus, applicando media finibus accommodata, & caſus ejuſmodi fortuitos in utilitatem convertendo.

Tacit. lib. 1. Hiſt.

Tacit. lib. 2. Annal.

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 8. c. 6.

Mar. Hiſt. Hiſp. lib. 27. c. 21.

§. Quòd si factâ bonâ Ministrorum electione pro negotiis, & adhibitis prudenter mediis, eventus optatus non respondeat, non pœniteat facti Principem; quin potiùs constanter illud ferat: neque enim à casu consilia metienda sunt, sed à prudentiâ. Eventus fortuiti, qui prævideri aut caveri non potuêre, factum non vitiant; velle autem & conatum improbare, imprudentiæ est. Accidere illud solet iis Principibus, qui nec judicio pollent, nec animi robore: isti enim infaustis oppressi successibus, & quasi extra se positi, cedunt imaginationi, & consultationibus animi dubiis de eo, quod jam præteriit, tempus perdunt & attentionem, quam in parando remedio adhibere oportebat, pugnantes secum ipsi, eò quòd aliud consilium secuti non sint, & culpam in eum conferunt, qui consilii præsentis auctor extitit, nihil pensi habentes, num rationi [d] innixum fuerit, nec ne. E quo fit, ut qui à consiliis sunt, sententiam suam dicere vereantur, multásque patiantur elabi occasiones, nec tempestivè commoneant Principem, ne gratiam suam & existimationem ob eventus incertos periculo objiciant. Incommoda isthæc velis remísque fugienda sunt Principi, dandáque opera, ut in casibus adversis constans persistat, suos semper excusans Ministros, ubi manifestè in illis non deliquerint, ut tantò majori ei adsint animo, ad eos casus vincendos ac superandos. Et tametsi in consultis quibusdam jam executioni datis apertè erratum fuerit, adhuc serenum se præbere oportet. Nam *quod* jam *factum, infectum fieri nequit*, ut dici solet. In casus præteritos intendere oportet oculos, ut discamus, non ut nosmet cruciemus. Eâdem animi magnitudine opus est, ut per errores transeamus, ac per pericula. Nullum sine illis Imperium. Qui eos nimiùm timuerit, nil certi statuet, & pejor quandoque est hæsitatio animi anceps & dubia, quàm ipse error. Ingenio considerato & prompto negotia indigent. Si singula cum extremâ attentione curari oporteret, multa negligerentur alia, cum gravissimo eorum, quorum interest, & gubernationis publicæ detrimento.

[d] *Fili, sine cōsilio nihil facias, & post factum non pœnitebis.* Ecclesi. 32. 24.

SYM-

SYMBOLVM LXIV.



ANTIQVI in militiâ curribus falcatis uti ſunt ſoliti, qui ſimul ac movebantur, obvia quæque diſſecabant, uno eodémque impetu & rotas & falces impellente. Non citiùs illæ rotabantur, ac iſtæ ſauciabant, par utriſque celeritas & operatio, adeóque ſymbolum promptæ executionis in pręſenti Emblemate, perinde ac olim apud Danielem rotæ illæ igneæ accenſæ in throno [a] Dei, quibus & potentiæ divinæ vim & operandi velocitatem adumbrabat. Tempus opportunum ſibi ſumat prudentia (ut diximus) ad conſultandum; at ſtatuere & exequi ita ſibi invicem velim reſpondeant, ut uno eodémque motu agitari videantur, ne ulla intercedat

[a] *Thron⁹ ejus flammæ ignis, rotæ ejus ignis accenſus.* Dan. 7. 9.

mora: oportet enim consultatio & executio manus sibi mutuò porrigant, ut altera alterius adjuta ope, ambæ simul bonos effectus [b] producant. Carolus V. Imperator dicere solebat, animam consilii tarditatem esse, celeritatem executionis; ambas autem simul junctas quintam essentiam, ut loquuntur, prudentis alicujus Principis. Res magnas feliciter gessit Rex Ferdinandus Catholicus, quia & maturo cum consilio, quæ animo proposuerat, expendebat, & magnâ cum celeritate aggrediebatur. Si à virtute hâc utrâque instructus fuerit Princeps, nunquam à latere illius recedet Fortuna, quæ ex occasione nascitur; hæc verò celerrimè præterit, & nunquam revertitur. In momento advenit, quod magnas nobis præbet utilitates; aut abit, quod nocumento nobis est. Eam ob caussam Atheniensibus vitio dabat Demosthenes, quòd in rerum apparatu tempus consumerent, nec adverterent tamen, occasiones cunctationes istas minimè præstolari. Si consilium è re boni publici fuerit, quantum in ejus executione tardabitur, tantum ei de utilitate decedet. *Nullus cunctationi locus est in eo consilio, quod non potest laudari, nisi peractum.* Fœtus informis est consilium, & quoad executio, quæ animæ instar est, vitam ac motum ei tribuat, mortuum remanet. Ab intelligentiâ proficiscitur, actus nimirum prudentiæ practicæ, & si in solâ contemplatione sistat, non nisi vana fuit imaginatio, & mentis illusio. Citò exequendum esse ajebat Aristoteles, quod statutum semel fuit, sed deliberandum tardè. Iacobus Angliæ Rex filium suum monuit, ut in consultando prudens esset & circumspectus; in decidendo firmus & constans; promptus & expeditus in exequendo: ad quod postremum Natura ipsa manus pedésque cum digitorum fabricâ, & nervos tam flexiles largita est. Populo *cunctatio, servilis; statim exequi, regium videtur.* Fuerunt olim Romani in actionibus suis considerati, & constantiâ ac patientiâ omnia superârunt. Grandiores Monarchiæ plerumq; tardioris executionis laborant vitio, eò quòd nimiùm suæ confidant potentiæ; uti in Othone Imperatore videre fuit, cui *quò plus virium ac roboris, è fiduciâ tarditas inerat.* Accedit, quòd

[b] *Priusquam incipias, consulito, & ubi consulueris, maturè facto opus; ita utrumque per se indigens, alterum alterius auxilio viget.* Salluft.

Tacit. lib. 1. Hist.

Tacit. lib. 6. Annal.

Tacit. lib. 2. Hist.

quòd propter hoc ipſum rotarum pondus, quibus Majeſtatis amplitudo innititur, & ne ea, quæ poſſidet, in diſcrimen adducat, Princeps Imperii ſui finibus contentus vivat. *Quod ſegnities eſt, ſapientia vocatur*; uti illa Imperatoris Galbæ. Ita omnes ſe ſuáque ſervare poſſe crediderunt, & periêre omnes. Iuvenilis Imperiorum ætas celeritate vires acquirit ac robur, dum fervet adhuc ſanguis, vigéntque ſpiritus majoris gloriæ ac dominationis in alias Nationes. *Agendo, audendóque res Romana crevit, non his ſegnibus conſiliis, quæ timidi cauta vocant*. Poſteaquam ad maturitatem pervenit, Majeſtas ipſa & auctoritas facilè diúque Imperia ſuſtinent, tametſi ardor famæ deſit, & dominatûs augendi cupiditas, perinde ac mare aliquanto tempore motum conſervat, etiam poſtquam ventorum vis deſæviit. Dum ergo Imperia in ſuo iſto vigore perſtiterint, illam in ſtatuendo lentitudinem non improbaverim: ſic enim plus ſuppetit temporis, ut partis quiete frui liceat; & conſilia nimis ſubita periculo non carent. Atque in hoc caſu verum habet illud Taciti, *Potentiam cautis, quàm acrioribus conſiliis tutiùs haberi*. At ſi ætate illâ deficiente langueſcant vires, ſi exiſtimatio perire incipiat, ſi contrà audaciùs inſurgant alii, aliam viam ingredi oportet, maturare conſilia, & priſtinum inſtaurare vigorem ætatémque juvenilem, priuſquam ſenio ingraveſcente ſeſe ampliùs ſuſtentare nequeant, & amiſſis ſenſim viribus miſerabiliter corruant. In minoribus ſtatibus ætates iſtæ conſiderari non poſſunt, quin opus eſt potiùs, ut aſſiduè vigilet attentio, ad explicanda omnia vela, ſi fortunæ Zephyrus aſpiraverit: etenim nunc his, nunc illis ea favet per vices; haud ſecus ac per circumferentiam horizontis conſurgunt venti, qui alternis terræ dominantur. Secundiſſimos Aquilones habuêre aliquando Gothi, aliæque Nationes polo viciniores, quibus tantâ cum induſtriâ uſæ ſunt, ſua pandentes vela, ut ad ipſas Herculis columnas, extremos tunc orbis terminos uſque penetrârint. Sed abiit poſteà illa cæli clementia, & ſucceſſit alia aliorum Imperiorum favori & commodis ſecunda.

Tacit. lib. I. Hiſt.

Tit. Liv.

Tac. lib. II. Annal.

§. Conſtantia in conſiliis ſuſceptis exequendis, ſeu propria illa ſint, ſeu aliena, maximi ſemper momenti eſt. Eâ quia caruit [c] Pæthus, de Parthis triumphare non potuit. Omnia ferè ingenia ignea & velocia hoc habent, quòd & citò decernant, & citò eos facti pœniteat: fervent ſub initia, algent ſub finem: conantur omnia, nihil ad perfectionem adducunt; ſimiles animali, quod Calipedem dicimus: illud enim celerrimè ſe movet, ſed longo etiam tempore ne ad unum quidem paſſum progreditur. In negotiis omnibus prudentiâ & animi magnitudine opus eſt: unâ, ut diſponat; alterâ, ut ea perficiat. Animo conſtanti & forti nihil eſt arduum; contrà qui in omni re dubius hæret & anceps, mille experitur difficultates, & quàm plurimas amittit occaſiones. *Vir eâ ratione fiet optimus, ſi in deliberando quidem cunctetur, & prætimeat, quicquid poteſt contingere, in agendo autem confidat.* Hoc poſtremum ſi deſit, cadit animus, & omiſſis opportunis mediis cœpto deſiſtit.

[c] *Eludi Parthus tractu belli poterat, ſi Pætho aut in ſuis, aut in alienis conſiliis conſtantia fuiſſet.* Tacit. lib. 15. Ann.

Herod.

§. Pauca ſunt negotia, quæ ingenium ſuperare non poſſit, aut occaſio paullatim & tempus faciliora non efficiat. Eam ob rem non oportet ea facilè abrumpere, ſed in vigore ſuo conſervare potiùs. Cryſtallus, ſi ſemel confringatur, uniri iterum non poteſt; ita & negotia. Quantumvis grandis ſit difficultatum tempeſtas, tutius tamen eſt, aliquod ſaltem explicare velum, ut minus ſit periculi, quàm omnia omnino contrahere. Negotia pleraque ideò ſucceſſu carent, quòd deſperentur.

§. Illud autem neceſſarium eſt cumprimis, ut qui mandata exequi debet, eadem apud animum ſuum approbet: qui enim improbaverit, aut minùs ea convenire judicat, aut difficultatem in iis reperit; proindéque non tanto ſtudio ad ea ſe dabit, ac decet, nec magnoperè curabit, ſi ritè non ſuccedant. Optimè omnium ea executioni dabit ille ipſe Miniſter, à cujus conſilio profecta ſunt; ſiquidem ad hujus exiſtimationem intereſt plurimùm, ut quàm rectiſſimè in effectum deducantur.

SYM-

SYMBOLVM LXV.



LAPIS in lacum conjectus tot circùm fluctus continuâ serie excitat, ut cùm ad extremam usque ripam pervenerint, infiniti propemodum sint, turbéntque omnino lucidissimum illud æquor & purissimum speculum, in quo repercussæ rerum imagines, quæ perfectissimè sese antea oculis exhibebant, nunc non nisi confusè se offerunt. Idem prorsus in animo accidit, ubi semel in errorem aliquem labi contigerit, ex uno illo multi nascuntur alii, confuso jam & excœcato judicio, excitatísque voluntatis fluctibus, ut intelligentiæ facultas rerum veritatem satis perspicere nequeat; dúmque unum errorem corrigere cogitat, in alium incidit,

inde rursum in alium, ut tandem quàm plurimi sint, quò à primo distant longiùs, eò grandiores sunt; non secus ac fluctus à centro, à quo excitantur, remotiores. Caussa hujus rei est, quia *principium dicitur esse dimidium totius, itaque parvum in principio erratum correspondens est ad alias partes.* Eâ re diligenter animum advertere oportet ad errores primos, *cùm fieri non possit, ut si in primo atque principio peccatum fuerit, non ad extremum malum aliquod evadat.* In Masinissâ id videre licuit, qui reprehensus à Scipione, quòd Sophonistam in matrimonium duxisset; dum errorem istum emendare voluit, in alium graviorem lapsus est, herbis venenatis eam tollendo è medio. Vitiis sese Rex Witiza dederat, obscuratâ haud parum gloriâ gubernationis feliciter inchoatæ, & ne concubinarum numero, quas uxorum loco cultúque habebat, aliquam turpitudinis notam contraheret, voluit ut id cunctis liceret, quin & latâ lege Ecclesiasticis matrimonii ineundi fecit potestatem; cúmque porrò hos suos errores Religioni adversari cerneret, Romano Pontifici obedientiam denegavit, unde totius Regni incurrit odium: quare ut suæ prospiceret securitati, plerasque urbes mœnibus & munitionibus nudavit; quo factum denique, ut Hispania tota Maurorum deinde incursionibus pateret. Atque omnes isti errores alii ex aliis ordine nati, & in immensum aucti, vitam illi ante tempus extorsêre. Eadem incommodorum series etiam in Duce Valentino notata fuit: studuerat is multorum ruinâ suam fabricari fortunam, eúmque in finem nihil tyrannidis prætermiserat, priore sævitiâ ad ulteriores majoresque semper [a] incitante, donec statum unà & vitam amitteret; aut discipulus malus, aut malus Machiavelli Magister.

Arist. lib. 2. polit. c. 4.

Arist. lib. 5. polit. c. 1.

Mar. Hist. Hisp. lib. 6. c. 19.

[a] *Ferox scelerum, & quia prima provenerant, volutare secum, quonam modo Germanici liberos perverteret.* Tacit. lib. 4. Annal.

§. Errores Principum non nisi difficulter possunt corrigi, eò quòd plerumque ad multos ii pertineant. Obstat etiam obstinatio interdum, aut ignorantia. Ingenia magna, quæ communiter ferè magìs ingenua sunt & docilia, errores suos facilè agnoscunt, iisque meliùs erudita de emendatione seriò cogitant, ædificii malè structi lateres iterum dissolvendo, ut meliori deinde cæmento eosdem iterum coagmentent. Philip-

Philippi Tertii Imperatoris symbolum fuit : *Quod malè cœptum est, ne pigeat commutâsse.* Qui iter relegit, quo aberrâsse se videt, faciliùs in viam redit. Frustra erroris posteà pœnituisset.

Nil juvat errores mersâ jam puppe fateri. Claud.

Ratio Status catena quædam est, quæ, si vel unicus in eâ rumpatur annulus, dissolvitur illicò, nisi iterum consolidetur. Princeps, qui à se statuta noxia esse videt, nec ea immutat tamen, suæ magìs opinionis amans est, quàm boni publici, pluris vanam aliquam gloriolæ umbram æstimat, quàm veritatem : constans videri vult, & pertinax fit. Supremæ dominationis hoc vitium est, quæ tum demum existimationem suam ritè tueri se putat, si pedem nunquam retrò referat.

——— *Quámque regale hoc putet,* Seneca.
Sceptris superbas quisquis admovit manus,
Quâ cœpit, ire.

Tam eà in re rationi paruit Carolus Quintus Imperator, ut cùm aliquando privilegium nescio quod manu suâ consignâsset, moneretúrque, justitiæ legibus non sat esse consentaneũ, mox reddi sibi voluit, & dilaceravit: *Malo*, inquiens, *meam lacerare scripturam, quàm animam.* Tyrannica obstinatio est, errores agnoscere quidem, nec tamen emendare velle; eos verò etiam defendere, ut honori consulatur, nihil aliud est, quàm peccare velle sæpius, & blandiri sibi de ignorantiâ : inaurare illos, est ferrum auro obducere, quod mox iterum se prodit, & formam pristinam recuperat. Error correctus id efficit, ut rectiùs curentur cætera, & expedit interdum errâsse, ne peccetur deinceps graviùs. Tanta est ingenii nostri imbecillitas, ut ipsosmet nostros errores Magistros habeamus. Ex iis primùm rectè agere discimus: *Usu probatum est, leges egregias, exempla honesta, apud bonos ex delictis aliorum gigni.* Prudentissima etiam Respublica multa in gubernando fecit imprudentiùs, antequam ad perfectionem perveniret. Solus Deus ab æterno mundi hujus fabricam absque errore comprehendit, & posteà tamen certo quodam modo Tac. lib. 15. Annal.

Gen. 6. 6. modo *pœnituit eum, quòd fecisset hominem*. Plus interdum erratis nostris debemus, quàm rectè factis: illa siquidem nos erudiunt; hæc jactantiæ & inanis gloriæ sunt semina. *In-*
Ambr. l. 1. de Abrah. c. 6. *struunt* nos *Patriarchæ, non solum docentes, sed etiam errantes.* Vmbra picturæ lucem dedit, ab illâ namque ars ista habet, quòd tam eximia sit.

Non semper imprudentia errorum caussa est: sæpe à tempore ii oriuntur, aliísque eventis fortuitis. Quod priùs commodo erat, pòst in exitium vertitur. Nulla tanta est prudentia, cujus consilia pro omni tempore salutaria sint. *Nec*
Cap. Non debet, de Consf. & Affi. *debet reprehensibile judicari, si secundùm varietatem temporum statuta quandoque varientur humana, præsertim cùm urgens necessitas, vel evidens utilitas id exposcit*; vel ex illis gravia nascuntur incommoda, vel Princeps relatione aliorum in fraudem inductum se videt. His principiis Rex Assuerus nitebatur, cùm revocatæ à se sententiæ, quam iniquâ Amani accusatione deceptus, adversùs Dei populum tulerat imprudentiùs, rationem redderet. *Nec putare debetis*, inquiens, *si*
Esth. 16. 9. *diversa jubeamus, ex animi nostri venire levitate; sed pro qualitate & necessitate temporum, ut Reipublicæ poscit utilitas, ferre sententiam.* In his & similibus casibus nulla est animi levitas, sed prudentia, mutare consilium, & ea, quæ semel statuta fuêre; nec inconstantia dici debet, sed constans potiùs robur sequendi rationem ducem, quale est in bracteolâ venti indice, in omnem se partem unà cum vento vertere, aut in acu nauticâ antè non conquiescere, donec ad stellam polarem opposita sese stiterit. Medicus secundùm ea, quæ corpori variè accidunt, medicamenta variat, quia sanitatem præ oculis habet. Infirmitates, quibus conflictantur Respublicæ, variæ varios quoque curandi modos desiderant. Honori itaque sibi ducat Princeps, sua subinde iterum inspicere decreta & corrigere, immò & errores, nec hujus eum pudeat. Illos committere, incogitantia esse potuit; emendare, fortitudo prudens; obstinatio verò stulta semper est & reprehendenda. Prudentiæ tamen erit, illud ipsum ita scitè & dissimulanter facere, ut vulgus non animadvertat: istud enim utpote

igno-

rans & imperitum errorem pariter imprudentiam interpretatur, & emendationem levitatem.

§. Tametsi verò errorum retractandorum auctor sim Principi, id tamen de omnibus universim intelligi non debet: aliqui enim tam exigui sunt, ut in iis corrigendis graviorem levitatis suspicionem, aut existimationis jacturam vereri meritò quis possit; adeóque ubi paullatim seipsis desinunt, nec aliorum grandiorum periculum est, satius erit eos inemendatos relinquere. Alii istius sunt conditionis, ut sequi eos præstet, immò fortiter etiam & constanter ad eosdem continuandos inflammare animum, eò quòd gravius fortè immineat periculum, si ab iis expedire te cogites, id quod in expeditionibus bellicis frequenter accidit. Negotia quædam sunt, in quibus, ut rectè agas, necesse est, ut extra limites primùm abeas, etsi in errores aliquos labi contigerit; sicut qui baculum incurvum in contrariam inflectit partem, ut rectus evadat. Tum verò de iis magnoperè laborandum non est, uti nec de caussis eorundem, aut mediis, cùm nec justitiæ, nec honestati illi adversentur, & optimi inde sperentur effectus: hâc enim ratione prodesse incipiunt, & dispositiones potiùs ad bene rectéque agendum dici debent, quàm errores. Alii non nisi magnis immiscentur conatibus sapientissimè aliàs susceptis, haud secus, ac rosæ spinis involvuntur, ut absque læsione manus eas contingere nequeat. Atque illud ideò accidit, quia rebus ferè omnibus, quæ quidem ad bonum universale putantur conducere, aliquis miscetur error bono privato noxius. Rerumpublicarum corpora diversis constant partibus & oppositis inter se, quod ad qualitates & humores attinet; & remedium, quod toti adhibetur corpori, plerumque alicui nocet parti: adeóque singulari prudentiâ opus est in eo, qui aliis imperat, ut detrimenta & commoda conferat inter se & expendat, magno item animo ad exequendum, ne illorum fortè metu hæc planè negligat.

SYM-

SYMBOLVM LXVI.



INNOVATIO rebus naturâ caducis perpetuitatem tribuit. In individuis, dum alia aliis continuatâ ſerie ſuccedunt, perennant ſpecies. Eam ob rem agricola ſerit arbores, quas in demortuarum locum poſſit ſufficere: non eam curam caſui relinquit, quia aut plantæ eum deficerent, aut certè nec eſſent eæ, quibus indigeret, nec locis convenientibus, neque ſeipſis rectà ſurſum aſſurgerent, niſi ars & induſtria, dum teneræ adhuc ſunt, eas dirigeret: poſteà enim nullâ vi flecti ſe ſinunt & corrigi. Non minor cura juventutis eſſe debet, ut hæc à teneris formetur probè, in iis præſertim Provinciis, ubi ipſa cæli conſtitutio magna ingenia præ-

ſtantéſque

ſtantéſque naturas procreat, quæ tanquam agri quidam fertiles facilè ſylveſcunt, niſi ars & cultura fœcunditatem cum tempore corrigant. Quò ſpiritus major eſt, eò graviùs nocet Reipublicæ, ſi eum educatio non temporì moderetur. Animus excelſus, & ad magna connitens ſemetipſum ferre non ſuſtinet. Legum frænum excutit, & ad libertatem aſpirat, adeóque oportet, ut ars & inſtitutio, tum occupatio in exercitiis glorioſis, eum gnaviter excolant. Vbi juventus aliquantùm ætate proceſſerit, proderit haud parum levitati ejus curandæ, ſi adhibeatur ad tractanda negotia publica. Hæc cauſſa fuit, opinor, cur quædam Reſpublicæ adoleſcentes in Senatum admiſerint. Illud optimum, quod agricolis in more eſt, qui arbuſculas, dum teneræ ſunt, tranſlatas alio in ſolo iteratò plantant, ut radices, quæ ſe nimiùm diffuderant, conſtringantur, & trunci directè ſurſum in proceritatem ſeſe erigant. Nunquam ferè juventus in ſolo patrio ad inſignem frugem matureſcit. Ibi conſanguinei & amici licentiorem eam reddunt audaciorémque. Non ita apud exteros, ubi eam compellit neceſſitas, ut ſuas ſtudeat componere actiones, & hominum ſibi animos devincire. Domi in patriâ pluſculum licere nobis arbitramur, etſi extra limites ſit, & facilè veniam nobis pollicemur. Vbi noti non ſumus, legum rigorem metuimus. Extra natale ſolum corrigitur paullatim illa morum aſperitas, & naturæ contractio; elatio illa animi ſtolida & inhumana, quæ eos ferè comitari ſolet, qui cum Nationibus diverſis verſati non ſunt. Ibi linguæ addiſcuntur, cognoſcuntur Nationum ingenia, obſervantur conſuetudines ſingularum ac mores, quarum rerum notitia inſignes efficit viros, ad artes tam pacis, quàm belli idoneos. Plato, Lycurgus, Solon, & Pythagoras varias obeundo Provincias, prudentes Legumlatores & Philoſophi evasêre. In ſolo patrio una eadémque fortuna cum homine naſcitur, & cum eodem ſimul emoritur; foris majores ſeſe offerunt. Nullus Planetarum in domo ſuâ propriâ exaltatur, sed in alienis, etſi non abſque detrimento ſuo, atque incommodo.

§. Peregrinatio magna prudentiæ Magiſtra eſt, ſi ad animum melius formandum, non ad oblectandum ſolùm ſuſcipiatur. Eâ in re laudem merentur populi ſeptentrionales, qui non minori cum curioſitate, quàm attentione animi, relictis patriis laribus, orbem luſtrant, & linguas, artes ac ſcientias condiſcunt. Hiſpani, qui majora, quàm ullæ aliæ Nationes, habent ſubſidia exteras adeundi Provincias, quippe quorum Monarchia quaquaverſum ſe porrigit, præ omnibus tamen aliis domi in patriâ ſuâ deſident, niſi ad arma fortè Mars aliò eos evocet; cùm nihilominus plurimùm referat, ut qui diverſis Nationibus imperant, & in Provinciis variis bella gerunt, perfectam quoque earundem habeant notitiam. Duo potiſſimùm ſunt, quæ viros Nobiles domi in terrâ natali detinent: primùm quidem, quia Hiſpaniam undique ferè mare alluit, neque ſemper navigandi occaſio tam præſtò eſt, ac terrâ iter faciendi commoditas; alterum deinde vana quædam præconcepta opinio, quâ exiſtimant abſque magnâ pompâ & impenſis peregrinationes iſtas inſtitui non poſſe, quâ in re modeſtiores ſunt Exteri, etſi magnorum Principum filii.

§. Neque tantùm juvenes in aliud ſolum transferri debent, ſed à teneris etiam ſic formari velut plantulæ, ut aliis aliquando in muneribus & officiis ſuccedere valeant, neque neceſſe ſit, aliunde homines novos negotiorum & artium imperitos accerſere, qui deinde cum Reipublicæ detrimento per multos ſuos errores experientiam ſibi comparent; id quod in Emblemate præſenti per faſces, ſymbolum Magiſtratûs, indicatum volui, illæ ſiquidem virgæ plantatæ alias iterum progignunt; & quia in unoquoque genere triplicis illius formæ Reipublicæ, Monarchiâ nimirum, Ariſtocratiâ, & Democratiâ, diverſæ ſunt gubernandi rationes, diverſa quoque juventutis exercitia ſint oportet, pro cujuſlibet Reip. inſtitutis, próque rerum conditione, in quibus unaquæque viris excellentioribus magìs indiget. Eâ in re omne ſuum ſtudium poſuêre Perſæ, Ægyptii, Chaldæi & Romani; cumprimis verò elaborârunt in eo, ut quoſdam jam inde

à primâ

à primâ pueritiâ pro Magistratu instituerent, utpote à quo deinde bono, aut malo, conservatio aut ruina Rerumpubl. dependeret, quarum ille est anima, & prout ipse affectus fuerit, tales quoque totius corporis erunt actiones. In Hispaniâ magnâ cum providentiâ erecta fuerunt Collegia, quæ seminaria essent insignium virorum pro gerendo Magistratu, & administrandâ Iustitiâ, quorum constitutiones licèt futiles videantur & vanæ, prudentissimæ tamen sunt eo nomine, quòd ad modestiam erudiant, faciántque ut priùs obedire nôrint, qui aliis dein imperare debent.

§. Alibi scientias inter politica regnandi instrumenta in Principe recensuimus, nunc illud quæritur, an iis etiam conducant, qui parêre debent, & an juventus popularis iis instruenda sit. Natura in ipso capite, tanquam totius corporis Principe, intelligentiam constituit, ut scientias condisceret, uti & memoriam, ut easdem conservaret: at verò manibus & membris reliquis non nisi habitudinem ad obediendum impertiit. Homines societatem inter se communitatémque coiêre operandi caussâ, non speculandi, magìs ob commoditatem subsidii mutui, quàm theoriæ subtilitatem. Non sunt fortunatæ Resp. ex eo, quod ingenium penetrat, sed ex eo, quod manus perficit. Studiorum otium vitiis alitur, & in chartâ ea omnia æternitati consecrat, quæ temporum adinvenit malitia. Multa contra supremam molitur potestatem, & plebem ad seditiones concitat. Spartani *literas ad usum saltem discebant, reliqua omnis disciplina erat, ut pulchrè parêrent, ut labores perferrent, ut in pugnâ vincerent.* Subditi arguti nimis & docti novitates amant, carpunt gubernationem, consulta Principum vocant ad examen, & populum commovent. Obedientiam magìs promptam esse oportet, quàm ingeniosam; sinceram magìs, quàm [a] astutam. Ignorantia præcipuum Imperii Turcici fundamentum est. Qui in illo scientiarum spargeret semina, facilè id everteret. Quietam felicémque vitam vivunt Helveti, apud quos scientiæ non admodum vigent, & proscripto subtiliori philosophandi genere, non minùs bonâ cum politicâ se suáque moderantur,

Plut.

[a] *Patres valere decet consilio, populo supervacanea calliditas est.* Sallust.

rantur, quàm aliæ Nationes: vehementi illâ contentione in ſcientiis perdiſcendis langueſcunt vires, & vileſcunt animi, dum nimiâ ingenii acie pericula penitiſſimè penetrant. Studiorum amœnitas, eruditionis gloria, & præmia multos alliciunt; unde viri deſunt pro armis & defenſione Statuum, quorum plus intereſt, fortitudine præſtare populum, quàm literis. Quod in his generoſum eſt, faſtidire facit ea omnia exercitia, quæ corpus magìs, quàm animum occupant. Otio literario ingenia fiunt melancholica, ut vitam magìs ament ſolitariam & cœlibem; contrà ac fieri oportet ad hoc, ut Reſpub. ſeſe multiplicet, & viros habeat ad munera & officia publica idoneos, atque ut tueri ſe poſſit, & in hoſtem ire. Ingenia ſcientiis exculta haud faciunt Provincias rerum copiâ affluere, aut incolis frequentari, ſed artium & mercimoniorum induſtria, ut in Provinciis Belgicis videre licet. Bene expenderunt incommoda iſta Germani aliæque Nationes, quæ Nobilitatem ſuam in ſolo armorum fundârunt exercitio, minimè pulchrum exiſtimantes gradus honoréſque literarios admittere; atque ita fit, ut omnes ferè Nobiles ad arma adjiciant animum, & militia floreat. Tametſi verò orthodoxæ Religionis cognitio haud parum ſcientiis illuſtretur, illud tamen negari non poteſt, multa etiam ab iiſdem ad meras reduci opiniones, è quibus variæ naſcuntur Sectæ, & ex his Imperiorum converſiones, immò cognito jam vero Dei cultu, utilior mundo fore videretur ſincera aliqua & credula ignorantia, quàm ſuperba & inanis ſciendi præſumptio, maximis erroribus expoſita. Hæ & aliæ rationes complures ſuadent prorſus extirpandas eſſe ſcientias, ſecundùm regulas politicas, quæ ad dominationem attendunt magìs, quàm ad ſubditorum utilitatem; ſed principia iſta tyranni ſunt potiùs, quàm boni & æqui Principis, qui decorem & gloriam Statuum ſuorum præ oculis habere debet: illis autem utiliſſimæ, immò maximè neceſſariæ ſunt ſcientiæ ad confutandos Sectariorum errores, qui facilè invaleſcunt, ubi regnat inſcitia, ad adminiſtrandam Iuſtitiam, ad conſervandas & augendas artes, imprimis militares: neque enim minùs

nùs civitates præſidiis ſuis muniunt Viri docti, ac milites, ut Syracuſæ quondam in Siciliâ expertæ fuêre in Archimede: Dola Burgundiæ urbs in erudito & fideliſſimo ſuo Senatu, cujus prudenti conſilio, ingenioſis machinis, acri defenſione & fortitudine animi plus quàm heroïcâ, urbs illa adversùs valentiſſimas Gallorum copias propugnata fuit; muſeis in armamentaria converſis, togis literariis in loricas ferreas, calamis in gladios, qui non atramento, ſed Francico ſanguine nomina & egregia facinora civium æternitati tranſcripſerunt. Sola multitudo nimia tum Vniverſitatum, tum eorum, qui literis ſeſe dedunt, illa eſt, quæ bono publico officit, quemadmodum reipsâ in Hiſpaniâ experimur; quare magìs è re communi eſſe videtur, ſi non niſi pauci ad eas ſe applicent ſcientias, quæ in ſpeculatione conſiſtunt, aut circa Iuſtitiam verſantur; plures verò ad artes nauticas, & militares. In hunc finem oporteret majora præmia his ſtatui, quàm illis, ut magìs ad eas aliorum allicerentur animi. Quia verò præmia ſic conſtituta non ſunt, hinc fit, quòd oppidò multi ad literarum ſtudia appellant animum, deſíntque Monarchiæ ad defenſionem ſuam & conſervationem milites potiùs, quàm literati: quod vitium ipſos quoque triumphos, & trophæa militaria comitari ſolet, dum Nationes bellicoſæ & victoriis inclytæ, ingenio etiam & calamo ſuperare contendunt eos, quos robore & armis devicerunt. Cura iſtius remedii ad Principem bonúmque Moderatorem pertinet, cujus erit tali cum judicio de educandâ juventute ſtatuere & ordinare, ut numerus Virorum eruditorum, Militum, Artificum, aliorúmque officiorum corpori Statûs ſui aptè & ſecundùm proportionem conveniat.

§. Atque hæc proportio in iis etiam attendi poſſet, qui vitam Eccleſiaſticam aut Religioſam amplecti cupiunt, quorum multitudo nimia Reipublicæ & Principi plurimùm nocet. Verùm Religio & Pietas regulâ Politicâ menſurari non debent, & ſolent in Eccleſiâ militante plus arma ſpiritualia efficere, quàm ſæcularia. Qui primus Statûs illius

auctor est, eundem porrò conservabit, absque detrimento Reipublicæ. Nihilominùs, cùm prudentia humana credere quidem, non sperare tamen miracula debeat, ei, ad quem illud ex officio pertinet, considerandum relinquo, an tantus Ecclesiasticorum numerus, & Religiosorum Ordinum multiplicatio atque incrementum excedant fortè facultates Sæcularium, à quibus illi sustentari debent, aut ipsi etiam Ecclesiæ ejúsque fini noxia sint. Cui rei jam pridem per Canones sacros & Decreta Apostolica sapientissimè provisum fuit, in Concilio Lateranensi inprimis sub Innocentio Tertio; sic enim illud statuit: *Ne nimia Religionum diversitas gravem in Ecclesiâ Dei confusionem inducat, firmiter prohibemus, ne quis de cætero novam Religionem inveniat, sed quicunque ad Religionem converti voluerit, unam ex approbatis assumat.* Consilium Regium Castellanum aliàs Majestati suæ suasit, supplicandum esse Summo Pontifici, ne quis in Regno Castellæ antè, quàm sextum & decimum ætatis annum complevisset, in religiosam familiam asscriberetur, neque ante exactum annum vicesimum vota nuncuparet; verùm cõfidentior pietas, & animi scrupulus prudentiæ oppositus incommoda ista facilè dissimulant.

Conc. Lat.

§. Attamen perparum prodesset ista proportio in iis, qui aut rebus agendis, aut speculationibus debent intendere, nisi etiam Princeps curam habeat Seminarii popularis, unde procreari debent sufficientes cives, qui Reip. formam constituant, quorum numerus nunc hujus, nunc illius morte quotidie imminuitur. Antiqui sanè magnam semper sobolis propagandæ habuêre rationem, ut ne deessent unquam qui in demortuorum locum succederent. Et fuit ea res tam cordi Romanis, ut non solùm liberorum procreationi præmia proponerent, sed cœlibem etiam vitam notarent infamiâ. Germanicus, ut mortem suam ulciscerentur alii, inter merita & obsequia Reip. præstita illud quoque recensebat, quòd sex è conjuge liberos [b] suscepisset. Et Tiberius pro bono felicitatis omine referebat ad Senatum, Drusi uxorem geminos uno partu [c] edidisse. Regnorum robur in subditorum multi-

Ostendite populo Romano Divi Augusti neptem: eandémq; conjugem meam: numerate sex liberos. Tac. lib. 2. Annal.

[c] *Nulli antè Romanorum ejusdem fastigii viro geminam stirpem editam.* Tac. ibid.

multitudine & copiâ consistit. Qui iis abundat præ aliis, is major Princeps est, non qui plures Status numerat: hi namque seipsis neque tueri se possunt, neque offendere alios, sed per suos incolas, in quibus unicum & firmissimum illorum ornamentum est positum. Notum est illud Adriani Imperatoris; *ampliari Imperium hominum adjectione potiùs, quàm pecuniarum copiâ malim;* & rectè quidem: nam opes absque subditis bella facilè accersunt, nec satìs defendi possunt; ubi autem multi sunt subditi, nec vires desunt, nec opes. *In multitudine populi* (ait Spiritus sanctus) *dignitas Principis: & in paucitate plebis ignominia Principis.* Eam ob rem Rex Alphonsus Sapiens boni Principis esse putabat, tam sollicitè suam custodire ditionem, *que se non yermen las villas, nin los otros lugares, nin se derriben los muros, nin las torres, nin las casas por mala guardia, e el Rey, que desta guisa amare, e tuviere honrada e guardada su tierra, será el, e los, que hi uvieren, honrados, i ricos, e abundados, e tenidos por ella.* Verùm ut prudentissimus Legislator illud præcipuè monuit, Regnum instrui debere *de buena gente, i antes de los suyos, que de los agenos, si los pudiere aver, asi como de Caballeros, e de Labradores, e de Menestrales.* Quâ in re prudentissimè judicavit, hanc hominum frequentiam non in solâ plebejâ gente ponendam esse; hæc siquidem seipsâ parum efficiet, nisi Nobilitatem habeat comitem, quæ spiritus & anima illius est, suóque exemplo docet appetere honesta & pericula spernere. Plebs absque Nobilitate exangue quoddam cadaver est, adeóque ad eam conservandam augendámq; omni operâ Principem conniti decet; uti quondam factitabat Augustus, qui Hortalo Nobili Romano non solùm conjugii ineundi auctor fuit, sed vivendi etiam media suppeditavit, *ne clarissima familia extingueretur.* Ejus rei magna in Germaniâ habetur ratio, unde antiquitùs uxoribus dos dari non [d] consueverat, & nunc exigua ea esse solet, ut præcipua illarum dos sit Virtus & Nobilitas, magísq; ad animi & corporis dona attendatur, quàm fortunę bona, adeóque tantò faciliùs concilientur matrimonia, nec cupiditas tempus inutliter perdat in pervestigandâ sponsâ

L. cùm ratio § si plures, ff. de por. quæ liber.

Prov. 14. 28.

L. 3. tt. 11. p. 2

L. 1. tt. 11. p. 2

Tacit. lib. 2. Annal.

[d] *Dotem non uxor marito, sed uxori maritus affert.* Tac. de mor Germ.

aliquâ locupletiori; que caussa fuit, cur Lycurgus omnes omnino dotes lege etiam sancitâ prohiberet, & Carolus Quintus Imperator modum illis poneret: quin & Aristoteles Lacedæmones fertur reprehendisse, eò quòd dotes tam amplas filiabus suis [e] largirentur. Voluit præterea Alphonsus Rex, ut non nisi in casu necessitatis Exterorum frequentia in Statum induceretur: nec immeritò quidem, diversi enim mores, & Religionum cultus magis domestici hostes sunt, quàm vicini, eámque ob caussam Hispani Iudæos omnes ac Mauros finibus suis ejecerunt. Nationes exteræ vitia & opiniones impias introducunt, & seditiones contra legitimum Principem facilè [f] commovent. Quod tamen incommodum magnoperè metuendum non erit, si exteri solùm evocentur ad colendos agros,& alias artes exercendas, immò hoc fieri quandoque expedit. Selymus Turcarum Imperator è Cairo magnum operariorum numerum Constantinopolim submisit. Poloni, cùm Henricum Ducem Andegavensem elegissent in Regem, inter alia pacta illud quoque esse voluerunt, ut varias Artificum familias unà secum adduceret. Nabuchodonosor expugnatâ Hierosolymâ transtulit inde *omnes viros robustos, septem millia, & Artifices, & inclusores mille: duxítque eos captivos in Babylonem.* Verum quia ad eam rem sæpe industria deest, neque semper sumptus suppetunt; aut etiam, quia sola ejusmodi deductio minimè sufficeret, ponam hìc aliquot caussas, unde illa regnorum solitudo, & subditorum infrequentia oriri solet, ut iis cognitis tantò faciliùs remedium parari possit. Istæ igitur aut externæ sunt, aut internæ. Externæ, bellum & coloniæ. Bellum monstrum quoddam est, quod humano victitat sanguine; cúmque ad Statum conservandum expediat illud foris alere potiùs, ut solebant [g] Romani, vitâ fortunísque subditorum in eam rem opus est. Coloniæ quoque diu sustentari non possunt absque copiosâ hominum deductione, ut in Hispaniâ accidit. Eâdem de causâ *neque dum Annibal in Italiâ moraretur, nec proximis post excessum ejus annis vacavit Romanis colo-*
nias

L.1.tt.2. l.5. Recop.

[e] *Statuit Virgines sine dote nubere: jussit uxores eligerentur, non pecunia.* Trog. lib.3.

[f] *Quare qui inquilinos, & advenas ante hac in civitatem receperunt, hi magna ex parte seditionibus jactati sunt.* Arist. lib.5. Polit. c.3.

4. Reg.24. 16.

[g] *Fuit proprium populi Romani longè à domo bellare, & propugnaculis imperii sociorum fortunas, non sua tecta defendere.* Cic. pro lege Manil.

Vell. lib.1.

nias condere, cùm esset in bello conquirendus potiùs miles, & post bellum vires refovendæ potiùs, quàm spargendæ. Et Vellejus Paterculus in legibus Gracchi inter perniciosissima numeravit, quòd extra Italiam colonias posuisset, quæ proinde à visceribus Imperii nimiùm remotæ eidem assistere in necessitate non possent. Aliæ vastitatis & solitudinis caussæ internæ sunt. Inter præcipuas numero tributa, defectum agriculturæ & mercimoniorum, nimiam item dierum festorum multitudinem, quorum damna & remedia alibi in hoc libro exposuimus. Vell. l. 2.

Sed & urbes aulicæ præcipua solitudinis caussa sunt: sicut enim fervens jecur calorem nativum ad se attrahit; & aliquas corporis partes spiritu & vigore destituit, ita aularum pompa, earúmque commoda & deliciæ, lucrum artium, occasio præmiorum homines alliciunt, Opifices inprimis atque Artifices, qui facilè sibi persuadent, magìs otiosam vitam eos vivere, qui Principi inserviunt, quàm qui mechanicas exercent artes. Quid? quòd ii etiam, qui Ducum, Marchionum, & Comitum gaudent titulis, præsentiâ Principis, aut aulæ deliciis fruendi causâ relictis suismet Statibus ad illam se conferant; unde porrò fit, ut dum eos rectè curare negligunt, & reditus annuos in suam sustentationem, & sumptus minimè necessarios prodigè impendunt, & opibus paullatim & incolis exuantur, quibus utrisque iidem Status florerent potiùs, si iis Domini sui præsentes domi adessent. Hæc atque alia incommoda prudentissimè expendit Iustinianus Imperator, atque ut iis adferret remedium, certum propterea Magistratum[i] instituit. Similiter Rex Ioannes II. præcepit, ut Duces omnes, aliæque illustres personæ, quæ in aulâ ejus morabantur, statis temporibus domum ad suos reverterentur, quomodo & Trajanus Imperator quondam fecerat.

[i] *Invenimus enim, quia populatim Provinciæ suis habitatoribus spoliantur; magnâ verò hæc nostra civitas populosa est, turbis diversorum hominum, & maximè agricolarum, suas civitates, & culturas relinquentium.* Auth. de quæst.

Præterea Fideicommissa, aut prærogativæ Natalium in Hispaniâ plurimùm soboli propagandæ obsunt: frater enim natu major omnia sibi familiæ bona vendicat (id quod Regi Theodorico iniquum prorsus [k] videbatur) cúmque aliis matrimonii ineundi copia non sit, aut religiosum suspiciunt habi-

[k] *Iniquum est enim, ut de unâ substantiâ, quibus competit successio, alii abundanter affluant, alii paupertatis incommoda ingemiscant.* Cass. l. 1. ep. 1.

habitum, aut ad bellum proficiſcuntur. Eam ob cauſſam Plato divitias & inopiam antiquas Rerump. peſtes ſolebat appellare; exiſtimabat nimirum, omnia ferè earum damna oriri ex eo, quòd bona in iis non ſatìs rectè dividerentur. Si cives omnes congruam haberent ſuſtentationem, magìs ſine dubio florerent Reſpublicæ. Verùm tametſi hæc utilitas magna ſit, non minùs tamen ad bonum publicum intereſt, ut conſervetur Nobilitas ejuſmodi Fideicommiſſorum beneficio, & ut illa habeat, unde Principi & Reipublicæ præſtare poſſit obſequia, adeóque antiqua illa retineri poſſent, Nobilitati tamen recèns inſtitutæ permitti minimè deberent, ſtatutâ etiam lege, ut conſanguinei ad quartum uſque gradum neceſſarii eſſent hæredes, ſi non ex aſſe, at certè magnâ & potiſſimâ ex[l] parte; quo modo vitarentur donationes & legata, quæ vanitati magìs, quàm Reipublicæ ſerviunt, ſicut & illa, quæ devotâ quâdam prodigalitate, nec modum ſervant, nec ſanguinis proprii habent rationem, dum contra debitum charitatis ordinem nec fratribus, nec conſanguineis reliquis ſufficiens relinquitur ſuſtentatio, unde familiæ extinguuntur, exhauriuntur reditus Regii, populus ad tributa ſolvenda fit impotens, augeſcit exemptorum potentia, & imminuitur juriſdictio Principis. Expendens ejus rei incommoda[m] Moyſes, edicto publico vetuit, ne quid ultrà Iſraëlitæ ad opus ſanctuarii[n] offerrent, tametſi Deus ipſe oblationum iſtarum fuiſſet auctor, & mente purâ ac religioſâ omnia[o] fierent. Reſpublica Veneta jam pridem decretis ſuis ei rei ſapientiſſimè providit.

§. Illud porrò neceſſarium, ut pro matrimoniis ineundis prudens temporis habeatur ratio: nam ſi nimiùm differantur, periclitatur ſucceſſio, & patitur univerſa Reſpublica ob juvenum incontinentiam. Si contrà nimiùm maturentur, contingit filios ætate haud longè eſſe inferiores parentibus, unde reverentiam exuunt, & impatientes moræ ſucceſſionis cauſsâ nefanda contra eos moliuntur.

[l] *Commodum eſt etiam, ut hæreditates non donatione, ſed jure cognationis tradantur.* Ariſt. lib. 5. Polit. c. 8.

[m] *Dixerant Moyſi, plus offert populus, quàm neceſſarium eſt.* Exodi 36. 5.

[n] *Iuſſit ergo Moyſes præconis voce cantari: nec vir, nec mulier quicquam offerat ultrà in opere ſanctuarii; ſicque ceſſatum eſt à muneribus offerendis, eò quòd oblata ſufficerent, & ſuperabundarent.* Exod. 36. 6.

[o] *Omnes viri & mulieres mente devotâ obtulerunt donaria, ut fierent opera, quæ juſſerat Deus.* Exod. 35. 29.

SYM-

SYMBOLVM LXVII.



POLITICA hujus noſtri temporis in omnibus malitiam & fraudem præſupponit,& contrà ſeſe munit aliis longè majoribus, nullâ Religionis, juſtitiæ ,& fidei publicæ habitâ ratione. Omnia ſibi licere putat, quæcunque ad ſuam conſervationem & augmentum faciunt; cúmque artes iſtæ communes jam ſint, neceſſe eſt,ut pugnent inter ſe,ſeſéque mutuò impediant ac conficiant cum tranquillitatis publicæ detrimento,adeóque fines optatos minimè aſſequuntur. Fugiat Princeps hos tales Magiſtros,& diſcat ab ipsâ Naturâ potiùs, in quâ abſque malitia, fraude, & omni dolo vera ratio Statûs elucet. Illa ſola certa eſt, fixa & ſolida, quâ utitur in guber-

gubernatione rerum, quæ vegetantur & vivunt, ea præsertim, quam cuique hominum in suo officio recta inspirat ratio, nominatim Pastoribus & Agricolis pro conservandis augendísque gregibus, & agrorum culturâ: unde fortè factum, ut ii Reges, qui à pedo, aut aratro ad sceptrum vocati fuêre, meliùs aliis suos gubernare subditos sciverint. Fruatur licèt Pastor (cujus obligatio & cura talis ferè est, qualis est Principum [a]) lacte & lanâ gregis sui, eâ tamen moderatione, ut neque sanguinem omnem extrahat, neque pellem sic deglubat, ut à frigore & calore sese tueri nequeat. Ita prorsus debet Princeps (quemadmodum dixit Alphonsus Rex) *guardar mas la por comunal, que la suya misma, porque el bien, i la riqueza dellos es como suya.* Non ipsum arboris truncum exscindit Agricola, tametsi lignis ad usus domesticos opus habeat, sed ramos duntaxat amputat, nec totos illos quidem, sed ita ut germinare possint denuò, & novis vestiti foliis in annum sequentem fructus alios proferant. Secùs ac solet conductor, qui cùm de hæreditate minimè sollicitus sit, illud agit solùm, ut fructus pro eo tempore, quo frui iis licet, ex eâ colligat, nil pensi habens, quod in tempus reliquum Domino suo utilitatem allatura non [b] sit. Hoc discrimen est inter legitimum Principem, & tyrannum, quod ad tributorum impositionem attinet. Iste tanquam possessor violentus, qui in metu est, ne brevì fortè Regnum cogatur dimittere, quoad per vim eo gaudere conceditur, omnes inde fructus colligere contendit, nec veretur ita radicitùs plumas evellere, ut ampliùs succrescere nequeant. Pastor est, qui non gregem suum pascit, sed [c] semetipsum, & tanquam Mercenarius, curam illius abjicit, eúmque omnino [d] deserit. At verò Princeps aliquis legitimus & naturalis æquitatem causæ expendit, quantitatem & tempus, quod necessitas postulat, proportionem item fortunarum & personarum in tributis dispertiendis, & Regnum suum tractat non tanquam corpus, cui unà cum ipso emoriendum erit, sed quod perennabit in Successoribus: quippe qui probè novit, *Principes mortales, Rempublicam æternam esse*; cúmque

[a] *Væ Pastoribus, qui disperdunt & dilacerant gregem pascuæ meæ, dicit Dominus. Ideò hæc dicit Dominus Deus Israël ad Pastores, qui pascunt populum meum.* Jer. 23. 1.

L. 19. tt. 1. p. 2.

[b] *Aliter utimur propriis, aliter commodatis.* Quintil. de Orat.

[c] *Væ Pastoribus Israël, qui pascebant semetipsos.* Ezech. 34. 2.

[d] *Mercenarius autem, & qui non est Pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit.* Joan. 10. 12.

Tacit. lib. 3. Annal.

que inde in annos singulos novos speret fructus, eam omni studio conservat, velut securissimum divitiarum suarum depositum, quo in majoribus necessitatibus uti possit: nam ut in legibus suis dixit Alphonsus Rex, ab Aristotele in quodam documento, quod Alexandro Magno dedit, id mutuatus: *El mejor tesoro, que èl Rey ha, è el que mas tarde se pierde, es el pueblo, quando bien es guardado, è con esto acuerda lo que dijo el Emperador Iustiniano, que entonzes son el Reyno, è la Camara del Emperador, ò del Rey ricos, è abundados, quando sus Vasallos son ricos, è su tierra abundada.* L.15.tt.5.p.2.

§. Quando igitur Princeps cum istâ moderatione tributa imposuerit, fas quoque est subditos ea pendere, nec sine rebellionis notâ denegari poterunt. Hanc enim solam dotem habet dignitas Regia, hoc unicum subsidium necessitas publica. *Neque quies gentium sine armis; neque arma sine stipendiis; neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Eam ob rem Imperatori Neroni tributa remittere volenti Senatus Romanus sese opposuit, dicendo, *dissolutionem Imperii* fore, *si fructus, quibus Respublica sustinetur, diminuerentur.* Tributa, pretium pacis sunt; si nimis gravia ea sint, nec populus necessitatem agnoscat, cur imponi debuerint, facilè contra suum Principem contumaciter insurgit. Nec aliâ de causâ tam invisus omnibus fuit Rex Alphonsus cognomento Magnus, támque graves expertus calamitates, ut sceptro tandem abdicare se cogeretur; sicut & propterea Garsias Galæciæ Rex vitam pariter & Regnum perdidit. Considerabat hoc periculum cum animo suo Rex Henricus Tertius, quando suadentibus, ut pro sumptibus belli conquirendis nova tributa exigeret, respondit: *Magìs se maledicta populi, quàm hostes suos metuere.* Pecuniæ ex iniquis tributis collectæ subditorum miscentur sanguine, qualis è scuto illo, quod S. Franciscus de Paduâ coram Ferdinando Rege Neapolitano diffregit, manare visus est, & nunquam non clamat contra Principem. Quare ut ista incommoda evitentur, grandia tributa antè imponi non debent, quàm universum Regnum de necessitate edoctum

Tacit. lib.4. Hist.

Tac. lib.13. Annal.

Mar. hist. Hisp. lib. 9. c. 8.

fuerit: nam ubi de eâ, & Iuſtitiâ cauſſæ conſtiterit, facilè in onus aliquod extraordinarium conſentit populus, uti factum vidimus in iis, quæ popoſcit Rex Ferdinandus Quartus, & in conceſſione integri illius millionis, quem Comitia Toletana temporibus Regis Henrici Tertii ſponte elargita fuerant, permittendo inſuper, ut ſi ad continuandum bellum contra Mauros id non ſufficeret, Comitiis etiam non requiſitis plura porrò exigerentur. Tametſi enim ad privatos minimè pertineat tributorum Iuſtitiam examinare, & ipſi ſæpe impenſarum cauſſas capere nequeant, neque etiam abſque evidenti ſecretorum periculo iis iſtæ [e] communicari poſſint, ſemper tamen rationes quædam ſunt generales, quas ſine incommodo iis proponere licebit. Et licèt tributa imponendi facultas penes ſupremam ſit poteſtatem, cui ratio naturalis ac divina ſuffragantur, nec ſi aliàs æqua ſint, & neceſſaria, ſubditorum conſenſu ad ea opus ſit: nam (ut dixit Rex Alphonſus Sapiens) *el Rey puede demandar, e tomar al Reyno lo que uſaron los otros Reyes, e aun mas en las ſazones, que lo uviere en gran meneſter, para pro comunal de la tierra*; prudentis tamen Principis erit, ita dextrè rem inſtituere, & ſic diſponere ſubditorum animos, ne vis videatur: neque enim omne id, quod abſolutè fieri poteſt, ſemper exequi convenit. Tributum (ſic Scriptura [f] loquitur) populi frænum eſt; iſthoc ille in obedientiæ officio continetur, Princeps verò ad eum corrigendum potentior fit, & contra nimiam ejus libertatem vires ſibi comparat: ſubditos enim ab omni onere immunes nemo rectè gubernaverit. Verùm frænum illud tam ſuave ſit oportet, ut non obſtinent animum, & mordicùs eo comprehenſo præcipitent; quemadmodum prudentiſſimè id expendit Rex Flavius Herwigius in Concilio Toletano XIII. cùm diceret, tunc gubernationem optimam fore, *ſi nec incauta exactio populos gravet, nec indiſcreta remiſſio Statum gentis faciat deperire*.

[e] *Tibi ſummũ rerum judiciũ Dii dedere, nobis obſequii gloria relicta eſt.* Tac l. 6. Annal.

[f] *Et tulit David frænum tributi.* 2. Reg. 8. 1.

Concil. Tolet. XIII.

Imperium in vitam abſque periculo exercetur, quia ex lege fit, quæ caſtigat paucos ad exemplum cæterorum; at

at verò Imperium in fortunas, cùm pecuniam pendere jubentur subditi, discrimine non vacat, quia ad omnes pertinet, magísque fortunarum damna afficiunt populum, quàm corporis, præsertim si cum sudore & sanguine acquisitæ illæ fuerint, aut impendi debeant in delicias Principis. Quâ in in re considerare oportebit memorabile Regis Davidis facinus, nolentis bibere aquam, quam tres fortissimi milites, per medios hostium cuneos penetrando, de cisternâ Bethlehemiticâ hauserant, ne sanguinem hominum istorum & periculum bibere[g] videretur. Neque bona ratio Statûs est, tributis exhaurire, & ad incitas redigere subditos, ut tantò obedientiores sint: etsi enim egestas, quæ unà nobiscum nascitur, aut casu aliquo evenit, demissiores reddat animos; illa tamen violenta ad seditionem potiùs commovet, eósque impellit, ut nefaria contra[h] Principem suum moliantur. Ad Davidem adversùs Saülem *convenerunt omnes, qui erant in angustiâ constituti, & oppressi ære alieno, & amaro animo, & factus est eorum Princeps.* Nunquam magìs obsequens erit Regnum, quàm si opibus & rebus omnibus affluat. Dei populus, duriter etiam in Ægypto habitus, libertatis suæ oblitus fuit propter abundantiam, quâ ibi fruebatur; at mox ubi in deserto rerum inopiâ laborare cœpit, servitutem illam tulit acerbiùs, & graviter questus fuit.

[g] *Num sanguinem hominum istorum, qui profecti sunt, & animarum periculum bibam?* 2.Reg.23.17.

[h] *Ferocißimo quoq; adsumpto; aut quib⁹ ob egestatem, ac metum ex flagitiis maxima peccandi necesßitudo.* Tacit. lib.3. Annal.

1.Reg.22.2.

§. Si Regnum eâ conditione obtigerit, ut absque ejus consensu tributa imponi nequeant, aut posteà decreto aliquo generali ita sancitum; ut factum in Comitiis Madritensibus tempore Regis Alphonsi Vndecimi, aut diuturnâ aliquâ præscriptione jus istud acquisitum fuerit, uti in Hispaniâ & Franciâ accidit; in his talibus casibus Comitiorum consensum expectare oportebit, ne periculo sese exponat Princeps; quod Carolus Septimus Franciæ Rex quondam expertus fuit, cùm non rogatis priùs aliorum sententiis tributum quoddam voluisset imponere. Porrò ad eam rem proderit plurimùm, si Princeps tantum apud subditos auctoritate valeat, ut ipsi ex conceptâ de zelo illius erga bonum commune opinione æquum judicent onus,

Mar.Hist. Hisp.lib.15. c.21.

quod iis imponitur, & ultrò in illud consentiant, totos sese ejus prudentiæ, & notitiæ rerum publicæ committendo, quomodo ad Iosephi arbitrium sese referebant Ægyptii, cùm quintam fructuum partem ab iis [i] exigeret. Vbi populus istam de Principe conceperit fiduciam, cavere debet sedulò, ut ne eum absque sufficienti caussâ & maturâ consilii deliberatione oneret. Verùm si necessitas urgens aliud postulaverit, illud curet saltem, ut tributa, quæ exiguntur, bene impendantur: nihil enim graviùs fert populus, quàm si nullum oneris sui fructum videat, & fortunas suas in usus inutiles insumi intelligat. Tum illud etiam odit, si tributa, quæ suasit necessitas, eâ cessante continuent. Quare tollere ea debet Princeps, ne fiat, quod tempore Vespasiani accidit, quando tributa *necessitate armorum excusatâ, etiam in pace mansêre*; posteà enim ea metuunt, & pendere detrectant subditi, tametsi exigua sint, existimantes nimirum, ea fore perpetua. Regina Maria plurimùm Regni studia sibi devinxit, ejúsque fidelitatem in maximis etiam motibus experta fuit, eò quòd subditis remisisset exactiones, quas maritus ejus Rex Sanctius Quartus ex rebus ad commeatum pertinentibus postulaverat.

[i] *Salus nostra in manu tuâ est; respiciat nos tantùm Dominus noster, & læti serviemus Regi.* Gen. 47. 25.

Tacit. lib. 2. Hist.

§. Illud difficile, persuadere Regno, ut pecuniam contribuat ad bellum foris gerendum: neque enim facilè capit, quantum ad pacem domi conservandam conducat, illud quam longissimè arcere, & in alienos inferre Status, quódque minus periculosa sit defensio, quæ clypeo fit, quàm quæ galeâ, eò quòd longiùs ille absit à capite. Brevissimus est populi visus, nec tam longùm videt. Onus præsens magis percipit, quàm futurum beneficium, nec cogitat defuturos posteà sumptus publicos & privatos, ut damna neglecta [k] sarciantur. Quare singulari solertiâ & prudentiâ Principis opus erit, ut propriæ suæ utilitatis capax fiat.

[k] *Plerunque accidit, ut quæ Provinciæ pecuniæ parcendo, remota pericula contemnunt, incũbentibus demũ malis, desperato sæpe remedio, graviora sentiant detrimenta.* Paul. Jov.

§. In exactionibus illud quoque considerandum, ne oneretur Nobilitas: cùm enim tributa potissimùm sint, quæ eam

eam à plebejis discernant, ægerrimè fert iis parem se æstimari, & sua violari privilegia, Majorum virtute parta & acquisita. Hæc caussa fuit, cur Nobiles Castellani contra Regem Henricum Tertium arma sumpserint, cùm à singulis quinque maravedinos aureos (monetæ id genus est) in communes belli usus deposceret.

Mar. Hist. Hisp. lib. 11. c. 14.

§. Nec imponi debent tributa iis rebus, quæ ad vitam præcisè sustentandam sunt necessariæ; sed iis potiùs, quæ deliciis deserviunt, aut curiositati, aut ostentationi & pompæ: sic enim fiet, ut correcto immodico luxu, major oneris pars incumbat in ditiores & magìs potentes, & subleventur agricolæ & opifices, quæ communitatis pars vel maximè fovenda & conservanda est in Republicâ. Sic Romani magna exigebant tributa pro aromatibus, unionibus & gemmis pretiosis, quæ ex Arabiâ asportabantur. Alexander Severus ea deposcebat ex officiis, quæ ad lasciviam magìs essent, quàm ad necessitatem. Instauratæ disciplinæ pars est deliciarum augere pretium.

§. Nulla tributa minùs noxia, quàm quæ advectis mercibus imponuntur in portubus: ea enim magnam partem pendunt Exteri. Quare prudentissimè in iis constituti sunt reditus Regii in Angliâ, ipso Regno immuni relicto.

§. Maximum tributorum & vectigalium regiorum incommodum est in Quæstoribus seu Coactoribus, qui interdum plus damni adferunt, quàm tributa ipsa; neque ullam rem impatientiùs tolerant subditi, quàm violentiam & importunitatem Ministrorum in cogendis ejusmodi pecuniis. Solam Siciliam tributorum exactiones modestiùs tulisse Cicero memorat: Deus ipse per Isaïam Prophetam de iis conqueritur, quòd populum suum [1] exspoliaverint. In Ægypto Propheta aliquis tributis præerat, ita nulli eâ in re satìs confidebant, nisi qui peculiariter esset Deo dicatus; his verò temporibus ea committuntur institoribus & usurariis, qui non minùs naves portum subeuntes exspoliant, ac ipsum naufragium, & velut præ-

[1] *Populum meum exactores sui spoliaverunt.* Isa. 3. 12.

dones ultro citróque commeantium bonis [m] inhiant. Quid mirum igitur, commercia in Regnis desinere, nec aliunde divitias inferri & pecunias, si prædæ omnia sint exposita? quid mirum, inquam, populum graviter ferre exactiones, si persolutis iis, quæ debentur Principi, decuplo ampliùs Exactoribus pendendum sit. Ob isthæc incommoda tempore Regis Ioannis Secundi in Comitiis Guadalajarensibus Castellæ Regnum sponte in subsidium obtulit centum & quinquaginta Ducatorum millia, eâ tamen conditione, ut penes ipsum essent acceptorum & expensorum libri, quo constare posset, quid in communes usus collatum, & quo modo impensum fuisset, nec eorum permitteretur arbitrio, qui ob pupillarem Regis ætatem Regni habenas moderabantur. Eâdem de causâ Regnum Franciæ Henrico Secundo proposuit, ut tributorum Exactores amoveret, pollicentibus subditis persoluturos se, ubicunque ipse vellet, quod in sumptus regios sufficeret; & licèt istud initiò haud displiceret, non defuêre tamen posteà Consiliarii, qui ob rationes quasdam apparentes id dissuaderent. Ad idem illud non semel Castellæ quoque Regna sese obtulerunt, immò & ad omnem æris alieni dissolutioenm; verùm judicatum fuit, cedere in imminutionem auctoritatis Regiæ, si illi Tutoris loco Regnum esset, & hanc ipsam potestatem periculo non carere. Verissimam tamen caussam illam judico, quòd plerumque ferè rei pecuniariæ curatio, & occasio tam opportuna multos ditandi ægrè è manibus dimittatur. Auctoritas Principis non in administratione magnarũ opum consistit, sed in eo, quòd multa possideat. Non minùs existimationis suæ retinens erat Respublica Romana, quàm ulla alia, & tamen ob ingens illud onus cogendi pecunias præcepit, ut ipsæ Provinciæ sua administrarent tributa & colligerent; neque verò ideò intermisit in officio continere Magistratus, ut sine avaritiâ & crudelitate illa collectio fieret, quâ in re Tiberius apprimè diligens [n] fuit. Sanè modestia in uno aliquo tributo exigendo obligat subditos, ut ultrò in plura alia largienda consentiant.

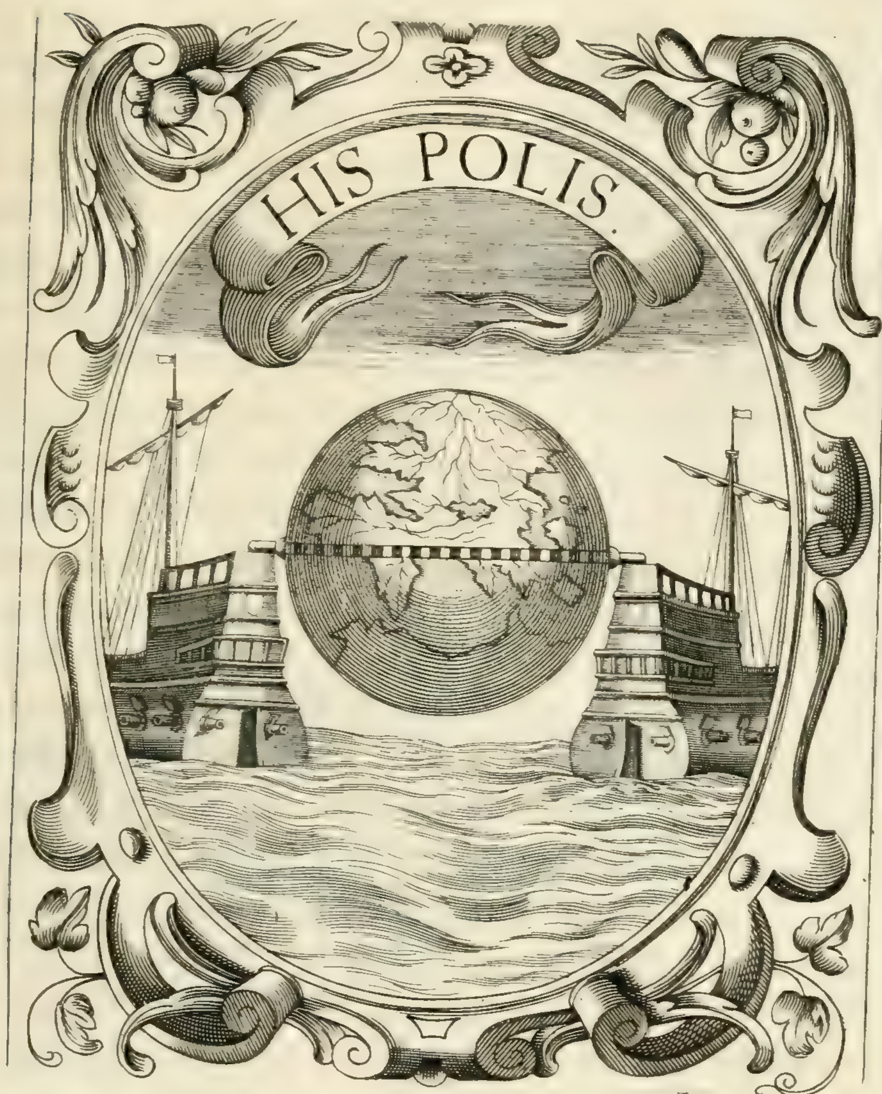
[m] *Portus nostros navis veniens non pavescat, ut certum nautis posset esse naufragium, si manus non incurrerint exigentium, quos frequenter plus affligunt damna, quàm solent nudare naufragia.* Cassiod. l. 4. & 19.

Mar. hist. Hisp. lib. 19. c. 7.

[n] *Ne Provinciæ novis oneribus turbarentur, útque vetera sine avaritiâ aut crudelitate Magistratuum tolerarent.* Tacit. lib. 4. Annal.

SYM-

SYMBOLVM LXVIII.



INGENIOSI Græci Philoſophiam non ſolùm naturalem, ſed moralem etiam & politicam ſcitis quibuſdam fabularum involucris (ut Ægyptii hieroglyphicis) abdiderunt, aut ne manaret in vulgus, aut ut ſub dulci illâ fabularum amœnitate penitiùs eam imprimerent animis. Ita cùm vires navigationis & opes, quæ ejuſdem acquiruntur beneficio, vellent ob oculos ponere, finxerunt navim Argo (quæ prima omnium è portu ſolvere, & alto ſeſe mari committere auſa fuerat) obtinuiſſe vellus Colchicum, pellem nimirum arietis inauratam; quo præclaro facinore Palladi armorum Præſidi conſecrari promeruit, & inter ipſas Firmamenti

transferri conſtellationes, in præmium ſcilicet tot ſuſceptorum non abſque inſigni periculo itinerum, palàm oſtendendo univerſo orbi, velorum remorúmque beneficio inter ipſos undarum montes vias fieri poſſe, quibus impellente vento arma & merces in omnes mundi partes inferre liceat. Iſthæc moralis doctrina, & quia jam navis illa in cælesti ſphærâ inter ſtellas relata eſt, occaſio mihi fuit, ut in præſenti Emblemate binas depingerem, quæ poli eſſent hujus terreſtris orbis, & clarè ſubjicerem oculis, navigationem eſſe, quæ commerciorum uſu terram ſuſtentat, ejuſque dominia armis roborat. Mobiles ſunt iſti navium poli, ſed in illâ ipsâ eorundem mobilitate Imperiorum conſiſtit ſtabilitas. Vix ulla unquam fuit Monarchia, quæ iis quaſi fundamentis innixa non fuerit. Si Hiſpaniæ ambo illi poli maris Mediterranei & Oceani deeſſent, mox ejus corrueret amplitudo: nemo enim non videt, Provincias tam diſtantes inter ſe in periculo fore, niſi vela remíque eas unirent quodammodo, & ſuppetias militares ad earundem conſervationem defenſionémque tempeſtivè ſubmitterent, ita ut naves & triremes nìl aliud, quàm marini quidam pontes eſſe videantur. Eam ob cauſſam Carolus Quintus Imperator, & Dux Albanus Ferdinandus Regi Philippo Secundo ſuaſerunt, ut in mari potiſſimùm armis & copiis militaribus præſtare aliis conaretur. Nec ignoravit Rex Siſebuthus, quanti id referret, qui primus iis viribus in mari Hiſpanico uſus fuit. Idem quoque conſilium Themiſtocles ſuæ dedit Reipublicæ, & reipsá poſteà Romani ſecuti ſunt, ut orbem ſuæ ditioni ſubjicerent. Elementum illud terram ambit & edomat. In illo vis juxtà ac velocitas locum habent. Qui fortiter iis uti noverit, terræ dominum ſe conſtituit. In hâc minantur arma, & ex unâ ſolâ parte feriunt; in mari ex omnibus. Nulla tam vigilans cura eſt, quæ omnibus ſemper oris maritimis antè poſſit proſpicere; nulla tanta potentia, quæ ſufficienti eas queat tueri præſidio. Maris beneficio Nationes omnes ad morum manſuetudinem adducuntur, quæ incultæ aliàs eſſent ac barbaræ abſque navigationis commercio,

mercio, unde communis fit linguarum usus; id quod docere voluit Antiquitas, dum clavum navis Argo sermone usum fuisse finxit, ut innueret, credo, illius beneficio exteras adiri & celebrari Provincias; siquidem navis gubernaculum est, quod singulis opes & divitias aliarum communicat, unâ Provinciâ alteri vicissim largiente, quod eidem deest; quæ necessitas & subsidium mutuum reciprocum illum amorem & familiaritatem alunt inter homines, quorum unus alterius operâ & auxilio carere non potest.

§. Atque hæc maris potentia Regnis quibusdam magìs utilis est, ac aliis, pro diverso eorundem situ ac dispositione. Monarchiæ in Asiâ sitæ terrâ magìs viribus indigent, quàm mari. Venetiæ & Genua, quarum illæ in ipso mari, hæc eidem proxima est, atque ita constituta, ut scopulis maris potiùs, quàm terræ sinus esse videatur, ad omnem culturam & agricolationem inidoneus, robur suum in velis remísque ponant necesse est. Et quoad ea habuerunt in pretio, terrori fuerunt orbi ambæ illæ Respublicæ, & gloriâ celebres. Hispania, quæ à montibus Pirenæis versus mare porrigitur, & quasi inter Oceanum & Mediterraneum sese mediam interjicit, potentiam suam fundet in armis navalibus, siquidem ad dominium universale aspirare, illúdque tueri voluerit. Nec verò deest dispositio optima & opportunitas portuum ad arma ista sustentanda, & ad impediendam aliarum Nationum navigationem, quæ ejusdem beneficio opes sibi accumulant, & comparant vires, quibus deinde Monarchiæ Hispanicæ bella inferunt. Ob eum finem conduceret armis etiam consulere securitati commerciorum & mercaturæ, quæ longinquas navigationes secum affert, ex portubus armamentaria & granaria efficit, instruit eos rebus omnibus pro exercitu necessariis, tribuit Regno, unde alantur copiæ militares, auget denique illud, & frequentari facit ab incolis. Hæc & alia commoda Ezechiel adumbrare voluit sub Allegoriâ navium, quibus Tyrus (civitas [a] *in corde maris sita*) utebatur ad exercendam cum Nationibus omnibus negotiationem, siquidem ad illam & naves & nautæ frequentes concur-

[a] *O Tyre, tu dixisti: perfecti decoris ego sum, & in corde maris sita.* Ezech. 27. 3.

concurrebant [b]. *Perſæ, & Lydii, & Lybies erant in exercitu* ejus *viri bellatores: clypeum & galeam ſuſpendebant* in eâ *pro ornatu* ſuo. *Carthaginenſes à multitudine cunctarum divitiarum, argento, ferro, ſtanno, plumbóque* eam *replebant.* Verbo, nihil uſpiam erat gentium, quod in nundinis illius non reperiretur, ut meritò abundans diceretur, & [c] glorioſa, cujus negotiatione Rex ipſe ſuam auxerat [d] fortitudinem. Sidonia, Ninivitica, Babylonica, Romana & Carthaginenſis Reſpublicæ mercaturam exercentes & opibus & armis floruerunt. Quando Venetias & Genuam mercatus defecit & navigatio, fortitudinis exercitium eas defecit pariter, & maximarum gloriarum & trophæorum occaſio. Intra breves arenæ terminos, quæ nec ligone, nec aratro poteſt excoli, ſolis marinis opibus validiſſimos Batavia alit exercitus, & populoſiſſimas tuetur civitates, tam ſibi invicem vicinas, ut iis ſuſtentandis fertiliſſimi etiam agri non ſufficerent. Gallia nec auri, nec argenti fodinas habet, & mercimoniis tamen, aliiſque neſcio quibus puerilibus inventis ferri, plumbi, & ſtanni temperandi, induſtriam ſuam caro facit æſtimari pretio, & divitias congerit; nos alii verò per incuriam tanta maris bona negligimus. Ingenti cum labore & periculo ex remotiſſimis orbis partibus adamantes, uniones, aromata, multóſque alios theſauros advehimus, nec ultrà progredimur; interim alii è labore noſtro quæſtum faciunt, & ea Europæ, Africæ, & Aſiæ Provinciis communicant. Genuenſibus aurum noſtrum, argentúmque committimus, ut iis negotientur, & pro eorundem negotiationibus plurima perſolvimus cambia. Hiſpania Provinciis aliis ſubmittit ſericum, lanam, chalybem, ferrum, aliáſque diverſas materias, quæ diverſimodè dein elaboratæ revehuntur ad nos, & ingenti à nobis coëmuntur pretio ob vecturæ ſumptus, & artificium; adeò ut carò nobis ſtet Nationum aliarum ingenium, & induſtria. Importantur in Hiſpaniam merces, quæ aut oculis ſolùm ſerviunt, aut citò conſumuntur, & aurum argentúmque viciſſim inde effertur aliò; quo demum fit, quod dicebat Rex Henricus Secundus, *ut diteſcant, & potentes*

[b] *Omnes naves maris & nautæ earum fuerunt in populo negotiationis tuæ.* Ezech. 27. 3. Ibid. v. 9. 10. 12.

[c] *Repleta es, & glorificata nimis in corde maris.* Ib. v. 25

[d] *In multitudine ſapientiæ tuæ, & in negotiatione tuâ multiplicâſti tibi fortitudinem.* Ezech. 28. 5.

tentes fiant Exteri, immò ipsi interdum hostes tantas colligant opes, ut subditis nostris nihil penè supersit reliquum. Questus eâ de re quondam fuit Tiberius Cæsar, cùm ingentem illum luxum Matronarum Romanarum in unionibus, gemmísque pretiosis [e] cerneret. Immortalem gloriam promerebitur Vestra Serenitas, si certis favoribus honoribúsque dignabitur prosequi negotiationes & mercaturas, quas cives per se ipsos, & Nobiles per personas tertias exercuerint: neque enim magìs naturales sunt reditus, qui è terræ fructibus percipiuntur, quàm qui commutationis habentur beneficio, dum rem unam permutamus cum aliâ, aut pro mercibus pretium persolvimus. Non dedignati sunt mercaturam facere ipsi Principes Tyri, & classes illæ, quas Rex Salomon quot trienniis mittebat in Tharsin, non res solùm necessarias advehebant, sed eas etiam, quibus poterat lucrum facere, suas augere divitias, & omnibus aliis Regibus potentiâ atque opibus [f] antecellere. Pompejus pecunias suas fœnori dabat. Nobilitas Romana, & Carthaginensis nîl ideò honori suo detractum putabant, quòd mercaturas exercerent. Roma Mercatorum instituit collegium, unde didicisse reor Batavos, quòd negotiantium societates erexerint. Id quod majori cum commoditate in Hispaniâ fieri posset, deputatis pro securiori navigatione armatis navibus: ita enim illa non solùm cresceret opibus, sed magìs etiam florerent arma navalia, & ipsa Nationibus aliis terrori esset. Considerârunt isthæc commoda Lusitaniæ Reges, adeóque per incognita maria armorum ope in Orientem negotiari cœperunt, negotiatione arma sustentârunt, & fundato eâ ratione novo amplissimóque Imperio introduxerunt Religionem, quæ ad illas tam remotas Provincias transvolare non potuisset; uti nec posteà ad partes occidentales, industriâ & fortitudine Castellanorum, nisi antennarum plumis limeis, & ex arbore crucis pendentibus, tanquam alis quibusdam usa fuisset, quibus Gentilitati cognoscendam se dedit, quæ aliàs novos illos hospites, è tam longinquis venientes regionibus, adeò ignotos habuit, ut ne famâ quidem de iis antè quicquam

[e] *Quis lapidū caussâ pecuniæ nostræ ad externas, aut hostiles gentes transferūtur?* Tacit. lib. 3. Annal.

[f] *Quia classis Regis per mare cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde aurum & argentum, & dentes elephātorum, & simias, & pavos. Magnificatus est ergo Rex Salomon super omnes Reges terræ divitiis & sapiētiâ.* 3. Reg. 22. & 23.

quam [g] acceperit, & acceptâ ab iisdem verâ Evangelii luce, ac pane divino Eucharistico, tam longè [h] asportato, exclamat præ gaudio cum Isaïâ: * *Quis genuit mihi istos? ego sterilis, & non pariens, transmigrata & captiva: & istos quis enutrivit? ego destituta, & sola: & isti ubi erant?*

§. Ad eandem rem illud quoque haud parum interesset, si quemadmodum Romani suum firmârunt Imperium, constitutis præsidiis Constantinopoli, in Insulâ Rhodo, ad Rhenum, & Gadibus, tanquam in quatuor præcipuis illius angulis; ita nunc in diversis Oceani & maris Mediterranei partibus collocarentur Religiones militares Hispaniæ, ut gloriosâ quâdam æmulatione obirent maria, piratas arcerent, & commercia cum aliis Nationibus securiora redderent. Sat magna virtutis & fortitudinis præmia sunt ista Nobilitatis insignia, & opulentæ satis ejusmodi Ordinum militarium Præfecturæ, ut rei tam eximiæ, & tanto Rege dignissimæ initium dari posset. Quòd si reditus earundem non sufficerent, nec Corona privare se vellet dote tot insignium Magisteriorum, quorum administrationem illi concessit sancta Sedes Apostolica, Ecclesiastici quidam reditus applicari in eum finem poterunt. Consilium hoc fuit Regis Ferdinandi Catholici, qui Orani Equites S. Iacobi, Bugiæ verò & Tripoli Ordines Alcantaræ, & Calatravæ volebat constituere, obtentâ jam à Summo Pontifice facultate, ut reditus Monasteriorum *del Villar de Venas*, ut vocant, S. item Martini, in Diœcesi S. Iacobi, & Ovetensi in eum usum posset impendere. Verùm propter excitata posteà per Italiam belli incendia ea res effectum non habuit, aut quia fortè Deus hanc tam eximii instituti gloriam alii cuidam Regi reservavit. Neque obtendi hîc debet ratio Statûs, quasi ea non permittat, ut summa rei Nobilibus committatur: quippe unde tot ac tantæ seditiones ortæ in Castellâ, cùm tam multi essent Ordinum militarium Magistri; hoc, inquam, nunc obtendi non debet, postquam tot Coronarum accessione tantoperè Regum crevit amplitudo, ut incommodum illud metuendum non sit, præsertim si Ordines isti extra Hispaniam fuerint, & eorun-

[g] *Ecce isti de longè venient, & ecce illi ab Aquilone & mari, & isti de terra australi.* Isa. 49. 12.

[h] *Facta est quasi navis institoris, de longè portans panem suum.* Prov. 31. 14.

* Isa. 49. 21.

eorundem Magisteria ipsi Coronæ tanquam membra quædam uniantur.

SYMBOLVM LXIX.



NE vel unico momento hanc mundi Monarchiam auro & ferro destitui voluit Providentia divina: auro quidem, quòd id ad illius conservationem omnino esset necessarium; ferro verò, quòd absque eo se tueri non posset. Enimverò etsi unà cum ipso mundo producta non fuerint, alter tamen universi hujus moderator, & astrorum omnium princeps Sol, mox atque conservandarum rerum curam laborémque suscepit, illud egit potissimùm, ut expurgaret, & auro illine-

illineret terram metallicam, atque in montibus æraria constitueret, ubi & Mars belli Præses materiâ in ferrum & chalybem consolidatâ armamentaria erexit. Brachia Rerumpublicarum arma sunt: sanguis earundem & spiritus, thesauri; quòd si hi armis robur non tribuant, nec arma vicissim thesauros tueantur ac foveant, imbelles jacebunt Respublicæ, & rapinæ violentiæque omnium erunt expositæ. Narrat Plinius, in Indiis formicarum esse genus, quæ loco granorum tritici, aurea colligant. Auri usum nequaquam iis Natura concessit, voluit tamen, ut tanquam Magistræ alias instruerent Respublicas, quanti referat thesauros cogere. Et licèt Politicorum quorundam opinio sit, opes accumulandas non esse, eò quòd cupiditas hostium arma exciet; uti accidit Regi Ezechiæ, postquam divitias suas Assyriæ Legatis [a] ostendisset, & Ægyptii propterea reditus Regios in structuras & fabricas impendebant. Rationes tamen, quas adferunt, & exempla ista vim non habent: nam Ezechiæ ob monstratos thesauros bellum illatum non fuit, sed ob vanitatem ostentationis, & quòd in illis magìs, quàm in Deo spem suam & fiduciam poneret; hinc prædixit illi Isaïas Propheta fore, ut omnia [b] perderet. Ægyptii verò non periculi caussâ, sed ad distrahendos subditorum animos (quemadmodum suo loco dicemus) & inanis gloriæ studio eos ædificiis extruendis occupabant. Si Princeps thesauros per avaritiam congreget, neque tamen iis utatur, ubi offendendi, aut defendendi postulaverit necessitas, & sumptuum faciendorum metu de præsidiis sufficientibus & armis Statibus suis non provideat, facilè futurum arbitror, ut hostes contra se advocet, dando iis occasionem ferreas fabricandi claves, quibus ejus effringant æraria; at ubi thesauros istos in usus opportunos asservaverit, terrorem unà incutiet hostibus, & apud eos in veneratione erit, pecunia namque belli [c] nervus est. Illius beneficio Amici parantur & Socii, nec minùs hostium percellunt animos thesauri in ærariis, atque apparatus bellicus, & omnis generis instrumenta militaria in armamentariis, aut classes & triremes in nava-

[a] *Lætatus est autem in adventu eorum, & ostendit eis domum aromatum, & aurum, & argentum, & pigmenta varia, unguenta quoque, & domum vasorum suorum, & omnia quæ habere poterat in thesauris suis.* 4. Reg. 20. 13

[b] *Dixítque Isaias Ezechiæ: audi sermonem Domini: ecce dies venient, & auferentur omnia, quæ sunt in domo tuâ.* 4. Reg. 20. 17.

[c] *Sed nihil æquè fatigabat, quam pecuniarum conquisitio: eos esse belli civilis nervos dictitans.* Tac. l. 2. Hist.

navalibus. Si in eum finem id fiat, non est avaritia thesauros cogere, aut sumptus & donationes moderari, sed prudentia quædam politica; qualis illa fuit Regis Ferdinandi Catholici, cujus fama, quâ miser & infelix passim audiebat, dum viveret, in morte ejus confutata fuit, nullâ notabili pecuniarum summâ apud eum repertâ. Quicquid reponebat, in Monarchiæ fabricam solebat impendere, & gloriam suam collocabat, non in eo, quòd sumptus profudisset, sed quòd haberet, in quo expenderet. Illud tamen observandum, thesauros colligi interdum ex verâ & heroïcâ animi magnitudine, ad exequendas sublimes quasdam & gloriosas cogitationes; sed posteà paullatim in avaritiam illa abeunt, & citiùs ruina Statuum præ oculis est, quàm pro illius remedio æraria recludantur. Facillimè divitiarum amore capi se sinit humanus animus, & in eas totum se convertit.

§. Nec sufficit, thesauros inter totum Reipublicæ corpus dispertitos esse, ut Chlorus apud Eutropium [d] volebat: divitiæ enim Principi securitatem creant, periculum subdito. Cerialis Trevirensibus dicebat, *penes eos aurum & opes præcipuas esse bellorum caussas.* Si egena sit communitas, privati verò locupletes & divites; priùs pericula nascuntur, quàm iis occurri possit. Consilia rectè institui nequeunt: defugiunt enim ea omnia, quæ ad communem spectant conservationem, cùm videant non nisi è privatorum bonis fortunísque subsidia peti posse, adeóque ægrè in bellum consentiunt. Hinc Aristoteli videbatur, *malè circa pecunias publicas constitutum esse apud* Spartanos, *quia neque in publico habebant quicquam, & magna bella gerere coacti, pecunias ægrè conferebant.* Et *si privato usui bonum publicum postponitur*, quantò minùs dabitur opera, ut cum detrimento proprio malis communibus occurratur? Experta est illud incommodum Respublica Genuensis, nec alii caussæ ruinam Romanæ asscribit Cato in oratione, quam habuisse eum ad Senatum contra Catilinariæ conjurationis conscios refert Sallustius, quàm quòd (ut explicat S. Augustinus) à

[d] *Meliùs publicas opes à privatis haberi, quàm intrà unum claustrū asservari.* Eutrop.

Tacit. lib. 4. Hist.

Arist. lib. 2. polit. c. 6.

Tacit. lib. 6. Annal.

S. Aug. lib. de civit. Dei c. 12.

primo suo descivisset instituto, ubi pauperes erant privati, opulenta verò communitas, cujus rei non absque querelâ etiam Horatius meminit.

Horat.

———— Non ita Romuli
Præscriptum, & intonsi Catonis
Auspiciis, veterúmque norma,
Privatus illis census erat brevis,
Commune magnum.

§. Magni Reges suæ potentiæ confisi curam omnem thesauros colligendi, aut jam collectos conservandi plerunque abjiciunt, & effusioni prodigæ sese dedunt, nec satis expendunt, ubi thesauri pro necessitatibus defuerint, necesse esse, ut subditos deinde tributis onerent, cum gravi fidelitatis eorundem periculo; & quantò Monarchia fuerit major, tantò majoribus impensis & sumptibus opus fore. Centimani Briarei Principes sunt, qui si quinquaginta accipiant manibus, centum aliis iterum debent expendere. Nec ullum Regnum tam opulentum, ut ejus divitiæ manui alicui prodigæ sint satis. Nubes unâ horâ effundunt vapores, quos multorum dierum spatio collegêre. Thesauri illi, quos Natura multis etiam sæculis in secretis montium ærariis coëgerat, immoderatæ Romanorum Imperatorum profusioni minimè sufficere potuerunt. Et solet id plerunque accidere Successoribus, qui thesauros jam collectos reperiunt: inutiliter enim consumunt, quod absque labore iis obvenit, & mox ærariorum diruunt aggeres, ut Status suos deliciis inundent. Non integro adhuc triennio sexaginta sex auri milliones prodegit Caligula, etsi id temporis scutum unum valeret tantum, quantum nunc decem. Fatua est potentia, & ideò opus habet, ut corrigatur à prudentiâ œconomicâ: absque hâc enim mox ruunt Imperia. Romanum inclinare visum est, ex quo profusionibus immodicis & sumptibus nimiis Imperatorum thesauri illius cœperunt prodigi. Armis & opibus mundus hic regitur. Istud in præsenti Emblemate gladius significat, & ramus aureus, quos supra terræ orbem brachium sustinet, ad innuendum

nimi-

nimirum, utroque illo universum hoc gubernari, alludendo ad illam Virgilii fabulam de Æneâ, qui utriusque adminiculo ad Infernum usque penetravit, ejúsque monstra ac furias domuit. Non sauciat gladius, cujus acies aurea non est, nec sufficit animi fortitudo absque prudentiâ œconomicâ, neque armamentaria sine ærariis, adeóque bellum decernere Princeps priùs non debet, quàm cum animo suo expenderit, num sufficientes ad id vires & media suppetant. Ei rei proderit, si Ærarii Præfectus unà etiam à consiliis sit Principi; ut in consultatione referre possit, qui ac quanti sint reditus Regii, quæve media ad arma capessenda sese offerant. Cauta admodum & circumspecta esse debet potentia, & considerare diligenter, quid moliatur, aut agat. Quod in fronte præstant oculi, id in animo prudentia œconomica efficit: si hæc Regnis, & Rebuspublicis desit, cœca erunt, adeóque sicut Polyphemus, amisso semel per Vlyssis astutiam unico suo frontis oculo, in vanum saxa jaciebat, ut sese ulcisceretur: ita illa quoque divitias suas & thesauros inutiliter prodigent. Sat multos hâc nostrâ ætate consumi vidimus absque fructu ex inani aliquo metu in distrahendis hostium consiliis, in exercitibus frustrà conscribendis, in suscipiendis bellis, quæ aut amicâ compositione, aut dissimulatione potuissent evitari, in subsidiis pecuniariis malè collocatis, & aliis inutilibus sumptibus, quibus Principes potentiores se fore autumabant, & contrà accidit. Ostentationes comminationésque auri intempestivè & imprudenter profusi seipsis evanescunt, neque possunt posteriores prioribus esse pares, eò quòd una aliam enervet. Vires facilè instaurantur; at divitiæ semel inaniter effusæ recuperari nequeunt. His uti non oportet, nisi ubi necessitas postulaverit. Occurrentibus primis monstris non aureum ramum Æneas objecit, sed gladium.

Corripit hic subitâ trepidus formidine ferrum Virgil.
Æneas, strictámque aciem venientibus offert.

At postquam vidit nec precibus, nec pactione Charontem moveri posse, ut sese in oppositam fluvii ripam trajiceret,

[e] *Munus absconditum extinguit iras.* Prov. 21.14.

aureum ramum protulit (abditum hactenus & occultatum) & munere isto iratum illius animum [e] placavit.

Virgil.

Si te nulla movet tantæ pietatis imago,
At ramum hunc (aperit ramum, qui veste latebat)
Agnoscas. Tumida ex irâ tunc corda residunt.
Nec plura his, ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ longo pòst tempore visum,
Cæruleam advertit puppim.

In eam ergo curam incumbant Principes, ut illos prudentiæ oculos, supra sceptrum collocatos, claros semper habeant & perspicaces, neque œconomiam dedignentur: ab hâc enim salus illorum dependet & conservatio, & ipsi subditorum suorum patresfamilias sunt. Magnus ille Augusti animus boni publici causâ eò usque se demittebat (quemadmodum alibi dicimus) ut manu suâ adnotaret accepta & expensa redituum Imperii. Si in Hispaniâ minùs prodigum fuisset bellum, & pax magìs œconomica, jam pridem universo orbi dominaretur. Verùm per incuriam, quæ plerunque magnam potentiam comitari solet, opes illæ, quæ Hispaniam inexpugnabilem reddere potuissent, nunc ad alias Nationes transiêre. A simplici Indorum gente rerum vilium permutatione eas coëmimus; & posteà nos ipsi, æquè simplices ac illi, sinimus, ut exteri rursum eas à nobis aliò asportent, & cuprum fortassis, aut plumbum pro iis restituant. Castellæ Regnum fuit, quod viribus suis & fortitudine Monarchiam evexit, interim triumphant alia, ipsum verò inopiam pænè patitur, neque rectè uti novit tot ingentibus thesauris, qui peregrè advehuntur. Ita placuit Providentiæ divinæ potentias attemperare inter se, & ad æqualitatem aliquam reducere. Grandioribus vires largita est, at non industriam, contrà ac concessit minoribus. Verùm ne detegere solùm vulnera videar, & non etiam iisdem mederi, indicabo hîc paucis caussas eorum & remedia. Neque tamen hæc ex quintâ erunt essentiâ, ut loquuntur, neque ex arbitrio solum speculativo, quæ primùm cum admiratione suspicit novitas, posteà cum damno rejicit experientia; sed ea, quæ

ratio

ratio suggerit naturalis, & tanquam vulgaria contemnit ignorantia. Potissimæ divitiæ ac opes terræ fructus sunt. Nec ditiores in Regnis fodinæ, quàm Agricultura. Nôrant illud Ægyptii, qui sceptrum sic efformabant, ut infernè in vomerem aratri desineret, volentes innuere, in eo potissimùm potentiam illius & amplitudinem consistere. Plus emolumenti acclivia montis Vesuvii latera adferunt, quàm Potosus mons cum intimis suis visceribus, licèt argentiferis. Non mero casu natura tam liberaliter omnibus orbis partibus fructus impertivit, aurum verò argentúmque in imis terræ penetralibus abdidit. Datâ operâ communes illos fecit, & supra terram palàm exposuit: *Maxima* enim *pars hominum è terrâ vivit, & fructibus urbanis;* ista verò metalla in profundo conclusit, ut labore opus esset ad ea eruenda expurgandáque, ne copia eorundem noceret mortalibus, si plus suppeteret, quàm pro quotidiano commercio & negotiatione, quæ loco permutationis mercium, monetâ nunc solent confici, foret necessarium. E solis pænè terræ fructibus tam opulenta & locuples fuit Hispania superioribus sæculis, ut Rex Franciæ Ludovicus temporibus Regis Alphonsi Imperatoris Toletum veniens, aulæ illius magnificentiam & splendorem fuerit admiratus, negaverítque se curiam similem in Europâ & Asiâ, quas Provincias præsens obierat, quo tempore sacram expeditionem suscepit, unquam vidisse. Tantum splendorem unus tunc Castellæ Rex servabat, tot bellis intestinis distractus, & majore Regnorum illius parte à Mauris occupatâ. Et sunt inter Auctores, qui dicant, in solâ Castellâ pro bello sacro adversùs Christiani nominis hostem centum peditum millia, decem millia equitum ex nationibus exteris confluxisse, curruum, impedimentis portandis, fuisse sexaginta millia, & prætereà à Rege Alphonso Tertio militibus omnibus, Tribunis & Principibus pro cujusque munere ac dignitate stipendia in dies singulos annumerata. Sumptus istos ingentes & provisiones, quarum veritas vix hoc tempore fidem invenit, sola præstare Castella, & insuper exercitus hostium multò etiam copiosiores alere potuit,

Arist. lib. 1. Polit. c. 5.

Mar. Hist. Hisp. lib. 11. c. 3.

Mar. Hist. Hisp. lib. 11. c. 23.

potuit, nec tamen thesauros tunc expectabat extraneos, temporum injuriis & hostibus expositos, usque dum Cantabro cuidam per mare vastum oberranti, applaudente fortunâ, videre licuit, & designare novum aliquem orbem, anteà incognitum, aut certè ab antiquis oblivioni traditum, & gloriæ Columbi reservatum, qui post Hispani illius, primi detectoris, obitum potitus delineationibus, quas ille fecerat, promittere ausus fuit, ostensurum se reipsâ, non absque rei veritate detectas fuisse Provincias illas tam remotas, nec absque caussâ ab ipsâ Naturâ interjectis undarum montibus, tam longè positas. Communicavit hoc consilium suum cum Viris quibusdam principibus, ut subsidio eorundem tam arduum, támque difficile opus faciliùs sibi aggredi liceret; verùm nemo repertus fuit, qui tantæ novitati fidem haberet. Quòd si ex providentiâ quàdam factum fuisset, & non potiùs ob denegatam fidem, prudentiæ laudem promereri potuissent, quam consecuta olim fuit Respublica Carthaginensis, quando jactantibus se coram Senatu quibusdam Nautis de inventâ quâdam Insulâ opibus deliciisque affluente (Hispaniolam fuisse credunt) interfici eos jussit, existimans hanc talis Insulæ detectionem Reipublicæ plus detrimenti, quàm commodi allaturam. Recurrit denique Columbus ad Reges Catholicos, Ferdinandum & Isabellam, quorum generosi animi, plurium orbium capaces, uno solo contenti non erant, qui proinde cùm fidem illi tribuissent, & sumptus in iter necessarios, immensis Oceani fluctibus sese commisit, & post diuturnas & longinquas navigationes, in quibus non minus à sociorum diffidentiâ, quam incognitis maris vorticibus fuit periculi, cum navibus auro argentóque onustis in Hispaniam rediit. Admiratus est populus ad ripam Bætis pretiosos illos terræ partus, Indorum sudore protractos in lucem, & nostrâ advectos audaciâ atque industriâ. Verùm totum hoc invertit posteà tantarum opum possessio & abundantia. Stitit illicò aratrum agricultura, & jam sericum induta molliùs habuit callosas à labore manus. Mercatura altiores sumens animos mensas argen-

argentarias commutavit in ephippia, & per plateas publicas otiosa vagari cœpit. Artes fastidivêre instrumenta mechanica. Monetæ aureæ argenteæque omnem aspernatæ sunt mixturam, & exclusis aliis metallis, puræ manserunt & sinceræ, adeóque à Nationibus aliis per vias varias expetitæ fuerunt & conquisitæ. Res omnes in superbiam se extulêre, & vilescente jam auro argentóque pretia sua accenderunt. Accidit nimirum Regibus, quod Neroni Imperatori, quem homo quidam Afer in fraudem induxit, jactitans in fundo suo ingentem se reperisse thesaurum, quem Regina Dido ibi defodisse crederetur, aut ne divitiarum affluentia viriles subditorum suorum animos enervaret, aut ne aliorum fortè cupiditas arma in Regnum suum pelliceret: quod quia Imperator tanquam certum & exploratum habebat, *gliscebat interim luxuria spe inani, consumebantúrque veteres opes, quasi oblatis quas multos per annos prodigeret. Quin & inde jam largiebatur: & divitiarum expectatio inter caussas publicæ paupertatis erat.* Eâdem spe delusi nos quoque nobis persuasimus, non ultra opus esse fixis & statis ærariis, sed sufficere mobilia illa & incerta classium, nec satìs expendimus, potentiam hanc nostram à ventorum tempestatúmque dependere arbitrio, quomodo vitam populi Romani ex iisdem dependere ajebat Tiberius, eò quòd sustentationi necessaria Provinciæ transmarinæ iis [f] submitterent; quod periculum Aletus ponderabat persuasurus Gofredo, ut à suscepto bello sacro desisteret. Tacit. lib. 16. Annal.

Da i venti dunque il viver tuo dipende?

Et quia *de facultatibus suis amplius, quàm in his est*, plerunque *sperant homines*, crevit fastus & pompa regia, aucta sunt salaria, stipendia, & alii Coronæ sumptus è fiduciâ & exspectatione extranearum opum, quæ malè dein administratæ, aut non satìs conservatæ tantis impensis minimè potuerunt sufficere, & occasionem dederunt æri alieno contrahendo, hoc verò usuris & cambiis. Ingravescente porrò necessitate, majoribus indies sumptibus opus fuit. Sed nihil bono communi plus nocuit, quàm permutatio Monetarum, quódque animad-

[f] *At herculè nemo refert, quòd Italia externæ opis indiget, quòd vita populi Romani per incerta maris & tempestatum quotidie volvitur.* Tacit. lib. 3. Annal.

Tass.

s in fraudẽ instit. quib. & caus. man.

Mar. Hist. Hisp. lib. 13. c. 9. lib 16. c. 2. lib. 17. c. 14.

animadversum non fuerit, non minùs ac ipsam Religionem, in suâ puritate conservandas eas esse, & Reges Alphonsum Sapientem, Alphonsum Vndecimum, & Henricum Secundum, qui eas immutârunt, & Regnum & seipsos in gravissimum conjecisse discrimen, quorum damna documento nobis esse deberent; sed quando fatalia mala sunt, nec experientiæ movent, nec exempla. Surdus itaque ad hæc monita Rex Philippus III. in duplum auxit valorem monetæ æreæ, quæ ad ea usque tempora contemperata sic fuerat, ut levium rerum deserviret commercio, & tamen monetæ majoris pretium exæquaret. Innotuit Nationibus exteris æstimatio, quam monetarius Regis marculus vili isti materiæ tribuerat, & mox illâ ipsâ in negotiationibus uti cœpêre, siquidem cuprum elaboratum invexêre in Hispaniam, asportatis inde auro, argento, aliísque mercibus. Quâ re plus attulêre damni, quàm si serpentes omnes & animalia venenata Africæ sparsissent per Hispaniam, & Hispani, qui aliàs irriserant Rhodios, quòd cupreâ uterentur monetâ, Nationibus aliis risui fuerunt & ludibrio. Impeditum fuit commercium gravi illo & inutili metallo. Creverunt rerum pretia, & merces sensim defuêre, sicut temporibus Regis Alphonsi Sapientis. Cessavit emptio & venditio, atque unà imminuti sunt reditus Regii, adeóque necesse fuit nova tributorum & exactionum adinvenire media; unde porrò factum, ut interquiescentibus jam commerciis Castellæ opes consumerentur, & eadem renovarentur incommoda, subortis aliis ex aliis, quæ circulum fecêre perniciosum, majorémque nunc minitantur ruinam, nî tempori adferatur remedium, & pretium monetæ illius æreæ ad valorem suum intrinsecum reducatur. Quis igitur non existimâsset, auro novi illius orbis mox hunc alterum acquisitum iri? & videmus tamen, plus anteà effectum fuisse solo animi robore ac fortitudine, quàm posteà tantis divitiis; uti Vitellii tempore Tacitus[g] observavit. Illa ipsa damna ex Indiarum detectione mox experta sunt alia etiam Regna & Provinciæ exteræ, ob fiduciam tantarum opum, & passu eodem, quo in Castellâ,

[g] *Vires luxu corrumpebantur, contra veterem disciplinam & instituta Majorũ, apud quos virtute, quàm pecuniâ res Romana melius stetit.* Tacit. lib. 2. Hist.

ſtellâ, aſcendit in iis rerum pretium, & accrevere ſumptus, ultrà quàm proprii ferrent reditus, unde etiamnum iiſdem conflictantur incommodis, & tantò quidem majoribus, quantò Provinciæ illæ abſunt longiùs, & incertius eſt auri atque argenti remedium, quod advehitur ex Indiis, & ab Hiſpaniâ iis communicari debet.

§. Hæc incommoda ſunt, quæ Indiarum detectio ſecum attulit, & cognitis eorundem cauſſis, facilè cognoſcuntur remedia. Primum eſt, ut ne negligatur Agricultura ſpe illarum opum: eæ enim, quas è terrâ colligimus, magìs naturales ſunt, certiores & magìs omnibus communes; quare Agricolis privilegia concedere oporteret, eóſque ab oneribus belli aliiſque eximere.

Secundum eſt, ut (cùm res quælibet in integrum reſtituatur per media contraria iis, à quibus deſtructa fuit, ſumptúſque majores ſint, quàm metallorum illorum ſpes & exſpectatio) procuret Princeps, tanquam bonus Paterfamilias; id quod Neroni ſuaſerunt[h] Senatores, ut reditus publici excedant potiùs, quàm deficiant ſumptus ordinarios, moderando ſuperfluos, ad imitationem Antonii Pii Imperatoris, qui ſtipendia & ſalaria Imperii non neceſſaria omnino ſuſtulit, quo modo eadem etiam correxit Alexander Severus Imperator, dicens Tyrannum eſſe Principem, qui ſuarum Provinciarum viſceribus ea ſuſtentaret. Deplorent pauci ejuſmodi correctiones, non ipſum Regnum. Quòd ſi abuſus, & providentiæ defectus ditârunt officia, & munera tam pacis, quàm belli: ſi ea introduxit vanitas titulo magnificentiæ, cur eadem non emendet Prudentia? cúmque quantò majores ſunt Monarchiæ, tantò abuſus illi majores ſint, ita majores quoque erunt effectus hujus remedii. Nullum tributum, nullus reditus amplior, quàm vitare ſumptus. Aurum quod effuſum eſt ſemel, non revertitur. Aggeribus oppoſitis creſcunt fluviorum fontes. Attinere pecuniam, eſt ſiſtere argentum vivum, & lapis Philoſophicus maximè probatus ac locuples. Vnde certum mihi eſt, ſi Rex aliquis per Miniſtros ſuos probè inſtructus de ſumptibus, qui terrâ marique

[h] *Vt ratio queſtuum, & neceſſitas erogationum inter ſe congruerent.* Tac. l. 13 Annal.

ríque evitari possent, eos moderetur, reditus illius tam fore liberos, ut sufficerent ad solvenda debita, ad minuenda tributa, & ingentes thesauros accumulandos; quomodo fecit Rex Henricus III. qui cùm patrimonium regium graviter obæratum animadverteret, coactis generalibus Comitiis, cum Proceribus deliberavit de remedio, neque aliud commodius visum, quàm quod hìc proponimus; æs militare scilicet & pensiones ad antiquas priorum Regum rationes revocandas, & sumptus superfluos tollendos esse. Quâ in re curandum prætereà, ut ne tot sint ærarii publici Quæstores, Magistri rationum, & Exactores, qui (ut alibi dicimus) arenæ quædam sunt Libycæ, ubi exarescunt & consumuntur omnes redituum Regiorum rivuli, qui illàc transeunt. Magnus Turcarum Imperator, tametsi ingentia habeat vectigalia, pro iis tamen colligendis non nisi duobus utitur supremis ærarii Præfectis; uno in Asiâ, in Europâ altero. Rex Franciæ Henricus Quartus (non minùs œconomiæ peritus, ac fortis) damnum illud agnovit, adeóque pecuniæ Regiæ Ministros ad sufficientem minorémque numerum reduxit.

Mar. Hist. Hisp. lib. 19. c. 2.

Tertium remedium est, ut *quoniam plerunque inverecundâ petentium inhiatione constringuntur* Principes, *ut etiam non concedenda tribuant*, privilegia, immunitates & gratiæ ærario Regio perniciosæ revocentur, si præsertim eæ concurrant caussæ, quæ aliàs ad similia beneficia Regis Henrici IV. revocanda in quâdam lege moverunt Reges Catholicos. Nam (ut in aliâ lege dixerunt) *no conviene à los Reyes usar de tanta largueza, que sea convertida en destruicion, porque la franqueza debe ser usada con ordenada intencion, no menguando la Corona Real, ni la Real Dignidad.* Et si aut necessitas, aut negligentia Principis illud non consideràrit, posteà parandum est remedium. Eam ob caussam, cùm Rex Ramirus Aragonius Coronâ se abdicâsset, rescissæ sunt donationes omnes, quæ Regni vires exhauserant. Idem fecêre Rex Henricus Secundus, cognomento Liberalis, & Regina Isabella. Rex Ioannes Secundus revocavit privilegia & immunitates, quas ipse & ejus Antecessores quibusdam indulserant.

L fin. C. de man. non exec. lib. 21.

L. 15. tt. 10. lib. 5. Recop.
L. 3. tt. 10. lib. 5. Recop.

ſerant. Principibus nempe uſu venit, quod idolis Babylonicis, è quorum coronis, teſte Ieremiâ, Sacerdotes aurum argentúmque ſubducebant, & convertebant in uſus [i] proprios. Iſtud cùm intellexiſſet Rex Henricus Tertius, præcipuos Regni Proceres captivos detinuit, & reddere juſſit, quod è Coronæ reditibus uſurpaverant, quo facto, & bonâ vectigalium regiorum adminiſtratione ingentes in arce Madritenſi theſauros congregavit.

[i] *Coronas certè aureas habent ſuper capita ſua Dii illorum; unde ſubtrahunt Sacerdotes ab eis aurum & argentum, & erogant illud in ſemetipſos.* Baruch. 6.9.

Remedium ultimum (quod primum eſſe debuerat) illud eſt, ut nimirum Princeps ipſe tam circa ſe, quàm ſuam familiam ſumptus vitet ſuperfluos, ſi quidem velit, ut eoſdem etiam Status ſui defugiant, quorum emendatio (uti ajebat Rex [k] Theodatus) ab ipſo Principe inchoari debet, ut effectum habeat. Sanctus Ludovicus Franciæ Rex Filium ſuum Philippum admonuit, *daret operam, ut impenſæ moderatæ eſſent, & rationi conſentaneæ.* Malum ex eo oritur, quòd Principes ad animi magnitudinem pertinere arbitrentur, ſi ſumptuum rationes nunquam ineant, & quòd profuſionem pro libertate habeant, nec ſatis conſiderent, deficientibus opibus, contemptos ſe fore, verámque magnificentiam non in eo conſiſtere, quòd multa inutiliter prodigantur, aut in ſolennitatibus publicis, aliiſque oſtentationibus, ſed quòd arces & propugnacula ſufficientibus inſtructa ſint præſidiis, & conſerventur exercitus. Carolus Quintus Imperator in Comitiis Valliſoletanis officia & ſtipendia Palatii ſui moderatus eſt. Vera Principum magnanimitas in eo eſt poſita, ſi liberales ſint erga alios, in ſemetipſos parci & moderati. Propterea Hiſpaniæ & Franciæ Rex Siſenandus) hoc titulo eum compellavit Concilium Toletanum Quartum) dicebat, Reges eſſe debere *mais eſcaſos, que gaſtadores*; hoc eſt, parcos magìs, quàm prodigos. Sat ſcio, quàm remedia iſta difficilia ſint & ardua; verùm tamen, ut cum Petrarchâ hoc dicam, *Multa ſcribo, non tam ut ſæculo meo proſim, cujus jam deſperata miſeria eſt, quàm ut me ipſum conceptis exonerem, & animum ſcriptis ſoler.*

[k] *A domeſticis volumus inchoare diſciplinam, ut reliquos pudeat errare, quando noſtris cognoſcimur excedendi licentiã non præbere.* Caſſiod. lib. 10. ep. 5.

Bell. in vitâ S. Ludov.

L. 2. del prol. del fuer. Juz.

Petrarch.

§. De monetarum remediis vix ausim aliquid dicere, quia pupillæ sunt oculorum Reipublicæ, quæ sine offensione manibus tangi se non sinunt, adeóque satiùs videtur intactas eas relinquere, quàm usum antiquum immutare. Nullum tantum est judicium, quod prævertere queat incommoda omnia, quæ ex quâcunque illarum novitate subnasci solent, donec experientia ipsa ea deprehendat: cùm enim sint veluti regula & mensura contractuum, iis variatis patiuntur omnes, perturbantur commercia, & Respublica ipsa quasi extra se ponitur. Eam ob rem postquam Rex Petrus Secundus Coronâ se abdicâsset, prudentissimè statutum fuit ab Aragoniæ Regno, ut omnes deinceps Reges antè, quàm ad sceptrum admitterentur, jurejurando se obstringerent, nihil se circa usum & materiam monetarũ immutaturos. Hæc Principis est obligatio, quomodo ad eundem Regem Petrum perscripsit Innocentius III. Pontifex, cùm Regnum illud adversùs ipsum tumultuari inciperet, cujus rei illa videtur ratio, quòd Princeps juri gentium subjectus sit, & tanquam custos fidei publicæ cavere debeat, ne monetarum natura immutetur, quæ in materiâ, formâ, & quantitate consistit; neque potest bene constitutum esse Regnum, ubi illarum deficit puritas. Verùm ne hanc materiam tam Reipublicæ utilem omnino silens prætercam, duo solùm dicam: primum est, tunc monetam justam fore, & ab incommodis liberam, cùm ad valorem ejus intrinsecum sola signatura exterior accesserit, & auri argentíque inter se contemperatio convenerit cum mixturâ simili aliorum Principum: ita enim fiet, ut è Regno aliò non transportentur. Alterum est, ut monetæ eodem pondere & valore constent, quo monetæ aliorum Principum, permittendo insuper, ut extranearum etiam usus sit; neque supremo Principis imperio quicquam derogat, si in suâ ditione typo monetario & insignibus alienis utatur, quæ solum pondus & valorem metalli illius attestentur. Atque hoc commodissimum videtur in iis Monarchiis, quæ commercia & negotiationes cum Nationibus variis exercent.

SYM-

SYMBOLVM LXX.



NON fert consortes Imperium, nec dividi se sinit Majestas: fieri enim non potest, ut eorum quilibet uno eodémque tempore mandet simul & pareat, præsertim cùm potestas & casus occurrentes tam accuratè inter duos dispertiri nequeant, aut ambitio tam servari in æquilibrio, quin alter altero velit esse superior, aut quin invidia & æmulatio perturbent concordiam.

Nulla fides Regni sociis, omnísque potestas Lucan.
Impatiens consortis erit.

Impossibile videtur, ut jussa & imperia duorum, qui simul

præsunt, non sibi invicem adversentur. Moyses & Aaron germani fratres erant, & tamen, cùm Deus hunc illi socium adjunxisset, oportuit adhuc, ut amborum assisteret labiis, & utrique ostenderet, quid agendum esset, ne qua inter eos dissensio[a] oriretur. *Unum est Reipublicæ corpus, atque* adeò *unius animo regendum.* Etiam Regem dignitate ejectum Rex alius in Regno suo ferre non sustinet. Hanc excusationem attulit Lusitaniæ Rex, cùm Regem Petrum à fratre Henrico profugum nollet admittere. Sanè matrimonii vinculo, quo corpora pariter uniuntur ac voluntates, insigni item prudentiâ Regis Ferdinandi & Reginæ Isabellæ conjugis opus fuit, ne quid incommodi nasceretur ex eo, quòd junctim Castellæ Regna moderarentur. *Arduum* nempe *est, eòdem loci potentiam & concordiam esse.* Et tametsi Diocletianum inter & Maximianum, qui unà Imperium gubernabant, aliqua fuerit unio, ea tamen incommodis suis & offensionibus mutuis omnino non caruit. Eam ob rem in Republicâ Romanâ Consules alternatim imperabant.

[a] *Et ego ero in ore tuo, & in ore illius, & ostendam vobis, quid agere debeatis.* Exodi 4. 15.

Tacit. lib. 1. Annal.

Tacit. lib. 4. Annal.

Verùm si pluribus, quàm uno Principe opus fuerit, præstat esse tres potiùs: unius enim auctoritas aliorum duorum ambitionem coërcebit. Factio habere locum non potest, ubi nequit esse æqualitas, quæ caussa fuit cur Triumviratus Cæsaris, Crassi & Pompeji, Antonii item Lepidi & Augusti aliquanto tempore perdurârit. Quia Regi Henrico Tertio, dum in minori ætate esset, tres alii assistebant, rectè Regni illius successit gubernatio. Eandem quoque rationem præ oculis habuit Rex Alphonsus Sapiens, quando statuit, ut durante pupillari Regum ætate aut unus, aut tres, aut quinque, aut septem Regni gubernacula administrarent. Id quia in simili ætate Regis Alphonsi XI. factum non fuerat, magnos motus experta est Castella, ab Infantibus Ioanne & Petro administrata, adeóque necesse fuit, ut Consilium regium Regni procurationem susciperet. Quanquam semper violentum erit Imperium, quod ab uno solo non dependet, sed in varias divisum est partes; id quod Alexandri Monarchiæ accidit, quæ etsi totum ferè orbem comprehenderet, diurna

Mar. Hist. Hisp. lib. 15. c. 12.

diurna tamen haud fuit, eò quòd illo defuncto multi in eâ Principes ac Reges succederent. Quam in Hispaniâ Mauri erexerant, ea stetisset diutiùs, nisi in plura Regna fuisset divisa. Hoc ipsum in præsenti repræsentatur Emblemate, per Arborem coronatam, quæ Regnum significat, quam si duæ manus in diversas distrahant partes, etsi ejusdem sint sanguinis, eam tamen discerpent, & rumpetur, atque inutilis fiet Corona: ambitio enim humana interdum etiam vinculorum Naturæ oblivíscitur. Statibus inter filios divisis Corona unita manere non potest, tametsi gravissimum iis impendeat periculum. Quisque suo invigilat commodo, & sceptrum integrum suis conatur claudere manibus, quomodo Pater ejusdem illud tenuit. Ita Regi Sanctio Majori accidit; omnia pæne Hispaniæ Regna ipsius unius parebant imperio, non absque divino Numine, ut unitis inter se viribus, Maurorum tandem dominium, quod in præcipiti erat, opprimeretur, & excuteretur cervicibus tyrannicum illud jugum; ipse verò affectu magis paterno, quàm prudentiâ politicâ Regna inter filios suos partitus est, ratus vires sic constitutas fortiores fore, magísque inter se concordes ad oppugnandum communem hostem; verùm quilibet fratrum pro Rege haberi voluit, & divisa inter plures Majestas splendorem ac vires perdidit: cúmque offensæ & æmulationes domesticæ altiùs animo hæreant, quàm extraneæ, mox intestina inter eos bella nata sunt motúsque exitiales, dum unus alterum (cum gravissimo boni publici detrimento) Regno ejicere conatus est. Potuisset sanè error iste experientiâ comprobatus, documento esse cæteris Regibus futuris temporibus; sed tamen in eundem posteà inciderunt iterum Rex Ferdinandus Magnus, Alphonsus Imperator, & Rex Iacobus Primus Aragonius, qui simili modo Regnorum suorum imperium in filios suos divisêre. Aut amoris proprii vis est ista, aut humana conditio, novitatis avida, quæ abolitas sæpe opiniones resuscitat, putátque factum optimè, quicquid egêre Antecessores; nisi forsan ideò etiam eorum requiramus exempla, ut excusare possimus, quod facere intendi-

Mar. hist. Hisp. lib. 9. c. 1.

Mar. hist. Hisp. lib. 9. c. 8. lib. 11. c. 5. lib. 14. c. 2.

Mar. hist. Hisp. lib. 15. c. 19.

tendimus. Prudentior eâ in re fuit Rex Iacobus Secundus Aragonius, qui lege perpetuâ sanxit, ut Regna Aragoniæ & Valentiæ, ac Catalauniæ Principatus individuo inter se nexu copularentur.

§. Nec excusari possunt errores isti Lege duodecim tabularum, aut jure communi, de cernendâ inter fratres paternâ hæreditate, nec ratione etiam naturali, quæ suadere videtur, ut sicut Pater communem filiis vitam tribuit, ita bona quoque illius omnibus sint communia; ista inquam, non excusant: nam Rex persona est publica, & ut talis agere debet, non tanquam Pater, & ad subditorum magis, quàm filiorum suorum commoda attendere; est prætereà Regnum bonum quoddam publicum, adeóque velut alienum, de quo Rex æquè pro arbitrio disponere non potest, ac de bonis suis privatis, præsertim cùm jam subditi (ex quo uni se submisêre) certum quoddam jus acquisiverint, ad suam conservationem & securitatem, immò splendorem etiam & amplitudinem, ut ne dissolvatur corpus illud Statuum, à quo potissimùm habent, ut æstimentur ab aliis, & securi sint; cúmque jus illud commune sit & universale, privato anteferri meritò debet, uti & amori & affectui paterno, aut desiderio pacem constituendi inter filios. Præterquam quòd per istam Regni divisionem illa non obtinetur, sed potentia ac vires præbentur potiùs, ut digladientur inter se de factâ partitione, cùm tam æqualis nunquam esse possit, ut omnibus satisfiat. Quetioribus vivere licebit fratribus, si sustentatio eorundem ab uno aliquo, qui cum summo præest imperio, dependeat: tunc enim facile est certos cuique deputare reditus, qui ad tuendum sanguinis splendorem sint satìs; quomodo [a] fecit Josaphatus: nec opus erit uti stylo barbaro Turcarum, aut impiâ illâ politicâ, quæ nullum dominationis ædificium satis tutum & securum arbitratur, nisi ejus cæmentum sanguine eorum, qui jus aliquod possunt obtendere, aspergatur, is perinde quasi calcis instar sit, quæ firmat lapides.

[a] *Deditque eis Pater suus multa munera argenti & auri, & pensitationes, cum civitatibus munitissimis in Iuda: Regnum autem tradidit Ioram, eò quòd esset primogenitus.* 2. Par. 21. 3.

Ob dictas rationes omnes ferè Nationes successionem Electioni prætulerunt, minimè nesciæ, interregnum divisioni-

ſionibus eſſe obnoxium, & *minori diſcrimine ſumi Principem, quàm quæri.* Tacit. lib. 1. Hiſt.

Quamobrem cùm præſtet unum aliquem in Coronâ ſuccedere, Naturæ conformius fuit ejuſdem ſequi ordinem, illum ſcilicet fratribus cæteris præferendo, cui illa primùm vitam lucémque impertivit, atque adeò decuit, ut nec ætas pupillaris, nec alii defectus naturales obſtarent juri jam acquiſito, præſertim cùm majora naſcantur incommoda, ſi illud ad alium tranſeat, cujus rei è ſacris literis plurima exempla ſuppetunt.

Eadem cauſſa idémque jus etiam in fœminis locum habet, ut ſi è virili ſexu deficiant, ipſæ ad coronam admittantur, ne inter tranſverſales eam dividere neceſſe ſit, qui plerunque Statibus diverſis & ad diverſos ſubditos pertinentibus conſtant, quando ſucceſſio per lineam rectam definit. & tametſi lex Salica ſub ſpecie honeſtatis vel imbecillitatis ſexus (niſi tamen fortè invidia & ambitio virorum ea fuerit) contra plurima illuſtria exempla, quæ conſilium & fortitudinem muliebris etiam ſexûs approbant, multa expendit incommoda, ob quæ rationi videri poſſit conſentaneum, ne Regni ſint hæredes; inter illa tamen omnia nullum tanti eſt ponderis, ac utilitas illa, ut ne interregno locus detur: immò aliæ ſane graves ſeſe offerunt rationes, cur eæ ad ſceptrum admitti meritò debeant, ut nimirum plurium tollatur ambitus, & impediantur inde naſci ſolita propter ſucceſſionem bella civilia, atque ut filiâ hærede cum magnis Principibus in matrimonium collocata, accedant ad Coronam magni Status; uti in Caſtellæ Regno & Domo Auſtriacâ accidit. In minoribus ſolùm Principatibus iſtud videri poſſet inconveniens, ne videlicet, ſi fœminæ nubant Regibus, pereat familia, & Status unus cum alio confundatur.

SYMBOLVM LXXI.



QVID non vincit labor improbus? domat ferrum, emollit æs, aurum in ſubtiliſſimas ducit laminas, & duriſſimum incidit adamantem. Mollis funis motûs diuturnitate marmoream etiam putei marginem ſenſim atterit; quâ conſideratione S. Iſidorus, cùm literis daret operam, ingenii ſui tarditatem ſuperavit. Quod unquam munimentum excogitavit defenſionis amor, quod obfirmata pertinacia non expugnet? Muros etiam denſiſſimos validiſſimóſque ſubruit obſtinatus impetus ferratæ trabis, quam Arietem antiqui nuncupabant, à formâ nimirum arietini capitis, quam

quam referebat. Caſtrum fulmineo glandium imbre munitum, ſeptum muris, propugnaculis, & foſſis, palæ tandem ac ligoni cedit. Animum conſtantem nulla moratur difficultas. Templum gloriæ non in amœnâ valle ſitum eſt, neque in delitiosâ aliquâ planitie, ſed in vertice montis, quò ſubeundum per aſperas ſemitas, vepres inter & ſpinas. Non producit palmas ſolum molle ac tenerum. Templa Minervæ, Marti, & Herculi (Diis ob virtutem ſuam glorioſis) conſecrata non opere Corinthio ſeu topiario, variis & elegantibus cælaturis inſigni, conſtructa erant, ſicut dedicata Floræ & Veneri; ſed opere Dorico impolito ac rudi, abſque ullo oculorum oblectamento: nec aliud eorundem coronides teſtabantur ac zophori, quàm à labore illa fuiſſe ædificia, non à deliciis aut otio. Argos navis inter ſidera tranſlata non fuit, quamdiu intra navalia concluſa ſubſtitit; ſed poſtquam ventis & fluctibus ſeſe objiciens, tempeſtates ac pericula eventu felici ſuſtinuit. Nullus unquam Princeps plures adeptus eſt Coronas, qui otio & deliciis ſeſe dedidit. Omnibus omnino hominibus labor eſt neceſſarius, cumprimis verò Principi: ex aliis enim quiſque ſibi natus eſt ſolùm, Princeps omnibus. Regnare non quietis officium eſt. Erant, qui coram Alphonſo Rege Aragonio & Neapolitano laborem in Regibus improbabant; at reſpondit ille: *An ergo putatis manus à Naturâ Regibus conceſſas, ut otioſæ eſſent?* Conſideraverit, opinor, Rex prudentiſſimus admirabilem illam manuum fabricam, earundem juncturas, facilitatem pandendi ſeſe & explicandi, claudendi robur, conſenſionem item mutuam in efficiendo, quicquid intelligentiæ idea obtulerit, quippe quæ velut inſtrumenta ſunt artium omnium; ex quo deinde ratiocinatus ſic fuerit, artificium ejuſmodi & ſtructuram non à caſu eſſe, neque otii gratiâ, ſed propter laborem & induſtriam. Regi, qui otioſas ſemper & diductas habuerit manus, facilè ſceptrum ex iiſdem elabetur, & unà ſeſe cum illo in altum tollent, qui Regis aſſiſtunt lateri. Majorum virtus & fortitudo heroïca cineribus obruitur in Poſteris, ſi luxui & deliciis Imperii nimiùm
indul-

indulgeant, immò magnorum Principum ſanguis ſenſim penitùs interit; uti fieri videmus in generoſioribus equis, ſi è locis ſiccis & aridioribus in paluſtria transferantur, aut quæ nimio abundant pabulo. Movit ea res Fridericum Regem Neapolitanum, ut ſub extremum vitæ filium ſuum Calabriæ Ducem per literas hortaretur, exercitiis militaribus & equeſtri firmaret corpus, neque præpoſteris voluptatibus frangi ſe ſineret, aut difficultatibus & periculis terreri. Animo quoque ſua eſt occupatio, ſine quâ affectuum ſuorum & paſſionum jactatur fluctibus, & in vitiorum ſcopulos incidit. Pœnæ loco Deus homini laborem [a] injunxit, ita tamen, ut is unà medium eſſet ad quietem illius & proſperitatem. Neque otium, neque inertia, ſed ſolus labor illa tam alta jecit fundamenta, & inſignia illa ac pulcherrima extruxit ædificia Monarchiarum Medorum, Aſſyriorum, Græcorum, & Romanorum. Ille, ille fuit, qui longo tempore earundem amplitudinem ſuſtinuit; ille etiamnum eſt, qui in Rebuſpublicis conſervat felicitatem politicam, quæ cùm ex parte conſiſtat in ſubſidio illo mutuo, quod ex multorum laboribus ſuæ quiſque neceſſitati ſublevandæ in promptu habet; niſi iſti perpetuò vigerent, ceſſarent commoda omnia, quibus permoti homines civilem cum aliis colere cœperunt ſocietatem, & Reipublicæ ordinem inſtituere. Porrò àd inſtruendum populum, proponit Sapientia divina formicarum exemplum, tanquam quæ magnâ cum prudentiâ & ſollicitudine æſtivo tempore triticum in ſua congregant granaria, ut habeant hyeme, quod ad victum [b] ſuppetat. Diſcant Principes ab exiguo hoc & prudenti animalculo, temporì urbibus, arcibus, & propugnaculis à commeatu aliiſque rebus neceſſariis providere, & per hyemem parare arma, quibus ſub æſtatem in hoſtem ire poſſint. Sic apum Rempublicam nunquam non occupatam reperies. Intra & extra ſuas cellulas ſemper dulci illo labore diſtinentur. Sedulitas cujuſque omnium affluentia eſt, & ſi earum labor integra etiam orbis Regna cerâ ac melle ditet, quid hominum faciet induſtria in unâ aliquâ Provinciâ, ſi omnes labori

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 28. c. 11.

[a] *In ſudore vultùs tui veſceris pane tuo* Gen. 3. 19.

[b] *Vade ad formicam, ô piger, & conſidera vias ej⁹, & diſce ſapientiam: quæ cùm non habeat ducẽ, nec præceptorem, nec Principem, parat in æſtate cibum ſibi.* Prov. 6. 6.

bori velint intendere ? Eam ob rem tametsi China tam populosa sit, ut septuaginta incolarum numeret milliones, ii tamen felicissimi vivunt in rerum omnium ubertate & abundantiâ, propterea quòd nemo inter eos sit, qui non artem aliquam exerceat. At verò, quia illud in Hispaniâ non fit, hinc tanta rerum est inopia, non quòd soli desit fertilitas; siquidem in agris Murciæ & Carthagenæ triticum cum fœnore centuplo provenit, adeóque multis illic sæculis bellum sustentari potuit; sed quia deest agrorum cultura, exercitium artium mechanicarum, negotiatio & commercium, cui sese ista Natio minimè applicat, utpote cujus excelsus & gloriosus animus (in plebejis etiam hominibus) statu suo ac sorte, quam Natura ei dedit, contentus esse non solet, sed aspirat ad gradum altiorem Nobilitatis, & occupationes illas, quæ huic non sat conveniunt, aspernatur. Cujus incommodi illa etiam caussa videtur, quòd in Hispaniâ non æquè, atque in Germaniâ, distincti sint ab invicem, ac separati Nobilitatis & vulgaris plebeculæ limites.

§. Quàm porrò utilis est Reipublicæ fructuosus aliquis & insignis labor, tam noxius est deliciosus & superfluus: neque enim minùs effœminantur animi, qui exercitiis mollibus & delicatis sese occupant, quàm qui vitam otiosè transigunt. Quare in eam curam & cogitationem incumbere Principem oportet, ut occupationes publicæ in iis potissimùm artibus versentur, quæ ad defensionem & incrementum Regnorum faciunt, non ad luxum & lasciviam. Quot manus inutiliter se fatigant, ut unus aliquis splendeat digitus: quàm paucæ, ut corpus armis reluceat! Quàm multæ occupantur in fabricandis commoditatibus ad delicias & oblectamenta oculorum: quàm raræ in eruendis fossis, & mœnibus construendis, quæ urbes protegant! Quàm multæ in hortorum cultu, in efformandis è myrto navibus, animalibus, avibus: quàm paucæ in culturâ agrorum! E quo fit, ut Regna rebus minimè necessariis abundent, egeant verò iis, quibus vel maximè opus esset.

§. Quamobrem cùm labor ad Reipublicæ conservatio-

nem

nem tam utilis sit, procuret illud etiam Princeps, ut continuus ille sit, & ne impediatur multitudine nimiâ dierum, quibus populus recreationibus indulget publicis, aut piâ quâdam levitate, dum communitates dies ejusmodi leviter vovent, & cultui divino destinant: experientia enim docuit, plerosque tunc ludis profanis sese magis dedere, quàm religiosis exercitiis. Quòd si dies illos Agricolæ impenderent, quomodo S. Isidorum Madritensem fecisse accepimus, sperari posset, tempus non iri perditum, & Angelos interim aratro manum admoturos: verùm, ut dixi, experientia contrarium docuit. Nullum tributum majus, quàm festum aliquod, in quo omnes cessant artes, earúmque lucra, & ut S. Chrysostomus ait, *Non gaudent Martyres, quando ex illis pecuniis honorantur, in quibus pauperes plorant.* Atque adeò *oportebit dividi sacros & negotiosos dies, ut divina colantur, & humana non impediant.* Cura hæc fuit Concilii Moguntini tempore Leonis Tertii Pontificis Maximi, erítque deinceps eorum, qui è sede S. Petri universæ præsunt Ecclesiæ, ut considerent, num expediat nec ne, dies festos ad minorem reducere numerum, aut præcipere, ut aliqui in Dominicas proximas transferantur.

S. Chrysost. sup. Matth.

Tac. lib. 13. Annal.

§. Tametsi verò omnium ferè actionum finis sit quies aliqua, in iis tamen, quæ ad gubernationem pertinent, secùs accidit: Principibus enim & Rebuspublicis non sufficit laborâsse, sed & continuatio necessaria est. Vnius horæ negligentia in propugnaculis multorum sæpe annorum vigilantiam & curam evertit. Intra paucos otiosè transactos Romanum cecidit Imperium, sex sæculorum labore & fortitudine eò usque sustentatum. Vix annis octo restitui Hispania potuit, octo mensium spatio deperdita. Inter acquirendum & conservandum, otium interjici non debet. Factâ jam messe, & aratro spinis coronato, iterum eodem Agricola terram subigit. Sudores illius nunquam desinunt, sed innovantur solùm. Si suis confideret horreis, & agros incultos relinqueret, mox vepribus & spinis hos cerneret consitos, & illa vacua. Attamen istud inter Agricolam & Principem interest, quòd

quòd ille ſtata habeat tempora, ut ſementem ſpargat, & meſſem colligat, Princeps non item: omnes enim menſes in gubernatione Septembres ſunt ad ſeminandum, & Augusti ad metendum & colligendum.

§. Nec in eo acquieſcendum ſibi Princeps exiſtimet, quod Anteceſſorum ſuorum induſtriâ & labore partum accepit: alio enim & alio opus eſt ſemper, qui motum illum continuet; & ſicut ſemel in ruinam impulſa ſenſim labuntur, niſi nova aliqua vis ea ſuſtineat, ita ruunt Imperia, niſi Succeſſor iiſdem ſuos ſubjiciat humeros. Hæc cauſſa eſt (uti diximus) omnium ferè ruinarum. Quando Monarchia aliqua inſtituta & erecta ſemel fuerit, otioſa nunquam eſſe debet, ſed cælum potiùs imitari, cujus orbes jam inde à primo creationis momento ſuos continuant motus, & ſi moveri deſinerent, unà etiam rerum omnium generatio & productio deſineret. Floreant ſemper & vigeant Reipublicæ exercitia, nec ſinantur corrumpi otio; uti mari accideret, niſi agitatum vento fluxum reciprocum pateretur. Cives qui curarum obliti deliciis & voluptatibus ſe totos dedunt, nec manum operi aut labori admovent, ſuimet ipſorum hoſtes ſunt. Iſtiuſmodi otioſitas contra leges & Imperium machinatur, & vitiis [c] alitur, unde omnia tam interna, quàm externa Reipublicæ mala naſci ſolent. Solum illud otium laudabile eſt & proficuum, quod pax largitur, quódque in artibus, in officiis publicis, in exercitiis militaribus ſeſe occupat, unde inter ipſos cives ſecura quies oritur, & tranquilla felicitas, germana otioſæ iſtius occupationis filia.

[c] *Multam enim malitiam docuit otioſitas.* Eccleſ. 33. 29.

SYMBOLVM LXXII.



TEMPERATIONEM suam ferrum perderet, & nervus vires suas, si arcus semper intentus esset. Vtilis est labor, sed continuari haud potest, nisi quies aliqua intercedat. Iugum non semper boum incumbit cervicibus. In alternâ vicissitudine rerum vigor consistit. *Nostram omnem vitam in remissionem atque studium esse divisam*, Plato asserit. *Ca la cosa* (uti dixit Rex Alphonsus Sapiens) *que alguna vegada non fuelga, non puedo mucho durar*. Etiam agri suâ indigent quiete, ut majores deinde fructus proferant. Otio virtus instauratur, & vires [a] colligit, haud aliter ac fons aquæ salien-

Plat. de lib. educ.

L. 20. tt. 5. p. 2.

[a] *Otium enim tum ad virtutes ingerẽdas, tum ad civilia munera obeũda requiritur.* Arist. lib. 7. Polit. c. 9.

ſalientis (icon præſentis Emblematis) ſi ea manibus comprimatur.

——— Vires inſtillat, alítque
Tempeſtiva quies: major poſt otia virtus.

Ob eam cauſſam dies & nox horas ita partiti ſunt, ut aliæ diurnis laboribus, aliæ nocturnæ quieti deſtinentur. Dum dimidia terræ pars operi invigilat, ſomnum capit altera. De ipſo Iove finxit Antiquitas, ei Atlantem aliquando in cælo humeris ſuſtinendo ſuccedere. Robuſtiſſimæ etiam vires pares non ſunt ferendis ſine intermiſſione curis Imperii. Labore aſſiduo valetudo læditur, & torpeſcit[b] animus; otio nimio & hic & illa vires amittunt. Tale itaque ſit, qualis irrigatio plantarum eſſe ſolet, quæ eas ſuſtentet duntaxat, non ſubmergat penitùs; aut qualis eſt hominum ſomnus, qui ſi moderatus ſit, corroborat, ſi nimius, debilitat potiùs. Nullæ remiſſiones meliores, quàm quibus oblectatur pariter & eruditur animus; ut fit in cõverſatione cum iis, qui aut ſcientiis, aut armis florent. Adrianus Imperator eos menſæ ſuæ adhibebat) quam ideò Philoſtratus *doctorum virorum Muſéum* eſſe ajebat. Idem in Trajano commendat Plinius, & refert Lampridius de Alexandro[c] Severo. Alphonſus Neapolitanus Rex cùm iiſdem à menſâ in locum aliquem quietiorem ſe recipiebat, ut animo quoque (quemadmodum is dicere ſolebat, cibum ſuum præberet. Tiberius, quoties Româ aliò concederet, Nervam & Atticum viros eruditos itineris comites habere voluit, ut eorum ſermonibus[d] levaretur. Franciſcus Primus Franciæ Rex tantum è frequenti illâ & aſſiduâ cum viris doctis converſatione condidicit, ut tametſi adoleſcens literis operam haud navâſſet, optimè tamen de quâvis materiâ diſſereret. Exolevit laudatiſſimus iſte mos, & introductus nunc alius, ut menſis Principum aſſiſtant ſtulti, moriones, ac ſimiles malè formati homines. Errores Naturæ & judiciorum ſtoliditas illorum nunc oblectamenta ſunt. Suas geſtiunt audire laudes etiam non promeritas, & licèt excuſet eas interdum modeſtia, tanquam à fatuo aliquo profectas, iis tamen applaudit amor proprius, & aures

[b] *Naſcitur ex aßiduitate laborum animorum hebetatio quadam & languor.* Sen. de tranquill. anim.

[c] *Cùm inter ſuos convivaretur, aut Vlpianũ, aut doctos homines adhibebat, ut haberet fabulas literatas, quibus ſe recreari dicebat & paſci.* Lamprid. in vitâ Alex. Severi.

[d] *Coccejus Nerva, cui legum peritia: eques Romanus, præter Sejanum, ex inluſtribus Curtius Atticus; cæteri liberalibus ſtudiis præditi fermè Græci, quorum ſermonibus levaretur.* Tacit. lib. 4. Annal.

ſenſim ad eaſdem aſſuefactæ, adulationibus etiam aſſentatorum deinde fidem habent. Facetiæ illorum arrident voluntati, quia turpia quædam miſcent interdum & vitioſa. Quòd ſi ejuſmodi deliramenta recreent animum, quantò magìs id præſtabunt ſententiæ concinnæ & exquiſitæ doctorum virorum, qui non ſint nimiùm graves ac ſeveri (in quo ipſi peccant nonnunquam) ſed qui feſtivis quibuſdam ſermonibus & acutè dictis nôrint ſe accommodare tempori? Si volupe eſt videre corpus aliquod monſtroſum, quod nauſeam aliquando movet, quantò erit jucundius percipere auribus tot prodigioſos Naturæ abortus, ejuſdem opera, & arcana planè extraordinaria? De Anacharſi memorat Athenæus, *accitis in convivium peritis ad riſum commovendum hominibus, ſolum omnium non riſiſſe; pòſt autem inductâ Simiâ in riſum ſolutum dixiſſe: Naturâ id eſſe animal ridiculum, hominem autem arte & ſtudio, eóque parum honeſto.* Gravis modeſtia hæc fuit, & digna etiam Regiâ Majeſtate. Exploratores publici in aulis ſunt iſtiuſmodi moriones, & qui vel maximè earum corrumpant mores, immò qui ipſi vitæ & Statui Principum inſidias machinari ſoleant. Quam ob rem minimè eos tolerare voluerunt Auguſtus & Alexander Severus Imperatores. Ad unum illud proſunt interdum, ut abrepti furore ſuo naturali veritatem dicant Principibus.

Athen. lib. 14

§. Nonnulli Principes ex inani quâdam negotiorum gloriâ & ambitione à gravioribus reſpirare ſe putant, ſi minoribus ſeſe impendant, haud ſecus ac pili canis rabioſi ipſius ejuſdem morſioni medentur. Verùm quia non omnes animi iſto modo levari poſſunt, neque ulla negotiorum occupatio tam exigua eſt, quin aliquam poſtulet attentionem, quæ ad animum fatigandum ſufficiat, oportet, ut aliquo ſaltem temporis ſpatio curis omnino vacet, & gubernationem ſeponat [e] tantiſper. Aliqua remiſſio, aut ludus inter negotia interponi [f] debet, ut ne his penitùs obruatur animus, nec eum perdat otium: molæ enim frumentariæ ſimilis eſt, quæ ſi non habeat, quod molat, ſeipſam atterit. Innocentius

[e] *Satis onerũ Principibus, ſatis etiam potentiæ.* Tacit. lib. 3. Annal.

[f] *Inter negotia magìs ludis eſt utendũ: nam qui laboribus exercetur, is alternam requiem deſiderat.* Ariſt. lib. 18. Polit. c. 3.

tiusOctavus Pontifex Maximus dimisso interdum clavo navis Ecclesiæ, inserendis arbusculis sese oblectabat. Porrò in his quietis induciis ante omnia ætatis temporísque habenda est ratio, ne hilaritas fortè severitati, ingenuitas gravitati, recreatio Majestati noceat. Enimverò relaxationes quædam vilescere faciunt animum, & Principis auctoritatem haud parum imminuunt. Ita Regi Artaxerxi probro fuit colum ducere: Augusto, ludere par impar cum pueris: Domitiano muscas configere: Solimano efformare acus, & Selino acu pingere. Si Princeps adhuc ætate floreat, nullæ recreationes meliores magísque utiles, quàm quæ animi vigorem augent, & vires corporis corroborant; ut sunt armorum exercitia, decursiones equestres, saltatio numerosa, lusus pilæ grandioris, & venatio. Artes item illæ nobiles, pictoria & musica, quas alibi in Principis educatione commendavimus, conducunt plurimùm ad instaurandos spiritus, quos negotiorum attentio absumpsit, modò in illis non impendatur tempus, quod curæ publicæ sibi vendicant, & eâ fiat moderatione, quàm Rex Alphonsus in quâdam lege præscripsit: *E maguer, que cada una destas fuese fallada para bien, con todo eso no debe home dellas usar, si no en el tiempo, que conviene, e de manera, que aya pro, e no daño, e mas conviene esto a los Reyes, que a los otros homes, ca ellos deben fazer las cosas mui ordenadamente, e con razon.* L. 21. tt. 5 P. 2. Rex Ferdinandus Catholicus tam utiliter animo relaxando vacabat, ut ne tum quidem negotia omnino ex oculis dimitteret: nam etiam dum venationi dabat operam, aures habebat plurimùm attentas ad expeditiones, quas Secretarius aliquis ei prælegebat, oculis verò ardearum unà volatum observabat. Emmanuel Lusitaniæ Rex ne in maximis quidem animi remissionibus audientiam petentibus denegabat. Super ipsamet negotia quietem captare Principem oportet, qualem solet Delphinus dorso super undas reclinato, id quod facit in altissimo mari, quàm longissimè à tranquillo portu. Otium esse non debet, sed laxamentum.

§. Expedit etiam interdum ludis publicis exhilarare populum, ut respiret aliquantulum, & majores deinde vires adferat ad labores, quibus animum suum impendat: nam si tristis fuerit, & melancholicus, adversùs Principem & Magistratum suas convertit cogitationes; contrà si hi aliquam ei remissionem indulgeant, cervices cuilibet oneri subjicit, & suæ quasi generositatis immemor admittit imperium. Eâ de caussâ Crœsus Cyro Regi, ut Lydos in obedientiâ contineret, hunc in modum suadebat: *Impera, ut liberos citharam pulsare, psallere, cauponari doceant, & mox comperies ô Rex, viros in mulieres degenerâsse, nihilque metuendum, ne rebelles à te unquam desciscant.* Vnde non minor servitutis catena est ista, quàm occupatio in coquendis lateribus pro Ægypti Pyramidibus, quâ Pharao Hebræum populum distinebat, ut ab eo securus esset. Eodem fine Agricola Britannis suas concessit relaxationes, *idque apud imperitos humanitas vocabatur, cùm pars servitutis esset.* Nec ignorabant illud Tencterorum Legati, qui missi ad Agrippinenses, auctores iis fuêre, ut *instituta cultúmque patrium resumerent, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus adversus subjectos, quàm armis valerent.* Nec terreri se sinat Princeps delictis, quæ fortè in ejusmodi conventibus committi solent: nunquam enim ulla absque illis fit congregatio, etiam quando populus ad sacra & religiosa pertractanda in unum convenit.

Herod.l.40.

Tacit. in vitâ Agric.

Tacit. lib.4. Hist.

§. Respublicæ magìs observantes istius Politicæ, quàm Principes, sinunt quemque suo arbitratu vivere, & dissimulant vitia, ut populus tyrannidem Magistratûs minùs apprehendat, & illam gubernandi rationem amet potiùs, siquidem ejusmodi licentiam libertatem arbitratur, magísque vitâ dissolutâ capitur, quàm bene[g] compositâ. Verùm hæc ratio Statûs admodum secura non est: nam si populus legum virtutísque reverentiam exuat, facilè Magistratûs quoque auctoritatem spernere incipit, immò omnia ferè interna Rerumpublicarum mala è vitio nasci solent, & ad exhilarandum cum satisfactione populum, sufficit honestas quasdam

[g] *Item vivere, ut quisque velit, permissio, quoniam sic magna erit tali Reipublicæ faventium multitudo. Nã vulgo dissoluta gratior est, quàm temperata vita.* Arist.l.6.c.4.

dam ei relaxationes concedere. Vivere prout Reipublicæ expedit, non servitus est, sed libertas. Quia tamen in rebus omnibus majus Reipublicæ bonum præ oculis habere oportet, præstat ejusmodi remissiones in ludos convertere, in quibus exerceantur vires; prohibere verò eos, qui à fortunâ pendent, utique noxios & iis, qui imperant, & subditis: illis quidem, quia nimiùm capi iis se sinunt, adeóque labores defugiunt; his verò, quia ejusmodi lusibus facultates suas dissipant, & pressi inopia rapinas deinde exercent, & seditiones commovent.



SYMBOLVM LXXIII.



OCCVLTÆ sunt Rerumpublicarum infirmitates: nemo facilè de iis judicium feret, ob bonam earundem dispositionem: nam etiam quæ robustissimæ videntur, corripi mox solent, & pereunt, infirmitate in apertum se prodente, cùm minimè putâsses; haud aliter ac terræ vapores, qui oculis conspici antè non possunt, quàm in nubes condensati fuerint. Eam ob rem omni cum diligentiâ laborandum Principi, ut mox primis occurratur principiis, neque ideò spernendæ caussæ, quòd aut leviores appareant, aut adhuc remotæ: uti nec primi rumores, quantumvis à ratione

tione videantur alieni. Ecquis securus esse poterit ab eo, quod multitudo suo coquit in pectore? Quævis occasio eam commovet, quævis servitutis umbra, aut gubernatio minùs bona eam concitat, ut arma corripiat, & nefanda adversùs Principem suum moliatur. *Ex parvis ortâ seditione, de rebus magnis dißidetur.* Si principia tolerentur, fines deinde curari non poterunt. Tumultus incrementa sumunt, ut fluvii, qui initiò exigui sunt fonticuli, & paullatim in amplissima evadunt flumina. Ne nimiam præ se ferat formidinem, connivet ad tempus imprudentia, & sensim sic augescunt, ut nulla eis vis posteà resistere valeat. *Primis eventibus aut metum, aut fiduciam gignunt.* Eæ considerationes suspensum tenebant Tiberii animum, cùm quidam ejus servus Agrippam se finxisset, cœpissétque turbare Imperium: dubitabat enim, *vine militum servum istum coërceret, an inanem crudelitatem tempore ipso vanescere sineret: modò nihil spernendum, modò non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metus reputabat.* Illud certum, tantum interdum concitatæ multitudinis esse impetum, ut cavendum sit diligenter, ne sese ipsa evertat, aut exardescat in bella civilia, quorum initia casus plerunque & fortuna moderantur, posteà verò consilium ac prudentia ea [a] superat. Experientia multa edocet media, ad componendos Regnorum motus & seditiones. Interdum ea offert casus, & ipsa tumultuum inclinatio ea suggerit; uti Druso accidit, qui cùm videret legiones seditionis pœnitere, eò quòd defectionem Lunæ, quæ in id tempus inciderat, pro malo haberent omine, illâ ipsâ ad eos conciliandos usus [b] est; id quod in aliâ quoque occasione fecit Hermannus Cortesius. Nec spernenda sunt ista media tanquam levia, eâdem quippe facilitate, quâ concitatur plebecula, ad concordiam quoque & tranquillitatem reduci potest. In neutro istorum rationi locus est. Cœcus quidam impetus eam commovet, & vanâ aliquâ umbrâ sistit iterum. Totum in eo positum est, ut quis furori illius cedere noverit: illo siquidem sæviente vulgus modum tenere nescit; aut metuit, aut metui se facit ab [c] aliis. Quòd si quis oratione præme-

Arist. lib. 5. Polit. c. 4.

Tac. lib. 12. Annal.

Tacit. lib. 2. Annal.

[a] *Initia bellorum civilium fortunæ permittenda; victoriam consiliis, & ratione perfici.* Tac. lib. 3. Hist.

[b] *Utendum inclinatione eâ Cæsar, & quæ casus obtulerat, in sapientiam vertenda ratus.* Tacit. lib. 1. Annal.

[c] *Nihil in vulgo modicum: terrere, ni paveant: ubi pertimuerint, impunè cõtemni.* Tacit. lib. 1. Annal.

præmeditatâ illud lenire ſtuduerit, operam perdet & oleum. Vna aliqua vox acerbior, aut ſeverior animadverſio plus ad perſuadendum habet roboris. Vnico ſolo verbo Iulius Cæſar militum ſeditionem compoſuit, cùm diceret:

Lucan.

——— Diſcedite caſtris,
Tradite noſtra viris ignavi ſigna Quirites.

§. Porrò ad ſedandam tumultuantem plebem, efficaciſſimum remedium eſt diviſio; ſi nimirum videat vires ſuas & prima capita in diverſas factionum partes diſtrahi. Cum apibus hoc artificio utimur, quoties alatus ille grex foràs ex alveari prorumpens tumultuari incipit (nam & iſta Reſpublica domeſticis ſuis malis non caret) & deſertis domiciliis cereis, confuſis agminibus per aërem circumvolitat, donec injectis pulveribus diſtrahantur à ſe invicem: tum enim ſubitò

Virgil. in Georg.

Pulveris exigui jactu compreſſa quieſcunt.

Vnde & figura & lemma præſentis Symboli deſumpta ſunt.

Tametſi verò hæc diviſio ſemper opportuna ſit, majoris tamen prudentiæ eſt ejuſdem beneficio damna prævertere, antequam eveniant, quàm iiſdem poſteà adferre remedium. Rex Ferdinandus Quartus, cùm virorum quorundam nobilium in Galæciâ motus intellexiſſet, eos ad ſe accitos militaribus præfecit muneribus. Romani homines ſeditioſos ac turbulentos ad colonias aut exercitus ablegabant. Publius Æmilius præcipua ſeditionum capita in Italiam tranſtulit; uti & Carolus Quintus Saxoniæ Nobiles. Rutilius & Germanicus milites quoſdam ſeditioſos rude donârunt. Druſus[d] tumultuantes Legiones compeſcuit, diſſociando eas ab invicem. Propterea temporibus Galbæ *longis ſpatiis diſcreti exercitus, quod ſaluberrimum eſt ad continendam militarem fidem, nec vitiis nec viribus miſcebantur.* Quare multis optimum viſum fuit, omnem omnino cœtum populo interdicere. Eundem in finem urbs Cayri in certas regiones præaltis foſſis diſtinctas diviſa fuit, ut cives tam facilè in unum coïre non poſſent. Nec aliud quicquam Venetias in quiete continet, quàm quòd plateas omnes mare interſecet. Separatio multos

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 15. c. 9.

[d] *Tyronem à veterano, legionem à legione diſſociant.* Tacit. lib. 1. Annal.

Tacit. lib. 1. Hiſt.

multos dubios reddit & ancipites, ut nesciant quæ pars securior sit; quòd si illa desit, id sequuntur omnes, quò inclinant [e] plures. Atque eam ob rem Pisander inter Athenienses seminavit discordias, ut dissolutâ unione inter se divisi essent.

[e] *Quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuêre.* Tacit. lib. 1. Hist.

In seditionibus militaribus apprimè utile erit interdum alios contra alios [f] concitare. Nam *remedium tumultûs* esse solet *alius tumultus*. In conjuratione quâdã populari id consilii datum fuit Romano Senatui, ut fractis per divisionem discordiæ conjuratorum viribus, plebem plebe componeret. Atque eò spectare debuit Solonis lex, quæ pœnâ capitis mulctari jubebat civem, qui coortâ seditione non certæ alicui adhæsisset factioni, tametsi hoc esset flammas augere potiùs, quàm dividere, cùm superesset nemo, qui absque perturbatione intercederet medius, eásque extingueret.

[f] *Dux ad solvenda mmilitum conspirationem, alterũ in alterũ cõcitat.* S. Chrys. Tacit. lib. 2. Hist.

§. Aliud præterea efficax remedium præsentia ipsius Principis, populi furorem forti constantíque animo contemnentis: sicut enim mare rupibus minatur & montibus, in molli verò arenâ facilè frangitur, ita emollitur plebs, & timore corripitur, cùm serenam legitimi sui Domini frontem conspicit. *Ita divus Augustus vultu & aspectu Actiacas legiones exterruit.* Cùm tumultuarentur legiones Germanicæ, *quoties oculos ad multitudinem retulerant* milites, *vocibus truculentis strepere; rursum viso Cæsare trepidare* visi sunt. Auctoritate multitudo concitata mitigatur, & arma ponit. Haud secùs ac sanguis illicò parti læsæ succurrere properat; sic danda Principi opera, ut mox coràm adsit, ubi Statum aliquem tumultuari animadverterit. Majestas subditorum animos facilè suo subjicit imperio. In illâ Natura ipsa vim quandam occultam posuit, quæ admirandos habet effectus. In ipsum usque palatium Petri Quarti Regis Aragonii conjurati penetraverant, & ipse ultrò iis obviam progressus, tumultum omnem sedavit. Nunquam sanè seditiones in Provinciis Belgicis eò usque processissent, si Rex Philippus Secundus tempestivè se illic præsentem stitisset. Veruntamen bene prius expendere oportet istud remedium & videre,

Tacit. lib. 1. Annal.

Tacit. lib. 1. Annal.

Mar. Hist. Hisp. lib. 16. c. 13.

num

num neceſſitas illud exigat: extremum quippe eſt, & ſi nihil efficiat, nullum ſupereſt aliud; id quod movit Tiberium, ut tumultuantes legiones Hungaricas & Germanicas Druſo & Germanico mediantibus[g] componeret. Periculoſa item eſt præſentia Principis, ſi exoſus ille ſit & tyrannus, facile enim ſubditi obedientiæ frænum excutiunt.

[g] *Reſiſtentiſq; Germanico aut Druſo, poſſe à ſe mitigari, vel infringi; quod aliud ſubſidiũ, ſi Imperatorẽ ſprevissent.* Tacit. lib. 1. Annal.

§. Quòd ſi Regnum aliquod per diſſidentes inter ſe familias in diverſas diviſum fuerit factiones, prudentis erit, ejuſmodi nomina gentilitia omnino prohibere. Ita fecit (ſimul ac coronatus fuit) Rex Franciſcus Ephebus Navarræ, ſeverè interdicens, ne quis ſe Biamonteſium, aut Agramonteſium nominaret, quæ duæ familiæ in Regno illo inimicitiis mutuis diſſidebant.

§. Quòd ſi ob culpam alicujus Miniſtri multitudo tumultuari cœperit, nullum ad illam ſedandam efficacius eſt remedium, quàm ſi debitas ille pœnas det. Verùm ſi Principis fuerit vitium, & plebs Miniſtro illud tribuens, arma contra eundem ſumpſerit, permittendus erit error ille, quando nec vis, nec ratio abſque majoribus Reip. damnis ſeſe motibus illis audent opponere. Patietur innocentia, ſed abſque culpâ Principis. *Habet aliquid ex iniquo omne malum exemplum, quod contra ſingulos utilitate publicâ rependitur.* Seditio veneni inſtar eſt, quod cor impetit, & corporis ſervandi cauſsâ expedit interdum brachium reſcindere, & furoris ſequi impetum, etſi rationi & juſtitiæ adverſari videatur. Ita fecit Regina Iſabella, cùm inter cives Hiſpalenſes ſeditio coorta eſſet; efflagitantibus enim iis, ut Andream Cabreram ſupremum aulæ ſuæ Præfectum Gubernatoris Palatii privaret officio, & plura poſcere cupientibus, illa ſermonem abrupit, ſic eos effata: *Quod petitis, jam facere conſtitueram, ite, amovete aulæ Præfectum, & reliquos omnes, qui Palatium occupant.* Quo factum, ut ex Reginæ mandato fieri videretur, quod vis potiùs extorſerat, adeò ut ipſi etiam tumultuantes illud in beneficio & gratiâ ponerent, qui turrium cuſtodes deinde ex alto dederunt præcipites. Eâ ratione ſedatus eſt tumultus, cúmque examinatis poſteà accuſationibus,

Tac. lib. 14. Annal.

bus, quibus aulæ Præfectum oneraverant, deprehenderet, iniquas illas fuisse, eundem in officium pristinum jussit restitui. Quando seditiosi satisfacere se posse putant punitione eorum, qui seditionis primi fuêre incentores, nemini parcunt, eò quòd sibi persuadeant, sic demum à culpâ absolutos se fore; uti tumultuantibus legionibus [h] Germanicis accidit, & tametsi *nihil profici* soleat *patientiâ*, *nisi ut graviora*, *tanquam ex facili tolerantibus*, *imperentur*; licèt etiam concitata multitudo tantò plura exposcat, quantò plura illi concedantur, sicut faciebant milites à Flacco [i] Romam missi, illud tamen tum potissimùm fit, cùm exigua est offerentis, qualis erat illa Flacci auctoritas, quem exercitus [k] spernebat. Verùm in dicto Germanici casu eadem remedia, etsi violenta, quæ seditiosi exposcebant, adhibere oportuit, ut eorundem leniretur furor, aut titulo honesto à punitione abstineretur. Non ignorabat, quantas ea res injustitias & credulitates datura esset, si legiones passim de seditione accusatos trucidarent: necesse quippe erat multos eidem malo involvi innocentes; verùm tamen illud omnino effugere non potuit, neque enim ipsius jussu id factum, sed casui potiùs, & tumultuantium furori tribuendum [l] videbatur.

[h] *Gaudebat cædibus miles, tanquam semet absolveret.* Tacit. lib. 1. Annal.

Tacit. in vitâ Agric.

[i] *Et Flaccus multa concedendo nihil aliud effecerat, quàm ut acrius exposcerent, quæ sciebant negaturum.* Tacit. lib. 4. Hist.

[k] *Superior exercitus Legatum Hordeonium Flaccum spernebat* Tacit. lib. 1. Hist.

[l] *Nec Cæsar arcebat, quando nullo ipsius jussu, penes eosdem sævitia facti & invidia erat.* Tacit. ibid.

Excusanda quoque est tum Ministri culpa, aut astutum existimandum consilium, si imperium fuit, cùm vi populari abreptus seditionis caput se sinit constitui, ut postquam furor deinde defæviit, tantò faciliùs possit tumultuantes ad officium reducere. In hunc finem *temeritatis alienæ comes* factus est *Spurina*, *primò coactus*, *mox velle simulans*, *quò plus auctoritatis inesset consiliis*, *si seditio mitesceret*.

Tacit. lib. 2. Annal.

Solet interdum populus specie tuendæ libertatis, & privilegiorum conservandorum, contra Principis sui auctoritatem aliqua nefariè moliri, quem despectum eo in casu dissimulare nequaquam expedit, ne majores fortè sumat animos, & si fieri possit, pœna à delinquentibus reposci sic debet, ut amputata securi auctorum seditionis capita, & palàm proposita, antequam illud rescifcat populus, terrorem incutiant aliis: *neque* enim *aliud gliscentis discordiæ remedium,*

Tacit. lib. 4. Annal.

dium, *quàm si unus altérve maximè prompti subvertantur*, verissimum quippe *nihil ausuram plebem*, *principibus amotis*. Ramirus Rex Aragoniæ motibus remedium allaturus, ab Abbate Tomerensi consilium exquirebat; at is nullo dato responso, Periandrum [m] imitatus, falce summitates olerum in horto, ubi fortè erat, demetens, satis illum docuit, quid facto esset opus; sublatis ergo è medio præcipuis rebellionis auctoribus, pristina Regno quies reddita est. Idem consilium Lupus [1] Barrientos Regi Henrico Quarto quoque dedit. Oportebit tamen eâ in re rigorem sic moderari, ut circa paucos fiat executio; cum iis verò, qui puniri nequeunt, aut dissimulandum, aut aliter transigendum, ut omnium concilientur animi, quomodo Othonem fecisse legimus, cùm ejus tumultuaretur [n] exercitus. Ejusmodi moderata severitas omnes compescit motus: [2] *dum* enim *mali pavere* incipiunt, *optimus quisque jussis paret*; ut Voculæ accidit, quando legionibus integris seditionem molientibus in unum solum militem animadverti jussit.

In quo illud etiam observandum, ut castigandi modus tam suavis sit, ne communem Nationis injuriam aut despectum populus interpretetur: aliàs enim magis obstinat animum. [3] *Haud perinde Germanos* servitus, *vulnera*, *luctus*, *excidia* in bello à Romanis accepta, *quàm* trophæum illud, quod Germanicus è rebellium Provinciarum spoliis erexerat, *dolore & irâ adfecit*. Non oblitus fuit præcepti istius Ferdinandus Dux Albanus, quando statuam publicam rebellibus poni jussit: nec illud intermisisset, quantumvis aut legisset, aut audivisset, *Iulium Civilem* à Vitellio Imperatore mortis *periculo exemptum*, *præpotentem inter Batavos*, *ne supplicio ejus ferox gens alienaretur*; quin immò magis utilem fore judicavit severam aliquam animadversionem, quæ tamen seditioni ansam non dedit, sed apostasia potiùs ab avitâ Catholicâ fide, quantumvis quidam seditionis auctores priorem illam caussam obtenderint, ad irritandam videlicet optimam illam gentem, ut à naturali suâ fidelitate deficeret.

Tacit. lib. 1. Annal.

[m] *Nam Periander caduceatori, per quem Thrasybulus consilium ejus exquirebat, nihil respondisse fertur, sed spicis eminentibus sublatis, segetem adæquasse.* Arist. lib. 3. Polit. c. 9.

[1] Mar. Hist. Hisp.

[n] *Et oratio ad perstringendos mulcendosque militum animos, & severitatis modus (neque enim in plures, quàm in duos animadverti jusserat) gratè accepta, compositíque ad præsens, qui coërceri non poterant.* Tacit. lib. 1. Hist.

[2] Tac. lib. 4. Hist.

[3] Tac. lib. 2. Annal.

Tacit. lib. 2. Hist.

5. Alia eſt inobedientia, quæ ex nimiâ quâdam promptitudine, aut fidelitate minùs conſideratâ naſcitur, in quo caſu benignis opus eſt mediis, ut ſubditi in viam revocentur. Ita fecit Ioannes Secundus Aragoniæ Rex in ſeditione Barcinonenſi ob mortem filii ſui Principis Caroli: datis enim ad civitatem literis, teſtatus eſt, nunquam ſe niſi neceſſitate coactum violentis uſurum remediis, immò tanquam filios ſe cives habiturum, ſi reſipiſcerent. Iſthæc benignitas, & communis veniæ pollicitatio ad obedientiam eos reduxit. Semper in Principe elucere debet quædam ad veniam propenſio: nam ſi illius ſpes deſit, obſtinatum fiet delictum. Ob hanc cauſſam Valentinus, concitatis ad rebellionem Trevirenſibus, Legatos Romanos juſſit interfici, *quo minore ſpe veniæ creſceret vinculum ſceleris.* Vertitur in deſperationem ſeditio, ubi nullam gratiam ſperare licet, malúntque homines factioſi periculi interire manibus, quàm carnificis. Ob quas rationes iis etiam parcitum fuit, qui Vitellii partibus adhæſerant, *ne* videlicet *ſublatâ ſpe veniæ, pertinaciâ accenderentur.* Tali animi magnitudine uti neceſſe eſt, quando delinquit concitata multitudo; quomodo feciſſe meminimus Regem Ferdinandum Sanctum in Caſtellæ motibus, & obſervatum id fuit in Comitiis Guadalajarenſibus temporibus Regis Ioannis Primi, quando data fuit illis venia, qui in bello contra Luſitaniam Regni illius partes ſecuti fuerant. Quòd ſi Princeps ſuam perdiderit exiſtimationem, aut apud ſuos in contemptu fuerit, in eo caſu fateor, parum profuturam benignitatem; immò illa ipſa etiam remedia, quæ mala ejuſmodi curare debuerant, magìs illa exulcerant, & pernicioſa reddunt: ubi enim perierit auctoritas, nec pœnæ ſeveritatem Princeps tueri poterit, nec timorem incutere, aut exemplum in ſeditioſos ſtatuere; atque adeò incommodis cedere oportet, & prudenter, quantum fieri poteſt, artibus conſiliiſque factioſorum obviàm ire; uti fecit Vocula, cùm vires ſibi deeſſe videret ad coërcendas tumultuantes [o] Legiones. Eandem ob cauſſam Rex Ioannes

Tacit. lib.4. Hiſt.

Idem ibid.

[o] *Sed vires ad coërcendum deerant, infrequentibus infidíſque legionibus. Inter ambiguos milites & occultos hoſtes optimũ è præſentibus ratus, mutuâ diſſimulatione, & iiſdem, quibus petebatur, artibus graſſari.* Tacit. lib.4. Hiſt.

Secundus Regni Primores, quos captivos tenebat, libertati restituit.

§. Nec plus etiam prodesse solent gratiæ & beneficia ad componendos Status, si conferantur à Principe, qui existimationem suam jam perdidit: nam qui ea accipit, aut pusillanimitati ea tribuit, aut rebellione & tumultu tueri[p] contendit, & interdum alium quærit Regem, cujus patrocinio ea porrò conservare possit. Ita fecisse vidimus, qui contra Regem Henricum Quartum conjuraverant: isti siquidem nullis unquam illius beneficiis, quantumvis multis magnísque, devinciri se passi sunt.

[p] *Nihil spei, nisi per discordias habeant.* Tac. lib. 11. Annal.

§. Quoties verò seditionis flammam sopire Princeps statuerit, plurimùm refert, ut omnes intelligant, ab ipso, ejúsque virtute consilium istud proficisci, non ex aliorum persuasione, ut tantò efficacius sit: magìs enim populi furor accendi solet, si existimet ab iis, quos circum se habet, inductum fuisse Principem, ut in delinquentes tali modo animadvertat.

§. Postquam verò venia generalis concessa semel fuerit, constanter eidem insistere debet Princeps, nec ullam unquam præ se ferre offensionem aut acceptam injuriam: sic enim majoribus conjurationibus ansam daret; uti dedit Ferdinandus Rex Neapolitanus, cùm in quosdam Regni Proceres, quibus jam ignoverat, quíque in Regis Ferdinandi Catholici tutelam se receperant, vellet animadvertere. Tametsi posteà, si aliud fortè delictum admiserint, cum omni legis rigore castigare eos licebit, ut contineantur in officio, nec Principis benignitate abutantur.

Mar. Hist. Hisp. lib. 25. c. 7.

Nihil in istiusmodi *discordiis civilibus festinatione tutius, ubi facto magìs, quàm consulto opus est:* plebs enim animos sumit, & insolescit ampliùs, nisi mox audaciam suam puniri videat, aut oppositionem experiatur. Semel ausa plura etiam tentat, & cum tempore in apertum se produnt, qui primùm dubii hærebant, & qui nimiùm confidunt, in discrimen veniunt. Ideò Artabanus magnâ cum diligentiâ & celeritate Regni sui motus componere[q] studuit. Sicuti seditiones

Tacit. lib. 1. Hist.

[q] *Pergit properus, & præveniens inimicorum astus, amicorum pœnitentiam.* Tacit. lib. 6. Annal.

tiones plerunque oriuntur ſubitò,ita ſubitò adhibendum remedium. Magìs facto tunc, quàm conſulto opus eſt, antequam radices agat malitia, aut tarditate ac licentiâ incrementum ſumat. Vbi ſemel cædibus, rapinis, aliíſque vitiis, quæ ſeditio ſecum adfert, aſſueti homines fuerint, difficulter ad obedientiam iterum & quietem reduci poſſunt. Probè iſtud noverat Rex Henricus, quando defuncto fratre ſuo Rege Petro, potioribus Regni urbibus & propugnaculis occupatis, mox Regno tranquillitatem reſtituit. Mar. hiſt. Hiſp. lib. 17. c. 14.

§. Quare cùm ſeditiones & bella civilia nihil aliud ſint, quàm infirmitas quædam, quæ Reipublicæ vitam [r] conſumit, & exhaurit Principem partim damnis, quæ patitur, partim etiam gratiis, quas aliis præſtare cogitur, prudentis erit, quovis etiam pretio ea componere: quæ res movit Regem Ferdinandum Catholicum, ut cum Alphonſo Luſitaniæ Rege de iis, quæ in Caſtellæ Regnum obtendebat, amicè tranſigeret. *Quippe in turbas ſimiles, & diſcordias peßimo cuique plurima vis.* Principes in eorum ſunt poteſtate, qui armis præſunt, & *civilibus bellis plus militibus, quàm Ducibus licet.* Tacit. lib. 4. Hiſt. Tacit. lib. 2. Hiſt.

[r] *Quòd ſi invicem mordetis & comeditis: videte ne ab invicem conſumamini.* Paul. ad Galath. 5. 15.



SYMBOLVM LXXIV.



ANIMANTIBVS à naturâ tributum eſt, ut ad individuorum ſuorum conſervationem incumbant ſolùm, & ſi lædunt interdum,ob eandem cauſſam potiſſimùm fit,& è ferocitate quâdam naturali,quæ rationis imperiũ nequaquam agnoſcit. Contrà homo flammâ illâ cæleſti, quæ vitam & ſenſum ei tribuit,eúmque rerum omnium conſtituit Dominum,inſtructus facilè ſibi perſuadet,non ideò ſolùm natum ſe eſſe, ut vivat, ſed ut fruatur iis omnibus, etiam ultra illos limites, quos ei ratio poſuit: unde porrò fit,ut falsâ boni ſpecie inaniter deluſus, illud in variis inquirat objectis, ſuámque in iis felicitatem & beatitudinem collocet. Nonnulli in divi-

divitiis eam consistere autumant, alii in deliciis, alii in imperio & dominatione in alios homines, immò singuli pænè in rebus tam variis, quot errores sunt appetitûs & phantasiæ, quibus ut potiantur, & felices sint, ea adhibent media, quæ mens vaga & inquieta iis suggerit, tametsi injusta [a] sint. Vnde nascuntur homicidia, bonorum direptiones & tyrannides, atque adeò illud etiam, quòd nullum sit injustius animal ipso homine: cúmque unus ab alio securus esse nequeat, varia reperta sunt armorum genera, ad malitiam vi repellendam, tuendámque innocentiam & libertatem, & bellum in orbem introductum [b] est. Hanc originem habuit, nisi fortè ex ipso inferno mox à lapsu superbissimorum illorum Spirituum prodierit. Adeò exosum est Deo bellum, ut licèt David homo tam justus fuerit, noluerit tamen ab ipso templum extrui, eò quòd multum sanguinis [c] profudisset. Principes prudentes ac moderati illud abominantur, quippe qui probè nôrunt, varios ejus esse eventus atque [d] exitus. Bello ordo & harmonia turbatur Reipublicæ: mutatur Religio: violatur justitia: silent leges: læduntur amicitia & consanguinitas: artes in oblivionem veniunt: perit agricultura: cessant commercia: vastantur civitates, & immutantur dominatus. Rex Alphonsus bellum vocat ***Estrañamiento de paz, e movimiento de las cosas quedas, e destruimiento de las compuestas.*** Si internum sit bellum, ardenti febri similis est, quæ statum adurit; si extraneum, venas incîdit, per quas divitiarum sanguis effluit, & vires exhalantur ac spiritus. Bellum violentia quædam est rationi, Naturæ, ac fini hominis contraria, hunc siquidem Deus ad suam imaginem condidit, & imperium ei dedit in hasce res inferiores, non ut eas bello destrueret, sed pace conservaret. Non eum creavit belli, sed pacis caussa; non ad furorem, sed mansuetudinem exercendam; non ad injuriam, sed ad beneficentiam: quare nudus omnino nascitur sine armis, quibus lædat, & sine duriori pelle, quâ se tueatur; ita alienæ opis, gubernationis & institutionis indigus, ut adultus etiam & natu grandior se solo absque industriâ alienâ vivere nequeat. Eadem necessi-

[a] *Vna, & ea vetus caussa bellandi, profunda libido imperii & divitiarũ.* Sall. in Conf. Catil.

[b] *Vnde bella, & lites in vobis? ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris.* Jacob. 4. 1.

[c] *Multũ sanguinem effudisti, & plurima bella bellâsti, non poteris ædificare domum nomini meo.* 1. Paral. 22. 8.

[d] *Varius eventus est belli; nunc hunc, & nunc illum cõsumit gladius.* 2. Reg. 11. 25.

L. 1. tt. 23. p. 2.

tas & indigentia hominem impulit, ut ſocietatem & amicitiam civilem cum aliis coleret, in quâ communi omnium labore neceſſaria reperirentur vitæ commoda, & felicitas iſta politica arctioribus amicitiæ & ſubſidii mutui vinculis eos invicem aſtringeret; & ne fortè una aliqua Provincia internis ſuis elata opibus aliarum communicationem ſperneret, inter varias bona illa diſpertivit. Triticum Sicilia ſuppeditat; vinum Creta; purpuram Lydus; ſericum Calabria; res odoriferas Arabia; aurum argentúmque Hiſpania, & Indiæ occidentales; Orientales Adamantes, uniones, & varia aromata: quo factum denique, ut cupiditas & indigentia opum iſtarum & deliciarum excitaret commercia, & inſtitutâ inter Nationes communicatione fieret hic orbis familiaris quædam domus ac communis omnibus; quia verò ad ejuſmodi negotiationes neceſſum erat, ut ſeſe mutuò intelligerent, atque internos amoris & benevolentiæ affectus invicem poſſent prodere, largita eſt homini Natura vocem articulatam, blandam, & ſuavem, quâ animi ſui ſenſa expromeret; riſum, quo comitatem ſuam; lacrymas, quibus ſuam commiſerationem; manus, quibus fidem ſuam, & liberalitatem; genua, quibus obedientiam ſuam teſtaretur: quæ omnia ſigna ſunt animalis civilis, benigni, & pacifici. Verùm eas animantes, quas Natura bellicoſas eſſe voluit, ita ab utero formavit, ut armis tam offenſivis, quàm defenſivis ad bellum inſtructæ eſſent. Leoni ungues dedit, Aquilæ falculas, Elephanto proboſcidem, Tauro cornua, Apro exertos dentes, Erinaceo pungentes aculeos. Serpentes & viperas veneno fecit formidabiles, illarum quippe defenſio in noſtro conſiſtit periculo, & robur à metu noſtro accipiunt. In eum finem omnes ferè animantes brutas duriori pelle conveſtivit, ut ſe tantò meliùs tueri poſſent: Crocodilum loricâ texit, ſerpentes hamato thorace, cancros teſtis. Ideò largita eſt omnibus aſpectum quendam ferocem, ac vocem horrificam. Pro illis ergo brutum bellum ſit, non pro homine, in quo ratio in iram habet imperium, & cui Natura in imis terræ viſceribus ferrum, chalybem, aurum argentúmque, ne fòrs

fòrs iis abuteretur, abdidit; sed & ibi ea reperit, & protraxit in lucem, *ne aut instrumentum in cædes mutuas deesset, aut pretium*. Grandis hominum abusus aurum argentúmque, quæ Natura vitæ sustentandæ & ornandæ concessit, in ejusdem jacturam & detrimentum impendere. Seneca.

§. Verùm quia apud homines permultos, ipsis etiam belluis (ut diximus) immaniores plus voluntas & ambitio potest, quàm ratio, adeò ut absque justâ caussâ contendant opprimere alios, iísque dominari, omnino necessarium fuit bellum ad defensionem naturalem: *nam cùm duo sint genera disceptandi, unum per disceptationem, alterum per vim: cúmque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiori,* modò justa caussa intervenerit, & bona præterea accesserit intentio, & legitima auctoritas Principis: quâ tamen in re absque consultatione cum viris doctis statui nihil debet. Ita Athenienses faciebant, qui priùs Oratores suos & Philosophos adhibebant in consilium, ut bella legitimè susciperent: siquidem in nostrâ est potestate illa exordiri; finem verò iis imponere, non item. Qui citò arma corripit, paullatim plorandi materiam inveniet. *Mover guerra* (inquit Rex Alphonsus) *es cosa, en que deven mucho parar mientes, los que la quieren fazer ante que la comienzen, porque la fagan con razon, è con derecho. Ca desto vienen grandes tres bienes. El primero, que ayuda Dios mas por ende à los, que asi la fazen. El segundo, porque ellos se effuerzan mas en si mismos por el derecho, que tienen. El terzero, porque los, que lo oyen, si son Amigos, ayudan los de mejor voluntad; è si enemigos, recelanse mas dellos.* Belli periculum suscipi non debet ob caussas leves, aut deliciosas, quales impulerunt Xerxem, ut bellum inferret Græciæ; & Longobardos, ut irruptionem in Italiam facerent. Ille Princeps tyrannus est, qui propter statum alienum bella movet; justus ille, qui ideò solùm, ut sua conservet, aut bona iniquè usurpata vindicet, in eo præsertim casu, quando justitia à tribunali obtineri nequit, & securior est decisio, quæ gladio fit & armis, quàm quæ jure scripto,[e] fraudi &

Cicero. L.2.tt.23.p.2

[e] *Castrensis jurisdictio secura, & obtusior, ac plura manu agens, calliditatem fori non exerceat.* Tacit. in vitâ Agric.

di & cavillationi obnoxio. Eventus bellorum injuftè fufceptorum integerrimus judex eft, qui victoriam ei tribuit tandem, cui de jure competit. Tantoperè Philippus Secundus jus fuum, quod per mortem Regis Sebaftiani ad Lufitaniæ coronam fuerat confecutus, liquidum effe voluit, ut tametfi Theologorum & Iureconfultorum refponfa pro ipfo facerent, & jam in confinibus Regni illius effet cum exercitu, adhuc tamen tantifper fuftinuerit, donec iterum cum illis eâ fuper re deliberationem inftituiffet. Princeps, qui fenfim & quafi gradatim fortunam fuam fabricare meditatur, per bellum eam quærat licet, ubi legitima fefe obtulerit occafio. Verùm is, qui Status amplitudini fuæ convenientes jam quietè poffidet, diligenter antè expendat, quid magìs conducat eâ in re, conetúrque, quoad poteft, honeftis quibufdam mediis bellum declinare, abfque jacturâ tamen auctoritatis fuæ & exiftimationis: nam fi hæ paterentur aliquid, detrectando magìs illud incenderet. Rudolphus Primus Imperator melius effe ajebat bene gubernare, quàm dilatare Imperium. Nec minor Principis gloria eft, armis pacem tueri, quàm bello victorem effe. Felix & fortunatum illud Regnum, in quo armorum exiftimatio ubertatem confervat; ubi lanceæ olivas & vites fuftentant; ubi Ceres Bellonæ galeâ utitur, ut fruges fuas tantò fecuriùs poffit producere. Quò animi magnitudo major eft, eò magìs is à bello eft alienus: novit enim quid maximè fieri oporteat. Illud certum, *fumi bellum* fæpe *etiam ab ignavis*, & *ftrenuiffimi cujufque periculo geri*. Quòd fi bellum pacis caufsâ inventum eft, ut illius beneficio, fi fieri poteft, hâc frui tandem liceat, non debet electio illius à voluntate effe, fed à vi potiùs &[f] neceffitate. E cerebro Iovis Bellonam prodiiffe finxit Antiquitas, ut fignificaret, bellum à prudentiâ, non ab arrogantiâ animi proficifci debere. Sebaftianus Lufitaniæ Rex, qui armis appetiit Africam, generofæ fuæ indoli indulgens magìs, quàm confilium fecutus, fanguine fuo documentum iftud in arenis illis infcriptum reliquit. Apes Regem armatum non ferunt, ne bellicofus fit fortè, & Reipublicæ fuæ gubernatione neglectâ

Tacit. lib.4. Hift.

[f] *Pacem habere debet voluntas, bellum neceffitas.* D. Aug. epi. 207. t. 2.

glectâ alienis acquirendis ſeſe occupet. Quod ſi meliùs perpendiſſent Franciſcus Francorum, & Guſtavus Suecorum Reges, nec ille captus fuiſſet Ticini, nec hic in Lutzenſi pugna cecidiſſet. A dominandi libidine multarum Rerumpublicarum interitus ſumpſit initium. Serò tandem illud agnovit Hannibal, cùm Scipioni faſſus eſt, longè melius futurum fuiſſe, ſi Dii animos tam modeſtos hominibus inſpirâſſent, ut Romani Italiâ, Carthaginenſes Africâ contenti forent.

§. Principes armis potentes bellum viribus, quantis poſſunt maximis, proſequi debent, ut citiùs illud conficiant, uti ſolebant Romani: productio enim & ſumptus auget & pericula. Intereà quoque hoſtis ſeſe exercet, ſibi proſpicit, & ſumit animos. Potentia, niſi cum impetu aliquo agat, auctoritatis ſuæ jacturam facit. Iis de cauſſis uno eodémque tempore duo diverſa bella ſuſcipienda non ſunt: diſtractis enim viribus, tam citò ea confici nequeunt. Nec ulla tanta eſt potentia, quæ illa diu ſuſtentet, neque tot ſuperſunt viri, qui ea ritè moderentur. Semper in eo elaborârunt Romani (& facit illud idem nunc Turca) ut ne duobus in locis ſimul bellum gererent. Huc comminationes illæ ſpectabant, quas Corbulo Parthis intendebat, cùm diceret, *Imperatori ſuo immotam ubique pacem, & unum id bellum eſſe.* Tac. lib. 15. Annal.



SYM-

SYMBOLVM LXXV.



MEDEA (ut vellere aureo tantò commodiùs potiretur) ſerpentium dentes diſſeminavit, unde enati ſunt integri virorum armatorum manipuli, qui vulneribus mutuis ſe conficiebant. Idem Principes aliqui & Reſpublicæ factitant, pernicioſiſſimæ orbis Medeæ, diſcordias diſſeminant inter Principes, ac bella & tumultus in ſuiſmet[a] Statibus colligunt. In his nempe pacem & quietem ſibi pollicentur, quam perturbant in Provinciis alienis; ſed contrà, ac putabant, plerunque evenit. De mundi æquilibrio dicunt Coſmographi, centrum gravitatis tam ex omni parte eſſe æquale, ut

[a] *Ventum ſeminabunt, & turbinem metent.* Oſe.8 7.

le, ut

le, ut pondus quodcunque etiam minimum terram commoveat: quod idem in bellis accidit, nullum quippe tam longè distat, quin centrum quietis Rerumpublicarum aliarum immutet. Bellum flammæ instar est, quæ uno in loco excitata, mox alia, & propriam sæpè domum corripit, pro eo ac venti spiraverint. Prudens Agricola agris suis tempestatem metuit, quam circa montium vertices, etsi longissimè distantes, cogi videt: potiori jure eas timebit is, qui vaporibus submissis alimenta iis subministrat. Sunt qui Batavorum fovent potentiam, sed erit fortasse, quando servitute oppressi suam ipsi deplorabunt stultitiam; quemadmodum iis accidit, qui augendis Romani Imperii viribus aliquando studuerant. Veneti æmulatione ducti, quòd viderent per Lusitanorum navigationes sua in mari Persico, & in Provinciis Orientalibus impediri commercia, Cairum Legatum quendam miserunt, & artifices formandorum tormentorum æneorum, & navium construendarum peritos, ad armandum adversùs Lusitanos Calecuti Regem; Batavis verò persuasêre, ut ad Promontorium bonæ spei eorundem navigationibus sese opponerent. Verùm hi consilio tam opportuno usi missis illuc suis Institoribus, & introductis commerciis, ea Reipublicæ penitùs præripuere, cui longè fuisset utilius, Lusitanorum navigationem mansisse integram: ita enim eorundem navigiis uti potuisset tanquam onerariis ad advehendas Orientis divitias, & si portus Regni illius attigissent, incolarum operâ & labore eas perficere, & pòst majori cum industriâ & lucro per universam Europam distrahere. Nimirum illa ipsa instrumenta & media, quæ ad securitatem propriam cum damno alieno humana excogitat prudentia, auctori posteà accersunt exitium. Sabaudiæ & Parmæ Duces belli incendia in Mediolanensi Statu fovere satagebant, sed eorum alter suum proprium evertit penitùs; alter verò belli sedem ad se pertraxit. Vnicum malum consilium optimo animo Regis Franciæ impressum effecit, ut seipsum pænè metuat, diffidat Matri, Fratri Germano, & toti regno: persuasus scilicet,

cet, se suáque sine bello stare non posse, atque adeò à ruinâ Domûs Austriacæ suam dependere salutem & conservationem.

Fœdus Cameracense contra Rempublicam Venetam suasit non nemo Legatus è Franciâ, hoc usus argumento, quòd dissensiones illa seminaret inter Principes, ut suam fabricetur fortunam cum aliorum ruinâ,& uniti inter se complures eidem armis eripuêre, quicquid in terrâ firmâ acquisiverat. Fieri fortè potuit, ut tempora illa tales artes exigerent, aut quòd Viri prudentes, quibus Senatus ille semper floruit, ejus rei incommoda agnoscerent quidem, iis tamen occurrere non possent, ob nimiam Senatorum multitudinem, aut ne obsistendo suspecti aliis haberentur. Est nimirum hæc Rerumpublicarum infelicitas, ut in illis malitia, tyrannis, odiorum fomentum, commodorum procuratio, nullâ habitâ Iustitiæ ratione, præcipuum magísque securum suffragium esse soleat, quod zelum, amorémque in patriam communiter interpretamur, ademptâ viris melioribus rectè agendi libertate. In illis, inquam, *Sapientibus quietis & Reipublicæ cura: levißimus quisque & futuri improvidus, spe vanâ tumens* est, cúmque in deliberationibus numerentur potiùs, quàm ponderentur vota, & in communitatibus omnibus plures inexperti & temerarii reperiantur, quàm cordati, gravia inde nasci solent incommoda. Etiamnum hodie cum maximo tranquillitatis publicæ bono, & communi omnium applausu observari videmus à laudatissimâ illâ Republicâ bonas regulas politicas, utpote quæ paci universali studuit semper, & constantem cum Principibus finitimis coluit amicitiam, neque unquam locum dare voluit continuis Franciæ sollicitationibus, aut bellis præsentibus sese immiscere. Quâ re non solùm Austriacam sibi Domum mirè devinxit, sed semetipsam etiam communi Martis furori prudenter subduxit, adeò ut plus eâ ratione præfecerit, quàm vi & armis obtinere potuisset. Vicinitas majoris potentiæ non semper damno esse solet, aut fraudi: interdum maris instar est, quod aliorsum recedit, & Provinçias integras sub-

Tacit. lib. 1. Hist.

ſubductis undis Vicino tranſcribit. Principes non pauci & Reſpublicæ conſervationem ſuam & amplitudinem huic debent Monarchiæ. Periculoſæ plenum opus eſt aleæ, bella ſemper potentiori machinari, & hoc ſolum agere, ut Principatus minores contra illum nunquam non in armis ſint, ut alibi oſtendimus. Longè potentiores ſunt Reſpublicæ à bonâ cum Principibus amicitiâ, quàm ab armis & exercitu. Fœminæ ſunt aſtutæ, quæ facili negotio animos illorum & voluntates ſibi conciliant, & ſuas moderantur actiones, ad fines ſuos particulares eas dirigendo. Plus plerunque cum iis velut cum ſexu muliebri, quàm cum Principibus aliis connivetur, notâ præſertim Magiſtratûs naturâ, in quo probi abſque culpâ ſunt. Ne igitur turbari ſe ſinant, ſi Principes interdum iratiores videant: nam *amantium iræ, amoris redintegratio eſt.* Terent. Suaſmet potiùs umbras & ſuſpiciones improbent, quibus amicorum fidem quandoque in dubium vocant, quod vitium multitudinis eſt, res ipſas non ratione, ſed ſuſpicione plerunque inani metientis.

5. Atque artes iſtæ ſeminandi diſcordias, & unum in alterius exitium concitandi, frequentes in aulis ſunt & Palatiis, & ferè ex ambitione naſci conſueverunt: cùm enim jam diſtributa ſint præmia, & formæ novæ abſque aliarum interitu introduci nequeant, per calumniam aut vim eò contenditur. Interdum non niſi æmulatio eſt, quâ Miniſter unus invidet alteri excellentes animi dotes, quibus pollet, ideóque hoc agit potiſſimùm, ut aut officio arceatur, ubi illæ magìs elucent, aut ut conceptam de iis opinionem deponant alii. Quem in finem falſa etiam nonnulli aliis imponunt crimina, & ſi veritas obſcurari non poteſt, utuntur ficto riſu, jocis aliíſque verbis minùs honorificis, ſub quâdam amicitiæ ſpecie, ut qui jam in rebus levioribus auctoritatem perdidit, eâdem poſteà etiam in gravioribus deſtituatur. Artificia ejuſmodi malitioſa, minúſque ſincera ipſi quoque auctori pernicioſa ſunt; quemadmodum in Hiſpone ejúſque ſequacibus prudenter[p] advertit Tacitus. Et tametſi Lucinius Proculus alios *criminando, quod facillimum*

[p] *Perniciem aliis, ac poſtremum ſibi invenêre.* Tac. lib. 1. Annal.

Tacit. lib. 1. Hiſt.

factu est, pravus & callidus, bonos & modestos anteibat: istud tamen tum solet accidere, cùm probitas & modestia intra vitæ privatæ limites sese continent, & honores publicos ac gratiam Principum aspernantur; ut facere solent ii, qui suismet diffisi viribus, minùs idoneos sese reputant ad negotia publica, aliáque majoris momenti pertractanda. Viris talibus malitia solers, & ad occupandos animos intenta, debita virtutum præmia facilè præripit; quomodo Tigellinus factitabat, *Præfecturam vigilum, & prætorii, & alia præmia virtutum velociùs vitiis adeptus.* Verùm tales artes eâdem, quâ nascuntur, celeritate rursum intereunt; ut in eodem Tigillino videre fuit, qui *inter stupra concubinarum, & oscula, & deformes mores, sectis novacula faucibus, infamem vitam fœdavit, etiam exitu sero & inhonesto.*

Tacit. lib. 1. Hist.

Idem ibid.



SYM-

SYMBOLVM LXXVI.



VIBRAT ſol lucis ſuæ radios in ſpeculum concavum, & iidem inde mox ignei emicant (figura præſentis Emblematis) quo ſignificatur in bonâ aut malâ Miniſtrorum intentione pacem aut bellum conſiſtere. Periculoſa eſt mandatorum, quæ ipſi accipiunt, repercuſſio. Si pectus iis eſſet cryſtallinum, planum & candidum, eâdem cum puritate mandata redderent, quâ acceperunt, immò etiam majore. Quòd ſi iis chalybeum ſit, orbem univerſum bellis ſuccendent. Eam ob rem Principibus pacis amantibus curæ eſſe debet, ne ad eam procurandam Miniſtros adhibeant

Martem potiùs spirantes: hi enim, cùm gloriam suam & fortunam in armis collocent, omnem captant occasionem belli incendia suscitandi. Non deploraret Corona Franciæ tot dissidia, neque Europa tot Martis calamitates, nisi in illis conservatio gratiæ Regis Christianissimi sita fuisset. Sacræ paginæ memorant, tubas, quibus bellum denunciabatur, Sacerdotibus olim commissas[a] fuisse, ne modestia & gravitas sacratioris eorundem officii, quo fungebantur, absque gravi causâ iis uti permitterent. Animi Principum sinus quidam marini sunt, qui in altissimos fluctus montium instar sese erigunt, si Ministri eorundem turbulenti Boreæ fuerint; contrà, si placidi Zephyri, in summâ vivunt tranquillitate. Etenim animus generosus, & pacis ac mutuæ Principis sui cum aliis concordiæ amicus, mandata temeraria, & periculosa moderatur, atque emendat; solis exemplo, cujus radii, etsi per angulos transeant, expedire tamen se conantur posteà à formâ illâ imperfectâ, & in reverberatione suâ redire ad Sphæricam. Nec sufficit interdum, quòd intentionem habeant minimè malam, si bellicosi aliàs & Martiales habeantur, quia aut nemo sibi persuadet, tam fortes animos occasionem neglecturos, aut metus contra eorum fortitudinem arma corripit, aut certè malitia eâ velut pallio sese contegit. Prævidit Comes Fontanus, quid ex Rhætorum factione futurum esset in valle Telinâ, ob consociationem cum Republicâ Venetâ, & propugnaculum extruxit ad ostium Adæ fluvii, pro securitate status Mediolanensis: ingressus est Vallem eandem Dux Feria excitus à Catholicis, ut eos contra Hæreticos tutaretur: alibi Dux Osunensis cum exercitu in mari Adriatico Venetorum arma in Foro Iulii aliorsum avocare conatus est, & tribus illis Ministris imputata fuêre bella, quæ deinde propter Sabaudiæ Ducis inquietudinem exorta sunt.

[a] *Filii autem Aaron Sacerdotes clangent tubis: eritque hoc legitimũ sempiternum in generationibus vestris.* Num. 10. 8.

§. In iis tamen, qui pacis tractandæ causâ mittuntur, majus hoc solet esse periculum, cùm quisque ferè in negotiis naturæ suæ ductum, aut passionem sequatur potiùs, quàm bonam Principis intentionem. Lupus Harus offen-

sus

fus à Rege Sanctio, cui cognomentum Fortis, egregiè fese ultus eft in tractatibus pacificationis inter eundem Regem, & Petrum Tertium Regem Aragoniæ, fecus amborum refponfa referendo; quo factum, ut utrumque commotiorem redderet, quàm fuerint anteà. Maxima Principum infelicitas eft, quòd rebus omnibus ipfi coràm præfentes adeffe nequeant, adeóque neceffe habeant in multis aliorum uti relationibus, quæ fontibus fimiles funt: ficut enim hi terræ metallicæ, quâ tranfeunt, affectiones imbibunt, ita illæ femper ferè malitiâ, paffione, aut affectu Miniftrorum inficiuntur, eorúmque commoda ac fines fapiunt. Iifdem conantur affentari Principi, ita eas inftituendo, ut ad illorum arbitrium & voluntatem fictæ factæque videantur. Miniftri, & cumprimis Legati, qui rei bene gerendæ apprimè ftudiofi videri cupiunt, & tanquam ingenio fuo penetrent omnia, abripi fe finunt privatis fuifmet imaginationibus, & ad Principes fuos referunt tanquam certum & exploratum, non id, quod re ipsâ eft, fed quod effe poffe ipfi fibi imaginantur. Nimis in fufpiciones proni funt, quas ficut è quâvis leviffimâ umbrâ hauriunt, ita mox fidem iis adhibent: unde graves æquivocationes nafcuntur & errores, immò cauffa præcipua diffenfionum, bellorúmque inter Principes; fiquidem *in turbas & difcordias peßimo cuique* Miniftro *multa vis*. Caveant igitur oportet Principes, ne leviter moveri fe finant primis Miniftrorum relationibus, fed componant eas priùs cum iis, quas ab aliis accipiunt; atque ut de perfcriptis ad fefe tantò certius formare poffint judicium, perfpecta inprimis eorundem habeant ingenia & naturas, modum infuper, quo res folent concipere, num videlicet paffionibus, aut affectibus privatis duci confueverint: accidit enim interdum, ut Minifter amore Regionis, aut Principis, cum quo agit, capiatur, & omnia illi æqua videantur; aliquando comiter acceptus favoribus ejufdem inefcari fe finit, & ex gratitudine quâdam naturali illius partes & cauffam agit potiùs, quàm fui Principis. Nonnunquam etiam inanibus rerum fimulacris, & rumufculis ad-

Tacit. lib. 4. Hift.

versis, per dolum confictis, decipitur, & facilè suum etiam fallit Principem: nam nemo aptior ad propinandos aliis errores, quàm qui prior eos hauserit. Ministri benè multi levibus moventur ratiunculis, aut passione aliquâ ducti, aut aversione animi, quæ judicium iisdem perturbat, omnia in malum vertunt. Sunt præthereà nonnulli naturâ sic comparati, ut actiones omnes & consilia in deteriorem interpretentur partem; quemadmodum alii ita sinceri, ut nihil sinistrâ cum intentione agi credant. Tam isti, quàm illi perniciosi sunt, & hi postremi quidem non minùs, ac alii priores.

Existimans interdum Minister ad obsequii munus pertinere, aut intelligentis & boni communis studio flagrantis nomen se adepturum, si Principi suo hostes ac diffidentes detegat, omnem curam & vigilantiam in suspicionibus collocat, nec quisquam à calamo ejusdem & linguâ securus est, atque ut umbras suas & apprehensiones tantò faciat certiores, nimiùm diffidendo occasionem dat, ut amici convertantur in hostes, & caussa in litem abeat cum gravi Principis nocumento, cui longè plus profuisset bona de omnibus existimatio, aut si Minister adhiberet remedia ad curandos, non ad infirmandos hominum animos, & voluntates.

Fatigantur etiam quandoque Ministri Legationibus, atque ut ad familiæ propriæ commoda procuranda reverti sibi liceat, non verentur dissuere omnino Principum inter se amicitiam, aut alia minùs sana consilia suggerere.

Falluntur egregiè Principes, qui sibi persuadent, Ministros semper ut Ministros, nunquam ut homines agere. Quod si ita esset, meliora ab iis præstarentur obsequia, & pauciora evenirent incommoda. Attamen homines sunt, neque Ministri munus eos continuò exuit propensione naturali ad quietem & delicias, amore, irâ, vindictâ, aliísque affectibus, & passionibus, ad quas corrigendas non sufficit semper studium boni communis, & obligatio.

§. Verùm id diligenter velim animadvertat Princeps, fieri interdum, ut qui Ministros bonos & gnavos fallere ne-

nequeunt (eò quòd hi in tractando negotio artes illorum & consilia penetrent, videántque quid è re Principis sui sit, quid non) eos traducant tanquam diffidentes, passionibus obnoxios, duros & intractabiles, adeóque illud conentur efficere, ut iis amotis negotia committantur aliis minùs ad eam rem instructis, aut ut cum ipso Principe immediatè ea tractare sibi liceat, cui multa ad speciem æqua proponunt, eúmque inducunt, ut concedat, quæ ipsi deinde fraudi sunt, & interdum ut Ministrum suum pessundet penitùs. Nemo existimare debet negotiorum cursum mutare se posse, aut Ministri fortunam evertere: ubi enim hoc sperare licuerit, nullus Minister securus erit, nec Principis negotium rectè curabitur: talis enim fiducia contemptum & inobedientiam parit in accusante, & metus criminis imponendi animos Ministro adimit. Quare minus damnum censeo hos fortè errare, quàm leviter admittere adversùs eos querelas & accusationes præsertim Exterorum, & licet veræ eæ sint, majoris tamen prudentiæ est differre remedium, donec istud asscribere sibi nequeat is, à quo profectæ illæ fuerant.



SYM-

SYMBOLVM LXXVII.



AMBÆ illæ principes cæli faces, diei noctiſque præſides, quantò à ſe invicem abſunt longiùs, tantò majori conſenſione, & pleniori luce iſthæc inferiora colluſtrant. Aſt ubi concurrunt propiùs, nîl juvat quidem eſſe fratres, quò minùs præſentia unius alterius impediat radios, & ex tali Eclipſi naſcantur grandiores umbræ, aliáque terræ incommoda. Conſervant & fovent Principes mutuam inter ſe amicitiam Miniſtrorum & literarum beneficio; at ſi coràm de rebus ſuis inter ſe communicent, mox ex ipſo aſpectu umbræ ſuboriuntur ſuſpicionum & offenſarum, quia nunquam unus in alio reperit, quod anteà ſibi pollicebatur,

nec

nec unusquisque suo se metitur modulo, cùm nemo ferè inter eos sit, qui non plus obtendat, quàm ei de jure debeatur. Duellum propè est mutuus Principum conspectus & præsentia, in quo de cæremoniis decertatur, unoquoque poscente primas, & cum altero de victoriâ contendente. Assistunt certamini amborum familiæ, velut bini hostiles manipuli, quorum singuli id in votis habent, ut Princeps suus & personæ dotibus, & amplitudine palmam ferat; cúmque in tanto numero omnes prudentes esse nequeant, quodvis dicterium, aut levissimus aliquis contemptus, facilè divulgatus, graviter alios offendit. Ita factum in congressu Regis Henrici, & Ludovici Vndecimi Regis Franciæ, in quo cum Hispani splendore & pompâ excederent, contrà verò vilem Gallorum cultum ac sordes deriderent, animis haud leviter offensis duæ illæ Nationes discesserunt ab invicem, quæ usque ad temporis tam arctam inter se amicitiam coluerant. Occulta fuêre Germanici & Pisonis odia, quoad coràm inter se [a] viderunt. Conspectus mutuus Regis Castellæ Ferdinandi Quarti, & Regis Lusitaniæ Dionysii ejus soceri graves peperit dissensiones, uti & ille Regis Philippi Primi, & Regis Ferdinandi. Et tametsi ex congressu Regis Iacobi Primi cum Rege Alphonso, atque ex multis aliis similibus insignia nata sunt emolumenta, tutissima tamen via erit, si Principes negotia sua per Legatos conficiant.

Mar. Hist. Hisp. lib. 23. c. 5.

[a] *Discessêrúntque opertis odiis.* Tacit. lib. 2. Annal.

§. Qui Principibus magìs familiares sunt, ii hoc agunt interdum (ut dictum alibi) ut inter eos, eorúmque consanguineos & affines dissidia seminent, cujus rei in historiis nostris multa exempla suppetunt. Lupus Harus inter Regem Sanctium, cognomento Fortem, ejúsque conjugem Reginam discordiam concitare conatus est. Famuli Reginæ Catharinæ Matris Regis Ioannis Secundi eandem irritabant adversùs Infantem Ferdinandum. Alvarus Lara (ut Regni gubernationem diutiùs obtineret) literis confictis Regi Henrico Primo persuadere voluit, à sorore suâ Berengariâ ei venenum parari. Quorum commodis serviebat dissensio inter Infantem Sanctium, & Regem Alphonsum Sapientem ejus

Mar. hist. Hisp. lib. 12. c. 6.

Patrem,

Patrem, ii vehementer cavebant, ne quas habebant controversias, coràm præsentes componerent. Castellæ Proceres impediebant concordiam inter Regem Ioannem Secundum, & Henricum ejus filium. Alvarus Luna illam item, quæ inter Ioannem Navarræ Regem, ejúsque filium Carolum Vianæ Principem intercedebat. Privati Regis Philippi Primi eidem dissuadebant congressionem, & colloquium cum Rege Ferdinando. Ejuscemodi artes vidimus his nostris temporibus frequentari in Franciâ cum non exiguo detrimento tranquillitatis Regni illius, & totius Christiani orbis. Remedium unicum est, spernere difficultates & incommoda, quæ Ministri Principibus familiares obtendunt, & in mutuum venire conspectum, ubi vi sanguinis occultè operante, mitigantur animi, & in apertum se prodit eorum malitia, qui dissidiorum auctores extitêre. His rationibus permotus Rex Ferdinandus Segobiæ coràm convenit Regem Henricum Quartum conjugis suæ fratrem, nihil veritus ex eo periculi, quòd se suáque committere videretur Regi offenso, qui aut ex amore naturali, aut ad dissimulandam suam infamiam illud agebat unicè, ut filia sua Ioanna in Coronâ succederet: etsi enim de periculis istis satìs à suis fuerit præmonitus, cùm tamen ad prudentiæ bilancem ista expenderet, prævaluit omnibus unica illa consideratio, nullâ scilicet vi aut tractatione plus effici posse, quàm præsentiâ.

Mar. hist. Hisp. lib. 22. c. 4.



SYM-

SYMBOLVM LXXVIII.



QVOD in Sirene cernitur, formoſum eſt; quod auditur, ſuave; quod celat intentio, noxium; & quod infra aquas demergitur, monſtroſum. Quis primo aſpectu inæqualem iſtam diverſitatem agnoſceret? Tantum mentiri oculos, ut fallant animum: tam ſuavem eſſe concentum, ut naves impellat in ſcopulos! velut extraordinarium admirata eſt Antiquitas monſtrum iſtud; at nullum magis ordinarium: aulæ & loca omnia eorum plena [a] ſunt. Quoties homines dulcem & ſonoram in ore linguam circumferunt, quâ decipiunt, & Amici greſſibus ponunt [b] laqueos? Quoties frons exterior amorem præ ſe fert & benevolentiam, &

[a] *Et Sirenes in delubris voluptatis.* Iſa. 13. 22.

[b] *Homo, qui blandis fictiſque ſermonibus loquitur amico ſuo, rete expandit greſſibus ejus.* Prov. 29. 5.

animus iram coquit & indignationem? Quot finguntur lacrymæ, quæ ex gaudio [c] profluunt? *Periisse Germanicum nulli jactantiùs mœrebant, quàm qui maximè lætabantur.* Attulerunt ad Iulium Cæsarem Pompeji caput, & tametsi hoc illi spectaculum non injucundum esset, lacrymis tamen interiorem animi affectum dissimulavit.

[c] *Peractis tristitiæ imitamentis.* Tac. lib. 13. Ann.
Tacit. lib. 2. Annal.

Lucan.

Non primo Cæsar damnavit munera visu,
Avertítque oculos, vultus dum crederet, hæsit,
Utque fidem vidit sceleris, tutúmque putavit
Iam bonus esse socer: lacrymas non sponte cadentes
Effudit, gemitúsque expreßit pectore læto.
Non aliter manifesta putans abscondere mentis
Gaudia, quàm lacrymis.

Multum de fictis Sirenibus habent obtentus quorundam Principum. Quàm fucati Religionis & boni publici coloribus? Quàm amplis vestiti promissis, & blandis ac amicis sermonibus? Quæ fraudes mutuæ non latent sub illâ specie, & exterioribus benevolentiæ indiciis? Angelos sese exhibent, & desinunt in serpentes, qui artus complectuntur, ut mordeant, & venenum iis infundant. Meliora sunt sinceri animi vulnera, quàm horum talium [d] oscula. Verba eorum blanda sunt, ipsi verò acuta [e] jacula. Quoties proditio ab honoribus incepit? Tiberius incensus æmulatione gloriæ tot victoriarum, quas Germanicus tulerat, necem ejusdem moliebatur, totiúsque familiæ Augusti extirpationem, & ad triumphum eum evocavit, ac imperii consortem reddidit. His publicis benevolentiæ signis animum suum tegere contendebat: ardebat Germanici invidiâ, magísque ejus gloriam incendebat, ut extingueret promptiùs: quod oculis patebat, existimatio erat & honor; quod clàm suberat, non nisi odium & [f] malitia. Quò magìs sincerum sese cor exhibet, eò plus doli in recessu habet abditum. Non æquè fallunt fontes turbidi, ac limpidiores, qui venenum dissimulant, & puritate suâ ad hauriendum alliciunt. Oportet igitur diligenter advigilet prudentia, ut illas Principum artes tempori penetret, tantóque magìs suspectos eos habeat, quantò beni-

[d] *Meliora sunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula odientis.* Proverb. 27. 6.
[e] *Molliti sunt sermones ejus super oleum, & ipsi sunt jacula.* Psal. 54. 22.
[f] *Nec ideò sinceræ caritatis fidem adsecutus, amoliri juvenem specie honoris statuit, struxítque caussas, aut fortè oblatas eripuit.* Tacit. lib. 2. Annal.

benigniores & magis benevolos ſeſe oſtendunt, & mores ſuos ac naturam immutant; quomodo Agrippina fecit verſis artibus, & aſperitate in teneritudinem & blandimenta, ut Neronem ab amoribus ancillæ[g] abſtraheret; quæ mutatio ipſi etiam Neroni, & amicis ejus ſuſpecta fuit, adeò ut eum monerent, caveret mulieris[h] inſidias. Ad ea potiùs oportet advertere animum, quæ celare ſtudent Principes, quàm quæ palàm produnt: magis ad ea, quæ ſilentio premunt, quàm ad ea quæ exteriùs offerunt. Tradit Elector Trevirenſis Archidiœceſis ſuæ Metropolim Regi Franciæ, ut eam militari firmet præſidio, etſi probè ſciret Imperialem urbem eſſe, & ſub protectione hæreditariâ Regis Hiſpaniæ, tanquam Ducis Lutzenburgenſis, & Comitis inferioris Burgundiæ, atque adeò non in illam ſolùm ſe peccare, ſed & in Imperii conſtitutiones; pòſt verò iis de cauſſis copiæ Regis Catholici urbem illam iterum Francis eripiunt, Electorem caſu & fortuitò detinent, & tractant omni cum veneratione tali ac tanto Principi debitâ; & ecce poſtquam Rex Franciæ jam decem aut octo diebus antè fœdus cum Batavis ſanciviſſet, ad oppugnandas Provincias Belgicas, hunc bello titulum obtendit, etſi pòſt id acciderat, & in dictas regiones ſigna infert, ſpecie liberandi Electoris, amici ſui, & in fœderibus ſocii. Facilè occaſiones reperit, aut ſubnaſci facit, qui eas ſtudioſè quærit. Malitia luci ſimilis eſt, quæ per quamcunque rimulam ſeſe penetrat, & tanta in nobis ineſt ad libertatem propenſio, tam cœca noſtra ambitio, ut nulla tam ſit fucata ſpecies, modò ad alterutram illarum collimet, cui non illicò fidem habeamus, ſinamúſque ab eâ nos decipi, quantumvis à veritate aliena ea ſit, & rationi aut experientiæ adverſetur. Italia nondum ſatis agnoſcit conſilia Franciæ, quibus ſub titulo protectionis dominatum illius affectat, etiam poſtquam vidit violatam ab eâ fidem publicam, poſt conſtitutas tot paces Ratisbonæ, Cheraſci, & Monçoni: poſt invaſum item Montferratum, Vallem Telinam, Pinnarolam, & impoſitum Monaco militare præſidium. Talia ſimulacra obtendunt Principes ſuæ ambitioni,

[g] *Tum Agrippina verſis artibus, per blãdimenta juvenem aggredi, ſuum potiùs cubiculum, ac ſinum offerre contegendis, quæ prima ætas, & ſumma fortuna expeterent.* Tacit. lib. 13. Ann.

[h] *Quæ mutatio neque Neronem feſellit, & proximi amicorũ metuebant, orabántque cavere inſidias mulieris ſemper atrocis, tum & falſæ.* Tacit. lib. 13. Ann.

cupiditati, aliísque consiliis minùs rectis, cum jacturâ etiam sanguinis & fortunarum subditorum. Hinc ferè nascuntur omnes bellorum motus & turbæ, quas orbis experitur.

§. Sicut autem ipsa commodorum ratio mutatur interdum, ita & caussæ iis prætextæ: hæ namque umbram illis faciunt, & sequi ea solent. Tractat Respublica Veneta armorum societatem cum Grisonibus, obsistunt Galli, ne quid detrimenti caperent confœderationes, quas ipsi cum iisdem aliàs fecerant: abeunt in diversas factiones Nationes illæ, in damnum Catholicorum Vallis Telinæ, quorum extirpationem moliebantur Hæretici: conventum eâ super re instituunt Helveti, neque aliud occurrit remedium, quàm ut Hispani cum exercitu in Vallem penetrent, quod longè etjam antè Clementis Octavi fuit consilium, in instructione quâdam datâ Episcopo Veliæ, cùm illum pro nuntio mitteret ad Cantones Catholicos. Placet idem medium Domino Guffierio, qui Franciæ curabat negotia, suadétque Comiti Alphonso Casato Legato Regis Catholici apud Helvetos, Ducem de Feria hortetur literis, ut cum exercitu regio in Vallem Telinam moveat, ut præcluso hâc ratione Venetis transitu, ipsi à cogitatis suis desisterent, & Vallis ab Hæreticis tuta esset ac libera. Motus his precibus Dux, & periculo communi, quod Statui Mediolanensi, atque universæ Italiæ ab hæresi imminebat, lamentis item, & lacrymis Catholicorum, Vallem Telinam ingreditur, & mox Galli novis rationibus artes mutant, & huic se opponunt consilio, novo sancito fœdere Avenione cum Venetis & Allobrogum Duce, sub specie conservandæ libertatis Italiæ, tametsi hæc magìs in eo posita esset, ut transitu illo Hæretici Transalpini prohiberentur, quàm ne Hispani nimis illic potentes evaderent. CúmqueVallis Telina non nisi simulacrum esset unioni illi callidè obtentum, usi sunt id temporis fœderati armis suis ad distrahenda aliorum consilia, & vim omnem atque conatum ad opprimendam Rempublicam Genuensem converterunt. Ita rationes prætextæ variantur, prout aliæ atque aliæ commodorum sese dant occasiones.

§. In

§. In ipsis denique effectibus falsam obtentuum illorum speciem tempus prodit, quia aut non præstatur, quod promissum fuerat, aut eo non agitur loco, quo putabatur. Cogitat Respublica Veneta Gradiscum occupare, & caussam prætendit Vsocchorum, qui in Croatiâ sunt, incursiones: maris libertatem tueri se velle simulat; & terrâ bellum suscipit.

Sæpenumerò majoris gloriæ divinæ procurandæ titulo sumuntur arma, & eidem officiunt potiùs: interdum specie Religionis, & eandem graviter lædunt: interdum pro tranquillitate publicâ, & eam perturbant: interdum pro subditorum libertate, & eos opprimunt: interdum pro eorundem tutelâ & defensione, in eósque tyrannidem exercent: interdum pro statu proprio conservando, & alienum occupare satagunt. O Homines, ô Populi, ô Respublicæ, ô Regna! quorum tranquillitas & felicitas ex ambitione, & repentino paucorum impetu dependet!

§. Quando fines actionum honesti quidem sunt, incertum tamen, an eos æquè in meliorem partem interpretaturi sint alii; aut quando periculum est, ne si innotescant, obtineri nequeant, licebit eos eâ ratione disponere, ut actiones nostræ diversam quasi speciem mundi oculis exhibeant, & putentur ex aliis honestis caussis proficisci. Quâ in re nulla fraus ab eo committitur, qui sic agit: rectè enim id facit ac licitè; sed malitiæ solùm simulacrum aliquod ante oculos objicit; quo sese ipsa decipiat, ut ne justis consiliis Principis obsistat. Neque verò ulla cogit necessitas, ut scopum, quò intendit, aperiat aliis, immò attingere metam certam non posset, nisi eodem tempore in alias collineare videretur.

§. Nec minùs in Rebuspublicis periculosa est species ficta cujusdam zeli, quo simulant nonnulli, se bonum publicum præ oculis habere, & non nisi privatum ac proprium spectant. Prætexunt gubernationis emendationem, ut omnem illius auctoritatem labefactent. Proponunt media, & consilia suggerunt post casum, ut errores commissos, sed

pôſtquam medicinam ampliùs non admittunt, in lucem proferant. Libertatem prætferunt, ut populi plauſum contra Magiſtratum ſibi concilient, & perturbatam Rempublicam ſuæ deinde ſervituti [i] ſubjiciant. *Cæterùm libertas, & ſpecioſa nomina prætexuntur, nec quiſquam alienum ſervitium & dominationem ſibi concupivit, ut non eadem iſta vocabula uſurparet.* Quæ argumenta non dedit Tiberius reſtituendæ libertatis Romanæ, cùm eandem cogitaret [k] opprimere? Eodem artificio uſus eſt Princeps Auriacus, ut Provincias Belgicas ad rebellionem concitaret: iiſdem ejus utuntur poſteri, ut Provinciis Vnitis dominentur. Tempus maximo cum ſuo damno eas edocebit, quantum inter legitimum Dominum & Tyrannum interſit, & tunc optabunt *non ſe contumaciam cum pernicie, quàm obſequium cum ſecuritate maluiſſe*, id quod olim Trevirenſibus ſuaſit Cerialis. Convolat cœco quodam impetu populus ad illicem libertatis fiſtulam, nec ſuam agnoſcit levitatem, donec amiſsâ penitùs libertate ſervitutis laqueis irretitum ſe viderit. Moveri ſe ſinit fictis Crocodilorum iſtorum lacrymis, & minùs cautè ſuas illis fortunas & vitam committit. Quanta per orbem eſſet quies, ſi nôſſent ſubditi, ſive penes populum, ſive penes multos, ſive penes unum, ſummum fuerit imperium, nullam unquam fore gubernationem abſque incommodis, & abſque aliquâ tyrannidis ſpecie! nam etſi ſpeculatio fortè perfectam aliquam Rempublicam excogitaret, cùm ea hominum eſſe debeat, non Angelorum, laudari poterit faciliùs, quàm [l] evenire. Atque adeò non conſiſtit libertas in hâc vel illâ gubernationis formâ inquirendâ, ſed in illius potiùs conſervatione, quam longus uſus conſtituit, & experientia approbavit, in quâ juſtitia vigeat, & conſervetur quies publica, poſito quòd uni alicui dominationis generi parendum ſit: nunquam enim libertas plus patitur detrimenti, quàm in ejuſmodi mutationibus. Cogitamus interdum gubernationem efficere meliorem, & in aliam pejorem incidimus; uti iis accidit, qui Tiberio & Cajo fuerunt [m] ſuperſtites: & licèt fortè etiam redde-

[i] *Vt Imperiũ evertant, libertatem præferunt: ſi impetraverint, ipſam aggredientur.* Tac. lib. 16. Annal.

Tacit. lib. 4. Hiſt.

[k] *Specioſa verbis, re inania, aut ſubdola: quantóque majore libertatis imagine tegebantur, tantò eruptura ad infenſius ſervitiũ* Tacit. lib. 1. Annal.

Tacit. lib. 4. Hiſt.

[l] *Dilecta ex his, & conſtituta* Reip. *forma, laudari faciliùs, quàm evenire; vel ſi evenit, haud diuturna eſſe poteſt.* Tac. lib. 4. Annal.

[m] *An Neronẽ extremũ Dominorum putatis? idem crediderant, qui Tiberio, qui Cajo ſuperſtites fuerant: cùm interim inteſtabilior, & ſævior exortus eſt.* Tacit. lib. 4. Hiſt.

redderetur melior, longè tamen graviora sunt damna, quæ transitum illum ab uno dominatu ad alium comitari solent, adeóque satius est præsentem tolerare, etsi iniquus [n] sit, & in Deo confidere, qui si Princeps sit malus, alium largietur [o] meliorem. Ad divinam illius Providentiam pertinet dare Regna, & divina ejus decreta improbaret, quisquis obedire nollet Principibus, quos suo loco posuit. Impius Rex erat Nabuchodonosor, & Deus tamen graves pœnas comminabatur, si quis ei parere [p] recusaret. * *Quomodo sterilitatem, aut nimios imbres, & cætera naturæ mala; ita luxum, avaritiam,* aut alios *dominantium* defectus *tolerare* debemus. *Vitia erunt, donec homines.* Quis Principum ab illis omnino immunis erit? † *Sed neque hæc continua; & meliorum interventu pensantur.*

[n] *Ferenda Regum ingenia, neq; usui crebras mutationes.* Tac. lib. 12. Annal.

[o] *Ulteriora mirari, præsentia sequi, bonos Imperatores voto expetere, qualescunque tolerare.* Tacit. lib. 4. Hist.

[p] *Quicunque non curaverit collum suum sub jugo Regis Babylonis: in gladio, & in fame, & in peste visitabo super gentem illam, ait Dominus.* Jerem. 27. 8.

* Tac. lib. 4. Annal.

† Ibid.



SYMBOLVM LXXIX.



NVLLA avium in formandâ voce articulatâ magìs hominem imitatur, ac Psittacus.

Martialis. *Si me non videas, esse negabis avem.*

Tanta ejus est solertia, ut fuerint inter Philosophos, qui dubitarent, num rationis esset particeps. Cardanus de eo sic

Cardan. scribit: *Inter aves ingenio sagacitatéque præstat, quòd grandi sit capite, atque in Indiâ cœlo sincero nascatur, unde didicit non solum loqui, sed etiam meditari ob studium gloriæ.* Avis est admodum sincera & candida, quod magnorum ingeniorum est proprium. Attamen candor illius decipi se non sinit, quin

quin potiùs tempori dolos novit antevertere, adeò ut ſerpentis, animalis etiam aſtutiſſimi & maximè prudentis, illudat artes: nam ut ab inſidiis illius nidum ſuum tueatur, mirabili ſagacitate eum ex altiſſimis & tenuiſſimis arborum ramis ſuſpendit, quemadmodum præſens Symbolum exhibet, ut ſi fortè per illos ſerpens tentârit adrepere, ad enecandos pullos, ſuomet pondere deorſum decidat. Ita decet artem arte, conſilium conſilio illudere. Quâ in re eximius Principum Magiſter fuit Rex Ferdinandus Catholicus, uti in omnibus conſiliis ſuis ſatis oſtendit, tum præſertim, cùm Germanam de Fox Ludovici Duodecimi Franciæ Regis Neptem in uxorem duxit, ad diſſolvendam unionem & fœdera, quæ illo inſcio, & in ejus præjudicium fecerant inter ſe Hagenoæ Imperator, & Rex Philippus Primus ſuus Gener. Nec minori cum ſagacitate uſus fuit occaſione illâ, quam ei offerebat deſiderium ejuſdem Regis Franciæ, cupientis cum eo inire fœdus, ut tantò eſſet expeditior ad invadendum Regnum Neapolitanum, ſic rem omnem inſtituendo, ut Status Roſſilionenſem & Cerdaniæ ſuæ iterum poteſtati ſubjiceret; cúmque videret Franciæ Regem eo jam fine ingreſſum in Italiam, & quàm periculoſus futurus eſſet vicinus Regno Siciliæ, in quod ſuos conjecerat oculos, illum inhibuit, ne progrederetur ulteriùs, & rupto fœdere bellum ei indixit, ejúſque conſilia diſſipavit, initâ cum Republicâ Venetâ, aliiſque Principibus ſocietate. Atque arma iſthæc magìs neceſſaria ſunt belli tempore, quàm pacis: in illo enim plus ingenium poteſt, quàm ipſa vis; & ſanè laude dignus eſt iſte belli dux, qui ſpretâ inani gloriâ hoſtem armis debellandi, aſtu victoriam ei ſuffuratur, & conſilio triumphat, aut ſtratagematis, quâ in re nihil omnino adversùs jus Gentium committitur: nam *cùm juſtè bellum ſuſcipitur, ut apertè pugnet quis, aut ex inſidiis, nihil ad juſtitiam intereſt.* D. Aug.

—— dolus, an virtus quis in hoſte requirat? Virgil.

Et quidni fallere eum poſſis, quem occidere etiam liceat? Magnanimi pectoris eſt, ſalutem publicam triumpho anteferre, & ſecuriorem reddere victoriam, neque eam tam

mani-

manifesto armorum exponere periculo, cùm nulla humano quidem judicio adeò certa videri possit, quin variis casibus sit obnoxia.

§. In conjecturis ad eludenda consilia, artésque hostium, non spectandum est semper, quid vir admodum prudens in ejusmodi negotio ageret (tametsi illud etiam antevertere, consultum fuerit) sed formandum judicium pro conditione & capacitate personæ, quâcum agitur: neque enim convenientissimo semper & prudentissimo modo omnes operantur. Ferdinandum Albanum Ducem, cùm defuncto Sebastiano Lusitaniæ Rege Regnum illud cum exercitu ingrederetur, nonnulli accusabant, quòd facinus periculi plenum, immò contra militiæ leges suscepisset, quæ in Heroë tam insigni, támque artium militarium perito omnibus erat admirationi; ipse verò respondit, se quidem periculum illud minimè ignorâsse, in eo tamen confisum se fuisse, quòd negotium sibi futurum esset cum Natione, quæ diuturno pacis usu belli oblita videretur. Ne quidem quando cum viris à prudentia laudatis agitur, certum est semper judicium & conjectura, quam de actionibus eorundem ex præscripto etjam rationis & prudentiæ concipimus: interdum enim passione, aut affectu se sinunt abripi; & prudentissimi quique maximos subinde submittunt errores, quia ex vanâ quâdam de se præsumptione curam sufficientem non adhibent, aut nimiùm suæ confidunt sapientiæ, quâ facilè in viam redire se posse arbitrantur, etsi paullò longiùs, quàm oportuit, alicubi processerint. Nonnunquam etiam eosdem fallunt ea, quæ ipsi præsupponunt, tempus, & eventus alii; quare tutissimum erit, suum semper suspendere judicium in iis, quæ ab alieno dependent arbitrio, nec illud moderari velle prudentiâ suâ propriâ: quilibet enim peculiares suas habet rationes, ignotas aliis, & naturæ suæ congruas, quibus ad agendum impellitur. Quod uni alicui videtur impossibile, alius factu facillimum judicat. Nec desunt ingenia, quæ periculosissima quæque tentare audeant. Sunt, quæ rationem ament; sunt etiam, quæ eandem omnino defugiant.

§. Artes

§. Artes occultissimæ hostium, aut eorum, qui sub amicitiæ specie commodis suis privatis consulere satagunt, eæ potissimùm sunt, quibus tam callidè negotia proponere nôrunt Principi, ut non nisi in ejus emolumentum redundare videantur, quæ eidem exitio sunt potiùs. Quâ in re facilè ejus decipitur probitas, præsertim si aut experientiâ careat, aut ignoret, quò alii colliment. Quare magnâ prudentiâ attentionéque opus est, ut pravâ consilia in consulentium damnum convertat.

§. Tametsi verò hostium consilia ratiocinando penetrari soleant, expedit tamen ea etiam investigare per exploratores, præcipua regnandi instrumenta, sine quibus Corona nec satìs secura esse potest, nec incrementum sumere, nec bellum ritè administrari: id quod in Vitellio culpatum fuit, utpote *ignaro militiæ, improvido consilii, quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus urgendo trahendóve bello modus*. Et sanè, quantum noceat ista ignorare, testis esse potest Germania; multæ insignes rerum bene gerendarum perditæ fuêre occasiones, miles sæpe in stativis suis inopinatò oppressus, hoc solo nomine, quòd consilia & itinera hostium satìs explorata non haberet. Iosue[a] exploratorum utebatur operâ, tametsi Deus ipse armorum illius curam gereret. Moyses non nisi Angelo columnam igneam præferente, quæ stativa designaret, castra[b] movebat, & adhuc jussu Dei duodecim misit Exploratores, ut terram promissam[c] coràm inspicerent. Legati Exploratores publici sunt, & salvo jure divino aut Gentium, muneribus ac largitionibus tentare possunt Ministrorum fidem, etsi jurata ea sit, ut expiscentur, quid adversùs suum Principem iniquè machinentur alii: hi enim ad secretum minimè tenentur; pro illis verò militat ratio defensionis propriæ naturalis.

Tacit. lib. 3. Hist.

[a] *Misit Iosue duos viros exploratores in abscondito.* Jos. 2. 1.

[b] *Tollénsque se Angel⁹ Dei, qui præcedebat castra Israël, abiit post eos: & cum eo pariter columna nubis.* Exod. 14. 19.

[c] *Mitte viros, qui cõsiderent terram Chanaan, quam daturus sum filiis Israël, singulos de singulis tribubus, ex Principibus.* Nu. 13. 3

SYMBOLUM LXXX.



SCALPTORES primùm domi suæ marmoreos aptant lapides & expoliunt, quibus ædificium exornare cogitant: nam posteà majoris id esset laboris, & opus imperfectum fieret. Hâc ratione, opinor, formati fuêre lapides pro templi Salomonici fabricâ, ut absque strepitu, & instrumentorum sonitu illa potuerit erigi. Sic sapientiores Principes consilia sua & decreta maturitate quâdam expolire debent, & ad perfectionem adducere: ea enim in arenâ solùm capere, Gladiatoris est potiùs, quàm Principis. Taurus (figura præsentis Emblematis) antequam cum hoste in certamen descendat, secum ipse deliberat, solus se exercet, & cornibus

bus suis arborem impetendo, pugnare feriréque discit. *Timet, atque eum deficere omnia videntur, qui in ipso negotio consilium capere cogitur.* (Iul. Cæs.) Verùm quia casus non nostro semper modo eveniunt, nec in nostrâ interdum situm est potestate, eos suspendere aut maturare, prudentiæ erit considerare, num de dilatione deliberandum sit potiùs, an de festinatione. Etenim negotia quædam sunt, quæ celeritatem in statuendo postulant, alia tempus, & maturam deliberationem, & si in alterutro peccetur, damno ac fraudi id erit Reipublicæ. Consideratio, quæ plus nocumenti adfert, quàm temeritas, nequaquam proficua est. In casibus subitis arripi debent consilia, non capi. Quicquid temporis deliberando consumitur, aut periculum lucrabitur, aut perdet occasio. Fortuna celerrimè movetur, & homines plerique omnes non nisi lentè & tardè: ideò pauci eam assequuntur. Maximam partem de eo, quod jam præteriit, deliberationem suscipimus, & eventus ipsos consilium sequitur. *Res nostræ feruntur, immò volvuntur: ergo consilium sub die nasci debet; & hoc quoque tardum est nimis, sub manu, quod ajunt, nascatur.* (Seneca.) Quando tempus negotiis favet, tarditate adjuvatur; at si iis contrarium fuerit, celeritate vincitur, & tum prosunt maximè Consiliarii vivaces & ignei. Negotia alia, in quibus tempori locus est, cum maturitate quâdam debent peragi: nihil enim magis prudentiæ adversatur, atque celeritas & ira. Malè cuncta ministrat impetus, & rerum gerendarum examen ac considerationem confundit. Eam ob rem semper ferè consilia fervida & temeraria primâ fronte grata sunt; in executione dura; in eventibus tristia, & qui ea suggerunt, tametsi primùm audentiores se præbeant, posteà tamen, ubi volunt exequi, suis se consiliis implicant: *festinatio enim improvida est & cæca.* (Livius.) *Scelera impetu, consilia morâ valescere solent.* (Tacit. lib. 1. Hist.) Et licèt vulgus effectus antè videre cupiat, quàm caussas, adeóque consilia tarda semper incuset, Principem tamen adversùs ejusmodi obtrectationes armatum esse oportet, nam posteà successus felicior eas in [a] laudes etjam convertet.

[a] *Festinare quodvis negotium gignit errores, unde maxima detrimenta exoriri solent; at in cunctando bona insunt, quæ si non statim talia videantur, in tempore bona quis esse repeariat.* Herod.

Veruntamen cunctatio tanta esse non debet, ut executionis elabatur occasio, quomodo Valenti Imperatori accidit, qui *inutili cunctatione agendi tempora consultando consumpsit.* In eo peccant Consiliarii minus prudentes, qui negotiorum gravitate perturbati, nec pericula satis agnoscunt, nec certi aliquid possunt statuere, unde omnia metuunt, immò hâc ipsâ suâ ancipiti dubitatione prudentes videri cupiunt. Consilia differunt, donec tempus ipsum ea suppeditet, & ubi decernere incipiunt, jam occasio abiit. Atque ideò maturanda sunt consilia, non approperanda. Quod maturum est, nec à nimiâ temporis morâ, nec à celeritate reprehendi potest. Optimè illud expressit Augustus symbolo, quo utebatur, Delphini in anchorâ contorti cum hâc inscriptione, *Festina lentè*, cui non repugnat illud Alexandri Magni, *Nihil cunctando:* illud enim de pacis, hoc de belli negotiis debet intelligi, in quo plurimum potest celeritas, quâ res maximæ peraguntur. *Sanè Cerialis parum temporis ad exequenda imperia dabat: subitus consiliis, sed eventu clarus.* Verùm tametsi in bello magna præstare soleat impetus, cavendum tamen, ne cœcus ille sit & inconsultus, is enim initiò plerunque validus, spatio [b] languescit. Quando res ipsa moram patitur, & deliberationi locus est, plus hæc prodest, quàm [c] temeritas. Quamvis tam in uno, quàm in altero prudentia tempus metiri debeat, ne aut illius defectu consilia nascantur cœca, canum instar, aut cum difficultatum & incommodorum spinis, velut erinacei, quia nimis tarda sunt.

Tacit. lib. 5. Hist.

[b] *Omnia inconsulti impetus cœpta initiis valida, spatio languescunt.* Tacit. lib. 3. Hist.

[c] *Duces providendo, consultando, cunctatione sapi⁹, quàm temeritate prodesse.* Idem ibid.

§. Cùm igitur à manu Principis decreta prodierint, perfecta sint oportet, ut nulla in executione confusio oriatur, aut dubitatio. Etenim Ministri quantumvis prudentes nunquam ritè exequi poterunt mandata, quæ rudia adhuc, & malè efformata ad eosdem perveniunt. Imperantis est formam præscribere, inferioris eandem dare executioni; & si in utroque istorum distincta non serventur officia, opus manebit imperfectum. Princeps igitur artificis loco sit, & Minister executoris fungatur operâ. Princeps, qui omnia Ministrorum permittit arbitrio & dispositioni, aut ignorans est,

eſt, aut officio Principis ſeſe cupit exuere. Malè conſtitutum Imperium eſt,ubi penes multos eſt arbitrium. Immò Imperium non eſt, quod ab uno ſolo non regitur. Omnis peribit auctoritas & gubernationis ordo, ſi penes Miniſtros arbitrium ſit. Tunc ſolùm ſuſpendere poſſunt & debent mandatorum executionem, cùm de eorundem injuſtitiâ evidenter conſtiterit: priùs enim Deo nati ſunt, quàm Principi. Quando item mandata Principis ipſius patrimonio, aut exiſtimationi noxia ſunt, aut in detrimentum vergunt bonæ gubernationis, & à notitiis facti particularibus dependent, aut cùm ob diſtantiam, aut alia accidentia ſtatus rerum ſic videtur immutatus, ut rectè colligere liceat, Principem ſi hæc antè intellexiſſet, minimè illa daturum fuiſſe mandata, neque ullum aliud grave in dilatione ſeſe offert periculum, in eo caſu differri poterunt, & contrà licebit excipere, modeſtè tamen, & ſalvâ reverentiâ auctoritati illius & arbitrio debitâ, eâ ſaltem ſpe, fore ut inſtructus de re meliùs ea jubeat, quæ magìs expediunt. Id quod fecit Magnus Dux, cùm contra mandatum Ferdinandi Regis Catholici Neapoli cum exercitu ſubſtitit, expendens nimirum cum animo ſuo, Italiæ Principes expectare ſollicitè, quis demùm exitus futurus eſſet mutui illius congreſsûs & alloquii utriuſque Regis, Ferdinandi & Philippi Primi ſui Generi, & res Neapolitanas periclitaturas graviter, ſi eas id temporis deſtitueret. Si tamen Miniſter certum & exploratum habuerit, Principem tam conſiliorum ſuorum amantem eſſe, ut errare potiùs malit, quàm inſtrui, tacere poterit & diſſimulare: mera enim foret imprudentia periculo ſeſe exponere, ubi nullum ſperare licet remedium. Corbulo *jam caſtra in hoſtili loco moliebatur*, acceptis tamen à Claudio Imperatore literis, quibus ſe recipere jubebatur, *re ſubitâ, quanquam multa ſimul offenderentur, metus ex Imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud ſocios; nihil aliud prolocutus, quàm beatos quoſdam Duces Romanos, ſignum receptui dedit.* Tac. lib. 11. Annal.

Porrò iis mandatis, quæ ad materiam Statûs, ut loquuntur, pertinent, accuratiſſimè & ad amuſſim Miniſter obtem-

peret necesse est (nisi tamen fortè circumstantiæ jam commemoratæ occurrerint, aut aliàs insigne aliquod & evidens ab executione immineat periculum) nec moveri se sinat argumentis & rationibus propriis: sæpe enim Principum consilia tam altis nituntur radicibus, ut Minister intelligentiâ eas assequi haud valeat, aut certè ipsi nolunt, ut eas rimetur aut penetret; atque adeò in dubio pro parte jussorum semper standum erit, & præsumendum de prudentiâ Principis, ita omnino expedire. Ob hanc caussam Dolabella jussus à Tiberio Nonam ex Africâ Legionem adducere, illicò paruit, *jussa Principis magìs, quàm incerta belli metuens*, tametsi aliàs rationes minimè deessent, cur contrà excipiendum videretur. Si cuilibet integrum esset ea, quæ præcipiuntur, examinare & discutere, miscerentur omnia, & plurimæ è manibus elaberentur occasiones. Regnum (ut alibi diximus) instrumentum est musicum, cujus fides ad debitam harmoniam & concentum Princeps attemperat, qui digitis suis omnes percurrit, non Minister, qui unam solam impellit, cúmque alias ipse non audiat, scire nequit, utrum adducta nimis ea sit, an remissa, & facillimè falleretur, si eam suo genio aptare vellet. Comes Fontanus eâ licentiâ, quam ei sua ætas, zelus, obsequia, & experientiæ tot ac tantis trophæis ac victoriis coronatæ indulgebant, aliquoties (cùm statum Mediolanensem adhuc regeret) mandatis Regis Philippi Tertii parere distulit, eò quòd sibi persuaderet, ea non satìs expedire, magísque ex amore commodi privati, aut ignorantiâ Ministrorum profecta fuisse, quàm ex mente Principis. Quod exemplum secuti sunt posteà alii, non absque insigni detrimento tranquillitatis publicæ, & auctoritatis Regiæ. Gravissima inde orirentur incommoda, si Ministris semper liceret vocare in dubium, sítne voluntas Principis, nec ne, id quod præcipitur; cui rei inprimis occasionem dare solet, si constet, non ipsius esse manum, quæ aptat & expolit lapides pro gubernationis ædificio. Verùm etsi aliena ea sit, semper tamen jussis suus habendus est honos, & obtemperandum, haud secùs ac si ab arbitrio & voluntate ipsius

Tacit. lib.4. Annal.

ipsius Principis profecta essent: aliàs enim perturbarentur & confunderentur omnia. Obedientia zelosa ac prudens solam manum ac sigillum Principis sui suspicit.

§. Quòd si Principes abfuerint longiùs, & periculum sit, ne mandata tardiùs, & post ipsos rerum successus perferantur, aut ne casuum varietas (in negotiis belli præsertim) tempus ad deliberandum deneget; aliunde verò certò constet, abituras interim occasiones, prudentiæ erit, sic præcipere, ut liberum tamen sit agendi arbitrium, prout tempus & occasio postulaverint. Ne contingat fortè, quod Vespasiano in bello civili contra Vitellium accidit, quando *ex distantibus terrarum spatiis, consilia post res afferebantur*. Ad quod incommodum evitandum, cùm Tiberius Drusum ad gubernandas Legiones Germanicas mitteret, socios eidem adjunxit Consiliarios prudentes, rerúmque peritos; quibuscum ipse pro re natâ & arbitrio suo consilium [d] caperet. Pari ratione Helvidio Prisco, cùm in Armeniam ablegaretur, in mandatis datum, *rebus turbidis pro tempore, ut consuleret*. Habuit hoc in more Senatus Romanus, ut ista omnia prudentiæ & arbitrio Ducum permitteret, & hoc solùm iis potissimùm commendaret, viderent etiam atque etiam, ne quid Respublica detrimenti pateretur. Romanos tamen nequaquam imitatæ sunt Respublicæ Veneta & Florentina, quæ quòd libertatem suam ab unius solius nollent dependere arbitrio, territæ præsertim exemplo Augusti, qui *arma, quæ in Antonium acceperat, in Rempublicam vertit*, frænum Ducibus suis imposuêre.

Tacit. lib. 3. Hist.

[d] *Nullis satis certis mandatis, ex re consulturum.*

Tacit. lib. 1. Annal.

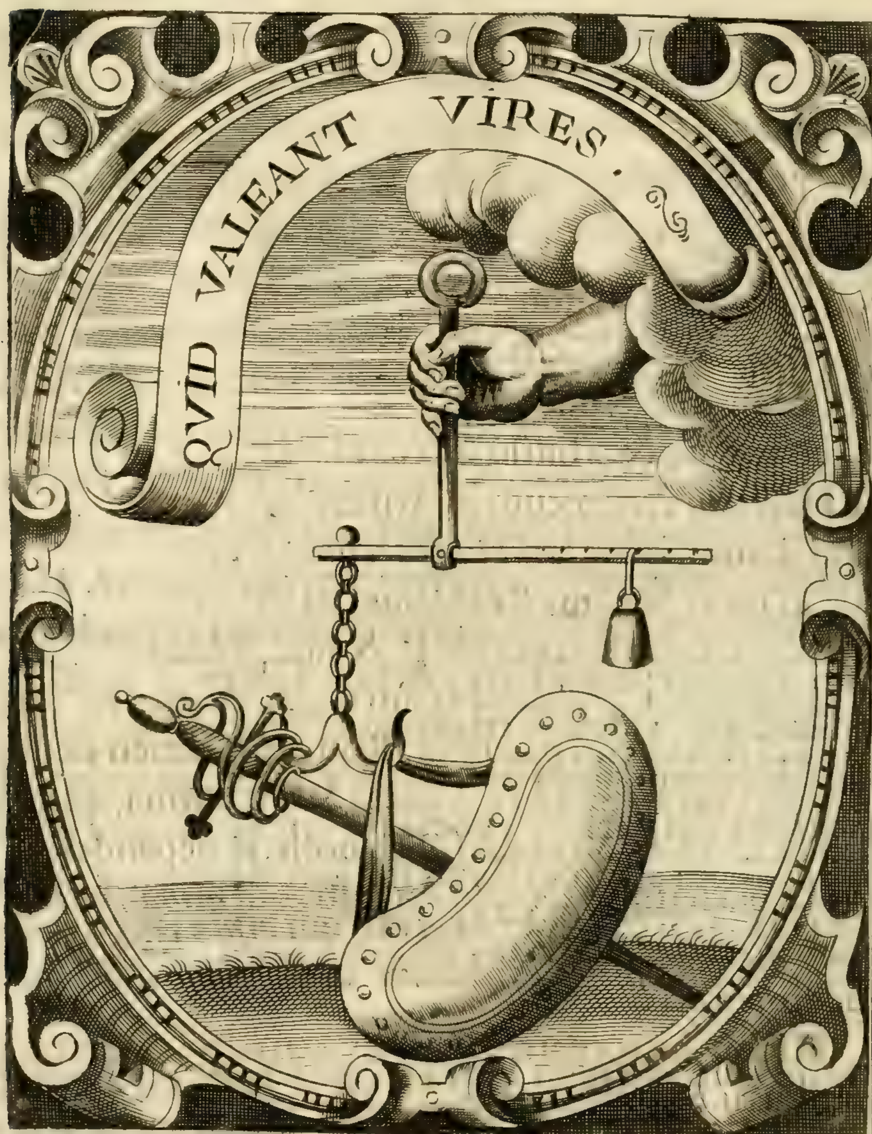
Tac. lib. 12. Annal.

Tacit. lib. 1. Annal.

Hanc auctoritatem liberam certis solent astringere limitibus ii Ministri, qui circa Reges sunt, ut omnia ipsorum nutu & directione peragi necesse sit. Vnde porrò fit, ut temporis plurimum in deliberando consumatur, & consulta tam tardè perferantur, ut aut executioni mandari nequeant, aut certè suos non consequantur effectus, adeóque sumptus pariter & antevertendi labor penitùs perdantur. Accidit etiam nonnunquam, ut dum inter ipsos casus, eorúmque notitias & consultationes tantum intercedit temporis, novæ

ſuperveniant de rerum ſtatu relationes, cum circumſtantiis novis, ut quæ priùs ſtatuta fuerant, rurſum immutare oporteat, atque ita dies anníque labuntur, abſque ullo aut conſultationis aut operationis effectu.

SYMBOLVM LXXXI.



OMNES potentiæ vires habent certis circumſcriptas limitibus, ambitio, commune Naturæ humanæ vitium, infinitas. Ea ſiquidem quantò pluribus potitur, tantò plura habere deſiderat, quin immò nihil aliud eſt, quàm appetitus quidam igneus, quem cor exhalat, & ab eâ ipsâ materiâ, cui ſe applicat, robur & incrementum ſumit. Vitium illud in Principibus majus eſt, quàm in aliis: habendi enim cupiditatem

tatem imperandi gloria comitatur, quæ ambæ nec rationi cedunt, nec periculo, nec viribus suis metiri se nôrunt. Quam ob rem probè expendere Principem oportet, quid ferire gladio suo possit, quid scuto suo protegere, illiúsque semper meminerit, Coronam suam non nisi finitum & certis arctatum limitibus esse circulum. Rex Ferdinandus Catholicus in omnibus, quæ suscipiebat, negotiis caussam, dispositionem, tempus, media, & fines ponderabat. Invincibilis videbitur, qui illud solum fuerit aggressus, quod ad effectum perducere poterit. Qui rem factu impossibilem, aut nimis difficilem attentat, is potentiæ suæ limitatæ relinquit vestigia. Consilia frustrata imbecillitatis illius publica quasi instrumenta sunt. Nulla tam potens est Monarchia, quam non magis opinio sustentet, quàm veritas; autoritas potiùs, quàm vires. Appetitus gloriæ & dominandi cupiditas præcipites nos agunt, quippe quibus nihil videtur arduum; posteà demum incommoda incurrimus, quæ antè animadversa non fuerant. Omnia ferè bella evitari possent, si mox ab initio fines eorundem & media expenderentur; atque adeò priùs, quàm suscipiantur, oportet ut Princeps vires suas exploratas habeat, cùm offensivas, tùm defensivas, militiæ suæ constitutionem, Duces, quos illi possit præficere, ærariorum suorum facultates, quantum subsidii pecuniarii sperare queat à subditis, num eorundem fidelitas in fortunâ adversâ constans permansura sit, nec ne. Multo item studio, lectione & communicatione adnotata habeat dispositionem & situm Provinciarum, mores Nationum, hostium suorum naturas, divitias, auxilia, societates ac fœdera. Vniuscujusque gladium metiatur, & in quo vires ejus consistant, probè examinet. Henricus Castellæ Rex, adversâ quamvis valetudine oppressus, minimè tamen illud neglexit, quin in Asiam usque frequentes misit Legatos, qui de moribus viribúsque Provinciarum illarum ad ipsum referrent. Idem à Moyse factum, antequam in terram promissam Israëlitæ [a] pedem inferrent. Et ne Princeps, quem his formamus Symbolis, illam quoque materiam desideret, gene-

Mar. hist. Hisp lib. 19. c. 11.

[a] *Considerate terram, qualis sit: & populum, qui habitator est ejus, utrum fortis sit, an infirm⁹: si pauci numero, an plures.* Num. 13. 19.

neratim quædam illius puncta hîc attingam eâ brevitate, quam præsens institutum postulat.

§. Natura, quæ in rerum varietate suam prodere voluit elegantiam & vires, non solos hominum vultus, sed & animos variè distinxit, siquidem diversissima sunt & discrepantia inter se Nationum ingenia ac mores. In eum finem aliter atque aliter ipsas caussas disposuit: nam aut omnes junctæ in quibusdam operantur Provinciis, aut in his istæ, in aliis aliæ. Geographi terræ orbem in diversa partiti sunt climata, quorum singula certi alicujus Planetæ subjacent dominio, tanquam præcipuæ diversitatis illius caussæ ac fonti: & quia Clima primum, quod per Meroën, Insulam Nili, sese extendit, Saturno subest, ajunt populos sub illo degentes esse nigros, barbaros, rudes, suspicaces, & proditores, qui humanâ carne victitant.

Qui sub secundo Climate, quod Iovi tribuitur, transitque per Sienen Ægypti civitatem, esse religiosos, graves, honestos & prudentes.

Qui sub tertio, quod subjicitur Marti, & per Alexandriam porrigitur, esse inquietos, & bellicosos.

Qui sub quarto, quod subest Soli, & per Insulam Rhodum, ac mediam Græciam extenditur, esse literatos, eloquentes, Poëtas, & ad omnes artes idoneos.

Qui sub quinto, quod transit Romam, Italiámque ab Allobrogibus dividit, & tribuitur Veneri, esse deliciosos, Musicæ & lautitiis deditos.

Qui sub sexto, ubi dominatur Mercurius, & transit per Franciam, esse mutabiles, inconstantes, & scientiis deditos.

Qui denique sub septimo, quod subjacet Lunæ, & sese per Germaniam, per Provincias Belgicas, per Angliam porrigit, esse phlegmaticos, amantes conviviorum, piscationis, & mercaturæ. Verùm hæc sola caussa non videtur uniformis esse semper, neque sufficere: nam sub eodem parallelo aut climate, cum eâdem poli elevatione, cum æquali astrorum ortu atque obitu, oppositos videmus effectus, & præsertim in climatibus Hemisphærii inferioris. In Æthiopiâ Sol

radiis

radiis suis corpora adurit, & nigrâ carbonum instar tingit fuligine; at in Brasiliâ, quæ eandem habet latitudinem, candida ea sunt, & aër temperatus ac suavis. Antiqui zonam torridam ob æstus ejusdem nimios pro incultâ habuerunt, in Americâ tamen temperatissima ea est, & incolis frequens. Et tametsi æterna illa cæli lumina aliquam operandi vim habeant, plus tamen terræ confert dispositio, cùm pro vario montium valliúmque situ, majores aut differentes experiamur effectus cælestium radiorum, quos ipsi etiam fluvii & lacus contemperant. Illud inficiari nemo potest, admirandam in operibus suis esse Naturam, ut planè videatur interdum quasi data operâ, ad ludendam humani ingenii curiositatem, ab ordinariis caussarum legibus ac ratione discedere. Quis caussam dederit illius, quod in Malabaris regione, ubi Calecutium est, videmus accidere? Intersecant illam Provinciam altissimi montes in nubes usque porrecti, desinentes in Promontorium, quod Cori dixit Antiquitas, nunc Comorinum vocatur, & licèt ab utrâque parte eadem sit poli altitudo, dum tamen cis montes hyems incipit, marísque fluctus intumescunt, trans montes æstatis ardoribus torrentur campi & oppida, & pelagus in malaciam componitur. Mar. hist. Hisp lib.26. c. 17.

Isthæc igitur diversitas, quæ in Climatibus, situ Provinciarum, aëris contemperatione, & alimentis cernitur, variè discriminant hominum constitutiones, hæ verò ipsas deinde eorundem Naturas. Etenim animi mores corporis temperamentum ac dispositionem consequuntur. Septentrionales, quia à Sole remotiores frigida loca incolunt, sanguinei sunt, robusti item, & [b] animosi; unde factum, ut semper ferè Nationibus Meridionalibus dominati fuerint: Assyrii Chaldæis, Medi Assyriis, Parthi Græcis, Turcæ Arabibus, Gothi Germanis, Romani Afris, Angli Francis, & Scoti Anglis. Amant libertatem, uti & ii, qui montes incolunt, veluti Helveti, Grisones, & Cantabri: horum enim temperamentum non absimile est constitutioni eorum, qui ad Septentrionem habitant. In Nationibus Soli proximis calor immodicus sanguinem omnino exsiccat; unde locorum isto-

[b] *Homines, qui frigida loca, Europámque habitant, sunt illi quidē animosi.* Arist. lib. 7. Polit. c. 7.

iſtorum incolæ melancholici ſunt, & in ſecretis Naturæ penetrandis profundi, quomodo ab Ægyptiis & Arabibus ſcientiarum myſteria Nationes aliæ Septentrionales acceperunt. Provinciæ inter zonam utramque torridam mediæ benigno gaudent cælo, in iiſque floret Religio, Iuſtitia, [c] & Prudentia. Verùm quia unaquæque Natio in multis rebus particularibus ſpeciatim differt ab aliis, licèt ſub eodem ſint Climate, dicam quid de ſingulis longo uſu & ſtudio obſervaverim, ne præcipua hæc pars deſit Serenitati Veſtræ, quæ in omnes pænè exercet imperium.

[c] *Græcorum autem genus, ut locorum medium tenet, ſic ex utrâque naturâ præditum, quippe animo ſimul & intelligentiâ valet.* Ariſt. lib. 7. Polit. c. 7.

§. Hiſpani Religionem & Iuſtitiam diligunt; patientes laborum ſunt; profundi in conſiliis; in executione tardi. Animis tam excelſis, ut eos nec proſpera attollat fortuna, nec adverſa dejiciat. Quæ in iis ineſt nativa gloria & animi magnitudo, ſuperbiæ aſſcribitur, & Nationum aliarum præ ſe contemptui; cùm tamen ea ipſa ſit, cui optimè cum omnibus convenit, & [d] quæ Nationes alias æſtimat: ea ipſa, inquam, quæ vel maximè rationem ducem ſequitur, atque ex ejuſdē prǽſcripto facillimè ſuos deponit affectus & paſſiones.

[d] *Advenientes enim externos benignè hoſpitio excipiunt, adeò ut æmulatione quâdā invicem pro illorum honore certent. Quos? advenæ ſequūtur, hos laudant, amicóſq; Deorū putant.* Diod. Sicul. lib. 6. c. 9.

Afri aſtuti ſunt, fallaces, ſuperſtitioſi, barbari, apud quos nulla viget diſciplina militaris.

Itali cauti & prudentes. Nulla ſpecies aut imago virtutis eſt, quam præ ſe non ferant in moribus ſuis & verbis, ut fines, quos intendunt, & commoda ſua promoveant. Natio glorioſa, quæ olim imperio ſuo temporali, nunc ſpirituali univerſo orbi dominatur. Non minùs potentes & idonei ad imperandum, quàm ad parendum. Animis & ingeniis magni in artibus tam pacis, quàm belli. Quò magis judicio pollent, eò in ſuſpicionem ſunt proniores, cum ſuomet & aliarum Nationum detrimento. Vires majores ſuſpectas habent ſemper ac metuunt, eáſque ſervare conantur in æquilibrio. Nullus educitur gladius, nulla vibratur haſta in Provinciis cæteris, quæ in uſtrinâ Italiæ primùm fabricata, & probè exacuta non fuerit.

In Germaniâ religionum varietas, bella civilia, & Nationes iſtic militantes, animorum candorem & antiquam ingenui-

genuitatem corruperunt; & ficut res delicatiores fi corrumpantur, plus damni accipiunt, ita ubi exterorum malitia hos infecit populos, magìs fufpicaces reddidit eorum animos, magífque bonos mores pervertit. Apud quofdam fides publica omninò deficit. Tot ac tantorum malorum metus fic efferavit animos, ut nec ament inter fe,nec commiferatione tangantur. Sine lacrymis comparatio inftitui non poteft inter id, quod fuit aliquando illuftris illa & heroïca Natio, & id, quod nunc eft, non minùs vitiis aliarum, quàm armis funditus deftructa. Quanquàm illud fateri oportet, apud complures plus Naturam, quàm Exemplum, valuiffe; multi fiquidem etiamnum candorem retinent, & generofam fincеritatem Majorum fuorum, quorum antiquos mores hoc noftro adhuc tempore probitas illorum & nobilitas fatìs teftantur. Verùm tametfi res ita fe in Germaniâ habeat,illud tamen negare non poffumus, *plus ibi bonos mores valere, quàm alibi bonas leges.* Omnes artes ibi vigent ac florent. Nobilitas confervatur accuratiffimè, quâ de re præ Nationibus omnibus hæc gloriari poteft. Obedientia militaris & tolerantia magna eft, animi ftrenui ac fortes. Periit imperii auctoritas,poftquàm iftud, fui ipfius prodigium, amplitudinem fuam & majeftatem divifit inter Principes, diffimulavítque multarum Provinciarum ufurpationem, & libertatem nimiam liberarum Civitatum, quæ turbarum omnium in Imperio cauffa fuit, propter mutuam partium corporis tam potentis diffociationem.

Tacitus de more Germanorum.

Franci humani funt, affabiles, & bellicofi. Eâdem celeritate, quâ primi eorum fuccenduntur impetus, intepefcunt iterum. Nec intra Regni fui terminos continere fe poffunt, nec fatìs fe tueri in folo alieno; impatientes ac leves; vifu amabiles, intolerabiles moribus: quippe quorum vivacitas & in agendo libertas cum aliarum Nationum gravitate minimè convenit. Florent inter eos artes omnes ac fcientiæ.

Angli graves funt ac feveri, fibimetipfis placentes,gloriosè mortis adeunt pericula, etfi interdum impetu aliquo feroci & temerario ferantur potiùs, quàm electione. Quâ terrâ,

râ, quà mari fortes ac validi milites, si longo usu armis assueverint.

Hiberni laborum sunt tolerantes. Artes aspernantur, Nobilitatem suam superbè jactitant.

Scoti constantes & Regibus suis fideles, cùm in hanc usque ætatem per sæcula viginti Coronam in unâ familiâ conservaverint. Irarum & vindictæ Tribunal aliud nullum, quàm gladium agnoscunt.

Belgæ industrii sunt, animis candidis & sinceris, idonei ad artes tam pacis, quàm belli, in quibus magnos semper viros terra illa protulit. Amant Religionem & libertatem. Nec sciunt fallere, nec falli se sinunt. Naturæ eorum blandæ metalla sunt liquata, quæ consolidata deinde suspicionum suarum impressiones semper retinent, quo pacto ingenium & ars Mauritii Comitis impellere eos potuit in odium contra Hispanos, & sub specie libertatis induxit in illud servitutis jugum, sub quo etiamnum hodie vivunt Provinciæ unitæ.

Reliquæ Nationes Septentrionales efferatæ sunt, & indomitæ. Vincere nôrunt, & parta tueri.

Poloni bellicosi, magìs tamen ad conservandum, quàm ad acquirendum idonei.

Hungari altos gerunt animos, & privilegia sua tenent mordicùs. Multos item mores retinent earum Nationum, quæ aut contra ipsos, aut pro ipsis arma susceperunt.

Dalmatæ sunt feroces.

Græci vani, superstitiosi, nullius fidei, obliti nunc, qui & quales anteà fuerint.

Asiatici mancipia sunt eorum, quorum subsunt imperio, vitiorum item & superstitionum. Plus evexit, & etiamnum sustentat grande illud imperium nostra ignavia, quàm gentis illius fortitudo, plus pœna nostra, quàm ejusdem merita.

Moscovitæ & Tartari ad serviendum nati, celerrimè ruunt in pugnam, & mox in turpem fugam se conjiciunt.

§. Atque hæ observationes generales non omnia semper comprehendunt individua: nam etiam in Natione maximè infideli & ingratâ reperiuntur Homines aliqui grati ac fideles,

les, ſiquidem dominatuum immutatio, tranſmigratio ab unâ Natione ad aliam, converſatio, matrimonia, bellum & pax; atque adeò hi ipſi motus cæleſtium ſpærarum, quæ à polis, à zodiaco primi Mobilis imagines cæleſtes in hæc inferiora derivant, immutant habitudines ac mores, immò ipſam etiam Naturam. Nam ſi hiſtorias conſulere libuerit, reperiemus notatos olim fuiſſe Germanos, quòd nimis alto eſſent animo; Italos contrà, quòd nimis abjecto & humili: quæ differentia hodie non cernitur. Nationes per vices dominatum exercuêre, & dum in iis Monarchia perduravit, floruerunt virtutes, artes atque arma, quæ poſteà cineribus ſuis obruit ruina imperii, & ſimul cum eodem alibi denuò illa renata ſunt. Verùm his obſtantibus, in Nationibus omnibus ſemper remanent propenſiones aliquæ & affectiones cuique propriæ, quæ exteris etiam (ſi diu unà commorentur) ſenſim adhæreſcunt.

§. Cognitis igitur Nationum moribus, longè poterit Princeps pertractare meliùs negotia ſeu pacis, ſeu belli, & ſciet gubernare Provincias exteras, quarum quælibet ad certum gubernationis modum, tanquam naturæ ſuæ conformem, magìs propendet. *Naturâ enim quoddam hominum genus proclive eſt, ut imperio herili gubernetur, aliud, ut regio, aliud, ut civili, & horum imperium cujuſque aliud eſt jus, & alia commoditas.* Non omnibus uniformis eſt ratio Statûs, ſicut nec eſt medicina, quâ curantur. Quâ in re ſæpe falli ſolent Conſiliarii inexperti, qui exiſtimant regi alios poſſe ſecundùm regulas & principia eorum Statuum, quibus illi conſiliis ſuis aſſiſtunt. Frænum facile Hiſpanis, non item facile eſt Italis & Belgis: & ſicut varii ſunt modi, quibus curantur, tractantur, & condoceſiunt equi Hiſpani, Neapolitani & Hungari, etſi unius ſint ſpeciei; ita etiam diverſimodè gubernari debent Nationes ſecundùm naturas ſuas, mores ac habitudines.

Ariſt. lib. 3. Polit. c. 12.

Ex iſtâ diverſâ gentium conditione inferre licebit, quantâ attentione in mittendis Legatis curandum ſit Principi, ut ii non ſolùm ab omnibus donis inſtructi ſint, ad repræſen-

tandam ejus personam, & potestatem exercendam, sed etjam, ut eorundem naturæ, ingenium, ac mores consentiant cum naturis, ingenio, ac moribus illius Nationis, quâcum agere debent: nam si hæc desit conformitas, magìs idonei erunt ad suscitandum bellum, quàm ad pacem firmandam, magìs ad conflandum odium, quàm ad voluntatum studia concilianda. Eam ob rem Deum ipsum suspensum quasi habuit, & dubium electio Ministri alicujus idonei, quem ad populum suum mitteret, atque ideò secum ipse deliberationem instituit: *quem mittam, & quis ibit nobis?* Aula quælibet Ministro aliquo naturæ suæ conformi opus habet. In Romanâ quidem illa probant ingenia attenta, quæ dissimulandi artem probè noverint, ita ut nec in sermone, nec in vultu ulla se prodat passio; qui sinceri videantur, & astuti sint ac prudentes; qui obligare sciant alios, se verò obstringant nemini; humani in tractandis negotiis, faciles in componendis, secreti in iis, quæ moliuntur, constantes in semel statutis, amici omnium, nemini familiares.

Isa. 6. 8.

Aula Cæsarea viro indiget, qui absque superbiâ auctoritatem servet: qui loquatur cum sinceritate, cum modestiâ proponat, satisfaciat cum veritate, & cum longanimitate expectet: qui eventus non prævertat, sed utatur iisdem tum potiùs, cùm evenerint: qui denique in promittendo sit cautus, in adimplendo accuratus.

In aulâ Francicâ probabunt ingenia festiva ac læta, quæ seria jocis miscere noverint, quæ promissa nec spernant, nec valde æstiment, quæ pro mutatione temporis, præsentis tamen potiùs, quàm futuri, aliter atque aliter suas actiones moderentur.

In Angliâ laudantur ingenia gravia & severa, quæ negotia lentè tractent & expediant.

Venetiis in pretio sunt viri facundi & eloquentes, prompti in inveniendis mediis, ingeniosi in ratiocinando & proponendo, & astuti in penetrandis aliorum consiliis.

Genuæ boni Oeconomi, & partium studiosi, compositionis amici magìs, quàm dissidii. Qui sine fastu suam ser-

ſervent auctoritatem. Qui tolerent, & tempori atque occaſioni ſerviant.

Helveti eos amant, qui nôrint ſuo tempore gravitatem deponere publicam, & ad privatam redire vitam, muneribus ac ſpe conciliare animos, tolerare & ſperare: agere enim debent cum Nationibus cautis & ſuſpicioſis, diſcrepantibus inter ſe in Religione, in factionibus, & gubernandi inſtitutis: quæ in ſtatuendo decernendóque conſentiunt, & conſilia eligunt media, quæ ſuo quæque modo deinde exequitur.

Verùm tametſi conditiones iſtæ valde idoneæ ſint pro quâlibet ex commemoratis jam aulis, in omnibus tamen utiles erunt benevolentia, humanitas, & ſplendor aliquis, ſi ea bona corporis diſpoſitio & habitudo comitetur, aliquis item ornatus literarum, notitia linguarum, præſertim Latinæ: iſta enim conciliant animos, applauſum & exiſtimationem apud exteros, & Nationi propriæ auctoritatem pariunt.

§. Porrò perinde ac diverſi ſunt Nationum mores, ita etiam vires. Eccleſiæ vires in cultu, & obedientiâ Chriſtifidelium conſiſtunt. Imperii robur, in æſtimatione dignitatis; Hiſpaniæ, in peditatu militari; Franciæ, in Nobilitate; Angliæ, in mari; Turcarum, in multitudine & frequentiâ; Poloniæ, in equitatu; Venetorum, in prudentia; & Allobrogum, in arbitrio.

§. Omnes ferè Nationes differunt inter ſe in armis quà offenſivis, quà defenſivis, cujuſque genio ac patriæ diſpoſitioni accommodatis. Quâ in re conſiderandum inprimis, quæ magìs communia ſint & generalia, & num Provinciæ alicui propria, aliis diſparia ſint, nec ne, ut quæ validiora ſunt, adhibeantur: excellentia enim in unâ armorum ſpecie, aut novitas repentè inventorum adimit ſæpe, aut largitur Imperia. Suum Parthi dilatârunt, quando ſagittis uſi ſunt. Franci & Septentrionales ferratis lanceis, equitatûs velocitate impulſis, fortunæ ſuæ viam aperuêre. Dexteritas gladii exercitata in ludis gladiatoriis (in quâ plurimùm valet judicium)

dicium) Romanos effecit orbis dominos. Similiter Hiſpani excogitatis variis armorum ignitorum generibus, alium novum orbem ſuo ſubjecerunt imperio, & Monarchiam in Europâ erexerunt: in iis enim maximè opus eſt fortitudine animi & conſtantiâ, quæ propriæ ſunt Nationis iſtius virtutes. Huic elemento ignis ipſa terra ſeſe oppoſuit (adeò ut jam omnia elementa quatuor in hominis conſpirent ruinam) & adhibitis nunc palis atque ligonibus profecit tantum Batavorum induſtria, ut Hiſpanorum fortitudini poſſent reſiſtere.

In potentiis librandis multa ſæpè falluntur ingenia, aliqua Italorum præſertim, qui fruſtra laborant, ut eaſdem in pari ſemper æquilibrio ſuſtineant: neque enim illa periculoſior eſt, aut potentior, quæ majores habet ſtatus, aut plures ſubditos, ſed quæ viribus ſuis meliùs uti didicit. Expenſâ ad bilancem potentiâ, etſi lanx una deorſum vergat, altera in aëre ſuſpenſa hæreat, hanc tamen illa æquabit, aut vincet etiam, ſi vel unica prudentiæ & fortitudinis drachma acceſſerit, aut ſi in illâ major ambitio fuerit & tyrannis. Qui cum hoc orbe altiùs fortunam ſuam extulerunt, eíque dominati ſunt, exigua habuêre principia. Amplitudo Auſtriacæ domûs multorum concitabat æmulationem, & conſpirabant omnes, ut eandem deprimerent, nec cuiquam in mentem tunc veniebat Sueciæ, quæ Germaniam ſervitute oppreſſura eſſet, & fortè etiam oppreſſiſſet Italiam, niſi mors ipſius Regis interceſſiſſet. Metuendæ magìs ſunt potentiæ, quæ creſcere incipiunt, quàm quæ auctæ jam ſunt; in his namque earundem inclinatio naturalis eſt, ſicut in illis earundem incrementum: hæ cum tranquillitate publicâ conſervare ſe ſtudent; illæ verò cum alienorum dominatuum perturbatione altiùs ſeſe erigere contendunt. Eſto, una aliqua potentia in ſe validior ſit, quàm alia, non ideò hæc minùs fortis eſt, quàm illa ad tuendum ſe & conſervandum. Planeta aliquis in domo ſuâ plus efficacitatis habet, quàm alius in ſuâ exaltatione. Nec timores iſti potentiæ vicinæ veri ſunt ſemper ac certi, quin immò non raò in utilitatem redun-

dundant propriam. Timuit Italia, ne fortè ab Occidente servitutis jugum sibi imponeretur, quando Coronæ Castellanæ uniri vidit Siciliæ Regnum: qui timor auctus est deinde non parum, cùm Regnum etiam Neapolitanum accessit, & ambo simul Castellæ obedientiam præstitêre; denique desperare omnino visa est, quando Carolus Quintus Imperator Mediolanensem statum Hispaniæ fecit feudatarium; ob ista omnia tamen non amiserunt Principatus suam libertatem, immò tuti adversùs Turcarum arma & transalpina, integrum sæculum pace gavisi sunt. Multos inquietos reddidit ac sollicitos propugnaculum ab Hispanis erectum (quod *Fuerte de Fuentes* dicitur) tanquam si Italiæ frænum esset, & usus docuit, non nisi unius defensionis causâ extructum fuisse. Omnes istæ experientiæ neutiquam sufficiunt ad curandas inanes apprehensiones hypochondriæ istius, quam rationem Statûs vocare solent, accedentibus præsertim humoribus invidiæ & æmulationis, ut phantasias suas melancholicas abjiciat. Casalum Rex Catholicus armis suis obsidet, ut exturbet inde Francos, urbémque legitimo suo Domino restituat, ad maturandam pacem & tranquillitatem Italiæ, & mox æmuli de novo fœdere adversùs eum ineundo cogitant, perinde ac si una aliqua urbs occupata, aut perdita in potentiâ tam amplâ momenti quicquam haberet. E falsâ istâ damnorum & periculorum imminentium in futurum apprehensione, quæ tamen nunquam fortè evenissent, orta sunt alia præsentia longè majora, quàm illa, dum ea remediis antevertere cuperent. Suas itaque deponant æmulationes, qui tantâ semper curant sollicitudine, ut inter potentias sit æqualitas: hoc enim fieri nequit absque quietis publicæ detrimento. Ecquis orbem in æquali hoc virium æquinoctio ita sustinebit, ut non aliquæ præ aliis ad solstitia amplitudinis accedant propiùs? Bellum perpetuum foret: nihil enim magìs Nationes turbat, quàm si semel apud eas invalescant vanæ istæ imaginationes, quæ finem nunquam habent, præsertim cùm unio potentiarum inferiorum contra majorem diu durare haud possit, & si hanc etiam prosternerent, quis

illas deinde in partitione amplitudinis ſic moderabitur, ut contentæ ſint ſingulæ, & non quælibet totum illud ſibi depoſcat? Quis eas tam conſervabit æquales, ut una præ aliâ incrementum non ſumat? Cum membrorum inæqualitate corpus humanum conſervatur, quid nî etiam magnitudine unius, & mediocritate alterius Reſpublicæ conſerventur, & Status? Securior Politica eſt, majores ſequi potentias, & ad earum ſe accommodare Fortunam, quam iiſdem ſeſe opponere. Oppoſitio vires ſuſcitat, & titulum præbet tyrannidi. Orbes cæleſtes rapi ſe ſinunt à violentiâ primi Mobilis, cui reſiſtere nequeunt, & illius ſequendo motum, curſum ſuum conficiunt. Dux Toſcanus Ferdinandus de Medicis artes potentiorem infeſtandi Romæ didicit, & exercuit adversùs Hiſpaniam novis quibuſdam induſtriis in Franciâ, Angliâ, & Hollandiâ; verùm agnovit poſteà periculum, & hoc documentum dereliquit poſteris, ne unquam iis uterentur, id quod etiamnum hodie obſervant magno tranquillitatis publicæ bono.



SYM-

SYMBOLVM LXXXII.



NONNVLLI galeas cygnis & pavonibus coronârunt, ut horum generositate suos excitarent animos, & stimularent ad gloriam: alii ursino capite, aut leonino, pelle per humeros defluente, ut horrorem & metum hostibus incuterent. Hoc præsenti Symbolo, quo ostenditur, Principi arma habenda esse in pretio, cristæ loco supra cassidem Erinaceum colloco, cujus aculei non minùs aspectu jucundi ob asperitatem, quàm plumæ Struthionis ob mollitiem, tuentur simul ac lædunt. Nullus elegantior cultus, quàm si arma armis exornentur. Vanus est purpuræ splendor opere phrygio elaboratæ, quamvis auro, unionibus, & adamanti-

bus radiet, inutilis palatiorum familiæque oſtentatio, & aularum pompa, niſi micantium gladiorum & armorum fulgor illuſtres reddat Principes. Non minùs gloriatus eſt Salomon, ſapientiſſimus Rex, de armamentariis omni armorum genere copiosè inſtructis, ubi ſcuta & lanceas magni valoris [a] reconderet, quàm de ſumptuoſis veſtiariis. Hiſpanis *militares* * *equi ſanguine ipſorum cariores* erant. Nunc æſtimationem illam perdit vehiculorum & rhedarum commoditas, *quibus* † apud Romanos *niſi* Senatoribus, *& caſtæ & ſpectatæ probitatis fœminis, aliàs uti non licuit.* Quos abuſus ut tolleret Carolus Quintus Imperator, morémque equitandi iterum introduceret in Comitiis Madritenſibus anno 1534. ſic fertur locutus: *Naturæ horum Regnorum non domi ſolùm, ſed & foris apud exteros ab equitandi peritiâ in pretio & honore fuerunt, magnámque famam, laudem ac gloriam adeptæ ſunt tot præclaris victoriis, quibus hoſtes ſuos tam Chriſtianos, quàm infideles debellârunt, acquiſivêre tot Regna, & dominia, quæ etiamnum ſub coronâ hâc noſtrâ perſeverant.* In laude virorum fortium ponit Scriptura, clypeos [b] eorundem eſſe igneos, volens nimirum innuere, quâ curâ nitentes eos ac bene politos ſervare ſtudeant; alibi verò expendit, radios eorum à montibus vicinis repercuſſos, lampadum accenſarum eſſe [c] ſimiles. Divino etiam lateri elegantiam addere ajebat David gladium [d] accinctum. * *Veſtibus* Hannibalis *nihil inter æquales excellens, arma atque equi inſpiciebantur.* Carolus V. Imperator magis gaudebat militari pompâ, quàm veſtibus auro ſegmentatis. Ottocarus Bohemiæ Rex debellatus à Rudolpho Imperatore, magno cum ſplendore veniebat ad obedientiam illi præſtandam, cúmque famuli Imperatorem hortarentur, ut pro eo ac ſuam deceret Majeſtatem, ſeſe exornaret, reſpondit: *Armis cincti, militaris agminis inſtar procedite, & palàm iſtis oſtendite, in armis vos, non in veſtitu cultum & elegantiam ponere, iſta enim me pariter, & vos potiùs decent.* Illa Majeſtas auctoritatem Principibus conciliat, quæ ex potentiâ naſcitur. Pro ſuâ defenſione eos elegit populus, id quod ſignificare volebant Navarri,

[a] *Fecit igitur Rex Salomon ducentas haſtas aureas de ſummâ ſexcentorum aureorum, qui in ſingulis haſtis expendebãtur: trecenta quoque ſcuta aurea trecentorum aureorũ, quibus tegebantur ſingula ſcuta.* 2. Paral. 9. 15

* Trog.

† Alex ab Alex. l. 8. c. 18.

[b] *Clypeus fortiũ ejus ignitus.* Nahũ 2. 3

[c] *Et ut reſulſit ſol in clypeos aureos, & æreos, reſplenduerunt montes ab eis, & reſplenduerunt ſicut lãpades ignis.* 1. Mach. 6. 39

[d] *Accingere gladio tuo ſuper femur tuũ, potentiſſime, ſpecie tuâ, & pulchritudine tuâ intende proſpere, procede, & regna.* Pſ. 44. 4.

* Tit. Liv.

varri, quando in coronationibus Reges ſcuto inſidentes in altum extollebant: hoc pro throno regio erat, pro conopéo ipſum cælum. Scutum ſubditorum Princeps eſſe debet adversùs omnes impetus armatum, & periculis atque injuriis expoſitum. Tunc & ſubditorum, & aliorum oculis cultior videbitur & elegantior, cùm magìs armatus inceſſerit. Germani olim *ſcuto frameáque juvenes ornabant. Hæc apud illos toga, hic primus juventæ honos. Ante hoc domûs pars videbantur, mox Reipublicæ.* Nunquam Princeps refert Principem, niſi cùm in armis fuerit. Nulla veſtium teſſera ſplendidior, quàm loricarum. Nullus aulæ comitatus jucundior oculis, quàm milites in certos ordines ac turmas diſpoſiti, quorum conſpectus tum eſt gratior, cùm à Martis horrore magìs ornati illi ſunt, & incedunt onuſti rebus ad offenſionem, defenſionem, & ſuſtentationem propriam neceſſariis. Militia alio corporis cultu non indiget, quàm ſuomet apparatu. *Supellex pretioſa nihil aliud ſunt, quàm onus & impedimentum.* Quod ad præcipuum victoriæ finem magìs conducit, id in bello videtur optimum. Eam ob rem cùm Scipio Africanus penetravit in Hiſpaniam, juſſit milites ſingulos tritici tantum humeris deferre, quantum ad dies triginta in victum ſufficeret, & palos ſeptem, ad caſtrorum locum muniendum. Hæc tum ſupellex erat gentis militaris, ita ad incommoda fictæ & factæ, ut urbem pro Senatu Populóque Romano, templa pro Diis extructa crederet, ſuum verò decus in agris eſſe ſub tentoriis & tabernaculis [e] militaribus. Tali cum diſciplinâ orbi dominari potuit. Deliciæ, luxus veſtium & divitiæ pro aulicis ſunt, in militibus hoſtium cupiditatem excitant. Eam ob cauſſam meritò riſit Hannibal, cùm Antiochus ſuum ei oſtenderet exercitum, cultu corporis elegantem magìs, quàm armis fortem, ſciſcitantéque Rege, num contra Romanos ſufficere videretur, acutè Afrorum more reſpondit: *Immò verò ſufficiet, quantumvis illi etiam cupidi ſint. Ne te terreat vanus aſpectus, & auri fulgor atque argenti, quod neque tegit, neque vulnerat,* ajebat ad Britannos Galgacus, ut Romanorum metum iis eximeret; & So-

Tac. de more Germ.

Curt. lib. 5.

[e] *Vrbem Senatui, ac populo Romano, templa Diis reddita, proprium eſſe militis decus in caſtris.* Tacit. lib. 3. Hiſt.

Tacit. in vitâ Agric.

& Solimannus Solymis ſuppetias laturus, ut animos ſuis adderet, ſic fertur dixiſſe:

Taſſ. cant. 9

L'arme, e i deſtrier d'oſtro guerniti, e d'oro
Preda ſien noſtra, e non difeſa loro.

Et tametſi Iulius Cæſar non incommodum arbitraretur, ſi milites ſui divites eſſent, quòd exiſtimaret hos tales metu damni in prœlio conſtantiores[f] fore; ampla tamen ſpolia venalem faciunt victoriam, atque arma ſolâ ſuâ fortitudine exornata eam coëmunt: miles enim plerumque magìs ſollicitus eſt de ſervando eo, quod habet, quàm de ipsâ victoriâ, qui cupiditate ductus deſcendit in prœlium, ad debellandum hoſtem unicè intendit animum, ut ſpoliis dein potiatur. Spes lucri & gloria magni pectori humano ſunt ſtimuli. O quàm riſiſſet Hannibal, ſi horum temporum militiam ſuis uſurpâſſet oculis, tam in cultu corporis elegantem ac delicioſam, tam lautitiis inſtructam, ut vix currus & equi ad vecturam ſuppetant. Quomodo ille tanto vehiculorum numero ſuperare potuiſſet montium Pyrenæorum aſperitatem, & per nives Alpium viam ſibi patefacere? Non exercitus videntur hodie (in Germaniâ præſertim) ſed ampliſſimæ Nationum coloniæ, quæ ab uno loco in alium commigrant, ducentes ſecum Familias integras, & omnem ædium ſupellectilem, tanquam ſi belli inſtrumenta forent. Similem diſciplinæ remiſſionem in Othonis exercitu[g] notavit Tacitus. Nullum eſt tam opulentum Principis ærarium, nulla Provincia tam rebus abundans, quæ ad eos ſuſtentandos ſufficiat. Æquè amicis noxii ſunt nimirum, ac hoſtibus: quæ laxatio per Ducem Fridlandum introducta fuit, ut tantò majorem militum numerum colligeret, integras Provincias eorum rapinæ permittendo, quòd nonnulli ideò factum exiſtimant, ut eæ ſic oppreſſæ ac debilitatæ contra illius vires inſurgere ampliùs haud poſſent, aut ut hac licentiâ exercitum ipſum enervaret, Cæcinæ modum imitatus, cui *perfidiam meditanti, infringere exercitùs virtutem, inter artes erat.*

Tacit. lib. 2. Hiſt.

Atque hic abuſus grandia minatur damna, niſi temporì adhibeatur remedium, nec deſperatum hoc videri debet: etſi enim

[f] *Quòd tenaciores eorum in prœlio eſſent metu damni.* Sueton.

[g] *Quidam luxurioſos apparatus conviviorum, & irritamenta libidinum, ut inſtrumenta belli mercarētur.* Tacit. lib. 1. Hiſt.

enim non minoris ſit molis laxatam militiæ diſciplinam corrigere, quàm ſeſe opponere hoſtibus; id quod [h] Corbulo in Syriâ expertus fuit: hoc tamen intelligi debet, quando per hoſtem non licet, aut certè non expedit, tam repentè ab uno extremo tranſire ad aliud. Verùm ſi tempus non deſit, nihil prohibet exercitio, ſeveritate, & exemplo ordinem ac diſciplinam exercitûs poſtliminiò reducere: abſque illis tribus enim nec ad meliorem formam revocari poterit, nec emendatus diu in eâdem diſciplinâ perſiſtere; uti Vitellio accidit, cujus *miles degenerabat à labore ac virtute, aſſuetudine voluptatum & conviviorum*. Probè hoc intellexit Corbulo, cùm in Germaniam mitteretur, adeóque *legiones operum & laboris ignaras, populationibus lætantes, veterem ad morem reduxit*. Idem poſtea fecit cum exercitu in Syriâ, ubi milites reperit tam artium bellicarum ignaros, ut multi eſſent etiam *veterani, qui non ſtationem, non vigilias iniſſent; vallum, foſſámque quaſi nova & mira viſerent, ſine galeis, ſine loricis, nitidi, & quæſtuoſi, militiâ per oppida expletâ*; & arcens inutiles, exercitum ad hiberna frigora in caſtris exercuit. *Ipſe cultu levi, capite intecto, in agmine, in laboribus frequens adeſſe: laudem ſtrenuis, ſolatium invalidis, exemplum omnibus oſtendere*; cúmque videret multos ob regionis inclementiam ſigna deſerere, *remedium ſeveritate quæſitum eſt. Nec enim ut in aliis exercitibus, primum alterúmque delictum veniâ proſequebatur, ſed qui ſigna reliquerat, ſtatim capite pœnas luebat. Idque uſu ſalubre, & miſericordiâ meliùs apparuit, quippe pauciores illa caſtra deſeruêre, quàm ea, in quibus ignoſcebatur*. Miles ad ingentes illos labores, & præſentia belli pericula reduci non poteſt, niſi alio aliquo rigore, aut alio præmio, quæ duo illa adæquet. Principes honoribus ac præmiis bonos Duces efficiunt; Duces verò bonos milites exemplo, rigore, ac liberalitate. Optimè nôrat Gofredus, gloriam & ſpem commodi augere magnitudinem animi, quando prœlium commiſſurus,

Confortò il dubio, e confermò chi ſpera,
Et all'audace ramentò i ſuoi vanti:

[h] *Sed Corbuloni plus molis advers⁹ ignaviam militum, quam contra perfidiam hoſtium erat.* Tac. lib. 13. Annal.

Tacit. lib. 2. Hiſt.

Tac. lib. 11. Hiſt.

Tac. lib. 13. Annal.

Tacit. ibid.

Idem ibid.

Taſſ. can. 20

E le sue prove al forte, à chi maggiori
Gli stipendi promise, à chi gli honori.

Ausim propè dicere, militiam bonam esse non posse, nisi is, qui præest, prodigus sit aliquantùm, & crudelis; ideò fortè Germani Legionem, & quæ ad eam pertinent, baculum Chiliarchæ (*Den Regiment oder Colonellstab*) appellare solent, illo enim regendi sunt milites. Tanto disciplinæ rigore ac severitate suum continebat exercitum Moyses, ut petens aliquando per terram Regis Edom transitum, simul adpromitteret, è suis fore neminem, qui vel aquam ex puteis ipsius hauriret, aut agros cujusquam aut vineas [i] attingeret.

[i] *Non ibimus per agros, nec per vineas, nō bibemus aquas de puteis tuis.* Num.20.17.

De instaurandâ collapsâ exercitûs disciplinâ antiquitas illustre nobis reliquit exemplum in Metello, dum fuit in Africâ, ubi tam corruptum reperit Romanum exercitum, ut milites è stativis suis nollent egredi, signa desererent, & per Provinciam vagantes loca omnia expilarent, ac passim rapinas exercerent, omni utentes licentiâ, quam cupiditas suadebat & luxuria. Omnibus tamen iis sensim remedium attulit artibus militaribus eos exercendo. Vetuit inprimis ne aut panis, aut alius cibus coctus in castris venum proponeretur. Ne annonæ castrensis curatores exercitum sequerentur. Ne gregarii milites iter facientes famulum haberent, aut mulum; pari ratione reliquos quoque corrigens abusus, ad pristinam suam fortitudinem & robur revocavit militiam. Quæ cura tantum effecit, ut ea sola Iugurthæ terrori esset, eúmque moveret, ut per Legatos suam suorúmque filiorum vitam illi committeret, reliqua verò omnia Romanorum fidei concrediturum se polliceretur. Arma nimirum spiritus vitales sunt, qui Reipublicæ corpus fovent ac sustinent, vades tranquillitatis publicæ, in quibus ejusdem conservatio & incrementum consistit, si instructa bene sint, & disciplinam admittant. Optimè hoc intellexit Alexander Severus Imperator, quando dixit, *disciplinam majorum Rempublicam tenere, quæ si dilabatur, & nomen Romanum, & Imperium amissum iri.*

Alex. Sever. apud. Lamp.

Quare

Quare cùm tantum interſit bonos habere milites, curandum Principibus ſedulò, ut honore & favoribus eos proſequantur. Militem fortem Saül ferebat in oculis, nec unquam à ſuo latere dimittebat. Præmium & honor eos reperiunt, facit verò exercitium: *paucos* enim *viros fortes natura procreat, bonâ inſtitutione plures reddit induſtria.* Hæc cura eſſe debet Centurionum, Chiliarcharum, ac Ducum, perinde ac fuit Sopher Principis exercitûs, qui tirones [k] exercitabat; atque adeò ſupremos Ductores ſacræ literæ Magiſtros militum vocant, quorum videlicet muneris ſit eos inſtruere & erudire; quomodo [l] Putipharem appellant, & Nabuzardan [m] militiæ Principem.

Veget.

[k] *Sopher Principem exercitus, qui probabat tirones de populo terræ.* 4. Reg. 25. 19

[l] *Madianitæ vendiderunt Ioſeph in Ægypto Putiphari Eunucho Pharaonis, Magiſtro militum.* Gen. 37. 36.

[m] *Tranſtulit Nabuzardan Magiſter militum in Babylonem.* Jerem. 39. 9.

Verùm quia iſtuc ob indulgentiam nimiam Ducum atque incuriam, aliáque in bello impedimenta, haud facilè in praxin redigitur, tempeſtivè potiùs præverti deberet; quâ in re grandis Principum & Rerumpublicarum eſt negligentia. Pro literarum ſtudiis collegia eriguntur, & pro virtute Conventus & Monaſteria: in militante Eccleſiâ Seminaria ſunt, in quibus formentur milites ſpirituales, qui eam defendant; nulla pro ſæcularibus. Solus Turca illud cordi habet, qui eum in finem collectos ex omni Natione pueros certis locis concludit, & in armorum exercitio educari curat, unde pòſt Ianizerorum formantur copiæ, qui cùm alium Patrem, aut Dominum non agnoſcant, præter ipſum Turcam, præcipuum Imperii ipſius robur ſunt & tutela. Idem facere deberent Chriſtiani Principes in celebrioribus civitatibus, colligendo in Seminariis pueros orphanos, expoſitos, & alios, ubi inſtruerentur in exercitiis militaribus, ubi condiſcerent fabricari arma, nectere funes, conficere pulverem pyrium, & alia belli munimenta, ut inde poſteà ad obſequia & officia militaria prodirent aptiores. Poſſent etiam pueri educari in portubus & armamentariis nauticis, ubi artem navigandi à teneris annis imbiberent, viderént que quomodo conſtruendæ triremes & naves, texenda vela, conficiendi rudentes; quo fieret, ut expurgaretur Reſpublica à fæce iſtâ vagabundorum, haberétque, quorum operâ in artibus milita-

ribus uti poſſet, ſumptibus ſuſtentationis ex ipſo diurno ſingulorum opere collectis, qui ſi fortè non ſufficerent, certâ aliquâ lege ſanciri poſſet, ut ex omnibus piis operibus aut legatis tertia eorum pars aſſignaretur ejuſmodi Seminariis: neque enim minùs merentur, qui defendunt altaria, quàm qui eadem incenſant.

Proderit etiam non parum ad militiam conſervandam, ſi ærarium bellicum dotetur reditibus certis & ſtatis, qui in alios uſus non impendantur. Ita Auguſtus fecit applicando ei rei partem decimam omnium hæreditatum & legatorum, centeſimam verò rerum venalium; quam inſtitutionem Tiberius poſteà, deprecante etiam Senatu, tollere noluit, eò quòd ſubſidio illo ærarium militare[n] niteretur. Simili ratione ærarium Neapolitanum dotaverat Petrus Comes de Lemos; at æmulatio evertit poſteà, quod zelo optimo & prudentiſſimo is inſtituerat.

[n] *Centeſimam rerum venaliũ poſt bella civilia inſtitutam deprecante populo, edixit Tiberius militare ærarium eo ſubſidio niti.* Tacit. lib. 1. Annal.

§. Atque hæc cura non in militiâ ſolùm adhiberi debet, verùm etiam in erigendis propugnaculis, & præſidio firmandis: iſte enim ſumptus multos alios graviores cavere poteſt; loci infirmitas invitat hoſtem, contrà vix quiſquam oppugnat ſtatum, quem reſiſtere poſſe arbitratur. Si quod in ludis, ſpectaculis, & ædificiis prodigitur, hanc in rem inſumeretur, quietiores & ſecuriores viverent Principes, & orbis univerſus majori pace ac tranquillitate frueretur. Diocletianus & Maximilianus Imperatores optimi obſequii loco habebant, quòd quidam Provinciæ Gubernator pecuniam ad amphitheatri fabricam deſtinatam muris reparandis[o] impendiſſet.

[o] *Ita enim, & tutelæ civitatis inſtructæ murorum præſidio providebitur, & inſtaurandi agonis voluptas, confirmatis his quæ ad ſecuritatis cautionẽ ſpectant, inſecuti temporis circuitus circuitione repræſentabit.* L. unicâ, C. de expen. publ. lib. 11.



SYM-

SYMBOLVM LXXXIII.



ILLA ipſa tellus, in quâ eriguntur propugnacula, maximus eorundem hoſtis eſt. Per illam ligonibus & palis foſſæ ducuntur & aggeres, quibus ad expugnationem via ſternitur; intra illius viſcera occultè ſub murorum vallorúmque cæmento aguntur cuniculi, donec flammâ correpti funditùs omnia evertant. Solum illud caſtrum expugnari non poteſt, quod in aquis ſitum ſævientium undarum furore quaquaverſum cingitur, quæ licèt illud verberent, unà tamen etiam defendunt, non dando locum obſidioni navali, totúmque foret periculum in maris malaciâ, ſi diu con-

Arist. lib. 7. Polit. c. 14.

ſtans perduraret. Sic Monarchiæ & *civitates magnâ ex parte bellum gerentes conſervantur, eædem imperio potitæ corrumpuntur.* Tunc cura vigilat; providentia accincta eſt gladio; gloria exſtimulat animos; occaſiones fortitudinem augent; æmulatio ad majora incendit, & periculum commune ſociat voluntates, malóſque Reipublicæ humores evacuat.

Salluſt.

Metus hoſtilis in bonis artibus & legibus populum *retinet.* Nunquam Romani extitêre fortiores, nec ſubditi magìs quieti & obedientes Magiſtratibus, quàm cùm portas urbis uno tempore Pyrrhus, alio Hannibal obſideret. Magnæ alicui Monarchiæ plus periculi à ſuâ potentiâ imminet, quàm alii à ſuâ imbecillitate: illa enim de viribus ſuis ſecura ſibi adversùs caſus futuros minimè proſpicit; hæc verò metu ſollicita ſemper arma in promptu [a] habet. Si diſciplina militaris conquieſcat, nec in continuo ſervetur exercitio, effœminat otium animos, labefactat ac ſternit muros, ærugine obducit gladios, & ſcutorum ligaturas corrodit; augeſcunt ſenſim cum eo deliciæ, & dominatur ambitio, unde diſcordiæ oriuntur, ex his verò bella civilia, adeóque experitur Reſpublica mala omnia, & infirmitates interiores, quas procreat otioſitas. Abſque aliquo motu res nec creſcunt, nec conſervantur. Quintus Metellus, accepto nuncio de amiſsâ Carthagine, palàm Romæ in Senatu dicebat, ſe jam ejus ruinam metuere, poſtquam Rempublicam illam deſtructam cerneret. Publius Naſica cùm dicentem audiret, res ob ſucceſſum illum nunc meliori eſſe loco, reſpondit: *Immò verò in majori nunc verſantur periculo;* ſciebat nimirum, hoſtiles illas vires velut undas eſſe, quæ Romam concuterent quidem, ſed fortiorem ac firmiorem efficerent, atque ideò hortatus eos eſt, caverent, ne ſemetipſi perderent, *timens* ſcilicet *infirmis animis hoſtem ſecuritatem, & tanquam pupillis civibus idoneum tutorem neceſſarium videns eſſe terrorem.* Suinthila Gothorum Rex in Hiſpaniâ magnus fuit, & in actionibus ſuis ac facinoribus glorioſus, quoad bella geſſit, ſimul ac iſta deſiêre, deliciis ſeſe dedidit, ac periit. Rex Alphonſus Sextus expendens clades, quas à Mauris acceperat,

S. Auguſt.

[a] *Sagittæ ejus acutæ, & omnes arcus ejus extenti. Ungulæ equorum ejus, ut ſilex.* Iſa. 5. 28.

cauſſam

caussam sciscitatus est, & responsum illi fuit, à suorum otio & deliciis ista manâsse. Quare mox balnea & lautitias alias, quæ vires infringunt, prohibuit. Ob rerum omnium incuriam & segne otium Regum Roderici & Witizæ tota pænè Hispania Afris in prædam cessit, donec reflorescente in Pelagio, ejúsque successoribus militiâ, fortitudo etiam & gloria militaris assiduâ æmulatione incrementum sumpsêre, & Hispaniam non solùm à durissimo illo jugo liberârunt, sed etjam magnæ alicujus Monarchiæ caput constituerunt. Concertatio inter ordines militares Castellæ insignes peperit Heroës, quorum potius studium fuit vincere inter se gloriâ militari, quàm hostem debellare. Nunquam Domus Austriaca ad tantum ascendisset fastigium, si otio semper relicta fuisset. Iisdem mediis, quibus eam sternere cogitant æmuli, fortior illa redditur & gloriosior. *Nam pacem agentes, tanquam ferrum, quod non usurpatur, splendorem amittunt.* Potentiæ minores absque armis conservari possunt, at non majores: in illis enim non æquè est difficile Fortunam servare æqualem, atque in his, è quibus nisi arma mittantur foràs, intùs belli excitatur incendium: uti Romanæ Monarchiæ accidit. *Vetus ac jam pridem insita mortalibus potentiæ cupido, cum Imperii magnitudine adolevit, erupítque. Nam rebus modicis, æqualitas facilè habebatur, sed ubi subacto orbe, & æmulis Urbibus, Regibúsque excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter Patres plebémque certamina exarsêre.* Fortitudinis æmulatio, quæ adversùs hostem exerceri solet, eo deficiente inter ipsas Naturas succenditur. Experti id fuêre Germani, quando *decessu Romanorum, ac vacui externo metu, gentis assuetudine, & tum æmulatione gloriæ arma in se verterunt.* Pax Imperii Romani cruenta fuit: ex illa enim bella civilia [b] ortum habuêre. *Cherusci nimiam ac marcentem diu pacem illacessiti nutrierunt, ídque jucundius, quàm tutius fuit.* Per bella in Provinciis Belgicis civilia in Hispaniâ deliêre dissidia. Plurimum ejus Monarchiæ profuit palæstra illa & schola Martia, ubi doctæ & exercitatæ fuêre tot artes militares: etsi institutio hæc & disciplina

Mar. hist. Hisp lib. 6. c. 27.

Arist. lib. 7. Polit. c. 14.

Tacit. lib. 2. Hist.

Tacit. lib. 2. Annal.

[b] *Pacem sine dubio post hæc, verum cruentam.* Tacit. lib. 1. Annal.

Tac. de more Germ.

hoſtibus etiam & æmulis communis fuerit, adeò ut omnes ferè Europæ Principes armorum uſum ibi didicerint; quamvis item magnorum fuerit ſumptuum, bella gerere in Provinciis tam turbatis & longè diſſitis, cum tantâ ſanguinis profuſione, & tam gravibus uſuris, cum tanto hoſtium commodo, noſtro verò tam exiguo, ut dubitari meritò poſſet, ſatiúſne eſſet victos nos fuiſſe, an vincere; aut num expediret aliquod adhibere remedium, quo extingueretur omnino, aut certè ſopiretur ad tempus ignis ille ſanguinis aurique ſitientiſſimus, eo fine, ut quod illic inutiliter conſumitur, impendatur in vires navales, & ſtabiliatur Imperium utriuſque Maris, Mediterranei & Oceani, foveatúrque bellum in Africâ, cujus progreſſus feliciores ob Italiæ & Hiſpaniæ vicinitatem Monarchiam hanc magis unirent; verùm amor erga ſubditos illos tam antiquos & bonos, deſiderium item è tam vili ſervitute, quâ titulo libertatis miſerè oppreſſos vident, eoſdem liberandi, & ad verum Dei cultum reducendi, plus poteſt, quàm ratio ſtatûs.

§. Nunc ſicuti fortitudinem & gloriam militarem tueri, ubi unus ſolus imperat, Statuum ſecuritas eſt; ita periculo non caret, ubi ſumma poteſtas ad multos pertinet, quemadmodum in Rebuſpublicis accidit: nam in ipſiſmet eorum armis maximum ſubeſt periculum, dum ſupremum multorum arbitrium uni ſoli committitur. Ab illâ ipsâ manu, quam armârunt primùm, jugum iis imponi ſolet. Vires, quas ipſi contulerunt, libertatem eorundem opprimunt: ita Reipublicæ Romanæ contigit, & inde poſteà ad omnes ferè reliquas tyrannis permanavit. Eâ de cauſsâ, licèt valde expediat, arma ſemper in promptu habere & exercitata, artes tamen pacis ſecuriores ſunt, præſertim ſi corruptus ſit populus, & locis diſſitis à ſe diviſus: nam belli ferocitate fit inſolentior, & præſtat periculum illi obverſari ob oculos, quàm procul illo ſecurum vivere, ut pro ſuâ conſervatione tantò magis ſe uniat. Non minùs ſecura erat libertas Reipublicæ Genuenſis, quando montibus utebatur nondum artificio militari munitis, ac nunc, poſtquam ſingulari cum induſtriâ

ſtriâ & labore ingenti effectum, ut iidem tanquam muri inexpugnabiles Reipublicæ deſerviant: nimia enim ſecuritas malos generat humores, cives in partes ſcindit diverſas, procreat audaces ſpiritus, & exteriora media aſpernatur; in Rebuſpubl. verò, quæ inteſtinis agitantur diſſidiis, plus periculi creant muri, quàm proſint; atque adeò tunc ſolùm utiles erunt, ſi prudens ille ſenatus ſic egerit, ac ſi eos nō exſtruxiſſet.

SYMBOLVM LXXXIV.



VISVM quibuſdam, Naturam homini non matrem fuiſſe, ſed novercam, magíſque ſe exhibuiſſe liberalem erga animantes cæteras, utpote quibus certiorem indidit inſtinctum & notitiam mediorum quibus pro defenſione ſuâ & con-

& conſervatione opus habent. Verùm iſti non ſatis ſuam expenderunt excellentiam, arbitrium ſuum & dominium in res alias inferiores, ſiquidem largita eſt illis Natura intelligentiam quandam velocem, quæ momento unico terram pariter & cælos penetrat: memoriam, in quâ abſque confuſione omni, aut perturbatione, rerum tam variarum conſervantur imagines: rationem, quæ diſcernit, unum ex alio colligit, & concludit: judicium, quod intelligit, ponderat, & definit. Propter hanc donorum præſtantiam homo imperium tenet in omnes res creatas, & diſponit de iiſdem pro libitu, utens manibus tam ſapienti efformatis artificio, ut inſtrumenta ſint ad omnes artes idonea; & tametſi nudus omnino, & abſque armis in hanc lucem editus ſit, ea tamen pro ſuo fabricatur arbitrio, ut aut ſemet tueatur, aut etiam impetat alios. Tellus eum in finem ferrum & chalybem ei ſuppeditat: aqua (quomodo in Symbolo præſenti videre licet) ea cudit: aër focum incendit, ignis denique ea temperat, ita nimirum elementa omnia ejus arbitrio obediunt. Fragili aliquo lembo maris domat ſuperbiam, & linteo ventos colligit, ut pro alarum remigio ei deſerviant, quibus ſeſe ab uno loco in alium transferat. Intra fiſtulas æreas vim ignis coërcet, unde non minùs horrenda jaculatur fulmina, quàm ipſe Iupiter. *Multa, quæ naturâ impedita ſunt, conſilio* & ingenio *expedit*: & quia iſtud Naturæ adminiculo temperat thoraces ferreos, & ferrum in lanceas acuit, induſtriâ magìs Principem uti oportebit, quàm [a] viribus, conſilio magìs, quàm brachio, calamo potiùs, quàm gladio: nam omnia potentiâ extremâ experiri velle, Gigantum foret inſania, qui montes montibus aggeſſêre. Vires majores non ſemper triumphant. Curſum navis exigua ſiſtit remora. Vna civitas Numantina annos quatuordecim Romanum fatigavit Imperium. In urbe Sagunto expugnandâ plus laborandum iſti fuit, quàm in vaſtiſſimis Aſiæ Provinciis ſubjugandis. Vires langueſcunt ſenſim, & conſumuntur, ingenium ſemper perdurat: & ſi iſthoc bellum non geratur, illis non [b] vincitur. Securè illud bellum ſuſcipitur, quod ingenio

Livius.

[a] *Melior eſt ſapiẽtia, quàm vires.* Sap. 6.1

[b] *Melior eſt ſapiẽtia, quàm arma bellica.* Eccleſ. 9.18.

genio geritur: periculosum est & anceps, quod solo robore.

——— *Non solùm viribus æquum* Val. Flac.

Credere, sæpe acri potior prudentia dextrâ.

Mens una sapiens plurium vincit manus. Eurip.

Tiberius datis ad Germanicum literis gloriatus est, *se novies à Divo Augusto in Germaniam missum, plura consilio, quàm vi perfecisse.* Nec aliter agere solebat, cùm Imperatoriâ dignitate fungeretur, præsertim ut Provincias longè distitas tueretur, & identidem repetebat, *Consiliis & astu externas res moliendas, arma procul habenda. Non* omnia *viribus* superantur, *non velocitate, non celeritate, sed consilio & sententiâ.* Victoriis continuis Provinciæ Belgicæ pessum iêre: plus enim fortiudo efficere conata est, quàm prudentia. Virium loco itaque calliditas succedat & astutia, & hâc vincatur, quod illis non potest. Quando temporibus Roderici Regis Mauri ex Africâ Hispaniam armis suis infestârunt, Murciæ Præfectus in prœlio quodam, in quo tota civitatis illius Nobilitas occubuit, victus fuit, & fœminæ, re compertâ, in virili habitu, & armis cinctæ per urbis muros se disposuere; quod cùm magnæ multitudinis speciem præbuisset, ad honestas cōditiones victores Mauros adduxit. Eduardus Quartus Angliæ Rex dicere solebat, Carolum cognomento Sapientem Franciæ Regem nullis instructum armis, solis literis graviora contra se movere bella, quàm aut Pater ejus, aut Avus armis fecissent. Ferrum & gladius paucis in locis vim suam possunt exercere, solers rerum negotiatio ubivis efficere potest plurimum. Nec refert Principes abesse ac distare inter se longiùs: sicut enim arbores mediis radicibus communicant inter se, & uniuntur invicem, suâ agendi vi per largum etiam spatium diffusâ, ita illi per suos Legatos & artificia quædam occulta præstare idem poterunt. Vires alienas suas ingenium efficit inito cum exteris fœdere, communis utilitatis intuitu. E privato aliquo cubiculo plus efficere Princeps poterit, quàm in campestri agro. Rex Philippus Secundus Madrito discessit nunquam, & orbem in metu & obedientiâ continuit. Magìs prudentiâ metuendum se fecit, quàm

Tacit. lib. 2. Annal.

Tacit. lib. 6. Annal.

Cicero.

Mar. hist. Hisp. lib. 6. c. 24.

quàm virium robore. Infinita propemodum illa eſt poteſtas, quæ induſtriâ utitur. Archimedes totum hunc terræ atque aquæ globum machinis ſuis commoturum ſe dictitabat, ſi extrà alicubi pedibus poſſet conſiſtere. Vna aliqua grandis Monarchia generali orbis totius dominio facilè potiretur, ſi ad vires ars aliqua atque induſtria accederet; quod ut ne fiat, permittit primum illud Mobile Imperiorum, ut magnis prudentia deficiat, & in potentiâ omnia ſita arbitrentur. *Pleraque in ſummâ fortunâ auſpiciis & conſiliis magìs, quàm telis & manibus geri ſolent.* Æquè periculoſa eſt potentia cum temeritate, ac temeritas abſque potentiâ.

Tac. lib. 13. Annal.

§. Bella plurima inter Principes Chriſtianos induſtriâ aliquâ evitari poſſent, at judicium damna aut non agnoſcit, nec decentes reperit conditiones, quibus ea ſat caveat; aut illa non æſtimat, excœcatâ per ambitionem prudentiâ; aut animi faſtus glorioſum ducit ultrò ea ſubire, adeóque fucatâ belli gloriâ ſe ſinit abripi: quod cùm ſit actio quædam publica, è quâ communis omnium dependet conſervatio, menſurari non debet inanibus exiſtimationis umbris, ſed commodis & utilitatibus publicis; ita tamen, ut nullum interim ſit medium, quod ad evitandum bellum Princeps non experiatur, omnes amovens occaſiones, antequam naſcantur, & ſi ſubortæ jam fuerint, eorum ſibi voluntates concilíet, qui conſilio ſuo pacem promovere poſſunt: inquirat media ſuavia, ad conſervandam amicitiam: hoſtem intra & extra ſuum Regnum fatiget: conſilia ejuſdem prævertendo, & ſocietates ac fœdera cum aliis defenſionis cauſsâ ſanciendo, metum ei injiciat. Atque iſtis humanis mediis divina etiam jungat ſubſidia orationum & ſacrificiorum, ſummíque Pontificis, tanquam communis Chriſtianorum Patris, utatur operâ, ſincerè ad ipſum referendo de animo ſuo & deſiderio tranquillitatis publicæ, de acceptâ injuriâ, aut rationibus, quibus ipſe movetur ad arma capienda, niſi ſibi ritè ſatisfiat. Vnde relatâ porrò cauſsâ ad collegium Cardinalium, & interpoſitâ auctoritate Sedis Apoſtolicæ, aut reipsâ ad arma non veniretur, aut Princeps cauſſam ſuam Romæ purga-

purgaret, ubi tribunal eſt, in quo Principum acta dijudicari, & lites decîdi debent. Nec hæc ignavia eſt, ſed generoſitas quædam Chriſtiana, & cautela politica ad Nationum animos in amicitiâ retinendos, & cavendas æmulationes ac fœdera, quæ ex iiſdem oriuntur.

SYMBOLVM LXXXV.



VBI Vrſus alveare apum ſemel nactus fuerit, nihil tunc conſultius, quàm totum illud aquis immergere: quodcunque enim aliud medium officeret potiùs, quò minùs ſuo fine, hoc eſt, favo mellis potiretur, & apicularum aculeos effugeret. Hoc ipſo exemplo Symbolum præſens damna & incom-

incommoda exhibet consiliorum mediorum, usu comperta in eo, quod Herennius Poncius Samnitibus dedit, quando conclusis in angusto aliquo loco Romanis, auctor fuit, ut liberè inde exeundi omnibus facerent potestatem: quo consilio dein rejecto suasit, ut omnes obtruncarent, rogatúsque caussam, cur extrema illa sequeretur, cùm media inter utrumque via possit eligi, liberos nimirum eos dimittendo, postquam iis certas leges tanquam victis priùs imposuissent, respondit: ita expedire potiùs, ut aut liberales sese erga Romanos exhiberent, adeóq; hoc insigni beneficio pacem firmam ac stabilem cum iis firmarent, aut vires illorum ita penitùs opprimerent, ne contra eos instaurari unquam possent; consilium verò aliud medium nec amicos parere ajebat, nec tollere [a] inimicos. Ideò Aristodemus Ætholis dicebat: *Romanos aut socios habere oportet, aut hostes, media via nulla est.*

[a] *Neutralitas nec amicos parit, nec inimicos tollit.* Polyb.

§. In iis casibus, in quibus amicum aut hostem devincire quis cogitat, nihil efficient signa media: nam gratitudo in id, quod intermittitur, conjicit oculos, & facilè caussam reperit, cur obstrictam se non sentiat. Sic Franciscus Galliæ Rex, postquam liber è captivitate abire permissus fuit, hostilem tamen animum erga Carolum Quintum Imperatorem non deposuit, quia captivitas ista tam libera non fuerat, quàm illa Alphonsi Regis Lusitaniæ, quem captum in prœlio Rex Legionis Ferdinandus humanissimè habuit, & curatum à vulneribus, ac sanitati redditum liberum abs se dimisit: quæ benevolentia sic illum cepit, ut Regnum suum universum victoris arbitrio permitteret; verùm Ferdinandus conditione repudiatâ ea tantùm recepit oppida, quæ in Galæciâ paullò antè oblata fuerant. Idem istuc expendit Philippus Dux Mediolanensis, cùm captis Aragoniæ & Navarræ Regibus (Alphonso Quinto priori nomen erat) deliberationem instituit, quid illis fieri oporteret, auditísque sententiis, cùm alii vellent lytro pecuniario eos esse redimendos, alii certis astringendos conditionibus, alii denique liberos omnino dimittendos, hoc ultimum secutus est, ut magìs sibi obstrictos & amicos domum remitteret.

Mar. Hist. Hisp. lib. 11. c. 15.

§. Quan-

§. Quando Regna bellis civilibus sunt implicata, periculosum est consilium medium, nec in hanc, nec in illam partem declinandi, quod facere contendebat Infans Henricus, in motibus Castellæ, ob ætatem pupillarem Regis Ferdinandi Quarti, quo facto suos perdidit amicos, nec hostes tamen sibi devinxit.

§. Nec minùs periculosum est promiscuè in totam animadvertere multitudinem, quare consultius videtur, aut cum delictis illius omnino connivere, aut certè in uno aliquo insigne aliquod exemplum statuere. Ob eam caussam suasum Germanico in rebellione Legionum Germanicarum, ut aut nihil militi eorum, quæ peteret, aut [b] omnia concederet, & quia iis indulsit aliquid, consiliisque mediis usus fuit, reprehendi [c] meruit. In aliâ quoque occasione simili Druso auctores fuêre, ut aut dissimularet, aut remediis fortioribus ageret. Prudentissimum sanè consilium: vulgus enim inter duo extrema nunquam consistit medium, sed semper excedit in [d] alterutro.

§. Vbi festinatione res indiget, actum est cum eo, qui nec satìs audet, nec satìs sibi providet; quomodo Valenti accidit, qui inter consilia, quæ dabantur, hæsit anceps, nec quicquam certi statuere [e] potuit.

§. In rebus bellicis prudens interdum videri cupit metus, & consilia quædam media suggerit, quæ animum addunt hosti, & spatium concedunt, ut sibi antè prospiciat. Id quod Regi Ioanni Primo contigit, qui cùm Coronam Lusitaniæ per mortem Regis Ferdinandi soceri sui ad se devolutam prætenderet, statuit in illud Regnum solus ingredi, jussitque deinde suum sequi exercitum; unde tempus nacti sunt Lusitani, ut arma intereà corriperent, quod factum non fuisset, si mox armis eos invasisset, aut belli evitandi caussâ, jus suum ad justitiæ tribunal remisisset. Parum comminatio proficit, si manus ictum intentans, armata non sit, & interdum re ipsâ puniat, ubi obedientia deseritur.

Franci moræ impatientes, nec præteritum tempus respiciunt, nec præsens, & quo sunt animi ardore, audaciâ & celeri-

[b] *Periculosa severitas: flagitiosa largitio: seu nihil militi, seu omnia concederentur in ancipiti Republ.* Tacit. lib. 1. Annal.

[c] *Satìs supérque missione, & pecuniâ & mollibus consultis peccatũ.* Idem ibid.

[d] *Alii fortioribus remediis agendum nihil in vulgo modicum: terrere, nî paveant; ubi pertimuerint, impunè contemni.* Ibi.

[e] *Mox utrũq; consiliũ aspernatus, quod inter ancipitia deterrimũ est, dum media sequitur, nec ausus est satìs, nec providit.* Tac. l. 3. Hist.

celeritate consiliorum extra terminos abeunt; verùm hoc ipsum sæpè fortunata ea efficit; ita enim teporem effugiunt, & citò expediunt omnia. Hispani contrà cunctantur, ut diu multúmque considerando procedant cautiùs, & quia nimiùm prudentes esse cupiunt, hærere solent in mediis, immò dum tempus in consilium vocant, omnino ea elabuntur è manibus.

Itali melius ex utroque commodum aliquod nôrunt capere, utendo occasionibus, quando se offerunt; contrà ac Germani, qui in agendo tardi, & segnes in executione tempus præsens solùm in consilium adhibent, nullâ præteriti ac futuri habitâ ratione. Pro eventuum varietate mutant & ipsi animum; unde factum, ut fortunam suam non valde ii auxerint, cùm alioqui ejusmodi sit Natio, quæ ob innatam animi fortitudinem dominia sua longè latéque posset extendere. In eandem caussam referri potest diuturnitas bellorum civilium, quibus etiamnum hodie conflictatur Imperium, quæ constanti aliquo consilio ac celeritate sopiri jam pridem potuissent; verùm ob consilia lenta, quæ pro prudentibus tamen habebantur, ingentes ad Rhenum vidimus exercitus, qui in Franciam usque penetrare potuissent, eámque ad pacem universalem faciendam compellere: quod damnum gravius fuit, quàm si ab hoste cæsi fuissent sæpiùs; nulla enim clades major, quàm si exercitus aliquis in seipso sensim intereat. Ea ipsa res proprias vastavit Provincias & loca confinia, per quæ bellum aliò transferri debuisset, nunc verò in ipsa Germaniæ viscera immigravit.

§. In aliis civilis gubernationis negotiis locum habere possunt consilia media, tum propter extremorum pericula, tum quia expedit eam semper ingredi viam, unde minori cum incommodo posteà (si necessum fuerit) ad unum aliquod extremorum possis accedere. Inter extrema illa antiqui prudentiam constituêre, adumbratam per volatum Dædali, qui nec Soli nimiùm appropinquabat, nec mari, ne aut nimio illius ardore alæ, quibus utebatur, dissolverentur, aut

hujus

hujus humiditate madefierent. In iis Provinciis, quarum incolæ naturâ serviles non sunt, sed ingeniis cultis potiùs, & animis generosis, populus tam cautè & dextrè regendus est, ut nec indulgentia nimia eum efferat, nec rigor alienet. Æquè periculosum est, oreas & pastomides ei imponere, ac sine fræno relinquere, quia *nec totam libertatem pati potest, nec totam servitutem;* uti de Romanis Pisoni dicebat[f] Galba. Exequi semper potentiam, est ferream servitutis catenam atterere. Tyrannidis genus est subditos ad normam Reip. summè perfectæ velle redigere, id enim non fert humana conditio. Minimè necessarium est, gubernationem esse talem, qualis esse deberet, sed qualis esse potest: neque enim omnia, quæ conveniunt, possibilia sunt humanæ imbecillitati. Stultum est cupere, ut nulli omnino in Reliquâ aliquâ sint defectus. *Vitia erunt, donec homines.* Zelus immoderatus multorum errorum caussa est iis, qui præsunt, eò quòd cum prudentiâ conformare se nesciat; uti & ambitio, quando nimirum Principes severi audire cupiunt, & gloriam suam collocatam putant in subditis sic gubernandis, ut ne in minimo unquã à ratione & legibus ipsi descifcant. Periculosus est rigor, qui affectus & ordinarias vulgi passiones non in consilium adhibet: apud illud enim plus dexteritate proficitur, quàm potentiâ; plus exemplo & mansuetudine, quàm severitate inhumanâ. In eam igitur curã incumbat Princeps, ut videatur subditos suos reperîsse potiùs bonos, quàm effecisse; quam egregiam laudem de Agricolâ in gubernatione Britanniæ commemorat[g] Tacitus. Temporibus præteritis ne falli se sinat, ut bonos mores, quæ de illis sibi imaginatur, nunc de præsenti quoque observari velit, nam eadem semper fuit malitia: sed *vitium* est *malignitatis humanæ, vetera semper in laude, præsentia in fastidio esse.*

Laudamus veteres, præsentes carpimus annos.

Et si major olim severitas fuerit & obedientia, hæc tamen ætas eam ferre non sustinet, si mores antiqui in illâ immutati fuerint, in quo deceptus Galba vitæ pariter suæ & imperii jacturam[h] fecit.

Tacit. lib. 4. Hist.

[f] *Neque enim hîc, aut in cæteris gentibus, quæ regnãtur, certa dominorum domus, & cæteri servi: sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutẽ pati possunt, nec totam libertatem.* Tacit. lib. 1. Hist.

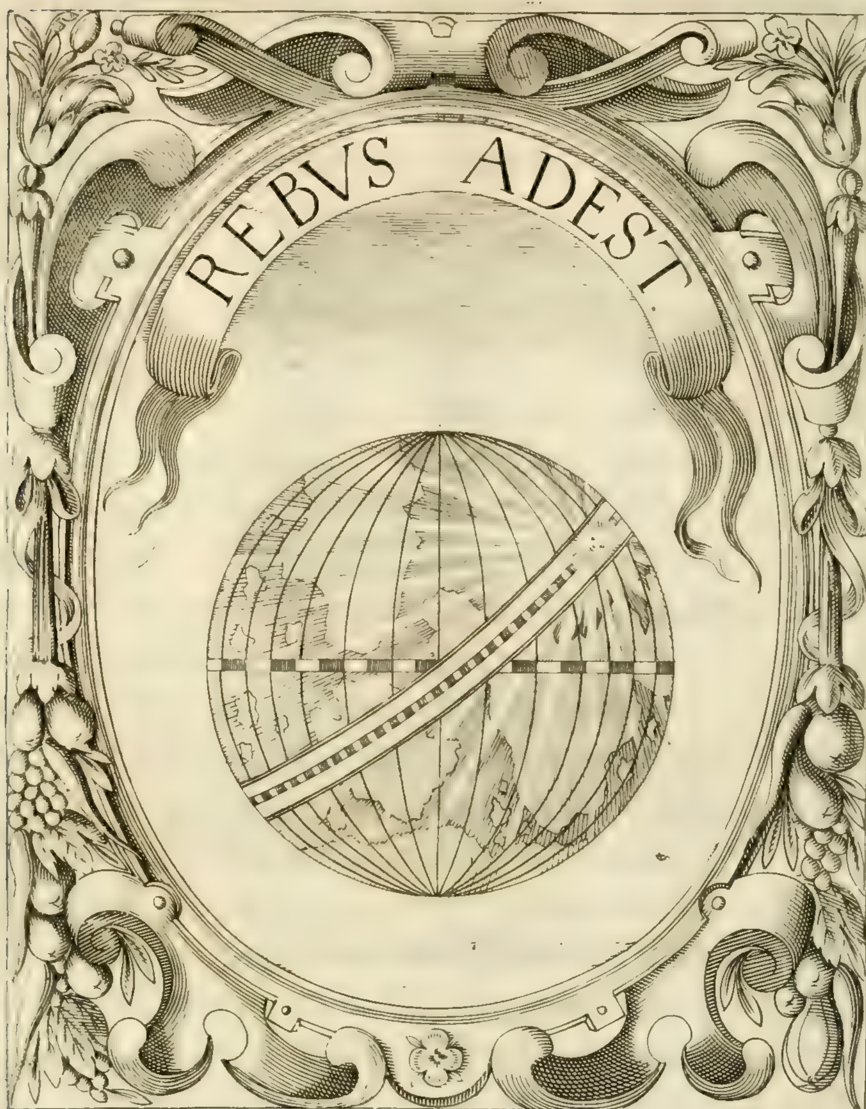
Tacit. lib. 4. Hist.

[g] *Maluit videri invenisse bonos, quàm fecisse.* Tacit. in vitâ Agric.

Quinct. in dial. de orat.

[h] *Nocuit antiquus rigor, & nimia severitas, cui pares non sumus.* Tacit. lib. 1. Hist.

SYMBOLVM LXXXVI.



ANIMVS humanus contentus minimè fuit rerum terrestrium ſpeculatione, quin immò tantę moræ impatiens, quòd rerum cæleſtium cognitio poſt obitum uſque differretur, corporis ſeſe vinculis exemit, & ſupra ipſa elementa volatu tranſcendit, ad indagandum per ratiocinationem, quod tactu, viſu, & auditu aſſequi non licebat; adeóque in imaginatione ſibi efformavit ideam pulcherrimæ illius fabricæ, effingendo ſphæram cum talibus orbibus differentibus, æquantibus, & epicyclis, ut diverſos aſtrorum & Planetarum motus ſcitè exhiberent; & tametſi certus omnino non fuit, num res ita ſe haberet, hanc tamen conſecutus eſt gloriam, quòd

quòd mundum hunc animo nunc nôsset concipere, qualis esset, aut quomodo sub aliâ formâ, & dispositione posset constitui. Verùm in ideâ istâ non acquievit animus, immò inquietus, & in investigationibus suis periculosus, aliam planè diversam posteà sibi imaginatus est, ac persuadere voluit aliis, perinde ac si sol centrum esset aliorum orbium, qui circum illum moveantur, & lucem suam ab eo recipiant. Opinio impia & aliena prorsus à ratione naturali, quæ quietem concedit gravibus contra divinas literas, quæ terræ stabilitatem faciunt[a] perpetuam: contra dignitatem hominis, quasi necessum habeat moveri, ut fruatur Solis radiis, Sol verò minimè, ut eos homini communicet, cùm tamen (sicut res omnes aliæ creatæ) conditus ille sit, ut eidem assistat & serviat. Certum itaque est, Principem illum lucis, qui ex officio in res omnes inferiores tenet imperium, eas collustrare, & præsentiâ suâ iis formam tribuere, circumeundo sine intermissione ab uno Tropico ad alterum tam mirabili artificio, ut omnes terræ partes, si non æqualem calorem, lucem saltem æqualem ab eodem hauriant, quâ re sapientia divina antevertit damnum, quod futurum esset, si Sol à lineâ Æquinoctiali non secederet: nam Provincias quasdam radii solares planè adurerent, aliæ nimio rigerent frigore, & tenebris perpetuis involverentur. Exemplum istud naturale erudit Principes, quanti ad utilitatem publicam referat, si ipsi *velocissimi sideris more* Status suos & Provincias absque intermissione obeant, ut calorem rebus & subditorum affectui[b] impertiant; id quod Propheta Regius indicare voluit, cùm dixit, Deum supra Solem suum posuisse[c] tabernaculum, qui nunquam conquiescit, & semper rebus adest. Rex Ferdinandus Catholicus, & Carolus Quintus Imperator, non habuerunt aulam certo loco fixam & stabilem; quo factum, ut res maximas ipsimet conficerent, quas per Ministros suos minimè potuissent, qui etsi gnavi satìs & solliciti, nunquam tamen id efficiunt, quod efficeret ipse Princeps, si coràm præsens adesset, quia aut mandata iis desunt, aut facultas. Christus Dominus simul ipse ad piscinam venit

[a] *Terra autē in æternū stat.* Eccli. 1. 4.

[b] *Velocissimi sideris more, omnia invisere, omnia audire.* Plin.

[c] *In sole posuit tabernaculum suum.* Ps. 18. 6.

probaticam, ſanitatem reddidit [d] Paralytico, quam Angelus annis triginta octo eidem largitus non fuerat: neque enim huic mandatum erat aliud, quàm ut aquam ſolùm [e] commoveret, & ideò ut Miniſtro facultatis ſuæ fines egredi non licebat. Non bene gubernantur Status per ſolas aliorum relationes, ac propterea ſuadet Salomon, ut Reges ipſi ſubditis aures [f] accommodent: hoc enim ad illorum pertinet officium, & apud ipſos, non apud eorum Miniſtros, eſt aſſiſtentia & virtus [g] divina, quæ comitatur ſolum ſceptrum, cui Spiritum ſapientiæ, conſilii, fortitudinis, & pietatis [h] infundit, immò divinitatem quandam, quâ Princeps futura [i] providet, ut nec in iis, quæ oculis uſurpat, nec in iis, quæ auribus percipit, falli [k] queat. Nihilo minùs tamen pacis tempore non videtur omnino inconveniens ſtata in certo aliquo loco commoratio, ſatíſque erit Provincias obeundo Status ſuos ſemel coràm inſpexiſſe: neque enim ſufficiunt æraria pro ſumptibus & impenſis ad frequentes aulæ tranſlationes neceſſariis, nec fieri iſtæ poſſunt abſque inſigni ſubditorum detrimento, atque adeò quin perturbetur ordo Conſiliorum ac Tribunalium, & gubernatio atque juſtitia retardentur. Rex Philippus Secundus toto gubernationis ſuæ tempore vix unquam Madrito pedem extulit.

In occaſionibus belli magìs conſultum videtur, ut Princeps ipſe coram iis interſit, & ducat ſubditos ſuos: ideò enim ſacræ paginæ [l] Paſtorem eum vocant, ac Ducem; quomodo Deus præcipiens Samueli, ut Saülem inungeret, non dixit in Regem, ſed in Ducem ſupra Iſraël, indicans, id præcipuum ejus eſſe [m] officium, & quod olim Reges exercere fuêre [n] ſoliti. Eâ in re populus ſuum fundabat deſiderium, cùm Regem peteret, ut eſſet nimirum, qui ante eum egrederetur, & pugnaret pro [o] eo. Præſentia Principis in bello animos addit militibus. Lacedæmonii exiſtimabant Reges infantes etjam in cunis iſta præſtare, & ideò ad prœlia eos unà ſecum deportabant. Antigonus Demetrii filius ſic ſtatuebat, præſen-

[d] *Surge, tolle grabatũ tuũ, & ambula.* Joan. 5. 8.

[e] *Angelus autem Dñi deſcendebat ſecundùm temp⁹ in piſcinam: & movebatur aqua.* Ibid. v. 4

[f] *Præbete aures vos, qui cõtinetis multitudines, & placetis vobis in turbis Nationũ.* Sap. 6. 3

[g] *Quoniã data eſt à Dño poteſtas vobis, & virtus ab altiſſimo.* Ibidem v. 4.

[h] *Et requieſcit ſuper eum ſpiritus Domini: ſpiritus ſapientiæ, & intellectus: ſpiritus conſilii, & fortitudinis: ſpiritus ſcientiæ, & pietatis.* Iſ. 11. 2.

[i] *Divinatio in labiis Regis.* Prov. 16. 10.

[k] *Non ſecundùm viſionem oculorum judicabit, neque ſecundùm auditum aurium arguet.* Iſ. 11. 3.

[l] *Suſcitabo ſuper eos Paſtores, & paſcent eos: non formidabunt ultrà, & non pavebunt: & nullus quæretur ex numero, dicit Dominus.* Jerem. 23. 4.

[m] *Vnges eum Ducem ſuper Iſraël.* 1. Reg. 9. 16.

[n] *Rex enim Dux erat in bello.* Ariſt. lib. 3. Polit. c. 11.

[o] *Rex enim erit ſuper nos, & erimus nos quoque ſicut omnes gentes, & judicabit nos Rex noſter, & egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis.* 1. Reg. 8. 19. & 20.

ſentiam ſuam in navali prœlio, multis hoſtiũ navibus[p] comparari poſſe. Alexander M. militum ſuorum erigebat animos, ponendo iis ob oculos, quòd primus ſeſe periculis[q] objiceret. Quando Princeps ipſe in ejuſmodi caſu pręſens adeſt, magna ſæpe patrantur facinora, quæ in ejus abſentiâ nemo attentare auderet; nec opus eſt ex aulâ expectare mandata, unde plerumque ſeriùs illa perferuntur, poſtquam pręteriit occaſio, & plena ſemper vanis timoribus, aliiſque cum circumſtantiis, quæ in effectum deduci haud poſſunt; id quod in Germaniâ experti ſæpe ſumus non abſque inſigni boni publici detrimento. Generoſos ſpiritus & altas ſuſcitat cogitationes in animis militum, ſi Principem, cujus eſt conferre præmia, factorum ſuorum ſpectatorem ac teſtem habeant. Hoc argumento fortitudinem ſuorum Hannibal inflammabat: *Nemo* [*] *veſtrûm eſt*, ajebat, *cujus non idem ego ſpectator & teſtis, notata temporibus locíſque referre poſſim decora*. Idem Gofredus faciebat, cùm ſic milites alloqueretur:

Di chi di voi no sò la patria, e'l ſeme,
Quale ſpada m' è ignota, ò qual ſaetta,
Benche per l'aria ancor ſoſpeſa treme.

Eâ ratione neceſſum non erit, ut Princeps potentiæ ſuæ vires Generali alicui committat, quod tam exploratum eſt periculum, ut minùs etiam tutum crederetur, quòd eas Tiberius in manibus filii ſui Germanici[r] conſtitueret. Atque hoc ipſum maximè in civilibus ſeditionibus locum habet, in quibus (ut diximus) præſentia Principis facillimè rebellium componit[ſ] animos.

§. Verùm non qualiſcunque belli motus, aut civitatis alicujus jactura movere debet Principem, ut prodeat foràs, & aulam ſuam deſerat, unde in omnia reliqua manat regimen, prout Tiberius expendebat in tumultibus[t] Germaniæ; cúmque alio tempore ipſi obtrectarent, quòd non abiret ad componendas Hungariæ & Germaniæ Legiones, *immotum adversùs eos ſermones* ſe præbuit, *fixúmque* ei *fuit*, *non omittere caput rerum, neque ſe rémque publicam in caſum dare*. His rationibus ducebantur, qui auctores erant Davidi, ut ne egre-

[p] *Me verò, inquit, præſentẽ, quàm multis navibus comparas?* Plut. in Epoph.

[q] *Et is vos ego, qui nihil unquam vobis præcepi, quin primus me periculis obtulerim, qui ſæpe civem clypeo meo texi.* Curt. lib. 8.

[r] *In cujus manu tot legiones, immẽſa ſociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperiũ, quàm expectare mallet.* Tac. l. 4. Annal.

[*] Liv. dec. l. 2

Taſſ. can. 20.

[ſ] *Divus Iulius ſeditionẽ exercitûs verbo uno cõpeſcuit, Quirites vocando, qui ſacramentũ ejus detrectabant.* *Divus Auguſtus vultu & aſpectu Actiacas legiones exterruit.* Tacit. lib. 1. Hiſt.

[t] *Neq; decorũ Principibus, ſi una alteráve civitas turbet, omiſſà urbe, unde in omnia regimẽ.* Tac. lib 3 Annal.

Tacit. lib. 1. Annal.

egrederetur in prœlium contra Iſraëlitas, qui Abſalonis partes ſequebantur, eò quòd ipſorum fuga, aut clades tantum damnum allatura non eſſet, quàm ipſe in perſonâ ſuâ, quæ decem millibus æquivaleret, ſi aut fugeret, aut cæderetur, adeóque ſatiùs fore videretur, ut is pro præſidio in urbe remaneret, quod & [u] fecit. Quòd ſi bellum ſuſcipiatur ad injuriam aut deſpectum vindicandum, aliis

Claud. *Vindictam mandâſſe ſat eſt.*

[u] *Egrediar & ego vobiſcum. Et reſpondit populus: Non exibis: ſi enim fugerimus, non magnoperè ad eos de nobis pertinebit; ſive media pars ceciderit è nobis, non ſatis curabant: quia tu unus pro decem millibus computaris: melius igitur eſt, ut ſis nobis in urbe præſidio. Ad quos Rex ait: Quod vobis videtur rectum, hoc faciã.* 2. Reg. 18. 3. & 4.

Idem videtur, ſi ſolius defenſionis cauſsâ arma ſumantur, nec evidens urgeat periculum: tunc enim majorem Principi pariet exiſtimationem, ſi contemnat illud, & defenſionem alteri alicui Duci commendet. Quòd ſi bellum geratur ad aliquid de novo acquirendum, vel occupandum, vehemens cenſebitur ambitio, ſemet objicere periculis, & majoris eſt prudentiæ per alium aliquem Fortunam experiri, pro eo ac fecit Rex Ferdinandus Catholicus, occupationem Regni Neapolitani Magno Duci; Indiarum verò Hermanno Corteſio committendo. Si belli Dux occumbat, in ejus locum ſufficitur alius; at ſi Princeps pereat, pereunt omnia, ut Regi Sebaſtiano accidit. Abſentiæ Principum ab aulis periculo non carent. Id experientia in Hiſpaniâ comprobavit, quando Carolus Quintus Imperator ab illâ abfuit. Nec decet, ut Princeps ad novas Provincias conquirendas ſuas exponat [x] diſcrimini. Idem ipſe Sol, cujus figurâ in præſenti utimur Symbolo, nunquam abit ad polos inviſendos, quia alter eorum interim in diſcrimen veniret.

[x] *Ne nova moliretur, niſi prioribus formatis.* Tacit. lib. 12. Annal.

Claud.

——————— *Medium non deſerit unquam*
Cæli Phœbus iter, radiis tamen omnia luſtrat.

Regibus apum Natura alas dedit quidem, ſed exiguas admodum, ut ne longè à Regno ſuo ſecederent. Ad illud ſolum bellum Princeps procedat, quod intra Imperii ſui fines geritur, aut quando evidens periculum illi ipſi imminet. Eam ob cauſſam Mucianus Domitiano Imperatori ſuaſit, ut Lugduni in Franciâ ſe contineret, & tum primùm ſe moveret, cùm Provinciarum illarum ſtatus, aut Imperium majoribus periculis [y] jactarentur; nec bonum fuit conſilium, quod Titianus

[y] *Ipſe Lugduni vim fortunámque Principatùs è proximo oſtentaret, nec parvis periculis immixtus, & majoribus non defuturus.* Tac. lib. 4. Hiſt.

tianus & Proculus Othoni dedêre, ut ne pugnæ ad Bedriacum præsens adesset, è cujus successu Imperium [z] dependebat. Fortiorem magísque prudentem in præsenti occasione se nunc exhibet Serenissimus Archidux Leopoldus, qui etsi oppugnari se videat Salefeldii junctis hostium copiis, & longè etiam majoribus, quàm ipse habeat, sua tamen contemnit pericula, & generosâ constantiâ semet tuetur, probè sciens in eventu illo salutem Imperii, & Augustissimæ Domûs Austriacæ consistere: atque adeò primus est in periculis & laboribus militaribus;

——— * *Monstrat tolerare labores;*
Non jubet.

§. Verùm in his quoque casibus opus est belli conditionem expendere; num scilicet Princeps absens Statum suum majori periculo aut interno, aut externo expositurus sit; num fortè successionem suam adducturus in discrimen; num fortis sit satìs, & armorum capax, & ad ea propensionem habeat: nam si vel aliqua conditionum illarum defuerit, plus alienâ manu efficiet, potentiam suam, & vires alteri committendo, ut in Magnete videmus, qui tangendo ferrum, eíque virtutem suam communicando, majus elevat pondus, quàm se solo faceret. Quòd si gravis fuerit necessitas, satìs erit, Principem in vicino esse, ut arma sua majori cum ardore promoveat, manendo alicubi, unde è propinquo deliberet, statuat, & mandata det. Ita Augustus faciebat, qui nunc Aquilejam, nùnc Ravennam, nunc Mediolanum concedebat, ut bellis Hungaricis & Germanicis propiùs assisteret.

[z] *Postquam pugnari placitum, interesse pugnæ Imperatorem, an seponi meliꝰ foret, dubitavêre. Paulino & Celso jam non adversantibus; ne Principem objectare periculis viderentur; iidem illi deterioris consilii perpulêre, ut Brixellum conderet, ac dubiis præliorum exemptus, summæ rerum & Imperii se ipsum reservaret.* Tacit. lib. 2. Hist.

* Lucan. l. 9.

SYMBOLVM LXXXVII.



Sophoc. NON ſemper fortunata eſt prudentia, nec infauſta ſemper temeritas, & quamvis *quiſquis ſapit celeriter, non tutò ſapiat*, expedit tamen interdum ingeniis igneis, ut in decernendo primum ſequantur impetum naturalem, quia ſi cunctentur, refrigeſcunt paullatim, & determinare ſe rectè nequeunt; nec malè evenire ſolet (in bello præſertim) ſi ferri ſe ſinant occultâ illâ vi cauſſarum ſecundarum, quæ ſi ingenia non cogat, movet tamen, ut cum eâdem non infeliciter operentur. Divinus quidam Genius iis adeſt actionibus, quæ ſuſcipiuntur audaciùs, nimirum

Audaces fortuna juvat.

Scipio

Scipio in Africam trajicit, & ultrò se credit fidei Africanæ Siphacis, vitam suam & salutem publicam urbis Romæ in apertum adducendo discrimen: Iulius Cæsar in exiguâ aliquâ naviculâ furori Adriatici maris se committit, & utrique sua feliciter cedit temeritas. Non omnibus à prudentiâ satìs caveri potest, nec res grandes susciperentur, si eventus omnes & pericula in deliberationem illa traheret. Gaspar Borgias Cardinalis ementito habitu Neapolin ingressus est, cùm plebem inter & Nobilitatem seditionem exortam intelligeret: periculum grande erat, cúmque è Comitibus aliqui media quædam ei proponerent, quibus securitati suæ magìs consuleret, respondit animo planè libero & generoso: *Nullum nunc in istâ occasione deliberandi tempus est, aliquid casui permittendum.* Si post magna patrata facinora, in conjuncta simul pericula conjiceremus oculos, non ea aggrederemur iterum. Iacobus Rex Aragonius, cum mille peditibus, equitibus trecentis & sexaginta urbem Valentiam obsidere ausus est, & licèt omnibus expeditio hæc temeraria videretur, immò impossibilis, deditio tamen facta. Consilia audacia ex eventu ferè judicantur, si feliciter exeunt, laudantur à [a] prudentiâ, & damnantur ii, qui tutiora suaserant. Nullum est judicium, quod aut in celeri temeritate, aut cùm moderatè agit, cavere sibi satìs possit, quia ab eventibus futuris, & sagacissimæ etiam providentiæ incertis dependent. Interdum temeritas occasionem antevertit, & subsequitur moderatio; interdum inter utramque transit illa subitò, nec capillum habet in occipite, quo detineri possit.

Mar. Hist. Hisp. lib. 12. c. 19.

[a] *Fortuna in sapientiam cessit.* Tac. de more Germ.

Fronte capillata est, sed pòst occasio calva.

Omnia ab æternâ illâ providentiâ dependent, quæ ad agendum nos efficaciter impellit, quando ad ejusdem dispositionem & effectum divinorum decretorum ita expedit, & tunc consilia audacia non nisi prudentia sunt, errores verò rectitudo ipsissima. Si Monarchiæ alicujus superbiam velit deprimere, ne instar Babylonicæ turris cælum tentet contingere, confundit consilia & linguas Ministrorum, ne consentiant inter se; adeò ut si unus calcem petat, alius aut id

non

non intelligat, aut arenam illi porrigat. In præmaturo eorum obitu, qui cum summo imperio præsunt aliis, non eum finem præ oculis habet, ut vitæ filum iis abrumpat, sed ut majestatem illam humi sternat. Spiritus sanctus victoriam Davidis à Goliatho reportatam referens, non dicit, lapide corpus ejus dejectum fuisse, sed ejus [b] exultationem. At si contrà Monarchiam aliquam evehere cogitet, creat illâ ætate magnos Duces & Consiliarios, aut facit eligi, & occasionem iis præbet exercendæ fortitudinis, & consilii sui dandi aliquod specimen. *Pleraque in summâ fortunâ auspiciis & consiliis* potiùs, *quàm telis ac manibus geruntur.* Tunc examen apum in ipsas cassides immigrat, & florent arma, uti floruit in monte Palatino venabulum Romuli apro intentatum. Ictus etiam errans Fundatoris illius Monarchiæ Romanæ feliciter cecidit, tanquam ejusdem prognosticon; atque adeò non semper fortitudo est, aut prudentia, quæ erigit aut sustentat (etsi instrumenta esse soleant) Monarchias, sed impulsus ille superior, qui caussas omnes simul sumptas movet, pro earum augmento, aut conservatione, & tunc etiam casus ab æternâ illâ Mente directus efficit, quod prudentia minimè sibi imaginari anteà potuisset. Cùm rebellâsset Germania, & res Romanæ in extremâ essent desperatione, *affuit, ut sæpe aliàs, fortuna populi Romani* ex Oriente. Si ad ejusmodi fines destinata est fortitudo, & prudentia magni alicujus Heroïs, nemo alius, quantumvis fortis & eximius ille sit, gloriam fines istos assequendi eripere illi poterit. Aubenius insignis miles fuit, sed minimè felix, quòd movisset adversùs magnum Ducem, destinatum ad firmandam in Italiâ Monarchiam Hispanicam, Deo nimirum disponente (uti & fecit cum Imperio [c] Romano) initia illius & caussas, operâ inprimis Regis Ferdinandi Catholici, qui prudentiâ suâ & regnandi peritiâ Monarchiæ illius jaceret fundamenta, eandémque fortitudine suâ erigeret, ac dilataret: tam attentus sanè ad incrementa illius is advigilabat, ut nullum, quæ sese offerebat, occasionem negligeret, immò ultrò omnes accerseret, quas judicium humanum ullo modo asse-

[b] *In tollendo manum, saxo fundæ dejecit exultationem Goliæ.* Eccles. 47. 5.

Tac. lib. 13. Annal.

Tacit. lib. 3. Hist.

[c] *Struebat jã fortuna, in diversâ parte terrarum, initia caussasque Imperio.* Tac. lib. 2. Hist.

do assequi poterat: tam denique in exequendo strenuus, ut primus semper esset in subeundis periculis, & laboribus militaribus exantlandis; cúmque hominibus longè facilius esse soleat aliorum imitari exemplum, quàm jussa exequi, dabat operam, ut operibus suis potiùs, quàm mandatis præciperet. Verùm quia ingens illa fabrica egebat operis, protulit ætas illa (magnorum Virorum feracissima) Columbum, Hermanum Cortesium, ambos fratres, Franciscum, & Ferdinandum Pizarrum, Antonium de Leiba, Fabritium, & Prosperum Columnam, Ramonem de Cardona, Marchiones de Pescara, & Basto, & plures alios Heroës, tam illustres, ut vix unum talem singula ferant sæcula. Ad istum finem longo tempore vitam eorum Deus tunc produxit, nunc non furor Martis, sed lenta aliqua febris eam ante tempus eripit. Intra annos oppidò paucos immaturâ morte sublatos vidimus Petrum de Toledo, Ludovicum Fajardo, Fridericum de Toledo, Marchionem Spinola, Consalvum de Corduba, Ducem de Feria, Marchionem de Aytona, Ducem de Lerma, Ioannem Fajardo, Marchionem de Zelada, Comitem de la Fera, Marchionem de Fuentes, Viros tam illustres, ut non minus adepti sint gloriæ ex rebus cum laude gestis, quàm ex iis, quæ in futurum adhuc ab iisdem orbis expectabat. O profundam æterni Numinis illius providentiam! quis ex istis non argueret inclinationem Monarchiæ Hispanicæ? quomodo Claudii Imperatoris temporibus *numerabatur inter ostenta, diminutus omnium Magistratuum numerus, quæstore, ædili, tribuno, ac prætore, & consule, paucos intra menses defunctis;* nisi adverteret, ideò ista tolli instrumenta, ut testatum omnibus fiat, divino potiùs favore, quàm viribus humanis, niti conservationem illius potentiæ, quæ columna est Reipubl. Christianæ. Primus ille universi Motor has rerum vicissitudines, has Imperiorum alternationes disponit. Vnum sæculum in unâ aliquâ Provinciâ Viros magnos suscitat, excolit artes, illustrat arma, & aliud sequens mox evertit, & confundit omnia, ut ne vestigia quidem supersint virtutis, aut fortitudinis, quæ præteritis fidem faciant. Quanta, quàm

Tac. lib. 12. Annal.

occulta vis in hæc inferiora, immò in ipſos etiam animos, ineſt in cauſſis illis ſecundis cæleſtium orbium! Non mero caſu supernæ illæ faces diverſæ ſunt inter ſe ac differentes; aliæ quia ſtatam & fixam habent ſedem, aliæ quia hinc inde oberrant; cúmque inæqualitas illa, & inordinatio ad pulchritudinem minimè faciat, ſignum eſt, eam ſaltem conferre ad operationes & effectus. O volumen ingens, in cujus paginis (abſque tamen potentiæ ſuæ, & arbitrii humani obligatione) rerum omnium effector ac molitor Deus Characteribus lucis pro gloriâ æternæ ſuæ ſapientiæ deſcripſit mutationes rerum & viciſſitudines, quas legerunt ſæcula præterita, legunt præſentia, legent futura. Floruit olim Græcia armis & artibus, dedit Romæ quæ diſceret, non quæ inveniret; nunc verò in profundâ jacet ignorantiâ & vilitate. Auguſti temporibus ingenia omnium etiam ſuperârunt expectationem, jam inde à Nerone verò rurſum ruere cœperunt, ut nec ullus ſufficeret labor, nec induſtria, quæ artes ſcientiáſque ab interitu prohiberet. Infelices animi illi magni, qui Monarchiis jam labentibus naſcuntur, quia aut ad munera non adhibentur, aut ruinæ ponderibus obſiſtere nequeunt, immò eidem impliciti miſerè unà corruunt abſque honore & famâ, quin *etiam meritò accidiſſe videtur* interdū, *& caſus in culpam tranſit.* Nullam liberæ voluntati Deus vim facit; ſed tamen, aut ipſe cauſſarum curſus eam ſecum trahit, aut ceſſante divinâ illâ luce, ſuâpte ſponte impingit, & evertuntur ejus conſilia, aut executioni mandantur [d] ſeriùs. Principes & Conſiliarii oculi ſunt Regnorum, & quando Deus hæc evertere cogitat, [e] illos excœcat, ut nec pericula videant, nec agnoſcant remedia. Quod maximè profuturum putant, cum eo aberrant vel maximè. Caſus vident, & eos non antevertunt, immò quantum in ipſis eſt, accerſunt potiùs. Exemplum perniculoſum veritatis iſtius nobis præbent Cantones Helvetii tam prudentes ſemper & fortes in tuenda patriâ ſuâ & libertate, nunc tamen adeò negligentes, ſine omni curâ, ut ipſi ſibi ruinæ imminentis cauſſa ſint. Conſtituerat Rempublicam eorum primus Monarchia-

Vellejus.

[d] *Cujuſcunq. fortunam mutare cōſtituit, conſilia corrumpit.* Vell. lib. 11.

[e] *Claudet oculos veſtros, Prophetas, & Principes veſtros, qui vident viſiones veſtras, operiet.* Iſ. 29. 10.

chiarum Auctor inter antemuralia Alpium & Rheni, eámque cinxerat Provinciis Alſatiæ, & Lotharingiæ, & Burgundiæ adversùs potentiam Franciæ & aliorum Principum, cúmque à belli incendio longiſſimè abeſſent, felici & optatâ gaudentes tranquillitate, ultrò Martem ad loca finitima evocârunt, foverúntque, ſpectantes è propinquo Provinciarum illarum ruinam in proprium eorum damnum deinde redundantem, quippe qui non adverterent, quanta ſint pericula potentiæ alicujus vicinæ, quæ viribus ſuperat, & cujus fortuna neceſſe eſt, ut ex eorum cineribus aſſurgat altiùs. Metuo ſanè (ô utinam fallar!) ne jam ætas illa conſiſtentiæ corporis Helvetici præterierit, & ne deficere illud jam cœperit, conſumptis iis ſpiritibus & viribus, quæ æſtimationem ei & magnitudinem peperêre. Habent nimirum Imperia ſuas periodos. Quod duravit diutiùs, à fine & termino ſuo abeſt propiùs.



SYMBOLVM LXXXVIII.



QVAM mira Magnetis vis, quæ tam admirandos edit effectus! Quàm amica ejus cum ſtellâ polari conſenſio, ut licèt in hujus pulchritudine, pondere ſuo præpeditus, ſuos non ſemper defigere poſſit oculos, faciant id tamen acus magnete tinctæ! Quæ inter utrumque proportio eſt? quæ tanta vis,ut nec in diſtantiâ quidem tam longâ & remotâ operari deſinat? Et cur in illam ſtellam,aut cæli punctum inclinat potiùs, quàm in aliud? Niſi communis eſſet experientia, ignorantia artibus magicis illud aſſcriberet; uti ſolet in effectibus Naturæ extraordinariis, quando occultas & efficaces ejus cauſſas penetrare non poteſt.

Nec

Nec minùs admirabilis eſt magnetis effectus, in attrahendo ad ſe, levandóque ferro, contra inſitam ei gravitatem; quin illud ipſum impetu quodam naturali, quo fertur ad obediendum potentiæ iſti ſuperiori, ſeſe illi unit, & facit ſuâpte ſponte, quod violentum eſſe debuerat. Ab hâc prudentiâ vellem nunc Principem eſſe inſtructum, ad cognoſcendum cauſſarum concurſum, qui (ut diximus) Imperia aut erigit, aut evertit; ſciendúmque quomodo in eo ſe gerere debeat, ut nec contrà nitendo cauſſarum illarum vim augeat, nec ſtatim cedendo effectus earundem facilitet: nam ſeries illa & connexio cauſſarum, à cauſsâ primâ motarum, fluvio ſimilis eſt, qui quando alveo ſuo ordinario decurrit, facilè in diverſos dividitur rivulos, aut aggeſtis aggeribus in hanc aut iſtam partem derivatur, & pontibus inſterni ſe ſinit; verùm ubi continuis imbribus, aut nivium liqueſcentium aquis auctus fuerit, nulla patitur obſtacula, & ſi quis ei obſiſtat, hæc ipſa detentio vires ejuſdem auget, ut omnia perrumpat. Eam ob rem Spiritus ſanctus nos monet, ne opponamus nos curſui[a] fluminis. Patientia impetum illum ſuperat, qui citò tranſit, evaneſcente ſenſim potentiâ: unde & mali augurii loco habebatur pro bello Vitellii in Oriente, quòd Euphrates tantoperè excreviſſet, & vortices velut coronas quaſdam ſpumæ candidæ oſtenderet, conſiderantibus nimirum, quàm mox deſinerent illi fluminum[b] impetus. Quando igitur multæ cauſſæ in unum conſpirantes victorias Principis hoſtilis comitantur, & felicem expeditionibus militaribus viam patefaciunt, magnæ erit prudentiæ, tempus iis indulgere, ut ſeipſis ſenſim deficiant, non quòd illæ neceſſitatem aliquam inferant liberæ voluntati, ſed quia hujus libertas in ſolos animi & corporis motus tenet imperium, non in illa exteriora. Poterit illa quidem non cedere caſibus, ut tamen ab iiſdem non obruatur, efficere ſemper non poterit. Plus conſtantia in ſperando valet, quàm fortitudo in prœliando. Noverat illud Fabius Maximus, adeóque illum Hannibalis torrentem præterlabi paſſus eſt, donec longis cunctationibus imminutum vicit, & Rempublicam

[a] *Nec coneris contra ictum fluvii.* Eccl 4. 32.

[b] *Fluminũ inſtabilis naturâ ſimul oſtenderet omnia, raperétque.* Tacit. lib. 6. Annal.

Romanam conservavit. Eventus vires, & incrementum sumunt ab invicem, & opinione auctoritatem nacti crescunt subitò, ut nulla tanta sit potentia quæ iis obsistere satìs possit. Carolum Quintum Imperatorem fortunatum reddidit & gloriosum Monarchia Hispanica, felix effecit Imperium ejusdem prudentia, fortitudo, & vigilantia præsens in rebus omnibus, quas eximias illius dotes communis Nationum omnium applausus & admurmuratio sequebatur: omnes ad fortunam ejus se adjungebant, & Rex Franciæ æmulatione tantæ gloriæ eandem infringere conatus, suammet libertatem perdidit. Quantis armatum minis fulgur erumpit è nubibus! ubi obnixum reperit, tum primùm suum exerit robur; absque illo in ipso aëre evanescit: tale fuit illud Sueciæ fulmen è Septentrionis exhalationibus ortum; intra dies paucos de Imperio triumphavit, totúmque pænè orbem terrore complevit, & glande unicâ plumbeâ trajectum mox disparuit. *Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est, quàm fama potentiæ non suâ vi nixæ.* Fragilis est omnino illa vis caussarum plurium simul concurrentium: aliæ enim alias impediunt, & variis casibus obnoxiæ sunt ac tempori, quod sensim earum effectus dissipat. *Multa bella impetu valida, per tædia & moras evanescunt.* Qui multorum hostium fœdere junctorum vires aliquamdiu sustinet, eas cum tempore superat: in multis enim diversæ sunt caussæ, utilitates diversæ & consilia, & si contingat in unâ aliquâ re inter eos haud satìs convenire, discedunt ab invicem, ac sese dividunt. Nulla fœderis consociatio major, quàm illa Cameracensis contra Rempublicam Venetam; verùm constantia, & prudentia fortissimi illius Senatûs mox eam disturbavit. Res omnes ad certum assurgunt fastigium, pòst iterum collabuntur. Qui tempus illud nôsset, facilè eas [c] superaret. Quia ista nobis deest notitia, quæ interdum in punctulo aliquo exiguæ morulæ consistit, casibus succumbimus. Impatientia nostra, aut ignorantia graviores eos efficit: cùm enim scire sæpe nequeamus, quanta in iis vis insit, ultrò cedimus, aut eos etiam promovemus iis ipsis mediis violentis, quibus

Tac. lib. 13. Annal.

Tacit. lib. 2. Hist.

c *Opportunos magnis conatibus transitus rerum.* Tacit. lib. 1. Hist.

eos avertere molimur. Exordiri Deus cœperat magnitudinem Cosmi de Medicis, & qui sistere eam voluerunt, è Republicâ Venetâ illum proscribendo, supremum illius Dominum eum effecêre. Majori cum prudentiâ fortunæ illius torrentem observavit Nicolaus Vzanus, & ne ab oppositione incrementum sumeret, satiùs esse putavit, nullam (dum viveret) ei præbere offensæ occasionem; at unà cum illius morte consideratio tam prudentis consilii desiit. Nec occulta esse potest major illa vis similium casuum, siquidem in horum prosperitatem conspirant omnia, etsi primo intuitu fini eorundem planè videantur contraria, atque adeò *optimum tunc est pati, quod emendare non possis, & Deum, quo auctore cuncta eveniunt, sine murmure comitari.* Sen. ep. 108. Nec decet, ferrum magìs obedire Magneti, quàm nos voluntati divinæ. Minus incommodi patitur, qui cursu illo rapi se sinit, quàm qui eidem obnititur. Stulta cogitatio est, Dei consilia velle evertere. Non ideò certæ esse desierunt prædictiones de statuâ, cui pedes erant lutei, ut Nabuchodonosor [d] somniaverat, quòd aliam ex auro solido fieri curâsset, eámque jussisset adorari. Verùm hæc voluntatis nostræ ad divinam accommodatio non tam bruta esse debet, ut credamus omnia sic ab æterno esse ordinata, ut sollicitudine nostrâ & consilio emendari nihil possit: hæc ipsa enim animi imbecillitas foret, quæ divini illius ordinis causâ extitisset: sic agere nos oportet, ac si omnia à nostrâ dependerent voluntate, nam nobismet ipsis utitur Deus ad fortunam nostram adversam, aut [e] prosperam. Pars rerum sumus, & ea non minima. Tametsi eæ sine nobis dispositæ fuerint, sine nobis tamen factæ non sunt. Disrumpere non possumus illam eventuum telam, in textrinâ æternitatis pertextam, at potuimus ad illam texendam concurrere. Qui caussas disposuit, effectus antè vidit, & cursum iis permisit, suo tamen subjectum imperio. Quem voluit, à periculo vindicavit, alium contrà in periculo reliquit, ut in eodem liberè ageret: si illud gratiæ fuit aut meriti, hoc justitiæ asscribi debet. Implicita ruinis casuum unà cadit voluntas nostra, cúmque sapientissimus ille rerum

[d] *Nabuchodonosor Rex fecit statuam auream.* Dan. 3. 1.

[e] *In manu Domini prosperitas hominis.* Eccl. 10. 5

omnium conditarum figulus ſupremus ſit arbiter, potuit pro libitu vaſa ſua deſtruere, & aliud in oſtentationem & gloriam effingere, aliud in [f] contumeliam. In diſponendis ab æterno Imperiis, eorundem incrementis, mutationibus, aut ruinis, ſemper animo ſuo præſentes habuit ſupremus ille orbium Gubernator fortitudinem & virtutē noſtram, noſtram item negligentiam, imprudentiam, aut tyrannidem, eâque præſcientia fultus ordinem rerum æternum diſpoſuit congruenter motui & executioni noſtræ electionis, abſque ullâ ei factâ violentiâ: ſicut enim nullam voluntati noſtræ infert neceſſitatem, qui ratiocinando ipſius aſſequitur operationes, ita nec is, qui immensâ ſuâ ſapientiâ eas longè antè prævidit. Propter immutationes Imperiorum voluntatem noſtram non coëgit, quin illa immutavit potiùs, quia hæc à recto tramite liberè deſcivit. Crudelitas Regis Petri tutè exercita in cauſsâ fuit, cur ei frater ſuus Henricus in Coronâ ſuccederet, non contrà. *Valentior enim omni fortunâ animus eſt, in utrumque partem res ſuas ducit, beatæque ac miſeræ vitæ cauſſa eſt.* Fortunam à caſu expectare, ignavia eſt. Credere, præſcriptam & definitam jam eſſe, deſperatio. Inutilis foret virtus, & vitium per violentiam excuſaretur. Conjiciat Serenitas Veſtra oculos in glorioſos ſuos Progenitores, qui Monarchiæ hujus amplitudinem erexerunt, videbit, opinor, eos non à caſu fuiſſe coronatos, ſed à virtute, à fortitudine, à laboribus, & iiſdem poſteà artibus eam conſervatam à Poſteris, quibus eadem debetur gloria: neque enim minùs ſuam fabricatur fortunam, qui eam tuetur, quàm qui eandem primò erigit. Tam eam acquirere difficile eſt, quàm facilis ejus ruina. Vnica ſola hora imprudenter tranſacta evertit, quod annis multis partum fuit. Agendo & vigilando Dei parantur [g] auxilia.

[f] *Annon habet poteſtatem figulus luti, ex eadem maſſâ facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam?* Ad Rom. 9. 21.

Sen. Ep. 98.

[g] *Non enim votis, neq; ſuppliciis muliebribus auxilia Deorum parātur, vigilando, agendo proſpere omnia cedunt.* Salluſt. Catil.

SYM-

SYMBOLVM LXXXIX.



CONCORDIA res parvæ creſcunt; diſcordiâ res maximæ dilabuntur. Vnitæ inter ſe cuilibet vi reſiſtunt, quæ diviſæ imbecillæ erant ac debiles. Quis jubam equinam junctis pilis extrahere poterit, aut ſagittarum faſciculum[a] diſfringere? & ſingulæ tamen minimæ etiam violentiæ reſiſtere nequeunt. His Symbolis Sertorius, & Scilurus Scytha vim concordiæ adumbrabant, quæ ex partibus multis diſtinctis unum corpus unitum & robuſtum efficit. Cura tranquillitatis publicæ mœnia civitatum ſupra ſtaturam hominum erexit, eâ altitudine, ne ſubire illa poſſent; & multi tamen ſimul milites, concertis invicem ſcutis, alios unione reciprocâ,

[a] *Funiculus triplex difficilè rumpitur.* Eccli. 4. 12.

procâ,& concordiâ in altum extollentes, eorum superabant cacumina, & expugnabant. Omnia Naturæ opera amicitiâ & concordiâ conservantur; & contrà hâc deficiente, illa quoque extinguuntur, & pereunt: siquidem caussa mortis alia non est, quàm dissonantia & discordia partium, à quâ vitæ conservatio dependet. Idem prorsus in Rebuspublicis accidit; uti eas consensio communis in unum coëgit, ita majoris aut potentioris partis dissensio dissolvit vicissim, & dissociat, aut novas iis inducit formas. Civitas, quæ per concordiam erat civitas unica, absque eâ in duas, immò tres interdum, aut quatuor civitates dividitur, sublato amoris vinculo, quo cives in unum corpus coalescebant. Atque hanc dissociationem parit odium, unde mox vindicta oritur, ex hâc contemptus legum, sine quarum auctoritate vim suam perdit [b] justitia; absque istâ verò ad arma concurritur, & excitato belli civilis incendio, facilè ruit Reipublicæ ordo, qui in unitate consistit. Simul ac apiculæ discordes inter se esse incipiunt, dissolvitur illa Respublica. Antiqui, ut discordiam exprimerent, fœminam depingebant vestes suas lacerantem.

[b] *Et justitiæ legem in concordiâ disposuerunt.* Sap. 18.9.

Virgilius.

Et scissâ gaudens vadit discordiâ pallâ.

Quòd si idem illud inter cives efficit, quomodo ad defensionem utilitatémque communem ii unire se poterunt? quomodo Deum habebunt propitium, qui ipsa est concordia, eámque tantoperè diligit, ut cum eâdem, Iobo teste, Monarchiam cælestem suam tueatur, ac [c] foveat? Plato dicere solebat, nihil æquè Rebuspub. perniciosum esse, ac divisionem. Concordia civitatis ornamentum est, murus & præsidium. Ne ipsa quidem malitia absque illâ consistere diu poterit. Dissensiones domesticæ hosti victoriam tribuunt. Propter Britannorum discordias de Romanis ajebat Galgacus: *Nostris illi dissensionibus, & discordiis clari, vitia hostium in gloriam exercitûs sui vertunt. Conversis ad civile bellum animis, externa sine curâ habentur.* Verùm non obstantibus his aliisque rationibus suadent nonnulli Politici, disseminandas esse inter cives discordias, ad conservandam Rempubli-

[c] *Qui facit concordiam in sublimibus.* Job 25. 2.

Tacit. in vitâ Agric.

Tacit. lib. 1. Hist.

publi-

publicam, eúmque in finem apes in exemplum adducunt, in quarum alvearibus ſemper murmur aliquod auditur, & diſſenſio; verùm id opinionem illam minimè roborat, quin evertit potiùs: ſiquidem illa murmuratio non eſt diſſonantia voluntatum, ſed vocum concordia, quibus ſeſe mutuò ad mellis conficiendi labores quaſi hortantur, & excitant, perinde ac nautæ ſolent, quando vela expediunt. Nec valet argumentum à quatuor humoribus corporum viventium, contrariis inter ſe & pugnantibus: nam potiùs ex eorundem pugnâ multæ naſcuntur infirmitates, & vitæ brevitas, dum prædominans aliquis victoriam tandem obtinet. Hinc corpora ſolùm vegetabilia, quia pugnante illâ contrarietate carent, perdurant diutiùs. Planè neceſſe eſt, ut quod à ſeipſo diſſidet, & diſcordat, patiatur; quod verò patitur, diuturnum eſſe non poteſt. Quis diviſâ Republicâ aliquâ diſſenſionum flammam intra certos & definitos terminos continere poterit? quis eam reſtinguet poſteà, ſi omnes involverit? Factio potentior opprimet imbecilliorem, & illa, ut ſe tueatur, hæc ut ſe ulciſcatur, extraneis utentur viribus, & Rempublicam ſervituti ſubjicient, aut novam introducent gubernationis formam, quæ ſemper ferè tyrannica erit, ut plurima exempla teſtantur. Ad officium Principis nequaquam pertinet diſſociare civium animos, ſed concordes illos ſervare potiùs, & amicos, nec in ejus obſequium & amorem conſpirare poſſunt ii, qui diviſi ſunt inter ſe, aut qui non perpendunt, unde tantum ſibi damni oriatur. Quoties itaque Princeps ipſe diſcordiæ cauſſa eſt, permittit Providentia divina (utpote quæ illam extremè[d] deteſtatur) ut eæ ipſæ artes, quibus conſervare ſe ſtudebat, eidem ruinam accerſant: factiones enim illud advertentes eum deſpiciunt & abominantur, tanquam primum diſſenſionum ſuarum auctorem & incentorem. Rex Italus magno Germanorum cum applauſu & amore acceptatus fuit, quia diſcordias non fovebat, & pari in omnes affectu ferebatur.

[d] *Et ſeptimũ deteſtatur anima ejus, eũ, qui ſeminat inter fratres diſcordias.* Prov. 6. 19.

§. Ob has ergo aliáſque ſimiles rationes cavere debet Princeps, ne diſcordiæ radices agant; ſed in eo elaborare potiùs,

tiùs, ut Statûs sui unionem foveat, quam facilè conservabit, si attenderit ad observantiam legum; ad unitatem Religionis, ad frugum & annonæ abundantiam; ad æqualem præmiorum & gratiarum distributionem; ad conservationem privilegiorum; ad occupationem vulgi in artibus mechanicis; nobilium in gubernatione publicâ, armis, & literis; ad prohibitionem conventuum; ad frugalitatem & modestiam majorum; ad minorum tranquillitatem; ad frænum, quo coërceri possint, qui privilegiis gaudent, & immunes videri cupiunt; ad mediocritatem denique divitiarum & remedium egestatis. Nam correctis & bene constitutis rebus istis, bona inde consurgit gubernatio; & ubi hæc reperitur, ibi pax viget & concordia.

Tunc solùm operæ pretium videri posset & licitum excitare in Regnis discordias, cùm ipsa seditionibus & bellis civilibus turbata jam fuerint, in factiones varias ea scilicet distrahendo, ut tantò minor sit improborum potestas: tunc enim finis alius non est, quàm pacem bonis reddere; curare verò, ut ea inter perturbatores impediatur, defensio est naturalis: siquidem *concordia malorum contraria est bonorum, & sicut optandum est, ut boni pacem habeant ad invicem, ita optandum est, ut mali sint discordes. Impeditur enim iter bonorum, si unitas non dividatur malorum.* S. Isid.

§. Discordia, quam damnamus ut perniciosam Rebuspublicis, est illa, quæ ex odio & inimicitiâ nascitur; non ea contentio, quæ inter Status & membra ejusdem Reipublicæ etiam locum habet, uti Plebem inter & Nobilitatem, inter Milites & Artifices: nam ista contrarietas, aut potiùs æmulatio illâ ipsâ naturarum & finium diversitate distinctos servat gradus & sphæras Reipublicæ, eámque tuetur ac fovet, nec censendæ sunt seditiones, nisi quando Status se uniunt, & commoda singulorum propria inter se faciunt communia; haud secùs atque ex commixtione elementorum & fluviorum, ac torrentium concursu nascuntur tempestates. Oportet igitur, ut in hanc divisionem Princeps advigilet, & sic eam moderetur ac temperet, ut nec ad omnimodam

unionis diſſolutionem, nec ad illicita partium fœdera perveniat.

Idem quoque inter Miniſtros procurari debet, ut certâ aliqua æmulatio,& unius erga alium diffidentia magìs ſollicitos eos habeat, & attentos ad officii ſui obligationes: nam ſi eo non probè curato, diſſimulentur errores, & celentur delicta, aut illi in commoda ſua privata unanimi conſenſu conſpirent, actum erit de Principe ejúſque ſtatu, neque adhiberi poterit remedium, quia non aliâ manu, quàm ipſorummet Miniſtrorum id fieri oportebit. Verùm ſi honeſta illa inter Miniſtros & generoſa æmulatio in odium & inimicitiam degeneret, eadem creabit incommoda: magìs enim erunt ſolliciti, ut unus alteri contradicat, & conſilia actionéſque alterius evertat, quàm ut bonum publicum & Principis ſui obſequium promoveant. Quiſque ſuos habet amicos & fautores, & vulgus facilè ad partium ſtudia inducitur, unde tumultus oriri ſolent & diſſenſiones. Eam ob cauſſam junxêre ſe Druſus & Germanicus, ne fortè afflante eorum favore creſceret diſcordiarum flamma, quæ in Tiberii palatio ſuccenſa fuerat. Ex quo illud etiam liquet, quàm erroneum fuerit Lycurgi judicium, qui inter Reges Lacedæmonios diſcordias diſſeminabat, jubebátque ut ſi qui procul mittendi eſſent Legati, ad id muneris legerentur ii, inter quos inimicitia aliqua intercederet. Et habemus hâc noſtrâ ætate exempla non pauca damnorum publicorum, quorum cauſsâ fuit diſſidium Miniſtrorum, qui ſimul miſſi fuerant ad unum aliquod negotium pertractandum, eò quòd crederetur, illam ipſam æmulationem iis ſtimulo fore, ut quàm optimè rem conficerent. Vnum eſt Principis obſequium, nec rectè curari poteſt, niſi per eos, qui concordes ſunt inter ſe: quo nomine Agricolam laudat Tacitus, quòd *procul ab æmulatione adversùs Collegas* eſſet. Et ſanè minus incommodi eſt, per Miniſtrum aliquem malum aliquod geri negotium, quàm per duos etjam bonos, ſi inter eos non ſatis conveniat id, quod raro feliciter cedit. Tacit. in vitâ Agric.

5. Nobilitas maxima Principis ſecuritas eſt, & periculum maximum: corpus enim eſt admodum potens, quod maximam plebis partem poſt ſe trahit. Cruenta nobis exempla Hiſpania & Francia ſuppeditant: illa temporibus præteritis, hæc ſæculis omnibus. Remedia ſunt, illam beneficio æmulationis, cum dictâ tamen moderatione à plebe, & à ſeipsâ ſervare diviſam: multiplicare item, & æquales reddere Nobilium titulos ac dignitates: fortunas eorundem inſumere in oſtentationes publicas: generoſos eorum animos impendere laboribus & periculis bellicis: diſtrahere eorum ſtudia occupationibus pacis, & ſublimiores ſpiritus ſervilibus aulæ obſequiis deprimere.



SYM-

SYMBOLVM XC.



In Scripturâ sacrâ Reges fluviis comparantur. Ita intelligi debet illud Prophetæ Habacuc, cùm dixit Deum scissurum fluvios [a] terræ; quo innuere volebat, divisurum Deum potentiam & vires eorum, qui contra populum suum arma sumpsissent; id quod expertus est David in clade illâ, quam Philisthæis intulit, & palàm confessus exclamavit: *Divisit Dominus inimicos meos coram me, sicut dividuntur aquæ*. Nullum efficacius medium, ad sternendam potentiam aliquam, quàm divisio: nam vel maxima etiam, si dividatur, resistere ultrà non potest. Quàm superbè intra alveum

[a] *Fluvios scindes terræ*. Habac. 3.10

2.Reg.5.20.

veum ſuum decurrit flumen, & perruptis etiam ripis atque aggeribus novas ſibi vias aperit; at ſi in varios diducatur rivulos, vires amittit, & fit omnibus pervium. Ita fluvio Gyndi accidit: nam cum in eo equus aliquis Regi Cyro inprimis charus fortè ſubmerſus fuiſſet, tantoperè is exarſit iracundiâ, ut juſſerit illicò in centum & ſexaginta rivulos eum dividi, quo facto & nomen perdidit & magnitudinem, quíque anteà vix pontes ferebat, poſteà à quocunque vadari poterat. Eò ſpectabat conſilium, quod quidam dederunt Senatui Romano temporibus Tiberii Imperatoris; fluvio Tiberi ſcilicet venam eſſe incidendam, aliò divertendo lacus & fluvios, qui in illum ſe[b] exonerabant, ut nimirum vis ejus imminueretur, neque propter inundationes Roma in metu ſemper & periculo verſaretur. Verùm Senatus id facere renuit, ne illam Tiberi gloriam[c] eriperet. Omnia iſta Symbolo præſenti occaſionem dedêre, ſignificando nimirum per fluvium in diverſas diviſum partes, quanti interſit Principum potentiorum vires diſtrahere: quò enim potentia major eſt, eò majoribus viribus, ſumptibúſque ad ſuam defenſionem indiget, ne pro eâ re habere poteſt tot Duces & copias militares, nec mala omnia antevertere. Perturbatur animi fortitudo & prudentia, quando è partibus tam diverſis pericula minitantur. Eſtque hoc ſecuriſſimum medium, & utenti minimè ſumptuoſum: majores quippe habet effectus tuba aliqua militaris, quæ in diverſis Regni alicujus partibus ſubitò ad arma vocat, quàm bellum aliquod ſolenni ritu indictum.

[b] *Si amnis Nar (id enim parabatur) in rivos diductus ſuperſtagnaviſſet.* Tacit. lib. 1. Annal.

[c] *Quin ipſum Tiberim nolle prorſus accolis fluviis orbatū, minori gloriâ fluere.* Ibid.

§. Tutius ſemper & utilius eſt, hoſtium vires dividere, & inter ipſos eorum ſtatus diſcordiæ cauſſas[d] ſerere: *diſcordia enim & ſeditio omnia facit opportuniora inſidiantibus.* Ejuſmodi artibus dominatum ſuum in Hiſpaniâ ſtabilivêre Phœnices, in varias eam factiones diſtrahendo. Idem contra eos fecêre Carthaginenſes. Eapropter non imprudens fuit conſilium Marchionis Gaditani, quando capto Boabdile Granatæ Rege, Regi Ferdinando Catholico ſuadebat, ut eum libertati redderet, ad alendas porrò factiones, quæ ipſum

[d] *Prudentis eſſe Ducis inter hoſtes diſcordiæ cauſſas ſerere.* Veget.

Livius.

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 25. c. 4.

ſum inter & Patrem ortæ de Coronâ, Regnum in diverſa ſtudia diſtraxerant. *Urgentibus Imperii Romani fatis, nibil jam præſtare fortuna majus potuit, quàm hoſtium diſcordiam.* Tac. de more Germ. Nulla pecunia locatur utiliùs, neque minori cum ſanguinis profuſione, aut periculo, quàm quæ expenditur in fovendas diſſenſiones Regni alicujus hoſtilis, aut eum in finem, ut alius Princeps illi bellum inferat: ita enim minores fiunt expenſæ, nec tanta conſequuntur damna. Verùm eâ in re ſingulari advertentiâ opus eſt: interdum enim ex timore aliquo vano inutiles fiunt ſumptus, & detectâ intentione pravâ aperta remanet hoſtilitas. Quâ de re multa habemus exempla in iis, qui abſque cauſsâ ullius acceptæ injuriæ, aut utilitatis ſuæ propriæ, foverunt hoſtes Domûs Auſtriacæ, ut continuo armorum exercitio eam diſtinerent, ſuamet æraria inutiliter interim exhaurientes, neque adverterunt tamen, ſi fortè ab Auſtriacis oppugnarentur, utilius ſibi fore, ſi ad defenſionem ſuam nunc haberent reſiduum, quod ad diſtrahendas illius vires impenderant.

§. Atque hæc tota doctrina abſque omni ſcrupulo politico procedit in bello aliquo manifeſto, ubi ratio defenſionis naturalis plus valet, quàm aliæ conſiderationes minùs ſolidæ, & cauſſa eadem, quæ bellum juſtum efficit, illam quoque diſcordiam reddit licitam. Verùm quando mera eſt magnitudinis invidioſa æmulatio, minimè his artibus uti licebit: nam qui alterius Principis ſubditos ad rebellionem concitat, ſuos quoque docet fieri proditores. Æmulatio inter perſonas fit, non inter officia. Dignitas in omnibus ſuis partibus ejuſdem rationis eſt; quod unam earum offendit, lædit omnes. Tranſeunt paſſiones & odia, exempla mala manent perpetua. Rem ſuam agit Princeps, qui nec patitur, ut in dignitatem alterius contemptu peccetur, aut inobedientiâ, nec proditione in ejuſdem perſonam. Indignum Principe facinus, veneno alium vincere, non gladio. Infame id olim apud Romanos [e] habebatur, uti etiamnum hodie apud Hiſpanos, qui nunquam ejuſmodi occultis artibus contra hoſtes ſuos uſi ſunt, quin immò auxilio iis ſæpe fuêre. Inſigne

[e] *Non fraude, neque occultis, ſed palàm, & armatum populum Romanum hoſtes ſuos ulciſci.* Tacit. lib. 2. Hiſt.

gne ejus rei exemplum Seren[ti] Vestræ dereliquit Rex noster Catholicus, quando exercitu auxiliari præstò fuit Regi Franciæ adversùs Anglos, cùm hi occupâssent Insulam Regiam, nec locum dedit Ducis Roani consilio, qui Regnum in Respub. volebat dividi. Alio item tempore, quando sua Majestas per Dominum de Maximi, Nuntium Apostolicum, paratam se obtulit, eidem Regi suâmet præsentiâ assistere, ut Hugonottas Montis Albani debellare posset, & Provinciis suis ejicere. Quæ insignis & heroïca benevolentia non nisi ingratitudine compensata fuit posteà, relictis rationi documentis, ut non tàm facilè Statùs alieni cōmiseratione tangi se sinat.

§. Atque ex iis, quæ diximus, nemini non licebit colligere, quanti ad defensionem communem referat illa animorum inter subditos concordia & Statuum unio, si nimirum unusquisque alterius periculum pro suo æstimet, quantumvis etiam longè remotum id sit, adeóque modis omnibus conetur, quà copiis, quà subsidiis pecuniariis eidem ferre suppetias, ut corpus, quod ex illis conflatur, tueri se possit. Quâ in re errare solent non pauci; dum qui absunt longiùs, existimant periculum ad se non perventurum, aut nequaquam se teneri, ad anticipandos ejusmodi sumptus, majorisque esse prudentiæ, suas conservare vires, donec hostis vicinior fuerit. Sed tunc superatis jam difficultatibus, & Statibus antemuralibus occupatis, reliqui resistendo ampliùs non erunt. Ita Britannis accidit, de quibus sic Tacitus: *Olim Regibus parebant, nunc per Principes factionibus, & studiis trahuntur; nec aliud adversùs validissimas gentes pro nobis utilius, quàm quod in commune non consulunt. Rarus duabus, tribúsve civitatibus, ad propulsandum commune periculum conventus: ita dum singuli pugnant, universi vincuntur.* Majori cum prudentiâ, & illustriori pietatis, fidelitatis, zeli, & amoris in legitimum suum Dominum exemplo, periculum istud agnoscunt Regna Hispaniæ, Provinciæ Italicæ, Burgundicæ, & Belgicæ; siquidem generosâ quâdam æmulatione Majestati suæ ultrò offerunt fortunas suas, immò & vitam, ut se contra hostes suos tueri possint, qui junctis unà viribus, ad

Tacit. in vitâ Agric.

ever-

evertendam Religionem Catholicam,& iſtam Monarchiam conſpirârunt. Inſcribat Ser^{tas} V^{ra} Veſtra tenerrimo ſuo pectori hæc obſequia, & creſcentibus ejus glorioſis annis unà etiam creſcat erga ſubditos tam fideles gratitudo & æſtimatio.

E juzgareis qual è mais excellente, Cam. Luſ.
O ſer do Mundo Rey, ſe de tal Gente.

SYMBOLVM XCI.



Videtur amicitia Rempublicam magìs *continere, & majore, quàm juſtitia in ſtudio fuiſſe Legiſlatoribus.* Nam *ſi amicitia inter omnes eſſet, nihil eſſet, quod juſtitiam deſiderarent; at ſi juſti eſſent, tamen amicitiæ præſidium requirerent.* Ariſt. lib. 8. Ethic. c. 1.

Maximum inter homines bonum, amicitia eſt. Gladius ſecurus, ſemper accinctus lateri tam pacis, quàm belli tempore. Socia fidelis in utràque fortunâ. Cum illâ eventus proſperi illuſtriores ſunt, adverſi leviores: neque enim eam fugant calamitates, nec evaneſcere facit proſperitas. In hâc eam ſuadet modeſtia, in illis conſtantia; in rebus tam ſecundis, quàm adverſis præſtò eſt, tanquam utrobique fructum factura. Conſanguinitas abſque benevolentiâ & affectu conſiſtere poteſt, Amicitia non item. Hæc ab electione propriâ naſcitur, illa à caſu. Conſanguinitas eſſe poteſt, ſine communicationis & ſubſidii mutui vinculo, Amicitia minimè; ſiquidem tria ſunt, quæ tanquam partes, quibus conſtat, eam uniunt: Natura ſcilicet ſimilitudinis beneficio, voluntas beneficio humanitatis, & ratio beneficio honeſtatis. Eò pertinent illa verba Regis Alphonſi Sapientis in libro Legum, quem *Partidas* inſcribit, dum loquitur de crudelitate, quam exercet is, qui captivum ducit unum ex iis, qui

L. 19. tt. 2. p. 2. aut ſanguine, aut amicitiâ juncti amant inter ſe. *Otro ſi los amigos, que es muy fuerte coſa de partir à unos de otros: Ca bien como el ayuntamento del amor paſa, è vence al linaje, è à todas las otras coſas, aſi es mayor la cuita, è el peſar, quando ſe parten.* Quantò ergo magìs probata, majoríſque ſinceritatis amicitia fuerit, tantò minùs valebit, ubi ſemel violari cœperit. Cryſtallus fracta prorſus inutilis efficitur. Omne adamantis perit pretium, ſi in fruſta dividatur. Gladius ſemel confractus ſolidari iterum non poteſt. Qui amicitiæ reconciliatæ confiſus fuerit, deceptum ſe inveniet: ad primum enim adverſitatis caſum, aut ſpem commodi privati mox iterum deficiet. Nec Davidis clementia in parcendo Saülis vitæ, nec beneficiorum memoria, & promiſſiones tam benevolæ jurejurando à Saüle firmatæ, ſatìs fuêre, ut David de reconciliatione illâ ſecurus[a] eſſet, aut ut Saül adversùs illum machinari deſineret. Amplexu mutuo & manantibus fletu oculis Eſau cum fratre ſuo Iacobo in gratiam redire voluit, Et tametſi utrinque magna amicitiæ redintegratæ pignora eſſent atque indicia, nunquam tamen Iacobi diffidentiam tolle-

[a] *Abiit ergo Saül in domũ ſuam: & David, & viri ejus aſcenderunt ad tutiora loca.* 1. Reg. 24. 23.

Gen. 33. 12.

tollere omnino potuêre, quin illud modis omnibus conatus est, ut sese ab illo sejungeret, & securitati suæ consuleret. Amicitia redintegrata vas metallinum est, quod hodie splendet, & cras ærugine [b] obducitur. Nec satìs sunt ulla beneficia ad eam firmandam, quia injuriæ memoria nunquam ex animo deletur penitùs. Ervigius (post usurpatam Regis Wambæ coronam) Egicam arctâ cgnatione Wambæ sanguini annexum generum adoptavit Cixilone filiâ in conjugem datâ, & Regni posteà successorem designavit; verùm hoc ipsum impedire non potuit, quò minùs Egica Regni suscipiens gubernacula, concepti in socerum odii argumenta præ se ferret. In eo, qui læsus est, vulnerum remanent cicatrices, quas offensa animo impressit, & ad primam quamque occasionem rursum stillant sanguine. Injuriæ locis paludosis sunt similes, quæ licèt exsiccentur, facilè tamen aquas iterum hauriunt. Offendentem inter & læsum umbræ quædam interjiciuntur, quæ nullâ excusationis, aut satisfactionis luce dispelli possunt. Quin nec ex parte offendentis satìs secura est amicitia, quia nunquam sibi persuadet, offensum verè ex animo injuriam condonâsse, sempérque eum intuetur, ut hostem. Præterquàm quòd *proprium humani ingenii est, odisse, quem læseris.*

[b] *Non credas inimico tuo in æternum: sicut enim æramentum, æruginat nequitia illius: & si humiliatus vadat curvus, adjice animum tuum, & custodi te ab illo.* Eccles. 12. 10

Mar. hist. Hisp lib. 6. c. 18.

Tacit. in vitâ Agric.

§. Atque ita quidem fit in privatorum amicitiis, non Principum (si tamen vera inter hos amicitia reperiatur) nam utilitas propria amicos eos facit, aut hostes, & quamvis millies dissolvatur amicitia, mox tamen spe commodi redintegratur, & quoad sperare illud licet, firma perdurat ac stabilis. Quare in ejusmodi amicitiis nequaquam habenda est ratio conjunctionis sanguinis, aut obligationis ex acceptis beneficiis, ea enim non agnoscit regnandi ambitio. Ab utilitate diuturnitas earum æstimanda est, omnes quippe amicitiæ tales nunc sunt, quales illæ Philippi Regis Macedoniæ, qui eas solâ utilitate metiebatur, non fide. In iis verò amicitiis, quæ magìs ratio Statûs quædam sunt, quàm mutua voluntatum consensio, non tantoperè Aristoteles & Cicero Biantem reprehenderent, quòd diceret, non aliter amandum,

dum, ac si rursum exercendum esset odium: falleret enim Principem confidentia, si eam in tali fundaret amicitiâ. Præstat itaque, Principes sic hodie amicos esse, ut cogitent fieri posse, ut cras amici esse desinant. Verùm etsi cautela hæc improbanda non sit, utilitas tamen & commodum proprium amicitiæ anteferri non debet hoc titulo, quòd ita plerunque factitent alii. Deficiat sanè in aliis amicitia, at non in Principe, quem his Symbolis formare instituimus, quémque ad constantiam in actionibus suis & obligationibus adhortamur.

§. Atque quæ dicta sunt hactenus, ad eas pertinent amicitias, quæ sunt inter Principes finitimos, inter quos aliqua magnitudinis intercedit æmulatio: inter alios enim amicitia sincera, & concordia mutua locum habere potest. Potentia tam solicita esse non debet, ut alteri confidat nemini. Tyranni instar in metu erit, quisquis amicis suis fidem non habuerit. Absque iis Corona servitus est, non Majestas. Iniquum est Imperium, quod Principes amicitiis spoliat. *Non exercitus, neque thesauri, præsidia Regni sunt, verùm amici. Non aureum istud sceptrum est, quod Regnum custodit, sed copia amicorum, ea Regibus sceptrum verissimum, tutissimúmque. Nec ullum majus boni Imperii instrumentum, quàm boni Amici.*

Sallust. Xenoph. Tacit. lib.4. Hist.

§. Amicitia inter magnos Principes officiis mutuis fovenda est potiùs, quàm muneribus: nam ingratum esse solet rei privatæ studium, cui nunquam fit satis. Illius caussâ finguntur amicitiæ, non fiunt; quemadmodum Vitellio accidit, qui *dum amicitias magnitudine munerum, non constantiâ morum continere putavit, meruit magìs, quàm habuit.* Amici ferro conservandi sunt, non auro: plures enim creat amicos armorum timor, quàm auri cupiditas. Subsidia pecuniaria largientem enervant, & quò ea fuerint majora, eò minùs continuari poterunt; pari autem passu, quo Princeps suas prodigit opes, ejus quoque perit existimatio. A thesauris, quos in ærariis suis asservant, æstimantur & amantur Principes, non ab iis, quos profuderunt in alios: magìs ex eo, inquam,

Tacit. lib.2. Hist.

inquam, quod largiri possunt, quàm quod largiti jam sunt: plus enim inter homines spes potest, quàm gratitudo. Qui pacem auro emit, armis eam sustentare non poterit. In errorem istum omnes ferè Monarchiæ incidunt, posteaquam ad majorem aliquam pervenerint amplitudinem, auro, non armis illam tueri conantur, consumptísque thesauris, & oneratis subditis, ut nimirum Principibus finitimis largiendo, circumferentias servent quietas, ipsum centrum robore destituunt; & tametsi magnitudo illa ad tempus aliquod sustentetur, id tamen in ruinam majorem vergit posteà: cognitâ enim illâ debilitate, & perditis semel finibus extremis, hostis nullo obsistente ad interiora usque penetrat. Ita Romano Imperio accidit, quando post tot expensas inutiliter factas, & debilitatas ejus vires, Imperatores pecuniâ & largitionibus Parthos, Germanósque conciliare sibi studuerunt, qui primus ruinæ illorum fons fuit & origo. Eam ob rem Alcibiades suasit Tisaferni, *ne tanta stipendia classi Lacedæmoniorum præberet, sed nec auxiliis nimis enixè juvandos: quippe non immemorem esse debere, alienam esse victoriam, non suam instruere, & eatenus bellum sustinendum, ne inopia deseratur.* Hoc ipsum consilium stimulo nobis esse potest, ad considerandum, quantum expendatur in gratiam Principum exterorum, cum insigni ipsius Castellæ detrimento & enervatione, quam tamen utpote Monarchiæ totius Cor, potissimùm sanguine abundare oporteret, ad dispertiendos per reliquas corporis partes vitales spiritus; quomodo ipsa docet Natura, optima politicæ Magistra, quæ partes interiores, à quibus vita dependet, majoribus solet firmare præsidiis. Si quod foris apud exteros consumit metus & sollicitudo, ad consulendum Monarchiæ securitati, intra ipsa illius viscera expenderet providentia prudens, in conservandis quà terrâ, quà mari exercitibus, in muniendis firmandísque milite castellis, arcibus, urbibus, securiores forent remotæ Provinciæ, & si quæ amitteretur, interioribus viribus facilè recuperari posset. Roma tueri se potuit, & quæ ab Hannibale armis occupata fuerant, recipere, immò ipsam evertere Carthaginem,

Trog. lib. 5.

nem, quia omnes ſuas opes & vires intra Reipublicæ ſuæ viſcera continebat.

§. Neque tamen hoc eò dico, quòd perſuadere Principibus cupiam, ut ne amicis ſuis, & finitimis ſubſidio unquam ſint, & argentum ſuppeditent; ſed ut videant diligenter, quomodo illud impendant, ſtudeántque armis ſuccurrere potiùs, quàm opibus: nam auxilia pecuniaria apud eum remanent, qui accepit; armorum verò ſubſidia, ad eum, qui miſerat, revertuntur. Atque hoc intelligi debet, quando nullum eſt periculum, ne ipſi bello ſeſe implicent, trahendo illud in ſtatum ſuum proprium, aut ne amico hoſtes majores concilient; uti tum etiam, cùm majorum eſt ſumptuum, & pluribus obnoxium incommodis, ſuccurrere opibus, quàm armis: nam ratio ſtatûs omnino ſuadet, ut alterutrâ viâ finitimum Principem tueamur, quoties noſtra cum illius fortuna conjuncta eſſe cernitur; ſiquidem majoris eſt prudentiæ intra alterius ſtatum bellum ſuſtinere, quàm intra ſuamet viſcera illud experiri. Sic olim *fuit proprium populi Romani longè à domo bellare, & propugnaculis Imperii ſociorum fortunas, non ſua tecta defendere*; & debuiſſemus hoc diſcere à Republicâ illâ, ne tantas nunc calamitates deplorare neceſſe eſſet. Iſta politica magìs, quàm ambitio movit Cantones Helvetos, ut populorum quorundam ſuſciperent protectionem: tametſi enim ſatìs ſcirent, id abſque ſumptibus & defenſionis ſuæ periculo fieri non poſſe, plus tamen ad utilitatem ſuam putabant intereſſe, ſi longè à finibus ſuis bella gererent. Confinia Statûs vicini, Statûs proprii muri ſunt, & ut tales omni cum vigilantiâ cuſtodiendi.

Cicero pro leg. Man.

SYM-

SYMBOLVM XCII.



ETIAM plumæ aliarum avium, aquilinis nimiùm vicinæ in periculo ſunt; hæ ſiquidem corrodunt illas, ac deſtruunt, ob ſuperſtitem in iis antipathiam naturalem, quæ eſt inter Aquilam & volucres reliquas. Ita protectio in tyrannidem denique vertitur. Nec leges veretur potentia major, nec auctoritatem ambitio. Quod fidei & tutelæ ipſius commiſſum fuit, titulo defenſionis naturalis poſteà ut ſuum detinet. Principes inferiores ſubſidiis exteris Statuum ſuorum ſecuritati proſpicere cogitant, & eos omnino perdunt; quin immò & amico, & hoſti in prædam cedunt.

Plin.l.10.c.3. Æl.l.9.c.11. de animal.

Nec minus ab illo periculi eſt ob confidentiam, quàm ab iſthoc propter odium. Cum amico ſecuri vivimus abſque ullo metu aut præcavendi ſollicitudine, adeóque ſine ſuo damno pro libitu nos poteſt impetere. In eâ ratione fundata fuit, opinor, illa lex, quæ bovem, qui hominem aliquem cornibus ſuis læſiſſet, jubebat lapidibus [a] obrui, non verò ſylveſtrem taurum, quia à bove, utpote animali domeſtico, quo in laboribus quotidianis utimur, minùs nobis metuimus. Amicitiæ & protectionis obtentu invehitur ambitio, & facilè obtinetur, quod viribus non poterat effici. Quàm ſpecioſis titulis tyrannidem ſuam velârunt Romani, dum aliarum Nationum populos in cives, ſocios, & amicos ſuos aſſciſcere dignati ſunt. Albanos in ſuam introduxerunt Rempubl. & quos anteà hoſtes habuerant, eos ſocietatis communis voluerunt eſſe participes. Sabinos in jus civium admiſerunt. Tanquam protectores conſervatoréſque libertatis ac privilegiorum, tanquam juſtitiæ univerſi orbis arbitri, à diverſis implorati fuêre Provinciis, ut eorum viribus contra ſuos hoſtes uterentur, & quæ ſeipſis eò uſque penetrare nequiviſſent, ignorantiâ alienâ longè latéque ſe dilatârunt. Initiò quidem à Nationibus exteris magnâ cum tutelâ tributa non niſi modica exegerunt, & ſpecie quâdam virtutum moralium ſuas texerunt fraudes: & poſtquam illa Imperialis Aquila alas ſuas ſupra tres orbis partes, Europam, Aſiam, & Africam latiùs expandiſſet, ambitione roſtrum ſuum exacuit, & ſævitiæ ſuæ prodidit ungues, protectione in tyrannidem versâ. Expertæ tunc ſunt Nationes exteræ, miſerè ſuam illuſam fuiſſe confidentiam, & deſtructas potentiæ ſuæ plumas ſub alis illis oppreſſione tributorum ac libertatis, cum privilegiorum ſuorum jacturâ; cúmque jam tyrannis invaluiſſet, nec convaleſcere potuêre, nec vires ſuas inſtaurare. Atque ut venenum in naturam verteretur, adinvenerunt Romani colonias, introduxerúntque linguam Latinam, ad tollendam ſenſim Nationum diſtinctionem, & ut ſola ſupereſſet Romana cum univerſali in omnes imperio. Hęc fuit magna illa Aquila, quam vidit Ezechiel *magnis* [b] *alis, multiſ-*

que

[a] *Si bos cornu percuſſerit virum aut mulierem, & mortui fuerint, lapidibus obruetur.* Exod. 21. 28

[b] *Et facta eſt aquila altera grandis magnis alis, multiſque plumis.* Ezech. 17. 7.

que pennis; ubi ſeptuaginta legunt, plenis unguibus: nam plumæ ejus ungues erant. Quoties exiſtimant homines ſub alis ſe ſtare, & ſub unguibus conſiſtunt! quoties putant lilio ſe tegi, & ſub ſpinis hærent ac ſentibus, ut non niſi pallio relicto inde poſſint emergere! Civitas Piſana jura ſua & prætenſiones, quas habebat adversùs Rempublicam Florentinam, commiſerat patrocinio Regis Ferdinandi Catholici, & Regis Franciæ, & inter utrumque convenit, ut ea Florentinis traderetur, ſpecie libertatis Italiæ procurandæ. Ludovicus Sfortia contra nepotem ſuum Ioannem Galeaſum Francorum imploravit opem, & hi Mediolanenſi ſtatu exutum, captivum in Franciam abduxêre. Sed quid antiquis utimur exemplis? Dicat Dux Mantuanus, quàm carò ſibi ſteterit, quámque graviter noxia fuerit aliena protectio! Dicant Treverenſis Elector, & Griſones, num ſuam conſervaverint libertatem armis extraneis, quæ titulo defenſionis ac tutelæ in ſuum Statum admiſerunt. Dicat Germania, quomodo nunc ſe habeat ſub Suecorum patrocinio: diviſis & diſſolutis tam illuſtribus Provinciarum ſuarum circulis, quibus ſplendeſcebat, & ſuſtentabatur diadema Cæſareum: defœdatis fulgentiſſimis civitatum Imperialium Adamantibus, qui eam exornabant: ſublatis & confuſis Statuum ordinibus: diſturbatâ harmoniâ gubernationis politicæ: exſpoliatâ & ad extremam inopiam redactâ antiquâ ejus Nobilitate. Dicat illud, inquam, Germania, ſine omni nunc libertatis ſpecie Provincia, quæ optimè illam tueri ac conſervare anteà noverat; conculcata, & flammis vaſtata ac ferro à Nationibus exteris; variorum Tyrannorum, qui demortuum Sueciæ Regem nunc repræſentant, expoſita arbitrio; ſerva amicorum & hoſtium; ſuiſmet malis turbata tantoperè, ut nec damna ſua, nec emolumenta queat agnoſcere. Ita Provinciis accidit, quæ ſecum ipſæ non ſatis conveniunt; & Principibus, qui extraneis utuntur viribus, præſertim ſi, qui eas mittit, ſtipendium non ſolvat: auxiliares enim copiæ pariter ac hoſtiles in illorum conſpirant ruinam; quemadmodum civitatibus Græciæ contigit, quando

 Philip-

Justinus. *Philippus Rex Macedonum libertati omnium insidiatus, dum contentiones civitatum alit, auxilium inferioribus ferendo, victos pariter, victorésque subire regiam servitutem coëgit.* Gloria primùm ad inferioris defensionem inflammat animum, & ambitio posteà nihil sinit reliquum. Qui vires suas in alterius impendit gratiam, compensationem ab illo postulat. Provincia ipsa Principis potentioris suppetias ferentis amore capitur, existimantibus nimirum subditis, sub ejus dominatu se magìs securos fore, magísque felices, absque timore & bellorum periculo, sine gravibus tributis, quæ Principes inferiores solent imponere, sine injuriis denique & offensionibus, quas communiter ab illis accipiunt. Nobiles præterea majori honori sibi ducunt, si illustriori serviant Domino, à quo ipsi honorentur, & qui plura habeat præmia ac munera, quæ dispertire possit. Omnes istæ considerationes tyrannidem, & usurpationem ferentis opem, aut defendentis promovent. Copiæ auxiliares ei parent potissimùm, qui eas mittit, aut exsolvit stipendia, & regiones, in quas deducuntur, tractant velut alienas, confectóque bello cum hoste, in amicum movere necesse est; ut proinde consultius, & minoris videatur esse periculi, minúsque sumptuosum Principi inferiori, amicè cum potentiori transigere, quàm armis auxiliaribus vincere. Quod sine his obtineri nequit, minùs posteà, ubi recesserint iterum, conservari poterit.

§. Periculum istud advocandi auxiliares copias tunc magìs metuendum est, quando Princeps, à quo eæ mittuntur, aliam profitetur Religionem, aut ad Statum illum jus aliquod habet, vel obtendit saltem, aut si eundem sibi subjicere magni sit emolumenti, puta quia Statibus occupantis præbet transitum, aut obstruit hostibus. Atque timores isti necessitate metiendi sunt, consideratis item conditione & moribus Principis: nam si sincero & generoso fuerit animo, plus apud illum valebit fides publica & existimatio, quàm spes commodi & rationes Status; quomodo experientià comprobatum fuit in Principibus omnibus Domûs Austria-

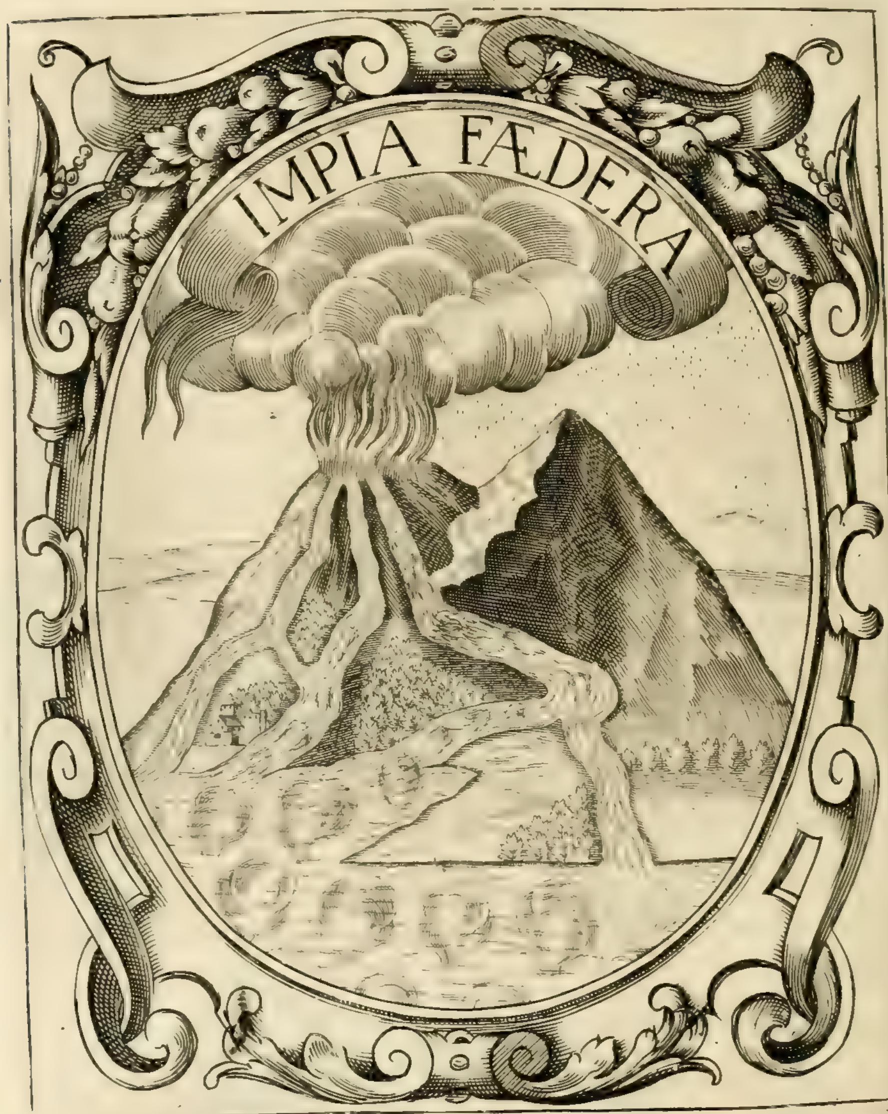
Austriacæ, adumbratis per potentem illum Cherubinum & protectorem, cui Ezechiel Regem Tyri comparat antè, quàm suo deesset [c] officio: quam fidem & auctoritatem etjamnum observant hodie: nemo siquidem quisquam est, qui de eorum amicitiâ jure possit conqueri. Testes ejus rei sunt Pedemontium, Sabaudia, Colonia, Constantia, Brisacum, propugnata armis Hispanicis, & restituta deinde, absque ullo ibidem relicto militari præsidio. Nec negare veritatem hanc poterit Genua: cùm enim oppressa à Francis & Allobrogibus libertatem suam in Hispanorum posuisset arbitrio, fidelissimè hi eam conservârunt, pluris nimirum amicitiam, suam & fidei publicæ gloriam, quàm dominatum æstimantes.

[c] *Tu Cherub extentus, & protegens.* Ezech. 28. 14

Quòd si necessitas aliquando arma auxiliaria petere coëgerit, dicta pericula sequentibus conditionibus caveri poterunt: si curetur scilicet, ut copiæ alienæ majores sint, quàm propriæ; ut cui veniunt subsidio, is suos iis Duces præficiat; ut non collocentur in præsidiis urbium; ut misceantur, dividantúrque inter milites cæteros, & mox in hostem ducantur.



SYMBOLVM XCIII.



TYRRHENVM mare expertum eſt ſæpiùs pericula amicitiæ & ſocietatis montis Veſuvii; at non ſemper damnis noſtris ſapere diſcimus: facilè enim à vanâ aliquâ confidentiâ perſuaderi nobis ſinimus, ea non iterum eſſe eventura. Iam pridem ſapientiſſimus evaſiſſet Mundus, ſi ſuiſmet experientiis edoceri ſe paſſus eſſet; ſed temporis longinquitas eas rurſum obliterat. Ita factum in graviſſimis ruinis, quas per montis illius declivia ſolo intulerant incendia præterita, omnia opplendo cineribus, quos immiſſo paucis pòſt annis aratro, in agrum denuò coloni converterunt. Evanuit damno-

mnorum memoria, aut certè nemo eam conservare voluit, quæ tanta tamen fuerant, ut meritò eorundem metus debuisset esse perpetuus. Abdidit mons ille sub viridi suo pallio æstum & siccitatem interiorum suorum viscerum, & mare nihil suspicatum mali fœdus cum eo iniit, eúmque strinxit undarum suarum brachiis, nullâ habitâ ratione illius, quæ inter ambas istas Naturas intercedit, contrarietatis. Verùm dolosus ille mons sinistram suam intentionem pressit in pectore, donec fumus indicia quædam proderet eorum, quæ intùs ille moliretur. Crevit inter utrumque communicatio per secretas & occultas quasdam vias, nec capere potuit vicinum mare, fictum illum amicum non nisi munimenta adversùs se erigere, & subterraneos cum diversis metallis sulphureis instruere cuniculos, donec iis jam perfectis (quod hâc nostrâ ætate contigit) ignem admoverit. In supremo montis cacumine hiatus ingens & profundus sese aperuit, unde flammæ erumpebant, quæ sub initium non nisi stricturæ quędam lucidiores, aut ignes festivi artificiales videbantur; at paucis pòst horis funesta fuêre prodigia. Contremuit sæpiùs vastum illud corpus tantæ molis ac ponderis, & inter horrenda tonitrua incensas evomuit liquescentium metallorum indigestas materias, quæ in illius fervebant stomacho, & per montis declivia, ad instar torrentium igneorum, in circùm jacentes agros sese effuderunt, donec in ipsum mare delaberentur, quod tam inopinâ hostilitate stupefactum, ad ipsum centrum cum aquis suis se recepit, seu metu aliquo factum id fuerit, seu astu, ad cogendas undas, quibus se tueretur: ruptis namque antiqui fœderis vinculis necesse erat, ut ad defensionem suam se compararet. Pugnârunt inter se ambo elementa, non sine trepidatione ipsius Naturæ metuentis, ne pulcherrima hæc rerum fabrica conflagraret. Ardebant ipsi aquarum fluctus à superiore hoste domiti: *ignis* enim (ut alicubi loquitur Spiritus sanctus) *in aquâ valebat supra suam virtutem, & aqua extinguentis naturæ obliviscebatur.* Pisces flammis innatantes extincti sunt. Tales semper habebunt effectus omnia similia fœdera, quæ disparis naturæ sunt &

Sap. 19.19.

conditionis. Nec damna minora metuat Princeps Catholicus, qui societatem cum infidelibus coïerit: nam cùm nulla graviora sint odia, quàm quæ ex Religionū diversitate oriuntur, fieri quidem potest, ut ea necessitas præsens dissimulet, quin tamen erumpant aliquando, nemo unquam impediet. Et quomodo, obsecro, conservari poterit inter illos amicitia, si unus alteri satìs non fidat, & ruina unius cedat in emolumentum alterius? Qui opinionibus discrepant, etiam animis diffident; cúmque creaturæ simus æterni illius & supremi Artificis, ferre non possumus, ut eidem denegetur ille adorationis cultus, quem verum & orthodoxum judicamus. Et licèt bona esset infidelium amicitia, Justitia tamen divina non permittit, ut hostium suorum operâ fines nostros consequamur, quin plerumque nos castigat per illam ipsam infidelem manum, quæ pactis subscripsit. Imperium, quod Constantinus Imperator in Orientem transtulit, pessum iit per fœdera Palæologorum cum Turcis, Deo nimirum permittente, ut posteris correctionis esset exemplum, absque ullâ tamen vivâ familiæ illius memoriâ. Quòd si ob locorum distantiam, aut rerum conditionem per illos ipsos infideles castigatio fieri non possit, Deus ipse manum suam adhibet. Quas calamitates non perpessa est Francia, postquam Rex Franciscus, magìs æmulatione gloriæ Caroli V. Imper. quàm extremâ necessitate ductus, fœdus cum Turcâ iniit, eúmque in Europam evocavit? In supremo vitæ articulo errorem hunc suum agnovit, & detestatus est verbis gravissimis; quæ profectâ à dolore Christiano piè interpretabimur, cùm aliàs omnino hominis de animæ suæ salute desperantis videri possent. Sed & ab ejus Successoribus pœnam Deus repetiit, morte violentâ & infelici eos tollendo è medio. Quòd si eâ severitate animadvertit in Principes, qui infidelium Hæreticorúmque implorant auxilium, quid iis faciet, qui iisdem opem ferunt adversùs Catholicos, & in causâ sunt, cur tantos illi progressus efficiant? Docet nos istud Petri Secundi Regis Aragonii exemplum: favebat is Albiginensium Hæreticorum factioni in Franciâ, pro quibus etiam

Mar. hist. Hisp. lib. 12. c. 2.

etiam arma ſumpſerat, centum millium hominum conflato exercitu, cùm contrà Catholici non niſi equites octingentos, & mille pedites ſub ſignis numerarent, & ab his tamen prœlio victus occubuit. Simul ac Iudas Machabæus cum Romanis junxit amicitiam (eo etiam fine, ut ſeſe contrà Græcorum potentiam tueri poſſet) orbatus duorum Angelorum præſidio, qui ejus lateri aſſiſtebant, & contra hoſtium ictus tutabantur, interiit. Eandem pœnam, eâdemque ex cauſsâ etiam dedêre ejus fratres Ionathas & Simon, qui ei in Principatu ſucceſſerant.

§. Nec ſufficit ſemper excuſatio defenſionis naturalis: per enim raro omnes concurrunt conditiones & circumſtantiæ, quæ ejuſmodi fœdera cum Hæreticis faciant licita, & majoris ſint ponderis, quàm univerſale illud ſcandalum, & periculum opinionibus falſis veram inficiendi Religionem; ſiquidem eorum communio veneni inſtar eſt, quod facilè alios corripit; cancer, qui celeriter ſerpit, ubi novitate & licentiâ capti fuerint [a] animi. Poterit quidem Politica divinis diffiſa præſidiis, & in artibus humanis ſpem ſuam collocans, ſeipſam fallere, Deum non item, in cujus tribunali rationes merè apparentes locum non habent. Baaſa Rex Iſraël urbem Rama (Benjamiticæ tribûs ultimâ in Regno Aſa) communiebat, ejúſque aditus ſic claudebat, ut nemo Regnum illud tutò poſſet ingredi, aut inde [b] egredi: belli ſeges ea fuit inter ambos illos Reges, metuénſque Aſa fœdus Benadadi Regis Syriæ, quod cum Baasâ fecerat; hoc egit primùm, ut illud diſcinderetur, & aliud deinde novum cum eodem Benadado ipſe iniit: * *quod cùm audiſſet Baaſa, deſiit ædificare Rama, & intermiſit opus ſuum*; tametſi verò urgeret neceſſitas, & fœdus illud fieret non niſi ſtudio defenſionis naturalis, cujus mox optimus fuit effectus, diſplicuit tamen Deo, quòd in illâ potiùs, quàm in auxilio divino ſuam collocaſſet fiduciam, miſitque Hananum Prophetam, qui ſtultum ejus conſilium reprehenderet, & gravia ei damna ac bella [c] minitaretur, quæ reipsâ deinde evenêre. Ex hoc ipſo facilè colligere licebit, quantam Dei offenſam incurre-

[a] *Sermo eorũ ut cancer, ſerpit.* 2. Tim. 2. 17.

[b] *Anno autem trigeſimo ſexto Regni ejus, aſcendit Baaſa Rex Iſraël in Iudam, & muro circundabat Rama, ut nullus tutè poſſet egredi, & ingredi de regno Aſa.* 2 Paral. 16. 1.

* Ibid. v. 5.

[c] *Quia habuiſti fiduciam in Rege Syriæ, & non in Domino Deo tuo, idcirco evaſit Syriæ Regis exercit⁹ de manu tuâ, &c. Stultè igitur egiſti, & propter hoc ex præſenti tempore adverſùm te bella conſurgent.* Ibid. v. 7. 9.

currerit Regnum Franciæ propter fœdera cum Hæreticis nunc inita, ad opprimendam Auſtriacam Domum. Quâ in re obtendere non poteſt titulum defenſionis naturalis in extremâ neceſſitate, quia nullâ priùs laceſſitum injuriâ, & abſque ullâ cauſsâ, cum omnibus illius hoſtibus fœdus ſanxit, & bellum ei intulit, foris extra Status ſuos illud fovendo, eóſque dilatando uſurpatione injuſtâ Provinciarum exterarum, & conſilio ac viribus Hæreticis fœderatis aſſiſtendo, ut de oppreſſis Catholicis triumphent; interim ad tractatus pacis Coloniam è Galliâ venire nemo voluit, quantumvis Pontifex Maximus, Imperator, & Rex Hiſpaniarum ſuos illuc cum plenâ poteſtate Legatos ablegâſſent.

§. Nec ſola fœdera cum Hæreticis, ſed etiam militares ſuppetiæ illicitæ ſunt. Exemplum illuſtre nobis præbent ſacræ paginæ in Amaſiâ Rege, qui cùm certo pretio exercitum aliquem à filiis Iſraël conduxiſſet, juſſit Deus, ut eum abs ſe dimitteret, eíque exprobravit, quòd non in Deo potiùs ſpem ſuam ac fiduciam [d] poſuiſſet; & quia illicò paruit, nullâ habitâ ratione periculi aut impenſarum, inſignem ei victoriam contra hoſtes ſuos largitus eſt.

§. Illa fœdera cum Hæreticis licita ſunt, quæ aut belli ſopiendi, aut commerciorum exercendorum cauſsâ fiunt; quale fuit illud Aſaaci cum [e] Abimelecho, & quod etiamnum viget Hiſpaniam inter & Angliam.

§. Inito ſemel cum Hæreticis fœdere, alióve pacto, quod nec Religioni, nec bonis moribus adverſetur, & jurisjurandi inſuper ſanctitate firmato, omnino ſervanda eſt fides publica: per ejuſmodi enim ſacramentum Deus ipſe in pactorum teſtem vocatur, & veluti ſponſor promiſſi adimplendi utriuſque partis conſenſu conſtituitur & arbiter, ut caſtiget deinde eum pro merito, qui datam fidem violaverit: & ſanè grave eſſet, eum mendacii teſtem facere. Nec ulla alia apud omnes gentes & Nationes conventorum pactorúmque eſt ſecuritas, quàm jurisjurandi religio, quâ ſi ad fallendum abuterentur, ruerent omnia orbis commercia, neque ullæ unquam firmæ induciæ, aut pax concludi poſſent. Verùm

[d] *O Rex, ne egrediatur tecum exercitus Iſraël: non eſt enim Dominus cum Iſraël, & cunctis filiis Ephraim. Quòd ſi putas in robore exercitûs bella conſiſtere, ſuperari te faciet Deus ab hoſtibus: Dei quippe eſt, & adjuvare, & in fugam convertere.* 2. Paral. 25. 7. & 8

[e] *Vidimus tecum eſſe Dñm, & idcirco nos diximus: Sit juramentum inter nos, & ineamus fœd⁹, ut non facias nobis quicquã mali.* Gen. 26. 28.

rùm, etsi nulla intercedit sacramenti religio, pactiones tamen compleri debent; etenim ex ipsâ veritate, fidelitate, & justitiâ oritur in illis obligatio quædam mutua, & communis omnibus Gentibus; & sicut nemini Catholico licitum est occidere, aut odisse Hæreticum, ita neque fallere, aut datam ei fidem frangere. Idcirco Iosue [f] Gabaonitis fidem servavit; quod Deo tantoperè placuit, ut victoriæ adversùs hostes concedendæ caussâ ipsum etiam cælestium orbium naturalium ordinem interturbare voluerit, obediendo voci Iosue, & sistendo Solem in cæli medio, ut hostium cædem tantò meliùs posset prosequi, & pacti obligationem [g] adimplere; & quia trecentis annis pòst Saül fœdus istud violavit, punivit Deus Davidem [h] fame triennali.

[f] *Iuravimus illis in nomine Domini Dei Israël, & idcirco non possumus eos cōtingere.* Jos. 9. 19.

[g] *Stetit itque Sol in medio cæli, & non festinavit occumbere spatio unius diei. Nō fuit anteà, nec posteà tam lōga dies, obediente Domino voci hominis, & pugnāte pro Israël.* Jos. 10. 13.

[h] *Facta est quoque fames in diebus Davidis tribus annis jugiter: & consuluit David oraculū Dñi, dixítque Dñs: Propter Saül, & domū ejus sanguinū, quia occidit Gabaonitas.* 2. Reg. 21. 1.



SYMBOLVM XCIV.



QVANDO Sol in lineâ Æquinoctiali constitutus, examen est lancium libræ, lucem suam quaquaversùm spargit tantâ cum justitiæ æquitate, ut dies noctésque æquales faciat; non absque omni tamen respectu ad zonas viciniores, suóque imperio magis subjectas, quibus majorem vim lucis impertit, iis præsertim climatibus & parallelis, qui ab eo absunt propiùs; & si quæ fortè Provincia caloris intemperiem experiatur sub zonâ torridâ, ipse ejus situs in causâ est, non radii solares, quippe qui eodem tempore aliis ejusdem zonæ partibus benignissimos sese exhibent. Quod itaque

itaque Sol in lineâ Æquinoctiali efficit, tam illustri cæli parte, ut non nemo existimet, Deum Optimum Maximum suam in eâ fixisse sedem (si tamen ejus immensitas ullo certo loco definiri potest.) Idem illud in orbe hoc inferiori operatur Tiara Pontificia, quæ ex Romanâ urbe velut fixo quodam æquinoctio divinæ suæ lucis radiis universas Mundi Provincias collustrat. Sol, inquam, est in his inferioribus orbibus, cui vis lucis vicaria æterni illius Solis justitiæ communicata fuit, ut ejusdem beneficio res omnes sacræ veras suas nanciscantur formas, absque eo quòd à vanâ aliquâ opinionum impiarum umbrâ in dubium vocari possint. Nulla tam polis propinqua est Regio, quò nequicquam obstantibus frigoribus & tenebris ignorantiæ, splendores illius non penetraverint. Tiara ista lapis Lydius est, ad quem explorantur coronæ, & auri argentíque illarum probitas expenditur: in illâ tanquam in fusorio calice ab aliis spuriis segregantur metallis: signo illius monetario *Tau* consignatæ verum suum pretium valorémque inviolatum retinent. Eam ob rem Ramirus Aragoniæ Rex, aliíque complures ultrò Ecclesiæ Feudatarii esse voluerunt, tanquam qui honori & felicitati sibi ducerent, quòd Coronæ suæ tributo pendendo essent obnoxiæ. Eæ verò, quæ ad lapidem istum Lydium Apostolicum probari detrectant, plumbeæ sunt & stanneæ, quas tempus modicum atterit, consumítque, adeò ut vix ad quintam usque generationem (quemadmodum frequenti experientiâ compertum fuit) perveniant. Unà cum Principū magnificentiâ dignitas etiam & amplitudo eorum temporalis accrevit, per Isaïam Prophetam [a] olim prædicta, quæ suo dein robore spiritualem quoque armavit gladium, ut Regnorum in orbe Christiano bilanx esse potuerit, & supremum eorundem tenere arbitrium. Atque his ipsis mediis potentiam suam conservare student Pontifices, paterno illo suo affectu & benignitate Principes sibi reddēdo benevolos. Imperium eorum voluntarium est, in animos videlicet, apud quos ratio locum habet potiùs, quàm vis aut coactio. Quòd si hæc aliquando immoderatior fuerit, effectus planè contra-

[a] *Tunc videbis, & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum, quādo conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo Gentium venerit tibi.* Isa. 60. 5.

trarios habuit: cœca enim eſt indignatio,& facillimè in præceps ruit. Dignitas Pontificia inermis etiam, inſtructiſſimis exercitibus validior eſt. Occurſus Leonis Papæ in habitu Pontificio tantum terrorem incuſſit Attilæ, ut pedem referret, & ſuſceptam Romanæ urbis vaſtandæ cogitationem deponeret: ſi armis id attentâſſet, neutiquam fregiſſet animum hominis illius barbari. Vnicus Paſtoris ſibilus, unica pedi, aut fundæ correctio ex amore intentata, plus poſſunt, quàm duri etiam ſilices. Rebellis fieret ovicula, ſi ex rigore agi cum illâ oporteret: etſi enim Fidelium pietas dignitatem Pontificiam dotavit viribus, id tamen pro majori ejus ſecuritate factum eſt potiùs, quàm ut iis uteretur, niſi ad conſervandam Religionem Catholicam, & univerſale bonum Eccleſiæ ita opus eſſe videretur. Quando verò ſpretâ iſthâc conſideratione accidit aliter, & Tiara mutatur in Galeam, non agnoſcit illam ultrà reverentia, immò ferire audet, non ſecùs ac ſi foret temporalis; & ſi niti voluerit rationibus politicis, æſtimabitur pro diademate Principis politici, non ſummi Pontificis, cujus imperium ſpirituali auctoritate ſuſtentatur. Officium ejus paſtorale non belli eſt, ſed pacis: pedum obtuſum ſupernè incurvatum, ut conducat; non acutum, ut ſauciet. *Summus Pontifex Summus homo eſt*, adeóque *non æmulationi, non odio, non privatis adfectionibus*, quæ bellorum ſemper ſunt incentiva, *obnoxius* eſſe debet: nam illud in ſummo Sacerdote etiam cœca Gentilitas expoſcebat. Splendor virtutum, quæ in eo elucent, animos magìs feriunt, quàm enſis in corpora ſæviat. Plus auctoritas valet, quàm arma, ad componendas Principum lites: hi enim, ſi videant, eum ſuo fungi officio ex amore paterno, à paſſionibus, affectibus & artibus politicis libero, jura & arma ſua ad illius pedes ultrò deponunt. Experti id ſunt Pontifices plurimi, qui communes omnium Patres, non neutrales ſeſe geſſerunt. Qui uni alicui adhæret, ſe ſubtrahit alteri, & qui nec hujus eſt, nec illius, nullius eſt; Pontifices verò omnium eſſe debent: id quod in lege veteri indicabant ejus veſtimenta, quæ ſingulari contexta artificio totum

Tacit. lib. 3. Annal.

tum

tum terrarum orbem [b] exhibebant. Neutralitas crudelitatis genus quoddam eſt, tum præſertim, cùm alienarum calamitatum non niſi otioſa ſpectatrix eſt. Si contendentibus inter ſe filiis pater immotus conſiſteret, meritò illi imputaretur, ſi alter ab altero damnum acciperet: oportet, ut nunc amore, nunc ſeveritate eos ab invicem diſtrahat, ponendo ſe inter eos medium, & ſi opus fuerit, unius etiam cauſſæ patrocinetur, ut alter ad æquam compoſitionem adduci poſſit. Eodem quoque modo, ſi paternas Pontificis admonitiones audire noluerint Principes, ſi reverentiam ſacroſanctæ ejus auctoritati debitam exuant, nec ulla ſpes ſupeſit, eos inter ſe conciliari poſſe, perutile fore videtur, ſi ſteterit pro parte magìs æquâ, & ſuos reflexerit oculos in tranquillitatem publicam, & exaltationem Religionis atque Eccleſiæ, eíque opem tulerit, donec alter ad æquitatem traducatur: qui enim tam hujus, quàm illius cauſſam approbat, utrique cooperari cenſebitur. Atque in Italiâ magìs, quàm in ullâ aliâ orbis parte illâ Pontificum advigilantiâ opus eſt: nam ſi ſuum erga Francos affectum ita apertè ſemel prodiderint, ut hi ſubſidia illorum & favorem certò ſperare habeant, in ipſam quoque Italiam arma ſua inferre audebunt. Et movit ea conſideratio nonnullos Pontifices, ut Hiſpaniæ magìs ſeſe addictos faventéſque exhiberent, ad Franciam nimirum tantò meliùs cohibendam; quòd ſi quis interdum ductus aliquâ ſpecie boni, aut affectu, aut utilitate propriâ, & cautionis illius immemor ſæcularibus armis uſus fuit, & ab exteris popoſcit auxilia, magnis in Italiâ motibus anſam dedit; uti memorant Hiſtorici in vitis Vrbani Quarti, qui Carolum Provinciæ Phocæenſis & Andium Comitem contra Manfredum utriuſque Siciliæ Regem in ſubſidium evocavit: Nicolai Tertii, qui potentiæ Regis Caroli ſtimulatus invidiâ, imploravit opem Petri Regis Aragonii: Nicolai IV. qui cum Alphonſo Rege Aragonio adversùs Regem Iacobum fœdus iniit: Bonifacii Octavi, qui Iacobum Aragoniæ Regem laceſſivit, & à Carolo Valoëſio Andium Comite contra Fridericum Siciliæ Regem petiit ſuppetias: Eugenii

[b] *In veſte enim podèris, quã habebat, totus erat orbis terrarum.* Sap. 18. 24.

Zurit. hiſt. Aragon. Mar. Hiſt. Hiſp. lib. 13. c. 13.

Quarti, qui Andiensem fovit factionem adversùs Alphonsum Regem Neapolitanum: Clementis Quinti, qui Philippum Valoësium advocavit in auxilium contra Dynastam Procomitem Mediolanensem: Leonis Decimi,& Clementis Septimi, qui cum Francisco Galliæ Rege fœdus pepigêre adversùs Carolum Quintum Imperatorem, ut Hispanos Italiâ ejicerent. Incommodum istud ex eo oritur, quòd tantum Sedis Apostolicæ pondus sit, ut lancem, in quam conjecta fuerit, necesse sit plurimùm deprimi. Moverit fortè ad ista memoratos Pontifices aliqua boni species, in aliquibus tamen intentioni eorundem minimè respondit effectus.

§. Verùm sicut Pontificii muneris est omnem adhibere curam, ut in quiete ac tranquillitate conserventur Principes, ita hi vicissim debent (tametsi nullum esset divinum præceptum, uti reverà est) suos semper defigere oculos, Heliotropii ad instar, in Sole isto Tiaræ Pontificiæ, qui semper lucet, & nunquam occidit, in ejúsque obedientiâ & tutelâ permanere. Eam ob caussam filio suo Ferdinando Regi Neapolitano præcepit Alphonsus Quintus Rex Aragonius fato jam concessurus, ut auctoritate Sedis Apostolicæ & Pontificum gratiâ nihil potiùs duceret, cavere̍tque eos offendere, tametsi justissimam habere caussam videretur. Impietas aut imprudentia gloriari solent, si suam adversùs Pontifices tueri possint gravitatem. Iis sese submittere non vilitas animi est, sed religio; non auctoritatis jactura, sed honor. Venerationes à maximis etiam Principibus cum summâ demissione iis exhibitæ, pia sunt magnanimitas, quæ erudiunt alios; ut nôrint quantus rebus sacris habendus sit honos. Non illæ infamiam pariunt, sed insignem potiùs apud omnes laudem, ut nemo quisquam animi abjectionem interpretari audeat. Ita Constantino Imperatori nemo vertit vitio, quòd in Episcoporum concilio locum humilem occuparet, uti nec Regi Ægicæ, cùm in alio sacrorum Præsulum conventu Toleti celebrato in terram sese prosterneret. Oppositiones contra Pontifices nunquam è voto succe-

Zurit. Ann. de Arag.

Eufeb. in vit. Conft.

Chron. Reg. Goth.

succedunt. Contentiones sunt, quæ nunquam bonum sortiuntur exitum. Ecquis rationem Principis temporalis à supremo Ecclesiæ capite separare poterit? offensa, & auctoritas sacra, juncta sunt inter se, & in unum quasi coëunt. Quantò illa est gravior, tantò plus de dignitatis decoro detrahitur. Hæc duplici armata gladio, contra maximam etiam potentiam se tuetur. In Regnis alienis obedientes habet subditos, ubi verò bella his movere cœperit, refrigescit hominum pietas, & à conflictu armorum ad librorum devenitur prœlia, obedientiâ in dubium vocatâ; unde perturbatâ Religione immutantur dominatus, & evertuntur Regna: horum enim firmamentum in honore & reverentiâ Sacerdotii [c] consistit; quæ caussa fuit, cur illud Nationes aliquæ Regiæ dignitati conjunxerint. Valde igitur expedit, Principes se suaque tam prudenter moderari, ut ne quam summis Pontificibus offensæ dent occasionem. Fiet verò istud, si debitum Sedi Apostolicæ cultum exhibeant: si sanctè inviolatéque ejus privilegia, immunitates & jura observent, sua item propria: si Pontificiis illis contraria non sint, animo forti & constanti tueantur, neque ullam regnis noxiam admittant novitatem, aut quæ ad Spirituale subditorum emolumentum non conducat. Cùm Carolus Quintus Imperator coronæ accipiendæ causâ in Italiam ingrederetur, jusjurandum ab eo postulabant Legati Pontificii, quo promitteret, nunquam se contra Ecclesiæ jura facturum aliquid; ipse verò respondit, nihil se in iis immutaturum, nec attentaturum quicquam contra Imperii constitutiones: quod dicebat propter feuda, quæ Ecclesia in Parmam & Placentiam obtendit. Fuit eâ in re tam accuratus Rex Ferdinandus Catholicus, ut excessisse propemodum videri possit; quippe qui judicabat nequaquam permittendum, ut vel in minimo privilegiorum & jurium fines transiliantur: nam fixo semel pede, mox ut possessio defenditur, & paullatim itur longiùs; cujus principiis si quis obstiterit, graviores inde motus evitabit. Ioannes Rex Aragonius nunquam ratum habere voluit factum Sixti Quarti Pontificis,

[c] *Honor Sacerdotii firmamentum potentiæ assumebatur.* Tacit. lib. 5. Hist.

Zur. hiſt. Arag. Mar. hiſt. Hiſp. lib. 24. c. 16.

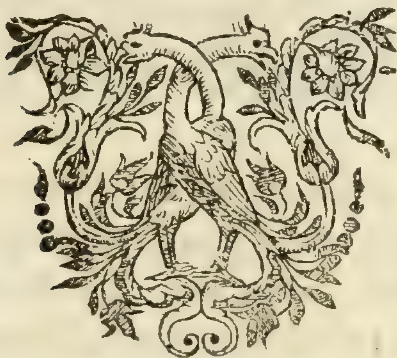
qui Epiſcopatum Cæſarauguſtanum Cardinali Auſiæ Dezpuchio contulerat, eò quòd ab ipſo Rege, ut erat id temporis moribus uſurpatum, nominatus non eſſet. Quare in bona & Cognatos Cardinalis graſſatus, pervicit tandem, ut is Pontificatu ſe abdicaret, quem deinde Rex dedit Nepoti ſuo Alphonſo, cui jampridem fuerat deſtinatus. Eadem contentio paullò pòſt de Turiaſonenſi Eccleſiâ orta fuit, cui cùm quidam ſupremus judicii Præſes præficeretur Epiſcopus, juſſit eum illicò renuntiare Infulæ; nì faceret, eum & cognatos ejus omnes è Regnis ſuis ejectum iri minitabatur. Idem poſteà fecit Joannes Filius Rex Ferdinandus in Conchenſi Pontificatu cum Raphaële Galeotto, quem Sixtus Pontifex ejus propinquus illi Eccleſiæ dederat Præſulem: indignatus enim Rex, in hominem extraneum, & abſque nominatione, dignitatem illam collatam, Hiſpanos omnes Româ juſſit egredi, ſtatuítque eâ ſuper re, & alias ob cauſſas concilium cogere. Cúmque deinde Pontifex Legatum miſiſſet, & hic in Hiſpaniam ingreſſus eſſet, reverti eum Rex juſſit, graviter conqueſtus, non tractari ſe à ſummo Pontifice, pro eo ac obediens Eccleſiæ Filius mereretur, vehementérque miratus, Legatum negotium iſtud in ſe ſuſcepiſſe. At ille modeſtè reſpondit, renuntiare ſe Legati privilegiis, & Regis judicio acquieſcere; quâ cum conditione, & bonis Cardinalis Hiſpaniæ obſequiis admiſſus fuit, omníſque controverſia compoſita. Verùm gravis cauſſa ſit oportet, aut naturalis defenſio, ut ejuſmodi uſurpentur media; dignum quoque paterno Pontificum amore, minimè iis anſam dare, ſed benignitati ſemper ſtudere, ad conſervandam mutuam cum Principibus amicitiam: etſi enim duplicem manu ſuâ portet gladium, ſpiritualem nimirum & ſæcularem, hic tamen per ipſos Imperatores & Reges, tanquam protectores defenſoréſque Eccleſiæ executioni mandari debet. *Onde conviene* (verba ſunt Regis Alphonſi Sapientis) *por razon derecha, que eſtos dos poderes ſean ſiempre acordados, aſi que cada una dellos ayude de ſu parte al otro: ca el que ſe deſacordaſe, vernia contra el mandamiento de Dios,*

Ant. Neb. hiſt. Hiſp. c. 120.

e avria

e avria por fuerza de menguar la fe , e la justicia , e non podria longamente durar la tierra en buen estado, ni en paz , si esto se fiziesse.

Facilè equidem credo , satìs eam rem cordi esse omnibus iis, quotquot in supremâ illâ sede Deus collocavit , sed perturbant curam istam interdum aulici Romani , quorum unicum studium est, discordiarum spargere semina. Suscitat illas etiam Ministrorum quorundam ambitio , qui in summorū Pontificum gratiam insinuare se student, & præcipua mereri munia, cum illâ à Principibus independentiâ, immò & animi aversione; varias excogitando rationes ad denegandas gratias, quas petunt , & omnem captando occasionem offendendi illorum Legatos; atque ut forti videantur esse animo, sub specie Religionis & zeli violenta suggerunt consilia ; quo fit, ut bona illa Pontifices inter & Principes amicitia intepescat, non absque insigni Reipublicæ Christianæ detrimento , & refrigescat in venis illius pietas , ob defectum amoris, qui arteriæ instar eas fovet , calentésque conservat.



SYMBOLVM XCV.



INTER vim & potentiam duorum contrariorum æquorum ſeſe Iſthmus tuetur, tanquam utriuſque arbiter,non uni magìs adhærens, quàm alteri; unde fit, ut quod mare unum illi adimit, reſtituat alterum, & pugnâ utriuſque æquè potentis integer conſervetur. Etenim ſi unius fluctus nimiùm intumeſcerent, & totam inundarent terram, terræ delerent dominium, & Iſthmus eſſe deſineret. Iſthæc inter duas grandes potentias quaſi neutralitas Petrum Aſagram diu feliciter conſervavit in Statu ſuo Albarracinenſi, in Caſtellæ & Aragoniæ confinibus ſito: quilibet enim iſtorum Regum

Mar. hiſt. Hiſp. lib. 11. c. 16.

Regum cavebat ſollicitè, ne ille ab altero opprimeretur, quâ mutuâ inter utrumque æmulatione Status ille libertatem ſuam retinuit integram. Atque ex eo intelligere poſſent Allobrogum Duces, quantum ad ipſorum ſecuritatem interſit, ſi communes ſe amicos ambabus Coronis Hiſpaniæ & Franciæ præbeant, ſervéntque in ſuâ poteſtate ea propugnacula, quæ ingreſſum per Alpes in Italiam prohibere poſſunt; ſiquidem eâ in re eorum amplitudo, conſervatio, & amicitiæ neceſſitas conſiſtit, propterea quòd Coronæ utriuſque interſit quamplurimùm, ne illi ab alterutrâ bonis ſuis exuantur. Hinc toties Hiſpani Duci Carolo Emmanueli venerunt ſubſidio, armíſque recuperârunt, quæ à Francis occupata fuerant. Tunc ſolùm expediret Ducibus, communi iſti renuntiare amicitiæ, & uni certæ Coronæ ſeſe adjungere, quando altera armorum vi Statibus illorum dominari contenderet, & præſertim Corona Francica: hæc enim, ſi Hiſpanos Italiâ ejiceret, tam fieret potens (extenſo jam ſuo dominatu ab ultimis Oceani finibus uſque ad terminos maris Mediterranei per Calabriam) ut confuſis Sabaudiæ & Pedemontii Statibus, neceſſe foret, aut eos Coronæ Francicæ uniri, aut ſubjectionem & ſervitutem ſubire intolerabilem: quam deinde univerſa etiam experiretur Italia, abſque ullâ ſpe ſeipſam in libertatem iterum vindicandi; Hiſpaniæ verò difficile admodum foret, deperdita recuperare, & ad æqualitatem vires reducere, propterea quòd tam longè abſit ab Italiâ. Periculum iſtud magnâ cum prudentiâ expendit Reſpublica Veneta, cùm creſcente Caroli Octavi Franciæ Regis potentiâ in Italiâ, novam fœderatorum decrevit unionem, quam ſanctiſſimam appellabant. Atque ex eo tempore moliri cœpit Providentia divina ſecuritatem & conſervationem Sedis Apoſtolicæ pariter & Religionis, & ne Turcarum opprimeretur tyrannide, aut hæreſibus inficeretur, quæ in Germaniâ naſcituræ eſſent, provexit ultra ipſas etiam Alpes magnitudinem Domûs Auſtriacæ, atque in Regno Neapolitano, Siciliæ, & Ducatu Mediolanenſi ſtabilivit Monarchiam Hiſpanicam, ut Italia undique à Principibus Catho-

licis

licis defendi posset. Vt verò etiam Hispaniæ potentia intra suos contineretur terminos, & juribus successionis, feudorum armorúmque contenta viveret, æmulum illi dedit Franciæ Regem, ut pro suâ conservatione necesse haberet subditorum sibi conciliare amorem ac benevolentiam, & alios æstimare Principes, conservando in illis justitiam, inter hos pacem, nullâ belli datâ occasione, utpote quod jura & arbitrium potentis Principis in discrimen adducit.

§. Istud beneficium, quod Italia à potentiâ accipit Hispanicâ, nonnulli servitutem existimant, cùm præcipuum potiùs quietis, libertatis, & Religionis in illâ momentum sit. Error ex eo nascitur, quòd utilitatem ejus rei non satìs agnoscant. Qui navigandi artem ignorat, & imam navem saburrâ aut lapidibus impletam videt, periculum inde eidem creari putat. At qui prudentiùs istud considerat, facilè agnoscit, absque ejusmodi pondere navem inter undas diu salvam consistere non posse. Hoc utriusque Coronæ æquilibrium pro communi subditorum utilitate expendisse videtur Nicephorus, cùm in hæc verba loquitur: *Mirari mihi subit impervestigabilem Dei sapientiam, qui planè contraria uno fine conclusit. Nam cùm duas adversarias potestates inter se committere statuit, nec alteri alteram subjicere, aut ingenio & virtute præstantes utrique parti moderatores præficit, ut alter alterius consilia, & conatus evertat, & utrinque subditorum libertati consulatur, aut utrosque hebetes, & imbelles deligit, ut neuter alterum tentare, & septa (quod ajunt) transilire audeat, veteréſque Regnorum limites convellere.* Ad eundem quoque finem separavit inter se Providentia divina vires Regum Hispaniæ & Franciæ; interjiciendo altissimos Alpium muros, ne vicinitas fortè, aut aditûs facilitas bellum accenderet, magísque faveret Nationi Gallicæ, si ea tam frequens portas illas haberet apertas; quin & pro securitate majori earundem claves Allobrogum Duci, Principi Italo, concredidit, qui cum Statibus suis inter Regem utrumque medius, eas aut clausas servaret, aut apertas, quoties necessitas boni publici illud exigeret. Hanc Dei dispositionem agnovit

Niceph.

vit Papa Clemens Octavus, & singulari cum prudentiâ effecit, ut Status Salusanus in Allobrogum Ducis potestatem deveniret. Ratio Statûs antiquissima ea fuit: eidem innitebatur Alphonsus Rex Neapolitanus, cùm Mediolanensi Duci suaderet, ne civitatem Asti Ludovico Delphino Franciæ dederet: neque enim, ajebat, Franci Italiæ bono pedem in Italiam inferre cogitant, sed ut suæ eam ditioni subjiciant, prout in Genuensi expeditione tentari cœptum. Hujus consilii vim minimè assecutus fuit Princeps ille Italus, qui moderno Franciæ Regi auctor fuit, ut Pinnarolam occupando, pedem in Alpibus figeret, deceptus fortè (nisi malitia fuerit) specie utilitatis, quam è Gallorum vicinitate contra quascunque Hispanorum molitiones sperare poterat: nec consideravit tamen, solo metu futuri belli, quod nunquam fortè eventurum erat, introduci aliud præsens, & omnino certum, de Francis in Italiam admittendis: neque enim in unâ aliquâ Provinciâ, inter duas tam diversas oppositásque Nationes pax conservari poterit; nec aliud inde Italiæ fore commodum, quàm quòd serpentem in sinu aleret, à quo deinde pestilentissimo veneno inficeretur. Præterquam quòd Franci intra suos etiam limites consistentes ab alterâ Alpium parte, satìs præstò sint semper, ut vocati in Italiam possint irruere, nec necesse sit eos habere tam vicinos, ut ille in Italiam ingressus ipsorum relinquatur arbitrio. Verùm etsi Franci tam modesti essent, & ab omni dominandi libidine alieni, ut illic se continerent, nec quicquam nisi implorati ab aliis attentarent, quis dubitet tamen, longè eos extra protectionis limites tunc dominandi occasione abituros; uti reipsâ experti sunt Ludovicus Sfortia, Castrucius Castrocani, aliíque, qui illorum implorârunt auxilium, nullo alio fructu, quàm quòd iis accideret (sicut & hodie nonnullis accidit) id quod Trecentinis quondam evenisse memorat Tacitus, nimirum *quoties* isti *concordes agebant*, *spernebatur Parthus: ubi* verò *dissensêre*, *dum sibi quisque contra æmulos subsidium vocabant, accitus in partem, adversum omnes valescebat*. Quòd si iste Francorum potentia Pinaro- Tacit. lib. 6. Annal.

narolam eâ lege fuiſſet introducta, ut in ipſius Italiæ eſſet arbitrio eam aut in ſubſidium evocare, aut è ſuis finibus rurſum dimittere, ubi ſic expedire viſum fuerit, habuiſſet ſanè conſilium iſtud politicam aliquam rationem & ſpeciem zeli boni publici; at nunc tempore minimè opportuno eam intra ipſas Italiæ portas conſtituere, ut pro libitu, quoties aut ambitio, aut levitas ſuaſerit, eam poſſit ſubingredi, atque ut ex iſto metu Hiſpani nunquam non in armis vigilent, detúrque occaſio, ut alii quoque Principes arma corripiant, & graves concitentur bellorum motus abſque ullâ quietis ſpe, non tam conſilium fuit, quàm proditio patriæ: neque enim erat aliud, quàm exponere eam arbitrio Franciæ, & contrà adimere Principi Italo facultatem, quâ pro communi omnium bono ipſis Alpibus imperitabat.

§. In reliquis Italiæ Principatibus, qui inter ambas illas Coronas conſtituti non ſunt, vim non habet iſta Neutralitatis ratio: illatis enim in Italiam armis, Victoris erunt præmium, nec ullam partium ſibi habebunt obſtrictam; uti Conſul Quinctius dicebat, Ætholis perſuaſurus, ut in bello contra Regem Antiochum ſuſcepto Romanis ſe[a] jungerent; & experti illud ſunt Florentini, quando detrectato fœdere cum Rege Aragonio mansêre neutrales, perdentes Regis Franciæ gratiam, nec tamen Pontificis iram mitigantes. Neutralitas ſemper admittenti exitioſa eſt, quam ob cauſſam de Senenſibus (qui neutralitate ſalutem quærentes miſerè periêre) dixit Alphonſus Rex Neapolitanus, iis eveniſſe, quod accidere ſolet duobus uniuſ ejuſdémque domûs inquilinis, quorum ille, qui inferiores ædium partes incolit, fumo ſupernè habitantem opplet; hic verò contrà infernè commorantem madefacit. Thebanis plurimum nocuit, quòd neutrales eſſe voluerint, dum Xerxes Græciam oppugnavit. Et quamdiu talem ſe geſſit Ludovicus Vndecimus Franciæ Rex, cum nullo Principe pacem habuit. *Phil. Comin*

[a] *Quippe ſine dignitate præmium victores eritis.* Liv. lib. 35.

§. Ne porrò falli ſe ſinant Principes, opinando nimirum, neutralitatem iſtam optimum eſſe medium ad conſervandas in æquilibrio Hiſpaniæ Franciæque vires: nam revera

verâ aliquâ opus eſt affectûs oſtenſione in favorem Hiſpaniæ, non ut pluribus potiatur, neque ut in Franciam irruat; ſed ut ea, quæ nunc poſſidet, tueatur, & in Regno ſuo detineantur Franci, nec neutralitate fortè, aut benevolentiâ aliò invitentur. Et hoc ipſum tam certum eſt exploratúmque, ut ſola etiam affectûs declaratio abſque ullis aliis indiciis publicis pondus ſit æquilibrii iſtarum bilancium, & argumentum ſufficiens, cur ideò bellum exardeſcat. Italia duas factiones ferre non ſuſtinet, quæ Coronæ utriuſque intra illius viſcera contentione ſuam ſtabilire fortunam ſatagunt. Agnovit iſtud Carolus Quintus Imperator, quando ut Italiæ quietem reſtitueret, eas penitùs extinxit, mutavítque formam Reipublicæ Florentinæ, quæ eas id temporis fovebat: unâ enim bilancium Franciæ, aut Hiſpaniæ pluſculum oneratâ, pacis examen inclinabat. Cognitâ hâc veritate, prudentiores quique Principes & Reſpublicæ Hiſpaniæ ſeſe faventiores exhibuêre, ut aliquod illi pondus adderent, perfectiorique conſtituto æquilibrio, unà cum Statibus ſuis optatâ quiete fruerentur; & ſi quis illud aliquando diſturbavit, adjungendo ſe ad factionem contrariam, is ingentes dedit turbas, & Italiam in ruinam impulit.

§. Gloria illa, quæ dominandi libidinem comitatur, nonnullos interdum Italos ſtimulat, ut ſecum ipſi ſtatuant melius fore, ſi contra utramque conſpirent Coronam, & ſibimet ipſi dominentur, aut in Reſpublicas diviſi, aut certo aliquo capite conſtituto; verùm cogitationes iſtæ, ſuppoſitâ Italiæ conditione, pro diſcurſu ſunt potiùs, quàm ut in effectum deduci queant: nam aut Papa totius Italiæ erit Dominus, aut aliquis alius. Si Papa, minimè deſunt rationes, quibus facilè quis oſtendat, fieri non poſſe, ut Monarchia aliqua ſpiritualis, conjuncta cum ſæculari, ſatìs ſe tueatur in potentiâ Principis alicujus electivi (devexâ præſertim ætate, quâ ordinariè omnes ſolent eſſe Pontifices) qui totus eſt in procurandâ pace & tranquillitate Eccleſiaſticâ, occupatus in negotiis ſpiritualibus, cinctus nepotibus & conſanguineis, ut licèt eorundem Statibus ſucceſſionem nequa-

quam obtenderet, valde tamen eos, varia iisdem feuda distribuendo, in partes distracturus sit: accedit præterea, cùm plurimùm aliàs Christianitati conducat, Pontifices communes esse omnium Patres absque dissidiis cum Principibus aliis, futurum eâ ratione, ut perpetuas habituri sint controversias ac lites cum duabus illis Coronis de juribus, quæ in Ducatum Mediolanensem, Regna item Neapolitanum, & Siciliæ ambæ illæ sibi vendicant, ac proinde sedem Apostolicam armis facilè impetent, aut junctæ cum pacto aliquo dividendi posteà inter se Status illos bello partos, aut separatæ, unâ per agrum Mediolanensem, alterâ per Neapolitanum in Italiam irruente, cum periculo etiam, ne alterutra fortè auxiliares Germanorum, aut ipsius Turcæ copias in subsidium evocet, quæ posteà in Italiam pedem figerent.

§. Quòd si aliquis totius Italiæ Rex crearetur, eadem manerent incommoda, & aliud adhuc gravius nasceretur ex eo, quòd ad formandam unam Monarchiam, Principes alios uni alicui reddere subditos, & Pontificem suo oporteret exuere imperio: nam si eo in statu, in quo nunc sunt, eos relinqueret (tametsi id foret cum aliquâ clientelæ agnitione, aut fœdere) nullo modo sese tueri posset; quo porrò fieret, ut Italia imperium istud spirituale omnino perderet, quod non minorem illi parit gloriam, ac illud Romanum, & amissâ suâ libertate in tyrannicam quandam deveniret confusionem.

§. Minùs autem fieri poterit, ut Italia quieta persistat, si à diversis gubernetur Principibus: neque enim ita omni ex parte inter eos conveniet, ut contra ambas illas Coronas sese uniant, quin potiùs bellis mutuis intestinis ultrò accersitis se conficient, uti sæculis retrò præteritis accidit; siquidem Natio Italica tam est generosa, ut modum tenere haud sciat, aut dominari vult absolutè, aut parêre.

§. E quibus omnibus liquet, quàm Italiæ necessaria sit potentia aliqua peregrina, quæ opposita exteris, nec inter illius Principes bellorum toleret motus, nec armis utatur alienis; quæ caussa est, cur ex eo tempore, quo in illam ingres-

ingressa fuit Corona Hispanica, pace & tranquillitate fruita semper fuerit.

§. Ingens itaque utilitas, quam secum adfert necessitas illa ad alterutram Coronam sese adjungendi, movere potest Nationem Italicam, ut cum præsenti Statu se conformet, posito præsertim, quòd si quæ in Ducatu Mediolanensi, & Regno Neapolitano, ac Siciliæ fiat immutatio, id futurum sit cum gravi aliorum dominiorum perturbatione: neque enim formæ novæ absque aliarum interitu introduci solent; cúmque alterutra è duabus illis Nationibus in Italiâ admittenda sit, convenientior utique pro illâ erit Hispanica, siquidem ambæ istæ uni eidémque subsunt Climati, quod eas reddit similiores in firmitate Religionis; in observatione justitiæ; in actionum gravitate; in fidelitate erga suos Principes; in constantiâ promissorum & fide publicâ; in modestiâ animorum, aliísque ritibus ac moribus: tum etiam, quia Rex Hispaniæ non imperat in Italiâ tanquam extraneus, sed tanquam Princeps Italus, qui nihil in illam obtendit aliud, quàm ut ea conservet, quæ justo nunc titulo possidet, quippe qui majori cum Status emolumento Monarchiam suam extendere possit per vastissimas Africæ Provincias. Hanc regulam secutus est, & suis reliquit Successoribus Rex Ferdinandus Catholicus, quando oblatum sibi in Italiâ Imperatoris titulum generosè respuit, dictitans nihil se in illâ cupere, quàm quod jure ad se pertineret, nec decere, ut Imperialis dignitas in partes distrahatur. Testes ejus rei sunt tot támque variæ restitutæ urbes, absque eo quòd Rex Hispaniæ jure belli, & compensatione sumptuum damnorúmque uti voluerit, aut arma sumere (quamdiu non ursit necessitas) sive pro defensione propriâ, sive pro alienâ conservatione; uti reipsâ experti sunt Mantuani Duces. Quòd si aliquando Nivernensem bello aggressus est, non ideò factum, ut Casalum occuparet; quemadmodum malevoli quidam interpretantur, sed ut Imperator justitiam administrare posset iis, qui jus aliquod in Status illos sibi vendicabant: posteaquam enim Dux Nivernensis per Marchionem Mirabellanum Re-

giæ ſuæ Majeſtatis tutelam & conſenſum pro matrimonio filii ſui Ducis Ratellani cum Principe Mariâ petiiſſet, utrumque obtinuit; ſed confecto negotio, Madritum mox nunciatum fuit artibus Comitis Eſtrigii celebratum jam matrimonium, Vincentio Mantuano Duce in extremis conſtituto, nullâ priùs cum ſuâ Majeſtate eâ ſuper re factâ communicatione, contrà ac Regem inter & Ducem convenerat. Vnde novitas iſta, quæ nonnullis contemptus quidam & diffidentia videbatur, tutelæ executionem diſtulit inprimis, & novis deinde conſultationibus anſam dedit, quibus ſic viſum, ut tunc quidem iſtis omnibus diſſimulatis effectum ſuum gratia ſortiretur, & de matrimonio inito congratulatio fieret. Verùm cùm Providentia divina ruinam urbis Domúſque Mantuanæ ob Principum illius vitia, & illuſa ſæpiùs matrimonia diſponeret, ad eundem iſtum finem eventus omnes dirigebat; atque adeò dum hæc in Hiſpaniâ gererentur, effecit Cardinalis Richelius juratus Ducis Nivernenſis hoſtis, ut opitulante ſuo Rege Dux Allobrogum bellum illi inferret pro iis occupandis, ad quæ in Monferrato jus aliquod obtendebat. At Dux ille ſubodoratus, nonniſi inanem hunc titulum eſſe, ad introducenda in Italiam arma Gallica, & mediâ utriuſque Ducis ruinâ augendam Coronæ Francicæ amplitudinem, rem omnem Gonſalvo de Cordubą Gubernatori Mediolanenſi aperuit, ultrò pollicitus, ſi armis ſuis ſibi præſtò foret, ſe Franciæ partes deſerturum. Gonſalvus tempus ſibi dari petiit, ut eâ de re ad conſilium referret in Hiſpaniam, vidénſque illud à Duce denegari, & niſi eidem auxilio adeſſet, Alpium portas Francis patefactum iri, magíſque perturbandam Italiam, ſuâpte interim ſponte cum eo tranſegit, ſperans Eſpadini operâ Caſalo ſe potiturum, quo fieret (quemadmodum ipſe ad ſuam Majeſtatem perſcribebat) ut faciliùs deinde Imperator controverſias in Monferrato & Mantuano Ducatu exortas poſſet componere. Atque hoc ipſum conſilium effecit deinde, ut ſua Majeſtas alteram etiam tutelæ executionem ſuſpenderet, quantumvis aliàs pacem Italiæ cuperet; quam tamen ut

ut quoquo modo procuraret, omnémque æmulationis caussam è medio tolleret, dedit in mandatis Gonsalvo de Corduba, ut si (quod certum habebatur) Casalum jam occupásset, eandem urbem nomine Imperatoris, directi illius Domini, tueretur missis insuper literis ejusdem tenoris, quas in tali casu ad suam Cæsaream Majestatem ipse destinaret. Verùm cùm tractatus ille minimè succederet, absque Majestatis suæ jussu Casalum obsidione cinxit, unde factum, ut Rex Franciæ Susam advolaret, & Hispania præter opinionem bello implicaretur, palàm protestata copias istas militares non nisi auxiliares esse Cæsaris, ut viâ justitiæ decideretur de juribus, quæ nonnulli in Monferrato & Ducatu Mantuano sibi competere affirmabant; Gonsalvus verò conditionem, quam Dux Nivernensis illi offerebat, de nudando mœnibus Casalo, admittere nunquam voluit, ne cuipiam fortè videretur, Majestatem suam privati commodi gratiâ potiùs, quàm tranquillitatis publicæ motibus illis sese immiscuisse. Hæc ipsissima rei veritas est, nota perpaucis, & à multis tamen per calumniam graviter injustéque traducta.

Deponant igitur Italiæ Principes ac Respublicæ inanes illas suspicionum umbras, certò sibi persuadentes, Hispaniam hoc solùm spectare ac cupere, ut suam inter illos magnitudinem conservet, non ut eandem augeat, & locum dent veræ politicæ hujus meæ narrationis, si quidem amant Italiæ pacem: æmulationes enim illæ, quas multi sibi inaniter & absque fundamento imaginantur, gravissimorum motuum caussa sunt, cùm nullum sit bellum, quod non aut ex Potentioris ambitione, aut imbecillioris metu oriatur.

SYMBOLVM XCVI.



VICTORIA in bellis justis pacem ut finem spectat, ad hanc siquidem, & ad æquitatem hostem adducit, atque adeò illa magis erit gloriosa, quam minori cum damno ars largita fuerit, non armorum robur: illa inquam, quæ minùs pulvere & sanguine respersa fuerit. Palmam dulcem Horatius appellat, quæ sic obtinetur,

Horat. ——————— *Dulcis sine pulvere palmæ.*

Romani pro victoriis cruentis Gallum Diis sacrificabant, bovem verò pro iis, quas ars & industria pepererat. Si ingenio ad Dei accedimus similitudinem, vires autem communes habemus cum belluis, gloriosius utique erit illo hostem vince-

vincere, ac istis. *Lætior* erat *Tiberius, quia pacem sapientiâ firmaverat, quàm si bellum per acies confecisset. Ingens victoria decus* Agricolæ *citra Romanum sanguinem bellanti,* & Romanos vincenti. Quòd si victoria conservationem & augmentum Reipub. ut finem præ oculis habet, meliùs strategemate aut negotiatione is obtinebitur, quàm armis. Pluris vita unius civis æstimari debet, quàm multorum hostium interitus: unde Scipionem Africanum dicere solitum accepimus, *malle se unum servare civem, quàm mille hostes occidere*. Quibus verbis posteà tanquam symbolo suo usus fuit Marcus Antoninus Pius Imperator, & rectè id quidem: nam hostem superare Ducis militaris est officium; servare verò civem, Patris Patriæ. Non istud considerabat Vitellius Imperator, cùm devicto Othone per cæsorum transiens cadavera diceret, *gratus odor trucidatorum hostium, gratior tamen civium*. Inhumana planè vox, quæ ne vulturem quidem diceret. Aliter Himilcon affectus fuit, qui licèt magnas in Siciliâ obtinuisset victorias, quia tamen milites quamplurimos desiderabat, quos lues in castris sustulerat, Carthaginem non triumphans ingressus fuit, sed pullatâ indutus veste, & amictu mancipii proprio, suam deinde domum repetens, & nemini quicquam locutus, sibi ipsi necem conscivit. Victoria cruenta ardor quidam vindictæ videtur esse potiùs, quàm fortitudinis facinus. Plus in eâ ferocitas obtinet, quàm ratio. Ludovicus Duodecimus Franciæ Rex, cùm intellexisset exercitum suum in prœlio ad Ravennam de hoste triumphâsse, multis tamen amissis Ducibus & militibus, altùm suspirans dixisse fertur: *O utinam prœlio victus potiùs fuissem, & optimi mei Duces etiamnum viverent! Victorias ejusmodi Deus hostibus meis largiatur, in quibus victus evadit victor, victor autem victus abit.* Eam ob caussam boni prudentésque Duces, quantum fieri potest, acres conflictus & oppugnationes[a] devitant, majoríque sibi ducunt honori, si efficiant, ut hostis ultrò se dedat, quàm si viribus & armis eundem superent. Magnus Dux urbem Cajetam certis pactis & conditionibus in suam redegerat potestatem, & autu-

Tacit. lib. 2. Annal.

Tacit. in vitâ Agric.

[a] *Dare in discrimen legiones haud imperatorium ratus.* Tac. l. 2. Annal.

autumabant nonnulli ſatius futurum fuiſſe, ſi tanquam in campo victor, vi armatâ eandem occupâſſet, detentis in captivitate Ducibus, qui illic erant; ob damna videlicet, quæ facere illi poſſent, ſi liberi dimitterentur; ipſe verò reſpondit: *Plus in pulverem pyrium, glandes, & tormentorum globos impendendum fuiſſet, quàm periculum iſtud mereretur.* Egregia fortitudo eſt, quæ minori ſanguinis impensâ ad deditionem compellit; & bellum felix, quod miſerendo & ignoſcendo [b] tranſigitur. *Quantâ pervicaciâ in hoſtem, tantâ beneficentiâ adverſus ſupplices utendum.* Iſthanc animi generoſitatem hâc noſtrâ ætate vix uſurpari videmus, quando magis ad explendam iram, quàm ad fortitudinem exercendam, magis ad vaſtandum, quàm ad vincendum armis concurritur. * *Ubi* urbibus exuſtis, vaſtatis Provinciis, incenſis ſpoliatiſque agris, ut in Germaniâ & Burgundiâ fieri cernimus, *ſolitudinem faciunt, pacem appellant.* O ſævitiem barbaram, & ab omni ratione humanâ alienam, ipſimet Naturæ bellum inferre, eidémque eripere media, quibus nos alit ac ſuſtentat! Etiam arbores urbibus obſidione cinctis proximas ſuccîdi vetant ſacræ paginæ, quia ligna ſunt, non homines, nec hoſtium numerum augere [c] poſſunt. Tantoperè Deo diſplicet ſanguis in bello effuſus, ut quamvis adversùs Madianitas arma ſumere juſſiſſet, poſteà tamen etiam præceperit, ut quicunque aut hominem trucidâſſet, aut occiſum contigiſſet, dies ſeptem, extra [d] caſtra, luſtraretur. Æneas grande nefas putabat, res ſacras manibus contrectare antè, quàm purâ lymphâ eas abluiſſet:

Attrectare † nefas, donec me flumine vivo
Abluero.

Deus tanquam pacis vitæque auctor eos abominatur, qui aut illam perturbant, aut hujus filum abrumpunt. Etiam contra ipſamet arma, quia mortis ſunt inſtrumenta, hanc Deus indignationem oſtendit: ideò enim, opinor, altaria è lapidibus rudibus, & impolitis, quos ferrum non tetigiſſet, exſtrui præcepit; uti illud, quod erectum fuit, poſtquam populus Iſraëliticus Iordanem [e] tranſierat, aut illud Ioſue poſt

repor-

[b] *Bellorum egregios fines, quoties ignoſcendo tranſigatur.* Tac. lib. 12. Ann.

Idem ibid

* Tac. in vitâ Agric.

[c] *Quando obſederis civitatem multo tẽpore, & munitionibus circũdederis, ut expugnes eam, non ſuccides arbores, de quibus veſci poteſt, nec ſecuribꝰ per circuitum debes vaſtare regionem: quoniã lignum eſt, & non homo, nec poteſt bellantium cõtra te augere numerum.* Deuter. 20. 19.

† Virgil.

[d] *Manete extra caſtra ſeptem diebus. Qui occiderit hominem, vel occiſum tetigerit, luſtrabitur de tertio & ſeptimo.* Num. 31. 19.

[e] *Et ædificabis ibi altare Dño Deo tuo de lapidibus, quos ferrum non tetigit* Deut. 27. 5.

reportatam ab[f] Haitis victoriam: ferrum enim belli materies est, unde gladii fiunt; neque admittere illud voluit ad sacrificiorum suorum puritatem & quietem, id quod in alio quodam præcepto videtur expressisse, cùm prohibet, ut ne culter quidem altaribus applicetur, & si fiat secùs, ea pollutum[g] iri.

§. Verùm effrænata gloriæ cupiditas rationibus istiusmodi locum dare non solet, perinde quasi famæ celebritas obtineri non possit, ubi nec virium robur sese exserit, nec sanguis profunditur, quâ eâdem de caussâ interdum nec auxiliares copias, nec victoriæ socios quidam admittere cupiunt. Rex Alphonsus Tertius propterea solùm in pugnâ ad Arcos cladem accepit, quòd Legionensium & Navarrorum adventum præstolari noluisset; uti & Tillius in prœlio Lipsiensi, quòd non expectâsset Cæsareas copias. Quâ in re egregiè fallitur ambitio, siquidem victoriarum gloria non tam in armorum robore ac viribus est posita, quàm in eo, ut tutioribus quis uti nôrit consiliis: nam illa à casu pendent, hæc verò à prudentiâ. Sat citò victoriam obtinet, cui cum judicio provisum est, ne[h] vincatur. Vrit ambitio, & ratio perturbata naturalem sequitur impetum, ac semetipsam perdit. Plurimum subditi suo debent Principi, qui spretis trophæis & triumphis hoc agit, ut pacem negotiationibus conservet, & auro argentóque victoriam obtineat. Meliori siquidem venit pretio, quæ pecuniâ, quàm quæ sanguine emitur. Et plerumque feliciùs securiúsque hastis aureis pugnatur, ac ferreis.

§. Parta semel victoria ob præteritorum casuum varietatem suimet obliviscitur; gloriâ evanescit; gaudio perturbatur; lætatur spoliis; acclamationibus fit confidentior; sanguine profuso hostem contemnit, & secura obdormiscit, tunc præsertim, cùm vigilare vel maximè eam oporteret, majorémque præ se ferre fortitudinem in semetipsâ edomanda, quàm in hoste debellando exercuit: hoc etenim magis à fortunâ, quàm ab animi magnitudine proficisci potest, & in triumphis de affectibus nostris & passionibus

casus

[f] *Tunc ædificavit Iosue altare de lapidibus impolitis, quos ferrum non tetigit.* Jos. 8. 31.

[g] *Si altare lapideum feceris mihi, non ædificabis de sectis lapidib⁹, si enim levaveris cultrum super eo, polluetur.* Exod. 20. 25.

[h] *Satis citò incipi victoriã ratus, ubi provisum foret, ne vincerentur.* Tacit. lib. 2. Annal.

casus locum non habet. Decet igitur, ut post obtentam de hoste victoriam, supremus militiæ Dux in semetipsum protinus descendat, ac prudenter fortitérque componat suorummet affectuum civiles motus: absque hoc enim triumpho ne ipsa quidem de hoste victoria satis secura foret. Ad ipsa spolia & trophæa majori cum sollicitudine vigilet: nam metus in periculo custodias excubiásque duplicat; qui verò extra illud versari se existimat, somno se dat. *Iosue non contraxit manum, quam in sublime porrexerat, tenens clypeum, donec interficerentur omnes habitatores Hai.* Nulla est securitas prœlium inter & victoriam. Desperatio multa audet. Vilissimum etiam animal, si vexetur, contrà insurgit. Alberto Archiduci carò stetit ad Neoportum experientia. Periculosum esse ajebat Abnerus ad Ioabum, nimium ferro in hostem [i] desævire. Ingeniosa præterea est ipsa calamitas, adeò ut eâ pressus hostis occasione uti soleat, & in uno sæpe momento amissa recuperet, hâc ipsâ suâ inconstantiâ Fortunam deludens. Cùm maximè splendet, vitrea est maximè, & citissimè frangitur. Eam ob rem belli Dux victoriis efferri non debet, nec existimare fieri non posse, ut victo rursus in trophæum cedat. Eundem semper casum præ oculis habeat, contemplando uno eodémque tempore sub ærumnarum aquis demersam palmam, quam triumphantem sustulit; haud secus atque in palmâ præsentis Symboli videre licet, cujus adversa species oculis subjicit, ad quem statum illius pompam ventorum vis aut temporum injuria possit reducere. Prudens isthæc consideratio in causâ fuit, cur sponsus sponsæ suæ oculos aquarum rivulis [k] comparet: in illis enim agnoscitur & componitur animus, pro adversis casibus. Ingens gloriæ hostis prosperitas est, confidentia quippe virtutem socordem ac negligentem efficit, & superbia periculum despicit. *Acriore hodie disciplinâ victi, quàm victores agunt: hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi per fastidium & contumaciam hebescunt.* Parta semel victoria victo sæpe felicitatis, victori contrà infortunii solet esse principium: hunc enim fortuna prospera excœcat, ille adversam emen-

Jos. 8. 26.

[i] *Num usque ad internecionem tuus mucro desæviet? an ignoras, quòd periculosa sit desperatio?* 2. Reg. 2. 26.

Oculi ejus sicut columbæ super rivulos aquarum. Cant. 5. 12.

Tacit. lib. 2. Hist.

emendare satagit. Quod arma florentia vincere nequiverunt, prostrata interdum obtinent, & dispersa hinc inde spolia: his enim militum alitur cupiditas, sine disciplinâ, sine ordine; uti Sarmatis accidit, *qui cupidine prædæ, graves onere sarcinarum, velut vincti cædebantur.* In Tarrensi prœlio adversùs Regem Franciæ Carolum Octavum infeliciter, aut ancipiti saltem Marte pugnatum fuit, eò quòd milites Itali citiùs, ac oportebat, ad impedimenta diripienda sese effuderint. Eapropter Iudas Machabæus milites suos hortatus est, ut nemo quisquam donec confectum esset prœlium, hostium spolia [l] tangeret.

Tacit. lib. 2. Hist.

[l] *Sed state nunc contra inimicos nostros, & expugnate eos, & sumetis postea spolia securi.* 1. Mach. 4. 18.

Victoriæ pluris à progressibus, qui inde sperari possunt, quàm à seipsis æstimandæ sunt, atque adeò excolere eas oportet, ut tantò uberiorem fructum proferant. Tempus & moram concedere, aliud nihil est, quàm armare hostem, & fructu jam collecto contentum vivere, armis in sterilitate relictis. Æquè facile est fortunam assurgentem labi, ac difficile lapsam rursum erigere. Ob hanc casuum incertitudinem multis argumentis Senatui persuadere conatus est Tiberius, nullo modo expedire, ut honores ob victorias in Germaniâ obtentas Germanico decreti executioni [m] darentur.

[m] *Cuncta mortalium incerta, quantóque plus adeptus foret, tantò se magis in lubrico dictans.* Tacit. lib. 1. Annal.

Verùm tametsi perutile sit victorias persequi, ardor tamen ille tam securus, & absque omni sollicitudine esse non debet, ut pericula contemnat. Consulenda celeritas, sed cum prudentiâ, habitâ ratione temporis, loci & occasionis. Vtatur Princeps victoriis cum moderatione, non cum tyrannide cruentâ & barbarâ, ponendo sibi semper ante oculos consilium Theodorici Ostrogothorum Regis, quod super Germaniæ victoriis ad socerum suum Clodoveum scripsit in hunc sensum: *In ejusmodi casibus eum audiat, qui majorem habet experientiam. Illa bella bene felicitérque mihi evenêre, quæ cum animi modestiâ confeci: sæpe enim victor evadit, qui moderatione uti novit, & plus illi blanditur Fortuna, qui minùs superbiâ sese effert.* Hoc tam prudenti consilio minimè hoc tempore usi sunt Franci, quin immò gravius jugum

Cassiod.

gum Germaniæ impoſuêre, quàm unquam ſuſtinuit, unde quàm celerrimè imperium in ruinam impulerunt. Plus in Marcello placuit modeſtia & pietas, quando ob everſa elegantiſſima Syracuſarum in Siciliâ ædificia plorare viſus eſt, quàm virtus & gloria, ob eaſdem armis expugnatas, cùm triumphans eam urbem ingrederetur. Graviùs fortiſſimus ille Heros Tillius multorum corda ſauciavit lacrymis illis, quas in Magdeburgenſi profudit excidio, quàm armis ipſis & ferro. Et licèt Ioſue exercitûs ſui ducibus præceperit, ut quinque Regum in pugnâ Gabaoniticâ captorum cervices pedibus[n] conculcarent; id tamen non ex ſuperbiâ factum, aut inani gloriâ, ſed ut animos militibus ſuis adderet, metúmque adimeret, quem de Gigantibus Chananæis[o] conceperant.

[n] *Ite, & ponite pedes ſuper colla Regum iſtorum.* Joſ. 10.24.

[o] *Nolite timere, nec paveatis, confortamini, & eſtote robuſti: ſic enim faciet Deus cunctis hoſtibus veſtris, adverſum quos dimicatis.* Joſ. 10. 25.

Victos clementer habere, eorundem privilegia & Nobilitatem conſervando, & tributa leniendo, bis eoſdem eſt vincere; unâ vice armis nimirum, alterâ benignitate, & catenam interim fabricari pro Nationibus aliis ſuperandis. Nec pauciores generoſitati, quàm viribus ſeſe ſubmisêre.

Claud. — *Expugnat noſtram clementia gentem,*
Mars gravior ſub pace latet.

His artibus Romani totius orbis ſeſe Dominos effecêre, & ſi earum aliquando obliti ſunt, victorias ſanè perdifficiles habuerunt. Adversùs victorem cruentum ipſa ſe armat deſperatio.

Virgil. *Una ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.*

Fuêre nonnulli, qui impiè magis, quàm prudenter pro majori ſecuritate Nationem hoſtilem penitùs extirpandam dicerent; uti fecerunt Romani, Carthaginem, Numantiam & Corinthum evertentes, aut cogendam, ut aliò commigraret. Conſilium inhumanum prorſus ac barbarum. Alii extinguendam eſſe Nobilitatem, propugnacula erigenda, arma eripienda. Verùm tyrannis iſta apud Nationes ſerviles, non apud eas, quibus indoles eſt generoſior, locum habere poterit. Conſul Cato, ut à quibuſdam Hiſpaniæ populis ad fluvium Iberum eſſet tutior, arma iiſdem ſuſtulit; ſed mox ea reſtituere oportuit: tantoperè enim eâ re exaſperati fuêre,

ut

ut mutuis ſeſe vulneribus conficerent. Infamem duxêre vitam, quæ inſtrumentis careret, ad defendendum honorem & gloriam parandam neceſſariis.

SYMBOLVM XCVII.



DEVICTO Leone probè victoriâ uti noverat Hercules, pelle ejuſdem ſuos veſtiens humeros, ut tantò faciliùs monſtra alia edomaret. Sic prorſus unius victoriæ ſpolia armant victorem, & potentiorem efficiunt: atque adeò victoriis ſuis uti debent Principes, ad vires ſuas deditione militum roborandas, & augendam Statuum ſuorum amplitudinem acceſſione urbium & caſtellorum, quæ armis ſuis expugnaverint. Regna omnia initiò fuerunt exigua, acquiren-

do posteà & conservando crevêre. Iisdem ex causis, ex quibus bellum justum est & licitum, partorum quoque detentio justa efficitur ac licita. Spoliare, ut restituas, imprudens & sumptuosa levitas est. Nullum se accipere beneficium existimat, qui hodie recipit, quod heri bello cruento ereptum ei fuerat. Arbitrantur Principes, restitutione pacem se posse emere, & bellum sibi accersunt. Quod occupârunt, formidabiles eos reddit, quod restituunt, contemptibiles, quia plerique animi vilitatem interpretantur, & si posteà pœnitudine ducti, aut lacessiti illud recuperare contendunt, ingentes experiuntur difficultates. Vallem Telinam Majestas sua (ut invidiam omnem & bellum effugeret) in sedis Apostolicæ arbitrium consignaverat, quâ deinde à Francis occupatâ, Status Mediolanensis in discrimen venit, & tota Italia armorum tumultu conturbata fuit. Detentione eorum, quæ occupata fuerunt, castigatur temeritas, & firmatur potentia, velut pignoribus quibusdam, ad obtinendam pacem, ubi necessitas postulaverit. Tempus ipsum & occasio erudient Principes, quibus in casibus retinere, aut restituere oporteat, ad evitanda majora incommoda & pericula, quæ à prudentiâ tamen, non ab ambitione æstimanda sunt, cujus cœca cupiditas iis sæpe mediis, quibus Status dilatare cogitabat, eosdem imminuit.

§. Solent Principes pacis tempore facilè loca quædam munitiora è suis manibus dimittere, quod ingruente posteà bello, sed seriùs, deplorant. Necessitas præsens præteritam accusat liberalitatem. Nulla potentia tantum de seipsâ confidat, ut se non omnibus istis pro defensione suâ indigere existimet. Non ungues suos aquila exuit, & si id faceret, mox reliquarum avium foret ludibrium: neque enim illam ut Reginam venerantur, ob ejus fortè pulchritudinem, siquidem Pavo longè est elegantior, sed propter unguium robur. Majori in veneratione, magísque secura foret hodie in Italiâ auctoritas suæ Majestatis, si conservâsset Statum Senensem, præsidium urbis Placentiæ, similiúmque locorum, quæ aliorum arbitrio tradidit. Ne restitutio quidem Statûs ali-

cujus

cujus fieri debet, si cum notabili alterius detrimento conjuncta ea fuerit.

§. Non minoris incommodi est, bellum facere alteri, ac segniter armis uti. Ista corripere ad intentandos solùm ictus, periculosum certamen est. Eductus è vaginâ gladius, nisi sanguine tingatur, cum rubore in eâdem reconditur. Si hostem non feriat, in honorem proprium desævit. Ignis instrumentum est belli, qui eum in manu suâ suspensum tenuerit, ab eodem consumetur. Nisi exercitus in hostili sustentetur solo, agros proprios atque unà semetipsum pessundat. Refrigescit & languet virtus, si occasiones desint, in quibus sese exserat, & spolia, quibus inflammetur. Ita Vocula exercitum suum in hostili terrâ hospitari voluit, *ut prædâ ad virtutem incenderetur.* David extra Regni sui fines hostibus suis Philisthæis [a] ivit obviàm; & Iosias Rex Israël venientem adversùs se Amasiam Regem Iudæ intra suimet Regni limites aggressus est, & [b] cecidit. Bellū domi suæ diu ferre nequeunt subditi, amicos pariter ac hostes sustentando: crescunt enim sumptus; deficiunt media, & augentur pericula. Quòd si id fiat, ne hostis ampliùs irritetur, & ut tantò faciliùs ejus mitigetur animus, imprudens planè consilium est: neque enim hosti manifesto blandiri oportet. Si conquiescunt arma, non benignitatem & clementiam interpretantur, sed animi vecordiam, & spretâ auctoritate, etiam potentissimi quique in discrimen veniunt. Carò Regi Hispaniarum Catholico stetit clementia, quâ erga Carolum Sabaudiæ Ducem usus fuit. Bellum hic susceperat adversùs Ferdinandum Ducem Mantuanum, juris antiquitùs in Monferratum obtenti vindicandi causâ; Rex verò Philippus Tertius minimè consultum ratus, ut pendente apud Cæsarem lite, armis illa decideretur controversia, & Principum duorum contentione Italiæ totius pax turbaretur, movit cum exercitu contra dictum Sabaudiæ Ducem, & urbem Asti obsidione cinxit, non ut eam vi expugnaret (quod factu facillimum fuisset) sed ut armis minitando Ducem ad pacem adduceret, id quod reipsâ obtinuit. E quâ Regis moderatione majores deinde sumpsit

Tacit. lib. 4. Hist.

[a] *Venit ergo David in Baal Pharasim, & percussit eos ibi.* 2. Reg. 5. 20.

[b] *Ascenditque Ioas Rex Israël, & viderunt se, ipse & Amasias Rex Iudæ in Bethsámes oppido Iudæ. Percussusq; est Iuda coram Israël.* 4. Reg. 14. 11.

animos, & contrà, ac conventum fuerat, arma corripuit, aliud ſuſcitans bellū magìs ſumptuoſum, quàm illud prius. Vnde factum, ut ſua Maj[tas] urbem Vercelli obſideret, quam tamen occupatam mox reſtituit; cúmque ſua Duci conſilia feliciter ſuccederent, inito Avenione cum Francis & Venetis fœdere, tertiùm Italiæ quietem perturbavit. Quæ bella omnia facilè evitari potuiſſent, ſi mox in primo dimiſiſſet, quod Hiſpaniæ arma prçcedebant, etiamſi vel Statûs ſui partem perdere debuiſſet. Qui ſemel potentiæ majori opponere ſeſe auſus fuerit, amicus non erit, niſi ſpoliatum exutúmque ſe viderit: ita Vocula ajebat ad tumultuantes Legiones, cùm eas contra rebelles quaſdam Franciæ Provincias [c] incitaret. Principes non ideò timentur, aut in veneratione ſunt, quòd ferire poſſint, ſed quòd ferire nôrint. Nemo eum invadit temerè, qui contrà viciſſim audet aliquid. Omnia ferè bella ex eo naſcuntur fonte, quia qui impetitur, aut negligentior eſt, aut timidior. Non grave adit diſcrimen, qui adversùs Principem pacis amantem arma corripit: quicquid enim evenerit, ſemper illâ frui poterit. Eam ob rem immutanda videntur in Italiâ Hiſpanorum Principia, quæ communiter animis imprimunt, ſuam ſcilicet Majeſtatem adeò pacis amicam eſſe, ut quovis etiam pretio eam mercari parata ſit. Illud equidem refert plurimùm, ſi nôrint Principes, Majeſtatem ſuam ſinceram ſemper cum illis & mutuam culturam amicitiam, ſuis etiam armis pro eorundem conſervatione defenſionéque decertaturam, nec quicquam intermiſſuram diligentiæ, quod ad Provinciarum illarum tranquillitatem poſſit conducere: ſed & iſtud ſcire oportet, quòd, ſi quis iniquè ejus ſe auctoritati oppoſuerit, aut contra eandem conjuràrit, cauſſámque dederit belli damnis ac ſumptibus, viciſſim Majeſtas ſua ſatisfactionem ab eo repetitura ſit, retinendo ea, quæ armis occupaverit. Ecquod Iuſtitiæ tribunal ad præſtandos ſumptus non condemnat eum, qui ſine cauſsâ litem intentat alteri? Quis gladii ſui vires non experietur in potente aliquo Principe, ſi abſque ſuo damno id facere poterit?

[c] *Nunc hoſtes, quia molle ſervitium: cùm ſpoliati, exutique fuerint, amicos fore.* Tacit. lib. 4. Hiſt.

§. Ob-

§. Obtentâ aliquâ victoriâ ſpolia inter milites diſpertiri debent; & peculiares deferri honores iis, qui fortes ſe & ſtrenuos præ aliis geſsêre in prœlio, ut remunerata hoc modo virtus ad majora inflammetur facinora, & aliis exemplo ſit. In eum finem Romani varias excogitârunt Coronas, torques, ovationes, & triumphos. Saül poſt devictos Amalecitas arcum triumphalem ſibimet [d] erexit. Neque vivis ſolùm honores iſti decerni debent, ſed iis etiam, qui fortiter in prœlio occubuerunt, eorúmque ſucceſſoribus, quia vitâ ſuâ & ſanguine victoriam peperêre. Magna obſequia Reipublicæ præſtita compenſari aliter nequeunt, quàm memoriâ aliquâ æternâ; uti compenſata fuêre bene merita Ionathæ, cui erectum fuit [e] ſepulchrum, quod ad multa ſæcula perduravit. Animus, qui immortalem ſe videt, facilè contemnit pericula, ut & factorum ſuorum memoria immortalis ſit. Propterea olim *apud Hiſpanos bellicoſam Gentem obeliſci circum cujuſque tumulum tot numero erigebantur, quot hoſtes interemiſſet.*

§. Cùm verò Deus victoriarum ſupremus ſit arbiter, illi inprimis eas in acceptis referre debemus, eundémque obligare ad plures porrò largiendas, non agendis ſolùm gratiis & ſacrificiis, ſed ſpoliis etiam & oblationibus; uti fecerunt Iſraëlitæ poſt ſolutam Bethuliæ obſidionem, & cæſos [f] Aſſyrios; ſicut & Ioſue poſt reportatam ab Haitis victoriam, hoſtias pacificas [g] offerens, quâ in re eximiè ſemper liberales fuere Hiſpaniæ Reges, quorum pietatem benigniſſimus Deus præſenti hâc Monarchiâ remuneratus eſt.

[d] *Et erexiſſet ſibi fornicem triumphalem.* 1. Reg. 15. 12

[e] *Et ſtatuit ſeptem pyramidas, unam contra unam patri & matri, & quatuor fratribus: & his circumpoſuit columnas magnas: & ſuper columnas arma ad memoriam æternam: & juxta arma naves ſculptas, quæ viderentur ab omnibus navigantib⁹ mare. Hoc eſt ſepulchrum, quod fecit in Modin uſque in hunc diem.* Mach. 13. 28.

* Ariſt. lib. 7. Polit. c. 2.

[f] *Omnis populus poſt victoriam venit in Ieruſalem adorare Dñm: & mox ut purificati ſunt, obtulerunt omnes holocauſta, & vota, & repromiſſiones ſuas.* Judith. 16. 22

[g] *Et offeres ſuper eo holocauſta Domino Deo tuo, & immolabis hoſtias pacificas.* Deut. 27. 6.



SYMBOLVM XCVIII.



MVLTIS in rebus bellum igni eſt ſimile, non ſolùm, quia natura ejus eſt deſtruere, verùm etiam, quia materie eâdem, quâ nutritur, ſi nimia ea ſit, opprimi ſolet, & extingui. Bellum arma ſuſtentant, ſed ſi ſuperiora ea ſint, reſtinguunt illud, aut certè in pacem commutant. Quare qui hanc obtinere voluerit, illorum uti debet robore: nulla enim pax decens, aut bonis cum conditionibus fieri poteſt, niſi concludatur firmetúrque ſub clypeo. Iſthoc muniri oportet brachium, quod manum porrexerit (ut in præſenti exhibetur Symbolo) ad prehendendam pacis olivam.

Clodo-

Clodoveus binas ſibi aptabat manus dexteras: unam armatam, quâ Alerico reſiſteret; inermem alteram, quam pacis firmandæ cauſâ Theodorico, qui inter utrumque ſe interponebat, poſſet porrigere. Ad bellum æquè, ac pacem parata ſint oportet Principis brachia. Non putabat Clodoveus hanc conſequi ſe poſſe, ſi manum dexteram inermem oſtenderet, & alteram armis inſtructam non haberet. Iſtud Græci peculiari ſignificabant hieroglyphico viri alicujus unâ manu haſtam, alterâ caduceum tenentis. Negotiatio pacis per caduceum adumbrata rectè ſuccedere non poteſt, niſi comminatio haſtæ eam comitetur. Cùm Athenienſes Eumolphus armis infeſtaret, præcedebat ſupremus eorum Dux, caduceum manu præferens, ponè ſequebatur juventus armata, ut tam ad pacem, quàm ad bellum paratum ſe oſtenderet. Rhodiis aliquando Conſtantinopolim legationem adornantibus, quidam tres ramos manu tenens Legati latus ſtipabat, eandem animi diſpoſitionem iiſdem innuens; quo alluſiſſe videtur Virgilius, cùm dixit:

Pacem orare manu, præfigere puppibus arma. Virgil.

Etiam concluſâ jam pace, non omnis armorum cura deponenda eſt: nam *in victores victóſque nunquam ſolida fides coaleſcit.* Tacit. lib. 2. Annal. Vno eodémque die ad Caſalum, ſæpiùs fidem dediſſe fregiſſéque Francos vidimus, & abuſos fuiſſe benignitate, quâ Marchio de Sanctâ Cruce inſignem victoriæ gloriam, quam ſitus melior, & majores copiæ certò illi pollicebantur, declinavit, ut pacem Italiæ redderet.

§. In tractandâ pace non minùs animi libertate opus eſt, ac in bello ſuſcipiendo, gerendóque. Qui in illiuſmodi tractatibus nimiùm ſuæ ſtuduerit exiſtimationi, & hoſtem calamo non ſecus atque armis ſuperare voluerit, is ſcintillas ſub cineribus reliquit abditas, unde majoris belli orietur incendium. Paces illæ, quas cum Numantinis fecêre Quintus Pompejus, & poſteà Conſul Mancinus, effectu caruerunt hoc ſolo nomine, quòd auctoritati & honori Romanæ Reipublicæ haud parum derogarent. Pactiones ad urbem Aſti inter Carolum Emmanuelem Sabaudiæ Ducem,

[a] *Bellum anceps, an pax inhonesta placeret, nec dubitatum de bello.* Tacit. lib. 15. Ann.

& Marchionem de Hinojosa initæ mox ruptæ fuerunt propter articulum eodem tempore exarmandi militem, contra suæ Majestatis existimationem, ad quam turbæ illæ, & novitates Ducis pertinere videbantur. Pax secura esse non potest, si nimiùm inæqualis [a] sit. Rogatus aliquando à Senatu Romano Privernas quidam, quomodo pacem cives ejus servaturi essent; respondit: *Si bonam dederitis, & fidam, & perpetuam; si malam, haud diuturnam* habebitis. *Nec credideris ullum populum, aut hominem denique in eâ conditione, cujus eum pœniteat, diutiùs quàm necesse sit, mansurum.* Nisi pax honesta, & parti utrique conveniens fuerit, claudicabit transactio. Qui in eâ suo magis studet commodo, infirmiorem eam reddit, & facilè disrumpit posteà.

Tit. Liv. l. 8.

§. Acceptâ aliquâ clade aut damno, non illicò pax facienda est, ubi occasio adhuc fuerit Statum in melius commutandi: oppresso enim bene esse non poterit. Eam ob caussam post amissum Torense prœlium minimè opportunum videbatur Alphonso Lusitaniæ Regi, ut cum Ferdinando Rege Catholico de pace transigeret. Infirma pax est, quam minæ aut vis extorsêre: nam honor & libertas nunquam adversùs illam machinari desinunt.

§. Pacis tractatus non minores doli & stratagemata comitari solent, atque ipsummet bellum; ut videre licuit in iis, quos finxit Rhadamistus, ut Mithridatem interimeret: solent enim simulanter introduci eo fine, ut interim actiones & consilia hostis explorentur, ut tempus suppetat ad erigenda propugnacula, ad obtinendas suppetias militares, & fœdera sancienda, ut hostiles vires consumantur, uniti invicem separentur, & spe pacis vigilantia aliorum languescat, atque industria; interdum etiam pax omnino concluditur, ut novæ posteà reparentur vires, impediantur consilia, & pax induciarum fit loco, aut armistitii, ut ubi placuerit, arma resumi deinde possint, aut belli sedes transferri aliò; quemadmodum fecêre Franci, qui eo solo animo pacem Monsonensem pacti sunt, ut impeterent armis Germaniam, & alibi vallem Telinam invaderent. Similiter pax

Tac. lib. 12. Annal.

Ratis-

Ratisbonensis alium finem non habuit, quàm exarmandi Cæsarem: nam dum eam firmabant Franci, aliam contra eundem cum Coronâ Suecicâ moliebantur unionem, soli quippe tres menses inter hoc fœdus & illam pacem intercurrerant. In ejusmodi casibus *pace suspectâ tutius bellum* est: nam pax ista non est [b] pax. Tacit. lib. 4. Hist.

§. Paces perpetuæ esse debent; quales fuerunt omnes illæ, quas Deus [c] fecit. Ideò Scriptura sacra tractatus hujusmodi vocat Pacta salis, isthoc loquendi genere diuturnam eorum conservationē [d] innuens. Princeps qui pacem seriò amat, & stabilire cogitat, etiam posteros suos ad eandem obstringere non veretur. Pax brevis ad nihil prodest aliud, quàm ut coacerventur ligna, quibus bellum incendatur. Eadem incommoda induciæ paucorum annorum secum adferunt: solùm enim iras tantisper suspendunt, & spatium dant enses interim acuendi & lanceas. Earum remedio præscribuntur paullatim injustæ usurpationes, & redditur posteà pax difficilior: ægrè enim restituitur, quod longo tempore possessum fuit. Non reddidêre Europæ quietem induciæ decem annorum inter Carolum Quintum Imperatorem, & Franciscum Franciæ Regem factæ, uti agnovit Paulus Tertius Pontifex. In bul. indict. Conc. Trid.

[b] *Dicentes, Pax, Pax: & non erat Pax.* Jer. 6. 14.

[c] *Et statuam pactum meum inter me & te, & inter semen tuum, post te in generationibus tuis, fœdere sempiterno.* Gen. 17. 7.

[d] *Dñs Deus Israël dederit Regnum David super Israël in sempiternum, ipsi & filiis ejus in pactū salis.* 2. Par. 13. 5.

§. Verùm quando pax secura est, firma & honesta, nullum prudentius consilium, quàm eandem amplecti, quantumvis victricia arma sint, aut magni sperentur progressus: varii enim sunt belli eventus, & felices successus facilè in deteriores degenerant. Quoties pacem rogavit, qui antè rogatus fuerat? *Melior, tutiórque est certa pax, quàm sperata victoria: illa in nostrâ, hæc in Dei manu est*; & licèt Sabinus dixerit, *pacem & concordiam victis utilia, victoribus tantùm pulchra esse*, solet tamen pax etiam victori prodesse, quia eam facere potest honestiorem, & progressus jam factos stabilire. Nullum tempus pro pace commodius, quàm post triumphatum in bello hostem. Iisdem aliisque de caussis simul ac Carthagine de Cannensi victoriâ fama percrebuit, suasit Senatui Hanon, ut pacem cum Romanis com-

Tit. Liv. Dec. 3. l. 1.

Tacit. lib. 3. Hist.

componerent; quod quia ab aliis neglectum, leges posteà & conditiones, quas dare iis voluit Scipio, admittere coacti sunt. In ipso armorum furore, quando Mars dubius est & anceps, qui se pacis ostendit cupidum, imbecillum se fatetur, & hosti animum addit. Qui illam tunc prensat, minimè obtinet. Virtus & generosæ mentis fortitudo efficaciùs eam suadent. Princeps pacem æstimet, illius tamen causâ nec injustitiam ullam committat, nec indigna toleret. Pacem cum vicino, si viribus illa superior sit, tutam ne reputet: inter infirmiorem enim & potentem ea esse non [e] potest. Continere se nescit ambitio, ubi spes fuerit aliquid adipiscendi; nec ei deerunt modestiæ & justitiæ [f] nomina, qui Status suos augere, & ad Monarchiam reducere cogitat: nam qui jam illâ potitur, hoc agit solùm, ut suâ fruatur amplitudine, absque eo, quòd aut invadat alienam, aut contra eam aliquid moliatur.

[e] *Quia inter innocentes, & validos falsò quiescas.* Tac. de more Germ.

[f] *Ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt.* Ibid.



SYM-

SYMBOLVM XCIX.



PORTÙS quietem non æſtimat, qui tempeſtatem expertus non fuit. Nec pacis agnoſcit dulcedinem, qui belli amaritudinem non guſtavit. Vbi ſubjugata fuerit, tum primùm ritè agnoſcitur iſta bellua, vitæ inimica. In eam convenit illud Samſonis ænigma de Leone occiſo, in cujus deinde ore apes favos ſuos [a] concinnabant: confecto enim bello, pax emendi vendendíque commercia reſtituit, manum aratro admovet, exercet artes, unde rerum ubertas & affluentia oritur, ex hàc verò divitiæ & opes, quæ metu omni nunc poſito, qui anteà illas condiderat, per omnium manus vagari incipiunt. Eſt itaque pax, Iſaïà [b] teſte, cumulus bono-

[a] *Et ecce examen apum in ore leonis erat, ac favus mellis.* Judic. 14. 8.

[b] *Domine dabis pacem nobis: omnia enim opera noſtra operatus es nobis.* Iſa. 26. 12.

bonorum omnium, quæ Deus mortalibus largitur, uti bellum malorum omnium maximum. Idcircò Ægyptii, ut pacem ſymbolicè repræſentarent, Plutonem puerum depingebant, divitiarum Præſidem, lauro roſíſque coronatum, ad ſignificandas felicitates, quas unà ſecum adfert. Pulchritudinem apud eundem Iſaïam eam Deus appellat, quòd in illâ (tanquam inter flores) populus ſuus conquieturus[c] ſit. Etiam res inanimæ pace lætantur. Quàm læti & fertiles apparent agri, quos illa excolit! Quàm bellæ urbes, quas exornavit ditavítque illius tranquillitas; contrà, quàm vaſtæ regiones, quas belli furor pertranſiit! Vrbes, Caſtelláque Germaniæ vix ampliùs in ſuis noſcuntur cineribus. Burgundia viridem frontis ſuæ generoſæ cæſariem tinctam ſanguine & ambuſtas veſtes, tam antè ſpecioſas contuetur, ſeipſam nunc admirans. Nullus Naturæ hoſtis major, ac bellum. Qui rerum omnium conditarum primus auctor fuit, fuit & pacis. In hujus amplexum ruit[d] juſtitia. Metuunt, recondunt ſeſe, & ſilent leges, ubi arma conſpiciunt. Eo nomine excuſat ſe Marius, quòd durante bello quædam in Patriæ Leges commiſiſſet, dictitans ob armorum ſtrepitum eas ſe audire nequiviſſe. In bello, *æquè apud bonos miſerum eſt occidere, quàm perire*. In bello parentes ſuos ſepeliunt filios, turbato mortalitatis ordine; pacis verò tempore, filii parentes tumulo inferunt. *In pace cauſſæ, & merita ſpectantur: ubi bellum ingruit, innocentes ac noxii juxtà cadunt*. In pace Nobilitas à plebe diſcernitur, in bello confunduntur inter ſe, ubi imbecillior potentiori parêre cogitur. In illâ conſervatur, in hoc interit Religio. Illa tuetur, hoc uſurpat dominia. Pax ſubditorum animos mitigat, & *ad omne frangit ſervitium*, ac fideles efficit; bellum eoſdem ſuperbos reddit & inobedientes. Quam ob rem *nihil æquè Tiberium anxium habebat, quàm ne compoſita* ab Auguſto *turbarentur* in Imperio. Cum pace deliciæ creſcunt & voluptates, & quantò eæ majores ſunt, tantò magìs imbelles & minùs ſolliciti ſunt[e] ſubditi. In pace omnia à Principe dependent, in bello ab eo, qui armorum tenet imperium, adeóque Tiberius omnes

[c] *Et ſedebit populus meus in pulchritudine pacis: & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta*. Iſ. 32. 18

[d] *Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt*. Pſal. 85. 11.

Tacit. lib. 1. Hiſt.

Tacit. lib. 1. Annal.

Tacit. lib. 2. Hiſt.

Tacit. lib. 2. Annal.

[e] *Quantò pecunia dites & voluptatibus opulentos, tantò magìs imbelles*. Tacit. lib. 3. Annal.

omnes belli occasiones dissimulabat, ne cui alteri [f] illud committeret. Probè perspecta habebat incommoda illa & damna Pomponius Lætus, cùm diceret, dum pace frui liceret Principi, nequaquam bellum suscipi debere. F. Marcianus isto utebatur symbolo: *Pax bello potior*; & meritò illud quidem: bellum enim non nisi pacis tuendæ caussâ utiliter geri potest. Solum istud bonum (uti diximus) monstrum illud infernale secum trahit. Tyrannica fuit vox illa Aurelii Caracallæ Imperatoris: *Omnis in ferro salus*, & Principis, qui solâ vi tueri se potest. *Violenta nemo imperia continuit diu, moderata durant*. Dum gladius succinctus hæret lateri, nunquam periculum abest. Et tametsi triumphari possit, pax tamen modis omnibus amplectenda est: nulla etenim tam felix victoria, ut damna, quæ eam comitantur, majora non sint.

[f] *Dissimulatè Tiberio damna, ne cui bellum permitteret.* Tac. l. 4. Annal.

Seneca.

——— Pax optima rerum
Quas homini novisse datum est, pax una triumphis
Innumeris potior.

Sil. Ital.

Nulla victoria factas expensas satis compensat. Tam bellum est noxium, ut cùm triumphat etiam, muros dejiciat; uti apud Romanos in usu erat.

§. Postquam igitur Principem inter pulverem & sanguinem deductum, in tranquillitate felicitatéque pacis sic constituimus, nunc hortamur, ut eandem conservare, ejúsque bonis frui studeat, nec ea periculis, aut belli calamitatibus conturbet. Nunquam ad arma David veniebat, nisi lacessitus. Theodosius Imperator non quærebat bellum, sed reperiebat potiùs. Gloriosa & Principe digna cura, quæ circa pacem procurandam occupatur.

Cæsaris hæc virtus, & gloria Cæsaris hæc est,
Illâ, quâ vicit, condidit arma manu.

Propert.

Nihil magìs possessioni inimicum, quàm bellum. Impia & imprudens doctrina, quæ odiorum & diffidentiæ semina fovenda docet, ut belli materies suppetat, ubi commodum visum [g] fuerit. Nunquam non in bello versatur & vivit, qui semper illud cogitat. Sanius est Spiritûs sancti consilium,

[g] *Semina odiorũ jacienda, & omne scelus externũ habendũ cum lætitiâ.* Tac. lib. 12. Ann.

[h] Inquire pacem, & persequere eam. Psal.43. 15.

silium, qui pacem [h] inquirendam & persequendam suadet.

§. Conclusa semel pax jure humano divinóque fideliter servari debet, tametsi cum Antecessoribus tractata ea fuerit; neque hìc distinctioni locus est inter unius & multorum imperium: Regnum enim & Respublica, in cujus commodum, cujúsque fide transactum fuit, una & eadem semper est, & nunquam interit. Tempus & communis consensio efficiunt, ut quod statutum est semel, legis instar sit. Nec sufficit in ejusmodi tractatibus vim, aut necessitatem obtendere: nam si ideò fallenda esset fides publica, nulla unquam foret de urbe, aut exercitu dedendo compositio, nulla pacis tractatio, quæ sub isto titulo rumpi non posset, atque adeò turbaretur tranquillitas publica. Reprehensus fuit eo nomine Franciscus Galliæ Rex, quòd contrà quàm in captivitate suâ pactus fuerat, Caroli V. Imperatori, quasi vim passus esset, bellum intulerit. Propter ejusmodi artes, & transactiones æquivocas ac fraudulentas, nullæ omnino firmæ sunt, adeóque ad eas stabiliendas opus est petere obsides, aut locum aliquem munitiorem retinere; quod pacem impedit, & bellis perpetuis orbem fatigat.

§. Cùm verò Princeps molestiis periculísque belli defunctus jam fuerit, artibus pacis studere totus debet; in quem finem opus erit

Tass.

Nutrire, e fecondar l'arti, e gl'ingegni,
Celebrar giochi illustri, e pompe liete,
Librar con giusta lance, e pene, e premi,
Mirar da lunge, e provedergli estremi.

Non absque omni sollicitudine tamen: facilè enim iterum evenire potest, ut bellum ejus quietem & tranquillitatem perturbet. Quare etsi arma deponat de manibus, non omnino tamen ex oculis dimittat. Non eum moveant antiqua quædam numismata, à quorum tergo pax depicta cernebatur, face scuta incendens: neque enim prudenter hieroglyphicum illud excogitatum fuit, propterea quòd confecto jam bello, vel maximè necessarium sit conservare arma, ne quid

quid violentia adversùs pacem temerè audeat. Solus Deus, quando eam populo suo largitus est, arcum conterere potuit (ut Psalmista loquitur) & arma confringere, & scuta[i] igni comburere; ipse nimirum tanquam supremus belli arbiter, ad tuendam pacem, armis opus non habet. Verùm inter homines pax esse nequit, nisi violentiæ metus ambitionem coërceat. Hoc primum fuit incitamentum ad arma fabricanda, quæ defensio adinvenit priùs, quàm offensio. Priùs aratrum mœniorum descripsit ambitum, quàm plateæ urbésque disponerentur, & uno eodémque fermè tempore erecta sunt in agro tentoria militaria, & extructæ ædes. Nunquam secura foret tranquillitas publica, nisi cura armata ejusdem somnum custodiat. Status armis destitutus suscitat hostem, & bellum accersit. Non personuissent Alpes tot tubarum campestrium clangore, si Statûs Mediolanensis urbes validioribus munitionibus firmatæ fuissent. Antemurale veluti est Regnorum omnium Monarchiæ Hispanicæ, atque propter suammet securitatem laborandum esset omnibus, ut Statum illum fortiorem redderent: eâ enim ratione, & accedente maris potentiâ, Monarchia firma & inconcussa permaneret. Hominum animi, si vel etjam adamantini sint, mœniorum defensionem supplere nequeunt. Quibus quia Rex Witiza plerasque Hispaniæ urbes nudaverat, Mauri eam invadere ingressi sunt, sublatis nimirum illis aggeribus, qui eorum incursionibus usque eò restiterant. Non tam curarum negligens fuit Augustus in amplissimâ illâ, quâ fruebatur, pace; quin reditus publicos instituit, & in ærario deponi jussit, ut esset, quod in sumptus militares, bello fortè ingruente, suppeteret. Si pacis tempore vires non exerceantur, & bellicis artibus non instruantur animi, minùs id fieri poterit, quando invasionis periculum omnes jam in pavorem dederit, de fugâ magìs servandísque fortunis, quàm de defensione sollicitos. Nullum majus stratagema, quàm Regnum aliquod otio suo & quieti relinquere. Deficiente exercitio militari, virtus quoque deficit. Vbivis terrarum Natura magnos animos pro-

i Arcum cōteret, & confringet arma: & scuta comburet igni. Ps. 46. 10.

procreat, quos aut occaſio in apertum protrahit, aut latêre facit otium. Nec viros generoſiores in Græciâ olim, & Romæ præterita dedêre ſæcula, quàm hodie naſcantur; verùm tunc fortes ſe geſſerunt, quia dominandi cauſsâ armis ſe exercitabant. Non animum ſuum Princeps deſpondeat ob ſubditorum ſuorum ignaviam: diſciplina enim habiles eos reddet & idoneos, ad tuendam pacem, & bellum ſuſtinendum. Semper eos armorum occupet exercitio: bellum enim antevertere debet, qui pacem deſiderat.



SYM-

SYMBOLVM C.



BREVIS est respiratio, quæ cunas inter & tumulum intercedit; brevis inquam, sed quæ gravia adferre possit detrimenta, si malè impendatur. Multis sæculis Respublica aliqua unius momenti errorem deplorare solet. Ab illo imperiorum ruina pendet & exaltatio. Quod per multorum annorum spatium virtus & prudentia erexerunt, uno sæpe temporis puncto malum evertit consilium: *brevibus* quippe *momentis* rerum *summa verti potest*. Quare in isto vitæ theatro minimè sufficit stadium suum decurrisse, nisi cursus Tacit. lib. 5. Annal.

ad finem uſque æqualis ſit. Non coronatur, niſi qui legitimè ultimam mortis metam attigerit. Domorum ædificia primis lapidibus velut fundamento innituntur; ſtructura famæ iis, qui poſtremi ſunt: hi ſi glorioſi non ſint, mox illa corruit,& oblivione ſepelitur. Cunæ non florent, donec tumulus effloruerit, & tunc etiam vitiorum præteritorum vepres in flores convertuntur. Fama enim ultimus actionum eſt ſpiritus, quæ ab illâ lucem & decorem hauriunt. Atque hoc in flagitiosâ aliquâ ſenectute nunquam accidit, quin potiùs juventæ gloriam ea obliterat; uti Vitellio quondam eveniſſe[a] meminimus. Perfectiſſimi etiam penicilli aut ſcalpri ductus laudem non ferunt, ſi opus imperfectum manſerit.Si fragmenta in pretio habentur,non aliâ de cauſsâ fit, quàm quòd ſtatuæ alicujus olim perfectæ particulæ ſint. Æmulatio, aut adulatio diverſas in vitâ actionibus formas tribuunt; at Fama, poſt obitum à paſſionibus iſtis libera, veras juſtáſque pronuntiat ſententias, quas poſteritatis tribunal[b] confirmat. Sat nôrunt nonnulli Principes, quantum interſit vitam virtutibus coronare, falluntur tamen in eo, quòd exiſtiment, ſupplere ſe iſtud poſſe, ſi illas in Epitaphiis deſcriptas, aut repræſentatas in ſtatuis poſt ſe derelinquant, minimè advertentes probro potiùs eſſe virtutibus, ſi eo modo mortuum comitentur, quem vivum comitatæ non fuerant, atque adeò ipſa propè indignari marmora, ſi fictas Principis alicujus tyranni laudes viſendas, legendáſque exhibeant; contrà,ſponte ſuâ quaſi emolleſcere, ut tantò meliùs Principis alicujus boni in iis incîdi poſſint glorioſa facinora, reducendo ſeſe poſteà ad duritiem priſtinam, ut ea æternitati conſecrent; quæ ipſa quoque interdum marmora ſuæ inſcribunt duritiæ.Epithaphii miraculoſi literæ fuêre ſanguineæ illæ lacrymæ, ex ipſis lapidibus Legione ad altare S.Iſidori, ubi Sacerdos rem divinam facturus conſiſtere conſueverat,octo diebus ante obitum Regis Alphonſi Sexti, ex intervallo manantes, in ſignum communis omnium luctûs; neque tamen lacrymæ illæ è lapidum juncturis,ſed ipſorum medio quaſi corde profluebant,non ſecus ac ſi

[a] *Ceſſerúntque prima poſtremis,& bona juventa ſenectus flagitioſa obliteravit.* Tac.l.6. Annal.

[b] *Suum cuiq; decus poſteritas rependit.* Tacit. lib.4. Annal.

Mar.Hiſt. Hiſp.lib.10. c.7.

ſi tanti Regis luctuoſo obitu emolliti colliqueſcerent. Statua facinoroſi Principis vitiorum ejus exemplar eſt, neque ullum marmor, aut æs tam ſolidum, quod tempori non ſenſim cedat: ſicut enim fabrica naturalis paullatim diſſolvitur, ita & per artem elaborata, adeóque ea ſola æterna eſt, quam efformant virtutes, intrinſeca & æterna animæ [c] immortalis ornamenta. Quod in hominum inciditur animis, ab uno derivatum in alios, durat quoad mundus perſeverat. Nullæ ſtatuæ magìs perpetuæ, quàm quas virtus & beneficium in exiſtimatione & gratâ hominum memoriâ elaborant; quod documentum Mecænas Auguſto [d] dedit. Eam ob rem admittere noluit Tiberius, ut Hiſpania citerior templa ſibi erigeret, dictitans ea demum templa & effigies ſe exiſtimare, ſi ſui memoria in Reipub. animis [e] perennaret. Fortium Heroüm cineres in æternis applausûs communis obeliſcis conditi æternùm perdurant, & licèt igni fuerint traditi, triumphant tamen, uti Trajani cineribus accidit. Nationum tam amicarum, quàm hoſtilium humeris corpus defunctum fortis illius Prælati Ægidii Albornocii Aſſiſiis Toletum deportatum fuit, & *auxilio militari tuendum illud* Auguſti, *ut ſepultura* ejuſdem *quieta foret*. Sed eſto marmorum durities æríſque ſoliditas futura æquent ſæcula, neſcitur tamen poſteà, cujus cauſsa erecta illa [f] fuerint; ut hodie in Ægypti Pyramidibus videre licet, obliteratis eorum nominibus, quorum cineres ad perpetuandam memoriam iſthic fuerant conditi.

Atque ex dictis ſatìs nunc liquet, quantum ſupremâ ſuâ ætate conniti debeant Principes, ut ad gloriam eorum præteritam ultima quoque accedat; & utraque poſt obitum in hominum memoriâ æternùm perennet; quem in finem oſtendemus hîc paucis, quomodo erga ſeipſum, erga ſucceſſores, & erga Status ſuos Princeps ſe gerere debeat.

§. Quod ad ſuammet perſonam attinet, ſcire Principem oportet, tantò imperium eſſe ferocius, minúſque rationi ſubditum, quantò ipſe ætate proceſſerit longiùs: caſus enim præteriti varias eum malitias edocent, & ſuſpicionibus

[c] *Vt vultus hominum, ita ſimulachra vultûs imbecilla, ac mortalia ſũt, forma mentis æterna, quam tenere, & exprimere non per alienã materiam & artẽ, ſed tuis ipſe moribus poſſis.* Tacit. in vitâ Agric.

[d] *Statuas tibi neque aureas, neque argenteas fieri unquam ſine, benefaciẽdo autem alias tibi ſtatuas in ipſis hominum animis, nihil interitu obnoxias effice.* Mec. ad Auguſt.

Tacit. lib. 1. Annal.

[e] *Hæc mihi in animis veſtris templa, hæ pulcherrimæ effigies, & manſuræ: nã quæ ſaxo ſtruũtur, ſi judicium poſterorum in odiũ vertit, pro ſepulchris ſpernuntur.* Tac. lib. 4. Annal.

[f] *Inter omnes eos non cõſtat, à quibus factæ ſint, juſtiſſimo caſu obliteratis tantæ vanitatis auctoribus.* Plin. lib. 36. 12.

ac diffidentiis indulgendo, crudelis ac tyrannus evadit. *Vetuſtate imperii* ſuperbia *coaleſcit* atque *audacia*, & experientia inopiæ avaritiam procreat, quæ multa ſuadet indigna contra Majeſtatis decorum, unde denique Perſona ipſa in contemptum venit. Cupiunt Principes priſtinos ſuos mores, & antiquam conſervare gravitatem, obliti eorum, quæ juvenes fecerant, & in odium incurrunt. Sub prima imperii initia ardor gloriæ, & ſe perdendi metus advigilant, ut cautè prudentérque in omnibus procedatur: poſteà fatigatur ambitio, ut Princeps nec proſperis lætetur ſucceſſibus, nec adverſis[g] contriſtetur; cúmque exiſtimet, vitium gloriæ ſuæ mercedem eſſe, & laborum præmium, turpiter ſeſe illi dedit: unde porrò fit, ut Principes perpauci imperando evadant meliores; uti de Saule & Salomone ſacræ teſtantur literæ. Similes nimirum in gubernando ſunt ſtatuæ illi, quam per quietem vidit Nabuchodonoſor; cujus caput aureum erat, pedes lutei. Veſpaſianus *ſolus omnium ante ſe Principum*, *in melius mutatus eſt.* Et tametſi Princeps ſibi ſemper manere ſimilis ſtudeat, placere tamen omnibus non poteſt, ſi imperium ejus diuturnum ſit: grave enim eſt ſubditis, tanto tempore ab unius manu regi. Multitudo amat mutationes, & ſuiſmet lætatur periculis; uti in Tiberii[h] imperio accidit. Si Princeps bonus ſit, improbis odio eſt; ſi flagitioſus, & boni pariter, ac mali eum execrantur, & ſolùm de ſucceſſore[i] agitur, cujus gratiam omnes aucupantur; id quod non poteſt non diſplicere ſummoperè Principi, atque adeò in cauſsâ eſt, cur ſuos oderit ſubditos, & peſſimè habeat. Pari paſſu, quo eum vires deſtituunt, cura quoque & vigilantia, prudentia item, intelligentia, & memoria eum deficiunt: *quippe ut corpus, ſic etiam mens ſuum habet ſenium*; cupiens verò ſibi reſervare tempus illud à curis & moleſtiis gubernationis liberum, ſe ſuáque Miniſtris ſuis committit, aut alicui ſibi familiari, in quem negotiorum onus incumbat, quique populi odium ſuſtineat. In quo caſu omnes ii, qui nec gratiâ florent apud Principem, nec gubernationis aut præmiorum participes ſunt, novum Dominum exoptant, & quoad

Tac. lib. 14. Annal.

[g] *Ipſum ſanè ſenem, & proſperis, adverſiſq; ſatiatũ.* Tacit. lib. 3. Hiſt.

Tacit. lib. 1. Hiſt.

[h] *Multi odio præſentium, & cupidine mutationis, ſuis quoque periculis lætabantur.* Tacit. lib. 3. Annal.

[i] *Pars multo maxima imminentes dominos variis rumoribus differebant.* Tacit. lib. 1. Annal.

Ariſt. lib. 2. Pol. c. 7.

quoad possunt, procurant. Isti sunt principales scopuli, per quorum medium magnâ cum attentione navigandum est Principi, ne navem allidat. Et quamvis res periculo non careat, non tamen omnino despondeat animum: permulti enim Principes auctoritatem suam & existimationem usque ad extremum vitæ spiritum egregiè tuiti sunt; quemadmodum in Rege Philippo Secundo orbis universus admiratus fuit. Motus prudentis gubernationis usque ad ipsum mortis littus uniformis perseverat, eúmque contra odium, & ætatis extremæ incommoda existimatio & fama præterita sustentant; ut Tiberius [k] in semetipso expertus est. Plurimum quoque ignoscitur & indulgetur senio, quod in ætate juvenili minimè toleraretur; ut dicebat [l] Drusus. Verùm cùm grandes sint istæ tempestates, oportet ut Princeps constantiâ sese contra illas muniat, caveátque ne clavum gubernationis dimittat è manibus: nam si alterius eum permittat arbitrio, ipse unà & Respublica naufragium facient. Dum vires Principi suppetunt, vivere & mori eum oportet laboribus occupatum. Imperium orbibus cælestibus simile est, qui nunquam conquiescunt. Alium polum non admittit, nisi Principis. E complexu Reipublicæ, non ex otio, quies & solatia laborum senectutis [m] petenda sunt Principi. Quòd si ad eos ferendos vires fessæ jam ætatis non sufficiant, & alienis indigeat humeris, suos tamen omnino non subtrahat, quamvis id ad speciem solùm esset: exterior enim apparentia in oculis cœci & ignorantis vulgi tantundem operatur, ac res ipsa, & (sicut alibi diximus) Ministros in officio continet, atque existimationem tuetur. Porrò in isto casu tutius est, secretum trium virorum formare consilium; uti fecit Rex Philippus Secundus, quàm uni soli se suáque committere: illos enim populus non pro familiarioribus Principis, sed pro Consiliariis habet.

Fugiat porrò Princeps avaritiæ vitium, exosum omnibus, & senectuti proprium, quam nunquam deserit, quantumvis aliis omnibus nuntius remittatur. Galba certè facilè conciliare potuisset animos, si aliquo modo liberalis [n] fuisset.

[k] *Reputante Tiberio publicum sibi odiū, extremā ætatem, magísque famâ, quam vi stare res suas.* Tacit. lib. 6. Annal.

[l] *Sanè gravaretur aspectum civiū senex Imperator, fessámque ætatem, & actos labores prætenderet: Druso quod nisi ex arrogantia impedimentum?* Tacit. lib. 3. Annal.

[m] *Se tamen fortiora solatia è complexu Reipublicæ petivisse.* Tac. lib. 4. Annal.

[n] *Constat potuisse cōciliari animos, quantulàcunque parci senis liberalitate.* Tacit. lib. 1. Hist.

Præsen-

Præsentibus se accommodet moribus, veterúmque, qui duri nimis sunt & severi, obliviscatur. Quo in genere senes facilè peccant, aut quia iis innutriti sunt, aut ex inani quâdam gloriâ, aut quia mores novos imitari nequeunt; unde fit, ut omnium incurrant odium. Abripi se sinunt humore illo melancholico, qui ex senii frigore nascitur, & ludos omnes ac relaxationes improbant, obliti temporis illius, quod in ejusmodi gaudia aliquando impenderunt.

Ne ullam præ se ferat æmulationem ratione Successoris; uti fecit Rex Ferdinandus Catholicus, cùm Rex Philippus Primus in Castellæ Regnis ei succederet. Tempus illud est, quo plerique novo Soli blandiuntur; & si quis ad id minùs promptum se exhibuerit, artificium est potiùs, ut viri constantis nomen apud Successorem sibi comparet, & tantò pluris ab eo æstimetur; uti in Augusti [o] obitu observatum fuit.

Humanitate, æquitate justitiæ, clementiâ, & rerum copiâ amari se ab omnibus faciat, illúdque sibi certò persuadeat, si bene præfuerit, & studia atque animos subditorum sibi conciliando bonam de se concitârit opinionem, fore, ut facillimo negotio faventes sibi porrò conservet, ingenerando in omnium animis sui amittendi metum, & retinendi desiderium.

§. Atque omnes istæ artes plus etiam poterunt, si in Imperio ille successerit, in quo Antecessor quodam modo renascatur, & perennis sit: nam etsi adoptatio legis quædam sit fictio, senex tamen videri desinit, qui alium adoptat; uti Galba ad Pisonem [p] dicebat. In successione omnem suam curam & industriam ponere debent Principes: neque enim res tam vana est, ac putavit [q] Salomon. Anchoræ & fulcra Imperii sunt filii, & dominationis atque aulæ solatia. Optimè id Augustus intellexit, cùm liberis destitutus propinquiores adoptavit, ut velut columnæ essent, quibus Imperium [r] insisteret: *Non Legiones* enim, *non classes, perinde firma Imperii munimenta, quàm numerus filiorum*. Nulli amici majores, quàm isti, & qui majori studio & æmulatione tyrannicis dome-

[o] *Patres, Eques. Quantò quis illustrior, tantò magis falsi, ac festinantes, vultúque composito, ne læti excessu Principis, neu tristiores primordio, lacrymas gaudium questus, adulationes miscebant.* Tacit. lib. 1. Annal.

[p] *Et auditâ adoptione desinam videri senex, quod nunc unũ mihi objicitur.* Tacit. lib. 1. Hist.

[q] *Rursus detestatus sum omnem industriam meam, quam sub sole studiosissimè laboravi, habiturus hærede post me.* Eccl. 2. 18.

[r] *Quò pluribꝰ munimentis insisteret.* Tacit. lib. 1. Annal.

Tacit. lib. 4. Annal.

domesticorum & extraneorum machinationibus sese opponant. *Prosperis* Principum *& alii fruuntur, adversa* & labores *ad junctißimos pertinent. Amici tempore, fortunâ, cupidinibus aliquando, aut erroribus imminuuntur, transferuntur, desinunt:* non item *sanguis cuique proprius*, qui licèt in alium transfusus sit, manet tamen *indiscretus* inclinatione quâdam secretâ & naturali. Conservatio Principis etiam Consanguineorum salus est, illius errores ad hos quoque pertinent, adeóque eos emendare satagunt: siquidem ipsorum plus interest, illos agnoscere, & confidentiùs etiam monere audent; uti Drusus faciebat, inquirens in ea, quæ Romæ in ejus Patre minùs probarentur, ut ea[s] corrigeret. Atque hæ rationes excusare possunt nonnullos Pontifices, qui magnam nepotibus in tractandis negotiis auctoritatem tribuunt. Habet subditus in Principis filio, quem suis devinciat obsequiis, & patrem offendere metuit, qui filium potentiæ suæ & offensarum hæredem post se [t] derelinquit; in isto se Marcellus fundabat, cùm *suaderet Prisco, ne supra Principem scanderet, ne Vespasianum senem triumphalem, juvenum filiorum patrem præceptis coërceret.* Spe Solis recèns orientis faciliùs frigidiora tolerantur crepuscula, & segnes occumbentis umbræ. Confunditur ambitio, & tyrannis trepidare incipit. Libertas disrumpere non audet servitutis catenam, cujus annulos in Successoribus continuari videt. Non perturbatur quies publica variis diffidentium studiis, quis in Successorem eligendus [u] sit: jam enim omnes nôrunt, ex illius cineribus novum Phœnicem proditurum; immò jam interim radices ac vires accepit Successor, amari & timeri se faciens; haud secùs ac annosa arbor, quæ alium producit ramum, qui in antiquæ locum sensim [x] substituatur.

Veruntamen si designatio Successoris à Principis dependeat arbitrio, non tanti apud eum momenti esse debet ista utilitas, ut ideò sanguinem & Cognatorum commoda bono publico anteferat. Moyses de suorummet filiorum habilitate non satìs confisus, Deo novi Ducis populi Israëlitici electionem [y] commisit. In hoc Galba gloriabatur, quòd bonum

Tacit. lib 4. Hist.

Idem ibid.

[s] *Vtrumq; in laudem Drusi trahebatur ab eo, in urbe inter cœtus, & sermones hominũ obversante secretà patris mitigari.* Tac. lib. 3. Annal.

[t] *Reliquit enim defensorẽ domus contra inimicos, & amicis reddentem gratiam.* Eccl. 30. 6.

Tacit. lib. 4. Hist.

[u] *Intemperãtia civitatis, donec unus eligatur, multi destinandi.* Tacit. lib. 2. Hist.

[x] *Ex arbore annosâ, & trunco novam producit, quæ antequam antiqua decidat, jam radices & vires accepit.* Tol. de Rep. l. 7. c. 4. n. 1.

[y] *Provideat Dñs spirituũ omnis carnis hominem, qui sit super multitudinẽ hanc.* Num. 27. 16.

num publicum ſuæ antepoſuiſſet Familiæ, & aliquem ex Repub. in Succeſſorem [z] elegiſſet. Hoc ſupremum & maximum beneficium eſt, quod Statibus ſuis Princeps præſtare poteſt; uti idem Galba ad Piſonem dixit, cùm eundem in filium [a] adoptaret. Magnanimitatem ſuam eâ in re oſtendat Princeps, dando operam, ut Succeſſor ipſo etiam melior ſit. Non magni ſeipſum æſtimat, qui non niſi vitiis Succeſſoris, aut comparatione unius gubernationis cum aliâ, gloriam ſibi quærere ſtudet; quâ in re ipſe Auguſtus peccavit, eam ob cauſſam Tiberium [b] eligens, nec advertens tamen, infamias aut glorias in imperio ſuccedentis Anteceſſori tribui, qui ejuſdem electioni cooperatus fuit.

Cura iſta boni Succeſſoris ex naturali parentum obligatione naſcitur, in eámque omnem ſuam operam conferre debent: illi enim in filiis ſuis quodammodo perennes vivunt; & ſanè contra naturalem rationem foret, ſi aut imaginis ſuæ præſtantiæ inviderent, aut eam expolire negligerent; & licèt magni alicujus & generoſi Principis educatio, magna quoque creare ſoleat pericula domeſtica: ſiquidem *optimi* * *quique mortalium, altiſſima cupiunt*, & ſæpenumerò anticipatis rationis & naturæ vinculis, laſſentur filii tam diuturnâ Coronæ exſpectatione, quodque deliciarum ac gloriæ tempus tantoperè differatur; uti Rhadamiſto in longâ illâ ſenectâ patris ſui Pharaſmanis Regis Iberiæ [c] accidebat. Quamvis etiam Spiritûs ſancti monitum ſit: † *Non des* filio *poteſtatem in juventute*, *& ne deſpicias cogitatus illius*; his tamen non obſtantibus, nihil operæ intermitti debet à patre, quò minùs rectè educetur filius, quæ altera Naturæ eſt obligatio, nec propter particulares aliquos caſus ſpes omnis & confidentia abjicienda eſt. Nullus unquam Princeps magìs filiorum arſit æmulatione, quàm Tiberius, & ideò tamen Româ exceſſit, *ut amoto Patre, Druſus munia conſulatûs ſolus impleret*.

At ſi fortè etiam iſtis ſuſpicionibus artibus quibuſdam politicis velint occurrere, adhibeat pater filium ſuum ad Statûs bellíque negotia, non ad ea, quæ gratiam continent: illis

[z] *Sed Auguſtus in domo ſucceſſorem quæſivit: ego in Republica.* Tacit. lib. 1. Hiſt.

[a] *Nunc eò neceſſitatis jampridem ventũ eſt, ut nec mea ſenectus conferre plus populo Romano poſſit, quàm bonum ſucceſſorem, nec tua plus juventa, quàm bonum Principem.* Tacit. ibid.

[b] *Ne Tiberiũ quidem caritate, aut Reipub. curâ ſucceſſorẽ adſcitũ ſed quoniam adrogantiam, ſævitiámque introſpexerit, comparatione deterrimâ ſibi gloriam quæſiviſſe.* Tacit. lib. 1. Hiſt.

* Tac. lib. 4. Annal.

[c] *Is modicum Hiberiæ Regnum ſenectâ patris detineri ferociùs crebriúſq; jactabat.* Tac. l. 12

† Eccl. 30. 11

Tacit. lib. 3. Annal.

illis enim prioribus non tantoperè plausus captatur vulgi, quod liberali & benevolo filii ingenio facilè capitur, quæ res patribus regnantibus plurimum [d] displicet. In negotia introduci poterit filius, non in subditorum animos. Prudens eâ in re Augustus, quando Tribunitiam dignitatem petiit pro Tiberio, tanto artificio eum collaudavit, ut vitia illius excusando, ea velut [e] exprobraret; & fama fuit, Tiberium * *ad ostendendam* filii sui Drusi *sævitiam, movendásque populi offensiones*, eidem concessisse, ut ludos spectaret gladiatorios; sicut & lætari solebat, quoties inter ejus filios & Senatum contentio [f] oriretur. Verum artes istæ noxiæ magìs sunt & minùs sinceræ, quàm integritatem paternam deceat. Prudentius consilium est, virum aliquem cordatum Principi adjungere, penes quem negotiorum cura sit & directio; uti fecit Vespasianus, qui filio suo Domitiano Præturam dedit, Mucianum verò laborum socium esse [g] voluit.

§. Quòd si filius longioris vitæ patris impatiens tantos sumpserit animos, ut ambitiosa aliqua machinatio contra amorem & venerationem parenti debitam timeatur, negotio alicui applicari poterit, in quo cogitationes suas & animi vigorem occupet; quâ de causâ Pharasmanes Iberiæ Rex filio suo Rhadamisto [h] Armeniæ occupandæ curam dedit. Vti verò eâ cautione honorandi filium, eúmque gravioribus occupandi muneribus in ejusmodi casibus omnino opus est; ita curandum quoque, ut alteri alicui armorum committatur imperium: nam qui illis cum potestate præest, supremus aliorum est arbiter. Ad eum finem Otho fratrem suum Titianum præfecit exercitui, imperium ac potestas penes Proculum [i] mansit. Tiberius quoque, postquam Senatus Germanicum ad procurandas Provincias transmarinas destinâsset, Pisonem Syriæ Legatum constituit, ut illius spes & consilia [k] coërceret. Et nunc quidem in Europâ ea Statuum & Imperiorum est ratio, ut minùs ista timenda sint pericula. Quòd si tamen filii alicujus Natura tam inhumana esset & ferox, ut remedia recensita ad patris securitatem minimè sufficerent, videat num illud adhibendum sit, quo Rex

Ooo Phi-

[d] *Displicere regnantibus civilia filiorũ ingenia.* Tac. lib. 2. Annal.

[e] *Quanquam honora oratione quadam de habitu, cultúque, & institutis ej⁹ jecerat, quæ velut excusando exprobraret.* Tacit. lib. 1. Annal.

* Idem ibid.

[f] *Lætabatur Tiberius, cùm inter filios, & leges Senatus disceptaret.* Tacit. lib. 2. Annal.

[g] *Cæsar Domitianus Præturam cepit. Ejus nomen epistolis, edictísque proponebatur. Vis penes Mucianum erat.* Tacit. lib 4. Hist.

[h] *Igitur Pharasmanes juvenẽ potentiæ promptæ, & studio popularium accinctum, vergentibus jam annis suis metuens, aliã ad spem trahere, & Armeniam ostẽtare.* Tac. lib. 12. Ann.

[i] *Profecto Brixellum Othone, honor Imperii penes Titianum fratrem, vis ac potestas penes Proculũ Præfectum.* Tac. lib. 2. Hist. [k] *Qui Syriæ imponeretur, ad spes Germanici coërcendas.* Idem ibid.

Philippus Secundus usus est adversùs Principem Carolum filium suum unicum,ob quam executionem obstupuit Natura, attonita de suamet potentiâ hæsit Politica, & mundus inhorruit.

§. Quòd si propter filii odium subditorum fidei diffisus fuerit, nullum solet esse opportunius remedium, quàm si eum in aulâ & sub protectione alterius majoris Principis (dummodo nulla timenda sit æmulatio)educari faciat,cum quo deinde suam firmet amicitiam. His rationibus permotus Phrahates Parthorum Rex Filium suum Vononem in aulâ Augusti enutriri [l] voluit.Quamvis contrarius interdum inde oriatur effectus: nam posteà subditi eum ut extraneum aspernantur, qui peregrinis imbutus moribus revertitur, ut de eodem Vonone experientia [m] docuit.

[l] *Partémque prolis, firmandæ amicitiæ, miserat: haud perinde nostri metu, quàm popularium fidei diffisus.* Tacit. lib.2. Annal.

[m] *Quamvis gentis Arsacidarum, ut externum aspernabantur.* Idem ibid.

§. In assignando filiis suis statu cautè prudentérque procedat Princeps: interdum enim Regni alicujus incrementum id esse solet, interdum ruina potiùs, præsertim in filiis secundo-genitis, qui natu majoribus communiter suam prærogativam invident, uti & in filiabus, si suismet nubant subditis, unde invidiæ nascuntur & æmulationes, ex his verò seditiones & bella civilia. Metuens istud periculum Augustus, noluit filiam suam Equiti Romano uxorem dare, propterea quòd *immensum attolli provideret, quem conjunctione tali super alios extulisset*, sed *Proculejum* potiùs, *&* *quosdam* alios *in sermonibus habuit, insigni tranquillitate vitæ, nullis Reipublicæ negotiis permixtos.*

Tacit. lib. 4. Annal.

Idem ibid.

In procuranda item tutelâ, & educatione filii, qui pupillus adhuc in statu succedere debet, omni prudentiâ & dexteritate patris opus est: nullus enim casus insidiis ac periculis æquè expositus est, ac ille; quâ in re præsentia habemus exempla, & legimus præterita multorum Principum, qui in ætate suâ pupillari vitam pariter & status amiserunt, aut graves perpessi sunt [n] calamitates: nam si tutela & educatio matri committatur, etsi huic magìs tutò credi potest, rarò tamen in fœminis tanta prudentia reperitur & experientia, quanta requiritur. Taceo, quòd multis desit illa animi

[n] *Væ tibi terra, cujus Rex puer est.* Eccli. 10. 16.

mi virtus, ut timeri se faciant, & auctoritatem sibi concilient. Si munus illud in Patruum cadat, aut Avunculum, strictissima etiam & solidissima sanguinis vincula disrumpere solet imperandi cupiditas. Si in Ministros cadat, unusquisque commodo suo privato studet potiùs, & inter ipsos oriuntur discordiæ. Subditi æqualium spernunt imperium, unde tumultus & bella nascuntur civilia. E tot igitur tantísque periculis atque incommodis minora Princeps eligat, examinando Naturam statûs, & eorum, qui tutelæ & gubernationis curam possunt suscipere, & ejusmodi subditorum formam eligendo, in quâ pupilli securitati sic consulatur, ut in ejus ruinam facilè conspirare nequeant. In isto casu refert plurimùm, ut quamprimùm ad negotia exhibeantur ii, quibus post patris obitum filii tutela ac directio, & procuratio Statûs committi debent.

Nec illud solùm Princeps studeat, ut Successorem securum reddat, & instruat, verùm etiam ut casus novæ ejusdem gubernationis prævertat, ne quid inde periculi oriatur: nam dum mutantur vela, in discrimine versatur navis, & dum novæ introducuntur formæ, pati solet Natura ob defectionem finium, vigorémque principiorum. In illâ rerum vicissitudine gravia oriuntur pericula inter concurrentis utriusque gubernationis undas, non secus ac quando rapidum aliquod flumen in aliud simile cum impetu defluit. Facilè Successoris perit auctoritas, & varias contra se experitur machinationes ac [o] novitates. Dabit itaque Princeps operam, ut ultimus gubernationis suæ exitus tam quietus ac tranquillus sit, utabsque incommodis alius aliquis eidem queat succedere; & sicut, dum nautæ portum subeunt, remi tolluntur, & contrahuntur vela, ita Principem gubernatione defungi oportet; deponendo ex animo omnes belli offensionísve cogitationes, antiqua stabiliendo fœdera, & alia nova sanciendo, cum finitimis præsertim, ut pacem Statibus suis conciliet.

[o] *Quando auSuros exposcere remedia, nisi novum & nutantem adhuc Principē, precibus, vel armis adirent.* Tacit. lib. 1. Annal.

De la matura età pregi men degni
Non fiano stabilir pace, e quiete, — Tass.

 Man-

Mantener sue Città frà l'arme, e i Regni
Di possente vicin tranquille, e chete.

Dissimulet offensas, uti Tiberius fecit cum [p] Getulico, & Rex Philippus Secundus cum Ferdinando de Medicis: tali enim tempore Principes prudentiores arcum Iridis sepulcris suis jubent superstrui, qui pacis signum sit Successoribus, non lanceam terræ infixam; uti Athenienses faciebant, ad suadendam hæredi injuriarum vindictam. Provincias exteras consiliis & astu, non armis [q] regat. Gubernatores iisdem præficiat facundos, pacis amicos, & belli inexpertos, ne fortè illud concitent; uti Galbæ temporibus [r] factum. Subditorum animos & lites componat. Injurias arceat, moderetur exactiones, novitates populo exosas tollat, & eligat Ministros prudentes, amantes concordiæ & tranquillitatis publicæ. Ita fiet, ut pacatis hâc ratione, formatísque ad quietem & mansuetudinem animis, eandem quoque de Successore sibi polliceantur subditi, neque res novas moliantur.

[p] *Multáque gratiâ mansit reputante Tiberio publicū sibi odium, extremam ætatem, magísq; famâ, quàm vi stare res suas.* Tac. l. 6. Annal.

[q] *Consiliis & astures externas moliri, arma procul habere.* Tacit. lib. 5. Annal.

[r] *Hispaniæ praeerat Cluvius Rufus vir facundus, & pacis artibus, belli inexpertus.* Tac. l. 1. Hist.



SYM.

SYMBOLVM CI.



MVLTI insignes viri plurimùm quà speculatione, quà experientiâ elaborârunt, ut perfecti alicujus Principis ideam efformarent. Integris sæculis opus fuit ad effingendum Vas illud ex Ostro Regium, sed terreum tamen, non minùs fragile, quàm reliqua, magísque, quàm ullum aliud, casibus obnoxium, præsertim si Figulus è Machiavelli disciplinâ sit, unde omnia prodeunt contorta, & non nisi mox iterum interitura; quale fuit illud, quod reliquorum omnium quasi exemplar & normam posuit. Hactenus quidem Symbolis nostris illud egimus potissimùm, ut purpuram istam excoleremus, cujus tela coccinea post breve temporis

ſpatium iterum abit in cineres. A cunis ſuum ſumpſit exordium, finitur in tumulo. Hæc vitæ parentheſis eſt, quam breviſſima temporis clauſula intra ſe complectitur. Nec facilè dixerim, quæ felicior hora ſit, illáne, quâ lucem hanc primùm aſpicimus oculis, an illa, quâ mortis [a] immergimur tenebris: una enim principium, altera laborum finis eſt; & tametſi inter eſſe, & non eſſe multum interſit, illud tamen ad ſolam materiam pertinet, non ad hominis formam, quæ immortalis eſt, & morte perficitur. Naturalis eſt ſepulcri horror, ſi tamen potentior in nobis eſſet ratio, quàm vivendi appetitus, plurimùm utique lætaremur, quando illi fieremus propinquiores; ſicut lætantur, qui theſaurum quærentes, mortuorum urnas inveniunt, certi nimirum optatas opes in iis fore [b] reconditas. Etenim in ſepulcro anima verum æternæ quietis theſaurum reperit. Iſtud indicare voluit Simon Machabæus hieroglyphico illo ſculptarum navium ſupra columnas, quibus Patris ſui & fratrum [c] Mauſoleâ cingi juſſit; innuens ſcilicet vitæ noſtræ navem mundi hujus fluctibus innatantem fluctuantémque, tum demum conquieſcere, cùm ad littus mortis appulſa fuerit. Et quid vita aliud eſt, quàm perpetuus mortis timor? nihil ſiquidem eſt, quod diuturnam ejus durationem certò nobis polliceri poſſit. Multa ſigna mortis portendunt vicinitatem; at nullum reperitur, quod certos vitæ terminos ritè deſignet. Florentiſſima etiam ætas, optima corporis conſtitutio nec unam vitæ horam ſatìs tutò præſtare nobis poſſunt. Ipſum cor, quod inquietis loco eſt in hoc corporis horologio, præſentes quidem indicat horas, at non futuras. Nec debet incertitudinem iſtam Naturæ odium quiſquam interpretari, ſed favorem potiùs: nam ſi æquè præfinitum eſſet moriendi tempus, ac naſcendi, deſtruendi corporis, ac efformandi, nimis alienam à rectâ ratione vitam homo duceret; atque adeò ne unicum quidem certum momentum ad reſpirandum illi dedit, ſed contrà potiùs in rebus omnibus indicia plurima poſuit vitæ brevioris. Terra hanc ei repræſentat florum ſuorum juventute, & canitie meſſium; aqua undarum fugacitate;

[a] *Melior eſt dies mortis, die nativitatis.* Eccl. 7. 2.

[b] *Quaſi effodientes theſaurum, gaudéntque vehementer, cùm invenerint ſepulcrum.* Job 3. 21.

[c] *Circumpoſuit columnas magnas: & ſuper colūnas arma, ad memoriam æternam: & juxta arma naves ſculptas.* 1. Mach. 13. 29.

tate; aër ignibus, quos in momento ſuccendit, & rurſum extinguit; cælum in illo principe lumine, quod unus idémque dies in aureis Orientis cunis naſci videt, & mori in obſcuro Occidentis tumulo. Verùm ſi mors malorum omnium malum extremum eſt, in felicitate poni debet, quòd tam celeriter advolet. Quantò minùs cunas inter & tumulum intercedit temporis, tantò minor laborum & ærumnarum curſus eſt. Propterea Iobus tranſlatum ſe optabat de utero matris ſuæ ad [d] tumulum. Simul ac naſcimur, conſtringimur vinculis, & vivimus poſteà curis [e] impliciti, nec melior eâ in re naſcendi conditio Principum, ac [f] cæterorum. Si in longævâ vitâ humana conſiſteret felicitas, homo vivendi diuturnitate etiam cervos excederet: indignum enim foret, ullum animal felicius eſſe, quàm hominem, in cujus obſequium illa omnia ſunt [g] condita. Deſiderium illud naturale, ut horæ celeriter tranſeant, argumento eſt, non eſſe tempus, quod humanam felicitatem conſtituat, aliàs enim in eo cõquieſceret animus. Quod præter tempus appetit, illi adhuc deeſt. In Principibus, quippe qui majoribus expoſiti ſunt caſibus, magìs quàm in ullis aliis experientia commonſtrat, quòd in longiori vitâ Fortuna periclitetur: hæc enim tam proſperis fatigatur, quàm adverſis. Fortunatus fuiſſet Ludovicus Vndecimus Franciæ Rex, ſi ante extremæ ſuæ ætatis calamitates, & miſerias diem ſuum obiiſſet. Mare quoddam tempeſtuoſum eſt omne Imperium; quod longiori vitæ decurſu tranquillum conſervari non poteſt. Qui vivit diutiùs, plura pericula tempeſtatéſque experitur. Verùm ſpectato fine & perfectione Naturæ, felix eſt vita diuturna, quando ſecundùm Iobi teſtimonium matura ad ſepulchrum pervenit, veluti frumentum ad [h] granarium, antequam ſenectus decrepita eam flacceſcere faciat: tunc enim unà cum tenebris mortis vitales refrigeſcunt ſpiritus, corpus ad obeundas functiones fit inidoneum, nec manus tremula Imperii clavum ampliùs moderari poteſt, nec viſus perſpicere cæli nubes, ventorum vias, & maris ſcopulos, nec auditus percipere Scyllæ & charybdis latratus.

[d] *Quare de vulva eduxiſti me? qui utinã couſumptus eſſem, ne ocul° me videret! Fuiſſem quaſi non eſſem, de utero tranſlàtus ad tumulũ.* Job. 10. 18.

[e] *In involumentis nutritus ſum & curis magnis.* Sap. 7. 4.

[f] *Nemo enim ex Regibus aliud habuit nativitatis initium.* Ibid.

[g] *Ipſas omnes feras hominũ cauſſâ factas naturâ fuiſſe neceſſe eſt.* Ariſt. lib. 1. Pol. c. 5.

[h] *Venies in ſepulchrum tanquam frumentum maturum, quod in tempore meſſuerunt.* Job. 5. 26. ſin. LXX.

tus. In tantis Naturæ miseriis deest Principi constantia, & reductus sensuum humiditate ad ætatem puerilem, omnia persuaderi sibi patitur, & regi se sinit à malitiâ, quæ magìs solers tunc est in iis, quos circum se habet, quique *minore* tunc *metu peccant*, *&* *majore*[i] *præmio.* Mulieres voluntati & arbitrio ejus dominantur; uti in Liviâ videre fuit, quæ *senem Augustum devinxerat adeò, ut Nepotem unicum Agrippam Posthumum, in Insulam Planasiam projiceret:* immò ad talem redegit statum, ut qui antè totum orbem in pace conservare noverat, ne suam quidem posteà Familiam sciret [k] regere. Vnde porrò fit, ut Majestas irrisui & fastidio sit omnibus; cujus rei exemplum Galba [l] fuit. Nationes aliæ eum aspernantur, & attentant aggredi; velut Arbanus Tiberio [m] factitabat. Perit Principis decrepiti auctoritas, & jussa spernuntur, quia non putantur ab illo proficisci; uti de Tiberii mandatis multi [n] opinabantur. Populus illum execratur, quippe quem pro inutili habet instrumento, unde omnia manent gubernationis incommoda ac detrimenta; cúmque amor ex utilitate ferè nascatur, & nutriatur spe, plerique parvi illum æstimant: nam multum largiri non potest, cui parum vitæ superest. Velut [*] *precarium* ejus *imperium*, *&* *brevi transiturum* habetur; uti Galbæ [o] accidit, & Ministri velut accipitres Norwegiæ, ut diem lucrentur, mox ungues in bona publica injiciunt, officia & gratias pretio divendentes, perinde ut ejusdem Imperatoris Galbæ liberti faciebant.

Cùm igitur provecta ætas ad talem pervenerit statum, instructione Principi opus est, magìs ut suam agnoscat inhabilitatem, & imperii onus in Successorem transferat, quàm documentis ad illud continuandum. Ne falli se sinat ambitione, opinionem & plausum præteritum sibi ponendo ob oculos: neque enim homines Principem, qualis fuerit, sed qualis modò sit, considerant. Nec sufficit aliis metum aliquando incussisse, nisi jam quoque timeri se quis faciat; uti nec bene olim gubernâsse, si nunc ritè præesse neque possit, neque nôrit: Imperium enim maris instar est, quod cadavera inutilia mox in littus ejicit. Princeps ab animæ

[i] *Cùm apud infirmum, & credulum minore metu, & majore præmio peccaretur.* Tacit. lib. 1. Hist. Tacit. lib. 1. Annal.

[k] *Nullâ in præsens formidine, dum Augustus ætate validus, séque, & domum, & pacē sustentavit. Postquam provecta jam senectus, ægro & corpore fatigabatur, aderátque finis & spes novæ: pauci bona libertatis incassum disserere.* Ibid.

[l] *Ipsa ætas Galbæ & irrisui & fastidio erat.* Tacit. lib. 1. Hist.

[m] *Senectutem Tiberii, ut inermem despiciens.* Tacit. lib. 6. Annal.

[n] *Falsas literas, & Principe invito exitium domui ejus intendi clamitat.* Tac. l. 5. An.

[*] Tac. lib. 1. Hist.

[o] *Iam afferebant venalia cuncta, præponentes libertati. Servorū manus subitis avidæ, & tanquam apud senē festinātes.* Tac. l. 1. Hist

mæ formâ æstimatur, quâ jubet, imperat, punit, & præmiatur; quòd si illa unà cum ætate deficiat, perit existimatio, atque adeò prudentis erit agnoscere tempori injurias & contemptum ætatis, & subducere se illis, antequam eveniant. Si negotia Principi valedicere debeant, satius est, Principem illis valedicere. Egregium facinus est, suammet agnoscere fragilitatem, & ultrò etiam Majestatem deponere antè, quàm mors violenter eam eripiat, ne dicatur sibi ignotus obiisse, qui vixit notus omnibus. Cogitet, Regale suum sceptrum herbæ illi, cui idem sceptri nomen est, esse simile, quæ brevi tempore in vermiculos convertitur; & si universus terræ globus vix puncti instar est ad cælum comparatus, quid erit unica Monarchia, quid unicum Regnum? Et licèt amplissimum etiam fuerit, nihil inde, nisi solum[p] sepulcrum efferet; aut sicut Saladinus dicebat, indusium aliquod mortuale, nullâ aliâ secum asportatâ[q] gloriâ. Non semper Reipublicæ vivere debet Princeps, sed tempus aliquod sibi quoque reservare, dando operam, ut sub vitæ occasum mortis horizon immunis & liber sit à vaporibus ambitionis, & à nubibus passionum atque effectuum; uti Sol in præsenti exhibet Symbolo, cui occasionem dedit sepulcrum Iosue, in quo simulacrum Solis erectum fuit, illo tamen discrimine, quòd ibi positus fuerit in memoriam stationis suæ, quam præstitit voci illius[r] obediendo; hìc verò ad significandum, quòd sicuti clarus serenúsque Solis obitus certum signum est mane sequenti iterum cum serenitate orituri; ita imperium, quod sanctè & feliciter clauditur, denotet felicem quoque fore, qui in præmium virtutis, & ultimi exempli hujus efficaciâ in eodem successurus est. Ritè vivere & mori etiam docet religiosus ille secessus Caroli V. Imperatoris, tam à curis publicis alieni, ut nunquam ampliùs de Monarchiæ suæ pristinæ statu sciscitaretur, traducto jam ingenti illo animo ad heroïca aliàs facinora ficto factóque, ad hortuli alicujus culturam, & ad fallendas horas (post spiritualia peracta exercitia) ingeniosis quibusdam artibus.

Theoph. lib. de plant.

[p] *Spirit⁹ me⁹ attenuabitur, dies mei breviabuntur, & solum mihi superest sepulcrum.* Job. 17. 1.

[q] *Homo cùm interierit, non sumet omnia: neque descendet cum eo gloria ejus.* Ps. 48. 18.

[r] *Steterúntque Sol, & Luna.* Jos. 10. 13.

§. Quòd

§. Quòd si graves pertimescantur controversiæ, aut seditiones in ipsa Coronæ successione, ad eorum pertinebit prudentiam, qui morienti Principi assistunt, ut mortem ejus secretam habeant, eámque, & quis rerum potiatur, uno eodémque divulgent tempore: in ejusmodi enim casibus populus juveni cuidam equo, & nondum domito similis esse solet, qui nisi priùs ephippio insternatur, quàm illud videat, non admittit. Hâc cum prudentiâ Livia Augusti celavit obitum, donec Tiberius in ejus locum [s] sufficeretur; uti & Agrippina mortem Claudii, ab ipsâ veneno sublati, tantâ cum dissimulatione, ut eo etiam defuncto ejus nomine cogeretur Senatus, & fierent supplicationes pro ejusdem salute, tempúsque suppeteret, ut interim de Neronis [t] successione ageretur.

Divulgato Principis obitu, nec pietas, nec prudentia lacrymas & mœstitiæ signa cohibenda suadet: neque enim Spiritus sanctus ea ullo modo prohibet, quin consulit [u] potius. Abneri mortem universus deploravit populus, & David ipse funus illius usque ad sepulcrum prosecutus [x] est. Etsi enim non desint piæ quædam ac Christianæ considerationes, quæ solari nos possint; licèt item certa quædam fuerit Natio, quæ minori immortalitatis luce prædita nascentem lacrymis prosequeretur, & vitâ defunctum efferret cum gaudio, hæ tamen omnes considerationes pro iis solùm sunt, qui ad meliorem vitam transiêre, non pro vivorum derelictione & solitudine. Etiam Christus Dominus Servator noster Lazarum à mortuis suscitaturus ad sepulcrum illius lacrymas [y] effundere visus est. Vltima hæc luctûs indicia dolori & teneritudini naturalium affectuum prohiberi nequeunt. Bilances sunt, quæ defuncti Principis expendunt merita, quibúsque æstimari potest, in quanto apud populum fuerint pretio; obrusæ item amoris & obedientiæ in subditis, quibus servitutis annuli magìs in dies consolidantur, & Successori animus additur. Non oportet tamen ad luctum sumptuosum obstringere populum, ne Principis mors nimis ei grave tributum fiat.

[s] *Simul excessisse Augustum, & rerũ potiri Neronẽ fama eadem tulit.* Tacit. lib. 1. Annal.

[t] *Dum res firmando Neronis imperio componuntur.* Tac. lib. 12. Annal.

[u] *Fili in mortuum produc lacrymas.* Eccl. 38. 16.

[x] *Plangite ante exequias Abner. porrò David sequebatur feretrũ.* 2. Reg. 3. 31.

[y] *Et lacrymatus est* JESUS. Joan. 11. 35.

§. Pom-

§. Pompa funebris, Mausolea magnifica, adornata statuis & cælaturis magnorum sumptuum, non mera Principum vanitas æstimari debent, sed generosa quædam pietas potiùs, quæ ultimum designat humanæ Majestatis terminum, & magnificentiâ illâ, quâ honorantur, & asservantur eorum cineres, ostendit cultum ac venerationem Majestati debitam: neque enim sepulcra aliud sunt, quàm muta quædam historia prosapiæ[z] Regiæ. Exequiæ Regum Davidis & Salomonis insigni cum pompâ & splendore celebratæ sunt.

[z] *Quomodo imaginib⁹ suis noscuntur, quas nec victor quidem abolevit, sic partem memoriæ apud Scriptores retinent.* Tac. lib. 4. Annal.

§. In privatorum exequiis magnâ vigilantiâ opus est, facilè enim introducuntur superstitiones Religioni noxiæ, illusâ imaginatione ex eo, quod à defunctis aut sperat, aut metuit; quia verò etiam funerum sumptus quotidiani sunt, & ad multos pertinent, omnino moderari illos expedit: dolor enim & inanis gloria nimiùm augere eos solent. Plato sepulcrorum fabricæ certum posuit pretium; uti & Solon, & post eos Romani. Rex Philippus Secundus pragmaticam edidit sanctionem, quâ nimias exequiarum expensas moderatur & corrigit, *Paraque* (verba ipsius sunt) *lo que se gasta en vanas demonstraciones, i apariencias, se gaste, i distribuya en lo que es servicio de Dios, i aumento del culto divino, i bien de las animas de los defuntos.*

L. 2. tt. 5. lib. 5. comp.

§. Vidit hucusque Serenitas Vestra nativitatem, mortem, & exequias Principis, quem ista formant Symbola, hujus ædificii politici fabricæ quasi coràm assistens, à primo usque ad ultimum illius lapidem; atque ut nunc eadem Serenitas Vestra omnia faciliùs recolat, operæ pretium existimavi, aliquam quasi ædificii totius ideam seu speculum hìc apponere, in quo illud repræsentetur, sicut in minori major repræsentatur civitas. Erit iste Rex Ferdinandus Catholicus Serenitatis Vestræ Avus, sub cujus glorioso imperio omnes pacis bellíque artes floruerunt, & utriusque Fortunæ tam prosperæ, quàm adversæ exempla vidimus. Infantia magni istius Regis adulta & virilis fuit. Quod ars & studium in eo perficere nequiverunt, perfecit experientia, transacta in exercitiis militaribus juventute. Otium illius negotium erat;

relaxa-

relaxatio animi, vigilantia. Affectibus ſuis dominabatur, magìs dictamina ſecutus politica, quàm naturales inclinationes. Deo magnitudinem ſuam in acceptis retulit, & gloriam è ſuis quæſivit facinoribus, non alienis Majorum. Imperium officii loco habuit potiùs, quàm ſucceſſione partum. Regno celeritate & præſentiâ ſuâ quietem reddidit. Evexit Monarchiam virtute & prudentiâ; firmavit religione & juſtitiâ; conſervavit amore & auctoritate; exornavit artibus, ditavit agrorum culturâ & commerciis, & fundamentis atque inſtitutis verè politicis æternaturam reliquit. Tam aulæ ſuæ, quàm Regnorum Rex fuit; tam in illâ, quàm in his Oeconomus & Paterfamilias. Liberalitatem temperavit parſimoniâ, benignitatem auctoritate, modeſtiam gravitate, clementiam juſtitiâ. Animadvertendo in paucos comminatus eſt multis, & remunerando nonnullos omnium ſpes aluit. Offenſis in perſonam ſuam admiſſis veniam dedit, non iis, quæ ad dignitatem Regiam pertinerent. Subditorum injurias, non ſecùs ac ſibi factas, ultus eſt: nam ut Patrem eorundem ſe gerebat. Statum potiùs, quàm decorum periculo expoſuit. Nec Fortunâ proſperâ efferri ſe paſſus eſt, nec adversâ dejici. In illâ adversùs hanc ſe communiebat; in hâc verò ſuâ elaborabat induſtriâ, ut ad illam rediret. Tempori ipſe ſervivit, non contrà ipſi tempus. Paruit neceſſitati, eâque opportunè uſus eſt, ſuæ eam utilitati accommodando. Amari ſe fecit, & metui. Ad dandas petentibus aures fuit facilis. Audiebat, ut ſciret, & ſciſcitabatur, ut inſtrueretur. Non fidebat hoſtibus, & à ſuis etiam amicis ſibi cavebat. Amicitia illius erat utilitas publica; cognatio, ratio Statûs; confidentia ſollicita; diffidentia prudens; cautio, providentia; ſuſpicio, circumſpectio; malitia, defenſio; diſſimulatio, tutela. Neminem fallebat, fallebantur tamen alii verborum ipſius & tractatuum æquivocatione, quos tam dextrè inſtituere noverat, ut (ſi malitiam prudentiâ ſuperari neceſſe foret) expedire ſe nôſſet, abſque eo, quòd fidem publicam frangeret. Nec Majeſtatem illius mendacium fallere audebat, nec ſcientiam adulatio. Miniſtrorum utebatur ope-

operâ,absque nimio tamen & privato erga eos affectu. Consilium eorundem admittebat, regi verò se ab iis minimè patiebatur. Quod efficere ipsemet poterat, non committebat aliis. Deliberabat diu, exequebatur celeriter. In iis, quæ facere constituerat, effectus priùs innotescebant, quàm caussæ. Legatos suos sua celabat consilia; quoties cupiebat, ut ipsi suâmet opinione decepti tantò efficaciùs contrarium aliis persuaderent. Diviso cum Reginâ imperio præesse, & Genero suo obedire noverat. Tributa pro necessitate imposuit, non ex cupiditate, aut luxu. Quod urgente necessitate accepit ab Ecclesiis, eâdem cessante iisdem restituit. Iurisdictionem Ecclesiasticam veneratus est, & conservavit. Regiam aulam fixo loco non habuit, sed Solis instar, Regnorum suorum orbes per vices obiit. Pacem tractavit cum modestiâ & gravitate, bellum vi & astu prosecutus est. Nec belli captavit occasionem, nec pacem recusavit. Quod pede occupaverat, brachio & ingenio tuitus est, spoliis factus fortior. Tantum negotiando, quantum armis suis efficiebat. Quod arte vincere poterat, non attentabat gladio. In hoc magnitudinis suæ ponebat ostentationem, & gloriam suam in insigni exercitu. Bellis intra Regni sui fines semper coràm adfuit. Quod jubebat, illud ipsum exequebatur. Sic fœdera sanciebat, ut arbiter maneret, non subditus. Nec victor sese nimiùm extulit, nec victus cecidit animo. Paces sub scuto firmavit. Vixit omnibus, mortuus est sibi, in memoriâ tamen hominum tanquam nobilissimum Principum exemplar, & Regnorum suorum desiderio æternùm perennaturus.

LAVS DEO.

AVTHORIS TESSERADECASTICHON DE MORTIS CERTITVDINE.



Este mortal despojo, ò Caminante,
Triste horror de la Muerte, en quien la Araña
Hilos anuda, i la Inocencia engaña,
Que à romper lo sutil, no fuè bastante.
Coronado se viò, se viò triunfante
Con los trofeos de una, i otra hazaña,
Favor su risa fuè, terror su saña,
Atento el Orbe à su Real semblante.
Donde antes la Sobervia, dando leyes
A la Paz, i à la Guerra, presidia,
Se prenden oi los viles animales.
Que os arrogais ò Principes, ò Reyes?
Si en los ultrajes de la Muerte fria
Conmunes sois con los demas Mortales.

APPRO-

APPROBATIO

Admodum R. P. Fr. Petri de Cuenca & Cardenas, Ordinis Minimorum S. Francisci de Paula, Lectoris Iubilarii, Consilii Inquisitionis generalis in Hispaniâ Qualificatoris, Catholicæ Majestatis Exercitûs in Italiâ Vicarii Generalis, Religionis suæ tertiò Generalis, & Procuratoris Generalis, &c.

Por comission del santo Oficio he visto estas Empresas Politicas, i digo, que si algun Libro se avia de conceder Privilegio, paraque pasase sin Censura, ò paraque bastase la de su Author, era à este à imitacion de Dios, que aprovò lo que avia criado: *Vidit cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona*; con que quedaria sin esta mortificacion, i mi humildad sin peligro. La obra es tal, que solamente necesita de si misma para su recomendacion, pues (como dixo S. Ambrosio) *Liber ipse per se loquitur.* En ella la Razon de Estado se adorna con tanta erudicion, i con tan prudentes Aforismos, i profondas sentencias, que si Cordova nos diò un Seneca Filosofo, Murcia nos le dà Politico. Solamente me lastimo de que no la ayan gozado las Edades, conque el Emperador Carlos V. uviera escusado el leer à Comineo, Marco Bruto à Polybio, i Augusto no se uviera cansado en escrivir de su mano las noticias del Imperio. I si el mayor punto de la Naturaleza consiste en engendrar un Rei, i producir un Principe, mezclando en su generacion el oro de su mayor quilate; como dixo Platon: *Quod natura intendens generare Regem miscuit aurum.* Este Libro le excede, pues para el Mundo moral engendra Reyes con formaciõ tan rica, que tiene bien que gastar la mas estendida Monarquia con seguridad, que no hallarà nuestra santa Fè, que sentir; la mayor curiosidad, que censurar; ni las mejores costumbres, que huir. Nada le merezco al Autor en esta Aprobacion, porque la materia no deja libertad al juicio, i asi obedezco al gran Bernardo, quando enseña, *Disce verecundiâ decorare fidem, reprimere præsumptionem.* Milan 20. de Marzo 1642.

Frai Pedro de Cuenca, *i Cardenas.*

CENSVRA.

A*Ttentâ relatione prædictâ adm. R. P. Mag. Fr. Petri de la Cuenca, i Cardenas, concedimus ut*

IMPRIMATVR.

Fr. Basilius Commiss. S. Officii Mediolan.
Io. Paulus Mazuchellus pro Eminentiss. D. Cardin. Archiëp.
Comes Maioragius pro Excellentiss. Senatu.

SVMMA PRIVILEGII.

Philippus, *Dei gratiâ Hispaniarum & Indiarum Rex Catholicus, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Serenissimus Belgarum Princeps, Diplomate suo Regio sanxit, ne quis* Ideam Principis Christiano-Politici, centum Symbolis explicatam ab Illmo & Exc^mo^ Domino Didaco Saavedra Faxardo, Equite Ord. S. Iacobi, &c. *Latino, Hispanico, vel Gallico Idiomate, intra novennium excudat, aut alibi locorum terrarúmve excusam, in has Inferioris Germaniæ ditiones inferat, præter* Ioannis Mommartii, *Ordinum Brabantiæ Typographi, voluntatem. Qui secùs faxit, præter illatorum Exemplarium confiscationem, triginta florenos pro unoquoque Exemplari sic illato vel divendito, solvere tenebitur; prout latiùs patet in Literis datis Bruxellæ* XIII. *Augusti* M. DC. XLVI.

Signat.

Loyens.

LE-

LECTORI BENEVOLO.

Quæ Typis irrepſerunt Errata, Benigne Lector, Amanuenſis & Typothetæ incuriæ condona, & ſic emenda.

Pag.	Lin.	pro	lege	Pag.	Lin.	pro	lege
In Authoris Reſponſo	*In fine*	odoces	edoces	350	8	Cur &	Curet
224 *in mar.*	12	auxilio	exilio	357	36	crudelitate	credulitate
227	4	ſignibus	ſegnibus	443	20	decrimenti	detrimenti
Ibid.	30	præpoſito	propoſito	563	16	ad	id
Ibid.	35	done	donec	658	23	Aſaaci	Iſaaci
257	31	Ezechiæ	Ezechiëli	659 *in mar.*	9	itque	itaque
264	25	quidam	quidem	661 *in mar.*	1	Tuns	Tuus
281	12	capendos	capiendos	666	11	Ioannes	Ioannis
297	30	apprehendi	apprehendendi	671	35	adverùm	adversùm
301	10	Germani	Germanici	*Ibid.*	36	iſte	iſta
316	28	initum	irritum	679	17	diceret	deceret
320	35	ignoſcendam	agnoſcendam	687	15	Ioſias	Ioas
324	18	ſecuros	ſecurus	698	16	Caroli	Carolo
332	7	Naami	Amani	699	24	ingreſſi	aggreſſi
337	31	illos	illo	714	27	inquietis	in quietis



BRVXELLÆ,
TYPIS IOANNIS MOMMARTII,
ORD. BRABANTIÆ TYPOGRAPHI.
M. DC. XLIX.

Bogen
695
701
24
40
84